

David Shub

Lenin – en biografi

Översättning (från engelska): Anders Byttner
Utg. 1949

Innehåll

Introduktion	1
Prolog. Ett bittert arv	2
I. Revolutionens frön	4
II. Ungdomsåren	13
III. Fängelse och Sibirien	21
IV. Bolsjevismens födelse	28
V. Den första revolutionen	45
VI. På botten	64
VII. Från krig till revolution	84
VIII. ”Det friaste landet i världen”	100
IX. Lenins väg till Petrograd	115
X. Åska om våren	121
XI. Juliupproret	134
XII. Strömmen vänder	145
XIII. Lenin griper makten	155
XIV. Diktatur	171
XV. Lenin tystar den konstituerande församlingen	181
XVI. Brest-Litovsk	191
XVII. Terrorn börjar	198
XVIII. I Kreml	204
XIX. Komintern	222
XX. Kronstadt	232
XXI. Diktator utan fåfånga	238
XXII. Testamentet	243
Appendix: Leninismens huvudstycken	251

Introduktion

David Shub föddes 1887 i Fastiv (Kiev-distriktet) i dåvarande Ryssland. Han flyttade som 16-åring (1903) till USA. 1905 återvände han till Ryssland och anslöt sig till mensjeviker. Han arresterades för revolutionär verksamhet, förvisades till Sibirien, men lyckades 1907 rymma i Irkutsk och ta sig tillbaka till USA, där han stannade i resten av sitt liv (han avled 1973).

Politiskt förblev Shub högermensjevik och anti-bolsjevik. Han verkade som journalist och författare, med Ryssland som specialitet. Hans anti-bolsjevism framgår tydligt i *Lenin*-biografen, som kan betraktas som en typisk kalla-krigs-produkt (första engelskspråkiga upplagan kom ut 1949, men har givits ut i flera upplagor sedan dess).

Biografen är intressant ur flera aspekter, inte minst för att Shub, i motsats till många andra bolsjevikatörer, är väl insatt i ämnet, även om han – liksom andra fanatiska anti-kommunister – ofta gör tendensiösa faktaurval och tillgriper dubiösa källor för att underbygga sin politiska agenda.

När boken först kom ut utsattes den för skarp kritik från vänsterhåll. Ett exempel på det är den recension av Max Schachtman som publicerades i tidskriften *New International* i december 1949 och som vi publicerar i översättning samtidigt med denna bok.* Shub besvarade kritiken och Schachtman replikerade – dessa texter finns även översatta på marxistarkivet.**

Göteborg 14/10 2014

Martin F

Den svenska upplagan av David Shub: *LENIN* avviker i vissa detaljer från det amerikanska originalet. Författaren har själv önskat införa ett antal smärre ändringar och korrigeringar i den svenska översättningen. Vidare har den omfattande notapparaten efter text, som till allra största delen hänvisar till i Sverige svåråtkomliga, ryskspråkiga källor, strukits med undantag för vissa längre, särskilt upplysande noter, vilka insatts på respektive platser i texten.

Vid transkriptionen av ryska ord och egennamn har den agrellska standardtranskriptionen följts så långt som möjligt. Sje-ljudet återges alltså alltid med sj, tje-ljudet (som i ryskan uttalas med t-förslag) med tj; det tonande sje-ljudet (motsv. franska jour) med zj och tonande s med z. Obs! z uttalas alltså aldrig som ts!

Ach- och ich-ljuden återges båda med ch.

Muljering har i allmänhet inte särskilt angivits i transkriptionen, utom i några enstaka fall (djenji st. f. den, dag; zjiznj, liv, etc.). Även betoningen har lämnats obetecknad.

I fråga om de kvinnliga efternamnen har i allmänhet det ryska bruket följts, men några undantag ha gjorts av hänsyn till gängse svenskt bruk (Kollontaj i st. f. Kollontaja, Balabanov i st. f. Balabanova etc.). Även vissa kända personers förnamn ha fått behålla sin vanliga västerländska form.

Övers.

* Se Schachtman: [David Shubs "Lenin – en biografi"](#)

** Se [David Shub, Max Schachtman: Debatt om Shubs Leninbiografi](#)

Prolog. Ett bittert arv

Vladimir kom springande hem från skolan, andlös och förskrämd.

— Vad är det? frågade hans mor.

— Alexander! Han har blivit häktad!

Maria Alexandrova tog stöd mot bordskanten. — Alexander häktad! För vad?

— Han beskylls för att ha varit med i en mordkomplott mot tsaren.

— Hur vet du det?

— Kasjdamova talade om det. Hon bad mig följa med ut ur klassrummet — hon visade mig ett brev som hon just hade fått från sin pappas vän i S:t Petersburg.

Maria Alexandrovna beslöt att ta nästa tåg till huvudstaden. Hon visste att det inte skulle bli någon lätt resa. Ingen järnväg gick genom provinsstaden Simbirsk. Till och med ångbåtarna som trafikerade Volga kunde bara lägga till där under de månader seglationen pågick. På vintern var den hårdfrusna floden den enda landsvägen. Den första etappen av hennes resa måste företas på hästryggen.

Hon hoppades i alla fall att hon inte skulle behöva resa ensam. Uljanovs voro en högt ansedd familj i Simbirsk. Ilja Nikolajevitj, hennes man, som dött ett år tidigare, hade varit ”verkligt statsråd”, undervisat i matematik och fysik i Penza och Nizjnij Novgorod och hade några månader före Vladimirs födelse blivit utnämnd till skolinspektör för hela provinsen. Men Maria Alexandrovnas förhoppningearsvekos. Vänner och grannar ville inte ha någonting att göra med modern till en politisk fånge. Hon fick resa ensam till huvudstaden.

I Sizran steg hon på tåget till S:t Petersburg. Under den långa, trista resan tänkte hon på sin son, som skulle rannsakas för högförräderi. Den tjuugoettårige Alexander var den äldste av hennes sex barn och unge Vladimirs idol. Utåt var han vek, men hon visste att när det gällde principer var han hård som diamant. Långsam och försiktig som han var, hade han velat vara säker på sin sak, innan han slöt sig till den revolutionära rörelsen. Bara ett år tidigare hade han sagt:

— Det är vanvettigt, för att inte säga omoraliskt, av en man som inte har några medicinska kunskaper att försöka bota sjuka. Hur mycket vanvettigare och mera omoraliskt är det då inte att försöka bota samhällets sjukdomar utan att förstå deras orsaker.

Vid den tiden hade Alexanders huvudintresse varit zoologi. Han hade fått pris för en uppsats i detta ämne, och t. o. m. Vladimir hade låtit lura sig av broderns upptagenhet med naturvetenskap. Han hade förklarat för sina vänner:

— Alexander blir aldrig någon riktig revolutionär. Sist han var hemma på sommarlov ägnade han hela sin tid åt att skriva en avhandling om ringmaskar. Han hängde över mikroskopet hela tiden. En revolutionär kan inte gärna ägna så mycket tid åt att studera ringmaskar.

Men bara några månader senare sysslade Alexander, vetenskapsmannen, med att tillverka bomber. Såsom medlem av det revolutionära partiet, Narodnaja Volja (Folkets vilja), blev han ledare för en grupp terrorister bland studenterna i S:t Petersburg. Vid hemliga möten i hans bostad smiddes planer att mörda Alexander III den 1 mars 1887, på sexårsdagen av mordet på hans fader, Alexander II.

Uljanov utarbetade också ett manifest till ryska folket, som skulle offentliggöras omedelbart efter

tsarens död. Det var skrivet i den tidens revolutionära stil och började: ”Rysslands anda lever, och sanningen är inte utslocknad i dess söners hjärtan. Den — — 1887 avrättades tsar Alexander III.”

Tidpunkten sattes flera dagar tidigare, när terroristerna fingo veta att tsaren ämnade avresa till sitt sommarresidens på Krim. Mördare utposterades på torget framför Isakskatedralen. Men tsaren kom inte, och i skymningen återvände de sammansvurna till sitt underjordiska högkvarter. Uljanov fick sedan höra att tsaren den 28 februari skulle åka utefter Nevskij Prospekt, troligtvis för att delta i minnesgudstjänster vid faderns krypta i Peterpaulskatedralen. Återigen väntade terroristerna, men tsarens ekipage kom inte. Hemliga polisen, som misstänkte en mordkomplott, hade varskott monarken och uppmanat honom att stanna i Vinterpalatset.

Flera timmar senare lämnade terroristerna sina poster vid Nevskij och träffades på en krog. En av dem, Andrejusjkin, hade i flera dagar skuggats av detektiver. De följde efter honom till krogen, där han och hans kamrater grepos.

Uljanov och hans ställföreträdare Lukasjevitj, som väntat otåligt hela dagen, begåvo sig till högkvarteret. Polisen väntade på dem där. I Uljanovs ägo hittade de en kodbok med ett antal komprometterande namn och adresser, däribland de båda polska revolutionsledarna Josef och Bronislaw Pilsudski.

Under de närmaste dagarna infångades hundratals misstänkta i olika städer och orter över hela Ryssland, sedan polisen fått nyckeln till koden genom att tortera en av terroristerna. De valde ut femton män, däribland Uljanov, att ställas inför rätta. Anklagelsen gällde sammansvärjning i syfte att mörda tsaren.

Maria Alexandrovna kom fram till S:t Petersburg sju dagar efter det att sonen häktats. I veckor försökte hon att få träffa honom. I förtvivlan skrev hon ett brev till tsaren, och Alexander III gjorde följande anteckning i marginalen:

— Jag tror att det skulle vara tillrådligt att låta henne besöka sin son, så att hon själv kan övertyga sig om vad slags person hennes älsklige son egentligen är.

Maria Alexandrovna fick träffa sin son. Alexander omfamnade sin mor, grät, bad henne förlåta honom det lidande han vållat henne. Men han höll fast vid att hans främsta trohetsplikt gällde den revolutionära rörelsen. Som revolutionär hade han inget annat val än att kämpa för sitt lands befrielse.

— Men ni försöker förverkliga befrielsen på ett så gräsligt sätt, sade Maria.

— Det finns inget annat sätt, svarade Alexander.

Vid det förberedande förhöret vägrade Alexander att tala. Men när han insåg att många av hans kamrater riskerade att bli avrättade, beslöt han att själv taga på sig huvudansvaret.

I en strängt bevakad domstolssal i S:t Petersburg rannsakades Alexander och fjorton av hans medsammansvurna inför en specialdomstol ur senaten, Rysslands högsta domstol. Alexander vägrade att mottaga juridiskt bistånd och var sin egen advokat. Det var ett sällsamt försvar. För att rädda sina kamrater erkände Alexander gärningar som han aldrig begått. Till Lukasjevitj, som satt bredvid honom, viskade han hela tiden: — Skyll alltsammans på mig.

I sitt slutanförande utropade Uljanov: ”Mitt syfte var att medverka till det olyckliga ryska folkets befrielse. Under en regim som inte tillåter någon yttrandefrihet och som krossar varje försök att arbeta för folkets välfärd och upplysning med lagliga medel är terror det enda medel som återstår. Vi kunna inte bekämpa denna regim i öppen strid, eftersom den är alltför väl befäst och förfogar över oerhörda tvångsmedel. Därför måste varje enskild medborgare som reagerar mot orättvisan

ta sin tillflykt till terror. Terror är vårt svar på statens våld. Det är enda sättet att tvinga en despotisk regim att bevilja folket politisk frihet.”

På sina egna och sina kamraters vägnar förklarade han att han inte var rädd för att dö, eftersom ”det inte finns någon ärofullare död än att dö för allas gemensamma väl”.

Alexander Uljanov dömdes till döden i galgen. Hans mor vädjade förtvivlat till honom att be om nåd hos kejsaren. Alexander vägrade, ehuru några av hans medanklagade vädjade till tsaren och deras dödsstraff förvandlades. Han framställde verkligen en bön att få en volym av Heines dikter.

Tidigt på morgonen den 8 maj 1887 hängdes Alexander och fyra av hans kamrater på Schlüsselburgfästningens borggård.

När Petersburgstidningen med nyheten om Alexanders avrättning kom fram till Vladimir i Simbirk, kastade han tidningen på golvet och skrek:

— Det här skall dom få sota för! Det svär jag!

— Vilka dom? frågade en granne, Marja Savenko.

— Det gör detsamma — jag vet nog, svarade Vladimir.

Världen känner Vladimir Uljanov som Lenin.

I. Revolutionens frön

Trettio år skulle förflyta från Alexander Uljanovs död till den dag då hans broder Vladimir Ilitj Uljanov-Lenin ändrade historiens lopp genom att upprätta sovjetregimen. Under denna kaotiska period skulle Lenin skapa och föra till makten en ny typ av politisk organisation — ett parti av yrkesrevolutionärer, uppfyllda av en sekulariserad tro med en världsreligions styrka. Han skulle grunda en internationell revolutionär ordning, som i dag — nästan en generation efter hans död — alltjämt med orubblig lidelse arbetar på att skapa om världen efter hans sinne.

Alexander Uljanov, den idealistiske martyren, som drömde om frihet genom mord, och hans bror Vladimir, som valde en mera verklighetsbetonad väg för att nå ett annat mål, hämtade, var på sitt sätt, sin inspiration ur samma källa. De voro båda uppfödda i en revolutionär tradition, vars prägel var helt och uteslutande rysk och vars anda inrymde otroliga motsatser mellan ädelt och gement, mellan helgonlik dygd och pöbelaktig kriminalitet, gränslös kärlek och otyglat hat.

När Alexander Uljanov dog i galgen, hade de ingredienser som skulle forma hans broders livsöde redan tillretts av två generationer ryska revolutionärer — och av flera århundradens ryska historiska erfarenheter.

Den ryska revolutionära rörelsen daterar sig från slutet av Napoleontiden, då ryska officerare återvände från Västeuropa, smittade av franska revolutionens idéer. De första medvetna revolutionärerna voro till största delen arméofficerare, som slöto sig tillsammans i hemliga sällskap. Den första öppna framstöten mot självhärskardömet var det försök att utestänga storfurst Nikolaus från tronen vid tsar Alexander I:s död och insätta hans bror Konstantin såsom konstitutionell monark som gjordes av en grupp sådana officerare, kända under namnet dekabristerna.

Den 26 december 1825, den dag då Nikolaus skulle bestiga tronen, marscherade ett regemente ur livgardet, understött av flera kompanier ur kejsarliga marinen, till Senatstorget i S:t Petersburg, vägrade att svära trohetsed till Nikolaus, proklamerade Konstantin såsom laglig kejsare och krävde en författning för Ryssland. De ombud som Nikolaus skickade ut för att förhandla med de

upproriskas ledare blevo beskjutna. Under tiden började folket sluta sig till insurgenterna. Innan revolten hann få vind i seglen, gav Nikolaus ett artilleriförband order att öppna eld mot rebellerna. Dekabristerna slog snabbt på flykten, kvarlämnade många döda och sårade på huvudstadens gator. Fem av ledarna hängdes, trettioen dömdes till långvarigt straffarbete, andra förvisades till Sibirien.

Vid tiden för dekabristupproret var Ryssland ännu ett jordbruksland, vars hushållning vilade på livegenskapen. De första svaga ansatserna till kapitalism började just framträda. Medan Västeuropa i århundraden hade varit skådeplats för kungars och städers strider mot feodaltherrar och därefter för tredje ståndets kamp mot den absoluta kungamakten, bevittnade samma århundraden i Ryssland endast folkets ständigt ökade förslavande.

Bönderna närde ett pyrande hat mot sina förtryckare, vilket då och då bröt ut i våldsamma resningar. Några av dessa, t. ex. Stenka Razins uppror på 1600-talet och Pugatjevs resning under Katarina den storas regering, fingo väldig omfattning. Men dessa uppror framkallades inte av någon medveten längtan efter politiskt oberoende och sociala framsteg. De voro primitiva revolter av analfabetiska slavar; de utmärkte sig för otrolig bestialitet och krossades med lika otrolig brutalitet. Efter varje sådant nederlag kommo bönderna krälände tillbaka till sina herrars fötter.

Till följd härav var Ryssland i början av 1800-talet skarpt klivet i två motsatta läger: å ena sidan tsarregeringen, dess mäktiga byråkrati och adeln och å den andra den mångmillionhövdade livegna

bondeklassen.

I och med handelns och industrins utveckling började en klass av köpmän och företagare framträda, vilken huvudsakligen rekryterades från den lägre lantadeln, även om en del härstammade från det skikt av bönder som köpt sig fria.

1833, åtta år efter dekabristrevolten, yttrade Pusjkin att Moskvas "aristokratiska glitter" höll på att vika för "blomstrande näringsflit" och att "rika köpmän slog sig ned i de palats som övergavs av adeln".

Revolutionen i Frankrike 1830 blåste nytt liv i de revolutionära strömningarna i Ryssland. I S:t Petersburg, Moskva och de större städerna i landsorten organiserades lönnliga cirklar, vilkas medlemmar samlades i hemlighet för att diskutera politiska, litterära och sociala problem. Den demokratiska rörelsens pionjärer voro medlemmar av adeln, professorer, författare och studenter. Deras färgrikaste representant var Alexander Herzen. Herzen och hans vänner önskade framför allt avskaffa livegenskapen och självhärskardömet. Få av dessa män välkomnade borgerskapets uppstigande såsom den sannolika bäraren av politisk frihet. Majoriteten, däribland Herzen själv, var fientligt inställd till köpmannaklassen och till kapitalismen såsom sådan. Ensam bland demokratiska ideologier var den ryska från början genomsyrad av socialism. Politisk opposition mot självhärskardömet gick hand i hand med social opposition, inte bara mot den på livegenskap grundade hushållningen utan också mot den uppstigande kapitalismen.

De tidigaste ryska rebellerna valde Fourier, Saint-Simon och andra franska socialister till sina läromästare. Men de insågo att de inte hade någon större samhällsgrupp att stödja sig på. De bildade jordägarna, som fruktade bondeuppror, stödde tsaren, under det att folkets stora massor levde i avgrundsdjup okunnighet.

"Folket har ett begär efter potatis", skrev den berömde litteraturkritikern Bjelinskij 1847, "men inget alls efter en författning; den sistnämnda begäres av de bildade klasserna i städerna, som inte

förmå uträtta något.”

Revolutionerna i Europa 1848 hälsades med entusiasm och stora förhoppningar av dessa intellektuella, men deras följande sammanbrott vållade en ännu starkare reaktion mot borgarklassen. En tysk vetenskapsman, baron Haxthausen, som reste i Ryssland under denna period, skrev att eftersom Ryssland inte hade någon arbetarklass och eftersom bondekommunen (*obsjtjina*) faktiskt skaffade alla bönder jord, var revolution omöjlig i Ryssland. Herzen tog upp hans iakttagelse men drog den motsatta slutsatsen. Just på grund av den ryska kapitalismens svaghet och bondekommunernas tillvaro, skrev han, kunde socialismen lättare införas i Ryssland än någon annanstans. Och han fortsatte: ”Vad som i väster bara kan åstadkommas genom en rad katastrofer, kan i Ryssland framväxa ur de bestående förhållandena”.

De kätterska politiska idéernas växande popularitet ledde till en åtstramning av den tsaristiska censuren och till ökad förföljelse mot de intellektuella. Turgenjev häktades 1852 för att han misshagat censorn. Medlemmarna av en litterär krets, vars huvudsakliga brott bestod i att natttid diskutera Fouriers teorier, dömdes till döden i klump. En av dem var Dostojevskij. Fångarna tvingades att gå igenom de slutliga förberedelserna för avrättning, innan deras straff förvandlades till lång tids tvångsarbete i Sibirien.

När Nikolaus I 1855 avled, inträffade inte någon omedelbar ändring i de politiska förhållandena. Men efter Rysslands nederlag i Krimkriget införde tsar Alexander II en del haltande reformer. Under trycket av den ihållande agitationen tillsatte han en kommitté som skulle utarbeta ett dekret om livegenskapens avskaffande. Uppmuntrad av den skenbara nyorienteringen i liberal riktning tog pressen inte bara upp jordproblemet utan började en djärv diskussion av alla politiska frågor. Herzen var den ledande anden i detta uppvaknande. Hans tidskrift, *Klockan*, som utgavs i London, fick ett oerhört inflytande såväl bland aristokratin som bland radikaler och liberaler.

Tsarens Befrielseakt, varigenom livegenskapen 1861 avskaffades, blev en besvikelse. Bönderna, som väntat sig att få jord gratis och ograverad, belastades med så stora in-teckningar och skatter att de inte kunde hoppas på att friköpa sin jord inom rimlig tid. Men bönderna kunde inte fatta att tsaren hade givit dem frihet på så tunga villkor. De lade skulden på godsägarna, och deras besvikelse tog sig uttryck i mordbrand och upplopp. Såsom repressalieåtgärd skickade regeringen ut straffexpeditioner mot bondebyarna.

Under tiden lade sig de liberala tidningarna till med en mera revolutionär ton. Flera månader efter Befrielseaktens promulgation distribuerades illegala broschyrer i Moskva och S:t Petersburg. En av dessa broschyrer anklagade regeringen för att provocera ett nytt Pugatjev-uppror genom sin agrarpolitik. De ”bildade klasserna” uppmanades att taga makten ”ur den inkompetenta regeringens händer i syfte att upprätta lagens herravälde i landet”. Om de underlåto att göra detta, skulle ”patrioterna” bli tvungna att kalla folket till resning. En annan trycksak krävde samman-kallande av en konstituerande församling för att ge Ryssland en demokratisk författning. En tredje slutade med varningen att om inte regeringen undanröjde orsakerna till folkets missnöje, skulle Ryssland få uppleva ett uppror på sommaren 1863.

Samma år utkom ett upprop ”Till den unga generationen”, som hävdade att socialismens nederlag i Europa 1848 inte bevisade någonting i fråga om Ryssland. Ty i motsats mot västern hade Ryssland bondekommuner ”och nog med jord för 10 000 år framåt. Vi äro ett efterblivet folk, och däri ligger vår frälsning ... Vi tro att vi äro förutbestämda att införa en ny princip i historien, att säga vårt eget ord och inte att apa efter Europas utlevade idéer.”

På vintern 1862 utkommo illegala proklamationer, som yrkade på revolution. En krävde väpnad resning och hänsynslös utrotning av frihetens fiender. Författaren var Zaitjnjevskij.

Snart skall den dag komma, förklarade denna proklamation, då vi skola veckla ut framtidens stora fana, den röda fanan, och under fältropet ”Länge leve den sociala och demokratiska republiken i Ryssland” marschera mot Vinterpalatset för att utrota alla som bo där. Det är mycket möjligt att affären slutar med att enbart den kejsrerliga familjen utrotas, d. v. s. allt som allt omkring ett hundratal människor. Men det är också möjligt att hela det kejsrerliga partiet reser sig som en man för att försvara sin kejsare. Då vi helt lita på vår förmåga, vår styrka, folkets sympati för vår sak och den ärorika framtiden för Ryssland, som härigenom blir det första landet att förverkliga socialismens höga ideal, skola vi i så fall höja ropet ”Bruka yxan!” och sedan krossa det kejsrerliga partiet, varvid vi skola behandla det lika skoningslöst som det nu behandlar oss.

Fältropet kommer att bli: ”Döda dem! Döda dem på torgen, i deras hem, på städernas gator, i byarna och på landsbygden.” Kom ihåg att när den tiden kommer är envar som inte är med oss emot oss! Vi äro övertygade om att det revolutionära parti som skall övertaga makten måste bibehålla sin nuvarande centraliserade organisation så att det kan lägga grunden till en ny samhällsekonomisk ordning på kortast möjliga tid. Denna organisation måste tillvälla sig makten genom diktatur och får inte rygga tillbaka för någonting. Valen till nationalförsamlingen måste dirigeras av regeringen, som genast skall förvissa sig om att det bland dess medlemmar inte finns någon av dem som äro anhängare av den nuvarande ordningen, om någon sådan person då ännu skulle vara i livet.

Herzen fördömde skarpt proklamationer av detta våldsamma slag av det skälet att deras verkan var att stärka banden mellan självhärskardömet och de besuttna klasserna och att tvinga regimen att vidtaga ytterligare undertryckningsåtgärder. I allmänhet följde verkligen också masshäkningar och nya politiska restriktioner på utgivandet av dylika flygblad.

Kejsarens rådgivare, som spelade på hans fruktan för revolution, förmådde honom att under-teckna den ena reaktionära åtgärden efter den andra. Den nye undervisningsministern ändrade kursplanen för de högre läroanstalterna. Naturvetenskaperna eliminerades från schemat; kurserna i historia, geografi och moderna språk skuro ned. Ett spionsystem infördes bland eleverna för att få rapport om minsta tecken till ”uppvigling”.

Återigen togo studenterna ledningen i protestdemonstrationerna. Straffet blev snabbt och summariskt. Många relegerades från universiteten och förvisades till Sibirien.

En ny upprorsledare blev känd — en adelsman och artilleriofficer vid namn Michail Bakunin. Bakunin betraktade avståndstagandet från religionen såsom första steget mot framåtskridande. Han predikade avskaffande av den ärftliga äganderätten, pläderade för jordens överförande i bondekommunernas ägo och fabrikernas i fackföreningarnas. Han yrkade på kvinnans likställighet, avskaffande av äktenskap och familj och fri utbildning åt alla barn. Statens avskaffande var enligt Bakunin huvudsaken. Ingen social eller ekonomisk frihet var möjlig under någon form av styrelse, hävdade han, eftersom all styrelse grundades på våld och klassvälde.

Bakunin, som vann många anhängare bland studenterna, tillsade dem att lämna universiteten och ”gå ut till folket” för att leda dess uppror mot samhällsordningen. Hans tro var att hela samhällsbyggnaden måste rivs ned, innan en ny och bättre kunde byggas upp.

Bakunins märkligaste lärjunge, Sergej Netjajev, var prästson. Den unge Netjajev omfattade lidelsefullt den sociala revolutionens sak. 1869 organiserade han i Moskva ett hemligt sällskap med ändamål att förbereda ett massuppror. I sitt nit gick Netjajev vida längre än Bakunin. Han ryggade inte tillbaka för någonting, när det gällde att vinna anhängare, och tillgrep svek, terrorism och mord.

Inblandad i studentupplöppet 1869 flydde Netjajev till Schweiz, där han utfärdade en appell till de ryska studenterna att sluta sig till hans revolutionära organisation. Här blev han vän med Bakunin, på vilken han imponerade genom sin starka karaktär och sin revolutionära fanatism.

Tillsammans med Bakunin utgav Netjajev en tidskrift, Folkets Rättvisa, som pläderade för de våldsammaste terroråd, inte bara mot tsarens representanter utan också mot liberala journalister och författare. I sin bok ”Katekes för revolutionärer” skrevo Netjajev och Bakunin:

Revolutionären är en dömd man. Han har inga privata intressen, inga affärer, känslor, band, egendom eller ens ett eget namn. Hela hans varelse förtäres av ett enda mål, en enda tanke, en enda lidelse — revolutionen ... I sitt hjärta och sin själ har han, inte bara i ord utan i handling, avskurit varje förbindelselänk med hela den civiliserade världen — med denna världs lagar, umgängesformer, konventioner och moraluppfattning. Han är dess skoningslöse fiende och fortfar att leva där med ett enda mål i sinnet att förinta den ... Han föraktar allmänna opinionen. Han hatar och föraktar sin samtids samhällsmoral, dess motiv och uttrycksformer. Allt som främjar revolutionens framgång är moraliskt, allt som hindrar den är omoraliskt ... Den sanne revolutionärens natur utesluter allt romantiskt, all ömhet, all extas, all kärlek.

Bakunin utfärdade en handling som betydde att Netjajev var ledare för den ryska sektionen av ”Revolutionära Världsunionen”. Med detta papper återvände Netjajev till Ryssland och började värva medlemmar, varvid han dukade upp fantasier om ”Revolutionära Världsunionen” och ”Folkets Rättsförbund”, vilka inte existerade i verkligheten.

Han övertalade sina kamrater att mörda en student vid namn Ivanov; han inbillade dem att Ivanov var spion. Det verkliga skälet till mordet var att Ivanov var en självständig yngling, som hotade att bli farlig för ”saken”. Netjajevs paroll var: ”Allt för revolutionen — ändamålet helgar medlen!”

Mordet på Ivanov var början till slutet på Netjajevs karriär. Det ledde till avslöjande av hans hemliga organisation i Moskva och häktning av omkring 300 personer. Återigen flydde Netjajev till Schweiz och fortsatte att skicka ut proklamationer, men hans metoder, som Dostojevskij beskrivit i sin roman ”Onda andar”, kostade honom till slut hans anhängare, däribland hans forne vän och bundsförvant Bakunin.

Netjajev är en av de mest aktiva och energiska män jag någonsin träffat, skrev Bakunin till sin vän Talandier. Närhelst det är nödvändigt att göra någon insats för vad han kallar ”saken”, känner han ingen tvekan, drar sig inte för någonting och är lika hänsynslös mot sig själv som mot andra. Han är fanatiker — lojal fanatiker, men på samma gång en mycket farlig fanatiker, som det kan bli ödesdigert för alla berörda parter att ha samröre med. Hans metoder äro avskyvärda. Han har kommit till slutsatsen att man för att skapa en användbar och stark organisation måste bygga på Machiavellis filosofi och tillämpa jesuiternas motto: ”Våld för kroppen, lögn för själen”.

Med undantag för en liten grupp, som skall utgöra de utvalda ledarna, skola alla medlemmar tjäna som blinda verktyg i händerna på dessa ledare, som måste vara eniga och lojala. Det är tillåtligt att bedraga medlemmarna, att utsätta dem för vad som helst, bestjäla dem, ja, t. o. m. mörda dem, om det blir nödvändigt. De äro bara kanonföda för sammansvärjningar. För sakens skull måste han få vinna oinskränkt makt över de andras personer, t. o. m. mot deras vilja. När vi sammanträdde och avslöjade honom, hade han djärvheten att säga: ”Nåja, det är vår metod. Vi betrakta alla som ogilla denna metod och vägra att tillämpa den som våra fiender, och vi anse det vara vår plikt att bedraga och misskreditera alla som vägra att följa oss ända till målet.”

Netjajev utlämnades slutligen för mordet på Ivanov och dömdes till 20 års straffarbete. 1883 dog han på Peterpaulsfästningen, men då hade han lyckats vinna en del anhängare bland fångvaktarna.

Ännu en ledande ande i den ryska studentkolonin i Schweiz, en man som hämtade sin inspiration från samma allmänna upplysningsströmning som Aleksander Herzen, var Peter Lavrov, f. d. officer och professor i S:t Petersburg. I olikhet mot Netjajev och Bakunin var Lavrov anhängare av massornas gradvisa uppfostran till förståelse för revolutionens moraliska sida.

”Omdaningen av det ryska samhället”, skrev Lavrov, ”måste förverkligas inte bara för folkets skull utan också genom folket. Men massorna äro inte mogna för en sådan omdaning. Därför kan våra idéers seger inte uppnås på en gång utan kräver förberedelse och en klar uppfattning av vad som vid varje särskild tidpunkt är möjligt.”

Enligt Lavrov bestod de intellektuellas uppgift i att genomsyra folket med det slags kunskap som kan hjälpa det att uppnå ”socialismens moraliska ideal” genom sina kommuner och hantverksgillen (ry. *artelj*).

I Bakunins ögon voro Stenka Razin och Pugatjev de verkliga revolutionärerna, och den enda säkra vägen till revolutionen var att släppa lös det elementära raseri som låg latent hos ryska folket. Både Lavrov och Bakunin uppmanade ungdomen att ”gå ut till folket”. Men medan Lavrovs anhängare predikade ”socialismens moraliska ideal”, gingo de Bakunin-troende omkring bland folket för att vädja till dess ”instinkt”, deras hämndlidelse, i övertygelsen att detta skulle skapa ”ett nytt folkligt ideal av frihet, jämlikhet och rättvisa”.

En man med liknande idéer men färre anhängare bland de ryska studenterna var Peter Tkatjev, som kom till Schweiz 1874 efter att ha tillbringat flera år i tsarens fängelser. Liksom flygbladsförfattaren Zaitjnjevskij trodde Tkatjev på den revolutionära minoritetens diktatur. Han förordade att den politiska makten skulle erövras med våld i syfte att omorganisera samhället på kommunistisk grundval. Tkatjev målade följande bild av det bondeparadis som skulle uppstå efter den sociala revolutionen:

Bonden skulle leva ett liv i överflöd och glädje. Hans börs skulle vara fylld, inte av kopparslantor utan av guldmynt. Hans boskap och fjäderfä skulle vara oräkneliga. Alla slags sovel och tårtor och söta viner skulle stå på hans bord från solens uppgång till dess nedgång. Och han skulle äta och dricka allt hans buk kunde rymma, och arbeta bara när han fick lust, och ingen skulle våga att påtvinga honom sin vilja: om det behagar dig, så ät; om det behagar dig, så ligg på ugnen. Ett underbart lyckligt liv!

Lavrov vägrade förtrytsamt att trycka denna artikel av det skälet att ”ingen önskan att påskynda revolutionen kan rättfärdiga dylika försök att egga upp folket till lystnad och lättja”.

En revolutionär, skrev Tkatjev 1875, har alltid rätt, och bör anse sig alltid ha rätt att uppmana folket till resning. Han bör betrakta folket såsom alltid färdigt för en revolution. Varje folk som förtrycks av en regerings godtycke (och i det läget befinna sig alla folk) är alltid i stånd och villigt att göra revolution. Det är alltid färdigt för uppgiften. Varför skulle man dröja?

En verklig revolution kan endast åstadkommas på ett sätt: genom att revolutionärer gripa makten. Med andra ord, den mest näralliggande och viktigaste uppgiften vid en revolution måste helt enkelt bli att störta regeringen och förvandla den nuvarande konservativa staten till en revolutionär stat. Erövringen av makten utgör i sig själv ännu ingen revolution. Den är bara ett förspel. Revolutionen åstadkommes av den revolutionära regeringen, som å ena sidan drar upp alla konservativa och reaktionära element i samhället med roten och eliminerar alla de institutioner som hindra upprättandet av jämlikhet och broderskap mellan människorna och å andra sidan inför sådana institutioner som främja utvecklingen av dessa principer ...

När den revolutionära minoriteten befriat folket från fruktans och terrorns hot, bereder den tillfälle för folket att uppenbara sin revolutionär-destruktiva kraft. Stödd på denna kraft och skickligt inriktande den på eliminering av revolutionens fiender förstör minoriteten den gamla styrelsens bålverk och berövar den dess resurser för försvar och motangrepp. Begagnande sin maktställning inför så minoriteten nya framstegsvänliga och kommunistiska idéer i samhällslivet. Under sitt reformarbete behöver den revolutionära minoriteten inte stödja sig på folkets aktiva medverkan. Folkets revolutionära roll slutar i samma ögonblick som det förstört de institutioner som förtryckte det, i samma ögonblick som det störtat de tyranner och utsugare som härskade över det. Genom att utnyttja folkets revolutionära makt att förstöra, genom att eliminera revolutionens fiender och genom att grunda

sitt uppbyggande arbete på de folkliga behovens karaktär och graden av deras angelägenhet kommer den revolutionära minoriteten att lägga grunden till en ny och förnuftigare samhällsordning.

Lavrov, som också ivrade för folklig revolution, förkastade fullkomligt minoritetsdiktatur:

Historien har visat oss och psykologin bevisar att innehavet av stor makt korrumpierar även de bästa människor, uttalade han, och att även de skickligaste ledare, som avsett att gagna folket genom sina dekret, misslyckats. Varje diktatur måste omge sig med tvångsmedel för sitt försvar, vilka måste tjäna som lydiga verktyg i dess hand. Varje diktatur ställes inför nödvändigheten att undertrycka inte bara sina reaktionära motståndare utan också dem som ogilla dess metoder och åtgärder. Närhelst en diktatur lyckats etablera sig, har den måst använda mera tid och kraft på att behålla makten och försvara den mot sina medtävlare än på att med maktinnehavets hjälp förverkliga sitt program. Att avskaffa en diktatur som upprättats av ett parti är något som man bara kan drömma om, innan maktusurpationen faktiskt ägt rum. Under partiernas strid om makten, under sammanstötningarna mellan öppna och hemliga aspirationer uppstå varje minut nya anledningar och större behov att upprätthålla diktaturen och nya förevändningar att inte avskaffa den. En diktatur kan endast genom en ny revolution vridas ur händerna på diktatorerna.

Lavrov upprepade endast Herzens åsikter. Denne hade flera år tidigare skrivit:

Socialt framåtskridande är möjligt endast under fullständig republikansk frihet och under full demokratisk jämlikhet. En republik som inte skulle leda till socialism förefaller mig som något absurt — ett mellanstadium som betraktar sig såsom slutmål. Å andra sidan skulle en socialism som försökte reda sig utan politisk frihet snabbt förfalla till autokratisk kommunism.

1869 skrev han ytterligare:

Våld och terror användas för att utbreda religiösa och politiska trossatser, för att upprätta självhärskardömen och odelbara republiker. Men våld kan bara förstöra och röja upp marken — inte mer. Med Peter den stores metoder kommer den sociala revolutionen aldrig att nå längre än till den jämlikhet mellan slavar som föresvävade Gracchus och Babeuf och till den kommunistiska trälldomen à la Cabet.

Lögner, skrev Lavrov i mitten på 70-talet, kunna aldrig vara rätta medlet att utbreda sanningen. Utsugning eller enstaka individers auktoritära styrelse kan aldrig vara rätta medlet att förverkliga rättvisan. Man kan aldrig triumfera över den tomma njutningslystnaden genom att lägga beslag på oförtjänt rikedom, ej heller genom att flytta över rätten till ett behagligt liv från en individ till en annan ... Folk som påstå att *ändamålet helgar medlen* böra hålla i minnet att deras regels giltighet begränsas av den ganska enkla truismen: *utom de medel som undergräva själva målet*. (Kursiverna äro Lavrovs egna.)

Vidare: De ryssar som i våra dagar aktivt deltaga i det offentliga livet böra enligt min mening frigöra sig från den föråldrade uppfattningen att det är möjligt att påtvinga folket revolutionära idéer, som utvecklats av en liten men ideologiskt mera avancerad minoritet, eller att de socialistiska revolutionärerna, sedan de genom en framgångsrik kupp störtat centralregeringen, kunna träda i dess ställe och lagstifta fram en ny ordning, som öser sina håvor över de oförberedda massorna. Vi vill inte ha någon ny tvångsregim.

Många ryska studenter, som studerade i Schweiz, lade dessa revolutionära läror på minnet och förde dem med sig tillbaka till Ryssland.

För att motverka de revolutionära emigranternas inflytande beordrade tsarregeringen alla studenter som vistades i utlandet att återvända till Ryssland före januari 1874 och försökte samtidigt att locka kvinnliga studerande tillbaka till Ryssland genom att öppna högre undervisningsanstalter för deras räkning. Flertalet studenter ställde sig dekretet till efterrättelse, då de däri sågo ett välkommet tillfälle att gå ut ibland ryska folket för att predika socialismens läror.

1876 bildade revolutionärerna under inflytande av Bakunin en förening med namnet ”Jord och Frihet”. Dess program krävde en social revolution från ”botten”, genom anstiftande av resningar och passivt motstånd bland bönderna liksom också genom strejker bland arbetarna.

”Kampgrupper” bildades för att leda det kommande upproret.

En splittring uppstod inom ”Jord och Frihet” år 1879, då ett verkställande utskott bildades för att organisera terroristdåd. En liten grupp med Georgij Plechanov i spetsen avvisade terrorpolitiken och blev känd som den ”Svarta Fördelningen”. Den större gruppen kallade sig *Narodnaja Volja* (Folkets Vilja).

Bägge grupperna menade att den ryske bonden av naturen var starkt böjd för socialism. I motsats till den marxistiska föreställningen att bara industriarbetarklassen kunde genomföra socialismen trodde de att i Ryssland kunde bonden spela samma roll som industriproletariatet i andra länder.

Men Folkets Vilja ansåg att socialismen t. v. inte kunde förverkligas; det närmaste målet var att expropriera godsen i böndernas intresse och införa medborgarfrihet. I sitt program stadgade partiet att efter tsarismens fall skulle en provisorisk regering upprättas för att styra Ryssland intill dess en konstituerande församling gav ryska folket ett system efter dess eget fria val. Enda vägen till demokratisk frihet i ett självhärskardöme gick över politiska mord, hävdade partiet.

Söndagen den 13 mars 1881 mördades tsar Alexander II av medlemmar av Folkets Vilja.

Om terroristerna trodde att deras dåd skulle injaga fruktan hos den nye kejsaren, Alexander III, skingrades snart deras förhoppningar. I ett manifest av den 13 maj 1881 proklamerade tsar Alexander III:

”Guds röst bjuder oss att mitt i vår stora sorg stå modigt vid statens roder, att lita på den gudomliga Försynen och tro på Enväldets makt och sanning.”

Fem deltagare i mordet avrättades, de flesta partiledarna dömdes till långa fängelsestraff och förvisning till Sibirien. Ett tjugotal, däribland Vera Figner, ”Schlüsselburgs Madonna”, murades in för årtionden i den berömda fästningens fängelsehålor, där en del dogo och andra blevo vansinniga.

Trots sin tro på terroristdåd mot tsaren och hans reaktionära ministrar hade emellertid Folkets Vilja föga gemensamt med Bakunin, Netjaj ev eller Tkatjev.

”Ingen av oss”, skrev Vera Figner 1918, ”var någon jakobin. Vi drömde aldrig om att påtvinga folkmajoriteten en minoritets vilja, och vi planerade aldrig någon regering, som skulle genomföra revolutionära socialistiska, ekonomiska och politiska förändringar genom dekret. Om vi hade haft sådana idéer, skulle vi aldrig ha kallat vårt parti Folkets Vilja. Hur fjärran vi stodo från jakobinismen kan utläsas ur det öppna brev som verkställande utskottet skrev till kejsar Alexander III omedelbart efter mordet på hans fader.

Utskottet krävde visserligen inkallande av en konstituerande församling men lovade samtidigt att böja sig för folkets vilja, som skulle uttryckas genom dess valda representanter. Skulle folkets representanter vara anhängare av någon åtgärd som står i direkt strid med det revolutionära partiets krav, skulle detta parti inte under några omständigheter tillgripa våldshandlingar och terrorism för att genomdriva sitt program utan skulle begränsa sig till fredlig propaganda ...”

Bästa beviset för vilken inställning Folkets Vilja hyste till terrorismen några månader efter Alexander II:s död, då president Garfield mördades. Verkställande utskottet för Folkets Vilja sände följande budskap till Förenta staterna:

Verkställande utskottet betygar det amerikanska folket sin djupaste medkänsla vid dess president

James Abram Garfields frånfälle men anser det som sin plikt att i de ryska revolutionärernas namn protestera mot sådana våldsdåd som Guiteaus attentat. I ett land där den personliga friheten tillåter varje slag av hederlig ideologisk kamp, där den fria folkviljan bestämmer inte bara lagarna utan också personalbesättningen i förvaltningen — i ett sådant land är användningen av politiska mord såsom kampmedel ett uttryck för exakt samma despotiska anda som vi försöka avskaffa i Ryssland. Personlig despotism är lika avskyvärd som partidespotism, och våld är endast berättigat, när det riktar sig mot våld.

Och från sina fängelsehålor skickade verkställande utskottets medlemmar i juni 1882 ett budskap till ryska folket, betitlat ”Från de döda till de levande”, vilket ännu klarare betonade deras moraliska avståndstagande från våld och blodsutgjutelse:

Bröder och systrar, stod det i budskapet, ur våra gravar sända vi eder vad som kanske blir vår sista hälsning, vårt testamente. När vår triumfs dag kommer, besudla då inte revolutionens ära genom några dåd av grymhet och brutalitet mot den besegrade fienden. Må vårt olyckliga öde inte endast utgöra priset för Rysslands frihet utan också tjäna till att frambringa ett skönare, humanare samhälle. Vi hälsa vårt land, vi hälsa hela mänskligheten.

Sedan ledarkadrerna i Folkets Vilja decimerats, lyckades några få revolutionärer gäcka den tsaristiska polisen och fly till utlandet.

Bland dessa var Georg Plechanov, Paul Axelrod, Vera Zasulitj och Leo Deutsch ur Svarta Fördelningen. När Plechanov och hans kamrater underkastade sina tidigare teorier en granskning i belysning av Karl Marx' lära och den europeiska arbetarrörelsens erfarenheter, orienterade de sig mot socialdemokratien. 1883 organiserade de ”Gruppen för arbetarklassens emancipation” i syfte att propagera marxism i Ryssland. Organisationen utgav böcker och trycksaker, i vilka de avvisade uppfattningen att Ryssland skulle vara förutbestämt att gå sin egen väg till socialismen antingen genom en bonderesning eller genom en statskupp, utförd av en revolutionär minoritet.

Medlemmarna av gruppen för arbetarklassens emancipation hävdade att kampen för socialismen endast kunde ha framgång, om de revolutionära partierna stöddes av en organiserad och klassmedveten arbetarklass. De påpekade att Ryssland gradvis utvecklade sig till ett kapitalistiskt land. För att uppnå slutmålet, ett socialistiskt samhälle, var politisk frihet ett nödvändigt förstadium.

Marxisternas ledare var Plechanov. Under hans ledning trycktes marxistiska arbeten i Schweiz och smugglades in i Ryssland, och vid mitten av 80-talet bildades de första hemliga socialdemokratiska grupperna.

Men över hela Ryssland fanns det fortfarande organisationer av unga revolutionärer, som försökte återuppliva Folkets Vilja. En sådan var den terroristgrupp som leddes av Alexander Uljanov.

Programmet för terroristerna i S:t Petersburg, sådant det utformades av Uljanov, innehöll följande belysande passus.

Då vi äro övertygade om att terror uppstår uteslutande på grund av frånvaro av ett minimum av frihet, kunna vi med fullkomligt förtroende uttala att terroristverksamheten kommer att upphöra, om regeringen beviljar detta minimum av frihet.

När Alexander Uljanov blev övertygad om att tsaren inte ämnade bevilja dem detta ”minimum”, övergick han till den terroristiska verksamhet som förde honom till galgen i maj 1887. Hans yngre broder, Vladimir, valde inte terrorns väg. Han omfattade snart marxismen i stället. Men ehuru han tog sin tillflykt till Karl Marx' läror, tog hela hans väsen djupa intryck av de sinsemellan motstridiga strömningarna inom den ryska revolutionära rörelsen. Vid tiden för sin

brors död och innan han hade läst ett ord av Marx, hämtade Lenin redan lärdom både från Herzens och Lavrovs humanitära läror och från Bakunins, Tkatjevs och Netjajevs demoniska visioner.

Den tankeströmning som från Herzen och Lavrov flöt över Folkets Vilja till Alexander Uljanov väckte sannolikt mera idealism och självupppoffring till liv än någon annan politisk strömning i historien. De teorier om universell förstörelse som propagerades av män som Netjajev hade ännu inte prövats i levande livet.

Upplysningens apostlar sågo fram emot människans befrielse.

T. o. m. när de togo sin tillflykt till terror i individuella fall, försökte de att moraliskt rättfärdiga sina handlingar; de dolde aldrig sina verkliga mål och föredrogo alltid att offra sina egna liv framför att skicka andra i döden.

Netjajev och hans anhängare förordade däremot öppet användning av svek, förtal och mord för att förverkliga sina syften. De betraktade ryska folket huvudsakligen såsom ett medel att uppnå sitt apokalyptiska mål och åsyftade antingen den fullkomliga anarkin eller diktatur av en revolutionär minoritet, som skulle styra massorna medelst oinskränkt våld och terror.

De tidigare revolutionära partierna inrymde anhängare av båda dessa riktningar. Men vid den tid då Lenins bror avrättades dominerade den humanitära riktningen den ryska revolutionära rörelsen. Och Herzens maxim från 1869 — ”en socialism som försöker reda sig utan politisk frihet skulle snart förfalla till autokratisk kommunism” — godtogs såsom självklar av alla som kallade sig revolutionärer. Netjajevs läror tycktes för alltid begravnade. Ingen, utom möjligen Dostojevskij, förutsåg att de bara några årtionden senare skulle återupplivas och spela en avgörande roll i Rysslands och hela världens historia.

II. Ungdomsåren

Vladimir Ilitj Uljanov föddes den 22 april 1870 i Simbirsk, en provinsstad vid Volga. Hans mor, Maria Alexandrovna, var dotter till en läkare vid namn Alexander Blank, som övergav sitt sjukhus i S:t Petersburg för att slå sig ned på ett litet gods i byn Kokusjkino i Kazan-provinsen. Enligt Maria Uljanova, Vladimirs yngre syster, var deras mormorsmor tyska, och deras mor ”uppfostrades i viss mån i tyska traditioner”. Det Blankska hemmet styrdes efter spartanska linjer, och barnen fingo till stor del uppfostra sig själva. Maria Alexandrovna lärde sig tyska, engelska, franska och pianospelning på egen hand.

Hon gifte sig på sommaren 1863 med Ilja Uljanov och flyttade med honom till Penza. Ilja var enligt en av sina vänner ”en stark man med fast karaktär, som var mycket sträng i sitt förhållande till sina underordnade”. Han var konservativ i sina politiska åsikter och en from medlem av ryska ortodoxa kyrkan. 1866 födde honom Maria det första av deras sex barn, Alexander, eller Sasja, som familjen kallade honom. I september 1869, då Ilja utnämndes till skolinspektör i provinsen, hyrde de det hus i Simbirsk där Vladimir föddes följande vår.

Vladimir — den lille Volodja — var en rustibuss med pigga grå ögon och övertung kropp. Han lärde sig att gå ungefär samtidigt som sin yngre syster Olga. När han rultade omkring i huset, brukade han ofta falla omkull på huvudet, och hans tjut skrämde upp hela huset. ”Mamma”, skriver hans syster Anna, ”var alltid rädd för att han skulle spräcka skallen eller bli undermålig på något sätt, när han blev stor.”

Olga var hans lekkamrat, Alexander hans hjälte. Med muntra härskarlater brukade han befälla Olga att gömma sig under sängen och komma fram, när han sade till. När deras lek blev för

bråkig, brukade Maria Alexandrovna lyfta upp de bägge barnen och sätta ned dem i faderns svarta stol i biblioteket med tillsägelse att sitta tysta, tills de fingo lov att gå därifrån.

När Vladimir var fem år, lärde hans mor honom att läsa och gav honom pianolektioner. Vid åtta års ålder spelade han enkla stycken och etyder à quatre mains med sin mor. När han året därpå började i skolan, slutade han med pianospelet därför att han, enligt vad hans bror Dmitrij berättat, ansåg att det var en sysselsättning ”som inte passade för pojkar”.

Han härmade alltid efter Alexander, berättar Anna:

När man än frågade Volodja vad han ville leka, om han ville gå ut och gå, om han ville ha smör eller mjölk till sin kasja, svarade han aldrig direkt utan tittade först på Alexander, som i allmänhet vände sig bort och lät brodern sväva i ovisshet. De äldre barnen brukade skoja med honom för detta, men det hindrade aldrig Volodja att svara ”som Sasja”.

Bröderna spelade schack, åkte skidor och skridskor på vintern, fiskade och badade på sommaren på godset i Kokusjkino, moderns föräldrahem. Genom att studera läroböcker i schack lyckades de ibland att slå sin far, som ansåg sig som expert på detta spel. Vladimir var en mönsterelev, som lärde sig sina läxor med nästan förbryllande grundlighet. När Ilja Nikolajevitj från sin upphöjda post som provinsens skolinspektör korsförhörde honom på dagens läxor, tycktes Vladimir alltid kunna de rätta svaren. Dmitrij omtalar vilken ytterlig möda unge Vladimir brukade lägga ned på sina skoluppsatser:

Han skrev dem aldrig kvällen före den dag då de skulle lämnas in, som de flesta elever gjorde. Tvärtom — när han fick ämnet, gick Vladimir Ilitj genast till verket. På ett kvartsark skrev han en disposition samt inledningen och avslutningen. Sedan tog han ett annat ark, vek det på mitten och skrev en kladd på vänstra halvan av papperet med ledning av sin disposition,

Högra sidan eller marginalen lämnades oskriven. Där förde han sedan in tillägg, förklaringar, rättelser samt källhänvisningar — ”jfr det och det arbetet, sid. så och så”.

Så småningom, allteftersom dagarna gingo, blev högra sidan av arket fyllt med en rad anteckningar, ändringar, citat etc. Strax innan han måste lämna in uppgiften, tog han sedan några rena ark papper och skrev ut uppsatsen men inte i dess slutgiltiga form, varvid han konsulterade sina anteckningar och olika böcker som källor.

I denna tidigt framträdande förmåga att arbeta systematiskt visar sig för första gången en viktig sida hos den blivande mannen. Och systematiken gick hand i hand med fullkomlig koncentration. Skolkamrater som störde honom, när han studerade, hälsades med:

— Skulle du vilja vara vänlig och hedra mig med din frånvaro? Att döma efter allt som hans familjs och barndomsvänners minnen avslöja, voro hans barndom och uppväxtår nästan idylliska. Under somrarnas strövtåg på landet förenade sig föräldrar och barn i att deklamera Pusjkins, Nekrasovs och Lermontovs dikter och sjunga folkvisor. Ackompanjerad av modern eller Olga sjöng Vladimir melodier ur Vjerstovskijs opera Askolds grav och Valentins aria ur *Faust* ”Allsmäktige Gud, kärlekens Gud”.

Alexander utgav familjens veckotidning, i vilken alla hushållets medlemmar medarbetade. Bidragen insamlades, sammanbundos och lästes högt om lördagsaftnarna.

Fastän Uljanovs inte voro rika, uthärdade deras livsföring mer än väl en jämförelse med den lågadel som Ilja Nikolajevitj i kraft av sin officiella ställning tillhörde. Hans död, då Vladimir var 16 år, var det första slaget, som inom ett år följdes av Alexanders död. Men Maria Alexandrovna var en stark kvinna, som beslutsamt tog sig samman, drog barnen ännu närmare till sig, och sammanhållningen mellan familjens medlemmar förblev alltid intim och stark.

En månad efter Alexanders död utexaminerades Vladimir från gymnasiet i Simbirsk med guldmedalj såsom skolans bäste elev ”i fråga om begåvning, utveckling och uppförande”.

Det föreföll emellertid osannolikt att han skulle vinna inträde vid Kazans universitet, eftersom han var bror till en avrättad terrorist. Det kastar ett ironiskt ljus över det tsaristiska självhärskardömet att Vladimir trots ofrånkomliga tvivel på hans lojalitet mot tronen ändå fick tillträde till universitetet. Och händelsen ter sig ändå mer ironisk genom att den man som gjorde detta möjligt var fadern till Alexander Kerenskij, vars provisoriska regering han år 1917 skulle stöta.

Fjodor Kerenskij var inte bara föreståndare för gymnasiet i Simbirsk; han hade också i Ilja Nikolajevitj's testamente blivit utsedd till förmyndare för barnen Uljanov.

”Varken i eller utanför skolan”, skrev Fjodor Kerenskij i sitt rekommendationsbrev, ”har ett enda fall blivit känt, då Uljanov i ord eller handling skulle ha givit sina lärare eller skolmyndigheterna anledning till missnöje.”

Och såsom grunden till Vladimirs fläckfria karaktär pekade han på den sunda religiösa miljön i hemmet.

”Hans andliga och moraliska uppfostran har”, fortsatte han, ”alltid noga övervakats, först av båda hans föräldrar och efter faderns död av hans mor, som inriktade hela sin omsorg och uppmärksamhet på barnens fostran. Religion och disciplin voro grunden för denna fostran, vars frukter tydligt framträdde i Uljanovs exemplariska uppförande.”

Vad Vladimir vid denna tid tänkte om detta dokument, veta vi inte, men många år senare svarade han på den i ett bolsjevikiskt frågeformulär framställda frågan, när han slutade att tro på Gud: — Vid sexton års ålder.

Han skildrade sin ”emancipation” från religionen för Kzjizjanovskij, en av sina kamrater från hans tidiga revolutionära period. ”När han klart insåg att det inte fanns någon Gud”, skriver hans vän, ”slet han våldsamt korset från halsen, spottade föraktfullt på det och kastade bort det. Han befriade sig, kort sagt, från religiösa fördomar på det typiskt leninska sättet, utan lång tvekan eller försiktiga överväganden, utan själslig kamp med tvivlets ande.”

Antagligen inträffade denna händelse, när Vladimir var 16 år, ett år före hans avgång från gymnasiet i Simbirsk.

När Vladimir på hösten 1887 inträdde vid Kazans universitet, fann han sig nästan genast indragen i studentoroligheter. Professorer avskedades för att de givit uttryck åt svalt liberala åsikter, och studenter som misstänktes för att deltaga i någon som helst politisk verksamhet förvisades. Dessa åtgärder kom bara studenternas motstånd att hårdna. Den 4 december 1887 framlade den samlade studentkåren vid Kazans universitet ett program med sina krav för dekanus.

Vladimir, som syntes stående i främsta raden med knutna nävar, häktades samma kväll tillsammans med 40 andra studenter och relegerades från Kazan. Polisofficeren, som eskorterade unge Uljanov till stadsgränsen, frågade honom:

— Varför blandade ni er i den här revolten, unge man? Inser ni inte, att ni bara kör huvudet i väggen?

— Ja, det är en vägg, men den är ruttan. En enda spark, så rasar den, säges Vladimir ha svarat.

På sin mors begäran fick han tillstånd att under polisövervakning bo på Kokusjkino-godset. Där tillbringade familjen vintern i det närmaste isolerad. Men Vladimir kände sig inte särskilt

olycklig. Huset var fullt av böcker, som tillhört hans framlidne morbror, och som förströelse hade han skridskoåkning och jakt. Anna var inte särskilt imponerad av hans skjutskicklighet. När en hare en dag korsade deras väg, anmärkte hon torrt:

— Det måste vara det där djuret som du har hållit på och jagat hela vintern.

På hösten 1888 fick Vladimir ånyo tillstånd att bo i Kazan, men hans ansökan om återinträde vid universitetet avlogs. Familjen hyrde ett tvåvåningshus med balkong och en trevlig trädgård. Ett reservkök, som skaffade honom den avskildhet han önskade, blev hans arbetsrum.

Det var i detta kök som han vid 18 års ålder började läsa Karl Marx. På kvällarna utvecklade han Marx' evangelium för sin syster Anna och försökte ge henne en aning om de nya horisonter som dessa skrifter öppnade för honom. Snart försökte han övertyga sina vänner och organiserade diskussionscirklar i deras hem. Av hänsyn till hans mor höllos sammanträdena inte i hans eget hem.

Följande år flyttade familjen till Samara, där Vladimir organiserade en liten marxistisk grupp. Under tiden gjorde hans mor upprepade försök att åter skaffa honom tillträde till universitetet. Frågan hänsköts till eforus för Kazans skoldistrikt, som avgav en ogynnsam rapport.

”Under sin korta vistelse vid universitetet”, skrev eforus, ”utmärkte han sig genom förtegenhet, bristande uppmärksamhet och t. o. m. ohövlighet. Endast en eller två dagar före studenternas möte gav han anledning till misstankar om att han förberedde bråk. Han tillbringade mycken tid i rökrummet i samtal med de mest misstänkta bland studenterna, gick sedan hem och återvände med något som de andra hade begärt och uppträdde rent allmänt sett mycket besynnerligt.”

Maria Alexandrovna drog sedan sin sons fall inför undervisningsdepartementet i S:t Petersburg; och tack vare hennes envishet fick han slutligen tillstånd att avlägga sin juridiska examen vid S:t Petersburgs universitet.

Under sommaren innan han reste till huvudstaden studerade Vladimir intensivt. Han satte ut ett bord på ett ensligt -ställe i skogen nära Samara, och dit gick han varje morgon, lastad med juridiska avhandlingar. Ingen vågade sig någonsin i närheten av hans lya. På aftnarna badade han i floden, och på kvällen fortsatte han sina studier hemma.

Hans första uppehåll i S:t Petersburg blev kortvarigt. Han tog sin juridiska examen med utmärkta betyg 1891 och fick behörighet som advokat. Men framgångens ögonblick förbittrades för honom av att Olga, hans barndoms lekkamrat, som samtidigt studerade i huvudstaden, fick tyfus och dog.

Antagligen av hänsyn till sin mor återvände han till Samara och underkastade sig den vanliga ritualen vid öppnandet av advokatpraktik. I verkligheten upptog redan den hemliga marxistiska klubb han hade startat största delen av hans tid. Hans första verkliga lärjungar voro hans systrar Anna och Marja och hans bror Dmitrij.

De två yngre Uljanovs, Dmitrij och Maria, voro av nästan samma typ som sin framlidne bror Alexander — djupt liggande ögon, hög panna, bleka, vackra. Vladimir med sin lilla tjocka näsa och sina breda, höga kindbågar hade ett ganska fult ansikte, bortsett från ögonens genomträngande intelligens. Redan vid 21 års ålder höll han snabbt på att tappa håret.

I början av 1892 drabbades Samara-provinsen av en hungersnöd, och när bönderna strömmade till staden för att få bröd, bildades en kommitté av medborgare för att hjälpa de utblottade. Men Vladimir intog en oväntad hållning.

”Hungersnöden”, förklarade han, ”är den direkta följderna av en viss samhällsordning. Så länge

denna ordning består, äro hungersnöder oundvikliga. De kunna endast avskaffas genom att denna samhällsordning avskaffas. Eftersom den i denna mening är oundviklig, fyller hungersnöden i dag en uppgift i framstegets tjänst. Den förstör bondehushållningen och driver bönder från byn till staden. På så sätt uppstår det proletariat som påskyndar nationens industrialisering ... Det kommer att tvinga bonden att fundera över det kapitalistiska samhällets grundläggande förhållanden. Det kommer att undergräva hans tro på tsaren och tsarväldet och kommer så småningom att påskynda revolutionens seger.

Det är lätt att förstå den s. k. 'överklassens' önskan att komma de svältande till undsättning, att förbättra deras lott. Denna 'överklass' är själv en del av den borgerliga samhällsordningen Hungersnöden hotar att skapa allvarliga störningar, kanske fullständig förstörelse av den borgerliga ordningen. Därför äro de välbärgades ansträngningar att mildra följderna av hungersnöden alldeles naturliga ... *Psykologiskt är detta prat om att livnära de hungrande ingenting annat än ett uttryck för den sackarinsöta sentimentalitet som är så utmärkande för vår intelligentsia.* ...

Lenin hade för första gången talat med sin verkliga röst.

*

På hösten 1893 lämnade Vladimir Uljanov Samara för att resa till S:t Petersburg, där han anslöt sig till en underjordisk socialdemokratisk krets, som kallades "Aldermännen" (Stariki). Han gjorde sin entré under Rysslands stora period av industriellt uppvaknande, då nya fabriker uppstodo i alla delar av landet och bönderna strömmade till städerna för att bli industriarbetare.

Socialdemokraterna i S:t Petersburg och andra större städer koncentrerade sin propaganda på små arbetargrupper, som de i hemlighet undervisade i det kommunistiska manifestet, i nationalekonomiens grunder och i naturvetenskap. Men detta var propaganda på ett tämligen högt plan, med påföljd att dessa grupper förblevo isolerade från folkets stora massa.

Arbetare som "utexaminerades" från propagandaseminarieerna fingo order att akta sig för bråk; de deltog praktiskt taget aldrig i strejker och andra arbetarroligheter.

Uljanov föreslog genast att man skulle övergå från selektiv propaganda till massagitation. Hans plan mötte motstånd från de mera konservativa medlemmarna av kretsen, men 1895 gingo de som funnos kvar omkring honom med på att sätta i gång en massagitations-kampanj bland arbetarna.

Uljanov blev Aldermännens ledare. Han var författare till den första proklamation som riktades till arbetarna vid en fabrik i S:t Petersburg, den första affischen, som skrevs ut för hand, kopierades i fyra exemplar och utdelades bland arbetarna. Senare, när organisationens resurser ökades, hektograferades proklamationerna och distribuerades på bredare basis.

För självhärskardömet voro den marxistiska riktningens skrifter till att börja med inte ovälkomna. "En liten klick", sade polismästaren Zvoljanskij. "Det blir ingenting av dem på de närmaste femtio åren." Den revolutionära organisation som regimen fortfarande fruktade var den terroristiska Folkets Vilja. Myndigheterna räknade ut att marxisterna kunde uträtta mera för att motverka Folkets Viljas inflytande än tsarens hemliga polis. Dessutom voro deras skrifter så tunga och vetenskapliga att de revolutionära konsekvenserna föreföllo alltför avlägsna för att vara farliga. Vid denna tid utgavos två sådana verk med censorns godkännande. Det ena var Plechanovs *Grunderna av den monistiska historieuppfattningen*, vilken utvecklade den marxistiska teorin om klasskampen såsom den drivande kraften i historien. Det andra var Peter Struves *Kritiska anteckningar till Rysslands ekonomiska utveckling*.

Vid ett möte i en förstad till S:t Petersburg på juldagen 1894 föredrog Uljanov en uppsats om

dessa båda arbeten. Han berömde Plechanovs arbete nästan vördnadsfullt men kritiserade skarpt Struves avvikelser från den ortodoxa marxismen. Det var vid detta möte som en av de tidiga anhängarna av socialdemokratin, Alexander Potresov, för första gången talade med Uljanov:

Jag minns till denna dag, skrev Potresov många år senare, kraften och skärpan i Uljanovs kritik ... Min åsikt var att han otvivelaktigt var en stor kraft ...

Hans ansikte var avtärt, hela hans huvud var kalt med undantag av några tunna hårstrån vid tinningarna, och han hade ett glest rödaktigt skägg. Hans skelande ögon kikade listigt fram under ögonbrynen.

Vid tjugofyra års ålder var han redan känd som ”den gamle”.

Intrycket av brådmognad blev ännu mera utpräglat, när han talade. Ty ”hans röst lät gammal och hes”. I Potresovs ögon såg han ut som ”en typisk medelålders köpman från norra Ryssland”

Intrycket delades av Uljanovs övriga kamrater. De skämtade om att Uljanov måste ha fötts gammal och skallig. ”Det måste ha funnits något inre skäl, som bottnade i hans känslomässiga inställning”, säger Potresov, ”som förklarar den fullkomliga frånvaron av ungdomlighet hos mannen.”

Överanstängning var en bidragande orsak till en allvarlig lunginflammation i början av 1895. I april for Uljanov utomlands för läkarbehandling. Detta gav honom äntligen en möjlighet till direkt kontakt med Plechanov och Axelrod, den ryska marxismens lärofäder, liksom också med utländska socialistledare. På så sätt skaffade han sig mera ingående kännedom om de västerländska socialistiska rörelsernas problem.

I Paris träffade han Paul Lafargue, Marx' svärson. Uljanov talade om de ryska arbetarnas entusiasm för Marx' arbeten. Den franske socialisten var skeptisk.

— De läser Marx! Men förstår de honom?

— Ja.

— Puh! De förstår ingenting. Ingen här förstår honom, och vår rörelse är ändå tjugo år gammal.

När Plechanov och Uljanov — de två män som senare i sig skulle förkroppsliga striden mellan den moderata och den revolutionära marxismen i Ryssland — träffades i närheten av Genève i början av 1895, var det Plechanov som var läraren och Uljanov som var lärjungen. I den stilla bergsbyn Ormoni tillbringade de många timmar tillsammans.

Plechanov var en man med djupa humanistiska rötter, som var hemma på alla kunskapens områden. T. o. m. hans vardagligaste konversation var späckad med lysande infall om konst, litteratur, teater och filosofi. Hans temperament var tänkarens, men då han inte var nöjd med enbart det skrivna ordets makt, blev han en politisk ledargestalt. När han inte kunde komma till rätta med handlingsmänniskornas hänsynslöshet, retirerade han bakom det skrivna ordet.

”En ädel önskan”, skrev Lunatjarskij, den förste folkkommisarien för undervisningsväsendet, ”att försvara kulturen och dess fortsatta utveckling mot tsaristiskt och borgerligt barbari ledde honom till att påtaga sig rollen som politisk stridsman. Lenin däremot var först och främst politisk stridsman. Plechanov var med tusen band bunden vid det förgångnas kultur. Lenin lade åsido varje spår av nationalism. Av den grundläggande olikhet som är påtaglig i deras verk, deras sätt, deras utseende kom sig skillnaden i taktik och politisk karriär.”

En annan välkänd bolsjevik, Nikolaj Semasjko, lade märke till samma skillnad mellan de båda männen. Om Plechanov skrev han:

Jag blev slagen av hans osedvanligt vakna ögon, hans nervösa och rörliga anletsdrag. Hans ögon tycktes borra sig fram under hans tjocka svarta ögonbryn... Han beledsagade sitt tal med breda och ofta teatraliska gester... Jag har aldrig i mitt liv träffat en briljantare konversatör... Hans kunskaper tryckte nästan ned hans motståndare. Vid alla diskussioner infann han sig med en stor trave böcker. Han citerade Hegel ur minnet och brukade översätta ex tempore med träffande kommentarer...

Lenin, produkten av vår egen slaviska stam, född på gränsen mellan Europa och Asien, hade både Europas och Asiens blod i sina ådror...

När samtalet kom in på litteratur och konst, fann Plechanov den unge mannen fantasilös och torr. Men knappt hann Uljanov åter komma in på politik, förrän han, för att använda Potresovs ord, ”blev en annan människa, alltigenom vaken, som avslöjade en lysande och mäktig begåvning. Varje yttrande vittnade om djup eftertanke. Man kände att hans åsikter vilade på hans livserfarenhet, och fastän hans livserfarenhet var ganska enkel och inte särskilt omfattande, räckte den till att göra honom till expert på revolutionärt arbete.”

Plechanov ansåg att han hade funnit den praktiske ledare som partiet så väl behövde. Här var, tänkte han, mannen med den eld och kraft som måste till för att förvandla strejker till en revolutionär kamp mot självhärskardömet. Plechanov blev entusiastisk: Uljanov tycktes påminna honom om hans gamle vän Alexander Michailov, den store ledaren för Folkets Vilja. I likhet med Michailov var Uljanov en den organisatoriska detaljens mästare. Ändå hade Potresov ”en obestämd känsla av att de två, som uppenbarligen trodde på samma mål, talade olika språk”.

Från Genève for Uljanov för att träffa Axelrod, utrustad med ett introduktionsbrev från Plechanov. Deras första möte blev kort. Axelrod visste föga om den unge mannen, och samtalet flöt inte obesvärat. Uljanov räckte honom en nyligen utgiven volym av marxistiska uppsatser, av vilken bara ett fåtal exemplar hade undgått förstörelse, när censorn i S:t Petersburg gav order om att boken skulle brännas.

Axelrod började studera den volym som Uljanov hade lämnat kvar och blev snart fascinerad av en artikel som vittnade om originell och kraftfull begåvning. Men han irriterades av författarens animositet mot liberaler. Artikeln var signerad ”K. Tulin”.

— Vem är Tulin? frågade Axelrod Uljanov dagen därpå.

— Det är min pseudonym.

En het diskussion följde omedelbart. — Vi anser, sade Axelrod, att vid nuvarande tidpunkt i den historiska utvecklingen är de ryska arbetarnas intressen identiska med andra framstegsvänliga krafter i samhället. I Ryssland står arbetare och liberaler inför samma uppgift — att störta självhärskardömet.

Uljanov logg. — Plechanov sa samma sak, förstår ni. Han uttryckte sin åsikt i bildspråk. Ni, sa han, vänder ryggen åt liberalerna. Vi ser dem i ansiktet.

De ägnade större delen av en veckas tid åt att diskutera frågan. Till slut förklarade Uljanov att han var övertygad. Dessa första samtal gjorde ett lika djupt intryck på Axelrod som de hade gjort på Plechanov. Rörelsen hade inte haft någon som förenade grundlig skolning i marxistisk teori med praktisk organisationsförmåga.

— Nu har vi den mannen, sade Axelrod. Det är Uljanov, den kommande ledaren för arbetarrörelsen.

I september 1895 återvände Uljanov till Ryssland och hade med sig ett lager illegala trycksaker i en dubbelbottnad resväska — det vanliga smuggelknepet i fråga om revolutionära dokument.

Reseffekter av detta slag voro omsorgsfullt tillverkade, men hemliga polisen kände väl till knepet. Enda hoppet att lyckas låg i att tullen inte skulle undersöka varje kolli omsorgsfullt. Men vid gränsen utvaldes just Uljanovs väska för noggrann undersökning. Den vändes upp och ned, och dess botten sonderades. Men ingen sade något. Uljanov fick fortsätta och levererade väskan till den rätta adressen i S:t Petersburg.

I S:t Petersburg blev Uljanov bekant med Jules Martov, som några år senare skulle bli en av hans politiska huvudmotståndare.

Martov, som då var tjugotvå år gammal och vars verkliga namn var Jules Tsederbaum, var sonson till en framstående judisk förläggare och publicist. Han studerade vid S:t Petersburgs universitet, där han blev revolutionär och marxist. Han relegerades sedermera från universitetet för deltagande i revolutionära demonstrationer. Under några års förvisning från huvudstaden spelade han en viktig roll vid startandet av arbetarrörelsen i Vilna. De två unga männen brukade träffas i stadsbiblioteket, noggrant bevakade av hemliga polisen. ”Vid denna tid”, säger Martov, ”var Uljanov inte så säker på sig själv eller på den roll, som historien skulle låta honom spela.”

Han var ganska blygsam, om man tänker på den ställning han vid 25 års ålder uppnått bland de blaserade unga marxisterna i S:t Petersburg. ”Vladimir Uljanov”, säger Martov, ”befann sig på det stadium i utvecklingen då en man av stora mått försöker att lära sig själv snarare än lära ut åt andra. Den man, som skulle bli Lenin, var alltjämt fylld av respekt för socialdemokratins ledare. Gentemot Plechanov och Axelrod kände han sig som en skolpojke. T. o. m. mot politiska motståndare visade han avsevärd hänsyn.”

Under hösten och vintern bevakades han noggrant av hemliga polisen. Eftersom han förutsåg att det skulle bli tråkigheter, varskodde han sin syster Anna att hindra modern från att komma till S:t Petersburg, om han skulle bli häktad. Fängelset skulle bara väcka dystra minnen av Alexander.

Uljanov fick leva ett mycket torftigt liv i S:t Petersburg. Han utövade fortfarande advokatyrket, men hans klienter voro inte många och han måste vända sig till sin mor för att få hjälp.

”Snälla du”, skrev han den 5 oktober 1895, ”skicka mig litet pengar, för jag är nästan fullständigt barskrapad. Dom skriver till mig från Samara att pengarna för Grafov-målet, som jag skötte, skall komma i november. Det kommer (om de håller sitt löfte jag vet inte hur pass bindande det är) att ge mig c:a 70 rubel. De har också lovat mig en anställning som biträde åt en jurist. Men när det blir av, vet jag inte.”

I samma brev skrev Vladimir:

På sista tiden har jag fört bok över mina inkomster och utgifter i S:t Petersburg för att ta reda på, hur mycket jag egentligen ger ut i levnadsomkostnader. Under tiden från 28 augusti till 27 september tycks jag ha gjort av med 54 rubel och 30 kopek, däri inte inräknat vad jag givit ut för inköp (10 rubel) och omkostnader i ett visst mål (också 10 rubel), som jag kanske får sköta. Visserligen utgör en del av dessa 54 rubel utgifter, som nog inte kommer tillbaka varje månad (galoscher, kläder, böcker etc.). Men även om man drar av detta belopp (16 rubel), äro mina utgifter för stora — 38 rubel i månaden. Det är tydligt att jag inte kalkylerade mina levnadsomkostnader rätt. Jag har lagt ut 1 rubel 36 kopek bara på spårvagnsavgifter denna månad. Efter allt att döma blir det nog mindre, när jag blir ordentligt installerad.

Olyckligtvis lämnade hans bostad mycket övrigt att önska.

Jag är inte särskilt nöjd med mitt rum, skrev han. För det första är min värdinna en tjugitig typ. För det andra är rummet bredvid mitt bara avskilt med en tunn mellanvägg, så att allting som händer hörs från mitt rum, och ibland måste jag rädsla mig undan balalajkan, som min rumsgranne roar sig med på bekostnad av mina öron.

Kurragömmaleken med polisen fortsatte. En dag sade honom hans undermedvetna att en man, som gick några steg bakom honom, strövade alltför påtagligt utan mål och verkade alltför uttråkad med eftermiddagsträngseln på gatan. Uljanov vek plötsligt av in på en bredvidliggande gård. Här uppgav hans vän maskerad och gjorde vad man kunde vänta av honom — han gömde sig bakom grinden. Uljanov slank plötsligt obemärkt in i vestibulen. ”Jag satte mig på portvaktens stol, där ingen kunde se mig från gatan. Men jag kunde se genom fönstret, och jag skrattade åt spionens förvirring. Någon kom utför trapporna och tittade förvånat, när han fick se mig sitta på portvaktens plats — en alldeles ensam man, som skrattade hjärtligt.”

Leken fortsatte flera månader, medan hemliga polisen trevade i blindo. Det föreföll omöjligt att få någon klar uppfattning om vad mannen höll på med eller vilka hans medsammansvurna voro. Ochranan (hemliga politiska polisen) försökte en annan ledtråd: säkert fanns det någon tänkbar judas i organisationen! Så småningom hittade man en; några rubel gjorde honom värtalig. Den 20 november 1895 häktades Uljanov och Martov. Korrekturen till det första numret av den hemliga tidning de tänkte utge beslagtogs.

III. Fängelse och Sibirien

Ordningsreglerna för det fängelse i S:t Petersburg, där Uljanov satt häktad, vore inte särskilt stränga. Besök voro tillåtna två gånger i veckan, en gång i fångens cell och andra gången i stora hallen. Det första besöket ägde rum i närvaro av en fångvaktare och räckte en halvtimme; det andra räckte en hel timme, varvid en rad vakter stodo bakom besökarna och en bakom fångarna. Men det blev sådant oväsen, när alla pratade på en gång, att ingen ordentlig diskussion kunde förekomma. Släktingar fingo komma med böcker och livsmedel flera gånger i veckan. Kontrollen över fångarnas läsning var slapp. I praktiken var det möjligt att smugla igenom nästan vilka böcker som helst, däri inräknat de senaste arbetena på svarta listan. På så sätt kunde fångarna upprätthålla kontakten med den politiska utvecklingen utanför fängelsemurarna. Och för många inhysingar gjorde det utmärkta fängelsebiblioteket tjänst som ett slags högre undervisningsanstalt.

Trots Uljanovs protester besökte Maria Alexandrovna honom regelbundet. Hon kom i sällskap med hans syster Anna så ofta som ordningsreglerna tilläto och medförde bokbuntar, som till slut överfyllde Uljanovs cell. Uljanov hade lärt Anna att skriva ett slags morse-skrift, som var så liten att den inte märktes, i de böcker hon hade med sig. På detta och andra sätt förde Uljanov en livlig korrespondens med sina partikamrater utanför fängelset.

Efter hans häktning slog sig de olika socialdemokratiska grupperna tillsammans i ”Ligan för arbetarklassens befrielse”. Detta var en list, som avsåg att lura regeringen att tro, att de som sutto i fängelse inte voro de verkliga socialdemokratiska ledarna. Listen slog fel. En månad senare häktades många medlemmar av ligan, bl. a. Potresov. Men nya män trädde i deras ställe, och den revolutionära propagandan bland S:t Petersburgs arbetare fortsatte.

Medan Uljanov satt i fängelse, blev han erkänd som Ligans verkliga chef, som ledde en stor del av dess verksamhet och som från sin cell skickade ut flygblad, skrivna med osynligt bläck. Han kom ihåg, att han som pojke brukade skriva med mjölk mellan raderna i böcker, och att skriften blev synlig när sidan hölls framför en ljuslåga. Han knådade bläckhorn av svart bröd, som han i nödfall kunde svälja. En dag blev han tvungen att svälja sex bläckhorn. Men han var stolt över sin uppfinningsförmåga och sade till Anna, att det inte fanns någon slughet i världen, som inte kunde överlistas genom ännu större slughet.

1896 skrev han en broschyr om strejker, vilken blev en effektiv propaganda för Ligan, i samband

med att 35 000 textilarbetare under dess ledning nedlade arbetet. Han började också arbeta på sitt första större verk, *Kapitalismens utveckling i Ryssland*. För att skaffa material till denna bok läste han allt vad han kunde komma över i nationalekonomi och finanslära.

Samtidigt försummade han inte sitt kroppsliga välbefinnande. Han tog motion regelbundet och deltog med sina medfångare i vedhuggning och annat kroppsarbete. Tack vare de livsmedel, som hans mor hade med sig, lyckades han följa de dietföreskrifter, som ordinerats honom av en schweizisk läkare. Han magrade något, men eljest lämnade han efter fjorton månader fängelset i S:t Petersburg vid utmärkt hälsa. Tiden hade inte varit bortkastad.

*

När Uljanov frigavs, förvisades han på tre år till byn Sjusjenskoje i östra Sibirien. Han anlände dit i maj 1897, eskorterad av två beväpnade gendarmer, och överlämnades för uppsikt till en polis, som hade varit fanjunkare i armén. Av regeringen fick han varje månad ett underhåll av 7 rubel 40 kopek, vilket räckte att betala hyra, mat och tvätt.

Uljanov blev snart en välkänd figur på Sjusjenskojes gator. Jermakov, en av ortens bönder, kommer ihåg hans dagliga promenad, då han alltid ”gick med armarna i kors på ryggen, huvudet nedböjt och till synes försjunken i djupa tankar”.

Uljanov fann inte livet i Sibirien outhärdligt. Hans tillvaro var lugn, hans hälsa god. Jakt, fiske och bad voro behagliga tidsfördriv, den nödtvungna isoleringen en utmärkt ram för studier och författarskap. När han var trött på kvällarna, spelade han på grannbondens gitarr. Bortsett från att han i början inte fick några tidningar, saknade han knappast kulturen. Hans relativa belåtenhet med livet återspeglades i hans brev hem.

Sjusjenskoje, skrev han till sin mor, är en riktigt trevlig liten by, fastän den ligger på alldeles kal mark. Ungefär en och en halv verst eller så därifrån ligger en skog... Det finns ingen förbindelse till Jenisej, men Sjusjensk-floden rinner förbi byn, och ungefär en och en halv verst därifrån flyter en bred biflod till Jenisej, där man kan bada. I fjärran ser man de sajanska bergen. En del av topparna äro alldeles vita, eftersom snön på dem sällan smälter. Så att till och med ur estetisk synpunkt finns det en del att andraga till förmån för vår lilla ort, och det var inte utan skäl som jag när jag var i Krasnojarsk skrev en dikt, som började: ”I byn Sjusjenskoje, vid foten av de sajanska bergen”. Olyckligtvis hann jag aldrig längre än till första versen.

... Jakten är inte alls dålig. I går gav jag mig i väg ungefär tolv verst utan hund och för en dålig skytt som jag är det inte lätt att jaga. Det finns till och med vilda getter i skogarna och på myrarna ungefär 30 eller 40 verst härifrån, där bönderna på orten bruka jaga, finns det ekorrar, sobel, björnar och hjortar...

För sin syster skildrade han bildens avigsida:

Byn är omgiven av gödselstackar som inte köras ut på fälten utan bara stjälpas av i utkanten, så att innan man kommer ut måste man gå förbi stora högar av gödsel.

Men livet var inte alls outhärdligt, fortsatte han. I inre avseende skiljer sig den ena dagen från nästa bara genom att jag i dag läser en tidning och i morgon en annan. Ena dagen strövar man omkring på högra sidan av byn och nästa dag på vänstra. I dag skriver man ett slags artikel, i morgon ett annat slags. Just nu har jag lagt mitt egentliga arbete åt sidan för att skriva en artikel. Naturligtvis mår jag alldeles bra... Vädret är f. n. gräsligt — blåst, kyla, höstregn, så att jag för det mesta stannar inomhus, fastän vi kan ha riktigt hyggligt väder till och med i september. Jag håller på att göra mig i ordning för att resa till Minusinsk för att handla: köpa en lampa och en del saker till vintern...

Maten var enkel — mycket mjölk och alltid fårkött på matsedeln. Man slaktade en gumse, så fanns det kött för veckan. När lagret var slut, lade man in en veckas förråd till. Köttet hackades i

en stor ho, formades till biffar eller bullar och serverades två gånger om dagen. Det blev bitar över också för Uljanovs jakthund Jenka.

Schack var ett effektivt botemedel mot tråkighet. I brist på någon bättre motspelare lärde han upp Stroganov, en bonde med vilken han ofta jagade. ”Stroganov spelade riktigt bra, men naturligtvis vann Vladimir Ilitj alltid”, vittnar en annan bonde. Schack var de flesta politiska flyktingars passion. Uljanov spelade schack per korrespondens med en kamrat vid namn Lepesjinskij. Till en tid var han så betagen av spelet att han brukade mumla i sömnen: ”Om han flyttar den där hästen, så flyttar jag mitt torn”. På grund av detta uppslukande intresse lade han bort schack, när han lämnade Sibirien. Och t. o. m. under de långa landsflyktsåren i Västeuropa lät han sig sällan övertalas att spela. ”Det lägger för starkt beslag på en och hindrar en i arbetet”, sade han.

Flertalet av de enkla byinnevånarna blevo mycket förtjusta i honom. T. o. m. poliserna på orten föllo för hans personliga charm. Zavjertkin, en bonde, berättar att han en dag satt och drack te med Uljanov, då han fick se några uniformerade män stryka omkring utanför fönstren. Knappt hade han observerat dem, förrän tre personer störtade in i huset — allmänne åklagaren på platsen, poliskommissarien och en överkonstapel. Utan ett ord till hälsning och med huvudbonaden på frågade en av dem högdraget:

— Var är Uljanovs arbetsrum?

Uljanov pekade på bordet som var översållat med böcker och papper, och på de två hyllorna, som voro fyllda med böcker. Letandet började och efterföljdes av ett korsförhör. Men på några få minuter voro rollerna omkastade. Mössorna kommo av, och det var Uljanov, som förde befälet.

*

I maj 1898 kom Nadjezda Krupskaja till Sjusjenskoje. Hon hade träffat Uljanov i S:t Petersburg, där hon undervisade i en aftonskola för arbetare. De hade blivit vänner och hade fortsatt att brevväxla, medan Uljanov satt i fängelset. När Krupskaja själv blev förvisad till Ufa, begärde hon att bli överförd till Sjusjenskoje. ”I detta syfte”, skriver hon, ”uppgav jag att han var min fästman.”

I Krupskaja fann Uljanov sin idealiska kamrat och sekreterare, som fullständigt underordnade sig hans arbetes krav. Deras äktenskap skulle räcka hela livet.

Om deras återförening i Sibirien skriver Krupskaja nyktert. Hon kom på kvällen i sällskap med sin mor. Vladimir var ute och jagade. Bondstugan var mycket snygg, golven täcktes av hemvävda mattor i klara färger, väggarna voro vitmålade och rummen pryddes av tallris. Vladimir Ilitjs rum var mycket rent men inte stort.

Värdfolket erbjöd oss resten av huset, skriver Krupskaja. Huset var snart fullt av folk, familjemedlemmar och grannar, som nyfiket betraktade oss och frågade oss om allt möjligt. Till slut återvände Vladimir Ilitj från jakten. Han blev förvånad över att det lyste i hans rum. Husvärderna sade honom att det berodde på att Oskar Alexandrovitj, en landsförvisad arbetare från S:t Petersburg, hade kommit full in i hans rum och slängt omkring böckerna. Ilitj sprang hastigt fram till stugdörren. I samma ögonblick kom jag också ut ur huset. Vi pratade länge den kvällen.

Den enda personligt färgade anmärkning Krupskaja tillåter sig är att ”Ilitj såg strålande ut; han utandades hälsa och styrka”.

Det blev en besynnerlig smekmånad. Förmiddagarna tillbringades med översättning av Sidney och Beatrice Webb's *Fackföreningsrörelsens teori och praxis*. Två timmar varje eftermiddag renskrev de texten till *Kapitalismens utveckling i Ryssland*. Detta verk, som utgavs i S:t Petersburg 1899 under pseudonymen Vladimir Ilin, befäste Uljanovs anseende bland ryska radikaler såsom en betydande marxistisk teoretiker.

”Träplogens och slagans Ryssland”, skrev han, ”vattenkvarnarnas och handvävstolarnas land började snabbt att förvandlas till stålplogarnas, tröskmaskinernas, de ångdrivna kvarnarnas och vävstolarnas Ryssland.”

Kapitalismens utveckling i Ryssland ”tvingar arbetaren att tänka, förvandlar ett vagt, slött missnöje till en medveten protest, förvandlar en obetydlig, fragmentarisk och meningslös revolt till en organiserad klasskamp för hela det arbetande folkets befrielse”.

*

Krupskaja lärde sig snart dela Uljanovs kärlek till jakten. ”Vladimir Ilitj”, berättar hon, ”gjorde sig ett par jaktbyxor av läder och vågade sig ut i alla möjliga myrmarker. När jag kom på våren, var jag ofta häpen över hur ivrigt de pratade om ett eller annat viltbråd. Prominskij brukade med ett saligt leende tala om, att han hade sett några gäss. Sedan brukade Oskar komma med något liknande om änder. Timmar tillbragtes med prat om sådant. Nästa vår lärde jag mig att göra på samma sätt.”

Det fanns bara två andra politiska förvisade på platsen: det var två arbetare, en polsk socialdemokrat med sin hustru och sex barn och en finsk montör, som hade arbetat i Putilovverken i S:t Petersburg. Lenin stod på mycket vänskaplig fot med dem båda. Men när han försökte inleda bekantskap med skolläraren på platsen, blev han avsnäst. Skolläraren föredrog att sällskapa med ortens överklass — prästen och några handlande, som tillbringade dagen med att spela kort och dricka vodka.

På söndagarna höll Uljanov en juridisk upplysningsbyrå, som snart gav honom anseende för att vara en stor lagkarl, i synnerhet sedan han hjälpt en guldgrävare att vinna ett mål mot sin arbetsgivare.

Efter äktenskapets ingående blev Lenins hem högkvarteret för alla förvisade politiska fångar i trakten. Korrespondensen blev vidlyftig. Böcker, tidningar och tidskrifter, ryska såväl som utländska, byttes. Möten voro visserligen förbjudna, men sammankomster anordnades under en eller annan förevändning. En del besökare stannade över natten, andra en hel vecka i stöten.

Posten kom två gånger i veckan och medförde brev, tidningar och böcker från europeiska Ryssland. Lenins syster Anna skrev ofta till dem liksom många vänner i S:t Petersburg. Det kom post från Martov i Turuchansk, Potresov i Orlov och bröder i förvisningen, som bodde närmare Sjusjenskoje. De skrevo om händelser i Ryssland, gjorde upp planer för framtiden, diskuterade nya strömningar inom filosofin.

”Vladimir Ilitj var medelpunkten i de landsförvisade socialdemokraternas samfund”, enligt Z. Kzjizjanovskaja, en av hans gamla vänner. ”Hans aktiva, muntra livsstil, som var full av innehåll, verkade som en stimulans; den angav takten för oss alla och hindrade oss från att försjunka i oföretagsamhet.”

Så långt hans inflytande räckte, ”fanns det varken leda på grund av sysslolöshet eller en känsla av modlöshet eller några intriger.

Alla voro i verksamhet och förberedde sig för framtiden, undervisade arbetare och följde med utvecklingen i Ryssland. Alla kände sig pigga, vakna, nöjda.” Inte ens den bistra sibiriska kölden kunde hålla besökare borta. En sådan vinterdag begåvo sig Kzjizjanovskaja och hennes man i väg på ett besök till Uljanovs. De redo på snabba sibiriska ponnier och avverkade 55 verst över Minusinsksteppen på en enda dag. Så kommo de till Sjusjenskoje på kvällen. De funno Uljanovs arbetsrum välförsett med böcker, tidningar och statistiska uppgifter.

Under Kzjizjanovskijs besök var ”chefen” uppfylld av ungdomlig livslust. ”Morgonen efter vår ankomst höllo vi en skridskotävling på den tillfrusna floden”, skriver Kzjizjanovskaja. Priser hade uppställts för figuråkning och för hastighet. Vladimir Ilitj fann sig i att stryka på foten för andra i figuråkning, men han var inte villig att låta sig besegras i hastighetstävlingen. Han ansträngde sig till det yttersta, gick förbi oss allesamman och kom först i mål.”

Uljanovs överflödande energi begränsade sig inte till skridskoåkning. Han behövde kraftigare avledning. På morgnarna, när han kände sig särskilt spänstig, ”ville han brottas med någon”, berättar Kzjizjanovskajas man. ”Därför blev jag ofta indragen i ett slags brottningsmatch med honom som varade tills han blev trött. Den krävde hela min motståndskraft.”

All denna lek var förspelet till dagens arbete. Efter en kort promenad slogo gästerna sig ned för att arbeta. En viss bestämd tid anslags till skrivgöromål, till filosofiska studier, till utarbetande av statistiska sammanställningar, till att läsa ryska och utländska nationalekonomiska arbeten.

När stora tidningsbuntar anlände efter lång försening, läste Uljanov dem i tidsföljd efter datum, och började alltså med de äldsta exemplaren. Han gillade inga avvikelser från denna metod. Kzjizjanovskij försökte en enda gång. När han högg för sig några av de färskare tidningarna och läste nyheterna högt, höll Uljanov för öronen.

Som förströelse var det meningen att de skulle läsa skönlitteratur. ”På den tiden var Vladimir Ilitj inte någon stor beundrare av god litteratur och fann sig tålmodigt i mina spefulla anmärkningar om hans outvecklade litterära smak”, berättar samme vän.

Emellanåt fick Uljanov tillstånd att lämna Sjusjenskoje på någon kort resa, men dessa utflykter erfordrade en mängd byråkratiska formaliteter. Ett särskilt tillstånd behövdes för varje överskridande av bygränserna. Juridiskt gällde denna bestämmelse även för jaktfärder utanför byns område, men denna formalitet blundade vederbörande i allmänhet för. Polismyndigheterna voro faktiskt så vänligt inställda till Uljanov, att de inte ens censurerade hans post.

Under sista året av sin förvisning utarbetade Uljanov den vittfamnande plan, som han senare förde vidare i *Vad är att göra* och i *Brev till en kamrat*. Han tänkte sig att en officiell socialdemokratisk tidning skulle startas utanför Rysslands gränser. Detta centralorgan skulle inte bli någon vanlig publikation. Utifrån skulle den leda den politiska marxistiska verksamheten i hela Ryssland förmedelst ett underjordiskt nät av smugglare och partiombud. Han blev så fullkomligt upptagen av att utarbeta denna plans tekniska detaljer, att han dagar i sträck varken åt eller sov. Han diskuterade igenom planen kväll efter kväll med Kzjizjanovskij, korresponderade med Martov och Potresov och diskuterade utsikterna att kunna resa utomlands, så snart hans förvisningstid var slut.

Uljanov mottog oroande nyheter från Potresov flera månader innan han lämnade Sibirien. Den tidskrift, som de ”legala marxisterna” i S:t Petersburg gävo ut, publicerade artiklar av Peter Struve och professor Tugan-Baranovskij, vilka ifrågasatte vissa av marxismens revolutionära doktriner. Uljanov blev också högeligen bestört när han fick höra, att Eduard Bernstein, en ledande tysk socialdemokrat, hade skrivit en bok, i vilken han krävde en revision av den marxistiska teorin och taktiken. Uljanov förklarade omedelbart krig mot dessa kättare. Han var särskilt förbittrad över Struves reträtt, och skrev till Potresov, att om Struve ”icke längre vill vara vår kamrat så är det värst för honom själv. Detta är en förlust för alla kamrater, ty Struve är en mycket begåvad och bildad man. Men vänskap är nu en gång vänskap och plikt är plikt, och ingenting kan hindra en brytning.”

Eftersom Potresov och Martov också stodo inför slutet av sin förvisning, planlade de tre sina kommande kampanjer tillsammans. Tills vidare kom man överens om att Uljanov och Potresov

skulle bege sig till Pskov — i avvaktan på sin avresa till Västeuropa.

Det svåraste problem, som väntade dem, var organisationsfrågan. ”Det är absolut nödvändigt”, skrev Uljanov, ”att vi bättra på vår revolutionära organisation och disciplin och fullkomna vår konspirationstaktik. Vi måste ärligt medge att vi i detta avseende ligga efter de gamla ryska revolutionära partierna, och vi måste anstränga oss av alla krafter för att hinna ifatt och överträffa dem.”

Förvisningstiden led mot sitt slut, men dessförinnan hade Uljanov avslutat *De ryska socialdemokraternas mål*, som skulle komma ut i Schweiz under signaturen N. Lenin — den första användningen av det namnet. Han valde ”Lenin” efter floden Lena, som flöt genom det område dit han förvisats.

I mars 1900 började den långa och påfrestande resan tillbaka till europeiska Ryssland, innan den kvardröjande sibiriska vintern var slut. De första 500 km utefter Jenisejs stränder tillryggalades till häst.

”Vi redo dag och natt”, berättar Krupskaja. ”Lyckligtvis lyste månen vår väg. Vladimir, som reste utan någon tjock päls — han påstod att han tyckte det blev för varmt — men som höll händerna dolda i min mors muff, lät tankarna ila före oss, medan vi glada till sinnes skyndade oss tillbaka till det avlägsna Ryssland, där det stora verket skulle börja.”

De stannade i Ufa, där Lenin överlämnade sin hustru och svärmor i de lokala partikamraternas hägn. Sedan fortsatte han ensam till Pskov. Hans hemställan till statspolisens chef att låta Krupskaja sluta sig till honom i Pskov avslogs, men han fick tillstånd att tillbringa en vecka med sin mor i Moskva.

— Varför skrev du att du blivit friskare? Så mager du är! voro Maria Alexandrovnas första ord. Lenin mumlade en ursäkt, sedan frågade han innan han ens tagit av sig ytterrocken:

— Har det kommit något telegram från Martov? När han fick till svar att ingenting kommit, började han nervöst gå fram och tillbaka i rummet. — Vi måste genast skicka honom ett telegram! Mitia! han ropade på sin bror — var snäll och gå till telegrafan med detta.

Familjemedlemmarna hade väntat sig, att de första ögonblicken av Vladimirs hemkomst skulle ägnas dem. Men Martov var hörnstenen i hans planer. En vecka senare reste han till Pskov, där Potresov slöt sig till honom. Det skulle dröja ända till slutet av året, innan han kunde besöka sin hustru i Ufa.

*

Den socialdemokratiska rörelsen hade ökat avsevärt i slagkraft under Lenins frånvaro. Samtidigt började emellertid motstridiga tendenser utvecklas inom den växande skaran av anhängare. Under intrycket av stora strejker i S:t Petersburg och andra städer hävdade en ny riktning, som kallades ”ekonomisterna”, att arbetarna kunde uppnå bättre resultat genom att slåss för sina ekonomiska intressen än genom revolutionär handling. De hävdade, att socialdemokraterna borde göra sig till förespråkare för arbetarnas praktiska krav, d. v. s. högre löner, kortare arbetstid och bättre arbetsförhållanden. En del ekonomister gingo så långt att de påstodo, att det var de liberala intellektuellas sak att svara för det politiska ledarskapet; att arbetarna inte behövde något eget parti och att deras enda politiska uppgift var att stödja medelklassen i dess kamp mot självhärskardömet.

I motsättning till denna konservativa strömning bevittnade samma period uppkomsten av en socialdemokratisk massrörelse. 1897 höllo de hemliga judiska socialdemokratiska cellerna i ryska

Polen och Lithauen en lönnlig sammankomst i Vilna och organiserade Allmänna Judiska Arbetarförbundet. Denna organisation, som blev känd under benämningen Bund, var Rysslands första socialdemokratiska massorganisation. Dess medlemmar voro huvudsakligen fabriksarbetare och hantverkare, i motsats till de tidigare kretsarna av intellektuella och studenter som blott hade ett obetydligt inslag av proletärer.

I mars 1898 samlades den första allryska kongressen för de socialdemokratiska organisationerna i Minsk. Den bestod av sex delegater från den ryska organisationen och tre från Bund. Kongressen tillkännagav bildandet av Ryska Socialdemokratiska Arbetarpartiet, valde en centralkommitté med tre medlemmar och skickade ut ett allmänt manifest om socialdemokratins mål. Manifestet, som hade skrivits av Struve och utgivits av centralkommittén, gjorde på det nya partiets vägnar anspråk på Folkets Viljas fallna revolutionära mantel:

Partiets främsta och omedelbara mål är att förverkliga den politiska friheten, stod det i detta dokument. Socialdemokraterna sträva efter just det mål som uppställdes av de hjältemodiga kämparna i Folkets Vilja. Men socialdemokraternas medel och metoder äro andra. Valet av dem har träffats på grundval av partiets öppet uttalade vilja att bliva och förbliva de organiserade arbetarmassornas klassrörelse.

Kongressen i Minsk skapade det socialdemokratiska partiet såsom proletariatets politiska verktyg och sammantvang de skilda grupper, som dittills hade arbetat oberoende av varandra. En andra partikongress planerades inom sex månader, men några veckor senare häktades alla delegaterna vid Minskmötet, sattes i fängelse och förvisades senare.

Samma år — 1898 — åstadkommo ekonomisterna en splittring bland de landsflyktiga socialdemokraterna i Västeuropa. De grundade en tidskrift, som kallas Arbetarnas Sak, vilken uppmanade de socialdemokratiska organisationerna att underordna sin marxistiska propaganda en kampanj för strejkrätten och för yttrandefrihet, tryckfrihet och församlingsfrihet. Lenin, som hade bekämpat denna grupp från Sibirien, var nu beredd att sätta i gång en offensiv emot den i stor skala.

*

I maj 1900 träffades Lenin, Martov, Potresov och andra marxister i hemlighet i Pskov för att göra upp de slutliga planerna för utgivandet av sin tidning i utlandet. Dess första uppgift skulle bli att bekämpa ekonomisterna och andra, som avveko från de marxistiska linjerna. Tidningen skulle heta *Iskra* — Gnistan. Lenin och Potresov fingo i uppdrag att resa utomlands för att vinna Plechanovs stöd.

Lenin ordnade i hast sina affärer för att kunna lämna Ryssland. Då han i sin dom blivit förbjuden att vistas i S:t Petersburg, steg han av tåget i en förstad. Men nästa morgon då han lämnade värds-
huset där han bott över natten, överfölls han av två män, som fjättrade hans armar, knuffade in honom i en droska och körde honom till polisstationen. Visitationen avslöjade ingenting komprometterande. Vid polisförhöret frågade man honom:

— Varför har ni kommit hit? Vet ni inte att ni inte får vistas i huvudstaden? Och varför valde ni just ut Tsarskoje Selo (tsarens residens) bland alla tänkbara ställen? Vet ni inte att vi bevakar varenda liten buske här?

Från polisstationen överfördes han till förvaringshäktet, där han fick stanna i tre veckor. Förhållandena i fängelset voro avskyvärda. Ohyran gav honom ingen ro och han hölls vaken av det högljudda pratet och svordomarna från väntrummet, där vakthavande poliser, spioner och lockfåglar varje kväll träffades för att spela kort. Men ännu mer oroades han av tanken att polisen kunde konfiskera det utresevisum han hade i fickan. Tillståndet att lämna Ryssland var hans

dyrbaraste ägodel, det sesam som skulle öppna porten till förverkligandet av hans planer.

Efter sin frigivning reste Lenin till Podolsk, ledsagad av en gendarm, som överlämnade honom till poliskommissarien i distriktet. Denne begärde att få Lenins papper. Lenin visade sitt pass. När kommissarien granskat det, stoppade han papperen i fickan och sade:

— Ni kan gå. Jag behåller de här. Lenins värsta farhågor tycktes ha förverkligats. En poliskommissarie i landsorten stängde dörren till Europa framför näsan på honom! Han beslöt att spela djärvt.

— Jag behöver det där papperet. Var vänlig och lämna tillbaka det, begärde Lenin.

— Hörde ni inte att jag sade att jag tänker behålla det?

Lenin protesterade kraftigt och vägrade att lämna rummet, om inte passet återlämnades till honom. Kommissarien var lika envis. Till slut tog Lenin några steg mot dörren och sade:

— I så fall skall jag besvära mig hos chefen för statspolisen i S:t Petersburg över ert olagliga handlingssätt. Han låtsades avlägsna sig. Kommissarien tappade nerverna.

— Hallå, Uljanov! ropade han, kom tillbaka, här har ni passet.

Några dagar senare överskred Lenin gränsen till Tyskland. Snart slöt Potresov sig till honom efter att i Schweiz ha överlagt med Plechanov och Axelrod om *Iskra*. Ett lämpligt tryckeri och en redaktion måste ordnas liksom också ett underjordiskt nät för tidningens distribution i Ryssland. Hemliga tryckningsmöjligheter skulle tillhandahållas av tyska socialdemokratiska partiet. Potresov utverkade hjälp av Clara Zetkin och Adolf Braun som ordnade så att tidningen skulle tryckas i Leipzig medan redaktionskommittén skulle ha sitt säte i München.

En sista konferens hölls i Genève. Plechanov ville helst att tidningen skulle tryckas i Schweiz och att han själv skulle stå i spetsen för redaktionskommittén, men Lenin och Potresov segrade. Plechanov gick till slut med på att *Iskra* skulle tryckas i Tyskland. En kommuniké, som tillkännagav det nya revolutionära organets förestående publicering, förklarade att dess första uppgift skulle bli att samla alla partiets krafter omkring sig. *Iskras* hemliga distributörer skulle också bli förbindelseledarna i partiets organisatoriska nät. Ett skoningslöst krig skulle föras mot alla ”opportunistiska” och tveksamma element intill dess ett mäktigt revolutionärt parti hade smitts samman.

Gnistan var färdig att tändas.

IV. Bolsjevismens födelse

Första numret av *Iskra* rullade fram ur den hemliga socialdemokratiska tryckpressen i Leipzig den 21 december 1900. Det var tryckt med liten, tättryckt stil på tunt silkepapper, utvalt med tanke på att lämpa sig för smuggling och distribution genom partiets underjordiska kanaler i Ryssland.

Numren skickades till Berlin och lagrades i källaren hos *Vorwärts*, det tyska socialdemokratiska partiets officiella organ. I denna underjordiska lagerlokal sysslade en handfull pålitliga tyska socialdemokrater med att omsorgsfullt vika ihop buntar av *Iskra* till små paket och gömma dem i lådor. Dessa avsåndes till platser invid rysk-tyska gränsen, där de togos om hand av yrkes-smugglare som förde smuggelgodset över gränsen till *Iskras* väntande ombud.

Från dessa punkter vid gränsen levererades tidningarna av särskilda kurirer till hemliga *Iskra*-kommittéer över hela ryska riket.

De män som arbetade i denna underjordiska kedja från högkvarteret i Berlin till de slutliga distributionsställena i Ryssland hade händerna fulla. De måste löpa gatlopp förbi preussiska polisen, som hjälpte hemliga ochraaagenter i Tyskland att snoka upp ryska revolutionärer, liksom också förbi den allestädes närvarande politiska polisen i Ryssland. Ofta beslagtogs stora sändningar av tidningen, och *Iskra*-smugglarna häktades och förvisades till Sibirien.

Från början blev *Iskra* något mera än bara en revolutionär tidning. Den blev en av inspirationskällorna för den ryska socialdemokratiska rörelsen. Från *Iskras* redaktionella högkvarter i München utgingo instruktioner till hundratals particeller i hela Ryssland. Partidoktriner som formulerades i *Iskras* spalter blevo stridsprogram för grupper av partiets medlemmar överallt. *Iskra* spred sitt evangelium och utrotade kätterier.

Om vi förfogar över ett starkt organiserat parti, skrev Lenin i första numret, kan en enda strejk växa ut till en politisk demonstration, till en Politisk seger över regimen. Om vi förfogar över ett starkt organiserat Parti, kan en resning på enda plats sprida sig och bli en segerrik revolution.

Att bygga upp detta ”starkt organiserade parti” var Lenins främsta mål. Ehuru han var så intresserad av varje kommatecken som trycktes i *Iskra* att han själv läste korrekturet, lät han Martov, Potresov och Zasulitj sköta en stor del av redigeringen, medan han noggrant följde med *Iskra*-organisationens arbete i själva Ryssland. Där fortsattes striden mot ekonomister och andra revisionistiska grupper genom *Iskra*-anhängarnas försorg i de underjordiska socialdemokratiska kommittéerna och arbetarorganisationerna. *Iskra* förde också en häftig kampanj mot att terror i individuella fall användes såsom politiskt stridsmedel. Diskussionerna i denna fråga pågingo i veckor. Det var inte lätt att övertala män som fostrats i Folkets Viljas traditioner att avstå från politiska mord i kampen mot tsarismen.

För att bekämpa alla slags kätterier igångsatte *Iskras* ombud i Ryssland en intensiv propaganda- och agitationskampanj bland arbetare och studenter. Lenin drog följande gränslinje mellan propaganda och agitation:

När en propagandaman diskuterar arbetslöshetsproblemet, måste han förklara krislägets kapitalistiska natur. Han måste redovisa skälen till att arbetslösheten är oundviklig i vårt moderna samhälle. Han måste framhålla nödvändigheten av att bygga om samhället på socialistisk grundval o. s. v. Han måste, kort sagt, lägga fram många tankar i ett enda sammanhang, så många att åtskilliga av dem inte kunna förstås av folk i allmänhet, och hela komplexet endast kan fattas av ett relativt fåtal.

Agitatoren skall å andra sidan välja ut en enda, mer eller mindre välbekant, konkret sida av hela problemet. Antag t. ex. att en arbetslös dör av svält. Agitatorns ansträngningar skola helt inrikta sig på detta faktum, i syfte att inge massorna en enda tanke — tanken på den vetlösa motsatsen mellan rikedomens tillväxt och fattigdomens utbredning. Han kommer att bland massorna väcka missnöje och upproriskhet mot denna stora orättvisa. Den uttömmande förklaringen av motsättningen lämnar han åt propagandisten.

För att utbreda detta budskap på hemmaplan utdelade *Iskra*ombuden flygblad och tidningar vid alla möjliga tillfällen. De riktade särskilda trycksaker till de intellektuella och till arbetarna i vissa industrier, vilka behandlade deras särskilda problem. Ofta togo de socialdemokratiska kommittéerna ledningen vid organiserandet av strejker. (Vid denna tid funnos inga lagligen erkända fackföreningar.) Den mera intensiva propagandan utfördes inom små lönnliga grupper, som kallades ”cirklar”.

Men systematiskt arbete var omöjligt. Det var svårt att hitta säkra lokaler, häktningar voro vanliga, propagandaarbete var en farlig sysselsättning. Dessutom var det svårt att uppdriva bildade propagandister: när en sådan häktades, upplöstes i regel hans cirkel, därför att det inte fanns någon att sätta i hans ställe. Propagandacirkelnas kursplan förutsatte från sex till tio

föreläsningar, men kursen kunde sällan avslutas. I många fall bestod föreläsningen i att läsa *Iskra* högt för medlemmarna. Varje nummer gav propagandisterna diskussionsstoff och material för att värva nya anhängare. Arbetare för vilka propagandisten föredragit flera nummer blevo ofta så intresserade att de själva läste tidningen högt för sina kamrater. På så sätt gick *Iskra* ur hand i hand tills numret var så utslitet att det knappt kunde läsas.

Flertalet av de tidiga *Iskra*-propagandisterna voro i början universitets- och högskolestudenter. Dessa unga män och kvinnor voro fyllda av entusiasm och revolutionär romantik, men de saknade praktisk erfarenhet. Att tillfredsställa mogna om också oskolade arbetare var ett svårt uppdrag för unga zeloter.

Ofta hade de föga faktisk kunskap om de förhållanden under vilka arbetarna, som voro deras åhörare, levde, och ofta klingade deras svar på ekonomiska frågor oäkta. Senare började i de större städerna propagandister ur de självlärda arbetarnas led uppstå och utöva ett vidare inflytande bland sina kamrater.

Agitationen bedrevs med olika medel. I en del fall läste en skolad person högt för sina arbetskamrater ur senaste numret av någon laglig tidning och gjorde sina egna kommentarer till det lästa. Samtidigt försökte vederbörande välja ut sådana bland åhörarna som verkade lovande. Dessa togos om hand och försågos med ”legala” böcker om aktuella frågor. Om en arbetare visade intresse, fick han hemlig litteratur att läsa. Efter en provotid blev han medlem i partiet.

På somrarna höllos möten i avsides belägna skogsdungar, där det inte var så stor sannolikhet för att kosacker och polis skulle visa sig. Utefter vägen från staden till den hemliga mötesplatsen utposterades vägvisare som talade om vägen. Medlemmarna av denna patrull hade på förhand gjort upp om vissa signaler och lösenord för att vägleda deltagarna till mötesplatsen. Patrullerna stannade på sina poster under hela mötet och höllo utkik efter poliser och spioner. Om någon misstänkt individ upptäcktes, skickades genast bud utefter hela kedjan, och mötet upplöstes eller samlades på annan plats. När snabba beridna kosacker kommo så plötsligt att detta varselsystem arbetade för långsamt, slogo vaktposterna larm med pistolskott.

Flygblad för *Iskra* delades ut inte bara i fabrikerna utan på gatorna, i militärkasernerna och per post. I större städer spredos de vitt och brett över gatorna. I småstäder och byar dit de fördes på bondkärror på torgdagarna klistrades de upp på husväggarna. Utdelningen ägde rum sent på kvällen eller under de tidiga morgontimmarna. I arbetarkvarteren vräktes trycksaker ned på fabriksgårdarna eller bredvid vattenposterna, där arbetarna hittade dem på morgonen.

Denna riskabla hantering kallades ”sådd”. Sådden utfördes av två man med en förpost, som höll utkik. Om gatan var tom, gingo männen in på de öppna gårdarna och lämnade trycksakerna i korridorerna. När förposten gav larm, promenerade säningsmännen ogenerat sin väg tills faran var över. För att visa att uppdraget var utfört lämnade varje deltagare i sådden ett märke på en vägg. På så sätt hade man på morgonen en fullständig rapport över nattens arbete.

Den mest uppseendeväckande formen av tidningskrig fördes emellertid på de större teatrarna i Moskva, S:t Petersburg, Charkov, Kiev och Odessa. Där intogo tremannagrupper sina platser på läktaren, och så snart ljuset dämpades, släppte de ned trycksakerna på publiken nedanför. Ibland åtföljdes detta bombardemang med rop som: ”Ned med självhärskardömet! Länge leve den politiska friheten!” Flygbladen regnade ned på parketten och in i de rika köpmännens och aristokraternas loger. Straffet för de säningsmän som grepos blev åratals vistelse i Sibirien.

Den systematiska utspridningen av hemliga revolutionära trycksaker var ingalunda något monopol för *Iskra*. Andra revolutionära grupper gjorde sammalunda bland arbetarna i städerna och bönderna på landsbygden. Det utmärkande för *Iskra*-organisationen var emellertid att dess

ombud utvecklade sig till kärnan i en stramt sammanhållen grupp av yrkesrevolutionärer. Och det var Lenin själv, som kallade dessa män ”agenter” i syfte att understryka deras speciella revolutionära uppgift.

”Ack, ack!” skrev han. ”Nu har jag återigen låtit undfalla mig det där förskräckliga ordet 'agenter' ... Jag tycker om ordet, därför att det klart och tydligt anger den gemensamma sak åt vilken alla våra agenter ägnar sina tankar och handlingar ... vad vi behöva är en kämpande organisation av agenter.”

Från de ryska fabriker, teatrar, kaserner och gator, där *Iskras* agenter med fara för sin egen frihet spredde det revolutionära evangeliet, från de ”cirklar” och mötesplatser i skogarna, där *Iskras* läror diskuterades vid vite av förvisning till Sibirien, till Lenins redaktion i München var det ett avstånd, som inte kunde mätas i kilometer. Mellan den välordnade sydtyska värld, där *Iskras* budskap skrevs, och den sjudande ryska skådeplats, där det omsattes i farlig handling, låg ett väldigt psykologiskt svalg.

Oanmäld hos polisen tog Lenin sin bostad i ett litet rum, som en tysk socialdemokratisk värdshusvärd erbjöd honom. Hans mat bestod av *Mehlspeise*, morgon och kväll kompletterad med te i en tennmugg, som han måste hålla ren och hänga upp på en spik ovanför vasken.

Huru upptagen han än var av sitt revolutionära arbete, glömde han inte bort sin familj i Ryssland. Den 26 december 1900 skrev han till sin mor:

Kära lilla Mamma!

Du får troligtvis detta brev strax före helgen. Jag önskar dig en god helg och hoppas att den skall förflyta angenämt för dig. Kanske Mitia kommer den här gången så att ni alla kan vara samlade, åtminstone alla som äro i Ryssland. Jag och Anna hade planerat att träffas, men saken kunde inte ordnas. Här firar folk redan jul. Det står julgranar överallt. Gatorna äro ovanligt livliga så här års. Jag gjorde nyligen en resa till Wien och det beredde mig stort nöje att vara på resande fot igen efter att i flera veckor ha suttit fast på ett och samma ställe. Vi har en otrevlig vinter — utan snö ... Här är det fuktigt överallt. Lyckligtvis är det inte kallt och jag kan klara mig utan vinteröverrock. Detta usla väder är mycket genomträngande och man minns med saknad vår ryska vinter, de snöiga vägarna, den rena, frostiga luften. Detta är min första vinter utomlands — den första som har någon likhet med en vinter. Jag kan inte påstå, att jag är särskilt förtjust i den, fastän det då och då kommer verkligt vackra dagar, ungefär som de bästa senhöstdagarna i Ryssland.

Jag lever som förut, alldeles ensam och ... beklagligt osystematiskt. Jag går alltid och hoppas att jag skall kunna organisera mitt arbete mera systematiskt, men hur det är så kommer jag mig inte för...

Den 20 februari 1901 skrev han:

Kära lilla Mamma!

Karnevalen slutade här för några dar sedan. Det var första gången jag hittills hade upplevat sista karnevalsdagen utomlands ... en procession av masker som paraderade på gatan; alla levde som dårar; moln av konfetti kastades i ansiktet på förbigående; små pappersdrakar skickades upp. Här kan de verkligen konsten att roa sig på gatan! ... Nadjas förvisning skall nu snart vara slut. Jag skall skicka in en begäran om pass åt henne endera dagen. Jag skulle vilja be Manjasja att skicka mig en liten ask med ”mina” stålpennor. Kan du tänka dig, jag har inte kunnat få tag i dem någonstans här. Dumt folk, de här tjeckerna och tyskarna. Engelska stålpennor gå inte att få här. Bara ”inhemska” varor. Men de duger ingenting till ...

”Nadja” var Krupskaja, vars uppehållstvång i Ryssland snart var över.

Vid sin ankomst till Västeuropa måste hon resa från stad till stad och leta efter Lenin. I två dagar visste hon inte, om hon hette Modraczek, Ritmeyer, Lenina, Uljanova, Krupskaja eller något

annat. Först kom hon till Prag och började leta efter Modraczek, det täcknamn under vilket hon trodde att Lenin levde. Hon hade per telegram varslat om sin ankomst. Men när hon kom till stationen, var ingen där och mötte henne.

Jag väntade och väntade, berättar hon. I min förvirring hyrde jag en droskkusk i hög hatt, lastade in mitt bagage i hans vagn och for till Modraczeks adress. Vi kommo till en trång gata i arbetarkvarteren och stannade framför ett stort hus, där madrasser hängde ut på vädring i fönstren. Jag gick upp till fjärde våningen. En blond tjeckiska öppnade dörren. Jag frågade efter herr Modraczek. Varpå en arbetare kom fram och sade: ”Modraczek, det är jag”. Förvirrad muttrade jag: ”Nej, min make!” Modraczek begrep äntligen meningen med det hela. ”Ah, ni är antagligen herr Ritmeyers hustru. Han bor i München, men han har skickat er böcker och brev till Ufa från min adress.”

Så begav hon sig i väg till München. Denna gång lämnade hon in sitt bagage på stationen och tog spårvagn till den stadsdel, där hon hoppades finna Ritmeyer. Hon hittade huset, men adressen visade sig tillhöra en ölkrog. Hon gick fram till disken. Bakom den stod en liten tjock tysk, som hon blygt frågade efter herr Ritmeyer, i känslan av att något var på tok igen. Krogvärden svarade:

— Ja, det är jag. Vad vill ni? Fullständigt förvirrad mumlade hon:

— Nej, det är min make jag letar efter.

”Fanns det då intet slut på denna labyrinth?” skriver hon. Till slut kom Ritmeyers fru in och gissade sig till vem Krupskaja var. — Ah, det måste vara herr Meyers fru. Han har väntat hit sin hustru från Sibirien. Jag skall visa er vägen till honom. Hon följde kvinnan ut på gården bakom det stora huset.

Hon fann Lenin sittande vid ett bord tillsammans med sin syster Anna och Martov.

— Varför i helsike skrev du inte och talade om var jag skulle få tag i dig? voro Krupskaja första ord.

— Skrev jag inte till dig? utbrast Lenin. Tusan också, jag har gått för att möta dig tre gånger om dagen. Var kommer du ifrån? Det visade sig, att Lenin hade skickat sin adress i München i en bok till en vän. Vännen hade glömt att vidarebefordra meddelandet till Krupskaja.

Lenin och hans hustru flyttade till en överbefolkad trerumslägenhet, där två rum beboddes av en arbetare, hans hustru och deras sex barn. Deras enda rum fick tjänstgöra som sovrum, vardagsrum, kök och arbetsrum.

Fastän Krupskaja lagade mat på värdinnans spis, måste alla förberedelser till matlagningen utföras i deras rum. ”Jag försökte göra så litet oväsen som möjligt”, berättar hon. ”När Ilitj sysslade med att författa, hade han för vana att gå av och an i rummet och mumla för sig själv de tankar han skulle sätta på papperet ... Vid sådana tillfällen talade jag aldrig vid honom, störde honom aldrig med en fråga.”

Hennes finkänslighet fick i allmänhet sin belöning. Under deras promenader senare på dagen brukade han tala med henne om det han skrivit. Detta blev ett nästan lika starkt behov för honom som att viska för sig själv, innan han slutligen skrev ned något på papper.

En månad senare lämnade de sin trånga bostad och slog sig ned i en ny våning i Schwabing-kvarteren i München.

I ett brev till Lenins mor skrev Krupskaja den 2 augusti 1901:

Volodja (Lenin) arbetar flitigt just nu. Jag är mycket nöjd med honom. När han går upp helt i något visst arbete, är han på utmärkt humör. Hans natur är sådan. Hans hälsa är god. Inte det minsta spår av hans förkylning finns kvar. Inte heller lider han av sömnlöshet. Han piggar dagligen upp sig med en

kall avrivning. Dessutom går vi och badar nästan varje dag.

Men följande vår voro de på flyttning igen. Tryckeriet i Leipzig hade övergivits till förmån för München. Nu vägrade ägaren till officinen i München att fortsätta att trycka *Iskra*. Risken var för stor. Plechanov och Axelrod önskade flytta över verksamheten till Schweiz, men majoriteten röstade för London.

Lenin och Krupskaja anlände till London i april 1902 mitt under en tät dimma. Deras första möte med engelsk medelklassrespektabilitet var inte behagligt. En eller ett par veckor bodde de i en sängkammare, som de hyrde i andra hand. Sedan hyrde de en omöblerad tvårumsvåning i närheten av King's Cross Road. Men innan de kunde installera sig, hade de besvär med värdinnan. Hon fordrade, att de skulle sätta upp gardiner för fönstren. De gävo med sig. Sedan ville hon ha reda på, varför Krupskaja inte hade någon vigselring. På den punkten blev hon inte tillfredsställd. Hon godtog inte deras ord att de voro lagligen gifta, förrän de hotade att stämma henne för ärekränkning.

Mycket snart upptäckte Lenin och Krupskaja, att om de också hade översatt Sidney och Beatrice Webb, så hade deras kunskaper i engelska inte stor likhet med den äkta varan. Med sin vanliga energi tog Lenin itu med att lära sig språket. Han gick överallt, där han kunde höra engelska talas, på barer, i Hyde Park, på alla möjliga slags möten. Han trängde sig längst fram, lyssnade uppmärksamt till vartenda ord och observerade noggrant talarnas läpprörelser. Dessutom engagerade han två engelska lärare, som han undervisade i ryska i utbyte mot deras lektioner i engelska. Tack vare dessa ansträngningar blev hans engelska snart ganska brukbar om också inte flytande.

Lenin hade också köpt en karta över London och smälte den så grundligt, att han förbluffade gamla Londonbor med sina kunskaper. Biblioteket i British Museum utövade en outtömlig lockelse på honom. Gott och väl hälften av sin tid tillbringade han där mitt i världens rikaste boksamling. Biblioteket var en skattkammare för hans egna forskningar, precis som det hade varit för Karl Marx före honom.

Lenin studerade ofta det pulserande Londonlivet från taket av en buss och under långa promenader genom slumdistrikten, som de flesta turister omsorgsfullt undveko:

Han tyckte om rushen i denna väldiga handelsstad, skriver Krupskaja. De lugna planteringarna, de fristående husen med sina skilda ingångar och blanka rutor, prydda med grönska, körbanorna, där bara ytterst välpolerade ekipage körde omkring, dominerade anblicken; men de små gatorna, som lågo undanskymda alldeles bredvid och där Londons arbetare bodde, där klädstretch hängde utspända över gatan och bleka barn lekte i rännstenarna — de platserna syntes inte från busstaken. I sådana distrikt gick han till fots för att betrakta dessa skriande motsatser mellan rikedom och fattigdom. Ilitj brukade mumla mellan tänderna på engelska: "Två nationer!"

I Lenins ögon var London kapitalismens verkliga högborg, den borgerliga samhällsordningens starkaste fäste. Men när en vän till honom, Alexejev, gycklade med Rättvisa, en liten veckotidning som utgavs i London av brittiska socialdemokratiska förbundet, för dess förutsägelser om den förestående sociala revolutionen, blev Lenin mycket förtörnad.

— Jag hoppas själv att få uppleva den socialistiska revolutionen, sade han till Alexejev.

I England lika väl som annorstädes utövade landsbygden en stark dragning på honom. Av flera anledningar var hans älsklingstillflykt Primrose Hill. Bl. a. kostade resan dit bara sixpence. Från kullens topp kunde han se hela London i dess rökiga ändlöshet — sedan tyckte han om att promenera i parkerna och de skuggiga alléerna.

Han skrev den 4 februari 1903 till sin mor i Samara:

Vi har fint väder. Vintern är ovanligt bra, mild och (hittills) föga regn eller dimma ... Vårt liv förflyter som vanligt, lugnt och enkelt. Häromdagen gick vi för första gången i vinter på en bra konsert, och vi njöto mycket av den, i synnerhet av Tjajkovskijs Symphonie Pathétique ... Vad det skulle vara roligt att gå på Konstnärliga Teatern i Moskva och se Gorkijs Natthärbärgen.

Den 29 mars skrev han:

Det är varmt här. Häromdagen tog vi E. V. (Krupskajas mor) med ut på en lång promenad. Vi tog med oss smörgåsar i stället för middag och tillbringade hela söndagen ”ins Grüne” . . . Luften berusade oss allesamman som om vi varit barn, och efteråt dukade jag under för sömnen liksom om jag just hade kommit hem från en jakttur i Sibirien.

Under vistelsen i London träffade Lenin Trotskij för första gången. Några vänner i Samara hade redan skrivit till honom om en entusiastisk *Iskra*-anhängare, som just hade kommit undan från Sibirien. ”Den unge örnen” kallade de honom. Och genom sitt ymniga författarskap hade han ådragit sig öknamnet ”Pennan”.

Trotskij själv anlände särdeles burdust med en högljudd knackning på ytterdörren. ”Jag hörde på ljudet att det måste vara någon som besökte oss i angelägna ärenden och skyndade mig ned för trappan”, berättar Krupskaja. ”Besökaren var Trotskij och jag visade in honom i vårt rum. Vladimir Ilitj hade just vaknat och låg ännu i sängen.”

När Krupskaja kom tillbaka efter att ha betalat droskkusken, fann hon ”Vladimir Ilitj fortfarande i sängen inbegripen i ivrigt samspråk med Trotskij om något invecklat ämne. De entusiastiska omdömena om mannen som en 'ung örn' kommo Vladimir Ilitj att studera besökaren mycket ingående under deras första samtal.” Tydligt utföll granskningen väl, ty i fortsättningen ”promenerade de och diskuterade med varandra ganska ofta”. Än mer — när Trotskij fick bud att återvända till Ryssland, bad Lenin honom stanna utomlands, sätta sig väl in i partiangelägenheterna och hjälpa till i arbetet med *Iskra*. Och han slogs för Trotskij mot opposition från andra medlemmar av redaktionskommittén.

*

Plechanov betraktade Trotskij med oerhörd misstro. Han såg i honom en bundsförvant till de yngre elementen, Lenin, Martov och Potresov. När Lenin skickade Trotskij artiklar till Plechanov, blev dennes omdöme:

— ”Pennans” penna tilltalar mig inte.

— Stil är en fråga om övning, svarade Lenin. Karlen kan läras upp och kommer att bli mycket nyttig.

I mars 1903 ansåg han Trotskij lärlingstid avslutad och föreslog att han skulle inväljas i redaktionskommittén.

*

I överensstämmelse med Lenins planer hade *Iskra* skapat fram en grupp ”yrkesrevolutionärer”, vilkas plikt det enligt Lenins ord var att ”ägna inte bara sina lediga kvällar utan hela sitt liv åt att arbeta för revolutionen”.

Vid slutet av 1902 hade redan flertalet socialdemokratiska parti-kommittéer i Ryssland uppgått i *Iskras* organisationsnät. Den allmänt ökade takten i landets sociala utveckling bidrog till att påskynda denna process. De tidigare stora industristrejckerna följdes av studentstrejcker, gatudemonstrationer och bondeupplöpp. Under 1903 steg oron bland studenter och bönder

ytterligare.

Under tiden utvecklade Lenin i *Iskras* spalter och i flera broschyrer vissa teorier, som allt starkare avveko från de åsikter som de äldre socialdemokratiska ledarna hyllade.

1902 utgav han sin bok *Vad är att göra?* i vilken han med eftertryck utvecklar sina åsikter om förhållandet mellan partiets intellektuella och arbetarna, mellan den revolutionära eliten och den politiskt oartikulerade massan. Detta arbete skulle bli hans anhängares revolutionära bibel. Här framställes för första gången uttryckligen läran om ”yrkesrevolutionären”.

Alla länders historia lär oss, skrev han, att arbetarklassen av egen kraft endast kan komma fram till ett fackligt självmedvetande, d. v. s. till en insikt om behovet att kämpa mot patronerna, att pressa av regeringen en eller annan lagstiftningsåtgärd till arbetarnas fördel. Den socialistiska läran å andra sidan är en produkt av de filosofiska, historiska och ekonomiska teorier, som utvecklats av de ekonomiskt välbärgades företrädare, de intellektuella.

Genom sitt sociala ursprung voro Marx och Engel, den moderna vetenskapliga socialismens grundare, själva medlemmar av den borgerliga intelligentsian. På liknande sätt uppstodo i Ryssland socialdemokratiens teoretiska principer oberoende av de arbetande klassernas omedvetna aspirationer. De voro en naturlig och oundviklig produkt av utvecklingen av de revolutionära socialistiska intellektuellas idéer.

Endast revolutionära intellektuella, ”yrkesrevolutionärer”, kunde rädda arbetarklassen från borgerligt inflytande och omvända den till socialismen.

Till detta grundläggande tema kommer han gång på gång tillbaka:

Eftersom det är uteslutet, att en oberoende ideologi kan uppstå bland arbetarna såsom resultat av deras egen kamp, förklarade han, stå två möjligheter öppna: antingen en borgerlig eller en socialistisk ideologi, och frågan är, vilken av de två det skall bli. Arbetarrörelsens blinda utveckling kan bara leda till att denna rörelse genomtränges av en borgerlig ideologi, eftersom arbetarrörelsens omedvetna framväxt tar fackföreningsrörelsens form, och fackföreningsrörelse betyder arbetarnas andliga förslavande under borgerligheten. Vår plikt som socialdemokrater är därför att motsätta oss denna blinda utvecklingsprocess, avleda arbetarrörelsen från fackföreningsrörelsens omedvetna tendens att marschera under borgerlighetens skyddande vingar, och i stället föra den in under socialdemokratiens inflytande.

Lenin predikade alltså i verkligheten samma idéer, som årtionden tidigare hade formulerats av Peter Tkatchjev:

Varken nu eller i framtiden, hade Tkatchjev skrivit 1874, kommer folkets breda lager att av egen kraft åstadkomma en social revolution. Endast vi, den revolutionära minoriteten, kunna och böra göra detta så snart som möjligt.

Vi skola inte lura oss själva att tro, sade Tkatchjev, att folket genom sin egen förmåga kan göra en social revolution och organisera sitt liv på en bättre grundval. Folket är naturligtvis nödvändigt för en social revolution. *Men inte förrän den revolutionära minoriteten tar ledningen av denna revolution...*

När Tkatchjev hade talat om ”folket”, inför nu Lenin i stället uttrycket ”proletariatet”. Tkatchjev hoppades på den ”kritiskt tänkande individen” såsom frälsaren; Lenin föredrog ”yrkesrevolutionären”.

I de artiklar Lenin skrev under denna tid liksom i *Vad är att göra?* och i sina brev till revolutionens arbetare i Ryssland förordade han konsekvent, och byggde också gradvis upp, en partiorganisation av ”yrkesrevolutionärer”.

Denna avvikelse från den gängse marxistiska linjen förberedde långsamt marken för den

splittring, som skulle inträffa 1903. Potresov och Martov hade en känsla av att Lenin höll på att återfalla i den sekterism, som utmärkte honom vid tiden för deras första sammanträffande. Lenin blev å andra sidan mer och mer skeptisk i fråga om sina kollegers revolutionära målmedvetenhet. Slitningarna inom *Iskras* redaktion ökades. En del av dessa voro rent personliga. Plechanov kunde inte förlika sig med Lenins skrivsätt.

”Hans artiklar”, sade Plechanov, ”äro inte *skrivna* i den betydelse fransmännen inlägga i ordet. Det är inte litterärt arbete. Det är ingenting.”

Men Plechanov lade, som den kultiverade litterat och gnistrande essayist han var, överdriven vikt vid denna förmenta stillöshet. Plechanov avvägde sina satser efter den stilistiska effekten. Lenin skrev uteslutande för att påverka människors handlingsliv. Om också hans skrivsätt ofta utmärkte sig för upprepningar och alltför långtgående förenklingar, tröskade han i alla fall ut vad han ville säga mycket effektivt. Och om hans ord inte alltid tilltalade förfinade hjärnor, vägde de i stället tungt för de större massor för vilka de voro avsedda. Vid debatter gällde samma sak. Inför ett hyperintellektuellt auditorium kom han till korta mot Plechanovs lärdom. Men de ord, som lämnade partiets intellektuella kalla, väckte liv i massorna, som han behärskade med hjälp av invektiv och ständig upprepning av enkla slagord. Med andra ord, Lenin var en boren politisk ledare, vilket hans motståndare — t. o. m. i den inre partifejden på ett tidigt stadium — inte voro.

När Peter Struve, som hade skrivit manifestet för den första socialdemokratiska kongressen, svek de marxistiska leden och övergick till det liberala lägret, skrev Lenin en artikel i *Iskra* och kallade honom renegat och förrädare. Tachtarev, som då var Lenins intime vän, frågade honom, hur han kunde använda ett så hästskt språk, eftersom vilken arbetare som helst, som läste artikeln, skulle kunna få intrycket, att det var hans plikt att döda Struve som ”förrädare”.

”Han förtjänar att dö”, var Lenins lugna svar. Det var år 1903, och Tachtarev tog inte Lenin på allvar, vilket inte heller hans socialdemokratiska kolleger gjorde. Hans starka, ofta ovettiga språk uppfattades såsom bara retorik.

Allvarliga meningsskiljaktigheter mellan *Iskras* redaktörer hade börjat uppkomma 1902, när partiprogrammet kom upp till diskussion. Plechanovs första utkast, som diskuterades av hela redaktionskommittén i München, tillfredsställde varken Lenin, Martov eller Axelrod.

Lenin fordrade att programmet tydligt skulle säga ut, att partiet kämpade för proletarietets diktatur. ”Det är absolut nödvändigt”, förklarade han, ”att vi först och främst avgränsa oss från alla andra, att helt och uteslutande lägga tonvikten enbart på proletarietet och sedan förklara, att proletarietet befriar alla, kallar på alla, inbjuder alla!”

Plechanov invände, att Lenin inte fattade skillnaden mellan den ryska och den västerländska kapitalismen. I Ryssland var enligt Plechanovs mening den lägre medelklassen kallad att spela en stor roll i den kommande revolutionen. Martov och Potresov stodo en smula tveksamt på Lenins sida. Efter långa dispyter utarbetade Martov, Zasulitj och Fjodor Dan ett utkast till en kompromissformel, som försökte försona motsättningarna mellan Plechanov och Lenin. Den nya texten blev visserligen till slut godkänd, men den tillfredsställde inte Lenin.

Nya motsättningar uppstodo, och sprickan mellan *Iskras* Londonredaktion och Plechanov—Axelrods högkvarter i Schweiz vidgades.

Till slut flyttade *Iskra* till Genève i april 1903. Där skulle brännbara artiklar underställas omröstning bland de sex medlemmarna av redaktionskommittén — Lenin, Plechanov, Martov, Potresov, Zasulitj och Axelrod. Ofta ledde detta till ett dödläge med tre mot tre, varvid Lenin, Martov och Potresov radade upp sig mot de tre äldre socialdemokraterna.

*

I april 1903 lämnade Lenin London och slog sig ned i ett litet hus i Sécheron, ett arbetardistrikt i Genève's utkanter. Striderna inom *Iskra* blevo nu allt oftare återkommande och allt våldsammare. Potresov, som ofta tog Lenins parti, omtalade att ”det var omöjligt att samarbeta med honom. Ty Lenin kunde inte tåla åsikter, som voro motsatta hans egna. Av denna anledning blev den minsta meningsskiljaktighet gentemot honom en allvarlig kontrovers, som påverkade vårt personliga förhållande.”

Det ständiga inre krigstillståndet var, enligt Potresov, till stor del följden av ”Lenins stora slughet och hans benägenhet att göra vad som helst för att driva igenom sin åsikt ... Ofta kände jag och mina redaktionskolleger oss överflödiga på vår egen redaktion.”

Han sammanfattar sin uppfattning så, att Lenin delade upp världen i två skarpt skilda läger: de som voro med honom och de som voro emot honom. Det fanns inget mellanting:

För honom existerade inga personliga eller sällskapliga umgängesförbindelser utanför dessa båda klasser. När den politiska principen uttalades, att det i striden mot den gemensamme fienden — tsarregimen — var önskvärt att erbjuda en enig front genom samverkan med andra grupper och partier, accepterade Lenin detta motvilligt och endast i teorin. I praktiken förblev det en tom fras. Han skulle inte ha kunnat handla efter den principen ens om han hade velat, eftersom han var ur stånd att samarbeta med andra människor. Det stred emot hans natur.

Striderna inom *Iskra* slet lika hårt på Lenin som på hans kamrater. Enligt Krupskaja ”led Vladimir Ilitj svårt av varje motsättning till Plechanov. Han blev orolig och sov inte på nätterna.” När han hade läst Plechanovs kritiska marginalanteckningar till hans artiklar, ”blev han mycket upprörd och travade fram och tillbaka, fram och tillbaka”.

Trots de tätande åskmolnen fattade de andra *Iskra*-redaktörerna inte de vittgående följderna av de dagliga striderna med Lenin. De betraktade dessa tråtor som rena familjegräl och anade inte, att Lenin ville bygga upp en konkurrerande organisation, som endast lydde under honom själv. Det var emellertid precis vad Lenin började göra. Denna organisation, som planerades av Lenin och som växte på grund av de andra socialdemokratiska ledarnas närsynta medverkan, utgjorde i själva verket embryot till den kommunistiska partiorganisationen. Ty redan under denna period omgav sig Lenin med sådana män som Gusev, Drabkin, Pavlovitj-Krasikov, Liadov och Bontj-Brujevitj — män vilkas lydnad mot honom var absolut och obetingad.

Lenin var en lysande organisatör, men han var t. o. m. ännu grundligare disciplinmänniska. ”I Lenins organisation sträckte sig disciplinen nästan ända till gränsen för den militära lydnadsplikten.” Det var enligt Potresov ”en organisation som sammanhöll högsta befälet och 'agenterna' i partiets verkställande organ. Dessa två tillsammans voro avsedda att diktera sin vilja för den lydiga majoriteten. Det var en revolutionär minoritets organisation; i rätta ögonblicket skulle denna minoritet gripa maktens tyglar ...”

Det var en organisation, som trimmats för att i praktiken omsätta Lenins teori, att i striden om makten skulle massorna vara smidiga verktyg i händerna på en beslutsam generalstab av ”yrkesrevolutionärer”.

Eftersom Lenins uppfattning om partidisciplin och organisation så uppenbart sammanhänge med hans teori om ”yrkesrevolutionären”, var en uppgörelse inom det socialdemokratiska partiet oundviklig. Spelet kunde börja, när en kommitté i november 1902 organiserades i själva Ryssland på initiativ av *Iskra* för att sammankalla en partikongress — den första sedan socialdemokratiska partiets grundande 1898 och den första, i vilken Lenin skulle delta.

I början av sommaren 1903 började delegater från hemliga socialdemokratiska kommittéer från alla delar av Ryssland att samlas i Genève. För att bevara sekretessen undveko delegaterna att vara tillsammans med varandra och ännu mera med de ryska landsflyktiga, som bodde i Schweiz.

En av de första delegater, som kommo från Ryssland, var Sjtoman, en arbetare från S:t Petersburg. Sjtoman fick utomordentliga tillfällen till intim kontakt med de ledande emigranterna, som voro ivriga att få förstahandsnyheter från Ryssland. Han har skrivit ned sina intryck:

Potresov var en bredaxlad, rödkindad man. Med sitt putsade skägg, sin välsydda kostym såg han ut som en äkta europé. Martov såg ut som en fattig rysk intellektuell. Hans ansikte var blekt och hans kinder insjunkna. Hans glesa skägg var rufsigt. Pincenezen ville nätt och jämt sitta kvar på näsan på honom. Hans kläder hängde på honom som på en klädhängare. Manuskript och trycksaker stucko upp ur alla fickor. Han gick framåtlutad och hans ena axel var högre än den andra. Han stammade. Hans yttre var långt ifrån tilldragande. Men så snart han började något lidelsefullt anförande, tycktes alla dessa andra fel försvinna, och vad som återstod var hans kolossala kunskaper, hans skarpa hjärna och hans fanatiska hängivenhet för arbetarklassens sak.

(Axelrod) fångade genast mitt hjärta med sin kärleksfulla, faderliga inställning. Han skämtade med oss i timtal... Han blev mycket nöjd när vi talade om för honom, att de broschyrer som han och Plechanov skrevo slukades av arbetarna..."

Sjtoman skriver om sin första beröring med Lenin:

Jag kommer inte ihåg, vad som diskuterades vid sammanträdet... Men jag kommer mycket livligt ihåg, att jag genast vid hans första anförande vanns för hans ståndpunkt — så enkel, klar och övertygande var hans framställning.

När Plechanov talade, njöt jag av skönheten i hans föredrag, av ordens märkvärdiga pregnans. Men när Lenin reste sig för att opponera, stod jag alltid på hans sida. Varför? Jag kan inte förklara det ens för mig själv. Men det var så, och inte bara med mig utan också med mina kamrater, som också voro arbetare.

Trots de pyrande motsättningarna mellan Lenin och Plechanov tydde de preliminära överläggningarna på enighet i huvudsak mellan delegaterna. Det föreföll som om kongressen skulle bli endrättig och kort. Det var i denna anda, som delegaterna lämnade Genève för att fara till Bryssel, där kongressen skulle öppnas den 30 juli 1903.

Vid ankomsten till Bryssel skingrade sig flertalet av de fyrtyotret delegaterna för att bo i privatfamiljer i olika delar av staden. Deras mötesplats var Coq d'Or, ett hotell, som ägdes av en belgisk socialist. Två gånger om dagen träffades de där för att äta, dricka och prata. Émile Vandervelde, det belgiska socialistpartiets ledare, räckte dem en hjälpsam hand när det gällde att hitta lämpliga sammanträdeslokaler.

Av säkerhetsskäl flyttades sammankomsterna från den ena lokalen till den andra; oftast hölls de i fackföreningslokaler i Bryssels arbetarstadsdelar. Ett möte slutade med en mindre katastrof. Sammanträdet öppnades i en mörk sal som praktiskt taget saknade ljus och ventilation och där det bara fanns stolar för medlemmarna av presidiet. Delegaterna måste sitta på grova, fuktiga plankor. Presidiets "bord" var bara några slarvigt hopspikade bräder.

Så fort mötet kommit i gång, började delegaterna visa symptom på oro. De skruvade på sig, hostade och tittade skuldmedvetet på varandra. Snart började presidiet hemsökas av samma obehag. Inom några minuter började delegaterna troppa ut ur salen. När ungefär hälften avdunstat, föreslog en delegat till slut ajournering. Förslaget antogs omedelbart. En osynlig armé av ohyra hade besegrat delegaterna till allryska socialdemokratiska partiets andra kongress.

Men kongressen skulle inte komma att stanna länge i Bryssel. Efter fyra-fem sammanträden, som

ägnats åt hetsiga debatter om partiprogrammet, gav polisen fyra delegater varsel att lämna staden inom tjugofyra timmar. Inga skäl till åtgärden meddelades. Vanderveldes försök att ingripa gävo inget resultat. Medan polispiöner övervakade alla delegaternas rörelser, beslöt kongressen att flytta över till London.

Sammanträdena återupptogs morgonen efter delegationens ankomst till den brittiska huvudstaden. Liksom i Bryssel hölls mötena i de lokala fackföreningarnas högkvarter. En gång, när ryssarna höll på att lämna möteslokalen, bombarderades de med våta papperstussar och andra projektiler av en liga gatpojkar. Det var första gången Londons barn hade sett mänskliga vareler, som skreko för full hals, gestikulerade med händerna och fortsatte debatten ute på gatan. Följande dag utposterades på begäran av den lokala fackföreningen en poliskonstapel utanför möteslokalen för att skydda revolutionärerna från ungdomligt rackartyg.

Men det pågick mycket värre rackartyg inne i sammanträdessalen, där delegaterna försökte tröska fram en partistadga och ett program. Av de fyrtiotre närvarande delegaterna voro endast tre eller fyra arbetare. Återstoden var ”yrkesrevolutionärer” av den intellektuella eller halvintellektuella sorten. Dessa delegater, som förfogade över sammanlagt femtioen röster, representerade tre huvudriktningar: *Iskra*, det judisk-socialistiska Bund och ekonomisterna. Meningsskiljaktigheterna dem emellan voro väsentliga. Bund och de andra till hälften fristående socialdemokratiska grupperna önskade inte något starkt centraliserat parti med uppifrån pålagd, stram disciplin. Bund ville ha en lösare federation. Inte heller ville ekonomis-tema böja sig för *Iskra*-överbefällets order.

Lenin förstod mycket klart, att framgången för hans utkast till en stram partiorganisation berodde på vilken grad av disciplin han kunde genomtvinga från början. Han började därför med att driva igenom ett förslag, varigenom presidiet kom att bestå uteslutande av *Iskra*-män med Plechanov som ordförande och honom själv och Pavlovič-Krasikov som vice ordförande. Han segrade med detta förslag, trots att Martov protesterade mot att tillvägagångssättet var odemokratiskt. Detta var den första skärmytslingen i striden mellan Lenin och Martov, vilken snart skulle få vida allvarligare återverkningar.

Senare medgav Lenin öppet, att syftet med denna manöver hade varit att kunna bruka ”järnåven” mot alla socialdemokratiska grupper, som motsatte sig *Iskras* kontroll över partiet.

Lenin förlorade emellertid mot Martov med 23 röster mot 28 i frågan om huru reglerna för medlemskap i partiet skulle formuleras. Lenin önskade begränsa medlemskapet till personer, som inte bara gillade partiprogrammet utan också deltog aktivt i någon partiorganisationens arbete. Martov däremot var villig att släppa in alla som godtog programmet och gävo partiet ”regelbunden personlig medverkan under ledning av någon av dess organisationer”. I många delegaters ögon var denna skillnad rent formell. I verkligheten innehöll den lilla skiftningen det splittringsmoment, som skulle komma att slå sönder det socialdemokratiska partiet i dess slutligen oförsonliga bolsjevikiska och mensjevikiska fraktioner. Enligt en officiell sovjetuttolkning av årgång 1937 bestod Martovs och hans anhängares förrådiska felgrepp i denna avgörande fråga om medlemskapet däri, att de ville ha ett parti, ”som sedan självhärskardömet störtats skulle föra sin kamp helt inom den borgerliga demokratins ram”.

Frågan huruvida denna sovjetiska fördömelse av Martov, sedd i ljuset av den ryska historien efter bolsjevikernas maktövertagande 1917, beseglar hans skuld eller återupprättar hans ära, beror på vilken uppfattning man hyser om sovjetstatens natur. 1903 års mensjeviker skulle ha blivit förolämpade av beskyllningen, att de ämnade föra sin strid ”helt inom den borgerliga demokratins ram”. De bekände sig till i stort sett samma läror som Lenin, men i alla kritiska

situationer från 1903 till 1917 stämde deras handlingar illa med deras ord. Vilka deras teorier än voro, voro de inte beredda och villiga att offra den ”borgerliga” demokratin för att förverkliga socialismen. Denna bristande överensstämmelse mellan mensjevikernas ord och deras gärningar skulle förbli hallstämpeln på deras politiska svaghet.

Ehuru Martov fick kongressen med sig med knapp marginal i fråga om den paragraf, som definierade medlemskapet i partiet, segrade Lenin i nästan alla viktiga frågor. Och han hade till stor del Plechanovs stöd att tacka för sina segrar.

Medlemmarna av Lenins majoritet av 1903 blevo kända under namnet bolsjeviker (efter bolsjinstvo, det ryska ordet för majoritet), Martovs döptes till mensjeviker (efter mensjinstvo, som betyder minoritet).

Plechanov ställde sig på Lenins sida i frågan om den strama partiorganisationen och stälpte ett förslag från det judisk-socialistiska Bund om upprättande av ett federativt parti, i vilket olika socialdemokratiska grupper skulle återfå ett stort mått av självstyrelse. Kongressen röstade för upplösning av alla oberoende partiorganisationer och deras sammanslagning till en enda partiorganisation. Efter denna omröstning utträdde Bund och ett antal andra grupper. Detta gav *Iskra*-gruppen fullständig övermakt. Men avsöndringen av de fronderande grupperna medförde ingen endräkt. Striden mellan Martov och Lenin fortsatte, och Plechanov ställde sig på Lenins sida.

Lenin segrade med sitt förslag att skära ned redaktionskommittén för *Iskra* till tre personer — han själv, Plechanov och Martov. Detta betydde att Axelrod, Potresov och Zasulitj eliminerades, och de voro samtliga Martovanhängare i det allt intensivare ideologiska kriget mellan Lenin och Martov. Lenin förlitade sig på att i denna tremannakommitté skulle han kunna bestämma. Plechanov skulle inte taga aktiv del i tidningens löpande politiska arbete, och i de stora principfrågorna kände sig Lenin säker på att Plechanov skulle stödja honom mot Martov.

Hans tillförsikt stärktes av Plechanovs ödesdiga anförande vid kongressen i frågan om ”proletariatets diktatur”. På Lenins enträgna uppmaning hade Plechanov redan i utkastet till partiprogrammet inskrivit, att begreppet proletariatets diktatur i sig innefattar ”undertryckande av alla sociala strävanden, som direkt eller indirekt hota proletariatets intressen”.

En delegat vid namn Akimov-Machnovetz talade emot diktaturparagrafen och påpekade, att någon sådan bestämmelse inte fanns i ett enda europeiskt socialistpartis program.

Plechanov svarade med att förklara för delegaterna, att ”ingen demokratisk princip får bedömas abstrakt för sig utan i sitt samband med vad som kan betraktas såsom demokratin grundläggande princip, nämligen att *salus populi lex suprema est*. Översatt till revolutionärt språk betyder detta, att revolutionens framgång är högsta lag.”

T. o. m. den allmänna rösträttens princip, fortsatte Plechanov, måste bedömas ur synpunkten av den princip jag nyss antytt... Den italienska republikens borgare berövade en gång alla personer tillhörande adeln deras politiska rättigheter. Det revolutionära proletariatet skulle kunna begränsa de högre klassernas politiska rättigheter, precis som de högre klasserna tidigare begränsade dess egna.

Samma synpunkt kan anläggas på frågan om parlamentets mandattid. Om folket i en våg av revolutionär entusiasm skulle välja ett bra parlament, böra vi försöka att ge det ett långt liv. Om valen slå fel, böra vi försöka att upplösa parlamentet, inte inom två år, utan inom två veckor.

Lenin applåderade entusiastiskt. De officiella protokollen från kongressen notera plikttroget: ”*Applåder. Några delegater vissla. Röster: 'Vissla inte!' Plechanov: 'Varför inte? Jag uppmanar kamraterna att inte bekymra sig om formerna.'* Delegaten Jegorov reser sig och säger: '*Om dylika*

anföranden inbringa applåder, måste jag vissla.'"

Lenin applåderade — men under sina sista levnadsår ångrade Plechanov djupt sitt tal i London. Bara några veckor efter kongressen, då Plechanov redan hade börjat backa i fråga om sitt stöd åt Lenin, försökte Martov bortförklara Plechanovs tal.

”Plechanovs ord”, sade han, ”väckte indignation hos vissa delegater, vilket lätteligen hade kunnat undvikas, om kamrat Plechanov hade tillagt, att det var omöjligt att föreställa sig en så tragisk situation, att proletariatet för att befästa sin seger skulle behöva tillgripa sådana metoder.”

Det var ett tappert försök att förtaga verkan av de ord, som rättfärdigade undertryckande av friheten, och Plechanov tackade honom ironiskt för denna efterklokhet. Senare blev han påmint om att leninismen kunde betraktas såsom en äkta avkomling av detta tal. Plechanov försökte göra gällande, att han hade talat om upplösning av ett i demokratisk ordning valt parlament såsom enbart ”teoretiskt möjligt”, inte såsom önskvärd eller nödvändig. Det var en haltande ursäkt. Det finns klara papper på att Plechanov vid denna kongress stod vid Lenins sida. Hans ändrade inställning och övergång till Martovs sida inträffade senare.

Vid en punkt av kongressförhandlingarna blev Plechanov så imponerad av Lenin att han utbrast till Axelrod: ”Av sådant virke göras Robespierres likar!” Plechanov menade detta som en stor komplimang. Och när Akimov försökte driva in en kil mellan Plechanov och Lenin, riposterade Plechanov:

— Napoleon hade mani på att få sina marskalkar att skilja sig från sina hustrur. Kamrat Akimov liknar Napoleon i detta avseende. Han vill till varje pris skilja mig från Lenin. Men jag har inte för avsikt att skilja mig från Lenin och jag hoppas han inte tänker skilja sig från mig.

Men skilsmässan skulle snart inträffa. Kongressen, som börjat i bästa sämja, slutade efter en månads debatter i tumult. På morgonen efter det sista sammanträdet avreste Martov och hans anhängare till Paris, Lenin och hans kohort till Genève. De båda grupperna talade inte med varandra. Martov hade vägrat att tjänstgöra i tremannakommittén för *Iskra* med motiveringen att han inte kunde godtaga ett misstroendevotum mot Axelrod, Zasulitj och Potresov.

Kort efteråt hölls en ny konferens i Genève, som snarast vidgade klyftan. Plechanov höll fortfarande med Lenin, fastän Martov försökte övertyga honom om att Lenin strävade att behärska *Iskra*. I Genève slöt sig Trotskij till Martov. Till slut försökte Plechanov återställa sämjan inom partiet genom att återställa redaktionskommittén i dess gamla form; Axelrod, Potresov, Martov och Zasulitj skulle återinträda. Lenin vägrade. När Plechanov hävdade att det inte fanns något annat sätt att återställa enigheten, inlämnade Lenin sin avsägelse.

”Jag är absolut övertygad”, skrev Lenin, ”att du kommer att finna det omöjligt att samarbeta med mensjevikerna. Jag avgår från redaktörskapet i *Iskra*. Du kan ta in de andra medlemmarna och ta ansvaret för den fortsatta utvecklingen.”

”Skilsmässan” mellan Plechanov och Lenin hade alltså inträffat. För Lenin var beslutet att hellre avgå från *Iskra* än fortsätta att dela makten med sina gamla socialdemokratiska stridskamrater ett av de svåraste han hade att fatta under sin bana. Han visste, att han t. v. skulle stå isolerad och utan något effektivt vapen i propagandakriget för sina idéers triumf.

Lenins omedgörliga hållning medförde en trumeld av kritik från hans forna kamrater. ”Autokrat”, ”byråkrat”, ”formalist”, ”centra-list”, ”giftorm”, ”tjurskalle” och ”trångsynt” voro några av de tillmälen, som slungades emot honom, såsom han själv ironiskt uppräknat i sin 1904 utgivna broschyr Ett steg framåt, två steg tillbaka. Det troligtvis kraftigaste angreppet kom från Trotskij, som kallade Lenin en ”despot och terrorist, som försökte förvandla partiets centralkommitté till

ett välfärdsutskott — i syfte att kunna spela Robespierres roll”.

I sitt svar på Lenins *Ett steg framåt, två steg tillbaka* skrev Trotskij, att om Lenin någonsin grep makten, ”skulle hela den internationella proletära rörelsen av en revolutionsdomstol anklagas för 'moderatism', och Marx' lejonhuvud skulle vara det första att falla under giljotinen”.

När Lenin talade om proletariatets diktatur, skrev Trotskij 1904, så menade han i verkligheten ”en diktatur över proletariatet”. Detta var inte längre något familjegräl. De tidigt framträdande åsiktsdifferenserna inom *Iskra* och fejderna i München, London och Genève rensade luften och läto en djup klyfta mellan Lenin och mensjevikererna framträda.

Åter hemma i Sécheron stod Lenin på gränsen till nervöst sammanbrott till följd av de många månadernas hårda spel om makten. Först när några anhängare anlände från Ryssland, skingrades hans dysterhet tillfälligt. En av nykomlingarna med öknamnet ”baronen” förskaffade Lenin ett gott skratt, som han väl behövde. Baronen var en ung man, som presenterade sig såsom representant för bolsjevikorganisationen i S:t Petersburg.

— Vi håller nu på att omställa vår organisation på kollektiv grundval, berättade baronen för Lenin. Vi har kollektiv av propagandister, av agitatorer, av organisationsfolk och så vidare.

Lenin lyssnade uppmärksamt och kastade sedan fram en fråga:

— Hur många personer har ni i propagandakollektivet?

— Tills vidare bara en, svarade baronen fåraktigt.

— Litet för litet, svarade Lenin. Och i agitationskollektivet? Baronen svarade våldsamt rodnande:

— Tills vidare bara en. Lenin tjöt av skratt, och baronen kunde inte låta bli att stämma in. En handfull andra bolsjeviker slöto sig till Lenin i Sécheron. Det var andraplansfigurer, som aldrig spelade någon roll i bolsjevikpartiets senare utveckling, men deras närvaro utgjorde en stimulans under denna påfrestande tid. Möten höllos en gång i veckan i Lenins hem, och fastän ingenting av betydelse utträttades, uppmuntrades han av deras optimism. Deras sång och glam skingrade stundtals hans svårmod.

Men fram på sommaren 1904 voro hans nerver nästan fullkomligt utslitna. Krupskaja beslöt sig för att taga honom med sig ”så långt bort från människor som möjligt, så att han för en tid fick glömma allt arbete och alla bekymmer”.

De tillbringade en månad på fotvandring på schweiziska landsbygden, från Genève till Lausanne och därifrån till Interlaken och Luzern, med ränslar på ryggen. ”Volodja och jag har avtalat att inte diskutera affärer”, skrev hon till Lenins mor den 2 juli 1904. ”Vi sover tio timmar om dygnet, badar och vandrar. Volodja läser inte ens tidningarna ordentligt.”

På grund av sina begränsade tillgångar åto de sällan ordentliga måltider. I ett litet värdshus i bergen gav en arbetare dem ett råd:

— Ät inte på samma ställen som turisterna — ät där kuskar och forkarlar och lantarbetare äter. Det är dubbelt så billigt och rejälare.

De följde hans råd. Lenins packning tyngdes av en tjock fransk ordbok och andra böcker, som han inte öppnade under sin semester från bekymren. ”I stället för i ordboken”, skriver Krupskaja, ”tittade vi på berg med toppar av evig snö, på blåa sjöar och sällsamt vilda vattenfall.” Efter en månads vistelse i sådana omgivningar ”blevo Vladimir Ilitjs nerver normala igen”.

Lenin återvände till Genève vederkvickt och färdig att återupptaga striden. Hans tillförsikt steg betydligt, då A. A. Bogdanov, en marxistisk författare i ekonomiska och filosofiska frågor, beslöt

sig för att sluta sig till den bolsjevikiska kärntruppen i Schweiz. Bogdanovs omvändelse till bolsjevismen var just den stimulans, som Lenin så väl behövde. De tillbringade augusti månad tillsammans i en liten by i närheten av Lac de Bré och gjorde upp nya planer.

Med hjälp av Bogdanovs ryska kontakter mobiliserade han en grupp unga marxistiska skribenter för en ny kamptidning, som skulle konkurrera med *Iskra*, vilken nu låg säkert i mensjevikernas hand.

På hösten sammankallade Lenin en grupp av tjugotvå bolsjeviker i Genève för att skissera sin slutliga plan. Bland de närvarande voro Lepesjinskij — med vilken han hade spelat schack i Sibirien — Olminskij, Lunatjarskij, Zemliatjka, Vorovskij, Gusev och Velitjkina.

Lenin förklarade, att den nya tidningen skulle bli ”den ryska arbetarrörelsens verkliga organ ... utan den komma vi att gå en säker och ärelös död till mötes”.

Första numret av Lenins svar på *Iskra* kom ut i december 1904. Den kallades *Vpjerjod* (Framåt); senare ändrades namnet till *Proletarij* (Proletären). Under Lenins redaktionella överbefäl arbetade Bogdanov, Lunatjarskij, Olminskij och Vorovskij.

I och med utgivandet av *Vpjerjod* fick Lenins ande ny flykt. Atmosfären på redaktionen skilde sig mycket från gamla *Iskra*. I stället för bittra fejder rådde gott humör och fullständig sämja. Lenins ögon strålade, när det första exemplaret var färdigt. Omkring honom sutto män, som han kunde lita på.

”Äntligen ha vi kommit bort ifrån det där smutsiga käbblat”, skrev Lenin, ”och vi samarbeta vänskapligt med folk som vill arbeta ... Hurra! tappa inte modet. Utsikterna börja åter ljusna.”

Men det fanns andra, mera solida anledningar till Lenins nyvaknade optimism. I februari 1904 hade tsarregeringen drumlat in i krig med Japan. Våren och sommaren hade medfört en obruten rad militära nederlag och i deras följe mullrade upprorsstämningarna. I januari 1905 intogo japanerna Port Arthur.

”Det är inte det ryska folket, utan självhärskardömet, som har lidit ett skamligt nederlag”, skrev Lenin.

”Det ryska folket har vunnit på självhärskardömet nederlag. Port Arthurs kapitulation är förspelet till tsarismens kapitulation.”

Den sådd som generationer av upprorsmän hade sått i den ryska jorden skulle avkasta sin första verkliga skörd: Ryssland stod på branten av en revolution.

När den stora resningen av år 1905 stod för dörren, var Lenin trettiofyra år gammal. Bakom sig hade han lagt mera än ett årtiondes hård revolutionär erfarenhet — den vanliga serien av konspirationer, fängelse, landsförvisning i Sibirien och den politiske flyktingens skytteltillvaro. Fyra års hektiskt liv utomlands på kaféer, pensionat och möteslokaler i München, Bryssel, London och Genève hade inte gjort honom till västeuropé. Han lärde sig de språk, som talades i denna främmande värld, men hans världssyn förblev djupt rysk.

Den sega kärnan i hans politiska program hade funnit sin fasta form. Trots hans marxistiska och europeiska skolning var hans åskådning betingad av mäktiga inslag av rysk revolutionär absolutism och av en känsla av hans egen enastående mission. Hänsynslös och diktatorisk i sina forna lärofäders och socialdemokratiska kamraters ögon, betraktade han dem med växande förakt för deras ”borgerliga” motvilja mot ett helgjutet partiblock av revolutionära sammansvurna och för deras ständiga upptagenhet med revolutionens moraliska aspekter.

Om Lenin hyste några inre tvivel, tillät han sig inte att ge dem uttryck. I sina skrifter blev han mer och mer dogmatisk, mer och mer intolerant mot avvikande åsikter. Och ehuru han själv

skulle komma att kasta om i många av den ryska revolutionens grundläggande frågor, lyckades han alltid framställa dessa omkastningar såsom enbart ”taktiska” förändringar, allt under det han för mycket mindre än så mörbultade sina motståndare som ”opportunisterna” och ”förrädarna”.

Inom sin egen krets av bolsjevikiska anhängare åtnjöt han redan vördnad och blind lojalitet. En av hans lärjungar under denna period, N. Valentinov, som slöt sig till Lenin i Genève sedan han frigivits från fängelset i Kiev, har lämnat en livfull bild av Lenin på tröskeln till den första revolutionen:

När jag först träffade Lenin, skriver Valentinov, var han trettiofyra år gammal. En del av hans kamrater, som samlats omkring honom i Genève, voro äldre... Men Lenins krets tycktes betrakta honom som sin äldste medlem... och kallade honom ”Ilitj”... Bland ryska arbetare, bönder och småborgare användes fadersnamnet på gamla personer med högt anseende... ”Ilitj”, sade många av hans kamrater, ”har trängt in i de samhällsekonomiska förloppen som ingen annan i Ryssland... Endast Ilitj har funnit lösningen på det största av alla problem — en särskild strukturtyp för partiet, det organ som fått historiens högsta mandat och betrotts med uppgiften att göra och leda revolutionen.”

Huruvida Lenin gillade denna nya form av avgudadyrkan är mycket tvivelaktigt. Av de stora politiska ledarna i vår moderna historia har ingen haft mindre personlig fåfänga, mindre lust att briljera med sin egen person i stället för med sina idéer. Men trots sin personliga anspråkslöshet och sitt starka sinne för humor var han väl medveten om det oerhörda politiska värdet i den dyrkan han framkallade. 1905 föll det aldrig hans anhängare in att kalla honom för ”Ledaren”, men det aktningsfulla fadersnamnet ”Ilitj” satte honom ändå i särklass bland hans samtida.

Lepesjinskij försökte fånga denna känsla i en karikatyr från år 1904, på vilken han avbildade Lenin som en jättelik sovande hankatt, på vars kropp små möss krupit upp. Mössen utmärktes som ”mensjeviker”. Så tedde sig Lenin i sina tidigaste bolsjevikiska kamraters ögon.

Om Lenin under denna period såg sig själv som en framtida diktator, är svårt att avgöra. Han uttalade det aldrig direkt, förrän makten var i hans händer. Då lade han korten på bordet med anmärkningsvärd ärlighet.

”Klasser ledas av partier”, sade Lenin 1918, ”och partier ledas av individer, som kallas för ledare ... Detta är elementärt. En klass' vilja utföres ibland av en diktator ... Den sovjetiska socialistiska demokratin är inte på minsta sätt oförenlig med personlig styrelse och diktatur ... Vad som är nödvändigt, är personlig styrelse, erkännandet av en enda mans diktatoriska befogenheter ... Alla fraser om lika rättigheter äro nonsens.”

Men ehuru Lenin inte använde dylikt språk under sin tid i Genève, var hans allmänna inställning till den kommande revolutionen redan ganska klar. Hans syn på problemen var realistisk, osentimental.

Valentinov blev t. ex. förvånad över Lenins intresse för detaljerna i en gatustrid, som han hade bevittnat i Kiev i juli 1903. När Lenin märkte Valentinovs förvåning över hans vetgirighet i fråga om ”smockans” roll i Kiev-oroligheterna, svarade han med verklig lidelse:

Men du måste förstå detta, att ögonblicket nu har kommit, då det är nödvändigt att slåss inte bara i ordets bildliga politiska betydelse, utan i dess enklaste och direktaste fysiska mening. Den tid är förbi, då demonstranter vecklade ut den röda fanan, skrek ”ned med självhärskardömet!” och sedan skingrade sig åt alla håll. Det är nödvändigt att börja slå sönder det fysiskt genom massangrepp — att rikta fysiska slag mot enväldets organisation och försvarare. Enväldets hejdukar måste få två eller allra helst fyra slag för varje slag som de utdelar till en arbetare, en student eller en bonde. Bara detta, och inte några fina ord, kan tvinga dem att vara försiktigare och mindre godtyckliga. Vad som nu är nödvändigt, är inte att argumentera som våra pjunkmostrar till intellektuella, utan att lära oss att ge proletära slag på

käften. Vi måste kunna och vilja slåss.

Vid denna punkt i samtalet knöt Lenin näven och viftade med den liksom för att visa, hur man gör. ”Vi har börjat demonstrera med knytnävar och sten”, sade han; ”när vi lärt oss att slåss, skall vi börja med ännu mera övertygande saker.”

Detta var den praktiske revolutionären Lenin, den framtida organisatören av proletariatets uppror. Det var ett slags språk, som varken Plechanov eller Martov förstod. Men med denna sega tro på betydelsen av de muskelmässiga förutsättningarna för framgångsrik resning förenade han en dogmatism, som skulle ha gjort rättvisa åt den mest fanatiska jesuit.

”Den ortodoxa marxismen”, sade Lenin till Valentinov, ”behöver inte förbättras i något avseende, varken på det filosofiska området, i sin teori för samhällsekonomin eller i sin teori om den historiska utvecklingen.”

I sina skrifter uttryckte han denna dogmatiska tro ännu kraftigare. I sin bok *Materialism och empiro-kriticism* förklarade Lenin:

Marx' teori är den objektiva sanningen. Om vi följa denna teoris väg, komma vi att mer och mer närma oss den objektiva sanningen, under det att vi, om vi följa vilken annan väg som helst, inte kunna komma fram till något annat än förvirring och lögn. Ur Marx' teori, som är gjuten i ett enda block av stål, är det omöjligt att mejsla bort en enda grundläggande premis, en enda väsentlig del, utan att avvika från den objektiva sanningen, utan att falla i armarna på den borgerligt-reaktionära lögnen...

Alla försök att hitta någon ny synpunkt inom filosofin avslöja samma andliga fattigdom som alla försök att skapa en ”ny” värdeteori eller en ”ny” teori för jordräntan.

Beväpnad med denna lidelsefulla tro på den proletära knytnäven och på den ”objektiva sanningen” i marxismen, stod Lenin färdig att återvända till den ryska stridsfronten.

V. Den första revolutionen

Medan striderna rasade i de socialdemokratiska leden, stod den revolutionära rörelsen i Ryssland inte och stampade på samma fläck. Ett nytt parti hade dykt upp på scenen och satt i gång nya strömningar bland det ryska folket. Det var det socialrevolutionära partiet.¹ Partiets ledare voro Katerina Bresjovskaja, som avtjänat fängelsestraff sex gånger och tillbringat över tjugo år i Sibirien, Michail Gotz, son till en miljonär i Moskva och berömd sibirisk landsförvisad, Grigorij Gersjuni, vars terroristbrigad utförde mordet på de ledande reaktionära ministrarna och guvernörerna, Viktor Tjernov och ett antal av de gamla revolutionärerna i Folkets Vilja. Terror var den mest framträdande sidan av de socialrevolutionäras verksamhet, men knappast den viktigaste. Partiet grundade en tidning i Genève och inrättade många illegala tryckerier i själva Ryssland. 1903 delades dess broschyrer och tidningar redan ut i fyrtyotvå provinser.

Socialrevolutionärerna skilde sig i flera viktiga avseenden från socialdemokraterna. De bekymrade sig inte så mycket om den marxistiska teorins förgreningar och subtiliteter utan hämtade mera från Herzens och Lavrovs idéer. Deras allmänna metod för behandlingen av sociala frågor var att börja nedifrån, d. v. s. från folkets stora massor. Därför lade de stor vikt vid *folket*, vid miren och på samarbete mellan konsumenter och producenter i form av kooperativa företag. Den kommande revolutionen måste, ansågo socialrevolutionärerna, ha en nationell

¹) Kallas ofta i äldre framställningar för det ”socialistrevolutionära” partiet. Den ryska termen betyder närmast ”revolutionära socialister”; här har i anslutning till nyare praxis i icke-ryska arbeten termen ”socialrevolutionärer” konsekvent använts. Den markerar på ett lyckligt sätt både likheten i målsättning och olikheten i taktik mellan social-”demokraterna” och social-”revolutionärerna”. (Övers. anm.)

prägel och uttrycka arbetarnas, böndernas och de intellektuellas strävanden. Proletariatet var inte någon helig ko — studenter, lärare, bönder, vetenskapsmän och författare voro lika betydelsefulla i ett demokratiskt samhälle. Då de satte högt värde på det andliga arbetet, stredo de för fullständig intellektuell frihet. För det nya partiet, som betraktade sig såsom arvtagare efter Folkets Vilja, var friheten lika mycket ett mål som ett medel. Att bygga upp socialismen utan tankefrihet var, sade de, liktydigt med att förlägga hela mänskligheten i kasern. Deras slutmål var att omorganisera produktionen och hela samhällsordningen enligt socialistiska principer; de menade emellertid, att Ryssland ännu inte var moget för det fullständiga förverkligandet av detta mål. I överensstämmelse med den ryska bondeklassens traditioner och dess övertygelse att jorden inte tillhör någon viss individ, att rätten att bruka den endast skapas genom arbete, krävde det socialrevolutionära programmet likafullt omedelbar socialisering av jorden, d. v. s. ”jordens förvandling till nationalegendom, utan ersättning”.

De framhävde dessutom, att de skulle stödja åtgärder för socialisering av andra grenar av folkhushållet ”endast i samma utsträckning som den politiska styrelsens demokratisering och de vidtagna åtgärdernas natur skapa garantier mot att arbetarklassens beroende av den styrande byråkratin ökas”. Det nya partiets program varnade arbetarklassen mot en form av ”statssocialism”, som skulle koncentrera industrins och handelns olika grenar ”i händerna på den härskande byråkratin för att tjäna dess politiska och beskattningssyften”.

Socialdemokraternas reaktion mot det nya partiet var fientlig. Marxistgruppen kunde inte godtaga det socialrevolutionära påståendet, att bondekommunerna skulle kunna tjäna som utgångspunkt för socialismen i jordbruksområdena. Socialdemokraterna betraktade i själva verket bykommunen som en reaktionär institution, ”i vars sköte klasskampen redan höll på att uppstå”.

Socialrevolutionärernas användning av individuell terror mot högt uppsatta reaktionära medlemmar av regeringen och deras överseende med våldsdåd, förövade mot jordägare, råkade också ut för socialdemokraternas fördömelse. Marxistgruppen utdömde sådan taktik, i vilken de endast sågo ”ett kampmedel, som brukas av småborgare och som måste insöva massorna genom att inbilla dem att en hjältes arm kan bringa dem befrielse”.

Allmänt talat voro socialrevolutionärerna mera romantiska och sentimentala än sina socialdemokratiska samtida. De lade dessutom mycket större vikt vid utvecklingen av konsument- och producent-kooperativa företag. Socialdemokraterna hånade dessa tendenser och förklarade på tal om den belgiska Kooperationen: ”De försöka att krossa sin borgerligt kapitalistiska samhällsordning genom att bombardera den med små bullar, som bakats av kooperativa bagerier”.

Socialrevolutionärerna anslöto sig visserligen till det äldre partiet i kraven på en konstituerande församling och demokratisk republik, men de lade lika stort eftertryck på ”erkännandet av människans och medborgarens oförytterliga rättigheter”, på vidsträckt självstyrelse för stads- och landskommuner och provinser, på att federalistiska principer så långt som möjligt skulle tillämpas på olika nationaliteter inom riket och på erkännandet av den nationella självbestämmanderätten.

De socialistiska idéerna hade emellertid inget fullständigt monopol på det politiska tänkandet i Ryssland. Stödd på medelklassen och *zemstvoerna* — provinsförsamlingarna — började även liberalismen organisera sig för politisk handling.

När tsar Nikolaus II 1894 besteg tronen, vädjade provinsen Tvers *zemstvo* till tsaren ”i förhoppning att folkets röst och uttrycken för dess önskningar skola höras på tronens höjd och vinna beaktande”. På denna anspråkslösa hemställan svarade tsaren, att provinsförsamlingen

hängav sig åt fåfänga drömmar och bekräftade ånyo sin avsikt att upprätthålla enväldets grundsatser oförändrade.

Pobjedonostsev, den heliga synodens prokurator, var tsarens läromästare, betrodd med blankofullmakt att till- och avsätta ministrar och främja den politik han ansåg bäst. Pobjedonostsev slog ned på provinsförsamlingarna även i sådana sammanhang, där tidigare regimer låtit dem fungera fritt, och satte i gång en systematisk förföljelse av religiösa och rasliga minoriteter. Tsaren förlitade sig på sin rådgivares omdöme och blundade för de annalkande åskmolnen. ”Kejsaren saknar verklig kunskap och erfarenhet i statsärenden och i synnerhet all fasthet i karaktären”, sade A. A. Polovtsev, statssekreterare och medlem av kejsarliga rådet. ”Vem som helst kan övertala honom att ändra åsikt. Kejsarens farbroder Sergej har det största inflytandet över honom, men Sergej är en undermålig individ i ordets fulla betydelse ...”

Pobjedonostsev själv var inte mycket mildare i sitt omdöme om tsaren. ”Han har av naturen ett klart förstånd”, sade synodens ledare; ”han är slug, fattar snabbt meningen i det han hör, men förstår bara betydelsen av något enstaka faktum, utan samband med det övriga, utan att inse det inbördes sammanhanget mellan alla andra relevanta fakta, händelser, tendenser och företeelser. Han håller fast vid sin obetydliga och småskurna synpunkt. Detta är följderna av hans uppfostran i militäranstalter liksom också troligtvis av inflytandet från de många kammarjungfrur, som omge hans mor.”

Medan hovet var hopplöst intrasslat i futtiga intriger, började liberalerna pocka på författningsreformer. Under ledning av professor Paul Miljukov, furstarna Paul och Peter Dolgorukov, Ivan Petrukevitch, Fjodor Kokosjkin, Fjodor Roditjev och Vladimir Nabokov bildades 1903 en Befrielseunion. Dess medlemmar rekryterades från fria yrken, från intelligentsian och från zemstvoerna. I Stuttgart utgav denna nya grupp en tidning under redaktionell ledning av Peter Struve, den före detta marxisten, som Lenin stämplat som ”förrädare”. På sommaren 1905 medverkade Befrielseunionen vid en allmän zemstvo-konferens till grundandet av det konstitutionella demokratiska partiet (kadettpartiet) under Miljukovs ordförandeskap.

Mitt under de ryska militära nederlagen mördades von Plehve, den reaktionäre inrikesministern, av en medlem av socialrevolutionära partiets terroristbrigad. Gatudemonstrationer utbröto, oppositionen blev djärvare på alla håll. För första gången retirerade tsaren och kallade liberalen furst Svjatopolk-Mirskij till Plehves post. Censuren lättades en smula och reformer utlovades. I november 1904 sammanträdde en stor kongress med zemstvoerna i S:t Petersburg och krävde yttrande- och pressfrihet, personlig rättssäkerhet, likaberättigande för nationella minoriteter och sammankallande av en representativ församling. Liknande krav framställdes av många andra grupper.

Under tiden försökte sig inrikesministern och politiska polisen på ett annat spel. Som ett led i sina försök att avvänja arbetarna från radikalismen hade de organiserat Ryska Arbetarförbundet, vars program krävde försvar för arbetarnas ekonomiska rättigheter och trohet mot tsaren. En präst, fader Gapon, ställdes i spetsen för förbundet. Men händelsernas logik drev denna organisation långt utöver de ändamål som dess faddrar polisen avsett.

Söndagen den 22 januari 1905 organiserade förbundet ett folktåg till Vinterpalatset för att framlämna en petition till tsaren. Deltagarna i tåget, som uppgingo till flera tusen obehäpnade arbetare åtföljda av sina hustrur och barn, buro ikoner och plakater. De blevo inte mottagna av tsaren eller hans ministrar. I stället hejdades de av trupper, som kvällen förut fått order att hålla demonstranterna utanför platsen framför Vinterpalatset. Soldaterna öppnade eld på massan, då den närmade sig Troitskij-bron och fortsatte att skjuta urskillningslöst. Mer än sjuttio personer

dödades och flera hundra sårade lämnades kvar av den flyende hopen. Denna massaker förstörde den sista återstoden av medborgerligt förtroende för regimen. ”Blodiga söndagen” framkallade allmän förbittring och en våg av proteststrejker över hela Ryssland.

Mindre än en månad efter massakern mördade socialrevolutionära partiets terroristbrigad tsarens farbroder, den hatade storfurst Sergej, som då var generalguvernör i Moskva.

”Lär er att se den kommande revolutionen stint i ögonen”, sade mördaren, Kaljajev, till domarna, som dömde honom till döden. ”Vår generation kommer att för alltid göra slut på detta självhärskardöme ...”

I maj 1905 organiserades ett förbund av de olika förbunden under ordförandeskap av professor Miljukov. Härigenom sammanfördes alla de liberala och radikala grupperna till förnyade krav på parlamentarisk styrelse och införande av allmän rösträtt.

Den 19 augusti 1905 undertecknade tsaren ett manifest, som sammankallade en folklig församling, Kejsarliga Duman, som hade rådgivande befogenheter men ingen lagstiftningsrätt. Denna halvmesyr tillfredsställde ingen, lika litet som många andra medgivanden, vilka tsaren beviljade under nödtvång, och tjänade endast till att reta folkets aptit på politisk frihet.

Strejker, demonstrationer, upplopp, isolerade och spontana, vunno utbredning och växte i styrka. I mitten av september gingo medlemmarna av typografernas illegala fackförening i Moskva i strejk. Snart slöto sig bagarna till dem, därefter telegrafverkets och postens driftspersonal. Strejken växte till landsomfattande proportioner utan ledning från något parti. I denna strejk för friheten voro ledarna otaliga — folket själv utan någon central ledning.

Den 22 oktober 1905 varnade greve Witte, f. d. finansminister, tsaren för att Ryssland stod på gränsen till en blodig revolution, om inte betydande medgivanden genast beviljades. Han skrev:

De nuvarande frihetssträvandena äro inte av färskt datum. Deras rötter tränga ned genom århundraden av rysk historia ... ”Frihet” måste bli regeringens fältrop. Det finns ingen annan möjlighet att rädda staten. Det historiska framåtskridandets marsch kan inte hejdas. Medborgarfrihetens ide kommer att triumfera, om inte genom reformer så på revolutionens väg. I senare fallet kommer frihetens ide endast att åter kunna resa sig ur askan av Rysslands tusenåriga förflutna ... Detta ryska upprors fador kunna komma att överträffa allt vad mänsklighetens hävder ha att förtälja. En tänkbar utländsk intervention kan komma att stycka landet... Försöken att förverkliga den teoretiska socialismens ideal — de komma inte att lyckas, men de komma att göras — komma att förintna familjen, den organiserade religionen, den enskilda äganderätten och grundvalen för all laglig ordning.

Regeringen måste vara beredd att gå framåt efter konstitutionella linjer. Regeringen måste ärligt och uppriktigt eftersträva statens välfärd och inte försöka skydda den ena eller andra styrelseformen. Det finns intet val. Antingen måste regeringen ställa sig i spetsen för den rörelse, som ryckt med sig hela landet, eller också måste den utlämna det åt naturkrafterna till att slitas i stycken.

I slutet av oktober utlyste det mäktiga allryska järnvägsarbetar-förbundet allmän strejk. Den 25 oktober upphörde järnvägstrafiken över hela ryska riket. Generalstrejken, som nu blivit landsomfattande och inbegrep alla viktiga näringar och tjänstegrenar, hade slutligen lyckats förlama regeringen.

Samtidigt uppträdde ett märkligt nytt slags ”regering” i S:t Petersburg, ”Arbetarombudens Sovjet”. Valen till den nya korporationen började i fabrikena den 26 oktober. En ung jurist vid namn Chrustaljev-Nosar valdes till ordförande med Leo Trotskij och socialrevolutionären Nikolaj Avksentijev som vice ordförande i den första sovjeten.

Initiativet till detta proletärparlament kom från mensjevikflygeln av socialdemokratiska partiet i

S:t Petersburg. Generalstrejken behövde en central, partilös överinstans för att ge politisk ledning, och denna församling erbjöd en lösning på problemet. Den 26 oktober ägde sovjetens första sammanträde rum på Teknologiska institutet. Det besöktes av fyrtio delegater, som representerade 20 000 arbetare — inte alla fabriker i S:t Petersburg hade ännu haft tid att välja sina delegater.

Sovjetens första uttalande var en vädjan till hela arbetarklassen att sluta sig till strejken:

Under de närmaste dagarna, stod det i uttalandet, komma avgörande händelser att äga rum i Ryssland, vilka för många år framåt komma att bestämma den ryska arbetarklassens öde. Vi måste vara fullt beredda att möta dessa händelser, förenade genom vår gemensamma sovjet.

Sovjeten handlade öppet inför ryska folkets och regimens ögon.

Från den ena dagen till den nästa blev den känd och populär överallt såsom ett maktmedel i massornas hand.

Chrystaljev försökte spela rollen som folktribun, men hans politiska ledarskap sköts på den tredje dagen åt sidan av Trotskij. Den sistnämndes talartalanger ställde honom genast i främsta ledet.

Ehuru sovjeten tänkts endast såsom en central strejkkommitté insågo dess ledare snart, att den kunde bli ett effektivt organ för politisk agitation — ett organ som kunde bana väg för revolutionen. På några få dagar blev den ett revolutionärt maktmedel.

Varje dag i sovjetens tillvaro var fullproppad av politisk spänning, allt eftersom fler och fler arbetare anslöto sig till strejken. Den 28 oktober befallde sovjeten, att alla butiker skulle stängas; speceributikerna fingo tillåtelse att hålla öppet kl. 8-11 f. m. Samma dag lät den fabriksägare och affärsinnehavare veta, att de skulle råka ut för ”folkets hämnd”, om de försökte driva sina företag. Två dagar senare, när strejkerna nådde sin kulmen, stod livet i S:t Petersburg fullkomligt stilla. Telefon och telegraf voro avbrutna, elektriciteten avstängd; endast strålkastare belyste Nevskij prospekt. Restauranter, domstolar, teatrar och skolor voro stängda.

Fastän inte ett enda skott hade lossats, var detta revolution, och tsarens rådgivare begrepo det. Från Berlin rådde kejsar Wilhelm sin kusin Nikolaus att bevilja en författning, samtidigt som han erbjöd sin hjälp för att slå ned S:t Petersburgs arbetare. Ett antal tyska krigsfartyg visade sig faktiskt utanför Peterhof i Finska viken.

Wilhelm erbjöd sig också att ge tsaren en tillflyktsort. Hans erbjudande orsakade stor uppståndelse vid ryska hovet. De som motsatte sig konstitutionella eftergifter ansågo, att tsaren borde resa sin väg. Witte menade å andra sidan att detta steg betydde slutet för dynastin.

Då Nikolaus insåg att fortsatt dröjsmål skulle bli ödesdigert, avskedade han Pobjedonostsev, utnämnde greve Witte till Rysslands premiärminister och utfärdade den 30 oktober 1905 ett splitter nytt manifest. Det beviljade yttrande-, samvets- och församlingsfrihet, gav arbetarna organisationsrätt och gjorde lagarna om rösträtt vid dumavalen liberalare. Nikolaus lovade också för första gången, att inga lagar skulle dekretas utan dumans godkännande. När Trepov, S:t Petersburgs guvernör, fick höra nyheten, sade han: ”Gudskelov att detta manifest undertecknades! Friheten har beviljats. Folket kommer att välja sin representation själv. Ett nytt liv börjar.”

När första numret av sovjetens tidning *Izvestia* kom ut, hade Trotskij följande att säga om tsarens löften:

”Vi få Witte, men Trepov står kvar; vi få en författning, men enväldet består. Allt gives oss, och ingenting gives oss.”

Sovjeten röstade för att strejken skulle fortsätta. ”Det kämpande proletariatet kan inte lägga ned sina vapen, förrän ryska folkets politiska rättigheter upprättats på en fast grundval, förrän en demokratisk republik upprättats, vilket är den bästa vägen för vidare framsteg mot socialism.”

Den 31 förekom en väldig demonstration i S:t Petersburg med flaggor och revolutionära sånger; den leddes av tre medlemmar av sovjeten. Men inga soldater eller matrosar deltog — militären var alltjämt regeringen trogen.

Folkmassan begärde amnesti för alla politiska fångar, ett krav som inspirerats av sovjeten, men försöket att bryta upp fångelserna omintetgjordes.

Knappt hade demonstranterna begivit sig på hemväg förrän en motdemonstration av tsarens ultrareaktionära anhängare, de Svarta Hundradena, samlades och började pryglade studenter.

Den 3 november slutade strejken. Men *Izvestia* fortsatte att slåss med ord:

Proletariatet vet vad det vill och vad det inte vill. Det vill inte ha polishuliganen Trepov eller den ”liberale” medlaren Witte — varken vargens käftar eller rävens svans. Det vill inte ha kosackpiskor insvepta i en författning.

Den konstitutionelle premiärministern Witte spelade sitt politiska spel med både högern och vänstern samtidigt. Han överlade med Chrustaljev och hotade honom med Trepov, och hotade Trepov med Chrustaljev. Medan regeringen tvekade, lancerade sovjeten parollen: ”Avväpna självhärskardömet och beväpna revolutionen!” Sovjeten krävde åttatimmarsdag och en lönehöjning för alla arbetare i S:t Petersburg. Denna åtgärd drev kapitalisterna och medelklassen i armarna på regimen. Bönderna förblevo passiva.

Den 8 november bröt ett myteri ut bland matroserna i fästningen Kronstadt, men det undertrycktes snabbt och ledarna hotades av dödsstraff. Petrogradarbetarna strejkade igen med sovjetens exekutivkommittés gillande.

Strejkkravet gick ut på avskaffande av militärdomstolarna och dödsstraffet. Samtidigt beslöt sovjeten att sätta i gång en omfattande agitation bland militären. Strejken blev mera framgångsrik än myndigheterna hade väntat. Greve Witte måste vädja till arbetarna i vändningar, som aldrig tidigare använts av någon tsarens minister:

Bröder, arbetare! Återgå till ert arbete. Gör slut på upproret. Hav medlidande med era hustrur och barn, bad premiärministern. Lyssna till ett råd från en man, som är välvilligt inställd till er och endast vill er välgång.

Sovjetens exekutivkommitté svarade omgående:

Arbetarrepresentanternas sovjet... uttrycker sin ytterliga häpnad över att tsarens minister utan krus tillåter sig att kalla Petrograds arbetare för ”bröder”. Proletärerna äro inte släkt med greve Witte.

Det var vid denna tidpunkt, i november 1905, som Lenin återvände till Ryssland. Vad hade han sysslat med sedan Blodiga söndagen?

Nyheten om massakrerna den 22 januari nådde honom, då han och Krupskaja voro på väg till biblioteket i Genève. Alla bolsjeviker skyndade till Lepesjinskijs emigrantrestaurant, där upphetsningen var så våldsamt att knappast ett ord talades. De stämde spontant upp melodin till den revolutionära sorgmarschen.

Lenin kände nu på sig, att ett väpnat uppror och upprättandet av ”arbetarnas och böndernas diktatur” voro mål, som omedelbart kunde förverkligas. Han studerade allt som Marx och Engels hade skrivit om upprorets konst; tekniken för barrikadstrider såsom den skildrats av general Cluseret i hans memoarer — mannen som hade slagit ned Parisupproret 1848. Och han letade rätt

på fader Gapon, som då var i Genève. Tydligt litade han inte på prästen, ehuru han uttryckte förhoppningen att denne skulle ”arbeta för att uppnå den klarhet i fråga om revolutionär åskådning, som är nödvändig för en politisk ledare”.

Eftersom han trodde, att ett uppror var omedelbart förestående, satte Lenin i gång med att vrida kontrollen över partiet ur mensjevikernas händer. I april sammankallade han sina anhängare till vad han kallade för ”allryska socialdemokratiska partiets kongress”. Kongressen, som sammanträdde i London från 25 april till 10 maj 1905, besöktes endast av bolsjevikerna, bland andra Litvinov, Kamenjev, Rykov, Krassin och Lunatjarskij.

Lenin hade föga svårigheter med att få sitt program antaget i London. De bolsjevikiska delegaterna godtog honom som sin ledare och gävo honom fullmakt in blanco. Den närmaste uppgiften var att organisera en beväpnad resning, förklarade kongressen. Mensjevikerna lystes principiellt i bann, något som saknade praktisk betydelse, eftersom dessa inte erkände den tredje kongressens befogenhet. Ur deras synpunkt var mötet i London bolsjevikpartiets första kongress.

En dag vandrade de bolsjevikiska delegaterna omkring på den kyrkogård, där Karl Marx låg begravnen, och förrade sig mellan ändlösa rader av ”borgerliga” gravstenar. Till slut märkte en grupp murare, att de voro ryssar, och visade dem vägen till platsen. Stenen hade delvis sjunkit ned i jorden och marken var täckt av mossor.

”Ni ser”, sade Lenin, ”hur väl den brittiske arbetaren vet, vem vi leta efter, den man som vi uppriktigt älska. Och ändå är Marx deras snille, inte vårt, fostrad och närd av den stora brittiska industrin, av den brittiska teknikens utveckling, av brittisk vetenskap och civilisation. Den brittiske arbetaren bryr sig inte mycket om honom. Han tycker att Marx kan duga åt de eländiga ryssar och orientaler, som sucka under kapitalismens ok. Liksom om dessa brittiska arbetare inte skulle lida under sin egen kapitalisms trälösa!”

På sommaren 1905 kom en ung bolsjevik från Kazan till Lenin och begärde instruktioner. Vad skulle partiets djupa led i Ryssland göra?

Lenin flög upp, gick av och an i rummet, slet med tummarna i västen och började tala hastigt.

— Vad som skall göras? En enda sak — en väpnad resning en omedelbar väpnad resning.

Kamraten från Kazan antydde, att bolsjevikerna i Ryssland tvivlade på att en resning vid denna tidpunkt skulle kunna leda till seger. Lenin stod stilla ett ögonblick.

— Seger? fråste han. Vad bryr vi oss om seger?

Den unge mannen gapade av förvåning. Lenin tycktes orera för ett stort möte. Han höll sin högra knytnäve hårt knuten när han hamrade fram:

— Vi lever inte på illusioner. Tala om det för kamraterna på mina vägnar. Vi är nyktra realister. Låt ingen tro att vi nödvändigtvis måste vinna. Vi är alltjämt mycket svaga, men detta är inte alls enbart en fråga om seger. Vi önska denna resning för att skaka självhärskardömet i dess grundvalar och sätta de breda massorna i rörelse. Vår uppgift blir sedan att vinna massorna över till vår sak. Det är den springande punkten! Det är resningen som är det viktiga. Prat om att ”vi inte kan vinna” och att vi därför inte behöver någon resning är ett prat för kujoner som vi inte kan ha några förbindelser med.

Bolsjevikerna från Kazan gick med fältropet ”väpnad resning” ringande i öronen.

All bolsjevikisk verksamhet dirigerades av Lenin under parollerna väpnad resning, skapande av en revolutionär armé och upprättande av en provisorisk revolutionär regering. Lenin vidtog

energiska åtgärder för inköp av vapen och insmuggling av dem till Ryssland. Han upprättade kontakt med myteristerna på Potemkin och framhöll de lärdomar, som kunde hämtas av denna matrosrevolt. ”Den revolutionära armén behövs”, sade han, ”eftersom stora historiska frågor bara kunna lösas med våld, och i den moderna kampen betyder organiserat våld detsamma som militär organisation.”

I ett brev till socialdemokratiska partiets i Petersburg militärorganisation gav han instruktioner för striden:

Den kräver rasande energi och ännu mer energi. Jag är förfärad, verkligen förfärad att se, att över ett halvt år slötsats bort på prat om bomber — och ännu har inte en enda bomb tillverkats. Gå till ungdomen. Annars, vid Gud, kommer ni för sent (jag märker det på alla tecken), och ni kommer att finna er stå där med lärda memoranda, planer, ritningar, projekt, utmärkta recept men utan organisation, utan levande arbete. Gå till ungdomen. Organisera genast och överallt kampgrupper bland studenterna, och särskilt bland arbetarna. Låt dem omedelbart beväpna sig med vilka vapen som helst, som de kunna uppdriva — en kniv, en revolver, en fotogendränktrasa för att tända eld.

Kräv inte obligatoriskt inträde i socialdemokratiska partiet. För Kristi skull — kasta undan alla era planer, skicka alla funktioner, rättigheter och privilegier åt helvete. Om kamporganisationen inte har åtminstone två eller trehundra patruller i Petersburg inom en eller två månader, så är kommittén död och bör begravas. Låt patrullerna börja träna för omedelbar insats. En del kan åtaga sig att mörda en spion eller spränga en polisstation, andra kan anfälla en bank för att beslagta pengar för en resning. Låt varje patrull lära upp sig, om så vore bara med att prygla poliser. De dussintals offren komma att betala sig med ränta genom att skapa hundratals erfarna kämpar, som i morgon komma att anföras hundratuseantal.

Generalstrejken kom som en fullkomlig överraskning för Lenin. Den passade inte ihop med hans tidnings paroller eller med den tredje kongressens resolutioner. Men den avtecknade sig så väldig över Ryssland, att han måste erkänna dess betydelse, och han blev tvungen att räkna med den nyetablerade arbetarrepresentanternas sovjet. Till att börja med skrämde denna nymodiga revolutionära inrättning honom mera än den skrämde tsaren. När mensjevikerna och socialrevolutionärerna organiserade sovjeten, betraktade Lenin detta odisciplinerade organ som en farlig medtävlare till partiet, en spontan samling av proletärelement, som en liten grupp ”yrkesrevolutionärer” inte skulle kunna bemästra.

När Lenin återvände till Ryssland i november, var sovjeten etablerad som en viktig faktor i revolutionen. *Novoje Vremja*, en reaktionär tidning, skrev att det finns ”två regeringar i Ryssland, premiärminister Wittes och Chrustaljevs, och det är frågan om vem av dem som skall lyckas häkta den andra”.

Detta var en något överdriven bild av sovjetens betydelse 1905, men det visade tydligt, att dess fiender insågo dess slumrande maktresurser. Något senare besvarades den fråga *Novoje Vremja* framställt genom att Chrustaljev häktades, och ledningen av sovjeten övergick till en tremannakommitté med Leo Trotskij i spetsen.

Lenin insåg snabbt att den opposition han till att börja med rest mot sovjeten var ett misstag och började i stället plädera för att dess roll borde utvidgas till att bli kärnan i en provisorisk regering.

Den korta perioden av medborgerlig frihet hade lockat fram den första bolsjevikiska tidningen i S:t Petersburg, *Novaja Zjiznj*, och Lenin fick för första gången en legal plattform, varifrån han kunde predika sin sak. Men han var inte nöjd med detta vapen. Hans bestämda mål var en väpnad resning, och han delade sin tid mellan tidningens redaktion och underjordiska överläggningar, vid vilka resningsplaner uppjordes.

Till en tid fann han det tryggast att leva åtskild från sin hustru på falskt pass under namnet

William Frey. En eftermiddag, då ”Frey” åt middag med en av sina främsta medhjälpare på en tartar-restaurang i S:t Petersburg, fick han se en ung dam med tilltalande utseende, som satt ensam vid ett bord bredvid. Hans följeslagare, som snabbt upptäckte att Lenin var intresserad, gick fram till kvinnan, som han kände, och sade:

— Om ni inte väntar på någon särskild, så kom över till oss. Ni skall få träffa en mycket intressant man — och han pekade på Lenins bord. Han är mycket känd, men fråga inte om detaljer.

Elizabeth K., som var en ganska rik ung dam, var tillräckligt nyfiken för att gärna låta sig presenteras för ”William Frey”.²

— Är ni engelsman? frågade hon.

— Inte riktigt, svarade han sardoniskt.

De tillbringade över en timme med att munhuggas vänskapligt innan de åtskildes. Några dagar senare tittade hon in på *Novaja Zjiznjs* redaktion för att hälsa på en av medarbetarna. Den mystiske Mr. Frey var där och hälsade henne med sitt vanliga gäckande leende.

— God dag. Det var väldigt roligt att få träffa er igen. Går ni inte på den där tartarrestauranten längre?

Elizabeth uppfattade alldeles riktigt detta som en inbjudan. När hon talade om det för den bolsjevik, som presenterat Lenin för henne, skrattade denne.

— Min gode vän ”Frey” är naturligtvis intresserad för kvinnofrågan, men huvudsakligen ur kollektiv, social och politisk synpunkt. Jag skulle aldrig ha trott att han var i stånd att behandla den frågan på det mera personliga planet. Jag kanske får tillägga en sak: efter vår middag härom kvällen frågade han mig, om jag kunde gå i god för er. Han är en smula misstänksam av sig och undviker nya bekantskaper för att inte råka ut för angivare. Jag blev tvungen att tala om för honom vem ni var, och att er våning lämpar sig utmärkt för hemliga sammankomster.

Två dagar senare åto de tre åter middag på tartarrestaurangen. Madame K. lovade, att Frey skulle få använda hennes våning två gånger i veckan för sammankomster med kamrater, vilka inte utan risk kunde hållas någon annanstans. På den uppgjorda dagen skulle hon skicka i väg sin kammarjungfru och personligen släppa in besökare, som gåvo lösen. Hon var aldrig närvarande i rummet, när sammanträdena höllos, och drog sig samvetsgrant utanför hörhåll. Åtskilliga kvällar

---

² Lenin v Deistvitelnosti — Jevo Roman s Jelizavetoj K. (Lenins kärlekshistoria med Elizabeth K.). *Illjustrirrovannaja Rossija*, Paris, 31 okt. 1936.

Skildringen av Lenins förbindelse med Mme K. publicerades i den franska Intransigeant och i den i Paris utkommande ryska veckotidskriften *Illjustrorovannaja Rossija* (Ryssland i Illustrationer) 31 okt., 7, 14 och 21 nov. 1936. Sistnämnda tidskrifts redaktionkommitté innefattade de berömda ryska författarna Ivan Bunin, Dmitrij Merezjkovskij, Boris Zaitsev och Zinaida Cippius. Elizabeth K:s identitet avslöjades icke av tidskriften. Men copyrighten tillhörde Grigorij Alexinskij, som tidigare varit Lenins nära vän och kamrat under många år. Han var ledare för de bolsjevikiska deputerade i den andra duman. Både han och hans hustru Tatiana levde i Lenins närhet i flera år, först i Finland, senare i Schweiz och i Paris. Under det första världskriget blev Alexinskij bitter motståndare till Lenin. Han har skrivit ett antal arbeten om Ryssland och ryska revolutionen, vilka utgivits på engelska och franska. Elizabeth K. har för några andra välkända bolsjeviker som ännu levde i Moskva berättat om sammanträffanden och samtal. Ingen av dem har bestritt riktigheten i hennes uppgifter. Hon publicerade också fotostatiska kopior och utdrag ur brev från Lenin till henne, vilka uppenbarligen äro skrivna med Lenins handstil. Det är visserligen möjligt att Alexinskij eller tidskriftens redaktion kunna ha tillagt eller romantiserat vissa avsnitt av skildringen, men förf. godtar såsom autentiska de delar av hennes vittnesmål som citeras i denna bok och som stämma med publicerade minnen av andra Lenin närstående personer och med vad förf. inhämtat under en följd av år beträffande Lenins liv och åsikter från personer, som vid olika tidpunkter stodo honom nära.

kom Lenin ensam. Han brukade hjälpa Elizabeth att göra i ordning samovaren och bära in den i matsalen. Det uppstod en varm vänskap dem emellan. Ibland spelade hon piano för honom. Men hon var förvånad över hans intresse för ett visst stycke i Beethovens *Appassionata*, som han bad henne spela om gång på gång. Varje gång hon kom fram just till denna punkt, blev det liv i Lenin. En kväll bad han henne visa honom det ställe i noterna, där den magiska frasen förekom. Det visade sig, att hans intresse berodde på att stället påminde honom om det judisk-socialistiska Bunds revolutionära sång. Madame K., som var mycket mera hemma i S:t Petersburgs musikaliska och litterära värld än bland marxisterna, skrattade försmädligt.

*

Revolutionens högflod hade nu gått över, och reaktionärerna hade börjat en stark motoffensiv. Förpostfäktningarna i denna framstöt voro de progromer, som igångsattes av de Svarta Hundradena, den ryska Ku Klux Klan, som beskyddades av ochranan. Bakom ryggen på premiärminister Witte utverkade inrikesminister Durnovo tsarens personliga godkännande av sina planer på att återupprätta tronens självhärskarmakt.

— Det gäller deras huvuden eller våra, sade tsar Nikolaus. Det nuvarande tillståndet kan inte bli bestående. Jag ger er fullmakt att vidtaga alla åtgärder ni anser nödvändiga.

Illa planerade och ledda resningar ägde rum bland soldater och matrosar i olika delar av riket. En strejk bland postens och telegrafens anställda hindrade återigen kommunikationerna. Industrieföretagarna sågo den sociala revolutionens spöke och krävde, att regeringen skulle gripa till drastiska åtgärder.

Sovjeten, som leddes av Trotskij, utsände ett manifest till folket och begärde bojkott av skatteuppbörden, regimens störtande och sammankallande av en konstituerande församling. Men massorna mottogo appellerna med liknöjdhet. Den 16 december 1905, dagen efter det att denna appell publicerats, häktades hela verkställande utskottet i sovjeten, och alla tidningar, som innehållit texten, undertrycktes.

Under tiden fortsatte bolsjevikerna sina egna förberedelser, köpte insmugglade vapen och organiserade förband på tjugofem beväpnade män såsom kampgrupper. Lenin satte sitt största hopp till Moskva. I S:t Petersburg, som var centrum för den politiska aktiviteten, fanns det ingen annan grupp, som var anhängare av uppror. Men Moskva föreföll moget för resning. Där voro planerna på väpnat uppror inte begränsade till bolsjevikerna.

Då en ny generalstrejk den 20 december proklamerades, fick den ingen anslutning i S:t Petersburg, men i Moskva övergick strejken snabbt till resning. Partiets kampgrupper, som understöddes av en del av gatornas folk, byggde upp barrikader. Moskvans husväggar överklistrades med flygblad, som innehöllo taktiska instruktioner om hur resningen skulle genomföras: strid i grupper på tre och fyra — plötsliga anfall och lika snabbt försvinnande.

Detta slags planlösa strid hade kunnat pågå i veckotal. S:t Petersburg tycktes inte ha någon brådska med att skicka förstärkningar till regeringstrupperna under befäl av Dubassov, Moskvans generalguvernör. Ett infanteriregemente från Warszawa förslog inte. Sedan regeringen låtit den revolutionära soppan puttra i en vecka, skickades ett elitförband, det semjonovska gardet, och artilleri från S:t Petersburg. Den 29 började Dubassov rensa upp barrikaderna. Det sista fästet, förstaden Presnia, där mer än 200 man slogos som de sista på skansen, föll på morgonen den 31.

Lenin själv befann sig i Finland från den 24 tills upproret i Moskva undertryckts. Resningens misslyckande lockade för första gången fram öppen och stark opposition mot Lenin inom bolsjevikernas egna led. Han anklagades för ”netjajevism”, för ”äventyrartaktik”, för att avsiktligt

eftersträva blodsutgjutelse. Själv betraktade han den misslyckade revolten som en betydelsefull läxa för massorna och för partiledningen. Den var en generalrepetition för 1917.

Undertryckandet av Moskvaupproret följdes av en ännu snabbare nedgång för de revolutionära strävandena. Allt eftersom tsaren återvann självförtroendet, kränkte hans ministrar de garantier för den medborgerliga friheten, som beviljats enligt oktobermanifestet. Radikala tidningar undertrycktes och socialistledare häktades.

Under denna period, då enväldet höll på att konsolidera sin ställning men effekten av generalstrejken i oktober och manifestet ännu inte helt försvunnit, var den avgörande frågan, vilken roll duman skulle spela. Ty även om regimen slagit ned på ytterlighetsriktningarna, hade den ännu inte återvunnit tillräckligt självförtroende att upphäva manifestet. Liberalerna, i synnerhet kadetterna, hoppades fortfarande, att duman skulle bli stark nog att genomföra den lagstiftning, som skulle göra Ryssland till en konstitutionell monarki.

De revolutionära socialistiska partierna hyste inga sådana förhoppningar. De avvisade uppfattningen att Nikolaus skulle böja sig för någon lagstiftning, som inskränkte hans makt, men de voro oeniga om taktiken vid valen till duman. Mensjevikerna önskade driva en aktiv valkampanj såsom ett effektivt medel att lägga fram sitt program för folket. Oförhindrade att angripa regimen i kraft av sin parlamentariska immunitet skulle deras deputerade i duman använda dess talarstol som en plattform och som kampens strategiska centrum.

Lenin stämplade å andra sidan duman som ett fullkomligt bedrägeri och krävde bojkott mot valen. Och Lenins åsikt segrade i samtliga socialistiska partiers rådslag. Men Lenin påyrkade inte bara bojkott. Han förde en ihållande kampanj och talade vid tjugotals anti-dumamöten. Ett sådant möte ägde rum i en avsides liggande skog utanför S:t Petersburg. En rad talare fördömde kadetterna och angrepo den kommande duman. Samtliga talare krävde att de rättigheter, som beviljats genom tsarens dekret, skulle genomdrivas och att en demokratisk republik skulle upprättas. Åhörarnas bifall var inte särskilt entusiastiskt. Till slut meddelade ordföranden, att nästa talare skulle bli Lenin.

Under bifallsåskor talade han effektivt men utan oratoriska utvecklingar. Han hamrade på med större eftertryck på synpunkter, som föregående talare redan hade framhållit. Han förklarade, att Moskvaens nederlag inte hade satt punkt för den revolutionära kampen, och angrep liberalerna för ”köpslagan med tsarismen över arbetarnas döda kroppar”. Han anklagade mensjevikerna för att de inte fattat innebörden i revoltens misslyckande. Men han sade samtidigt, att det var omöjligt att införa socialism i Ryssland.

Det behövdes en borgerlig revolution för att krossa resterna av feodalismen och införa radikala agrarreformer, sade Lenin. Inom en demokratisk republiks ram skulle arbetarklassen organisera sig och bli stark. Den proletära revolutionen skulle först inträffa i Storbritannien och Frankrike. Han var mycket bestämd på denna punkt och underströk det marxistiska axiomet, att dylika revolutioner måste börja i länder med högt utvecklad kapitalism.

Omedelbart efter Lenins tal vecklade folkmassan ut en röd fana, ordnade sig i led och marscherade mot staden, avsjungande revolutionära sånger. Men demonstranterna hade inte hunnit långt, förrän de mötte en skvadron kosacker, som snabbt kastade sig över dem med sina korta piskor. Folkmassan skingrade sig och flydde.

Medan socialisterna genomförde sin bojkottaktion, tydde de första resultaten av sammanrättningen vid dumavalet på seger för kadetterna. Dessutom valdes över etthundra radikala bönder, som bildade en särskild grupp under namnet trudoviker (de arbetande), och ett dussin oberoende arbetarrepresentanter, som senare bildade en socialdemokratisk grupp.

Strax innan kejserliga duman öppnades, höllo bolsjeviker och mensjeviker en hemlig överläggning i Stockholm. På sin anhängares enträgna begäran hade Lenin gått med på att försöka åstadkomma en försoning. Under förspelet till kongressen koncentrerade båda parter sina ansträngningar på att komma till Stockholm med en majoritet. Lenin förklarade öppet för Lunatjarskij:

— Om vi får majoritet i centralkommittén, kommer vi att kräva den mest strikta disciplin. Vi kommer att fordra, att mensjevikerna underordnar sig vad enigheten inom partiet kräver. Det blir värst för dem, om deras ynkliga borgerliga karaktär inte tillåter dem att följa med oss. Låt dem ta ansvaret för att splittra partiets sammanhållning.

— Nå, men om vi stannar i minoritet? frågade Lunatjarskij. Blir vi då tvungna att underkasta oss dem?

Lenin svarade med ett leende: — Vi kommer inte att tillåta, att enhetstanken blir någon snara om halsen på oss, och vi skall under inga som helst förhållanden låta mensjevikerna leda oss i band.

Mensjevikerna reste till Stockholm i förhoppning att kunna återställa partiets enhet. För Lenin däremot voro mensjevikerna i inte mindre grad hans fiender än tsarismen och kadetterna. Om han för ögonblicket föredrog att utåt visa en vilja till närmande, så var det enbart på grund av den aktuella stämningen i hans egna anhängares led.

När Stockholmskongressens sammanträden började, var valet till duman ännu inte avslutat. På grund av det invecklade valsystemet pågick röstning alltjämt i många distrikt, där stämningen för socialdemokraterna var stark. De preliminära röstsiffrorna visade redan, att trots bojkotten skulle kadetterna och de andra regeringsfientliga grupperna uppnå en avsevärd majoritet. Kadetterna voro det största partiet. Under dessa förhållanden föreföll det att finnas starka sympatier bland konferensdeltagarna för tanken att ställa upp socialdemokratiska kandidater i de återstående valdistrikten.

Det blev också klart, att Lenins förhoppning att kunna vinna majoritet i partiets centralkommitté voro ogrundade. Mensjevikerna hade en säker marginal, eftersom de utsågo sju av de tio medlemmarna i centralorganet. Utåt var Lenin bunden av besluten i Stockholm, och på papperet återställdes partiets enhet. Men i praktiken lät sig Lenin ledas av vad han sagt till Lunatjarskij. Han bibehöll sin egen bolsjevikiska centralorganisation och försäkrade sig sålunda om att den formella enigheten inte skulle hindra hans planer.

Under sin vistelse i Stockholm träffade Lenin Elizabeth K. ännu en gång. Hon hade följt efter honom dit enligt en tidigare överenskommelse med en svensk socialdemokrat. När hon kom till Sverige, satte hon sig i förbindelse med den svenske förmedlaren, som ringde upp Lenin. Han gick med på att träffa henne dagen därpå på en automat men varskodde henne om att om det fanns några andra ryssar närvarande, skulle hon inte ta någon notis om honom, förrän de avlägsnat sig. Vid den avtalade tiden gick hon till automaten. Medan hon väntade på Lenin, såg hon två georgier kämpa med försäljningsautomaten. När Lenin kom, rusade de fram till honom och en av dem sade högt:

— Kamrat Ilitj, var snäll och visa oss hur man använder denna infernaliska borgerliga maskin. Vi vill ha skinksmörgås, men vi får bara bakelser i stället.

Lenin hade mindre svårighet med den ”infernaliska borgerliga maskinen;”, och de bägge georgierna fingo sina skinksmörgåsar. Under detta mellanspel visade Lenin och Elizabeth inga tecken på igenkännande. Sedan de bägge georgierna gått, berättade han för henne: — Det där var två delegater från vår kaukasiska organisation. Praktiga pojkar, men fullständiga vildar.

Kongressen lämnade Lenin föga fritid övrig, men åtminstone en söndag kunde han tillbringa flera timmar med Elizabeth på landet i närheten av Stockholm. Vid en sjöstrand fingo de tag i en båt för uthyrning. Lenin tog årorna och började ro med kraftiga tag.

— Du var inte menad för rollen som yrkesrevolutionär, hånade Elizabeth. Du skulle ha blivit jordbrukare, fiskare, sjöman eller tenngjutare. Lenin skrattade hjärtligt. När båten gled runt en udde och ett landskap av nordisk skönhet öppnade sig, anmärkte Elizabeth, att sceneriet påminde henne om Hamsuns romaner.

— Just det, svarade Lenin. Hamsun är en utomordentlig författare. I *Sult* ger han en utmärkt skildring av de fysiska och psykiska symptomen hos en person, som lider av långvarig svält — ett stackars offer för det kapitalistiska systemet.

Elizabeth ryckte på axlarna och skrattade. Hon hade tänkt på Hamsuns mera romantiska arbeten, *Pan* och *Viktoria*. Återigen, liksom när hon hade spelat *Appassionata* för honom, insåg hon, att deras världar voro vitt åtskilda. När kongressen drog ut på tiden och Lenin fick föga tid att vara tillsammans med henne, förlorade hon tålamodet och lämnade till slut Stockholm utan att meddela honom sin avresa.

Hemma i S:t Petersburg fick hon flera veckor senare en biljett från Lenin, som hon inte svarade på. Hon hade beslutat sig för att avbryta sina förbindelser med honom för alltid, som hon då trodde.

Men två år senare, då hon var i Paris, kunde hon inte motstå frestelsen att besöka ett möte, där Lenin talade. Under pausen gick hon bakom scenen för att träffa honom. Han var omgiven av den vanliga skaran av beundrare. När han fick syn på henne, spärrade han upp ögonen av förvåning men behärskade sig snabbt och frågade lugnt: — Varför har ni kommit hit?

— Jag kom för att höra er föreläsning, svarade hon, och dessutom har jag ett ärende att uträtta åt en viss person. Därpå räckte hon honom ett kuvert, som innehöll hennes adress och telefonnummer och uppgift på den tid på dagen, då hon var anträffbar.

I stället för det väntade telefonsamtalet kom Lenin själv nästa morgon. Han såg en smula bortkommen ut.

— Jag trodde att du inte längre var i livet, sade han, och när de skakade hand sträckte han sig fram för att omfamna henne. Men hon hejdade honom:

— Beklagar, min vän, men allt sådant där är förbi.

— Du har alldeles rätt, skrattade han. Allt det där är förbi. Men du är fortfarande en intressant kvinna. Det är synd att du inte är socialdemokrat.

Elizabeths svar kom ögonblickligen: — Du är en intressant man. Det är synd att du är bara socialdemokrat. Lenin tjööt av skratt.

Atmosfären var rensad och all spänning försvann. De pratade vänskapligt i flera timmar. Hon påminde Lenin om deras utflykt utanför Stockholm.

— Det var då jag för första gången insåg, sade Lenin, att du inte alls är någon socialdemokrat. Du hade läst alla Hamsuns böcker utom *Sult*.

— Jag insåg också, hur långt ifrån varandra vi voro den gången, svarade Elizabeth. Det föreföll mig som du hade läst bara *Sult*.

De skildes sedan de kommit överens om att de skulle träffas igen i Schweiz. Deras förhållande

var så diskret och låg så helt utanför Lenins normala livscirklar att det hittills alldeles undgått hans levnadstecknares uppmärksamhet.

*

Den 10 maj 1906, medan Lenin ännu var i Stockholm, sammanträdde den kejsrerliga duman. S:t Petersburg liknade en belägrad stad. Gatorna voro fulla med elittrupper, militärpatruller bevakade torgen och höllo skarp utkik efter demonstrationer. Duman riktade genast en petition till tsaren och räknade upp en lång rad önskade reformer. Den begärde full politisk frihet, amnesti för politiska fångar och religiösa dissenter, dödsstraffets avskaffande, likställdhet för de nationella minoriteterna, självstyrelse för Finland och Polen, utsträckt rösträtt, demokratisering av den lokala självstyrelsens organ, expropriation av kronjorden och adelsgodsen till förmån för bönderna, human arbetslagstiftning och omfattande socialreformer.

Tsaren tvekade länge. Vid en viss tidpunkt gick han t. o. m. så långt att han underhandlade med kadettledaren Miljukov i syfte att upprätta ett konstitutionellt styrelsesätt. Miljukov själv var inte övertygad om att dessa närmanden voro uppriktigt menade, och en bestämmande faktor i tsarens sluga beräkningar var den grad av samlat folkligt stöd, som duman åtnjöt. Om duman inte stöddes av hela folket, och i synnerhet om arbetarna i städerna voro oeniga i sin inställning, fanns det föga skäl att böja sig för dumans vilja.

I detta kritiska läge vädjade Plechanov och mensjevikerna till de arbetande massorna att skjuta sina meningsskiljaktigheter åsido och lägga hela sin tyngd i vågskålen för duman. Lenin och den bolsjevikiska tidningen fortsatte å andra sidan sitt oavbrutna krig mot duman och hävdade, att socialdemokraternas angelägnaste uppgift var att ”demaskera de liberala kontrarevolutionära kadetterna” och uppmana massorna att bereda sig för väpnat uppror.

Efter revolutionen 1917 hittades dokument i hemliga polisens arkiv vilka avslöjade, att ochranan hade givit sina agenter och spioner instruktioner att lämna bolsjevikerna fria händer i deras kampanj mot duman. Vartenda viktigare massmöte, som anordnades under denna kritiska period, åtnjöt ochranaagenternas tysta gillande och förstulna stöd. Bolsjevikernas agitation för en väpnad resning skrämde inte längre regeringen. Den verkliga faran för dess makt låg i duman.

Under sådana förhållanden var ingenting nyttigare för självhärskardömet än bolsjevikernas angrepp på duman. Ur tsarens synpunkt blev Lenins kampanj en framgång. Den bidrog till att underminera allmänhetens förtroende för duman till den grad, att det 72 dagar efter dess öppnande blev möjligt för Nikolaus att beordra dess upplösning utan att riskera någon ny generalstrejk. Nya val påbjödos att hållas sex månader senare.

Under denna period utvecklade Lenin teorin för ”arbetarnas och böndernas diktatur”. Men diktaturen sådan han fattade den 1905-06 hade en helt annan betydelse än den han skulle proklamera 1917.

Den ryska revolutionen sådan Lenin tänkte sig den 1905 skulle bli borgerlig till sin karaktär. I stället för att störta den borgerliga samhällsordningen skulle den bereda marken för en snabb utveckling av den ryska kapitalismen efter västeuropeiska linjer.

I sin broschyr *Två slags taktik*, som utgavs 1905, skrev Lenin:

Marxisterna äro absolut övertygade om den ryska revolutionens borgerliga karaktär. Vad betyder det? Det betyder, att när de demokratiska förändringar i det politiska systemet och de ekonomiska samhällsreformer, som äro nödvändiga i Ryssland, genomföras, komma de inte att undergräva kapitalismen eller borgerskapets välde utan komma tvärtom att för första gången bereda marken för en omfattande europeisk, inte asiatisk, utveckling av kapitalismen. De komma att för första gången

möjliggöra för borgarna som klass betraktade att härska. Våra socialrevolutionärer förstå inte detta, därför att de inte känna till elementa av den kapitalistiska produktionens utveckling. De begripa inte, att inte ens omfördelningen av all tillgänglig jord enligt böndernas önskan kommer att på minsta vis bidra till kapitalismens undergång, utan tvärtom endast stimulera kapitalismens utveckling och påskynda klassklyvningen bland bönderna själva.

Att hävda att Ryssland skulle kunna hoppa över sin period av kapitalistisk utveckling vore rent nonsens. Marxismen har för alltid skakat sig fri från populisternas och anarkisternas meningslösa pladder om att Ryssland kan undgå en kapitalistisk utveckling.

Felet med Ryssland är att dess kapitalism är alldeles för svagt utvecklad. En borgerlig revolution vore mera gynnsam för arbetarklassen än för bourgeoisie.

Ju mera omfattande, avgörande och konsekvent den borgerliga revolutionen bleve, desto säkrare bleve proletariats kamp mot borgerligheten för socialismen.

I samma broschyr förklarade Lenin, att en provisorisk regering utgjorde en nödvändig förutsättning för upprättande av en demokratisk republik; dess uppgift skulle bli att införa största möjliga politiska frihet och sammankalla en konstituerande församling, grundad på allmän rösträtt. Införandet av demokratisk republik är möjligt endast såsom resultat av en framgångsrik, väpnad folkresning, vars organ skall vara en provisorisk revolutionär regering, skrev han.

Den ryska arbetarklassens fullständiga och omedelbara emancipation var, hävdade han, otänkbar. Att försöka att från början genomföra maximiprogrammet var irrationellt. Han skrev:

Endast de okunnigaste kunna bortse från den demokratiska revolutionens borgerliga karaktär, endast de naivaste optimister kunna glömma, huru föga arbetarmassorna ännu veta om socialismens mål och metoderna att uppnå det.

Vi äro alla övertygade om att arbetarnas befrielse endast kan förverkligas av arbetarna själva. En socialistisk revolution är otänkbar, om inte arbetarklassen blir klassmedveten och organiserad, skolad och uppfostrad i öppen klasskamp. Till anarkisterna, som invända att vi försena den socialistiska revolutionen, svara vi: vi försena den inte, utan taga första steget mot socialismen på det enda möjliga och riktiga sättet, nämligen genom en demokratisk republik.

Den som försöker nå fram till socialismen på någon annan väg än den politiska demokratins, måste oundvikligen hamna i orimliga och reaktionära slutsatser, både i politiskt och ekonomiskt avseende.

Tolv år senare skulle Lenin korrigera dessa åsikter avsevärt. Den ”arbetarnas och böndernas diktatur”, som Lenin predikade 1905, var inte från hans sida avsedd att vara socialistisk till sin natur, utan en ”borgerskapets ekonomiska diktatur”:

Den kommer, hävdade han, att kunna åstadkomma en omfördelning av jorden, genomföra en grundlig och konsekvent demokratisering, upprätta republik, rycka upp alla asiatiska företeelser i vårt agrara och industriella liv med roten, taga de första stegen mot en förbättring av arbetarnas villkor, höja deras levnadsstandard, och sist men inte minst sprida revolutionens lågor till Europa. En sådan seger kommer inte på minsta vis att bidra till att förvandla den borgerliga revolutionen till en socialistisk revolution. Den demokratiska revolutionen kommer inte en enda gång att överskrida gränserna för ett borgerligt systems samhällsekonomiska förhållanden.

Samtidigt varslade Lenin om att segrarna, när revolutionen ägde rum, skulle taga skoningslös hämnd på självhärskardömet:

Bolsjevikerna, den ryska revolutionens jakobiner, vänta sig att... arbetare och bönder skola göra upp räkningen med monarkin och aristokratin på ”plebejiskt maner”, hänsynslöst utrota alla frihetens fiender, undertrycka deras propaganda med våld och vägra att ingå någon som helst kompromiss med deras förbannade arv av slaveri, asiatisk grymhet och mänsklig förnedring.

Medan Lenin teoretiserade om framtiden, glömde han inte bort det närvarandes realiteter.

Efter dumans upplösning fortsatte den bolsjevikiska centralen under ledning av Lenin, Krassin och A. A. Bogdanov att arbeta för en väpnad resning. Krassin, som varit revolutionär sedan 1887 och medlem av centralkommittén sedan partiets andra kongress, hade organiserat ett hemligt tryckeri i Baku och hade omfattande försänkningar i samhällets övre skikt. I sin egenskap av Maxim Gorkijs vän kom han 1903 i förbindelse med Savva Morozov, en textilfabrikant och miljonär i Moskva, som fuskade i radikalism. Krassin, som fungerade som Lenins ”finansminister”, vände sig till Morozov för att få ett lån och började med att utbreda sig över Lenins talanger som radikal ledare. Morozov avbröt honom:

— Jag vet allt det där. Jag instämmer. Lenin är en man med stora vyer. Hur mycket behöver han?

— Så mycket som möjligt, svarade Krassin.

— Min personliga årsinkomst, svarade Morozov, är omkring sextiotusen rubel. En tredjedel går till bagateller — stipendier och sådant. Skall vi säga tusen rubel i månaden?

När Morozov 1905 begick självmord, testamenterade han en stor summa till Gorkijs hustru att användas för bolsjevikpartiets bästa. Följande år ordnade Krassin en inkomstbringande amerikansk turné för Gorkij, vilken inbringade ytterligare betydande summor åt partiet.

Dessutom hade Krassin personligen uppsikten över de underjordiska ammunitionsfabriker, som bolsjevikerna inrättade, och hjälpte sin intima vän ”Papasja”, senare känd såsom Maxim Litvinov, att smugla in vapen från Balkanländerna.

För att förebygga en reaktionär seger i valkampanjen för den andra duman önskade mensjevikerna slå sig ihop med lokala liberala kandidater i sådana distrikt, där det föreföll sannolikt att reaktionära kandidater skulle segra. Majoriteten av socialrevolutionärerna, trudovikerna och kadetterna voro också anhängare av samförstånd mellan vänster- och centerpartierna i syfte att slå ned de Svarta Hundradenas kandidater.

Denna fråga visade sig vara en hård nöt att knäcka för de nyligen återförenade socialdemokratiska skarorna. Samarbetet var visserligen i princip godkänt, men det återstod att bestämma i vilken utsträckning dylika avtal skulle ingås. För att avgöra denna fråga, sammankallade den socialdemokratiska organisationen i S:t Petersburg en konferens i början av januari 1907. Bolsjevikerna, som leddes av Lenin, hävdade, att den viktigaste punkten på dagordningen var att definiera mensjevikernas ståndpunkt i fråga om sammanslagningen. Mensjevikerna, som kände sig osäkra, försökte eliminera denna punkt från föredragningslistan. Då en sammanstötning uppstod mellan de 42 bolsjevikiska delegaterna och de 31 mensjevikerepresentanterna i fråga om mandaten, drogo sig mensjevikerna tillbaka från konferensen.

De återstående delegaterna fingo höra Lenin förorda en fullständigt oberoende politik vid valen. För de unga bolsjevikerna föreföll hans vädjan att stå i fullkomlig överensstämmelse med deras paroller ”väpnad resning” och ”proletariatets och böndernas diktatur”. En liten grupp under ledning av Vladimir Voltinskij hävdade emellertid, att bolsjevikerna borde slå sig ihop med de partier, som stodo till vänster om kadetterna.

När denna oväntade opposition framträdde, bytte Lenin oförmedlat ståndpunkt. Efter en kvarts timmes fundering började han plötsligt plädera för samlingslistor. Delegaterna blevo så förbluffade över denna kovändning att Lenin måste kalla dem till en särskild överläggning dagen därpå. De bolsjevikiska delegaterna trängdes utefter väggarna i ett litet rum och sutto hukade på golvet för att lyssna på Lenin, när han förklarade sin plötsliga sinnesändring.

Han framhöll, att den allmänna målsättningen — ”proletariatets och böndernas diktatur” — förblev oförändrad, men förklarade, att målet endast kunde nås, när de nödvändiga konkreta förutsättningarna förelågo. Han tog av sig överrocken när han talade om ”proletariatets diktatur” såsom en paroll, som skulle användas, när segern var nära. Sedan sade han plötsligt med ett leende på läpparna: — Titta på mig nu — ser jag inte ut som en segrare? Den humoristiska vändningen kom oväntat. Efter en kort diskussion godkändes hans förslag enhälligt.

Ehuru det var Lenin själv, som totalt ändrat ståndpunkt, beskyllde han i sin broschyr *De 31 mensjevikernas hyckleri* mensjevikerna för förräderi*. Mensjevikledarna hade, påstod Lenin, ”slumpat bort vår sak till bourgeoisien”. Mensjevikerna krävde, att Lenin skulle inställa sig inför en partidomstol för att dömas för förtal. Rättegången ägde rum i februari 1907 under ordförandeskap av Raphael Abramovitj, som då var medlem av socialdemokratiska partiets centralkommitté. Vid förhandlingarna erkände Lenin att han hade baktalats mensjevikledarna, men han påstod att han handlat rätt, då han tagit sin tillflykt till förtal i syfte att misskreditera mensjevikernas politik inför massorna.

Lenin förklarade, att han förstod skillnaden mellan värdig och ovärdig, vänskaplig och ovänskaplig polemik. Han hade kunnat säga, att mensjevikerna i sin önskan att förebygga en seger för de Svarta Hundradena hade ingått en valallians med de konstitutionella demokraterna, men han hade inte velat använda en så kamratlig ton. Därför skrev han avsiktligt, att arbetarna säljas — att deras röster slumpas bort bara för en plats i duman:

Jag anslog avsiktligt en ton, som var ägnad att hos åhörarna väcka hat, avsmak och förakt för folk som använda sådan taktik. Denna ton och denna formulering äro inte avsedda att övertyga, utan att bryta sammanhållningen, inte att rätta ett fel hos motståndaren, utan att förinta honom, att sopa bort honom från jordens yta. En sådan uppläggning väcker de värsta tankar och misstankar mot motståndaren, och i stället för att övertyga och tillrättalägga införa de otvivelaktigt förvirring i arbetarklassens led.

Det är inte tillåtligt att skriva om partikamrater på ett språk som systematiskt utsår hat, vedervilja och förakt bland arbetarna mot dem som tänka annorlunda än vi. Det är *tillåtligt* och det är *nödvändigt* att skriva på ett sådant språk om en organisation, som splittrat enheten ... Man säger: — Du har bringat förvirring i arbetarklassens led. Mitt svar är: — Jag har avsiktligt och med beräkning bringat förvirring i leden hos en del av proletariatet i S:t Petersburg, som följde de splittrande mensjevikerna, och jag kommer alltid att handla på samma sätt vid en splittring.

Detta otroligt öppenhjärtiga uttalande om de metoder han använde publicerades många år senare av sovjetregeringen i Lenins *Samlade skrifter*.

Trots dessa inbördes fejder medförde valet ett nytt nederlag för regimen: ännu en gång bestod majoriteten av de deputerade av liberaler och socialister. Men i vissa distrikt valdes medlemmar av de Svarta Hundradena. De hade inte haft ett enda mandat i den första duman.

Socialdemokraterna och de socialrevolutionära besatte vardera ungefär 60 platser, och det fanns dessutom en stor grupp trudoviker. Av den socialdemokratiska gruppen voro de allra flesta mensjeviker.

Återigen stod regeringen inför alternativet att antingen gå med på de folkliga kraven på brett upplagda reformer eller att ännu en gång upplösa duman. Premiärminister Stolypin började se sig om efter någon anledning att upplösa duman, och bolsjevikerna skaffade honom ett tillfälle.

---

* Den text som avses är förmodligen [The St. Petersburg Elections and the Hypocrisy of the Thirty-One Mensheviks](#), från januari 1907, som finns på engelska i *Collected Works* vol 12, s. 33-34 (svensk översättning finns ej). I denna skrift använder dock inte Lenin benämningen ”förräderi” om mensjevikernas politik. Det är möjligt att förf. förväxlat broschyren med någon annan text. — MF

Lenin krävde, att de deputerade skulle använda sin parlamentariska immunitet till att agitera för en väpnad resning. Om de inte använde sin parlamentariska ställning till att organisera ett uppror, voro de till ingen nytta, sade han. Den bolsjevikiska centralkommittén började organisera delegationer av soldater och matrosar, som krävde, att duman skulle taga itu med ”verkligt arbete”. Dessa delegationer, som organiserades av dumadeputerade med hjälp av deras hemliga militära grupper, försökte visa, att folket fordrade ”handling” i stället för ord.

Åratal efteråt visade det sig, att dessa hemliga bolsjevikiska celler voro infiltrerade med hemliga polisens agenter. Genom att hålla ett vaket öga på socialdemokraterna kunde dessa angivare falskeligen beskylla de deputerade för att hetsa till uppror, vilket gav Stolypin den förevändning han behövde.

En kvinnlig agent vid namn Sjornikova, som av ochranan stucks in i socialdemokraternas militära organisation, bekände senare:

— Jag träffade samtliga medlemmar av Centralkommittén, som då vistades i S:t Petersburg; jag kände till alla hemliga mötesplatser och lösenord för de militära cellerna över hela Ryssland. Jag skötte arkivet åt den revolutionära organisationen inom armén; jag var närvarande vid alla distrikts- och propagandamöten och partikonferenser; jag var alltid informerad. Allt jag lyckades taga reda på, inrapporterades samvetsgrant till ochranan.

*

Vid nästa partikongress, som hölls i London i april 1907, lyckades Lenin vinna kontrollen över centralkommittén. Sammanträdena, som pågingo en hel månad, bevistades av representanter för mensjevikerna, bolsjevikerna, det judisk-socialistiska Bund, de polska, lettiska och litauiska socialdemokratiska partierna. Alla de stora ljusen voro närvarande, däribland Lenin, Plechanov, Axelrod, Martov, Potresov, Trotskij, Bogdanov, Krassin, Rosa Luxemburg, Tseretelli och Maxim Gorkij. Dessutom omfattade kongressen många deltagare, som under kommande år skulle bli berömda: Zinovjev och Kamenjev, som spelade ledande roller under sovjetregimens första år; Tomskij, sovjetfackföreningarnas blivande ledare; Jaroslavskij, de kämpande ateisternas ledare; Vorosjilov, sovjetarméns chef; David Zaslavskij, Moskvas främste propagandist; Fürstenberg-Ganetskij, som spelade en så betydelsefull roll under händelserna 1917, samt Stalin.

Kort efter de socialdemokratiska dumadeputerades återkomst till Ryssland från London beslöt den militära organisationen i S:t Petersburg att rikta vissa krav till dem genom en soldatdelegation. Madame Sjornikova, ochranaagenten, deltog i utarbetandet av resolutionen. Polisen hade kunnat efter behag häkta medlemmarna i den militära organisationen, men dess syfte var i stället att bevisa samröre med de socialdemokratiska deputerade. Alla trådarna i denna provokationshärva ledde direkt till premiärminister Stolypin, som fick läsa resolutionstexten, innan den kom fram till de socialdemokratiska deputeraderna. Sjornikova tog två kopior, lämnade den ena till den militära organisationen och skickade den andra till hemliga polisen.

I samma ögonblick som delegationen överlämnade resolutionen, doko gendarmer upp. Deras letande efter dokumentet blev emellertid fruktlöst. En deputerad lade det i sin portfölj, och eftersom polisen inte hade någon rätt att visitera honom, höll hela provokationen på att gå i stöpet. Men polisen använde den kopia av resolutionen, som skickats av Sjornikova, och lade fram den som bevis vid rättegången mot de socialdemokratiska deputerade. De anklagades för högförräderi, och den 16 juni 1907 upplöstes duman. Tseretelli och majoriteten av socialdemokratiska deputerade dömdes till straffarbete i Sibirien. Partiet tillhörde bolsjevikerna.

*

Trodde Lenin under denna period verkligen på framgång för en väpnad resning? Enligt Lepsjinskij förutsade Lenin på sommaren 1906 revolutionens misslyckande och underströk vikten av att förbereda en strategisk reträtt. Icke desto mindre krävde han att "revolutionsstämningen" bland arbetarna skulle hållas uppe, eftersom han menade, att en sådan stämning aldrig kunde skada. Om det överhuvud fanns någon utsikt att inhösta en halv seger, bestod den enligt Lenin uteslutande i att väcka massornas revolutionära instinkter. Om å andra sidan ett återtåg var oundvikligt, borde det åtminstone utföras i militär ordning för att skrämja reaktionens krafter.

Mme Kzjizjanovskaja påstår emellertid, att Lenin väntade sig en framgångsrik väpnad resning, trots Moskva-fiaskot i december 1905. Hon hävdar att Lenin hoppades, att bönderna skulle rycka in för att hjälpa arbetarna och att en ny revolutionär våg skulle svepa fram över landet. För att leda de upproriska bönderna ämnade Lenin upprätta utbildade förband av fem till tio beslutsamma män. Han väntade sig att utbredda bondeoroligheter skulle börja på hösten 1906. Men bönderna reste sig inte.

Efter Sjornikova-affären blev det en riskabel historia för Lenin att bo i S:t Petersburg. Han var efterlyst av polisen och måste träffa sin hustru på wienerrrestauranten, där de sutto och tego; de vågade inte tala vid varandra. Till slut bröto de upp, togo en droska till ett hotell, hyrde ett rum och beställde upp kvällsvard.

När han en kväll måste fly, eftersom polisen höll på att dra åt nätet, kunde han inte underrätta Krupskaja. Medan hon vakade hela natten och väntade på sin make, som hon trodde var på ett möte, lyckades Lenin genomföra sin flykt till Finland.

Den 10 juli 1907 skrev han till sin mor:

Jag har återvänt hit alldeles uttröttad. Nu har jag vilat upp mig litet. Det är underbart att vila ut här. Att bada, promenera, vara ensam och koppla av alldeles är bättre för mig än någonting annat. Jag hoppas kunna stanna två veckor här och sedan återvända till arbetet.

Det var i Finland, som Lenin först började besväras av den huvudvärk och sömnlöshet, som med jämna mellanrum skulle plåga honom under återstoden av hans liv. Omedelbart efter frukost brukade han skriva fem-sex timmar i sträck. Sent på kvällen tog han långa promenader och försökte trötta ut sig så att han kunde somna. Han steg sent upp, på dåligt humör efter sina sömnlösa nätter.

Någon gång besökte han vänner i närheten: Krassins, Bogdanovs eller Georg Alexinskij, ledaren för bolsjevikerna i den andra duman, vilken undgått polisen, och dennes hustru Tatiana.

*

Att stanna i Finland var farligt. Eftersom polisen letade efter honom, blev han tvungen att försöka fly till Stockholm. Att gå ombord på båten i Åbo hade varit detsamma som att bli häktad omedelbart. Lenin beslöt därför att nattetid ta sig över isen till en ö ute i viken, där han skulle gå ombord på en väntande båt. Åtföljd av två finska bönder, som tjänstgjorde som vägvisare, tog han sig på natten fram över isen mot ön. Plötsligt började isen ge efter under fötterna på dem. De lyckades med knapp nöd ta sig fram till andra stranden. Lenin erinrade sig senare, att när han hörde isen knaka, flög en enda tanke genom hans huvud:

— Ett sånt dumt sätt att dö!

VI. På botten

Lenin stod nu inför den kanske svåraste tiden i sin karriär. Revolutionen hade tills vidare uttömt sin krafter, och framtidsutsikterna voro inte ljusa. Hans erövring av partiapparaten hade givit honom kontroll över centralkommittén, men hans majoritet var osäker, eftersom den berodde på de polska och lettiska gruppernas stöd. Dessutom hade Londonkongressen beslutat att upplösa alla partiets kampgrupper och terrorband (bojeviki) och förbjudit, att partiet fick skaffa sig inkomster genom beväpnade rövarkupper, s. k. ”expropriationer”.

Lenin hade ingen tanke på att upplösa de bolsjevikiska kampgrupperna eller ”expropriations”-banden. Mer än någonsin behövde han stora summor för att kunna hålla ut under ogynnsamma förhållanden, tills en ny våg av revolutionära stämningar började stiga bland massorna. Att hålla den bolsjevikiska rörelsen levande och stark erfordrade desperata åtgärder. Han kunde inte tillåta blödig folk som Plechanov och Martov att binda händerna på honom. Den bolsjevikiska centralorganisationen måste till varje pris upprätthållas — och pengar måste skaffas med vilka medel som helst.

Omkring mitten av 1907 gav Lenin upp hoppet om en omedelbart förestående väpnad resning och uppmanade sina kamrater i Ryssland att delta i valet till den tredje duman. Men hans terrorister fortsatte med sina raider. Pengarna gingo till den privata bolsjevikiska kassan för att användas till att bygga upp hans partigrupps styrka i de ryska nyckelcentra.

Från Londonkongressen till 1910 understödde den bolsjevikiska centralen den bolsjevikiskontrollerade partikommittén i S:t Petersburg med 1 000 rubel i månaden och gav Moskva-kommittén 500 rubel i månaden — detta vid en tidpunkt, då den förenade centralkommitténs synliga inkomster inte överstego ett hundra rubel i månaden.

Lenin skaffade dessa stora summor från flera olika källor. I många år stödde Maxim Gorkij Lenin med gåvor. En annan författare och framgångsrik ingenjör, Garin-Michailovskij, gav Lenin tiotusentals rubel. Detta tillkom utöver det understöd av 12 000 rubel om året, som Moskva-miljonären Savva Morozov gav bolsjevikerna.

Men detta var inte de huvudsakliga inkomstkällorna. De rånkupper, som de beväpnade bolsjevikiska bojeviki utförde, inbragte mycket mera. Det största av dessa rån sattes i scen i Tiflis i juni 1907.

Klockan halv elva på morgonen den 26 juni 1907 anlände en stor sändning kontanter, avsedd för statsbankens lokalkontor, till postkontoret i Tiflis. Sovjethistoriker påstå, att beloppet var 250 000 rubel; den ryska pressen satte summan till 341 000 rubel. Tjänstemän i banken lastade säckarna på en diligens och begåvo sig under väpnad eskort på väg till banken, följda av en droska full med soldater. Båda fordonen eskorterades av en trupp beväpnade kosacker. Då konvojen närmade sig stadens centrum, slungades en bomb ned på gatan från taket på ett närbeläget hus. Den exploderade med sådan kraft, att fönsterrutor krossades inom en radie av ett par kilometer. Samtidigt kastades bomber från gatan mot kosackerna, medan till synes oskyldiga fotgängare öppnade eld med revolverar. Penningsäckarna försvunno.

Vid polisutredningen kunde ingen säga, vart pengarna tagit vägen. Ögonvittnen förklarade, att den första bomben slungat kassören och hans medhjälpare i gatan. Liksom genom ett under blev diligensen oskadad, men de vettskrämda hästarna rusade sin väg. En lång man, som gick förbi, sprang ifatt diligensen och slungade en bomb under fötterna på hästarna. I den explosion som härpå följde, tycktes allting försvinna i ett rökmoln. Ett vittne omtalade, att en man i officersuniform åkte förbi i en vagn, stannade vid den förstörda diligensen, ryckte till sig

någoting inifrån den och flydde under skottlossning åt alla håll. Tjogtals människor dödades eller sårades vid rånet i Tiflis.

Flera månader senare häktades ett antal framstående bolsjeviker i Berlin, München och Paris, då de försökte växla in femhundra rubelsedlar, som buro serienummer tillhörande pengarna till banken i Tiflis. Numren hade offentliggjorts i utlandet. I januari 1908 anhölls en kvinna i München, då hon försökte växla en sådan sedel. Ungefär samtidigt anhölls Maxim Litvinov i Paris. Han hade tolv sedlar i sin besittning.

Alla som upptäcktes ha de komprometterande sedlarna i sin ägo blevo häktade, men franska och tyska regeringarna vägrade att utlämna dem till de ryska myndigheterna.

Fortsatta undersökningar av Tiflisrånet avslöjade, att bolsjevikagenter hade följt efter bankkonvojen från S:t Petersburg till Tiflis; att två kvinnor hade skuggat kassören och givit signal till några män, som väntade på en restaurant. Leonid Krassin hade försett bojevikerna med de erforderliga bomberna. Mannen, som var klädd i officersuniform, var Ter-Petrosian, mera känd som Kamo. De pengar, som tagits vid denna ”expropriation”, gingo till Lenin för partiets behov.

Kärnan i den kaukasiska terroristbrigaden bestod av sju personer, av vilka två voro kvinnor. Deras ledare voro Kamo, Lomidze och Tzintsadze. Kamos överordnade i egenskap av Lenins ställföreträdare i Kaukasus var ”Kamrat Koba”, också känd som Josef Djugasjvili och senare som Stalin. Kamo var ledare för operationerna i fältet, Stalin representerade Lenins högsta stab.

Eftersom det socialdemokratiska partiets Londonkongress hade tagit avstånd från dylika terroristdåd, blevo både medlemmarna i de kaukasiska bojeviki-grupperna och Stalin utstötta ur partiet.

De kaukasiska partivännernas dyrkan av Lenin underblåstes av Stalin och de andra bolsjevikiska delegater från Kaukasus, som återvände från kongresserna i Stockholm och London och förkunnade, att Lenin förkroppsligade revolutionen; hans ord var lag.

När Lomidzes kamrater rådde honom att återvända till sin hemby för att vila sig, svarade han, att det kunde han inte göra, förrän han förverkligat sitt livs ärelystnad — att sätta i scen ett rån av 200 000 rubel, lämna pengarna till Lenin och säga: — Gör vad du vill med dessa.

Efter den stora kuppen i Tiflis reste Lomidze till S:t Petersburg för vidare befordran till Finland för att träffa Lenin. Han hade uppfyllt sin kallelse. Men på järnvägsstationen i S:t Petersburg röjde någon hans identitet; han blev häktad och förvisad.

Kamo själv blev tvungen att fly till Berlin. Där kläckte han en plan att bryta sig in i bankiren Mendelssohns hus, mörda honom och lägga beslag på hans förmögenhet. Kamo antog, att Mendelssohn skulle ha flera miljoner mark i sin besittning. Denna plan blev aldrig utförd. Kort tid efter hans ankomst till Berlin upptäckte den vaksamma preussiska polisen en väska med sprängämnen och en helvetesmaskin i Kamos ägo och häktade honom. Eftersom rånet i Tiflis av de tyska myndigheterna betraktades som ett vanligt brott, riskerade Kamo utlämning och sannolikt avrättning. Kamo talade inte tyska, och i sin egenskap av armenier låtsades han förstå mycket litet ryska. Att förhöra honom var svårt. Det tyska socialdemokratiska partiet engagerade en känd socialistisk jurist såsom hans biträde. Krassin, som då hade anställning i Berlin såsom ingenjör, rådde Kamo att simulera vansinne.

Kamo följde rådet, och tre veckor före rättegången började han spela sinnessjuk. Under de följande fyra åren spelade han med otrolig uthållighet och viljekraft sin roll som våldsam psykopat.

Den första dagen av sin "sjukdom" skrek Kamo högt, slet sönder sina kläder, kastade maten på golvet och överföll vaktarna. Han överfördes till en iskall underjordisk cell, där han i nio dagar hölls instängd fullständigt naken. Sedan återfördes han till sin reguljära cell. Då han fick träffa sin advokat, lät han skickligt denne förstå, att han var fullt normal.

Vid rättegången i november 1907 fortsatte Kamo att uppföra sig som en vansinnig. Domstolen lät överföra honom till fängelsets sinnessjukavdelning för observation. I fyra månader tillbringade han dag och natt stående upprätt och lade sig inte ned en enda gång. För att vila sig brukade han ställa sig i ett hörn, vänd mot väggen, och lyfta upp omväxlande den ena och den andra foten.

Sedermera gick han i hungerstrejk. Då han tvångsmatades, brötos några tänder av. Hans uppfinningsrikedom var outtömlig. Vid ett tillfälle ryckte han av sig halva håret och ordnade det omsorgsfullt i små tofsar på ett lakan. En gång låtsades han hänga sig såsom ett sätt att påkalla vakternas uppmärksamhet. Han spelade sin roll så väl, att han aldrig blev misstänkt för att simulera.

*

Kort före Tiflirånet upptäckte den preussiska polisen ett magasin i Berlin, som var fyllt med vattenstämplat papper för förfalskning av trerubelsedlar. Flera bolsjeviker häktades.

Denna falskmyntarofficin hade varit avsedd att upprättas i Finland efter planer, som uppgjorts av Lenin och Krassin. Men när de tjänstemän i ryska myntverket, som lovat att hjälpa till, drogo sig tillbaka, flyttades driften över till Tyskland.

De tyska socialdemokraterna voro ursinniga, eftersom det för falskmyntning avsedda papperet utan deras vetskap hade skickats till *Vorwärts'* adress i Berlin.

När Axelrod fick höra nyheten, skrev han till Martov: — Om denna historia är sanning, hur kan man då stanna kvar i samma parti som bolsjevikerna?

Och Plechanov förklarade: — Hela affären är så upprörande, att det verkligen är på tiden att vi avbryta alla förbindelser med bolsjevikerna.

Lenin lät sig inte mycket bekomma av Axelrods och Plechanovs indignerade protester.

— När jag ser en socialdemokrat, förklarade han, som med stolthet och självbelåtenhet förkunnar, att "vi äro inga anarkister, inga tjuvar, inga rövare, vi stå över sådant, vi förkasta partisantaktiken", då frågar jag mig — veta dessa människor, vad de tala om?

Icke desto mindre krävde många bolsjeviker en undersökning av falskmynteriaffären. Partiets utländska byrå tillsatte Georg Tjitjerin, som sedermera blev Sovjetrysslands folkkommissarie för utrikesärenden, för att leda utredningen. Lenin var säker på att alla spår hade blivit undanröjda. Men Tjitjerin visade fotografier av alla de ledande bolsjevikerna för den tyska fabrikant, hos vilken det vattenstämplade papperet hade beställts. Denne identifierade Krassin såsom den som placerat beställningen. Lenin blev orolig och lyckades förmå centralkommittén att överflytta utredningen till sin utländska byrå. Där begravde den bolsjevikiska majoriteten bevisen.

På Lenins förslag återgav centralkommitténs bolsjevikiska majoritet också de kaukasiska terroristerna och Stalin deras ansedda ställning inom partiet. De krävde också, att Martov skulle ställas till ansvar för att han vid partiets undersökning uppträtt som vittne mot de anklagade bolsjevikerna.

En minnesskrift, som efter Krassins död utgavs i Moskva, skildrade stolt hur planerna för "expropriationerna" uppgjordes av Kras-sin och utfördes av Kamo. När Krassin själv häktades i

Finland 1907, var Lenin säker på att polisen i S:t Petersburg hade tillräckliga bevis för att låta hänga honom. Men medan bolsjevikerna arbetade på en plan för att befria Krassin, frigavs den senare plötsligt utan närmare förklaring. Han reste till Berlin, där han lyckades få plats hos det elektriska företaget Siemens-Schuckert och också lyckades växla in en stor bunt femhundra rubelsedlar från Tifliskuppen genom att ändra serienumren på kemisk väg.

Knappt hade Krassin-skandalen tystnat, förrän partiet ånyo råkade i uppståndelse på grund av affären med kamrat Viktor. Viktor, vars verkliga namn var Taratuta, släpptes in i det bolsjevikiska centralorganet, fastän han i tre år hade varit misstänkt för att vara ochranspion. Men ingen undersökning blev gjord, och Viktors förehavanden förblevo en hemlighet för alla utom en handfull bolsjevikledare. När dessa beskyllningar riktades mot Viktor av Bogdanov i *Proletarij*, beordrades till slut en utredning, men resultaten offentliggjordes aldrig. Fastän Viktor aldrig blivit offentligt rentvådd, utsågo bolsjevikerna på Londonkongressen honom till medlem av socialdemokratiska partiets centralkommitté, chef för utländska byrån och ekonomisk direktör för bolsjevikcentralen. I denna sistnämnda egenskap visade Viktor snart utomordentlig duglighet.

En Moskvafabrikant vid namn Schmidt hade testamenterat en stor summa pengar till socialdemokratiska partiet. Meningsskiljaktigheter uppkommo emellertid om vem som strängt taget hade rätt till pengarna. Lenin fordrade att pengarna skulle gå till den bolsjevikiska centralen och inte till det förenade partiets centralkommitté. Testamentsexekutorn vidhöll emellertid, att centralkommittén var den enda erkända centralorganisationen för partiet. En konferens inkallades med medlemmarna av den bolsjevikiska centralen — vilka samtliga också voro medlemmar av centralkommittén — testamentsexekutorn och de arvingar, som tillhörde den dödes familj. Där beklagade sig testamentsexekutorn över att Viktor hade försökt pressa ut pengar av honom för den bolsjevikiska centralens räkning. Bolsjevikerna lovade att uppskjuta vidare åtgärder, tills boutredningen var helt avslutad, och att undersöka Viktors åtgärder.

De mensjeviker och medlemmar av Bund, som tillhörde centralkommittén, fick inte kännedom om hela historien förrän mycket senare, då frågan av en händelse togs upp vid ett möte med centralkommittén. Bolsjevikerna svarade, att eftersom boutredningen ännu inte var klar, skulle saken fortfarande tystas ned ”av konspirations-hänsyn”.

Ett år senare upptäcktes det, att Viktor redan hade överlämnat en stor del av arvet till den bolsjevikiska centralen; att Viktor och andra medlemmar av bolsjevikcentralen under förhandlingarna om en uppgörelse med Schmidts direkta arvingar hade hotat dessa med att de kaukasiska terroristerna skulle ta hand om dem, om de vägrade godkänna testamentet.

Men affären Schmidt gick i verkligheten ännu längre tillbaka i tiden. Schmidt, hans bror och två systrar hade ärvt en möbelfabrik i Moskva. I januari 1905, då hans arbetare gingo i strejk, gick Schmidt med på deras krav och föreslog dem att de skulle övertala arbetarna vid andra fabriker att följa deras exempel. Han satsade också en stor summa pengar för en skola i sin fabrik och ämnade göra sina arbetare till aktieägare i företaget.

Under resningen i Moskva i december 1905 barrikaderade sig bolsjevikiska insurgenter i fabriken, varpå byggnaden förstördes av artillerield. Schmidt häktades och sattes i fängelse. Efter ett år i fängelset hängde han sig. Före sin död testamenterade han största delen av sin förmögenhet till socialdemokraterna. Ehuru hans systrar hyste sympatier för bolsjevikerna, försökte de fördröja utbetalningen av pengarna. När Lenin, som då var i Schweiz, upptäckte vad som försiggick, skickade han en bolsjevik vid namn Andrekanis till Moskva med instruktioner att övertala en av systrarna att avstå sin andel till bolsjevikcentralen. Andrekanis övertalade en av dem, Katarina, att gifta sig med honom. Men efter giftermålet utbetalade han inte pengarna,

förrän hans bolsjevikiska kamrater hotade att döda honom. Bolsjevikcentralen kasserade slutligen in 100 000 rubel på denna transaktion.

Sedan skickade Lenin Viktor för att lägga vantarna på den andra systemens arvslott. Viktor följde Andrekanis exempel. Han gifte sig med den andra flickan, Jelizavjeta, men pengarna hamnade aldrig i bolsjevikernas kassaskåp. Bogdanov, Lunatjarskij och andra bolsjevikledare påstodo åter, att Viktor var en tsaristisk spion. Men Lenin höll på Viktor och vägrade först att låta ställa honom till svars. Till slut sammankallades en partidomstol, och Vladimir Burtsev, den stora skräcken för alla *agents provocateurs*, tillkallades för att leda undersökningen. När Viktor steg in på Burtsevs kontor för att förhöras, följdes han i hälarna av Kamo. Georgiern försökte övertyga Burtsev om att han slösade tid i onödan på en angivare och drog en kniv, med vilken han ämnade skära halsen av Viktor på fläcken. Burtsev lyckades endast med svårighet köra i väg honom. Men Kamo sade, att han tänkte vänta utanför och sticka ned Viktor, så snart denne kom ut. Till slut lyckades Burtsev övertyga honom om att även om Viktor otvivelaktigt var en skurk, så fanns det dock inga bevis för att han skulle vara angivare.

Domstolen fann inga bevis föreligga för Viktors skuld, men resolverade, att han var olämplig att använda i partiets verksamhet. Han avlägsnades från partiets organ.

Detta borde ha varit slutet på Viktors politiska bana. Men det var det inte. Efter bolsjevikrevolutionen stod Viktor åter i gunst hos Lenin. Under sitt verkliga namn, Taratuta, blev han Moskvas representant i Frankrike för den kommunistiska internationalen. Senare fick han en hög post i Sovjets högsta ekonomiska råd. När han dog på tjugotalet, skrev sovjetpressen föga om honom. En redogörelse för kamrat Viktors karriär skulle ha varit en alldeles för ömtålig historia.

*

Ytterligare en inkomstkälla för bolsjevikcentralen kom från Lbovligan. 1907 arbetade ett band notoriska rövare, kända som lbovtser efter sin ledare Lbov, i Uralbergen. De avtalade att från den bolsjevikkontrollerade Militärtekniska Byrån, som var anknuten till partiets centralkommitté, inköpa vapen till flera hundra tusen dollars värde. Lbovtserna betalade i förskott. Som vanligt fingo de ickebolsjevikiska medlemmarna i centralkommittén ingenting veta, fastän avtalet skrevs ut på dess officiella brevpapper. Pengarna gingo till bolsjevikcentralen, som emellertid underlät att leverera vapnen till ligan i Ural.

Hela affären avslöjades, då Sasja, en av banditerna, flydde till Paris för att undkomma bödelns snara. Han publicerade ett öppet brev, i vilket han anklagade bolsjevikcentralen för att ha bedragit sina vänner i förbrytarvärlden. Lenins tidning *Proletarij* hävdade indignerat, att det inte fanns ett spår av sanning i Sasjas anklagelse. Sasja vädjade då till socialdemokratiska partiets centralkommitté. Efter en grundlig undersökning, varunder medlemmar av bolsjevikcentralen förhördes, fastställdes det, att Sasjas uppgifter voro riktiga.

Något senare påstodo bolsjevikerna i Genève, att en av deras kamrater, Gertsik, var spion. En partidomstol fann inga bevis mot mannen, men han utslöts på grund av sin tvivelaktiga moraliska karaktär. Efter utslaget offentliggjorde "De bolsjevikiska idealisternas cirkel" ett uttalande, i vilket beskyllningarna mot Gertsik upprepades. Denne vände sig då till Lenin och hotade att avslöja hela sanningen om rånet i Tiflis, om inte beskyllningen togs tillbaka. Därpå utsände centralkommitténs utländska byrå ett uttalande, som varnade medlemmarna för att behandla Gertsik som spion. Gertsik vädjade då till internationella socialistiska byrån. Vladimir Burtsev förklarade, att det absolut inte fanns några bevis, som stödde anklagelsen. Vid ett möte med den socialdemokratiska centralkommittén bevisades det, att utländska byråns uttalande varit falskt.

Lenin medgav själv, att det hade utsänts av Viktor på hans order för att tysta Gertsik.

— Revolution är ingen barnlek. Man åstadkommer den inte med handskar eller manikyrerade naglar, sade Lenin ofta till Vladimir Vojtinskij. Ett parti är ingen jungfrubur. Partimedlemmarna får inte mätas med den småborgerliga moralens trånga mått. Ibland är en skurk nyttig för vårt parti just därför att han är en skurk.

Lenin svarade ironiskt på klagomål, som riktades mot en bolsjeviks uppförande, med ett citat ur Gogols Revisorn: ”I ett välordnat hushåll är till och med soporna ibland nyttiga”.

Stanislav Volskij, en framstående gammal bolsjevik, som längre fram redigerade Maxim Gorkijs tidning i Petrograd, var en av dem som blevo förvånade, när Lenin, trots mannens rykte, utsåg Viktor till medlem av centralkommittén vid Londonkongressen 1907. Lenin avfärdade dessa förebråelser med en axelryckning och sade: — Mycket enkelt! För att bli effektiv måste en centralkommitté bestå av begåvade skribenter, skickliga organisatörer och några intelligenta fähundar. Jag rekommenderade kamrat X (Viktor) såsom varande en intelligent fähund.

När professor Rozjkov, en av de tidigare bolsjevikiska ledarfigurerna anmärkte, att alla visste, att Viktor var en skurk, skrattade Lenin:

— Det är just därför han är så nyttig för oss. Just därför att han inte drar sig för någonting. Säg mig nu uppriktigt, skulle du gå med på att bli gigolo? Att leva med en arvtagerska i Moskva för hennes pengars skull? Det skulle du inte! Jag skulle heller inte kunna förmå mig till det. Men det gjorde Viktor, och därför är han en mycket nyttig man, som inte kan ersättas.

Hans åsikter om många av sina närmaste medarbetare, som senare skulle spela en mycket större roll i Sovjets historia, voro inte bättre. Om den blivande folkkommisarien för folkundervisningen, Lunatjarskij, sade Lenin 1912:

”Av hans åsikter och litterära smak framgår det tydligt, att han bara är en posör. Jag säger det uppriktigt, han är en smutsig typ, en fyllbult och en rucklare. Hans ögon äro riktade mot himlen medan fötterna trevande hasa sig fram på marken. Han är en moralisk gigolo.”

I fråga om Maxim Litvinov förklarade Lenin:

”Han är konsekvent och fast. Men det är egenskaper, som alla goda spekulanter och spelare har. Det är typiska dygder för en klok och skicklig jude. Litvinov kommer aldrig att utvecklas till en stor handlingens man. Han kommer alltid att jaga efter miljoner, men kommer att tappa bort sig på vägen för en tolvskilling.”

Och i sitt slutliga testamente, skrivet bara ett år före sin död, hade Lenin sparat några av sina mest utsökta tillmälen för den man, som nu styr Ryssland i hans namn.

Icke desto mindre kom nu Lenins fullkomliga likgiltighet för ”borgerliga fördomar”, ådagalagd genom hans stöd åt kamrat Viktor, falskmynteriprojektet och de kaukasiska bolsjevikernas kriminella bedrifter, att verka som en bumerang. En våg av utträden från bolsjevikcentralen började, däribland flera av partiets ledande skribenter och teoretiker såsom Maxim Gorkij, Bogdanov, Lunatjarskij, professor Rozjkov, Alexinskij, professor Pokrovskij och Stanislav Volskij. Dessa anklagade Lenin för att han inte tog hänsyn till majoritetsviljan inom sin egen fraktion, för att olagligt ha lagt beslag på partiets fonder och tidningar och för att försöka undertrycka alla stjälvständiga uppfattningar. Krassin, som hade hjälpt till att organisera en del av bolsjevikcentralens skummare verksamhetsgrenar, övergav också Lenin av personliga orsaker. På senare år skulle en del av dessa män återvända till bolsjeviklägret, men i London 1908 stod Lenin nästan ensam. De båda ledande bolsjeviker, som stodo orubbligt vid Lenins sida genom hela denna kris, voro Georg Zinovjev och Leo Kamenjev — vilka båda avrättades av Stalin 1936.

Hemma i Ryssland började både f. d. yrkesrevolutionärer och studenter att förlora sin tro och sin hänförelse. Premiärminister Stolypin var den dugligaste av de reaktionära statsmän, som lyckades vinna tsarens förtroende, och genom hans fasta ingripande hejdades den revolutionära flodvågen. En reviderad vallag införde nya klassrestriktioner för rösträtten, varför den tredje duman blev mycket mera konservativ än sina föregångare. Och under Stolypins järnhårda ledning nedslogs den revolutionära och terroristiska verksamheten med hänsynslös effektivitet. Både intellektuella och arbetare övergåvo de revolutionära leden. Under denna period av allmän desillusion togo en del sin tillflykt till vetenskap, religion och filosofi; andra övergåvo den revolutionära asketismen för att ägna sig åt otyglade utsvävningar; många begingo självmord. De revolutionära cirklar, som lyst så klart bara några år tidigare, fingo vika för ”självordsligor”, ”kärleksligor” och andra former av cynisk verklighetsflykt.

Åter i Genève fann Lenin det svårt att ännu en gång vänja sig vid emigrantlivet. ”Hela dagen”, skrev Krupskaja, ”satt Vladimir Ilitj på biblioteket, men på kvällarna visste vi inte, vad vi skulle ta oss till. Det var svårt att sitta inne i vårt obekväma, kalla rum. Vi längtade efter mänskligt sällskap. Nästan varje dag gick vi på bio eller teatern, fast vi sällan stannade hela föreställningen igenom.” Lenin sysselsatte sig med att utge diverse bolsjevikiska publikationer, i synnerhet tidningen *Proletarij*, men han var missnöjd med sin tillvaro.

”Det är flera dagar sedan vi hamnade i detta fördömda hål”, skrev han till sin syster Marja den 14 januari 1908, ”men vi kan inte finna oss till rätta. Vi måste vänja oss vid det så småningom. Hur mår ni allesamman? Har ni det kallt? Mår Mamma bra? Kyss henne från mig.”

Han skrev en vecka senare till sin mor:

Vi håller på att acklimatisera oss steg för steg och kommer inte att trivas sämre än sist. Strax efter min ankomst hit fick jag ett brev från Gorkij, som bad mig hälsa på honom på Capri. Nadja och jag ville ingenting hellre än att tacka ja och göra resan till Italien. (På Capri blomma narcisserna nu enligt Gorkij.) Men inte nu. Jag måste ordna upp förhållandena här först, och sedan skall vi göra en nöjesresa.

När han en dag promenerade på Genève's gator i denna stämning av tvivel och pessimism, anmärkte han till sin hustru: — Jag känner det som om jag kommit hit för att begravas.

I Schweiz träffade Lenin åter Elizabeth K. Hon bodde inte långt från Genève, och Lenin cyklade ofta till henne på besök. Han hade alltid med sig en bit gammalt galoschgummi i reserv för att laga eventuella punkteringar på ringarna. ”Detta gummi”, förklarade han stolt, ”har jag haft med mig hela vägen från S:t Petersburg.” Ibland tog han med sig ett litet schackbräde för att lära henne spelet, men det gick dåligt för henne. Lenin anmärkte en smula otåligt: ”Jag har ännu aldrig träffat en kvinna, som kan göra dessa tre saker: begripa Marx, spela schack eller läsa en tåg-tidtabell”.

På hösten 1909 flyttade Lenin till Paris, där han skulle komma att tillbringa de kanske svåraste åren av sin landsflykt. Han tänkte alltid med obehag tillbaka på denna tid; djävulen själv, sade han, hade fört honom till Paris. Lenins hyrde en fyrrarumsvåning i utkanten av staden. Rummen voro stora och ljusa med speglar över kaminfriserna. Ett rum fick Krupskajas mor, ett annat Lenins syster Marja, som studerade i Paris, ett tredje hade Lenins själva och det fjärde var ett vardagsrum. Den rymliga våningen stämde dåligt ihop med det sjaskiga bohag de tagit med sig från Schweiz. Krupskaja måste ordna med indragning av gas och andra hushållsdetaljer, som hon inte behövt tänka på i Genève. Böcker fingo inte lånas från biblioteket utan borgen från hyresvärderna, och deras påfallande fattigdom gjorde honom tveksam. Biliothèque nationale låg ganska långt därifrån, och Lenin blev tvungen att åka dit på cykel. En gång ramlade han av framför en bil och undgick nätt och jämnt att bli allvarligt skadad. Till slut blev hans cykel stulen.

Han lämnade den vanligen vid trappan till ett hus nära biblioteket och anförtrodde den åt portvakten, som han betalade 10 centimes för besväret. Portvakten påstod, att hen hade tillhandahållit parkeringsutrymme men inte åtagit sig att vakta cykeln.

Att få fram en bok fordrade många formaliteter. Och biblioteket stängdes under lunchrasten. Lenin svor jämt över Bibliothèque nationale och Paris. Han försökte med andra bibliotek, men fann dem otillräckliga.

Hans systers anfall av blindtarmsinflammation bättrade inte upp saken. Till sin bror Dmitrij i Ryssland skrev han:

Syster Manjusja har redan skrivit till dig om sin sjukdom. Jag vill ha ditt råd. Doktorerna ha hittat en inflammation på blindtarmen. Jag konsulterade en bra doktor här i trakten och han tillråder operation. Det sägs att operationen inte är farlig och botar sjukdomen. Den här kirurgen berömmes av alla. Han opererade nyligen en av min hustrus vänner... Utmärkt! Bara en tesked blod. På åtta dar kunde hon lämna sängen... Jag ber dig svara mig genast. Jag lutar nog åt att förordna en operation, men utan ditt råd är jag rädd att fatta något beslut. Svara omedelbart. Att operationen kommer att utföras väl, är det inget tvivel om.

Jag skriver inte om detta till Mamma, eftersom jag inte vill oroa henne i onödan. Det är ingen fara. Manjusja behöver inte ens ligga i sängen för jämnan. Jag skriver inte till Anjuta heller, eftersom brevet kunde falla i händerna på Mamma. Jag väntar svar. Det råd man får här är att operera snabbt. Vad tycker du?

En månad senare skrev han till sin mor:

Du oroar dig ständigt för Manjusja. Hon återhämtar sig storartat. Hon kan inte gå så mycket ännu. Efter operationen har hon en smula ont i högra benet... Under de tre veckor vi varit här har hon blivit mycket bättre. Jag förmanar henne att dricka massor av mjölk och äta surmjölk. Surmjölken gör hon i ordning själv, men jag tror inte hon äter tillräckligt av den och därför grälar vi jämt. Rummen här är fina och maten är god och hygglig i pris. (Tio francs per dag för oss alla fyra.) Nadja och jag åker cykel jämt. Många kyssar, kära Mamma, jag önskar dig god hälsa.

Lenins omsorg om sin mor och andra familjemedlemmar framträder ständigt i hans brev. De äro fulla av personliga frågor. ”Jag är mycket orolig”, skrev han till sin mor, ”eftersom er bostad är så kall ... Akta dig så du inte blir förkyld ... Kanske du kan göra något ... sätta in en liten järnkamin?”

”Vladimir Ilitj”, skriver hans syster Marja, ”ville alltid att Mamma skulle bo hos honom och bjöd henne till sig vid mer än ett tillfälle. Men det var svårt, eftersom Mamma alltid bodde hos dem av barnen, som behövde hennes hjälp ... Det var därför hon bara kunde besöka honom utomlands två gånger och bara stanna kort tid hos honom.”

1910 flyttade Lenins till den lugna Rue Marie Rose inte långt från Boulevard Montparnasse, där de hade två rum, vilkas fönster vette mot en trädgård. Här började Lenin arbeta hårt och införde en sträng livsordning. Klockan 8 på morgonen steg han upp, gick till biblioteket och kom tillbaka vid 2-tiden. Sedan arbetade han hemma, och Krupskaja sörjde för att hans kamrater störde honom så litet som möjligt.

Enformigheten i deras tillvaro avbröts 1911 genom Kamos oväntade ankomst. I mars 1909 hade de tyska läkarna ansett, att Kamo var frisk nog att ställas inför rätta. Ånyo återfördes han till fängelset, där han ånyo simulerade vansinne. I april överfördes han återigen till fängelsesjukhuset. Här genomförde han en ny ”sjukdom” och låtsades lida av bristande känsel i huden. Han spelade sin roll så mästerligt, att läkarna blevo fascinerade. För att pröva honom stucko de honom i skinnet och brände honom med heta järn. Kamo förblev oemottaglig för alltsamman. Läkarna

drogo slutsatsen att hans sjukdom var autentisk.

Sjukhusmyndigheterna yrkade emellertid på att Kamo skulle överlämnas till de ryska myndigheterna, av det skälet att bördan av att försörja en sinnessjuk utlänning inte borde falla på tyska skattebetalare.

I oktober 1909 skickades Kamo till tysk-ryska gränsen och överlämnades till ryska gendarmer. Då han fördes till Tiflis för att ställas inför en militärdomstol, föreföll hans avrättning såsom terrorist oundviklig. Men hela Europas liberala press kom till Kamos undsättning till följd av en artikel, som Kamos tyske försvarsadvokat publicerade i *Vorwärts* i Berlin. Både tyska och ryska regeringen angreps häftigt av den franska socialistiska och liberala pressen.

Av taktiska skäl böjde sig ryska regeringen för protesterna. Stolypin skrev till guvernören i Kaukasus: ”Skulle Mirskij (namnet i Kamos pass) bli dömd till döden, komma pressangreppen på tyska regeringen utan tvivel att ökas, och detta skulle enligt vad inrikesministeriet anser sig ha anledning befara, kunna menligt inverka på lösningen av frågan om utlämning av anarkisterna.”

Följaktligen blev Kamo inte dömd till döden. I stället godtog domstolen intygen från specialisterna i Berlin, han befanns vara obotligt sinnessjuk och överfördes till psykiatriska avdelningen på Metechfästningen i Tiflis.

Fängelsedoktorn kom också till slutsatsen, att Kamo var hopplöst sinnessjuk, och fick honom överförd till ett sinnessjukhus. Han rymde snart från hospitalet, gömde sig ombord på ett fartyg, destinerat till Frankrike, och kom till slut till Paris. Lenin tog genast Kamo under sitt beskydd.

Mme K., som nu bodde i Paris, träffade ofta Lenin. En gång stämde han möte med henne på en liten öppen plats i närheten av Bibliotheque nationale. Han kom i sällskap med en mörkhyad man med ganska skräckinjagande utseende. Hans ena öga glittrade muntert, det andra föreföll livlöst. Lenin föreställde honom utan att nämna hans namn och sade: ”Detta är en god vän till mig. Han behöver vila sig några dagar på landet. Han får inte träffa någon eller bli sedd av någon.” Med denna knapphändig förklaring avlägsnade sig Lenin och lämnade Elizabeth ensam med den underlige främlingen.

Mannen sade på ryska med stark kaukasisk brytning: ”Vill du inte ha något att dricka på ett kafé? Sedan går vi dit du leder mig.”

Han tilltalade henne med det familjära ryska ”du”, vilket irriterade henne mycket. Men kaukasiern fortsatte, vänligt nojsande: ”Vill du inte ha något att dricka?” När Elizabeth opponerade sig mot hans familjära tilltal, svarade han: ”Du är väl kamrat, va? Du är väl inte borgare? Så tilltalar jag alla kamrater.”

När de druckit kaffe på ett närbeläget kafé, gåvo de sig i väg till hennes hem några kilometer utanför Paris. Medan de åkte på tåget, betraktade han den fredliga franska landsbygden, som rullade förbi. ”Inte värt ett förbannat dugg”, anmärkte han föraktligt. ”Inga skogar, inga berg, allting är platt och uppdelat i småbitar med staket överallt. Hur kan dom behandla jorden så? I min hemtrakt, i Kaukasus, där finns det berg, skogar och inga staket. Man kan gå var man vill, men här finns det ingenting som liknar det. Ett borgarland.”

Lenins ”gode vän” tillbringade tre dagar i Mme K:s hem. Under den tiden besökte han Paris en gång. När han kom tillbaka, förklarade han burdust som vanligt:

”Nej, du är ingen spion åt Ochrana. Ilitj säger att han går i god för dig. Och jag kan ju se det själv. Du är kanske lite borgerlig. Men du är en god kamrat. Tack skall du ha för att du gömt mig. Om du nånsin kommer till Tiflis, skall jag gömma dig undan Ochrana. Jag skall gömma dig så

bra, att ingen kan hitta dig. Du förstår, de höll mig i fängelse och bevakade mig natt och dag. Ändå flydde jag och de kunde inte hitta mig. Det är bra att de inte gjorde det, för då skulle de ha hängt mig eller dömt mig till livstids straffarbete. Men de kunde aldrig hitta Kamo, för Kamo är den störste revolutionären i hela Kaukasus. Vem som helst i Tiflis kan tala om för dig, att Kamo är en revolutionär och bolsjevik utan like. De jagar mig överallt. I Berlin fångade de mig en gång. En *agents provocateur* förrådde mig. Om jag nånsin får tag i honom, skall jag skära halsen av honom. Tyska polisen utlämnade mig till ochranan. Men jag flydde.”

Elizabeth lyssnade till denna berättelse med uppenbar skepticism.

”Du tror mig inte?” fortsatte han. ”Du förstår, jag har bara ett bra öga. Det andra är skadat. Jag blev sårad av bombsplitter, för jag är revolutionär och bolsjevik.” Nästa dag reste han tillbaka till Paris:

Kamo, berättar Krupskaja, bad mig köpa mandel åt honom. Han brukade sitta i vårt kök och vardagsrum och äta mandel som han hade gjort hemma, och han berättade för oss om sin häktning i Berlin, om hur han hade simulerat vansinne, om sparven, som han tämjde i fängelset etc. Ilitj satt och lyssnade och tyckte förskräckligt synd om denne tappra, barnsligt naive, varmhjärtade man, som var i stånd att utföra hjältedåd, men som inte visste, vad slags arbete han skulle ta itu med. De förslag han kom med voro fantastiska.

Lenin sade inte emot honom, men försökte att milt dra ned honom på jorden. Till slut bestämdes det att Kamo skulle resa till Belgien för att få sitt skadade öga opererat. Därifrån skulle han resa med båt till Kaukasus. Som avskedspresent skänkte Lenin honom den rock han hade fått av sin mor.

Åtskilliga månader senare återvände Kamo till Ryssland för att skaffa mera pengar åt bolsjevikcentralen. Han organiserade ännu ett rån, som kostade sju människors livet. Kamo själv blev gripen av kosackerna och ställdes inför rätta. Döden genom hängning föreföll säker. Men distriktsåklagaren kände medlidande med mannen, vilken han betraktade som en vilseledd fanatiker, och beslöt att uppskjuta avrättningen i avvaktan på tsarens väntade amnestidekret med anledning av den romanovska dynastins 300-årsjubileum. Till följd därav förvandlades Kamots dödsdom till tjugo års straffarbete.

*

Lenin vidhöll envist sitt beslut att inte försöka uppnå någon försoning med sina motståndare. Vid socialistiska internationalens kongress i Köpenhamn på sommaren 1910, där de meningsskiljaktigheter, som skilde de olika grupperna, skarpt trädde i dagen, koncentrerades den allmänna misstämningen huvudsakligen mot Lenin.

”Han står ensam mot hela partiet. Han fördärvar partiet. Hur lyckligt det skulle vara för partiet, om han försvunne, komme bort, avdunstade, doge!” — sådana anmärkningar hörde Mme Kzjizjanovskaja runt omkring sig under den ryska sektionens sammanträden. När hon frågade en av Lenins motståndare, hur en enda man kunde fördärva partiet, svarade han:

”Därför att det inte finns någon annan, som inte tänker på eller drömmer om någonting annat än revolution — tjugofyra timmar om dygnet.”

Efter Lenins återkomst från Köpenhamn till Paris frågade han Mme K., om hon hade några vänner med barn i S:t Petersburg. Han sade, att han behövde adresserna för att skicka leksaker till Ryssland. Sedan gav han henne en adress i Schweiz, där hon skulle kunna få dessa leksaker. Lenin förklarade, att dessa gåvor voro avsedda för barn till arbetare, som hörde till partiet. De kunde inte skickas direkt till arbetarna utan att väcka misstankar. Arbetarna skulle sedan komma

och hämta leksakerna. Mme K. var ganska tveksam men frågade ingenting.

I Schweiz hämtade hon leksakssändningen, som bestod av små färglagda klossar, som när de lades bredvid varandra bildade ett puzzle med schweiziskt landskapsmotiv. Hon observerade emellertid, att klossarna voro gjorda av papp och ihåliga. Hon blev nyfiken, öppnade en och fann då att den innehöll tre exemplar av Lenins organ *Proletarij*, tryckta på silkespapper. Klossarna hade tillverkats för detta ändamål. När Mme K. kom tillbaka till Paris, förebrådde hon Lenin för att han givit henne detta uppdrag och påpekade, att hon utsatte sina vänner i S:t Petersburg för risken att bli häktade för uppvigling.

— Det är ingenting att tala om, svarade Lenin lugnt. Det kan faktiskt till och med vara nyttigt. Det är i fängelse, som man blir en riktig revolutionär.

— Det kan så vara, svarade hon. Men du skulle ha talat om det för mig.

— Du bad mig att få ett tillfälle att göra partiet en tjänst, sade han. Och nu är du missnöjd. Vilken feighet!

*

Den revolutionära rörelsen förlorade oupphörligt terräng i Ryssland. Polisspioner och *agents provocateurs* fyllde dess försvagade kadrer. Bolsjevikcentralen kastade in nya förstärkningar för att ersätta dem som sutto i fängelse eller förvisats till Sibirien, och försökte att åter knyta ihop organisationens avslitna trådar. Herkuliska ansträngningar, framdrivna av en enda mans vilja, höll partiets stomme vid liv.

Men även om 1910 var ett lågvattenmärke för den revolutionära socialismen, hade Ryssland dock gått avsevärt framåt sedan 1905. Inom de gränser som Stolypin bestämde fanns det större pressfrihet; då och då utkommo socialistiska tidningar och tidskrifter. När censorn förbjöd en tidning, kom den ofta ut igen följande dag under ett annat namn. Arbetarna hade nu fått rätt att organisera fackföreningar och sammanslutningar för inbördes hjälp. Så länge som dessa organisationer höllo sig borta från politik, lade sig regimen inte i deras verksamhet. När en fackförening gav sig in på politisk propaganda, upplöstes den och dess ledare grepos. Icke desto mindre hittade arbetarna på metoder att till fullo utnyttja organisationsrätten.

Mensjevikerna, som insågo fackföreningsrörelsens möjligheter, ägnade nu sin mesta energi åt detta arbetsfält. Men Lenin betraktade denna nya tendens som en fara för socialdemokratiska partiet. Han lade med bekymmer märke till att arbetarna började draga sig för den underjordiska verksamheten och bli mindre villiga att böja sig för yrkesrevolutionärernas ledarskap. Partiet var i fara att förvandlas till en avkönad hjälptrupp till den legala fackföreningsrörelsen. Lenin anklagade mensjevikledarna i Ryssland för förräderi mot revolutionens sak och beskyllde dem för att försöka ”likvidera” det socialdemokratiska partiet. Uttrycket ”likvidator” användes 1910 av Lenin i samma nedsättande betydelse som ”kontrarevolutionär” under senare år.

Men när fackföreningsrörelsens inflytande växte, satte Lenin i gång en kampanj för att vinna kontroll över de viktigaste fackföreningarna, allt under det han krävde, att de skulle underordnas partiet. En av de starkaste arbetarorganisationerna var metallarbetarfackföreningen i S:t Petersburg.

1906 valdes en arbetare vid namn Roman Malinovskij till dess generalsekreterare. Malinovskij hade kommit till huvudstaden från ryska Polen, där han tillhört en polsk revolutionär sammanslutning. Hans intelligens och nit hade liksom hans talarebegåvning skaffat honom gehör bland hans kamrater i metallarbetarfacket. 1909 häktades Malinovskij och förbjöds att vistas i S:t Petersburg. Han reste till Moskva, där han slöt sig till mensjevikorganisationen på platsen, men i

april 1910 blevo Malinovskij och en grupp av hans kamrater häktade. Han släpptes snart lös, fastän de mensjeviker, som häktats tillsammans med honom, fingo stanna i fängelse. Hans frigivning väckte misstankar, eftersom de alla hade blivit häktade för sina revolutionära anföranden vid ett och samma möte, och Malinovskijs tal hade varit det mest upphetsande av samtliga. Kort därefter anslöt sig Malinovskij till bolsjevikfraktionen.

Strax efteråt kom en våg av häktningar bland bolsjevikerna i Moskva. Bland dem som infångades, befann sig även Nikolaj Bucharin (som senare skulle bli en av de högsta sovjetdignitärerna och som avrättades 1938 av Stalin). Bucharin, som då var medlem av bolsjevikpartiets Moskva-kommitté, hade misstrött Malinovskij från början, trots dennes ivriga ansträngningar att vinna hans förtroende. Bucharin hade nämligen flera gånger lagt märke till att när han ordnade ett hemligt sammanträffande med någon partikamrat, stodo alltid ochranamän färdiga att slå ned på honom. I samtliga fall hade Malinovskij känt till mötet, och de män, som Bucharin skulle ha träffat, hade häktats.

När Bucharin själv till slut blev häktad, var han övertygad om att Malinovskij hade förrått honom för att avlägsna honom från Moskva-kommittén. I fängelset träffade Bucharin flera mensjeviker, som också misstänkte Malinovskij för att bära ansvaret för deras häktning. Men det fanns inga bindande bevis. När Bucharin och andra bolsjevikledare nu voro ur vägen, började Malinovskij en meteorliknande karriär inom partiorganisationen.

*

Trots stagnationen i den revolutionära verksamheten gjorde arbetarrörelsen imponerande landvinningar. Tsarismen satt alltjämt fast i sadeln, men arbetarna, som började återhämta sig efter de stora nederlagen 1906 och 1907, organiserade effektiva strejker i S:t Petersburg, Moskva och ett antal landsortsstäder. Den återuppvaknande arbetarrörelsens språkrör var den socialdemokratiska partigruppen i den tredje duman. Sovjets historiografer medge, att dessa deputerade genom sina parlamentariska anföranden kraftigt bidrogo att väcka de ryska arbetarna till förnyad kamp för sina politiska och ekonomiska rättigheter.

Splittringen inom det socialdemokratiska partiet blev emellertid allt oförsonligare. När partiets förenade centralkommitté sammanträdde i Paris 1910, krävde bolsjevikerna att få bestämma i kraft av sin majoritet vid London-kongressen 1907. Men mensjevikerna och det judisk-socialistiska Bunds representanter vägrade att ställa sig under Lenins ledarskap.

Bolsjevikcentralen, som då leddes av Lenin, Zinovjev och Kamenjev, använde stora belopp, som stodo till dess förfogande, för såväl öppen som underjordisk verksamhet i Ryssland. Genom sina agenter i Ryssland grundade Lenin en stor veckotidning i S:t Petersburg, Zvezda (Stjärnan). Tidskriften fick ökat anseende, då Plechanov gick med på att skriva artiklar i den. Det villkor han uppställde var, att Zvezda skulle representera alla de socialdemokratiska grupper, som inte ville vara med om att likvidera den underjordiska organisationerna.

Första numret utkom i slutet av 1910 med officiellt stöd av den socialdemokratiska dumagruppen. Redaktionskommittén bestod av en dumadeputerad, en bolsjevik och en mensjevikisk anhängare till Plechanov. Tidskriftens utgivande avbröts i juni 1911. När den på hösten åter utkom, voro Plechanov och den andre icke-bolsjeviken borta ur ledningen. Zvezda blev Lenins personliga organ, och dess viktigaste medarbetare voro Zinovjev, Kamenjev och Krupskaja.

Lenin var nu fyrtio år gammal och stod på höjden av sin kraft, men den byggnad han använt så många år på att uppföra, var alltjämt ganska svag. Påfrestningarna började sätta spår efter sig. Han såg sliten ut och plågades mer än någonsin av huvudvärk och sömnlöshet, men han fortsatte

att arbeta med rasande energi.

Som förströelse gick han ofta på teatern, men som vanligt stannade han sällan längre än över första akten.

”Kamraterna”, sade Krupskaja, ”brukade håna oss för att vi inte fick valuta för våra pengar.” Hon kan bara erinra sig ett enda fall, då Lenin stannade på sin plats ända till det slutliga ridåfallet. Det var en föreställning av Tolstojs *Det levande liket*. Han fann mera nöje i att besöka kaféer och krogar i arbetardistriktet och lyssna till heta röster, som sjöngo proletärsånger, men liksom alltid fick han sin verkliga avspänning när han strövade omkring i stadens skogiga förorter.

Sommaren 1911 bodde Lenin tillsammans med familjen Zinovjev i den lilla byn Longimot utanför Paris. Det var ingen semester. En bolsjevikisk partiskola inrättades, och Lenin arbetade varje dag utom söndagar, då han envist vägrade att prata om fackfrågor. I stället körde han omkring sina kamrater på stängen på sin cykel.

Vid slutet av 1911 var Lenin upptagen av nya planer som syftade till att erövra makten över partiapparaten och hoppades kunna vinna en ny kongressmajoritet, som skulle stadfästa hans dominerande ställning. I hans egna led fanns det fortfarande en del personer, som förordade återförening med mensjevikerna, och representanter för de båda grupperna förhandlade ännu en gång i Paris, men Lenin ville inte ta någon del i dessa samtal. För att förekomma sina motståndare skickade han sina agenter till Ryssland för att mobilisera ett ”allmänt partikonvent” med hans anhängare.

Bolsjevikernas konferens hade utsatts till att börja i Prag i januari 1912. Sedan Lenin anträtt resan till denna stad, kommo två bolsjevikagenter till Paris på väg till Prag. En av dem var Brendinskij, vars huvudsakliga arbete var att distribuera illegal litteratur i Moskva. Han hade blivit häktad i Vilna strax före avresan till Västeuropa, men släpptes efter tio dagar i fängelset. Den andra delegaten talade om för Krupskaja, att medan Brendinskij satt fängslad, hade andra revolutionärer, som kommo för att hämta litteratur hos honom, också gripits.

Krupskaja hade fått meddelande om att bolsjevikernas trycksaker inte blevo distribuerade i Moskva. När hon frågade Brendinskij till vem han delade ut sina trycksaker, blev han förvirrad och förklarade, att de gingo till arbetare. Hon frågade efter deras namn och adresser. Hans svävande svar visade, att han ljög. Utsatt för fortsatt utfrågning bröt Brendinskij samman. Det upptäcktes, att alla trycksaker han mottagit från utlandet hade gått raka vägen till ochranan.

”Jag var mycket stolt över att jag hade skyddat konferensen från en provokatör”, sade Krupskaja. ”Men jag visste inte, att det fanns två spioner till där.”

Många år senare erkände den stora sovjetencyklopedin i sin redogörelse för Pragkonferensen, att två av de tretton röstande delegaterna voro ochranaagenter. (I verkligheten fanns det tre.)

Lenins omsorgsfullt utvalda delegater i Prag förklarade, att de representerade hela det socialdemokratiska partiet och togo avstånd från ”likvidatorer” och andra antileninister. En centralkommitté utsågs, bestående av Lenin, Zinovjev, Ordzjonikidze, Spandarian, Golosjokin, Schwartzman och — Malinovskij.

Malinovskij utsågs till ledare för den bolsjevikiska centralkommitténs ryska byrå med rätt att upptaga vilka nya medlemmar i centralkommittén han fann lämpligt. Snart efter sin återkomst till Ryssland tillkallade Malinovskij Stalin, som rymt från sin förvisning i Vologda-provinsen i februari 1912.

Pragkonferensen utgjorde det slutliga inseglet på söndringen mellan de båda fraktionerna. I

fortsättningen förde bolsjevikpartiet en fullkomligt självständig tillvaro i förhållande till mensjevikerna, utom i fråga om deras begränsade samverkan i duman. Men även den skulle snart ta slut.

För sin syster Anna, som besökte honom i Paris några månader tidigare, hade Lenin bekänt: ”Jag vet inte, om jag får leva så länge att jag får se partiet leva upp igen”. Men nu kände han sig säker på att vändpunkten hade nåtts.

Under den korta tid han var fri spelade Stalin en ledande roll vid reorganisationen av de bolsjevikiska cellerna i Ryssland. När han bodde i ett litet hotell i S:t Petersburg under det antagna namnet Ivanov, skrev han den 10 februari 1912 till Lenin: ”Det går ganska bra. Jag hoppas att det snart skall gå mycket bra. Stämningen bland vårt folk är uppmuntrande.”

Mindre än två månader senare skakades det ryska kejsarriket av en politisk kris. Det började med en strejk bland gruvarbetarna vid Lena-guldfälten i norra Sibirien. När arbetarnas ledare häktades, samlades männen i en klunga för att kräva deras frigivande. Utan föregående varning öppnade militär eld mot de strejkande och hundratals skötes ned. Detta var den 4 april 1912. En vecka senare, när nyheten nådde fram till europeiska Ryssland, framkallade den en våldsam reaktion. Under loppet av några få dagar utbröto spontana strejker i nästan alla större industristäder i Ryssland; över 215 000 arbetare nedlade arbetet såsom protest. Det var den största missnöjesyttringen sedan generalstrejken 1905. Häktningar följde snabbt. Stalin, som arbetade på Lenins veckotidnings S:t Petersburgskontor, häktades igen och förvisades till Narimtrakten i Sibirien.

*

Ungefär vid denna tid anklagade Burtsev dr Zjtomirskij, en av de ledande i bolsjevikpartiets utländska byrå och nära vän till Lenin, för att vara *agents provocateur*. Lenin, som blev högeligen irriterad, beordrade Malinovskij att undersöka, var Burtsev fick sina bevis ifrån. Men Burtsev var misstänksam mot Malinovskij och vägrade att lämna honom några upplysningar. När statspolisens arkiv öppnades efter revolutionen 1917, avslöjades det att dr Zjtomirskij hade tjänstgjort som ochranaagent från 1902 till 1917.

Pragkonferensen hade också beslutat att ge ut en populär dagstidning i S:t Petersburg. Den skulle heta *Pravda* och Malinovskij fick i uppdrag att ge ut den.

Trots sina många anhängare inom fackföreningarna voro mensjevikerna inte bara ur stånd att finansiera en daglig tidning, utan hade t. o. m. svårigheter att hålla sin veckotidning flytande. Bolsjevikcentralen däremot, som kunde utnyttja de stora summor den erhöll genom beväpnade expropriationer, arv och politiska giftermål, var i stånd att betala fiolerna. *Pravdas* första nummer utkom i maj 1912, några veckor efter proteststrejken mot Lena-massakern. I denna nya flodvåg av revolutionär agitation vann *Pravda* såsom den enda dagliga arbetartidningen i Ryssland stor spridning. Den tryckte stenografiska referat av socialistiska deputerades anföranden i duman, rapporterade alla viktigare arbetskonflikter och innehöll brev och förstahandsreportage från ledande fabriker. Till att börja med undvek tidningen omsorgsfullt polemik mot andra socialistiska riktningar och vann därigenom ett solitt anseende bland S:t Petersburgs arbetare. Först sedan *Pravda* hade vunnit betydande prestige och inflytande, började Lenin gå till storms mot sina politiska motståndare i tidningens spalter.

I juli 1912 flyttade Lenin, Zinovjev och Kamenjev från Paris till Krakow i Galizien. Deras avsikt var att befinna sig nära ryska gränsen för att underlätta utgivandet av *Pravda* och ledningen av den bolsjevikiska verksamheten i Ryssland. Tillåtelse för Lenin att bo i Krakow utverkades hos österrikiska regeringen av Fürstenberg-Ganetskij, en man som skulle dyka upp många gånger

under de avgörande åren längre fram, då Lenin bäst behövde hans tjänster.

Flertalet ledare och politiska artiklar i *Pravda* skrevos av Lenin, men utgivaren i S:t Petersburg var Roman Malinovskij och den ansvarige redaktören var Tjernomazov.

I Pronino inte långt från Krakow delade Lenins och Zinovjevs en tid våning. Till middagstiden, då posten kom, stannade Lenin i sitt arbetsrum. Sedan samlades hans kolleger för att läsa dagens post. På grundval av deras diskussion av nyheterna från Ryssland, delade Lenin ut ämnen för artiklar i kommande nummer av *Pravda*. Alla åto tillsammans i köket. Middagen och kvällsvarden bestod nästan alltid av soppa och köttbullar. Efter en kort stunds vila brukade Lenin återgå till sitt arbete och stannade vid skrivbordet till kl. 9 på kvällen.

När han slutat sitt eget arbete, samlade han ihop och läste hela bunten av artiklar, som skulle skickas till S:t Petersburg — hans egna voro alltid färdiga först — och sedan gick han till posten med dagens skörd av avgående brev.

I Krakow tog han åter upp sin älsklingsport om vintern skridskoåkning. Ett annat tidsfördriv var att leka med Zinovjevs unge son Stepa. Lenin, som alltid lidelsefullt älskade barn, blev särskilt fäst vid pojken. För Stepas mor röjde han sin sorg över att inte ha några egna barn. ”Så synd att vi inte har en sådan pojke som Stepa”, suckade han. Då Zinovjev inte ville låta honom adoptera barnet, blev Lenin ledsen. Medan Stepa ännu var lindebarn, brukade Lenin sitta och titta på honom länge och fråga, varför han grät. När Stepa började gå och tala, blev Lenin hans lek-kamrat, kröp under sängen för att hämta Stepas boll, bar honom på axlarna, sprang i kapp med honom och lydde hans minsta vink. De båda vände upp och ned på huset under sin lek. Om någon försökte avbryta, brukade Lenin med låtsad högtidlighet svara: ”Stör oss inte. vi leker”. Men t. o. m. Stepa fick dra sig tillbaka, när Lenin arbetade. Så fort han såg att Lenin började skriva, brukade han bli lugn och tyst.

Vid denna tid flydde Bucharin från förvisningen, tog sig över ryska gränsen och kom till Lenin i Galizien. Så snart han anlönt, varnade han Lenin för Malinovskij. Lenin gav Malinovskij order att infinna sig hos honom i Pronino för att träffa Bucharin ansikte mot ansikte. Bucharin satt och väntade i ett litet rum i Lenins hus. Malinovskij hade inte fått veta något på förhand. När Malinovskij steg in i rummet och fick se Bucharin, blev han skräckslagen.

”Jag hade ett intryck”, skrev Bucharin senare, ”att han trodde att jag skulle flyga på honom med en kniv.” — Men när Lenin kom in i rummet och Malinovskij förstod att han inte svävade i någon omedelbar fara, återvann han fattningen, gick fram mot Bucharin med utsträckta armar och sade: ”Nej men Nikolaj! Hur har du kommit hit?”

Trots Bucharins misstankar försvarade Lenin och Zinovjev kraftigt Malinovskij. De förklarade Malinovskijs snabba omvändelse till bolsjevismen med att han i sin egenskap av verklig proletär hade insett, vilken skada ”likvidatorerna” gjorde. Anklagelserna mot Malinovskij voro illvilliga, hävdade de. Bucharin blev inte övertygad. Under tiden hade Malinovskij blivit ledare för bolsjevikernas organisation i Ryssland. Han var faktiskt Lenins ställföreträdare i själva Ryssland. Han satt i den fjärde duman såsom ledare för den bolsjevikiska femmannagruppen och såsom vice ordförande i den förenade socialdemokratiska gruppen, i vars spets stod Tjcheidze, en gammal mensjevik från Kaukasus. I de föregående tre dumorna hade den socialdemokratiska gruppen röstat och uppträtt som en enhet och hade byggt upp en vidsträckt popularitet bland de ryska massorna. Vid fjärde dumans öppnande utsåg den socialdemokratiska partiledningen Malinovskij att svara på premiärminister Kokovtsevs programförklaring.

I december 1912 höll partiet rådslag i Lenins hem i Krakow. Bolsjevikdelegater från S:t Petersburg, Moskva, Ural, Kaukasus och de sydliga provinserna deltog och beslöt att

organisera revolutionära gatudemonstrationer, strejker och hemliga kommittéer i verkstäder och fabriker. Överläggningen bevistades av Lenin, Kamenjev, Zinovjev, Krupskaja, de bolsjevikiska dumadeputerade, däribland Malinovskij, såväl som Stalin, som ännu en gång lyckats rymma från sin förvisning.

En annan delegat, som deltog i partiöverläggningarna i Krakow var Alexander Trojanovskij, som senare blev Sovjets ambassadör i USA.

I februari 1913 blev Trojanovskijs hustru, som just hade återvänt från Österrike med instruktioner från Lenin, häktad i Kiev. Hon hade blivit ombedd att bli sekreterare åt den bolsjevikiska gruppen i duman. Viktiga dokument funnos i hennes besittning.

Mycket få personer hade vetat om hennes ankomst. Både Bucharin och Trojanovskij misstänkte, att Malinovskij hade sin hand med i häktningen. Trojanovskij skickade ett rekommenderat brev till sin svärfar och talade om för honom, att han visste, vem som hade förrått hans hustru till polisen och att han var besluten att göra upp räkningen med angivaren. Brevet medförde det resultat, som Trojanovskij väntade. Hans hustru frigavs omedelbart.

Trojanovskij, som nu var övertygad om att häktningen av hans hustru var någon *agents provocateur's* verk, forskade i alla detaljer rörande hennes resa till Ryssland — vem hon hade träffat där såväl som omständigheterna vid hennes häktning och frigivande. Alla indicier pekade på Malinovskij.

Sedan han diskuterat saken med Bucharin, skrevo båda till centralkommittén och krävde, att Malinovskij skulle ställas inför en partidomstol. Till svar fingo de en skarp reprimand från Lenin, som på centralkommitténs vägnar förbjöd dem att utsprida sådana rykten om Malinovskij. Lenin stämplade deras handling som värre än förräderi och hotade att låta utesluta dem ur partiet, om de framhärdade. Bucharin fogade sig, men Trojanovskij bröt snart med Lenin och slöt sig inte åter till bolsjevikerna förrän 1921. Men nya bevis mot Malinovskij hopade sig undan för undan.

I slutet av sommaren 1913 flydde Sverdlov, som var aktiv medlem av bolsjevikpartiet, från Sibirien till S:t Petersburg och gömde sig i den bolsjevikiske dumadeputeraden Badajevs bostad. Några dagar senare frågade portvakten Badajev, om han dolde en man, vars signalement stämde med Sverdlovs. Badajev förnekade, att han hade någon främling gömd i sin våning, men han förstod, att Sverdlov inte längre var i säkerhet hos honom. Efter samråd med Malinovskij beslöt han att flytta Sverdlov någon annanstans. Sverdlov skulle stå vid fönstret, medan Badajev och Malinovskij höllo utkik efter spioner. Om vägen var fri skulle de båda tända cigaretter som signal åt Sverdlov att komma ut. När Sverdlov såg signalen, gick han ut på gatan. De båda männen hjälpte honom över ett staket, där en droska väntade på honom för att köra honom till Malinovskijs våning. Därifrån fördes han hem till en annan bolsjevikisk dumadeputerad, Petrovskij. Samma natt häktades han och skickades tillbaka till Sibirien. Och fortfarande gjordes ingenting för att undersöka Malinovskijs förehavanden.

Endast några dagar efter Sverdlovs häktning organiserade bolsjevikerna en konsert och bal under skenbart oskyldiga auspicer för att skaffa inkomster åt *Pravda*. Dyliga konserter hölls ofta i S:t Petersburg och tjänstgjorde som ganska trygga mötesplatser för revolutionärer, inklusive dem som levde på falska pass. Bland de närvarande voro Stalin, som bodde illegalt i S:t Petersburg, och Malinovskij.

Innan Stalin hann blinka, var han omgiven av polisagenter. Arrangörerna av konserten förde honom till ett omklädningsrum för att han skulle få byta kläder och lägga sig till med en förklädnad, men hemliga polisens agenter trängde in i omklädningsrummet. En av dem grep Stalin och skrek:

— Djugasjvili, äntligen har vi fått tag i dig!

— Jag heter inte Djugasjvili, sade Stalin. Mitt namn är Ivanov.

— Det kan du försöka slå i någon annan, sade polisagenten. Han fördes i väg till fängelset och förvisades ånyo till Sibirien, där han fick stanna till revolutionen.

Efter dessa nya häktningar stärktes övertygelsen om att det fanns en *agents provocateur* i de högre bolsjevikiska kretsarna, som utlämnade partimedlemmar till polisen. Men ingen kunde namnge honom.

I augusti 1913 kallades bolsjevikledarna till en ny konferens med centralkommittén i en by i närheten av Zakopane i Galizien. Dit kommo 22 bolsjeviker, däribland Lenin, Zinovjev, Kamenjev, Trojanovskij, Sjtoman, Ganetskij, Malinovskij och de andra bolsjevikdeputerade i duman. Fem av dessa män visade sig sedermera vara ochranaagenter. (Deras rapporter publicerades i Moskva efter sovjetrevolutionen i boken *Bolsjevikerna enligt Moskva-Ochranans dokument*.) Lenin drev igenom sin resolution om klyvning av den socialdemokratiska representationen i duman, och Malinovskij fick i uppdrag att organisera en särskild bolsjevikisk partiledning.

Två veckor senare förelade de sex bolsjevikdeputerade de sju mensjevikdeputerade ett ultimatum att godkänna Lenins program. När mensjevikerna vägrade, bildade Lenins anhängare sin egen partiorganisation med Malinovskij som ordförande.

Genast inledde *Pravda* en kampanj för att misskreditera Tjcheidze och mensjevikerna. Flertalet ledare i *Pravda* skrevos fortfarande av Lenin och Zinovjev, men den lokala politiken lades upp av Malinovskij, som utnyttjade varje tillfälle att angripa de mensjevikiska dumarepresentanterna och fackföreningsledarna, inte bara i pressen utan också vid offentliga möten. Han beskyllde mensjevikerna för att förråda arbetarklassens intressen och böja sig för den tsaristiska reaktionen. I själva duman höll Malinovskij eldiga revolutionära anföranden, i vilka han anklagade hela den liberala och radikala oppositionen för feighet och svek mot folket.

Bolsjevikerna lyckades få överhand i flera viktiga fackföreningar, då regeringen plötsligt började inringa alla mensjevikernas ledare och framstående partiarbetare. Vid den tidpunkt då dessa häktningar företogs, föreföllo de att ingå i den allmänna undertryckningspolitiken. Senare avslöjades de såsom resultatet av en av Malinovskij uppgjord plan.

Malinovskijs djärva anföranden i duman och vid arbetarmöten gjorde honom mycket populär bland arbetarna. Han blev Lenins andra jag i Ryssland och for ofta till Krakow för att få instruktioner.

När Malinovskij först tagit säte i duman, fick Lydia Dan, mensjevikledaren Fjodor Dans hustru och Martovs syster, anonyma brev från hemliga polisen, att Malinovskij var en av deras agenter. Ytterligare ett sådant brev mottogs av redaktionen för den mensjevikiska tidningen i S:t Petersburg. Men ingen brydde sig mycket om dessa anklagelser.

I april 1914 gjorde tsarregeringen ett angrepp på dumaledamöternas parlamentariska immunitet. Tsaren hade avlägsnat premiärminister Kokovtsev för påstådda liberala böjelser och ersatt honom med den gamle inkompetente reaktionären Goremykin, som fick befallning att utrota den revolutionära rörelsen. Goremykin började med att framföra anklagelser mot Tjcheidze för ett radikalt anförande han hållit i duman. Då Goremykin inledde sitt tal i duman, bultade de deputerade på vänsterflygeln i bänkarna och skreko: — Yttrandefrihet för dumans medlemmar! Goremykin kunde inte fortsätta. Talmannen Rodzianko försökte förgäves att återställa ordningen; han bad Goremykin om ursäkt och föreslog, att socialdemokraterna och Alexander Kerenskijs

trudovikgrupp skulle utestängas från förhandlingarna under femton sammanträden. Förslaget antogs.

När de suspenderade deputerade den 7 maj 1914 återvände, läste Kerenskij på hela vänsterns vägnar upp ett uttalande, som klandrade regeringen. Talmannen avbröt honom flera gånger och förbjöd honom slutligen att fortsätta. Malinovskij kom efter Kerenskij, men han klubbades också ned. Men Malinovskij fortsatte att tala från talarstolen, tills talmannen tillkallade vaktbefälhavaren, som beordrade honom att återvända till sin plats.

Malinovskij fordrade, att alla vänsterflygelns deputerade skulle avsäga sig sina mandat i duman, och påstod, att deras fortsatta närvaro där bara förhöjde reaktionens prestige. När hans förslag förkastades, uppsökte han talmannen på dennes ämbetsrum och överlämnade ett förseglat kuvert med orden:

— Adjö, herr Rodzianko.

— Vad menar ni? frågade Rodzianko förbluffad.

— Det kommer ni att få veta, när ni har läst detta, svarade Malinovskij och tillade, att han skulle lämna landet samma dag.

Malinovskij gick hem. När Rodzianko öppnade dumans förhandlingar, meddelade han ledamöterna, att han just hade mottagit Malinovskijs avsägelse från duman. Meddelandet framkallade uppståndelse och alla tittade på Badajev, den ende bolsjevik som var närvarande vid sammanträdet. Lika häpen som de andra telefonerade han omedelbart till *Pravda*, där redaktionsmedlemmarna stodo som fallna från skyarna inför nyheten.

Badajev förklarade, att ingen i den bolsjevikiska gruppen haft en aning om Malinovskijs planer. De betraktade det hela som ett fragrant brott mot partidisciplinen. Petrovskij skickades i väg till Malinovskij för att fordra, att denne skulle inställa sig inför de bolsjevikiska deputerade och avge en tillfredsställande förklaring. Petrovskij fann Malinovskij vandrande halvklädd av och an i sitt rum.

— Stör mig inte, jag är förfärligt upprörd, sade han till Petrovskij.

— Är det sant att du har avsagt dig ditt mandat i duman? frågade Petrovskij.

— Ja, men låt mig vara i fred, blev svaret.

— Jag bryr mig inte om din nervositet, sade Petrovskij. Utan partiets tillstånd har du tagit ett steg, som står på gränsen till förräderi. Jag har skickats hit av partiet för att fordra, att du omedelbart kommer till gruppens lokaler för att förklara ditt exempellösa tilltag.

— Jag har inte möjlighet att ge några förklaringar just nu, svarade Malinovskij snävt.

— Betyder det att du vägrar att böja dig för partiets beslut?

— Du får uppfatta det hur du vill! skrek Malinovskij. Men jag säger dig en gång till, att jag inte har möjlighet att förklara någonting.

När Petrovskij avlagt rapport för den bolsjevikiska dumagruppen, skickade de honom tillbaka till Malinovskij med budskap, att om han inte omedelbart kom, skulle de vidtaga stränga åtgärder emot honom. När Petrovskij återkom, skrek Malinovskij åt honom:

— Bad jag dig inte att låta mig vara i fred? Vad gör du här igen? Jag har ju sagt dig en gång, att jag inte tänker gå dit, och det är ingenting mer att bråka om.

När Malinovskij hotades med att bli ställd inför en partidomstol, blev han hysterisk, sprang fram

och tillbaka i rummet och skrek:

— Döm mig ni! Lägg fram era anklagelser! Gör vad ni vill! Jag kommer inte att lämna några förklaringar, hör du det? Inga förklaringar!

— Är det ditt sista ord? frågade Petrovskij.

— Ja, ja, det är mitt sista ord. Jag skall lämna det här landet i kväll. Om du inte tror mig, så kan du se mitt utresevisum här.

Badajev förklarade, att Malinovskijs handling inte bara var en kränkning av den bolsjevikiska disciplinen, utan att den försåg partiets fiender med verksam ammunition. Rykten spred sig om en splittring inom den bolsjevikiska gruppen, och affären skapade oerhörd sensation.

Vad Badajev inte sade, var att den mensjevikiska tidningen *Rabotjaja Gazeta* krävde, att en kommitté av alla vänsterpartier skulle undersöka hela Malinovskij-affären. Detta krav framställdes, när det berättades att vice talmannen i duman, den konservative deputeraden furst Volkonskij, skulle ha underrättat en vänsterdeputerad om att Malinovskij hela tiden hade varit polisspion. Då furst Volkonskij ansattes av socialdemokraterna, vägrade han att bekräfta eller dementera ryktet.

Mensjevikerna togo itu med att undersöka Malinovskijs förflutna och hittade mera bevis för att han var ochranaagent. Sedan publicerade deras tidning en ledare, som krävde att han skulle ställas inför en domstol.

Malinovskij själv låtsades till att börja med inte om detta krav. Men *Pravda* offentliggjorde ett uttalande, undertecknat av Lenin och Zinovjev, i vilket mensjevikerna stämplades som bakdantare och feiga uslingar, som voro rädda för att lägga fram en klar anklagelse mot Malinovskij, utan försökte sticka dolken i ryggen på det bolsjevikiska partiet. Martov och Dan, som då voro de båda högsta mensjevikledarna i S:t Petersburg, publicerade ett av dem undertecknat uttalande, vari de upprepade sina beskyllningar och sitt krav. Att avslöja en polisagent var en straffbelagd handling, varför Martov och Dan genom att underteckna uttalandet riskerade att bli häktade.

Lenin, Zinovjev och Kamenjev, som skrevo i *Pravda*, svarade, att de vägrade att tillåta "likvidatorer" och representanter för "Stolypins arbetarparti" att sitta till doms över en talesman för det revolutionära proletariatet. *Rabotjaja Gazeta* fortsatte under tiden att avtrycka resolutioner och brev, som krävde, att Malinovskij skulle inställa sig inför en revolutionär domstol.

Malinovskij hade från S:t Petersburg rest till Lenin i Galizien. Exakt vad som försiggick mellan de båda är inte känt, men detta är vad Bucharin, som var hos Lenin vid denna tid, senare skrev:

Jag kommer ihåg den blygselns tid, då Roman Malinovskij kom till Pronino. Första natten sov jag i rummet på övre botten. Jag sov dåligt och vaknade då och då. Hur skulle det kunna vara annorlunda, när saken rörde sig om den spionverksamhet, som ledaren för den bolsjevikiska gruppen i duman hade bedrivit?

Jag hörde tydligt hur Ilitj gick fram och tillbaka i rummet på nedre botten. Han kunde inte sova. Han gick ut på balkongen, lagade sig litet te, vandrade åter fram och tillbaka på terrassen och stannade emellanåt. Han tillbringade hela natten vandrande och funderande. Ibland överväldigades jag av en vag dåsigthet. Men så snart som medvetandet återvände, uppfattade mitt öra det jämna trampet där nedifrån.

Äntligen är det morgon. Jag går ned. Jag får se Ilitj. Han är ordentligt klädd. Han har gula ringar kring ögonen. Men han skrattar muntert; hans gester äro precis som vanligt.

— Har du sovit gott? frågar han och skrattar. Skulle du inte vilja ha litet te? Bröd? Skall vi ta en

promenad? — Precis som om ingenting hade hänt. Som om det inte hade funnits någon sömnlös natt, ingen smärta, inget lidande, ingen kamp, inget hårt tankearbete, inget grubbel. Nej, Ilitj hade helt enkelt tagit på sig sin järnviljas rustning. Den kunde aldrig någonting tränga igenom.

Lenin fann på en utväg. Den 25 maj 1914 stod följande, av Malinovskij undertecknade brev i *Pravda*:

Ehuru jag av personliga skäl avbrutit min politiska verksamhet, är jag alltjämt medlem av bolsjevikiska partiet. Tag skall ställa de där reaktionärerna Martov och Dan inför rätta i ett fritt land, om de ha fräckheten att personligen anklaga mig.

Tillsammans med Malinovskijs brev mottog *Pravda* följande telegram från Galizien, undertecknat av Lenin, Zinovjev och Ganetskij:

MARTOV OCH DAN ÄRO SMUTSIGA BAKDANTARE SOM ALLTID UTSPRIDA ONDA RYKTEN OM SINA MOTSTÅNDARE. VI KRÄVA ATT DE FRAMLÄGGA DIREKTA OCH PERSONLIGEN UNDERTECKNADE ANKLAGELSER. SEDAN VI UNDERSÖKT RYKTENA, ÄRO VI ABSOLUT ÖVERTYGADE OM MALINOVSKIJS POLITISKA HEDERLIGHET.

På ledarspalt förklarade *Pravda*, att dessa uttalanden av Malinovskij och Lenin gjorde slut på det gemena förtälet; tidningen uppmanade sina anhängare att ”marschera framåt i slutna led mot de yttre fienderna och mot bakdantare och förrädare som Martov och Dan”.

1915 innehöll Lenins emigranttidning *Sotsialdemokrat* en notis att Malinovskij dödats i kriget. I en dödsruna beklagades ”denne store proletärledares” för tidiga död. Men Malinovskij var ingalunda död och inte heller var hans fall avslutat. Han skulle komma att bereda Lenin och bolsjevikpartiet mera bekymmer.

De icke-bolsjevikiska gruppernas inställning till Lenin vid denna tid uttrycktes koncentrerat av Charles Rappaport, den rysk-franske socialisten, som sedermera blev framstående kommunist. Rappaport jämförde Lenins ställning inom den revolutionära rörelsen med Stolypins inom tsarregimen. Inget parti kunde existera under Lenins självhärskarvälde, sade Rappaport 1914:

Vi erkände Lenins insatser. Han är en man med järnvilja och en oförliknelig grupporganisatör. Men Lenin betraktar endast sig själv såsom socialist. Vem som än vågar sätta sig upp emot honom, dömer han för evigt... Han betraktar dödsstraffet såsom det enda medlet att garantera socialdemokratiska partiets tillvaro. Han förklarar krig mot envar, som hyser annan åsikt än han. I stället för att bekämpa sina motståndare inom det socialdemokratiska partiet med socialistiska metoder, d. v. s. med sakskäl, använder Lenin uteslutande kirurgiska metoder, ”åderlåtning”. Inget parti skulle kunna existera under ledning av denne socialdemokratiska tsar, som betraktar sig själv som ett slags super-marxist, men som i verkligheten bara är en äventyrare av allra högsta klass. Jag hör inte till någon av de stridande fraktionerna, men min mångåriga erfarenhet ledde mig fram till övertygelsen, att Lenins seger skulle medföra den största fara för den ryska revolutionen. Lenin kommer att hålla revolutionen i ett så fast grepp att han kväver den.

I ett brev till Tjcheidze, mensjevikernas ledare i duman, hade Trotskij tidigare skrivit:

Som en sannskyldig djävulsbrygd måste man betrakta det beklagliga partikäbbel, som systematiskt underblåses av mästaren i konsten, Lenin, denne professionelle exploatör av efterblivenheten inom den ryska arbetarrörelsen... Hela leninismen byggnad vilar f. n. på lögn och förfälskning och bär inom sig de giftiga fröna till sin egen upplösning.

Den 16-17 juli 1914 hölls en särskild konferens med internationella socialistiska byrån i Bryssel. Föredragningslistan skulle omfatta bl. a. frågan om den ryska arbetarrörelsens enhet. Bland de närvarande medlemmarna av byrån märktes Vandervelde, Huysman och Kautsky, den ryska socialdemokratin var representerad av Axelrod, Plechanov, Martov, Trotskij, Alexinskij,

Ganetskij och Rosa Luxemburg.

Internationella socialistiska byrån hade länge varit bekymrad över splittringen inom socialdemokratiska partiet och över Lenins och hans medhjälparens aggressiva roll. Ändock undvek den att blanda sig i partiets angelägenheter. Skandalen hade emellertid blivit för stor för att man längre skulle kunna bortse ifrån den. Lenin ville inte finna sig i någon reprimand från socialistiska internationalsen. Varken han, Zinovjev eller Kamenjev infann sig vid Brysselkonferensen. I stället skickades några mindre framträdande representanter dit för att meddela Lenins avvisande inställning till ett ånyo enat parti. De höllo på förhand utarbetade anföranden i vilka de förklarade, att det bästa sättet att garantera sammanhållningen inom rörelsen var att erkänna Lenins kommitté såsom hela partiets centralkommitté. Plechanov, Martov, Alexinskij och andra svarade bolsjevikdelegaterna med att fullständigt bryta staven över Lenin.

Plechanov anklagade Lenin för att ha lagt beslag på partiets egendom och förklarade, att enhet var otänkbar, om inte Lenins inflytande inom partiet blev beskuret. Alexinskij beskyllde Lenin för att ha förhindrat avslöjandet av *agents provocateurs*. Internationella byråns medlemmar blevo chockerade över dessa anklagelser, och eftersom de bolsjevikiska delegaterna undveko diskussion, föreslog Vandervelde, understödd av Kautsky, att frågan om schismen inom det ryska socialdemokratiska partiet skulle framläggas inför internationalens kongress i Wien i slutet av augusti. Denna kongress skulle emellertid aldrig gå av stapeln.

Men ehuru Lenin inte var populär bland de äldre ledarna för det socialdemokratiska partiet, steg hans inflytande bland fabriksarbetarna i S:t Petersburg, Moskva och andra industricentra. Hans enkla och direkta paroller om revolutionär handling tilltalade den ryske genomsnittsarbetaren starkare än den västeuropeiska marxismens invecklade teorier och mensjevikernas moderata politik.

I juni 1914 sammanträdde den bolsjevikiska centralkommittén i Krakow för att diskutera förberedelserna för inkallande av en ny bolsjevikkongress. Men dessa förberedelser avbrötos genom krigsutbrottet.

VII. Från krig till revolution

Lenin hade sett det rysk-japanska kriget driva in den kil, som öppnade vägen för revolutionen 1905. Han väntade sig, att ett nytt krig skulle bli prologen till en ny revolution. 1913 hade han skrivit till Maxim Gorkij: — Krig mellan Österrike och Ryssland skulle vara mycket nyttigt för revolutionens sak i Västeuropa. Men det är svårt att tro att Franz Josef och Nikolaus skall bereda oss det nöjet.

Ett år senare gjorde de det. När nyheten om den tyska krigsförklaringen mot Ryssland nådde Lenin i Krakow, var den första fråga han riktade till Zinovjev:

— Hur kommer andra socialistiska internationalsen att reagera?

— Du skall få se, profeterade Zinovjev. De socialdemokratiska herrarna i Tyskland kommer inte att våga rösta mot Kaiserns regering i fråga om anslagen till krigsbudgeten. De kommer att nedlägga sina röster.

— Nej, svarade Lenin. Så fega är de ändå inte. De kommer naturligtvis inte att på allvar opponera sig mot kriget, men för att lugna sina samveten kommer de att rösta emot det, om också bara av rädsla för att arbetarklassen skall resa sig emot dem.

Båda hade fel. Trots det faktum att alla socialdemokratiska partier i Europa voro konsekventa

motståndare till militarismen, ställde sig andra internationalen på den ståndpunkten, att enda sättet att stoppa ett krig var att hindra det från att bryta ut. Sedan ett krig väl börjat — så resonerade de som goda marxister — skulle en generalstrejk endast skada de mera framskridna länderna, under det att de efterblivna, reaktionära regimerna, såsom t. ex. tsar-Ryssland, skulle bli minst lidande. Omöjligheten att igångsätta generalstrejker eller resningar bland soldaterna under det tidigare skedet av ett verkligt krig erkändes t. o. m. av sådana vänsterradikaler som Rosa Luxemburg.

Internationella socialistiska byråns konferens, som hölls i Bryssel i slutet av juli 1914, fördömde både Österrikes och Rysslands upp- trädande. Och i Tyskland strävade socialdemokraterna av alla krafter för att avvärja den hotande konflikten. Våldiga demonstrationer iscensattes i alla tyska städer, och den 25 juli utfärdade tyska socialdemokratiska partiets exekutivutskott följande kommuniké:

Ingen tysk soldats blod får utgjutas för att tillfredsställa den mordiske österrikiske tyrannens önskningar. Vi vädja till er, kamrater, att genast genom massmöten ge uttryck åt det klassmedvetna proletariats orubbliga önskan om fred.

När de tyska arbetarnas vädjanden inte vunno gehör, stodo socialdemokraterna likafullt inför det faktum, att det krig de så länge kämpat emot blev verklighet. Under återopande av att de hade försökt att hindra Kaiserns regering från att gå till angrepp, och att motstånd mot kriget nu skulle betyda seger för tsaren, slog de tyska socialdemokraterna, inklusive sådana glödande antimilitarister som Karl Liebknecht, Lenin och Zinovjev med bestörtning genom att rösta för de första krigsanslagen. När Lenin slog upp *Vorwärts* Berlinupplaga, vägrade han att tro nyheten.

— Det är omöjligt, ropade han högt. Det här exemplaret är säkert förfalskat. Det borgerliga tyska packet måste ha gett ut ett specialnummer. När han till slut blev övertygad, utropade han:

— Andra internationalen är död!

När kriget bröt ut, satte österrikiska polisen i gång en spionjakt över hela Galizien. Varje utlänning var misstänkt. På kvällen den 7 augusti 1914 kom Lenin i regnet på besök till Ganetskij.

— De har just gjort en razzia i min bostad, sade han. Den leddes av fanjunkaren i gendarmeriet här på orten. Han har beordrat mig att träffa honom i morgon bitti på järnvägsstationen för att följa med honom till Nowy Targ. De gjorde en väldigt slarvig undersökning. Den dåren lämnade hela partikorespondensen orörd och tog bara med sig ett manuskript om jordfrågan. Han trodde att statistiska tabeller var en hemlig kod. Det var tur att han lät korespondensen vara, för den innehåller adresser och andra hemliga saker ... Vad anser du? Kommer de att häkta oss i morgon i Nowy Targ eller kommer de att släppa oss? Utsikterna är inte särskilt ljusa. Det är ju krig. Den dumbommen till gendarm misstänker mig för spioneri, och jag blir troligtvis häktad.

Polisen i Krakow kände enligt Ganetskij väl till att Lenin var en oförsonlig fiende till tsarismen. De hade hållit honom under ständig övervakning och visste, att han inte blandade sig i österrikiska angelägenheter. Sådan var inställningen i Krakow, men Nowy Targ var någonting annat. Där kunde man vänta sig det värsta.

Ganetskij satte sig därför i förbindelse med dr Marek, den österrikiske socialdemokratiska deputerade, som hade hjälpt till att skaffa Lenin uppehållstillstånd i Krakow. Lenin telegraferade själv till polischefen i Krakow:

Ortspolisen misstänker mig för spioneri. Jag har de två sista åren bott på Lubomirszcagatan 57 i Zwenschintzdistriktet i Krakow. Jag har anmält mig personligen hos poliskommissarien i Zwenschintz.

Jag är emigrant och socialdemokrat. Jag ber er telegrafera till vederbörande i Nowy Targ för att förebygga missförstånd.

Nästa dag fick gendarmeriet på platsen ett telegram från poliskommissarien i Krakow, som meddelade att det inte fanns någon anledning att kvarhålla Lenin. Under tiden hade emellertid både Lenin och Zinovjev blivit anhöllna. Ganetskij telegraferade då till de österrikiska socialdemokraternas ledare, Viktor Adler, och till den galiziske socialistdeputeraden Ignatz Daszynski. Liksom sina tyska kamrater stödde de österrikiska socialisterna i allmänhet krigsansträngningarna och stodo därför bättre till baks än vanligt hos sin regering. Adler gick till utrikesministern för att intervensera till Lenins förmån. Han försäkrade ministern, att det med hänsyn till Lenins inställning till tsarismen skulle vara nyttigast för Österrike-Ungerns sak att släppa lös honom. Åter i frihet skulle Lenin med säkerhet sätta i gång med aktiv propaganda mot ententen, försäkrade Adler. Detta argument gjorde intryck på utrikesministern. Samtalet fortsatte på följande sätt:

Ministern: — Ni säger, att Lenin är ententens värste fiende?

Adler: — Till och med mera än ni själv, Ers Excellens.

Österrikiske inrikesministern utfärdade då följande order:

Enligt uppgifter av deputeraderna dr Adler och Daszynski (den sistnämnde befinner sig nu i Krakow i samband med organiserandet av polska legionen och står i ständig kontakt med de militära myndigheterna), kunna de lämna upplysningar angående Uljanov.

Det är dr Adlers uppfattning, att Uljanov under nuvarande förhållanden kan vara till stor nytta. Polismyndigheterna uppmanas att så snart som möjligt underrätta oss, under vilken militärdomstols jurisdiktion Uljanov står.

Lenin frigavs ur fängelset den 19 augusti 1914 med tillstånd att resa till Schweiz.

I Zürich och Genève höllo skarpa meningsbrytningar beträffande kriget redan på att uppstå mellan de socialistiska emigranterna. Martinov, som var en ledande mensjevnik, höll en serie föreläsningar, vilka satte i gång en diskussion som räckte flera kvällar. Sedan talade några tyskar. De efterföljdes av Karl Radek, Trotskij, Alexinskij och till slut Lenin, Zinovjev och Martov.

Trotskij, som vid denna tid ännu inte stod Lenin nära, ansåg att flertalet socialistiska partiers inställning för kriget vilade på objektiva skäl. Trots den förmodade intressegemenskapen mellan kapitalisterna i alla länder hävdade han, att världens ekonomiska struktur alltså till stor del var mera nationell än internationell. Och arbetarna trodde enligt Trotskij, att om deras land erövrade nya kolonier och marknader, skulle de själva få högre levnadsstandard. I krigstid identifierade sig alltså arbetarna alltså med sina utsugares sak.

Trotskijs paroll 1914 var ”fred utan skadestånd och annexion, fred utan segrare och besegrade”. Den enda radikala åtgärd han påyrkade var styckning av det österrikisk-ungerska kejsardömet. Hans internationalism var vid denna tid främst riktad mot Tyskland. Under de första veckorna av kriget, då en tysk seger föreföll sannolik, voro t. o. m. ”internationalisterna” rädda för de möjliga konsekvenserna. Men vid den tidpunkt, då Trotskij reste till Paris, hade krigslyckan vänt sig. Det var tydligt, att Wilhelm II inte kunde få det slags fred han ville ha. I Frankrike var Trotskij snart i färd med att bekämpa det franska socialistpartiets patriotism, liksom han förut hade angripit de tyska socialdemokraterna.

Martov, Martinov och ett antal bolsjeviker, som då vistades i Schweiz, delade samma ”internationalistiska” inställning. Men det erkändes allmänt, att internationalismen ännu var för svag för att övervinna den nya flod av nationella känslor, som kriget framkallat.

Vid ett möte med bolsjevikerna, vilket hölls i skogen i närheten av Bern morgonen efter hans ankomst, lade Lenin fram sina synpunkter på kriget. En resolution antogs, som stämplade konflikten såsom imperialistisk och andra internationalens ledande mäns uppträdande såsom ett förräderi mot proletariatet. Den bolsjevikiske dumaledamoten Samoïlov fick i uppdrag att resa hem till S:t Petersburg med denna resolution och överlämna den till centralkommittén och den bolsjevikiska dumagruppen.

Vid en diskussion i Zürich kallade Lenin Trotskijs fredsparoll för ”fromma plattheter”. Inte fred, utan inbördeskrig var Lenins program. Att gå ut i skyttegravarna och bilda revolutionära celler var den rätta taktiken, påstod han.

— Tag era gevär och vänd dem mot era officerare och mot kapitalisterna, sade han. Och han citerade ett uttalande av Engels att arbetarna borde låta borgarna skjuta först. Nu, när världsbourgeoisien hade börjat skjuta, var det tid att svara. Han slog knytnäven i bordet och upprepade:

— Skjut först, herrar borgare!

Litvak i det judisk-socialistiska Bund säger:

Vi häpnade över att Lenin talade för att Rysslands yttre provinser, Ukraina, baltiska provinserna och de övriga skulle skäras bort. När jag sade, att han måste ha skämtat, att han kunde ha menat självstyrelse och federation men säkert inte att avskära Ryssland från Östersjön och Svarta havet, det ryska folkhushällets pulsådorr, svarade han, att han menade dödligt allvar.

— Vi storryssar, sade han, ha alltid burit oss åt som busar mot underkuvade folk. Allt vi duger till är att förtrycka dem.

Bucharin ger följande redogörelse för Lenins reaktion i början av kriget:

Ilitj blev omkring som en rasande tiger — en som ingen kan tämja. Som den store tänkare och revolutionäre profet han var, förtvivlade han inte ett ögonblick, lade inte för ett ögonblick armarna hjälplöst i kors. Hans första paroll, som utgjorde ett svar på krigsförklaringen, var ett lösenord för soldaterna i alla arméer: ”Vänd gevären mot era officerare!” Denna paroll offentliggjordes inte. I mera allmän formulering kom den att lyda sålunda: ”Förvandla det imperialistiska kriget till inbördeskrig!” Jag kommer ihåg de långa diskussioner, som fördes i vår lilla krets, då Ilitj rakt på sak ställde frågan om man inte bara borde splittra partiet, utan t. o. m. avsäga sig namnet ”socialdemokrat”! När Grigorij (Zinovjev) började tala om att det fanns traditioner att ta hänsyn till och inte bara medlemssiffror, genmälte Lenin fränt och ilsket och utan att bry sig om att det fanns damer närvarande:

— Javisst, det finns en massa dynga ibland dom! (han använde bara ett mycket starkare ord) och började med rasande energi utveckla sina idéer om kommunistiska partier och en ny international, som skulle vara revolutionär och upprorisk...

Meddelandet om att Plechanov förordade stöd åt ententens krigsansträngningar gjorde Lenin ursinnig. Han var angelägen att få träffa Plechanov ansikte mot ansikte. Plechanov hade utgivit en broschyr och hållit en serie föreläsningar, i vilka han krävde, att alla socialister skulle stödja ententen. Han hävdade, att om Tyskland vann, skulle det beröva Ryssland dess kustprovinser och förvandla landet till praktiskt taget en tysk koloni. Rysslands industri skulle komma att gå tillbaka och därmed den ryska arbetarklassen. Godsägarna skulle vinna överhand, vilket skulle stärka tsarismen och vrida den ryska klockan tillbaka för årtionden framåt. Dessutom skulle, resonerade Plechanov, striden sida vid sida med de demokratiska länderna England och Frankrike främja den ryska demokratiens sak. Han uppmanade enträget de ryska socialistiska emigranterna i Frankrike att anmäla sig som frivilliga i franska armén.

”Vi fingo veta i Lausanne”, berättar Bucharin, ”att Plechanov skulle hålla ett tal i Maison du Peuple, och vi skickade genast ett telegram till Lenin, som då var i Bern. Ilitj kom med vindens

hastighet. Salen var så full att man höll på att kvävas ... När Plechanov fick syn på Lenin, anmärkte han skämtsamt, att han kände sig 'lurad i en fälla'."

Plechanovs ögon blixtrade under de silvervita ögonbrynen, när han värtaligt tog ententeländernas socialister i försvar för deras fosterlandskärlek. När Plechanov kritiserade de tyska socialdemokraterna, deltog Lenin i det allmänna bifallet. Men när Plechanov hävdade, att de socialistiska partierna i Frankrike, Belgien och England måste ge sina regeringar fullt stöd mot den tyska militarismen, blev Lenin rasande. Så snart Plechanov slutat, reste sig Lenin med ett ölglas i handen och gick upp på talarstolen. Hans ansikte var vitt som en dödsmask.

"Aldrig varken förr eller senare har jag sett en sådan dödlig blekhet på Ilitjs ansikte", skriver Bucharin. "Endast hans ögon brunno klart, när han med torr, grötig röst började att skarpt och eftertryckligt tukta sin motståndare."

Han talade lugnt, berättar Krupskaja, och endast hans blekhet förrådde hans känslor. Ilitj sade, att det krig, som utbrutit, inte hade börjat av någon tillfällighet, att det förberetts av det borgerliga samhällets hela karaktär och utveckling. De internationella socialistkongresserna i Stuttgart, Köpenhamn och Basel hade bestämt den socialistiska inställningen till det kommande kriget. Socialdemokraterna skulle bara fullgöra sin plikt, om de förde en strid mot de chauvinistiska dimmorna i sina egna länder. Kriget måste förvandlas till en beslutsam uppgörelse mellan proletariatet och de härskande klasserna. Ilitj talade endast tio minuter och berörde bara huvudfrågorna. Plechanov svarade honom på sitt vanliga spydiga sätt. Mensjevikerna, som voro i majoritet vid mötet, applåderade honom. Det allmänna intrycket var, att Plechanov hade vunnit.

Tre dagar senare föreläste Lenin i samma överfulla lokal och utvecklade sin teori mera i detalj.

I ett brev till den framstående bolsjeviken Sjljapnikov den 17 oktober 1914 skrev han:

I Ryssland döljer sig chauvinismen bakom fraserna om la belle France, det olyckliga Belgien och fiendskapen mot Kaisern och Kaiserdömet. Därför är det vår absoluta plikt att kämpa mot denna sofistisk, och för att denna kamp skall följa en klar och rak linje, behöver vi en paroll, som sammanfattar hela frågan. Denna paroll måste visa, att ur synpunkten av den ryska arbetarklassens intressen utgör tsarismens nederlag en mindre olycka, eftersom tsarismen är hundra gånger värre än Kaiserdömet. Parollen "fred" är inte den rätta i detta ögonblick. Det är en paroll för präster och småborgare. Det proletära fältropet bör vara "inbördeskrig"... Vi kan inte utlova ett inbördeskrig, och vi kan inte *dekretera* ett inbördeskrig, men vår plikt är att, om så är nödvändigt under en lång tid framåt, styra vårt arbete i den riktningen. (Lenins kurs.)

Den 1 november 1914 publicerade *Sotsialdemokrat* Lenins manifest, som förklarade:

Under förhandenvarande förhållanden är det omöjligt att ur det internationella proletariatets synpunkt avgöra, om ett nederlag för den ena eller den andra sidan av de krigförande utgör den största olyckan för socialismen. För oss ryska socialdemokrater kan det emellertid inte finnas det minsta tvivel om att för arbetarklassen och de trälände massorna bland alla folk i Ryssland skulle det mindre onda vara ett nederlag för tsarismen, den mest reaktionära och barbariska regim som förtrycker det största antalet folk och den största massan av människor i Europa och Asien.

Proletariatets international har inte gått under och kommer inte att gå under. De arbetande massorna skola övervinna alla hinder och skapa en ny international. Opportunismens nuvarande triumf kommer att bli kortlivad. Ju större förlusterna genom kriget bli, desto tydligare kommer det att bli för de arbetande massorna, att opportunisterna sveko arbetarnas sak och att det är nödvändigt att vända vapnen mot regeringarna och borgarklassen i respektive länder ... Att förvandla det nuvarande imperialistiska kriget till ett inbördeskrig är den enda riktiga proletära parollen.

Tyskland och Österrike voro enligt Lenin i verkligheten offer för engelsmäns, fransmäns och ryssars rovgiriga planer. "Vi veta, att de tre bovarna (borgarklassen och regeringarna i England,

Frankrike och Ryssland) i årtionden förberett sig för att anfalla Tyskland”, skrev han i *Sotsialdemokrat* den 15 februari 1915. ”Skola vi hyckla förvåning över att de två andra bovorna började anfallet, innan de tre första hunnit få de vapen de hade beställt?”

När en bolsjevik vid namn Sjklovskij försökte hävda, att om inte Tyskland besegrades, skulle demokratin i Frankrike bli krossad, svarade Lenin:

”Låt dem krossa den! Frankrike är ingenting annat än en efterbliven republik av ockrare och rentiers, som gödas av sitt guld. Om Tyskland, som gått förbi Frankrike i industriellt avseende, besegrar landet, är ingen olycka skedd. För oss revolutionära marxister gör det ingen skillnad, vem som vinner. Vår uppgift är att överallt sträva att förvandla det imperialistiska kriget till inbördeskrig.”

Framför allt föraktade han pacifister och samvetsömma, som ville ha ett för tidigt slut på kriget och därigenom ville förstöra de ljusa utsikterna till revolution.

Krig är ingen olyckshändelse och ingen ”synd”, som de kristna prästerna tro, skrev han den 11 november 1914. Liksom alla opportunister predika de patriotism, humanitet och pacifism. Krig är en ofrånkomlig beståndsdel av kapitalismen. Det är en precis lika legitim form av kapitalism som fred är. De samvetsömmas strejker och liknande opposition mot kriget är bara ynkliga, fega, meningslösa drömmar. Vilken idiot tror, att den väpnade bourgeoisien kan störtas utan kamp? Det är helt enkelt vanvett att tala om att avskaffa kapitalismen utan ett fruktansvärt inbördeskrig eller en rad sådana krig. Det är socialisternas plikt att agitera för klasskamp under krigstid. Socialisternas enda plikt, när ett imperialistiskt krig utbryter mellan olika nationers borgarklass, är att förvandla detta krig till ett krig mellan klasserna. Ned med den sentimentala, hycklande parollen: ”Fred till varje pris!” Länge leve inbördeskriget!

*

En aktiv roll bland ”internationalisterna” i Schweiz spelade Karl Radek, som kom dit från Tyskland i augusti 1912. Hans föredrag om imperialismen, som hölls i Zürich, mottogs med betydande intresse. Å andra sidan irriterade hans skrytsamma sätt alla. Han brukade tala om för sina åhörare på kaféerna, hur någon tysk general eller österrikisk minister hade anförtrott honom djupa militära och politiska hemligheter. Han var på en gång lysande kvick och osedvanligt ful. Men när han talade med sin tjocka galiziska brytning, livades hans anletsdrag upp och han såg nästan trevlig ut.

Radek hade mycket att berätta om Parvus, en rysk-tysk socialdemokrat, som hade dåligt rykte på grund av sina solkiga penning-och fruntimmershistorier. Han hade uteslutits ur tyska socialdemokratiska partiet på grund av försvinnning. Men Radek talade om Parvus med påtaglig sympati och överseende med hans fel. Parvus hade ett lysande gott huvud, sade Radek, men kunde inte hålla fast vid en sak under någon längre tid. För ögonblicket tjänade han centralmakterna. Turkiet och Tyskland försökte rekrytera georgiska krigsfångar för att slåss med ryssarna på den kaukasiska fronten såsom specialförband i turkiska armén. De upprätthöll en besläktad organisation i Bulgarien, dit många georgiska desertörer hade flytt. Inofficiellt var Parvus, som hade bott i Konstantinopel flera år före kriget, mannen som organiserat denna plan.

Nu var emellertid Parvus både glödande tysk patriot och leverantör till tyska armén. Spekulationer under kriget ökade hans inkomster. Han for till Tyskland från Konstantinopel och därifrån till Stockholm och behöll hela tiden kontakt med tyska regeringen och — enligt Radek — även med tyska armén. En av dem som arbetade åt honom var Ganetskij. Radek, som stod i ständig förbindelse med både Parvus och Ganetskij, tog ingen del i Parvus kommersiella och finansiella transaktioner, men kontakten mellan Parvus och Ganetskij och mellan Parvus och

Berlin skulle komma att spela en viktig roll i Lenins senare förehavanden.

Lenin hade skickat bud till Kamenjev i S:t Petersburg, att han skulle låta de bolsjevikiska deputeraderna göra en deklaration i duman om att den ryska arbetarklassen hoppades på Rysslands nederlag; att det var en plikt för varje klassmedveten arbetare, varje revolutionär socialist att bidra till att förvandla kriget mot Tyskland till ett inbördeskrig i Ryssland. Vid en hemlig gemensam konferens mellan bolsjevikorganisationen och de bolsjevikiska dumadeputeraderna i en förstad till S:t Petersburg föreslog Kamenjev, att Lenins deklaration skulle godkännas och att en av de deputerade skulle läsa upp deklarationen på hela den bolsjevikiska fraktionens och det "klassmedvetna proletariats" vägnar.

Medan Kamenjev höll på att övertala dumamedlemmarna att godkänna Lenins deklaration, gjorde polisen en razzia och häktade alla vid konferensen närvarande. Senare fick man reda på, att provokatörer hade varskott statspolisen. Alla deltagarna, inklusive dumamedlemmarna, fälldes för högförräderi och skickades till Sibirien.

Under detta skede vann Lenins propaganda sympatiskt gensvar bland emigranter, som delade hans förhoppning, att Rysslands nederlag skulle påskynda revolutionen. En del av hans anhängare voro pacifister, som betraktade Lenin som en fredsapostel och inte togo hans appeller om inbördeskrig alltför allvarligt. Men i alla länder fanns det små grupper av socialister, som ogillade kriget. En del av dessa fordrade, att hela Europas arbetare skulle göra slut på kriget genom revolutionär handling. Andra ansågo, att det var en uppgift för en pånyttfödd andra international att utöva påtryckning på de krigförande regeringarna att sluta en rättvis fred. Och en stridbar minoritet höll med Lenin, att tiden var inne för alla revolutionära socialistiska partier att förena sig i en ny international, vars uppgift det skulle vara att förvandla det imperialistiska kriget till inbördeskrig.

Mensjevikerna hade splittrats i två grupper. Majoriteten under ledning av Potresov i Ryssland och Plechanov i Schweiz ville stödja krigsansträngningarna; minoriteten under ledning av Martov och Axelrad togo "internationalisternas" parti och intogo samma hållning som vänsterflygeln bland socialisterna i Tyskland, Italien och Frankrike. Socialrevolutionärerna voro delade efter samma linjer. Medan den grupp, som leddes av Viktor Tjernov, slöt sig till "internationalisterna", stödde en annan under Nikolaj Avksentjev ententen.

Trots stora svårigheter uppehöll Lenin korrespondens med bolsjevikiska centralkommitténs byrå i S:t Petersburg och lyckades upprätta förbindelse med Stalin, Sverdlov och andra förvisade bolsjeviker i Sibirien. Han lyckades också skicka dem sin "tes" om kriget.

Från sin förvisning skrev Stalin i februari 1915 till Lenin:

Min hälsning till dig, käre Ilitj, hjärtliga, hjärtliga hälsningar!...

Hur har du det; hur är det med din hälsa? Jag lever som förut, tuggar bröd och har just avtjänat halva min strafftid. En smula tråkigt, men det kan inte hjälpas. Hur går ditt arbete? Det måste vara ganska händelserikt nere åt ditt håll... Jag har nyss läst några artiklar av Kropotkin — han är en gammal narr, fullständigt från förståndet. Jag har också läst Plechanovs lilla tirad i Retj — vilken obotlig gammal pratmakare han är! ... Låt oss få höra den goda nyheten att det snart skall komma ut ett organ, som slår dem på deras otäcka trut, hårt och oförtröttligt.

Samma månad avgav Lenin en rapport över, partiets politik till bolsjevikgrupperna utomlands, och konferensen godkände hans resolution, vilken gav uttryck åt de viktigaste bolsjevikiska parollerna för den tid kriget pågick. Lenin föreslog, att "opportunisterna" skulle föreläggas följande ultimatum: "Här är manifestet ... från vår centralkommitté om kriget. Äro ni villiga att publicera det på ert språk? Inte? Adjö då, våra vägar skiljas!"

Hemma i Ryssland vann patriotismen under denna tid inga segrar. Kriget ansträngde hårt Rysslands dåligt organiserade folkhushåll och avslöjade de svaga punkterna inom jordbruk, industri och transportväsen. På det redan överhövan hårt beskattade folket föll nu ytterligare krigets börda. Varje dags krigföring kostade 1915 27,5 milj. rubel; 1916 hoppade beloppet upp till 41,7 milj. Ryssland kunde inte betala dessa väldiga belopp självt. Regeringen blev tvungen att skaffa utländska lån och landets yttre skuldsättning ökades hastigt.

Jordbruket och industrin drabbades hårt av utskrivningarna till krigstjänst. Aderton miljoner man, nästan halva den vuxna manliga befolkningen, inkallades. Fabrikanterna blevo tvungna att hos regeringen bönfälla om att arbetare skulle skickas hem från fronten. De yrkeskunniga arbetarna försvunno och ersattes av oskolad arbetskraft från byarna. Inte heller förbättrades produktionsmetoderna. Rysslands industriella produktionsapparat var dåligt utrustad, och det kom in mycket litet maskiner utifrån. Dessutom sjönk importen av råvaror och kolproduktionen gick tillbaka.

Efter några inledande segrar i Galizien och Ostpreussen ledde de illa utrustade ryska arméerna kostsamma nederlag och förlorade mycket blod under dåligt planlagda operationer. Ansvaret för krigsledningens ineffektivitet och för den kortsynta handläggningen av landets inre affärer föll direkt på kejsar Nikolaus skuldror.

Inte heller gjordes något för att lätta jordhungern, som nästan förorsakat en bonderevolt 1905. Tvärtemot vad regeringen väntade sig sköt kriget inte jordfrågan i bakgrunden. Bönderna trodde faktiskt fullt och fast, att de skulle belönas med äganderätt till jorden för att de buro vapen för tsaren. Detta utsades mycket klart av de konservativa bonderepresentanterna i duman.

— En jordreform är nödvändig, mina herrar, sade de. Bönderna slåss för den saken vid fronten. Vi ha full rätt att kräva det. Vi slåss på slagfälten för vår lycka. Bönderna ha inte glömt självhärskares ord att de skulle få mera jord, där jordhungern var särskilt svår. Men var är den inte svår nu? Tvärtom — på de två sista åren har den ökats. Ge dem mera jord. De behöver den trängande, och de väntar på den.

Vid början av kriget hade duman sammankallats till ett endags-sammanträde för att demonstrera, att Ryssland stod enigt. En ”borgfred” hade slutits mellan regeringen och liberalerna.

— Låt oss glömma våra inre stridigheter, sade kadetterna, låt oss inte ge fienden den minsta anledning att hoppas på oenighet mellan oss, och låt oss komma ihåg, att den första och främsta plikten framför oss är att stödja nationens försvarare, som slåss för vår rättvisa sak.

Men tsar Nikolaus II var en svag och envis man, som i stället för att utnyttja de liberalas stöd litade på sin tyska gemål och på Rasputin. I jämförelse med Nikolaus II hade kejsarinnan Alexandra både begåvning och viljestyrka. Hon var fullt på det klara med sin makes begränsning. I ett av sina brev skrev hon: — Jag känner din mildhet och eftergivenhet, som gör att du alltid är färdig att ge med dig, när du inte får stöd av din stackars gamla gumma.

Rasputins makt över kejsarinnan berodde inte bara på hans förmåga som hypnotisör, som satte honom i stånd att stämma blod på den blödarsjuke tronarvingen, utan också på hans föregivna clairvoyance. Han blev förmedlare mellan Alexandra och Gud och spelade samma roll för Nikolaus. Han utnyttjade sin ställning skickligt och bad aldrig om personliga fördelar. När han ville befria sin egen son från militärtjänst, nådde han sitt syfte genom att varna tsaren mot att mobilisera andra uppbådet. ”Ni kommer att rädda ert rike, om ni inte inkallar andra uppbådet”, sade han till tsaren. Rasputins metoder voro desto framgångsrikare, som varken kejsaren eller hans gemål hade det minsta politiska omdöme. Rasputin hade inget program, men rådfrågades alltid, då politiska utnämningar skulle göras. Detta var hans älsklingsgöra. Här kunde han fylla sina fickor utan att väcka tsarens misstankar. Ryktena bland folket att Rasputin var tysk spion

blevo aldrig bevisade. Men både Rasputin och kejsarinnan förde en förbittrad strid mot duman, som ansågs utgöra ett hot mot kejsarmakten.

”Såsom det nu har blivit beslutat, kommer duman att sammanträda i augusti, fastän vår Vän bett dig flera gånger att uppskjuta öppnandet till längre fram”, skrev kejsarinnan till sin gemål på sommaren 1915.

Stora nederlag på den galiziska fronten tvingade tsaren att sammankalla duman den 19 juni 1915. Men den 3 september ajournerades den igen. Dessa sporadiska sammanträden förbättrade inte humöret bland de deputerade, som krävde, att Rasputin skulle avlägsnas från hovet. Det s. k. progressiva blocket, som bildades 1915, försökte försona medelklassens, adelns och hovpartiets intressen. Miljukov, som organiserade detta samarbete, erkände, att initiativet hade utgått från vissa av tsarens ministrar. Blocket omfattade sex konservativa och liberala dumagrupper; dess program krävde brett upplagda sociala och politiska reformer och skapande av en samlingsregering, men vederbörande vågade inte fordra, att kabinettet skulle bli ansvarigt inför duman. Den högsta makten skulle fortfarande ligga hos tsaren. Detta förträffliga program visade sig emellertid bara vara en lista på fromma önskningar. Inga reformer genomfördes.

Lenin skrev på sommaren 1915:

Mycket finns kvar här i världen, som måste förstöras med eld och svärd för arbetarklassens befrielse. Och om bitterhet och förtvivlan växa bland massorna, om ett revolutionärt läge håller på att uppstå — förbered er då för att bygga upp nya organisationer och utnyttja dessa värdefulla vapen för död och förstörelse mot er egen regering och er egen borgarklass.

Detta är naturligtvis ingen lätt uppgift. Den kommer att kräva besvärliga förberedelser. Den kommer att fordra stora offer. Detta är ett nytt slag av organisation och kamp, som man måste lära sig, och man lär sig aldrig något utan misstag och misslyckanden. Olikheten mellan detta slag av klasskamp å ena sidan och valdeltagande å den andra kan jämföras med den skillnad som finns mellan att storma en fästning och att manövrera, marschera eller ligga i skyttegravar.

I juli 1915 angrep Lenin formeln ”Ingen seger, inget nederlag”. Han skrev:

Om man funderar över denna paroll finner man, att den betyder ”borgfred” och innebär ett förkastande av klasskamp från de förtryckta klasserna i alla länder, eftersom klasskamp är omöjlig utan sammanstötningar med vederbörande lands egen bourgeoisie och regering, och sammanstötningar med den egna regeringen under krig är förräderi mot staten. Det betyder, att man hjälper fienden att besegra det egna landet.

Den 5 september 1915 öppnades i Zimmerwald i Schweiz en konferens mellan alla de mot kriget inställda europeiska socialistgrupper, som kallade sig ”internationalister”. Tidigare hade Lenin i Bern föreslagit, att en ny international borde skapas, och att man skulle vädja till soldater och arbetare i alla krigförande nationer att lägga ned vapnen och gå i strejk mot kriget.

När Italien i maj 1915 trädde in i kriget, togo de italienska socialisterna ledningen i den internationella organisationen mot kriget. Det italienska partiet skickade Angelica Balabanov och Morgari till Bern för att förhandla med internationalisterna.

Flertalet av de utländska radikalerna samlades i Maison du Peuple.

Balabanov skriver:

De som besökte mig i Bern voro inte officiella delegater utan enskilda personer, vilka led av sina partiers misslyckanden och riskerade sitt liv för att framföra budskap från grupper av tyska, österrikiska och franska socialister, som inte hade övergivit sina principer ... Deras fientliga inställning mot sina respektive regeringar och mot sina forna ledare var överväldigande. Jag lade märke till att de tyska

socialisterna ibland dem ofta voro mildare i sin inställning mot de franska ”socialpatrioterna”, och fransmännen mera böjda att släta över de officiella tyska ledarnas misslyckanden än sina egna.

Lenins förslag hade mottagits ogynnsamt i Bern. Merrheim, en av de franska fackföreningsledarna på vänsterflygeln, hävdade att det föreslagna manifestet till arbetare och soldater skulle vara en meningslös gest. Andra delegater framhöllo, att de som undertecknade denna vädjan skulle riskera dödsstraff som förrädare, när de återvände hem, medan Lenin själv tryggt stannade kvar i det neutrala Schweiz. Efter åtta timmars överläggning hade Bern-konferensen skilts åt utan resultat.

En schweizisk journalist och socialistledare, Robert Grimm, föreslog att man skulle upprätta permanenta förbindelser mellan antikrigsgrupperna. Det italienska socialistpartiet hade inbjudit alla grupper, som godkänt klasskampsprincipen och röstat mot militär-anlagen. Men arrangörerna av Zimmerwald-konferensen ville också inbjuda de s. k. ”centristerna” inom det tyska socialdemokratiska partiet, vilka leddes av Karl Kautsky, Eduard Bernstein och Hugo Haase.

Vid ett förberedande möte för konferensens öppnande hade Zinovjev, som representerade bolsjevikerna, talat emot en inbjudan till de tyska ”centristerna”. Några veckor tidigare hade Kautsky, Bernstein och Haase publicerat ett manifest, som krävde fred utan annexioner. När Axelrod, som företrädde de mensjevikiska ”internationalisterna”, förklarade, att om ”centristerna” inte inbjödos, skulle inte han heller delta, röstades Zinovjevs förslag ned.

Sedermera visade det sig, att Kautskys grupp föredrog att förhandla direkt med det mäktiga franska socialistpartiet hellre än med de splittrade grupper, som sammanträdde i Zimmerwald.

Tyskland representerades av tio delegater, av vilka flertalet med Ledebour i spetsen intogo en mellanställning mellan Kautsky och yttersta vänstern. Endast Karl Liebknechts anhängare ställde sig på Lenins sida.

Bolsjevikerna voro representerade av Lenin och Zinovjev, de mensjevikiska internationalisterna av Axelrod och Martov. Trotskij talade för sin egen lilla grupp. Internationalisterna inom ryska social-revolutionära partiet voro företrädde av Tjernov och Bobrov; Polen av Karl Radek, Varsky och Lapinsky (alla tre företrädde splittrade grupper). Det fanns också två delegater för den fiktiva Balkan-federationen — Kolarov (som nu är Bulgariens president) och Christian Rakovskij. Närvarande voro också delegater från splittringsgrupper i Sverige, Norge och Holland. Från Frankrike kom syndikalisten Merrheim och socialisten Bourderon; ingendera hade någon fullmakt att tala på sin organisations vägnar. Endast två stora västeuropeiska organisationer voro företrädde — de italienska och schweiziska partierna. Inalles voro 35 delegater närvarande.

Zimmerwaldkonferensen öppnades med ett uttalande, undertecknat av Ledebour och Hoffmann från Tyskland samt Merrheim och Bourderon, som gick ut på att ”detta är inte vårt krig”. Under långvarigt bifall lovade de att arbeta för en rättvis fred. De tyska delegaterna krävde bestämt, att Tyskland skulle evakuera Belgien.

Majoritetens uttalande fördömde kriget såsom varande imperialistiskt och krävde kamp mot kriget och för socialismen. Men bolsjevikerna yrkade på en resolution, avfattad i mera aggressiv anda, som uppmanade till öppet inbördeskrig och till organiserande av en ny revolutionär international.

Då de franska och tyska delegationerna i lika mån motsatte sig Lenins förslag till manifest, höll konferensen på att bryta ihop. Men på denna punkt uppträdde Rakovskij med ett kompromissförslag. Det manifest, som till slut antogs, vädjade till Europas proletärer att kämpa för ”fred utan

skadestånd och annexioner” på grundval av ”folkens självbestämmanderätt”. Lenin röstade emot kompromissförslaget, både när det framlades i utskottet och vid den slutliga omröstningen.

Av denna konferens föddes den s. k. Zimmerwaldunionen, en löst organiserad grupp av mot kriget inställda socialister, som blev bestående intill dess den kommunistiska internationalen bildades.

Medan dessa stora frågor vållade strid, hade Lenin svårt att skaffa sig rum och mat.

Krupskaja skrev till Lenins mor den 14 september 1915:

Våra gamla resurser äro snart uttömda, och frågan om att förtjäna vårt levebröd börjar bli överhängande. Det är svårt att få något att göra här. Jag har fått löfte om en del arbete som lärarinna, men saken drar ut på tiden. Jag fick löfte om renskrivningsarbete, men det blev ingenting av den saken heller. Jag skall försöka om och om igen. Men allt sådant här är mycket problematiskt. Vi måste tänka på att få inkomster på vårt journalistiska författarskap. Jag vill inte, att denna sida av vår tillvaro skall tynga på Volodjas skuldror. Han arbetar redan för mycket, och frågan om vår försörjning oroar honom i hög grad.

Lenin själv skrev den 4 januari 1916 till redaktionssekreteraren i Stora encyklopedien i Petrograd:

Jag tar mig friheten erbjuda mina tjänster till Encyklopediens redaktion, om inte alla artiklar för kommande volymer redan utdelats. Jag har utmärkta kontakter med tyska och franska bibliotek, vilkas tjänster jag kan komma att behöva utnyttja i Bern, och jag befinner mig i ett osedvanligt dåligt läge i fråga om min egen sysselsättning som skriftställare. Av denna orsak skulle jag gärna vilja skriva artiklar om nationalekonomi, politik, arbetarrörelsen, filosofi etc.

Min hustru har under namnet N. Krupskaja skrivit om pedagogiska ämnen i tidskrifterna Den ryska skolan och Fri uppfostran. Hon har specialiserat sig på moderna skolor och på studiet av de gamla pedagogiska klassikerna. Hon skulle gärna åtaga sig att skriva artiklar i dessa ämnen.

Inget svar kom på detta brev.

En månad efter Zimmerwald skrev Lenin i *Sotsialdemokrat*:

Den sociala innebörden i nästa revolution i Ryssland kan endast bli proletarietets och böndernas revolutionära demokratiska diktatur. Revolutionen kan inte vinna den slutliga segern utan att störta monarkin och de feodala jordägarna, och det är omöjligt att störta dem, om inte bönderna stödja proletarietet. Proletarietets mål är att slutföra den borgerliga demokratiska revolutionen för att tända den socialistiska revolutionens gnista i Europa. På frågan: — Vad skulle proletarietets parti göra, om revolutionen förde det till makten under det pågående kriget? svara vi: — Vi skulle föreslå alla de krigförande att sluta fred, befria alla kolonier och lydländer, alla förtryckta och alla folk, som inte ha samma rättigheter som andra. Varken Tyskland, England eller Frankrike skulle antaga dessa villkor under sina nuvarande regeringar. Då skulle vi bli tvungna att organisera och föra ett revolutionärt krig, d. v. s. vi skulle inte bara genomföra vårt, eget minimiprogram med beslutsamma metoder, utan vi skulle genast systematiskt börja att anstifta uppror bland alla folk, som förtryckas av storryssarna, alla kolonier och lydländer i Asien (Indien, Kina, Persien o. a.). Vi skulle också förmå, det socialistiska proletarietet i Europa att resa sig till protest mot sina regeringar och trots sina sociala chauvinister. Det råder inget tvivel om att proletarietets seger i Ryssland skulle skapa mycket gynnsamma förutsättningar för revolutionens utveckling i Asien och Europa.

I januari 1916 flyttade Lenin och hans hustru från Bern till Zürich. De hyrde ett rum i andra hand av en kvinna, som tidigare varit kokerska på ett hotell i Wien, men innan de hunnit installera sig ordentligt, återkom den föregående hyresgästen och gjorde anspråk på sitt rum. Värddinnan bad Lenins att skaffa sig ett annat rum, men höll styvt på att de skulle fortsätta att äta hos henne. Priset var så hyggligt att de inte kunde vägra. Under de följande två månaderna intogo de sina måltider i ett sällskap av förbrytare och prostituerade. Måltiderna serverades i köket, kaffet sattes

fram i spräckta koppar, konversationen var den undre världens — och Lenin trivdes, om man får tro hans hustru, storartat.

Den hyresgäst, som kört ut dem, visade sig vara yrkesförbrytare. ”Han tvekade inte att tala öppet i vår närvaro”, skriver Krupskaja. ”Och jag måste säga, att det fanns mer mänsklighet i vad han sade än i konversationen i de lyxiga matsalarna i förstklassiga hotell.” En annan bordskamrat var en prostituerad, som med Lenin diskuterade sitt yrkes detaljer, sin mors hälsotillstånd och sina bekymmer för vilket yrke hennes yngre syster skulle välja.

Lenin och hans hustru fingo tag i ett litet rum i en skomakares gamla hus. Byggnaden var gammal, mörk och låg vid en trång gata. De hade kanske kunnat hitta något bättre t. o. m. till samma hyra som de nu betalade, men Lenin tyckte om värden och de andra hyresgästerna. Skomakaren var ett slags revolutionär, som ogillade kriget. Hans familj bebodde två rum. Andra rum voro upptagna av hustrun till en tysk soldat och hennes barn, en italienare, en österrikisk skådespelare som ägde en gul katt, och Lenins. Fönstren kunde inte öppnas på dagen på grund av den förskräckliga stank av ruttnande kött, som kom från en korvfabrik i huset.

En kväll, när husets kvinnor sutto samlade kring kaminen i Lenins rum, utropade skomakarens hustru:

— Nu måste soldaterna vända sina gevär mot sina egna regeringar!

”Därefter”, skriver Krupskaja, ”ville Ilitj inte ens höra talas om att flytta.”

Men trots sådana mindre glädjeämnen vantrivdes Lenin ganska ordentligt i Zürich. Han kände sig inburad och isolerad från händelsernas ström. Förbindelserna med Ryssland voro mycket dåliga; inga utsända kommo från utlandet, och den lilla kolonin av ryska emigranter intresserade honom inte. Hans enda besökare voro en ung anhängare, Grisja Usievitj, som inrapporterade alla nyheter från emigrantkolonin, och en sinnessjuk individ, som besökte honom varje morgon, ända tills Lenin tog för vana att gå ut före nio för att slippa hans sällskap.

Lenins ansträngningar att organisera en skara anhängare bland de blandade radikala grupperna i Zürich hade föga framgång. Ett möte sammankallades på *Café Zum Adler* inte långt från Lenins bostad. Publiken bestod av några ryska och polska bolsjeviker, några schweiziska socialister och en handfull unga tyskar och italienare. När Lenin inför dem drog upp huvudlinjerna i sin inställning till kriget och till Europas socialistledare i allmänhet, mottogs hans ord mycket svalt. En ung schweizisk radikal sade till honom, att han bara körde huvudet i väggen till ingen nytta. Andra instämde, och sammanträdet slutade i fiasko. Vid senare möten blev publiken allt fåtaligare. Från slutsammanträdet på *Café Zum Adler*, som endast bevistades av ryssar och polacker, rapporterar Krupskaja att ”vi utbytte några roliga historier och sedan gick vi hem”.

Aldrig var Lenins isolering fullständigare än i Zürich 1916. En dag stötte han ihop med Nobse, en vänsterflygelman, som var redaktör för den socialistiska ortstidningen. Nobse låtsades ha bråttom för att hinna med en spårvagn. Men enligt Krupskaja ”grep Lenin honom i armen och började förklara världsrevolutionens oundviklighet för Nobse”.

Krupskaja rörde nästan till tårar av denna anblick. Hennes make ”med sin darrande hand fastklamrad vid en knapp på Nobses överrock, medan han försökte övertyga mannen om riktigheten i sin ståndpunkt, såg mycket tragisk ut. Man kom att tänka på, hur underligt det var att se en så oerhörd styrka och energi förspillas, hur märkvärdigt, att en så osjälvisk hängivenhet för arbetarklassens sak lämnades outnyttjad och att en så klar insikt i världshändelserna inte kunde finna någon som helst användning.”

Hennes tankar gingo tillbaka till ”en stor vit isbjörn som Ilitj och jag en gång såg i Londons Zoo.

Vi stod länge framför dess bur. 'Alla djur vänjer sig så småningom vid sin bur, björnar, tigrar, allihop', förklarade djurskötaren. 'Bara den vita isbjörnen från norra Ryssland kan aldrig vänja sig vid buren och kämpar dag och natt mot järngallren.'"

Den "vita isbjörnen från norra Ryssland" kämpade mot de järngaller, som höllo honom instängd i Zürich.

Lenins reaktion vid mordet på Österrikes utrikesminister Stürgkh, som begicks av Friedrich Adler, avslöjar den egendomliga sinnesförfattning, som skilde honom från hans socialistiska åsiktsfränder i Västeuropa.

Friedrich Adler, son till den gamle socialistledaren Viktor Adler, var sekreterare i det österrikiska socialdemokratiska partiet. Detta parti fördömde terrorismen såsom politiskt stridsmedel. Ändock sköt och dödade Adler år 1916 Österrikes utrikesminister i ett fruktlöst försök att väcka sina kamrater till handling mot kriget. Nyheten chockerade och förvirrade inte bara Adlers eget parti, utan socialisterna i hela världen. Först trodde ingen av de ryska socialdemokraterna i Zürich, att det var sant. Krupskaja trodde, att Adler var offret för attentatet, inte gärningsmannen.

Lenin framkastade hypotesen, att Adler hade drivits till dådet av sin ryska hustru. Men vad som bekymrade honom mera var det förhållandet, att Adler valde denna utväg, när han kunde ha utnyttjat partiets medlemslistor, som stodo till hans förfogande, för att skicka ut antikrigspropaganda.

Då Lenin träffade Angelica Balabanov, Zimmerwaldunionens sekreterare och senare sekreterare i kommunistiska internationalen, på ett bibliotek i Zürich, frågade han:

— Vad är Adlers hustru för slags kvinna?

— Rysk socialdemokrat, svarade Balabanov.

— Socialdemokrat? upprepade Lenin förvånad. Jag trodde hon var socialrevolutionär och att hon såsom terrorist hade påverkat sin man. Men varför skulle han just välja Stürgkh? Var inte Adler sekreterare i socialdemokratiska partiet? Om han hade tryckt en appell och skickat ut den i hemlighet till hundra personer, skulle det ha varit klyftigare och gjort mer nytta.

Jag såg på honom och väntade tills han talat färdigt, berättar Balabanov. Den tragedi, som hade drivit denne man — en socialist, som inte trodde på våldsgärningar — att handla i strid med allt, som han själv hade predikat för arbetarklassen, och att med ett enda skott förstöra det som tagit en hel generation att bygga upp och som hans far levde och andades för — allt detta existerade tydligen inte för Vladimir Ilitj.

Inte heller kampen och ångesten i Adlers själ, som drev honom att göra uppror mot sina egna principer, eller konsekvenserna av hans handling rörde Lenin. Han beräknade exakt, hur många cirkulär Adler kunde ha skickat ut och antog, att Adler före denna handling lugnt kunde väga och bedöma vad som var nyttigast — en ministers död eller distribution av etthundra cirkulär ... Jag skrattade och sade:

— Jag avundas dig faktiskt, Vladimir Ilitj.

— Varför det, kamrat Balabanov?

— Jag avundas dig din förmåga att reagera så enkelt och direkt, som ett barn, för sådana här saker. Här har vi en hel tragedi, en kamp mellan två motsatta element hos en människa, en kamp mellan två generationer, förkroppsligade i far och son.

— Ja, vad det än är, svarade Lenin, så bar sig Adler dumt åt. Att tänka sig en partisekreterare, som känner till alla adresserna och inte gör något bruk av dem.

Detta var hårdkokt pragmatism av ett slag, som varken Mme Balabanov eller flertalet ryska

revolutionärer kunde förstå. I Lenins ögon var Adlers handling en meningslös romantisk gest; den tjänade ingenting till. Hjältemodiga gester vinna inga slag.

*

När kriget fortsatte utan att något slut kunde skönjas, sammankallade internationella socialistiska Zimmerwaldkommittén ännu en konferens. Den hölls i den schweiziska staden Kienthal den 24 april 1916; bland de 43 delegaterna voro tre socialistiska medlemmar av franska deputeradekammaren.

I Kienthal var Zimmerwaldunionens vänsterflygel, som leddes av Lenin, mycket starkare än ett halvt år tidigare och drev igenom en resolution, som kritiserade andra internationals internationella socialistiska byrå. Detta var visserligen ingen klar bolsjevikisk seger, men Lenin var nöjd med den taktiska framgången.

”Trots otaliga olägenheter”, skrev han i maj 1916, ”är detta i alla fall ett steg fram mot en brytning med socialpatrioterna.”

Men Lenin angrep inte bara högersocialister och centrister utan också en del av sina egna anhängare för deras inställning till krig, fred och revolution. Han var särskilt sträng mot deras ”pacifistiska illusioner”:

Det finns ingenting skadligare, sade Lenin, än det prästerliga, småborgerliga, pacifistiska argumentet att krig skulle kunna avskaffas under kapitalismen. Imperialismen ger ofrånkomligen upphov till rivalitet mellan de kapitalistiska staterna i deras strävan att dela och omfördela världen. Följaktligen äro krig oundvikliga under kapitalismen. Först när kapitalismen störtats och socialismen triumferar över hela världen, kommer krig att avskaffas.

Lenin utgöt sitt bitande hån över dem som föreslog, att proletariatet skulle vägra att bära vapen.

— Vår paroll, sade Lenin, måste vara: beväpna proletariatet för att besegra, expropriera och avvärpa bourgeoisien!

Otålig över att politisk handling inte var möjlig kastade sig Lenin in på författarskap. På hösten 1916 begravnade han sig på biblioteket från kl. 9 till 6 varje dag för att samla material till att avsluta sin bok *Imperialismen, kapitalismens högsta utvecklingsstadium*.

Endast en gång i veckan, om torsdagarna, brukade han gå tidigt ifrån biblioteket för att göra en bergsbestigningstur med sin hustru. Två kakor nötchoklad var deras proviant för eftermiddagen. På någon avskild plats i skogen brukade de lägga sig i gräset och läsa. Den bok han detta år avslutade, har blivit den leninistiska marxismens Nya Testamente. Om *Das Kapital* hade analyserat industrikapitalismens struktur, underströk Lenin i stället den modernare roll, som finansmonopolen spela i världsekonomin. Han formulerade satsen, att de kapitalistiska staterna under sin jakt efter nya marknader och kolonier alltid måste komma att göra upp sina konkurrensmotsättningar genom krig. Endast störtandet av det kapitalistiska systemet skulle, hävdade Lenin, göra slut på de imperialistiska krigens epok.

Men han gick längre än så. Intill dess socialismen upprättats överallt, var det felaktigt att förorda avrustning. Socialismen kunde enligt Lenin endast komma genom revolution, och revolutioner kunna inte göras av vapenlösa. Innan socialismens seger kunde förverkligas, var ett krig ända till det bittra slutet mellan bourgeoisien och proletariatet oundvikligt. Gevären skulle komma att avgöra denna revolution, och gevär i händerna på revolutionära trupper betydde seger för proletariatet.

Lenin skrev i december 1916:

I många länder, i synnerhet i de små länder som äro neutrala i det nuvarande kriget, sådana som Sverige, Norge, Holland, Schweiz, höjas röster för att ändra ett av kraven i vårt minimiprogram, nämligen kravet att beväpna folket, till ett krav att avväpna det. De som förfäktat denna inställning resonera vanligen på följande sätt:

— Vi äro emot alla krig, och därför kräva vi avväpning.

Jag har redan visat, hur felaktig denna inställning är. Socialister kunna inte, så länge de inte upphöra att vara socialister, motsätta sig krig av allmänna motiv. Man får inte låta bedraga sig av det pågående krigets imperialistiska karaktär. Det kan förekomma krig och uppror i demokratins tjänst, såsom t. ex. förtryckta folks krig mot sina förtryckare. Inbördeskrig mellan bourgeoisien och proletariatet för socialismens införande är oundvikligt. Det kan förekomma att ett land, där socialismen segrat, för krig mot ett annat, borgerligt och reaktionärt land.

Året 1916 fördystrades också genom Maria Alexandrovnas död. Lenin hade inte sett sin mor sedan deras sista sammanträffande i Stockholm 1910. Det var där som hon för första och sista gången hade hört honom tala för en större publik. Sedan hade han följt henne och sin syster Marja till den ryska ångbåten, som förde dem hem. Lenin kunde inte ta risken att gå ombord på båten; avskedet fick tagas på kajen.

”Jag minns”, sade hans syster, ”uttrycket i hans ansikte, när han stod där och stirrade på Mamma. Vilken smärta hans ansikte uttryckte! Det var nästan som om han känt, att detta var hans sista möte med Mamma.”

Det var det sista mötet. Maria Alexandrovnas död drabbade Lenin hårt. Hans brev hem visa djup nedstämdhet och olycka.

*

Isolerad från händelserna i Ryssland, övergiven av många av sina tidigare anhängare, kämpande för att kunna betala sina blygsamma levnadsomkostnader, förgäves strävande för att få socialister i andra länder att sluta upp kring hans paroller om internationellt medborgarkrig, befann sig Lenin vid slutet av 1916 på det lägsta steget av sitt livs trappa. Aldrig förr eller senare hade hans ord förefallit så vanmäktiga att samla anhängare. Många betraktade honom som tokig.

När han kom tillbaka från ett politiskt möte i Genève, klagade han över att han inte hörde någonting ifrån de få män han hade skickat till Ryssland. En av hans lärjungar, kamrat Filia, föreslog då att man skulle sammankalla en kongress av femtio-sextio bolsjeviker i Ryssland för att utfärda ett manifest mot kriget i partiets namn.

Lenin svarade: ”Varför femti eller sexti? Det är för många. Fyra eller fem räcker. En från Kaukasus, en eller två från Sibirien, en från Ural, en från Moskva och en från Petrograd. Om dessa fyra eller fem män såsom representanter för de arbetande klasserna samlades från dessa centra, förklarade sig vara delegater vid en konferens, som sammankallats i partiets namn och toge kraftig ställning mot kriget, skulle detta vara en stor historisk händelse och det skulle bli en väldig sporre för den revolutionära rörelsens utveckling i Ryssland.”

Filia betraktade häpen Lenin.

”Kring dessa fyra eller fem män, som kallade sig för en partikonferens”, fortsatte Lenin, ”skulle i den förtätade revolutionära atmosfär, som skulle uppstå, tiotusentals arbetares revolutionära vilja utkristalliseras.”

Men inte ens dessa fyra eller fem funnos disponibla, när år 1916 närmade sig sitt slut. Var skulle de ha kommit ifrån? Var fanns bolsjeviken från Kaukasus? Han var i förvisning i Sibirien tillsammans med de bolsjevikiska dumaledamöterna och medlemmarna av bolsjevikpartiets

centralkommitté.

Stalin befann sig i det avlägsna Turuchansk-distriktet vid Jenisejfloden, ett område, som träffande kallats för ”vildmarken”. Härdade infödingar sade, att djävulen själv glömt bort detta hörn av jorden. Om man reste utför floden norrut, tunnades byarna ut och övergingo i ödemark och tomhet. Från slutet av oktober till våren rådde nästan fullständigt mörker och fruktansvärd köld, ända ned till 50 minusgrader. Man måste hålla eld för jämnan för att hålla livet uppe. Under de förblindande arktiska snöstormarna, som kallas purgá, kunde ingen dödlig våga sig utomhus. Någon gång i januari brukade solen börja titta fram på den svarta himlen under någon timme. I maj började de vita nätterna. Våren var så kort, att den tycktes sammansmälta med sommaren och den tidiga hösten. I augusti var det åter kallt.

Politiska förvisade fingo femton rubel i månaden, vilket de bättrade på genom att hugga ved åt förbipasserande ångbåtar under de få drägliga månaderna på året. Potatis och hjortron var det enda som kunde skördas; fiske och jakt lämnade huvudparten av födan. I denna vildmark begingo många förvisade självmord; andra förlorade förståndet.

Endast några månader innan Stalin skickades till denna frusna ödemark, begick en framstående bolsjevik, Josef Dubrovinskij, självmord genom att hoppa i den isfyllda floden. En annan revolutionär, Gallin, gjorde slut på sitt liv genom att låsa in sig i sin koja och sätta eld på den.

Stalin bodde i byn Kurejka, som låg c:a 25 km ovanför polcirkeln, vid stranden av en flod med samma namn. På sommaren vågade sig endast få ångbåtar så långt norrut. Under återstoden av året fanns det knappast någon kontakt med världen.

Från det varma Kaukasus till Kurejka var ett ombyte, som få människor hade kunnat överleva. Men Stalin acklimatiserade sig till den brutala omgivningen. Han blev en skicklig pälsjägare, fiskare och skogshuggare. Han lärde sig att klara sig uteslutande på sin egen uppfinningsrikedom och inre styrka under sina fyra år i landsflykt.

Någon enstaka gång besökte han ett möte med andra förvisade, men han tog sällan ordet. När han verkligen uttalade sin mening, gjorde detta honom inte mera populär. En gång, när en förbrytare, Balanovskij, hade plundrat en bonde, organiserade ordningsmännen bland de förvisade en domstol för att ställa honom till svars för hans brott. Stalin reste sig oväntat för att försvara mannen.

— Tjuven är en produkt av det kapitalistiska samhället, sade han. I stället för att dömas för sin handling borde han enrolleras, eftersom män av hans typ äro nödvändiga i striden för det kapitalistiska samhällets störtande.

Vid ett annat tillfälle inkallades Stalin själv för en revolutionär ”domstol” för att han hade umgåtts med en polistjänsteman. Stalin försäkrade ”domarna”, att hans vänskap inte skulle avskräcka honom från att döda polisen, om han senare återfann honom på andra sidan barriaden.

När kriget kom, inkallades Stalin och ett tjugotal andra förvisade till krigstjänst, men den blivande organisatören av Röda arméns segrar över Tyskland kasserades av militärläkarna på grund av att han inte kunde böja ena armen ordentligt. Han stannade i Sibirien till marsrevolutionen.

Lenin hade få anhängare bland de bolsjeviker, som ännu funnos kvar i europeiska Ryssland strax före revolutionen. När hans vän Solomon fick höra, att han hade mycket ont om pengar, försökte han samla in ett belopp bland Lenins f. d. vänner i Petrograd. Han vände sig till Krassin, som då hade en utmärkt anställning som ingenjör. Den blivande sovjetdiplomaten ryckte på axlarna, när Solomon bad honom att bidra med pengar för att hjälpa Lenin.

— Grisjka, sade han, du slösar bort din tid till ingen nytta. Du känner inte Ilitj så bra som jag gör. Låt honom gå åt helvete. Vi går ut och äter lunch i stället.

Medan de åto, framställde Solomon återigen sin begäran.

— All right, svarade Krassin, jag skall göra det för att göra dig en tjänst. Och han letade fram två femrubelsedlar ur plånboken. Förargad slängde Solomon tillbaka de tio rublerna.

— Vi klarar oss utan ditt bidrag, sade han till Krassin.

— Utmärkt, svarade Krassin lugnt och stoppade tillbaka de båda sedlarna i plånboken. Men var inte arg, Grisjka. Lenin förtjänar ingen hjälp. Han är en nedrivande typ, och man kan aldrig veta, vilka vilda planer som plötsligt kan födas i hans tatarskalle. At helvete med honom!

Krassin var inte den ende bolsjevik, som vid denna tid hyste allvarliga tvivel på Lenin. I en emigranttidning i Paris, Vårt eko, skrev Vjatjeslav Menzjinskij, sedermera chef för Sovjets hemliga polis, i juli 1916 (under signaturen S. D.):

Lenin är en politisk jesuit, som i många års tid har knådat marxismen efter sina tillfälliga syften. Han har nu blivit fullkomligt virrig ... Lenin, detta oäkta barn av den ryska absolutismen, betraktar sig själv som inte bara den enda naturliga arvingen till ryska tronen, när den blir ledig, utan också som den socialistiska internationalens enda arvtagare. Skulle han någonsin komma till makten, skulle han ställa till minst lika stor skada som Paul I [den halvtokige tsar, som satt på tronen före Alexander II. Leninisterna äro inte ens en grupp, utan en klan av tattare inom partiet, som belåtet vifta med piskorna och hoppas kunna dränka proletariats röst med sina tjut, eftersom de inbilla sig att det är deras oangripliga rätt att vara proletariats pådrivare.

Den 22 januari 1917 sade Lenin vid ett möte med unga arbetare i Zürich:

Den nuvarande gravlika stillheten i Europa får inte missleda oss. Europa är laddat med revolution. Det imperialistiska krigets vidunderliga fasor och de lidanden, som de höga levnadskostnaderna vålla, alstra överallt en revolutionär stämning; och de härskande klasserna, bourgeoisien och dess lakejer regeringarna, komma mer och mer in i en återvändsgränd, ur vilken de aldrig kunna draga sig utan oerhörda omvälvningar.

Den ”gravlika stillheten” stod inför sitt slut.

Utvecklingen i Ryssland gick snabbt mot den explosion, som skulle föra Lenin från landsflykt i Schweiz till rampljuset i Petrograd. Det mångåriga trälandet i uppforsbacken skulle snart vara över. I januari 1917 var Lenins namn ännu bara flyktigt bekant för andra än yrkesrevolutionärer. För Västeuropas socialister var han fortfarande kafékonspiratören, ryssen med stora teorier och få anhängare. Installerad i ett palats som tillhört tsarens favoritbatterina skulle han tre månader senare bli tordönsstämman för en revolutionär rörelse, vars like världen inte skådat sedan jakobinernas dagar.

VIII. ”Det friaste landet i världen”

Långa köer ringlade sig framför livsmedelsbutikerna i alla ryska städer. Det rådde akut brist på bröd, kött, olja och fett. I många städer upphörde de elektriska kraftstationerna och vattenverken att arbeta. På vissa orter stängdes de offentliga och privata badhusen. Från alla håll inflöto rapporter om stundande uppror.

Chefen för hemliga politiska byrån i Moskva gav i oktober 1916 statspolisdepartementet följande information: ”Bristläget är så svårt, att många människor inte bara äro undernärda utan faktiskt svälta. Det råder inte minsta tvivel om att när det råder brist på livsmedel utövar det en lika

skadlig inverkan att tillåta dessa köer som när revolutionära möten få hållas och tiotusentals revolutionära flygblad spridas. Jag är säker på att så mycket bitterhet och förtvivlan aldrig förr skådats. Jämfört med förhållandena 1905 är det nuvarande tillståndet av mycket allvarligare innebörd för regeringen.”

I januari 1917 rapporterade statspolisdepartementet:

Om det lägre folket ännu inte börjat ställa till hungerupplopp, betyder detta inte, att det inte kommer att göra det inom en nära framtid. Folkets desperation växer hastigt. Varje dag kräva fler och fler: ”Ge oss antingen mat eller gör slut på kriget!” Och dessa utgöra det lämpligaste klientel bland vilket propaganda mot regeringen kan bedrivas. De ha ingenting att förlora på en ofördelaktig fred. Det är svårt att exakt förutsäga, när saken kommer att inträffa och på vad sätt. Men händelser av den största betydelse, innebärande de farligaste följder, äro alldeles säkert nära förestående.

Regeringen föredrog att ignorera dessa varningar.

Den fortsatta utskrivningen av arbetare till militärtjänst och rekvisitionerna av hästar minskade starkt den besädda arealen. Brist på arbetskraft inom jordbruket skar ned skördeavkastningen. I januari 1917 hade varupriserna i Petrograd stigit till det sexdubbla och i provinsen till det femdubbla. I Moskva var det vanligt att se skyltar med påskrift: ”Inget bröd i dag och inget väntas”.

Det rådde också allvarlig bränslebrist. Moskva måste skära ned sin elektricitetsförbrukning för belysningsändamål till hälften.

Bland bönderna levde ännu hoppet att de efter kriget skulle få jord. De vildaste rykten cirkulerade i byarna. När kriget fortsatte och nya årsklasser mobiliserades, bleknade dessa förväntningar. Soldaterna skrevo hem från fronten och skildrade sina lidanden. De berättade om huru de tvingades att slåss utan gevär och på för små ransoner. Och allt eftersom listorna på döda och sårade växte, började byarna fyllas av krigsinvalider. Andra uppådet, som omfattade j ordbruksdistriktens sista kraftreserv, kallades under fanorna.

Otäcka rykten om Rasputins makt, om förräderi och svek nådde fram till byarna. Samma olust förekom t. o. m. ännu påtagligare i armen, vars stora massa utgjordes av bönder, nära förbundna med sina byar genom gemensamma lidanden och gemensamma intressen. Fronten levde på rykten och rapporter från byn, och byn på nyheter från fronten. Bönderna i ledet reagerade ungefär på samma sätt som bönderna hemma, men mera intensivt. Deras förbittring, som förvärrades av deras eländiga förhållanden och av den onödigt grymma armédisciplinen, tog sig mera resoluta former.

Statspolisen blev tvungen att rapportera:

Både i de bakre linjerna och vid fronten är armén full av element, av vilka en del kunna bli aktiva upprorsfaktorer, under det att andra kunna tänkas vägra att delta i straffåtgärder mot myteristerna. Skulle de förstnämnda lyckas organisera sig ordentligt, skulle det knappast finnas tillräckligt många förband i armén att bilda en stark kontrarevolutionär styrka för att försvara regeringen. Ett helt folk i vapen är genomsyrat av revolutionära element, bestående av klassmedvetna arbetare och bönder, vartill man kan lägga tiotusentals soldater tillhörande de förtryckta nationaliteterna.

Allt detta brännbara material närmade sig snabbt självantändningspunkten. Regeringen, som dominerades av Rasputin och hans marionetter, höll på att falla sönder. En så ynkelig samling som under de sista åren av ätten Romanov har aldrig stått i spetsen för den ryska statens styrelse. Den ende mer eller mindre duglige mannen var inrikesministern Protopopov. Men t. o. m. han var ett original. Han bestämde dagen för sammankallande av duman genom att konsultera sitt horoskop och rekommenderade upplösning av duman, därför att japanske kejsaren flera gånger hade

upplöst parlamentet utan katastrofala följder.

De övriga ministrarna voro opportunister, mutkolvar och gamlingar, som placerats på höga poster för att dölja korruptionen. Bland dem fanns Stürmer, barn på nytt och enligt Rasputin ”lämplig att gå i ledband”. Chvostov var en förskingrare, som köpt sitt ämbete genom Rasputin. Vidare Sjtjeglovitov, som Rasputin kallade för ”en skamlös Kain”; Kurlov, rucklare och mutkoly; Dobrovolskij, som avgjorde statsärenden vid spiritistiska seanser.

T. o. m. kejsarinnan Alexandra var medveten om ministrarnas fullkomliga inkompetens. I brev till sin gemål kallade hon dem för ”narrar och idioter” och sade att hon hade lust att ”ge dem ett ordentligt kok stryk”. Men tsaren trodde, att detta var just det slags folk som han behövde.

Jämförda med denna camarilla voro Nikolaus tidigare ministrar sådana som Witte, Stolypin och även Plehve och Pobjedonostsev betydande statsmän.

Under kejsardömetts sista månader, då tsaren tillbringade en stor del av sin tid i det militära högkvarteret i Mogilev, var kejsarinnan Rysslands verkliga härskare. I sin gemåls namn till- och avsatte hon ministrar.

Duman var maktlös att påverka händelseutvecklingen. Under senare hälften av 1916 hade dock de partier, som tillhörde det progressiva blocket, gjort ett beslutsamt försök att ta makten. Tillståndet i landet var sådant, att en drastisk förändring var ofrånkomligen nödvändig. Ny politisk och militär ledning behövdes för att rädda Rysslands folkhushåll och armen. Alexander Gutjkov, tidigare ordförande i duman, yrkade på en statskupp. Olika planer framlades. Någon föreslog, att kejsarinnan skulle bjudas ombord på ett krigsfartyg och föras till England. Gutjkov och general Krimov förordade, att man skulle gripa hela den kejsarliga sviten och tvinga Nikolaus att abdikera till förmån för sin unge son Alexis med storfurst Michail (tsarens bror) som regent, samt häkta alla regeringens medlemmar.

Den 7 november 1916 hade storfurst Nikolaj Nikolajevitj ett förtroligt samtal med sin brorson tsaren och varskodde honom om att hans tron vacklade. ”Ta ditt förnuft tillfånga, innan det är för sent”, sade han. ”Ge dem en ansvarig regering.” Tsaren förblev tyst och storfursten gick, övertygad om att ”vi snart skulle rulla utför backen, och att han förr eller senare skulle mista sin krona”.

Den 30 december 1916 försökte några medlemmar av hovet att rädda dynastin genom att döda Rasputin. Mordet utfördes i furst Jussupovs hem under medverkan av tsarens kusin, storfurst Dmitrij och Purisjkevitj, monarkisternas ledare i duman. Undanröjandet av Rasputin kom emellertid för sent för att hjälpa Nikolaus.

Från alla håll bestormades duman med krav att den skulle övertaga hela makten. Det hungriga och uppretade folket, arméledningen, som var förtvivlad på grund av den inkompetenta krigsledningen, adelns representanter, t. o. m. medlemmar av tsarens egen familj krävde tillskapandet av en regering, som var ansvarig inför duman.

Till dem, som krävde att duman skulle gripa regeringens tyglar, svarade dess president, Michail Rodzianko:

— Lagstiftande församlingar kunna inte syssla med statskupper. Jag varken kan eller vill uppresas folket mot tsaren.

När general Krimov i januari 1917 återvände från fronten, skildrade han det kritiska läget utefter stridslinjen. I ett anförande, som hölls i Rodziankos hem i närvaro av medlemmar av duman, statsrådet och de olika industriella militärkommissionerna förklarade han, att armen var beredd

att stödja duman vid en palatsrevolution. Han fastslog, att officerarna och manskapet inte längre hade något förtroende för överbefälet; att det förekom politisk inblandning i ledningen av krigsoperationerna; att ingen avgörande seger var möjlig, om inte en ny regering tillsattes.

— Stämningen inom armen är sådan, slutade han, att armen med glädje kommer att hälsa nyheten om en statskupp. Men duman var inte färdig att handla. Meningarna voro delade.

— Generalen har rätt — en statskupp är nödvändig, hävdade deputeraden Sjingarev, men vem skall våga göra den?

Deputeraden Sjidlovskij utbrast förtrytsamt: — Vi kan inte slösa något medlidande på tsaren, om han vållar Rysslands undergång.

Denna uppfattning väckte genklang hos många medlemmar av duman, som anslöto sig till vad general Brusilov, befälhavaren på sydvästfronten, hade yttrat:

— Om det blir fråga om ett val mellan tsaren och Ryssland, väljer jag Ryssland. Den 3 februari 1917 frågade storfurst Michail Rodzianko rent ut:

— Tror ni att det blir revolution?

Rodzianko svarade, att det alltjämt var möjligt att rädda landet genom att avlägsna kejsarinnan från politiken och tillsätta ministrar, som hade landets förtroende. Men han förespådde, att revolution var oundviklig, om kejsarinnan fick behålla makten.

— Så länge kriget pågår, inser folket att söndring betyder undergång för armen, yttrade Rodzianko. Men det finns en fara av annat slag. Regeringen och kejsarinnan föra Ryssland mot separatfred, mot nesa och i armarna på Tyskland. Folket kommer inte att finna sig i det, och om det skulle visa sig vara sant — det går många rykten av detta slag — kommer vi att få en fruktansvärd revolution, som sopar bort tronen, dynastin, er och mig.

Storfursten instämde:

— Sir George Buchanan (brittiske ambassadören) sade samma sak till min bror. Vår familj inser, vilken skada kejsarinnan gör. Hon och min bror är omgivna av förrädare; alla anständiga människor har övergivit dem. Men vad skall vi göra?

— Lagg fram situationen för tsaren precis som den är, föreslog Rodzianko. Ni, Ers Höghet, som är hans enda bror, bör säga honom sanningen. Tala om för honom all den skada kejsarinnan gör; att folket betraktar honom som en tyskvän, som motarbetar Rysslands intressen.

Storfursten lovade att försöka.

Två veckor senare varnade Rodzianko tsaren och sade, att Ryssland närmade sig sammanbrottet:

— Ers Majestät måste finna någon utväg att skilja kejsarinnan från politiken.

Han vädjade till Nikolaus att tillsätta en ansvarig premiärminister för att samarbeta med duman och andra offentliga organ vid ledningen av kriget. Rodzianko sade:

— Uppfattningen att allt göres för att skada Ryssland och gagna fienden håller på att sprida sig. Underliga rykten cirkulera om förrädare och spioner i armens rygg. Det finns inte en enda hederlig man i er omgivning; alla anständiga människor ha antingen skickats bort eller själva gett sig i väg. Det är ingen hemlighet, att kejsarinnan utfärdar befallningar på statens vägnar utan att rådfråga er; att ministrarna gå till henne med sina rapporter, och att de, som hon ogillar, på hennes önskan avlägsnas och ersättas med andra, som äro totalt odugliga.

Nikolaus svarade: — Lagg fram fakta. Ni har inga bevis för era påståenden.

När Rodzianko den 23 februari åter anmälde sig hos tsaren, fann han denne retlig och otålig. Han avbröt Rodzianko med en begäran att denne skulle skynda på med sin föredragning, eftersom storfurst Michail väntade på te. När Rodzianko ånyo påminde honom om faran för uppror, svarade Nikolaus:

— Mina informationer är direkt stridande mot era, och vad duman beträffar, skulle jag vilja säga, att om den tillåter sig så fräna uttalanden som sist, så kommer den att upplösas.

— Ers Majestät, svarade Rodzianko, jag anser det vara min plikt att säga er, att jag har en känsla av att detta är sista gången jag avlägger en rapport till er.

— Varför? frågade Nikolaus.

— Därför att duman kommer att skickas i väg, och den kurs som regeringen följer kommer inte att leda till några goda resultat. Det finns fortfarande tid och möjlighet att vända om och bilda en regering, som är ansvarig inför kamrarna. Men detta tycks inte bli av. Ers Majestät är inte enig med mig, och allting förblir som förut. Följden kommer att bli revolution och en anarki, som ingen kommer att kunna bemästra.

Nikolaus svarade inte.

Den 27 februari 1917 sammankallades duman genom kejsarligt dekret. Flera dagar före sessionens öppnande gjorde någon, som utgav sig för att vara professor Miljukov, kadetternas ledare, en rundvandring till fabrikena i Petrograd och uppmanade arbetarna att resa sig.

Vid dumans öppningssammanträde förklarade trudovikernas ledare, Alexander Kerenskij:

”Det finns folk, som påstår, att det är ministrarna, som felat. Så är det inte. Landet inser nu, att ministrarna bara är glidande skuggor. Landet kan se klart och tydligt, vem som skickar fram dem här. För att hindra en katastrof måste tsaren själv avlägsnas, med våld, om det inte finns något annat sätt ... Om ni inte vill lyssna till varningens röst nu, kommer ni att befinna er ansikte mot ansikte med fakta, inte varningar. Titta på de avlägsna blixtar, som upplyser Rysslands himmel.”

När kejsarinnan läste Kerenskij's tal, fordrade hon, att han skulle hängas som förrädare.

Men det fanns även andra ”förrädare”. Arbetargruppen i krigs-industrikommissionen utfärdade följande proklamation till Petrograds arbetare:

Med anledning av dumans öppnande måste vi vara beredda att organisera en allmän demonstration. Hela Petrograds arbetarklass, fabrik efter fabrik, distrikt efter distrikt, måste i samlad trupp marschera till. Tauriska palatset, där duman öppnas, för att lägga fram arbetarklassens och demokratins grundläggande krav. Hela landet och armén måste lystra till arbetarklassens röst.

Vid ett hemligt möte i Petrograd med alla vänstergrupper förklarade bolsjevikernas talesman Sjljapnikov, att hans grupp inte kunde stödja det liberala kravet på tillsättande av en inför duman ansvarig regering. Bolsjevikerna skulle inte motsätta sig den planerade demonstrationen, sade han, men de skulle föra sin propaganda under andra paroller. De föredrogo en demonstration på Nevskij prospekt ”med våra egna krav, under revolutionens röda fana, för förintande av duman och hela det tsaristiska självhärskarsystemet”.

Vid demonstrationen den 27 februari förenade sig ett stort antal officerare med studenterna och sjöngo revolutionära sånger. Murarna mellan kasernerna och gatan hade börjat vackla.

Duman hade sammanträtt i en vecka, då Rodzianko till sin förvåning fick höra, att tsaren stod i begrepp att tillkännage bildandet av en ansvarig regering. Premiärminister Golitsyn och andra medlemmar av kabinettet hade tillkallats, och Nikolaus lovade att själv framträda inför duman

följande dag.

Golitsyns glädje blev kort, ty på kvällen skickade kejsaren efter honom igen och omtalade, att han just tänkte resa till högkvarteret.

— Men Ers Majestät, hur går det med den ansvariga regeringen?

Ni hade ju tänkt besöka duman i morgon, påminde Golitsyn honom.

— Det är sant, men jag har ändrat mig och reser till högkvarteret i kväll.

Medan Nikolaus vacklade fram och tillbaka, kom upplösningen plötsligt och hastigt av sig själv. Den 8 mars 1917 gingo Petrograds arbetare i strejk. Den 10 mars skickade Petrogradgarnisonens befälhavare general Chabalov ett telegram till tsaren med meddelande att arbetarna i många fabriker strejkade på grund av brödbristen och att massan började bli svårhanterlig.

Tsaren svarade: — Gör genast slut på oredan i huvudstaden. Chabalov gav order att utan vidare skjuta ned deltagarna i upploppen.

I kejsarinnans ögon utgjorde denna jäsning ingenting annat än småbråk, som trupperna snabbt skulle undertrycka. Den 9 mars skrev hon till sin gemål:

I går inträffade upplopp på Vasiljev-ön och på Nevskij, då de fattiga stormade bagarbutikerna. De förstörde Filipovbageriet, och kosacker måste skickas ut emot dem. Allt detta har jag fått veta från inofficiella källor. Bråket ökades vid tiotiden, men vid ett-tiden lugnade det sig. Chabalov har nu läget i sin hand.

Nästa dag skrev hon till sin make, att det inte fanns någonting att oroa sig för, förutsatt att inte duman ställde till något bråk. Hennes brev började:

De strejkande och bråkmakarna i staden befinna sig nu i en trotsigare sinnesstämning än någonsin förr. Oroligheterna vållas av ligister. Pojkvalpar och flickor springa omkring och skrika, att de inte ha något bröd; det gör de bara för att vålla uppståndelse. Om det vore kallt, skulle de troligtvis stanna hemma. Men den här saken kommer att gå över och lugna ned sig, förutsatt att duman uppför sig hyggligt. De värsta talen refereras inte i tidningarna, men jag menar, att de som tala mot dynastin borde straffas omedelbart och strängt.

Den 11 mars anförtrodde hon sin gemål, att det var dagdrivare, som ställde till dessa besvärligheter:

Hela bråket beror på dessa dagdrivare, välklädda människor, sårade soldater, läroverksflickor etc., som uppvigla andra. Lily talade vid några droskkuskar för att få reda på hur det förhöll sig. De berättade för henne, att studenterna kommo till dem och sade, att om de visade sig på gatan nästa morgon, skulle de bli ihjälskjutna. Vilken förvriden inställning! Naturligtvis ha droskkuskarna och chaufförerna nu gått i strejk. Men de säga, att det är en väldig skillnad mot 1905, därför att de allihop dyrka dig och bara vill ha bröd.

På själva tröskeln till öppna revolution skrev kejsarinnan: ”I måndags läste jag en lymmelaktig proklamation, men jag tror att allt skall ordna sig. Solen skiner så klart och jag känner mig så lugn och fridfull vid Hans grav. Han dog för att rädda oss.”

”Han” var Rasputin.

Medan kejsarinnan skrev dylika tröstebrev, telegraferade Rodzianko den 11 mars till kejsaren:

Läget är allvarligt. Huvudstaden befinner sig i ett tillstånd av anarki. Regeringen är förlamad, transportväsendet har brutit ihop, livsmedels- och bränsleförsörjningen är fullkomligt desorganiserad. Missnöjet är allmänt och växer. Det förekommer vild skottlossning på gatorna; truppavdelningar skjuta på varandra. Det är trängande angeläget, att någon som åtnjuter landets förtroende får i uppdrag att

bilda en ny regering. Inget dröjsmål kan tillåtas. Tvekan är ödesdiger.

Detta fullföljde han nästa dag med ett nytt telegram:

Läget blir allt värre. Åtgärder måste vidtagas omedelbart ty i morgon är det för sent. Den sista timman har slagit, då landets och dynastins öde håller på att avgöras.

”Upplös duman!” svarade tsaren. Rodziankos telegram meddelade:

På Eders Majestäts befallning ha kejsrerliga dumans sammanträden ajournerats till april. Ordningens sista bålverk har avlägsnats. Regeringen är maktlös att hejda oroligheterna. Man kan inte lita på garnisonens trupper. Reservbataljonerna i gardesregementena ha gripits av upprorsandan och deras officerare dödas. De sluta sig till massorna och folkets resning och marschera till inrikesministeriets och kejsrerliga dumans lokaler. Inbördeskriget har börjat och breder ut sig. Beordra genast bildandet av en ny regering enligt de principer som föreslogos i mitt gårdagstelegram. Återkalla Ert nya dekret och befall de lagstiftande kamrarna att åter sammanträda. Publicera ett manifest om dessa åtgärder. Ers Majestät, dröj icke! Skulle oron sprida sig till armén, kommer Tyskland att triumfera och Rysslands såväl som dynastins undergång är oundviklig. I Rysslands namn ber jag Ers Majestät att verkställa de här ovan förordade åtgärderna. Den stund som skall avgöra Edert eget och Rysslands öde har kommit. I morgon kan det vara för sent.

General Chabalov skickade ett telegram till tsaren, rapporterade myteri bland trupperna i Petrograd och bad att få nya förband från fronten för att undertrycka resningen.

Men Nikolaus följde fortfarande sin hustrus råd. Genom att upplösa duman rev han ned det sista värn, som skilde honom från revolutionen.

Under allmänt gillande sammankallades ett inofficiellt sammanträde med deputeraderna den 12 mars för att besluta om vilken linje som skulle följas efter tsarens upplösningsdekret.

Tidigare samma morgon ringde telefonen i den konservative dumaledamoten Vassilij Sjuljins bostad.

— Är det du, Vassilij Vitalevitj? frågade Sjingarev, en liberal deputerad. Det är tid att fara till duman. De har redan börjat.

— Vad pratar du för något?

— De har börjat. Det har kommit en befallning att skicka hem duman; stan är i uppror. Vi måste skynda oss. De håller på att besätta broarna. Vi kanske aldrig kommer fram. Det kommer en automobil och hämtar mig. Kom genast hit, så far vi tillsammans.

Medan de åkte sade Sjingarev: — Detta är svaret. In i det sista hoppades jag fortfarande, att de på något vis skulle se klart och göra medgivanden. Nej då — de skickade hem duman! Det var sista möjligheten. En överenskommelse med duman av vad slag som helst var sista chansen att undgå revolution.

När de kommo fram till Kamenostrovskijboulevarden, rådde redan trängsel på gatorna. Fabriker, skolor och universitet hade gått i strejk. När de närmade sig Nevafloden, tvang folkträngseln deras bil att stanna.

Sjingarev lutade sig ut genom fönstret och sade: — Vi är medlemmar av duman. Låt oss passera.

En student sprang fram till fönstret. — Är ni herr Sjingarev?

— Ja, jag är Sjingarev. Låt oss passera.

— Genast.

Han hoppade upp på fotsteget. — Kamrater, öppna leden! De här herrarna är medlemmar av kejsrerliga duman — kamrat Sjingarev.

Folkmassan öppnade sig, och bilen fortsatte med studenten alltjämt kvar på fotsteget. Vid Troitskijbron var vägen blockerad av ett kompani soldater.

— Säg dem, sade studenten, att ni är på väg till duman. Och med dessa ord försvann han. I hans ställe dök en officer upp och bad hövligt om ursäkt för dröjsmålet.

— Öppna väg! Detta är medlemmar av duman.

När de susade fram över den folktomma bron, anmärkte Sjingarev:

— Duman står fortfarande mellan folket och regeringen.

Andra deputerade anlände till duman och rapporterade om händelsernas snabba utveckling. Arbetare samlades på Viborgsidan och höllo något slags val — de räckte upp händerna. Ett regemente har gjort myteri — det är troligtvis Volinskijgardet. De har dödat befälhavande officeren. Kosackerna har vägrat att skjuta — de fraterniserar med folket. Barrikader har rests på Nevskij. Ingen vet någonting om ministrarnas öde. En armé på 30 000 arbetare, studenter, soldater och kvinnor marscherar mot duman.

Senare hölls ett möte med ledarna för alla partier på dumapresidentens ämbetsrum. Rodzianko satt ordförande. Att fortsätta sessionen efter tsarens order om upplösning betydde att proklamera revolution. Rodzianko och majoriteten vågade inte taga detta steg. Det beslöts att antaga förslaget att åtlyda dekretet och att genast hålla ett inofficiellt sammanträde. Från alla sidor, höger såväl som vänster, hölls upprörda anföranden. Någon föreslog, att duman skulle vägra att upplösa sig, proklamera sig såsom utöware av regeringsmakten eller etablera sig som konstituerande församling. Detta förslag antogs inte. En annan krävde, att duman skulle deklarera, om den stod på Nikolaus eller på folkets sida. Just då hände något vid dörren, skott hördes och en officer rusade in i rummet.

— Herrar dumamedlemmar, jag bönfäller om ert beskydd! ropade han med hög och gäll röst. Jag är chef för vakten, er vakt, dumans

vakt. Några okända soldater har tilltvingat sig inträde. De har sårat mig allvarligt i sidan. De försökte döda mig. Jag lyckades nätt och jämnt undkomma. Hjälp mig!

I detta ögonblick tog Kerenskij ordet:

— Det som just nu inträffat bevisar, att vi inte får dröja. Jag får ständiga rapporter om att trupperna är upphetsade. De kommer just fram på gatan. Jag tänker nu besöka regementena. Jag måste veta, vad jag skall säga till dem. Kan jag säga dem, att duman är på deras sida, att den tar hela ansvaret, att den kommer att ställa sig i spetsen för rörelsen?

”Jag kan inte erinra mig”, skriver Sjulgin, ”om han fick något svar — troligtvis inte. Men från detta ögonblick framstod han som ledaren. Han talade med eftertryck, liksom en som har auktoritet. Hans ord och gester voro skarpa, träffande; hans ögon blixtrade.

— Han är Diktatorn! hörde jag någon viska bredvid mig.

Den marscherande folkmassan på 30 000 män och kvinnor, soldater, arbetare och studenter hade hunnit fram till Tauriska palatset. Kerenskij hälsade den första vågen av soldater, som kommo fram till duman, såsom ”revolutionens första garde”. Duman och revolutionen sammansmälte i en enda jäsande enhet, när folket besatte byggnaden.

Samma dag — 12 mars 1917 — organiserade arbetarna vid Petrograds fabriker en sovjet av ombud för arbetarna efter mönster av Petrogradsovjeten av 1905, och valde Tjcheidze, den socialdemokratiska dumagruppens ledare, till ordförande med Kerenskij som vice ordförande.

De upproriska regementena och arbetarna bröto sig in i fängelserna och befriade de politiska fångarna; sedan marscherade de med de befriade revolutionärerna till Tauriska palatset. Här voro det revolutionära Petrograds förgrundsfigurer redan samlade. Vid tvåtiden hade flertalet av fackföreningarnas och den kooperativa rörelsens ledare anlant. Ledarna för arbetargruppen i krigsindustrikommissionen slogo sig ihop med vänsterpartiernas dumadeputerade och bildade arbetarsovjetens provisoriska exekutivkommitté. Den bestod av de socialistiska dumamedlemmarna Tjcheidze och Skobeljev och fem andra medlemmar.

Kommittén trädde genast i arbete och sammankallade det första mötet med arbetarombudens sovjet i Petrograd till klockan sju samma kväll. Inom några timmar var proletariatet i Petrograd organiserat i en revolutionär församling. Kommittén tillsatte också en central stab för de revolutionära arméerna i Tauriska palatset och vidtog åtgärder för utspisning av de soldater, som strövade omkring på gatorna.

Salen, där kommittén skulle hålla sitt sammanträde, var proppfull med arbetare, soldater, deputerade, intellektuella och korrespondenter. Långt före klockan sju började delegaterna strömma in i hundratal. De antecknades av en stab, som representerade kommittén och som satt runt ett långt bord utanför möteslokalen.

Folk ur alla de underjordiska socialistiska grupperna flockade sig i Tauriska palatset. Sjljapnikov, bolsjevikpartiets delegat, försökte samla alla sina anhängare omkring sig. Gvozdjov, som just befriats ur fängelset, radade upp sina vänstermensjeviker. Andra mensjeviker samlades kring Tjcheidze, som nervöst besvarade alla frågor med: ”Jag vet inte, kamrater, jag vet faktiskt ingenting”. Ytterligare en grupp studenter, arbetare och intellektuella samlade sig kring socialrevolutionären Vladimir Zenzinov. En socialdemokratisk jurist kilade hastigt från grupp till grupp, ordnade placeringen och förklarade omröstningsmetoden.

Vid ordförandens bord satt i avvaktan på den provisoriska exekutivkommitténs ankomst Chrustaljev, som lett sovjeten 1905, och Sokolov. Den sistnämnde öppnade mötet kl. 9 och begärde val av presidium. När sammanträdet började, voro tvåhundra femtio delegater närvarande, men fler och fler grupper anlände alltjämt, medförande alla slags mandat och legitimationspapper.

Delegaterna diskuterade livsmedelssituationen, åtgärder mot den överhandtagande anarkin och förberedelserna för kampen mot tsarismen. Sedan utsågo de ett permanent presidium, bestående av Tjcheidze, ordförande, Kerenskij och Skobeljev, vice ordförande, Gvozdjov, Sokolov, Grinevitj och vänstermensjeviken Pankov som sekreterare.

Chrustaljev, som begärde ordet flera gånger, erinrade om erfarenheterna från 1905. Det var tydligt att han ville ta ledningen. Men delegaterna fingo inget fördelaktigt intryck av honom, och han försvann snart från scenen.

När en grupp soldater begärde ordet, beviljades deras begäran med entusiasm. Uppklivna på stolar och med gevär i händerna berättade soldaterna, vad som hände på deras regementen. Berättelserna voro nästan precis lika i samtliga fall, men församlingen lyssnade med hänförd uppmärksamhet, ty deras skildringar markerade slutet på dynastin Romanovs styrelse.

— Vi är från Volinskijregementet ... från Pavlovskij ... från Litovskij ... från Finlandskij ... från Grenadjärerna ...

Allteftersom namnen på de regementen, som förvandlat hungerupproppet till en revolution, uttalades, hälsades de med våldsamma applåder.

— Vi har samlats ... vi fick i uppdrag att säga ... officerarna har gömt sig ... vi blev tillsagda att säga till arbetarombudens sovjet att vi inte vill göra tjänst emot folket ... vi förenar oss med våra bröder, arbetarna, för att tillsammans försvara folkets sak ... vi skall ge våra liv för den ... vårt möte beslöt att hälsa ... länge leve revolutionen!

På några ögonblick beslöt delegaterna att sammanslå den revolutionära armén och arbetarna till en enda organisation. Församlingen blev därigenom arbetare- och soldatrepresentanternas sovjet.

Men många regementen voro alltjämt inte företrädde i Tauriska palatset; alltjämt fanns det fara för en blodig strid mellan utvalda tsaristiska trupper och den revolutionära garnisonen i Petrograd.

Medan sovjeten diskuterade läget, kom en ung soldat inspringande, svängande sitt gevär över huvudet, och ropade flämtande:

— Kamrater och bröder, jag bringar er kamratliga hälsningar från soldaterna i Semjonovgardet. Vi har allesamman intill sista man beslutat att förena oss med folket mot det förbannade självhärskardömet. Vi svär att tjäna folkets sak till sista blodsdroppen.

Ännu en gång bröt mötet ut i ursinnigt jubel. Varenda en av de närvarande visste, att det var Semjonovgardet, som undertryckt Moskvaesningen 1905. Regimentet räknades som ett av de starkaste bålverken för tsarregimen. Allt eftersom fler och fler förband skickade fram sina representanter i salen, förstod det revolutionära Petrograd, att tsar Nikolaus inte längre förfogade över de styrkor som behövdes för att hejda revolutionen.

Sovjeten utsände en proklamation, som meddelade folket i Petrograd, att den revolutionära församlingen hade konstituerats, och uppmanade dem att bevara ordningen. Proklamationen slutade med en kallelse till en konstituerande församling, som skulle forma Rysslands demokratiska framtid.

Dokumentet publiceras i första numret av *Izvestia*, Petrogradsovjetens organ, som kom ut följande morgon. Sovjeten beslöt också genom omröstning att tillåta de dagstidningar, vilkas utgivning avbrutits genom strejken, att åter utkomma. Ingen ifrågasatte sovjetens befogenhet att göra slut på tidningsstrejken, eftersom den mäktiga typografunionen i Petrograd var företräd i Tauriska palatset.

De val till den permanenta exekutivkommittén, som härpå följde, gingo till stor del utanför partilinjerna, eftersom de olika partiernas inställning ännu inte var klart fixerad eller bekant för delegaterna. Eftersom de underjordiska socialisterna inte voro så allmänt kända, fingo skribenter som Steklov och Suchanov, som medarbetade i välkända radikala publikationer i Petrograd och Moskva, det största antalet röster. Andra, som blevo valda, voro bolsjevikerna Sjljapnikov och Zalutskij; juristen Pavlovitj-Krasikov, Dmitrjevskij och Sokolovskij. Exekutivkommittén skulle också omfatta medlemmarna av presidiet samt två representanter för centralkommittéerna i de olika socialistiska partierna och deras lokalavdelningar i Petrograd.

Bland dem som följande dag ytterligare utsågos till medlemmar av kommittén voro Molotov (som ersattes av Stalin, när denne återvände från Sibirien), mensjevikerna Boris Bogdanov och Baturskij, socialrevolutionärerna Zenzinov och Nikolaj Russanov, folksocialisterna Alexej Pesjehonov och Tjarnoluskij, trudovikerna Leo Bramson och Nikolaj Tjaikovskij, medlemmarna av det judisk-socialistiska Bund Henrick Ehrlich och M. Rafes (några dagar senare efterträdd av Mark Lieber) och de lettiska och polska socialdemokraterna Stutjka och Kozlovsky, båda nära

lierade med bolsjevikerna.

Majoriteten i kommittén bestod av ”internationalister” och zimmerwaldare, ehuru denna majoritet något minskades genom tillkomsten av tio soldatrepresentanter.

Under de första veckorna tillhörde inte en enda av de blivande centralfigurerna i revolutionen exekutivkommittén. En del av dem voro i landsförvisning, andra fortfarande utomlands. Ehuru Kerenskij nominellt var vice ordförande, kommo hans plikter i den provisoriska regeringen att hindra honom från att bevista sovjetens sammanträden.

I början av sin tillvaro uppställde sovjeten som sitt mål att utvidga och konsolidera revolutionens landvinningar och bekämpa militära och ideologiska angrepp från höger. Sovjeten var ingen parlamentarisk församling av konventionell typ. Den fungerade från dag till dag utan bestämda regler. Antalet medlemmar uppgick snart till 2 000; i mitten av mars hade den 3 000 delegater.

Det var till sovjeten, som Rodzianko vände sig med begäran om tillstånd att disponera ett tåg för att resa till tsaren; det var sovjeten som stoppade generalstrejken, öppnade fabrikerna igen och åter satte i gång spårvägstrafiken.

I duman var läget fortfarande kaotiskt. Ingen visste, vad som skulle hända närmast. Kerenskij och Tjcheidze i sällskap med flera andra socialistiska deputerade togo en djärv chans. De framträdde på gator och torg och vädjade direkt till soldaterna att sluta sig till resningen. Soldaterna följde uppmaningen.

Med sin fullmakt från Petrogradsovjeten på fickan övertalade nu Kerenskij och Tjcheidze dumamajoriteten att utse en provisorisk kommitté, som skulle övertaga regeringstyglarna. Båda blevo medlemmar av denna kommitté.

Husväggarna i staden voro fullklustrade med första numret av *Izvestia*, i vilket folket uppmanades att fullborda omstörtningen av tsarregimen och bereda vägen för en demokratisk styrelse:

Striden måste fortsätta ända till slutet. De gamla makterna måste störtas fullständigt för att öppna väg för ett folkligt regeringssätt. Allesamman skall vi med förenade krafter kämpa för att fullständigt sopa bort den gamla regimen och inkalla en konstituerande församling, stod det i proklamationen.

Tsarens rådgivare erbjödo sig nu att avgå och ge furst Grigorij Lvov eller Rodzianko uppdrag att bilda ett nytt kabinett. Storfurst Michail telefonerade upprörd till generalstabschefen Alexej ev att i elvte timman vädja till tsaren att gå med på att utnämna en ansvarig regering. Tsaren svarade, att han var tacksam för sin broders råd men inte hade en tanke på att göra något sådant. Han visste inte, att de konservativa i duman redan körts i bakgrunden av arbetarnas och soldaternas revolutionära massor.

I sin kejsrerliga salongsvagn vid högkvarteret i närheten av Mogilev begrep Nikolaus fortfarande inte vad som hade hänt. Han skulle visa fasthet, tänkte han. Han skulle tillsätta en diktator för att slå ned resningen. General Ivanov utsågs för uppgiften. På kvällen den 13 mars avreste Ivanov till huvudstaden i spetsen för ett detachment trupper, som förmenades vara lojala. Nikolaus gav order att det kejsrerliga tåget skulle återvända till Tsarskoje Selo i närheten av Petrograd.

”Gick till sängs en kvart över tre”, antecknade tsaren i sin dagbok. ”Hade ett långt samtal med N. I. Ivanov, som jag skickar med trupper för att återställa ordningen. Sov till kl. 10 f. m. Vi avreste till Mogilev vid femtiden på morgonen. Vädret var vackert men frostigt.”

I tsarens omgivning fanns det en och annan, som anade, att slutet var nära.

— Vi kommer snart att dingla i lyktstolparna, sade kapten Nilov, en goddagspilt bland Nikolaus vänner. Vi kommer att få en revolution, som världen aldrig skådat maken till.

Två tåg ilade mot huvudstaden. Det första medförde kejsarens stab, det andra Nikolaus och hans personliga uppvaktning. Passagerarna på det kejsarliga tåget sovo längre än vanligt.

På en station mötte de ett detachment soldater, som stodo uppställda på perrongen på väg till fronten. När tsaren kom till fönstret, hörde han hurrarop och tonerna av kejsarhymnen. Ett ögonblick kände hans adjutant Mordvinov en glimt av hopp. Men hans kamrat, general Narisjkin, kvartermästare vid högkvarteret, viskade i hans öron: — Vem vet, vi kanske bevittnar det sista levet för kejsaren.

Klockan två på morgonen stannade tåget vid stationen Malaja Visjera, där en grupp ängsliga människor väntade på perrongen.

Det var en klar natt med frost. Nikolaus sov tungt. General Narisjkin steg av, åtföljd av Mordvinov.

— Var är befälhavaren för livvakten? Var är uppvaktningen? En skur av frågor mötte dem.

— Alla sover.

— Vad menar ni, sover? Vet ni inte att Ljuban och Tosmo har ockuperats av revolutionära trupper? Har ni inte fått vårt telegram?

Vi har fått order att omdirigera ert tåg till Petrograd, där något slags provisorisk regering har tagit makten.

Det kejsarliga tåget satte hastigt i gång tillbaka mot Pskov, där general Russkij, befälhavaren på nordfronten, hade sitt högkvarter. Russkij kunde kanske göra något.

Nikolaus, som stirrade ut genom tågfönstret på det skiftande landskapet, hade ännu inte givit upp hoppet att Ivanovs trupper skulle krossa upproret.

Under tiden var kejsarinnan i Tsarskoje Selo vid sina barns sängar. De lågo sjuka i mässling. Hon skrev till sin make:

Situationen är bedrövlig. Jag vet inte, var jag kan få tag i dig, men jag tror fullt och fast, och ingenting kan rubba min tro, att allt kommer att ordna sig. Eftersom jag inte visste, var du var, försökte jag komma i kontakt med dig genom högkvarteret, då Rodzianko låtsades att han inte visste, var och varför du blev uppehållen. Det är tydligt att de försöka att hindra dig från att träffa mig, innan de tvingar dig att underteckna något slags papper, en författning eller något annat avskyvärt, förmodar jag. Och vad kan du göra, utan arméns stöd, fångad som en mus i en fälla? Det är den värsta gemenhet och elakhet, något oerhört i historien, att hålla kvar sin kejsare. Kanske kan du visa dig för trupperna i Pskov och på andra platser och på så sätt samla dem omkring dig. Om du blir tvungen att göra medgivanden, så behöver du inte känna dig förpliktad att infria dem, eftersom de ha uppnåtts under tvång.

Även om Nikolaus hade fått dessa rader i tid, fanns det ingenting som han kunde ha gjort. Russkij rådde honom att böja sig för den provisoriska dumakommitténs vilja. Efter över en timmes diskussion gick kejsaren med på att det skulle bildas en ansvarig regering under Rodziankos ledning. Russkij, som då kommit tillbaka, bad kejsaren att kontramandera general Ivanovs order. Nikolaus kapitulerade och telegraferade till Ivanov:

”Jag hoppas ni kommit fram ordentligt. Vidtag inga åtgärder innan jag anländer och fått er rapport.”

Tsaren gjorde dessa medgivanden halv fyra på morgonen den 14 mars. Russkij underrättade genast Rodzianko genom ett direkt telegram. Men Rodzianko blev rasande, när han mottog tsarens instruktioner. Hade han inte rekommenderat denna åtgärd flera veckor tidigare, då den hade varit möjlig att genomföra? Det var för sent nu. Folket krävde nu att kejsaren skulle

abdikera.

En kvart över tio på morgonen infann sig Russkij ännu en gång i den kejsrerliga vagnen. Nikolaus väntade sig en rapport över hur Petrograd mottagit hans manifest. I stället förelade Russkij honom telegramremsan, som innehöll texten till hans samtal med Rodzianko. Nikolaus bad Russkij läsa upp det för honom. Meddelandet var långt. Sedan reste han sig från stolen och gick fram till fönstret. Det uppstod ett ögonblicks tystnad. Till slut återvann Nikolaus fattningen. Han återvände till bordet och började tala.

Hans röst röjde ingen upphetsning, men hans ord voro nästan osammanhängande:

— Om det är nödvändigt att jag träder åt sidan för Rysslands bästa, så är jag beredd, men jag är rädd att folket kommer att missförstå ... Kosackerna kommer rentav att anklaga mig för att dra mig ur eldlinjen ... Jag är född till att bli olycklig. Jag drar olycka över Ryssland ... Men de gammaltroende kommer aldrig att förlåta mig för att jag bryter den ed jag svor på kröningsdagen...

På denna punkt i samtalet anlände ett telegram från general Alexejev, som utan omsvep sade ifrån, att kriget endast kunde fortsättas, om kejsaren abdikerade till förmån för sin son under storfurst Michails regentskap. Varje ögonblicks dröjsmål skulle leda till ytterligare krav från revolutionärerna, som nu kontrollerade järnvägarna och försörjningen till armén.

Russkij läste Alexejevs telegram.

— Vad anser ni om saken, Nikolaj Vladimirovitj? frågade tsaren.

— Saken är så viktig, svarade generalen, att jag måste be Ers Majestät att få litet mera tid att överväga frågan. Låt oss höra efter vad de befälhavande generalerna på de andra fronterna ha att säga. Klockan två kom Russkij tillbaka, denna gång i sällskap med två andra generaler. Ingen av tsarens uppvaktning fanns i vagnen. Dörrarna stängdes noga. Nikolaus tog emot de tre befälhavarna stående, sedan satte han sig ned och bad besökarna ta plats. Endast Russkij accepterade denna inbjudan. De båda andra stodo i stram givakt. Under audiensen rökte tsaren och Russkij oavbrutet.

Russkij rapporterade de senaste nyheterna. Tsarens egen livvakt hade deserterat och marscherat till duman för att erbjuda sina tjänster. Kejsarinnan hade uttryckt en önskan att få överlägga med Rodzianko. Storfurst Cyril Vladimirovitj i spetsen för en truppavdelning hade svurit duman trohet. Militärguvernören i Moskvadistriktet hade erkänt den provisoriska dumakommitténs överhöghet. Tsarens ministrar stodo under arrest.

Halv tre kom Alexejevs telegram med svaren från de kommenderande generalerna på de olika fronterna. Samtliga tillrådde abdikation.

— Men hur skall jag veta, att detta är hela Rysslands önskan?

— Ers Majestät, svarade Russkij, omständigheterna tillåta oss inte att skicka ut något frågeformulär om den här saken. Å andra sidan går händelseförloppet så hastigt, att det minsta dröjsmål är farligt. Det blev ett ögonblicks tystnad.

— Jag har fattat mitt beslut, förklarade kejsaren. Jag abdikerar. Och han gjorde korstecknet. Generalerna gjorde sammalunda.

Han skrev ut två meddelanden på telegramblanketter. Det ena, till Rodzianko, löd: ”Det finns intet offer som jag inte skulle vara

villig att göra för Moder Rysslands välfärd och räddning. Därför är jag beredd att abdikera till

förmån för min son under min broder Michail Alexandrovitjs regentskap, varvid jag underförstår, att min son skall stanna hos mig tills han blir myndig.”

Det andra, som var adresserat till general Alexejev, förklarade: ”För vårt älskade Rysslands lycka och räddning är jag beredd att abdikera från tronen till förmån för min son. Jag uppfordrar alla och envar att tjäna honom troget och ärligt.”

Kl. 5 på morgonen den 15 mars 1917 avreste dumaledamöterna Gutjkov och Sjulgin från Petrograd till Pskov med en abdikationshandling, som skulle undertecknas av tsaren.

Sjulgin skriver:

Vi kommo fram klockan tio på kvällen. Vi stego ut på perrongen ... Någon kom fram och sade, att kejsaren väntade. Han förde oss över spåren ... till kejsarens vagn. Han kom in efter några minuter ... Vi bugade oss ... Han skakade vänligt hand med oss ... gav oss tecken att sitta ned. Gutjkov började tala... Han var faktiskt upprörd... Han berättade vad som försiggick i huvudstaden... Han skildrade förhållandena sådana de voro i Petrograd. Kejsaren satt där alldeles lugn...

När Gutjkov hade slutat, sade kejsaren lugnt och sakligt:

— Jag har beslutat att avsäga mig tronen... Till klockan tre i eftermiddag ansåg jag att jag skulle abdikera till förmån för min son Alexej... Men vid den tiden ändrade jag mig och beslöt att abdikera till förmån för min bror Michail...

Vi hade inte väntat oss detta. Jag har ett minne av att när Gutjkov gjorde vissa invändningar, begärde jag en kvarts timme för att rådslå med Gutjkov... men så blev det inte... vi kommo överens... Vad kunde vi annat göra?

Tsaren steg upp... Vi reste oss allesamman... Gutjkov räckte honom utkastet till abdikationshandlingen, som kejsaren tog och gick ut. Efter en liten stund återvände han med texten till abdikationen, som han räckte Gutjkov.

Klockan var då tjugo minuter före midnatt. Kejsaren bjöd oss farväl och skakade hand med oss... och hans sätt var snarast hjärtligare än när vi kommo... Vi återvände till vår vagn... och på morgonen kommo vi till Petrograd.

I Petrograd hade under tiden dumakommittén och sovjetens exekutivkommitté tillsatt medlemmarna av den provisoriska regeringen. I spetsen för kabinettet stod furst Lvov, ordförande i zemstvoernas och kommunrådets allryska union; professor Paul Miljukov, ledaren för kadettpartiet, utnämndes till utrikesminister; Alexander Gutjkov, krigsminister, och Alexander Kerenskij, justitieminister. Flertalet av de andra ministrarna voro framstående liberala dumaledamöter.

Nikolaus abdikation till förmån för storfurst Michail kom för sent. Arbetare- och soldatombudens sovjet vägrade att godkänna dynastins fortbestånd.

Den 16 mars kl. 6 på morgonen telefonerade Kerenskij till storfursten för att meddela honom, att dumakommitténs medlemmar med Rodzianko i spetsen önskade tala med honom. Kommittén hade kvällen förut enat sig om en handlingslinje. Med undantag av Miljukov voro alla överens om att storfursten skulle övertalas att avböja tronen. Miljukovs ende anhängare var Gutjkov, som ännu inte återvänt från Pskov.

Hemma hos storfursten lade Rodzianko fram majoritetens synpunkter. Miljukov hävdade därefter, att det för ordningens återställande behövdes en lämplig symbol för makten av det slag ryska folket var vant vid, d. v. s. en monark. En provisorisk regering utan en monark skulle vara en roderlös farkost, som kunde gå under på det stormande folkhavet. Under sådana förhållanden skulle landet sväva i fara att falla offer för anarki, innan en konstituerande församling hann

sammanträda. Enbart en provisorisk regering skulle inte förslå länge, påstod Miljukov.

Kerenskij och andra svarade, att om storfursten övertog makten, skulle detta innebära en stor fara inte bara för hans person, utan också för medlemmarna i den provisoriska regeringen. Miljukov replikerade, att den risken måste tagas, annars skulle de inte kunna ta ansvaret för vad som kunde hända i fortsättningen.

Miljukov rådde storfursten att lämna Petrograd, där de flesta revolutionära trupperna voro stationerade, och resa till Moskva, där det fortfarande fanns militärstyrkor, som dumakommittén kunde lita på. Enligt Miljukovs åsikt skulle tre energiska, populära och handlingskraftiga män, en på tronen, en annan i spetsen för armén och en tredje vid regeringsrodret, kunna rädda Ryssland från anarki.

Efter flera timmars överläggning beslöt storfursten, trots Miljukovs övertalningsförsök, att avstå från sin rätt till tronen.

”Man hade en känsla”, skrev Miljukov senare, ”att storfurstens vägran inte inspirerades av kärlek till Ryssland, utan snarare av omsorg om hans egen person.”

Under tiden hoppades Alexandra fortfarande på en upprepning av händelserna 1905, då Nikolaus efter att ha beviljat en författning och medborgerliga friheter hade återtagit sitt löfte och krossat revolutionen.

Hon skrev den 16 mars:

Jag förstår fullkomligt din åtgärd, min hjälte. Jag vet, att du inte kunde ha undertecknat någonting, som stred mot den ed du gav vid kröningen. Vi förstå varandra fullständigt utan ord, och jag svär vid mitt liv, att vi komma att åter få se dig på tronen, återuppsatt ännu en gång av ditt folk och din armé, till ära för din regeringstid. Du räddade kejsardömet åt din son och landet, liksom du räddade din heliga renhet, och du skall krönas av Gud själv här på jorden i ditt eget land.

Arbetare- och soldatombudens sovjet i Petrograd var nu den viktigaste korporationen i Ryssland. Den erkände den provisoriska regeringens auktoritet, sedan denna förbundit sig att förverkliga åtta grundläggande rekommendationer, som utarbetats av den provisoriska dumakommitténs och sovjetens exekutivkommitté. Dessa stipulerade full och omedelbar amnesti för alla politiska fångar och landsförvista; yttrande-, press-, mötes- och strejkkfrihet; avskaffande av all särslagstiftning riktad mot speciella klasser, grupper eller religioner; val till en konstituerande församling genom allmän och hemlig röstning för att bestämma styrelseformen och antaga en författning för Ryssland; polisens ersättande med en nationell milis, underställd lokala myndigheter; demokratiska val av ämbetsmän i kommuner och städer; fortsatt förläggning i Petrograd under full beväpning för de militära förband, som tagit del i revolutionen; medborgarfrihetens utsträckning till soldaterna med de inskränkningar den militära disciplinen krävde under tjänsteutövning.

För ögonblicket var Kerenskij folkets idol. Ehuru han var den enda socialisten i den provisoriska regeringen, utövade han det största inflytandet, eftersom han också representerade arbetare- och soldatombudens sovjet. Kerenskij hade varit populär i årtal före revolutionen. Före sitt inval i duman 1912 var han känd som vältalig försvarsadvokat vid politiska rättegångar. Hans undersökning av massakern på gruvarbetare vid Lenaguldfälten hade ytterligare höjt hans anseende. Han hade inträtt i duman som förkämpe för arbetarna och blivit en av de ledande inom den moderata socialistiska flygeln.

Ehuru den första provisoriska regeringen till största delen var ”bourgeois”, måste den böja sig för sovjeten, vars majoritet bestod av mensjeviker och socialrevolutionärer. Flertalet av dessa betrak-

tade den provisoriska regeringen med misstänksamhet såsom varande en de besuttna klassernas regering. Sovjeten var besluten att styra revolutionen efter en kurs, som skulle leda till både stora sociala förändringar och politisk frihet. I mars 1917 önskade sovjetens ledare vidsträcktare frihet för ryska folket än någon demokrati gav sina medborgare. Den 15 mars 1917 utfärdade Petrogradsovjeten en order, som instruerade trupperna att inte lyda sina officerares befallningar, om de inte voro kontrasignerade av Petrogradsovjeten, och att organisera lokala sovjeter inom alla arméförband. Denna order, som syftade till att knäcka kastsystemet bland officerarna, blev ett dråpslag för den militära disciplinen.

Kerenskij tjänstgjorde till att börja med som förbindelselänk mellan de moderata i duman och radikalerna i sovjeten. Han reste omkring genom landet och försökte samla folket till stöd för den nya regeringen. Han vädjade till dem att tänka på att deras frihet inte kunde befästas, om inte ett enat folk stod bakom regeringen:

Jag ser, sade han vid ett möte med förband ur armén i Odessa, den stora entusiasm, som svept fram över hela landet. Sådana underverk som den ryska revolutionen, som förvandlar slavar till fria män, inträffar bara en gång vart hundra år.

Vi ha lidit nog. Och hjärtat hos alla människor i Ryssland klappar i en och samma känsla. Låt oss sätta in alla våra krafter i kampen för fred åt hela världen. Vi tro på alla folks lycka och ärorika frihet.

Vår paroll skall vara: ”frihet, jämlikhet, broderskap”. I denna treenighets namn har det stora underverket inträffat — underverket, som skapats av generationers blod och lidanden. Vi skörde vad Rysslands bästa söner och döttrar ha sått med sitt blod, och vi äro inte ägare till den skörden. Vi äro bara dess väktare.

Professor Eugen Trubetskoj, moderat liberal, skrev:

Revolutionen är något enastående. Det har inträffat borgerliga revolutioner och proletära revolutioner, men jag tvivlar på att det någonsin inträffat en i ordets vidaste betydelse så nationell revolution som den nuvarande ryska. Alla ha varit med och åstadkommit denna revolution. Alla ha tagit del i den — arbetarna, soldaterna, borgarna, t. o. m. adeln — alla landets sociala krafter.

Sådan var den anda, som uppfyllde marsrevolutionen, vilken från den ena dagen till den nästa förvandlade Ryssland till vad Lenin i *Pravda* den 20 april 1917 kallade ”världens friaste land”.

IX. Lenins väg till Petrograd

Meddelandet om att ryska revolutionen faktiskt hade utbrutit kom som en överraskning för Lenin och hans bolsjevikiska kamrater 1 landsflykten. ”Den revolutionära explosion de så länge och så spänt väntat på tog dem oförberedda”, skriver Trotskij. I mars 1917 befunno sig majoriteten av de ledande bolsjevikerna antingen utomlands eller i sibirisk förvisning. Zinovjev, Semasjko, Lunatjarskij, Litvinov, Tjtjerin, Ganetskij, Radek, Rjazanov, Mme Kollontaj och Larin hade levat utomlands i årtal, en del i Schweiz, andra i London eller Paris. Bucharin var i New York, där han utgav en emigranttidning tillsammans med Trotskij. Stalin, Kamenjev och Sverdlov voro i Sibirien.

När Bronskij, en gammal partikamrat, tidigt en morgon störtade in i Lenins rum med den häpnadsväckande nyheten från Petrograd, vägrade Lenin att tro honom, ända tills Zürich-tidningarna bekräftade nyheten. Från det ögonblicket var hans energi inriktad på ett enda mål: att komma till Petrograd så fort som möjligt. Varje timme var viktig; ur de fragmentariska rapporter, som kommo från Ryssland, hade han redan börjat sammanställa den nya grupperingen av de revolutionära krafterna. Han kunde se huvudlinjerna i de kommande striderna, både inom hans eget parti och emot de andra. Och han hyste föga förtroende för sina bolsjevikiska ställföreträdare

i Ryssland i fråga om deras förmåga att styra den för partiet rätta kursen intill dess han anlände och övertog högsta befälet.

Från alla delar av Europa och Amerika, från Sibiriens och asiatiska Rysslands ödemarker förde alla vägar till Petrograd på våren 1917. Härskaran av återvändande förvista omfattade män och kvinnor av alla slag, revolutionära veteraner, liberaler, socialister, bönder, studenter och radikala intellektuella; män som hade tillbringat årtal i tsarismens fängelser och på tvångsarbete i Sibirien; tusentals studenter och arbetare, som mer eller mindre av en slump dragits in i den förra malströmmen 1905. Idealister och skumma äventyrare, unga och gamla.

Alla vägar ledde till Petrograd, på hästsläddar och lastvagnar, diligens eller järnväg, på trampfartyg och lyxångare, över den ubåts-vimlande Nordatlanten, med långsamma båtar från San Francisco till Vladivostok och därifrån 10 000 km över två kontinenter. Alla vägar ledde till Petrograd, ty den av den provisoriska regeringen beviljade amnestin var allomfattande. Detta var den yttersta frihetens timma för Ryssland, och Petrograd, som just höll på att befria sig från sitt sista tunna snötäcke, var det befriade ryska folkets festplats.

De första framstående bolsjeviker, som kommo fram till Petrograd, voro Stalin, Kamenjev, Muranov och Sverdlov, som fullbordade den långa resan från Sibirien till huvudstaden före mars månads slut. De anlände, medan den politiska smekmånaden ännu räckte, och de smittades av dess anda. Men på redaktionen för *Pravda*, bolsjevikpartiets organ, som åter börjat utkomma omedelbart efter tsarens abdikation, mötte de en annan inställning. Molotov och Sjljapnikov, tidningens provisoriska redaktörer, angrepp gång på gång den provisoriska regeringen.

Stalin, Kamenjev och Muranov trädde hastigt i stället för den tjänstgörande redaktionen; det första numret under deras ledning utkom den 28 mars. Under det nya triumviratet intog *Pravda* en försonlig hållning mot regeringen och de andra socialistpartierna. De påyrkade sammanslagning mellan bolsjevikerna och mensjevikernas vänsterflygel och försiktigt stöd åt den provisoriska regeringen. Vidare fördömde de nya redaktörerna de defaitistiska paroller, som spredos av en del bolsjeviker i Petrograd. Fortfarande utan instruktioner från Zürich valde de en linje, som stred mot Lenins inställning och mot den ståndpunkt, som Trotskij intagit i sin tidning i New York. Medan Lenin och Trotskij oberoende av varandra redan kallade proletariatet till krig mot den provisoriska regeringen och krävde omedelbara åtgärder för att göra slut på kriget, intog Stalin en mycket försiktig hållning.

Den 27 mars antog Petrogradsovjeten enhälligt ett manifest, riktat till ”hela världens folk”, vilket tolkade marsrevolutionen såsom ett steg mot en demokratisk fred, grundad på det kejsersliga Tysklands nederlag. Detta manifest stod mycket långt ifrån Lenins tolkning av kriget såsom en rent imperialistisk kamp mellan två konkurrerande onda makter. Om detta manifest skrev Stalin i *Pravda* den 28 mars:

Att bara ropa ”ned med kriget!” är fullkomligt opraktiskt. Så länge som tyska armén lydde Kaiserns order, måste den ryske soldaten stå fast på sin post och besvara kula med kula, granat med granat... Det är omöjligt att inte välkomna gårdagens manifest från arbetare- och soldatombudens sovjet, riktat till massorna i hela världen och uppmanande dem att tvinga sina regeringar att avblåsa denna masslakt... Vår paroll är att utöva tryck på den provisoriska regeringen i syfte att tvinga den... att göra ett försök att förmå alla de krigförande länderna till att omedelbart öppna förhandlingar... Och till dess skall varenda man stå kvar på sin krigarpost!

Utan stöd i form av instruktioner från Lenin, försökte Stalin och Kamenjev sitta mellan två stolar. ”All defaitism”, skrev Stalins *Pravda* i mars 1917, ”dog i det ögonblick, då det första revolutionära regementet visade sig på Petrograds gator.” — Enligt Sjljapnikov uppstod

förvirring i de bolsjevikiska leden, när den nya *Pravda* kom ut. Tauriska palatset surrade av nyheten, att ”de moderata och förståndiga bolsjevikerna ha segrat över ytterlighetsmännen inom sitt eget parti!” I sovjetens exekutivkommitté mottogos bolsjevikerna ”med giftiga leenden”.

I fabrikena hälsades *Pravda* med bestörtning av de bolsjevikiska arbetarna och med ”illvillig belåtenhet” av deras motståndare. Telefonen ringde hela dagen på *Pravdas* redaktion med frågor:

— Vad har hänt? Varför har vår tidning avvikit från den bolsjevikiska linjen?

I olika bolsjevikiska particentraler ute i distrikten sammanträdde arbetarna för att kräva, att Stalin, Kamenjev och Muranov skulle uteslutas ur partiet. Följande dag, den 29 mars, yttrade Stalin inför bolsjevikpartiets konferens i Petrograd:

Den provisoriska regeringen, hur ovillig den än må vara och hur vacklande och tveksamt den än går fram, har dock påtagit sig uppgiften att konsolidera de vinster, som redan vunnits av de revolutionära massorna. Ett sådant läge har både positiva och negativa sidor. Det är inte till vår fördel att forcera händelsernas utveckling och påskynda utsällningen ur våra led av de borgerliga element, som senare måste lämna oss. I den mån den provisoriska regeringen befäster revolutionens frammarsch, måste vi stödja den. I den mån den uppträder kontrarevolutionärt, kunna vi inte stödja den.

Vid samma möte talade Stalin för Tseretellis förslag om en förening av bolsjevikpartiet med mensjevikernas vänsterflygel. Det officiella protokollet säger:

På dagordningen står Tseretellis förslag om enhet.

Stalin: — Vi måste gå med på detta. Det är nödvändigt att fatta beslut om våra förslag i enhetsfrågan. Enhet är möjlig på grundval av Zimmerwaldprogrammet.

När Molotov steg upp för att ge uttryck åt sin avvikande mening, svarade Stalin:

— Det är inte nödvändigt att föregripa och förebygga meningsskiljaktigheter. När vi äro medlemmar av ett och samma parti, komma våra små åsiktsdifferenser att tona bort.

Sådan var Stalins inställning i mars 1917. Den delades av många mensjeviker på vänsterflygeln och bolsjeviker. Men inte av Lenin.

Den 20 mars skrev Lenin, som fortfarande var kvar i Zürich, det första av sina Brev från fjärran. När det trycktes i *Pravda* den 3 april, betecknade det en fullständig brytning med den försonliga linje, som Stalin och Kamenjev följt. Marsrevolutionens framgång tillskrev han till stor del ”de brittiska och franska ambassaderna med sina agenter och 'förbindelser', som gjort de mest förtvivlade försök att hindra Nikolaus från att sluta 'separat'-avtal och .separatfred”.

Enligt Lenin berodde den skenbara lätthet, varmed dynastin störtades, på en ”konspiration mellan de anglo-franska imperialisterna, som drevo Miljukov, Gutjkov & Co. att gripa makten för att förlänga det imperialistiska kriget, föra det hänsynslösare och envisare, dräpa ytterligare några miljoner ryska arbetare och bönder för att komma i besittning av Konstantinopel för Gutjkovs räkning. Syrien för fransmännen och Mesopotamien ... för de brittiska kapitalisterna, etc.”.

Samma dag skrev Trotskij i sin New York-tidning *Novyj Mir*:

”Tsarens regering finns inte längre”, säger en Gutjkov och en Miljukov till folket. ”Nu måste ni gjuta ert blod för hela nationens intressen.” Men med nationella intressen mena de ryska imperialisterna återerövring av Polen, erövring av Galizien, Konstantinopel, Armenien, Persien M. a. o. Ryssland intar nu sin plats i imperialismens slutna led tillsammans med andra europeiska stater, och först och främst tillsammans med sina allierade, England och Frankrike.

Den 24 mars skrev Lenin ett nytt Brev från fjärran, i vilket han uppkallade proletariatet att bilda

en milis, 750 000 man stark, för att bekämpa ”folk som Gutjkov och Miljukov, godsägarna och kapitalisterna”. Följande dag skisserade han ett handlingsprogram för en sovjet av arbetare-, soldat- och bondeombud. Han krävde att Ryssland skulle bryta sina avtal med de allierade, att alla hemliga fördrag skulle offentliggöras och att nya fredsvillkor skulle tillkännagivas, innefattande befrielse av alla kolonier och en vädjan till arbetarna i alla länder att avsätta sina regeringar och överflytta all makt på arbetarråden.

Detta var Lenins appell om världsrevolution, riktad till proletarietet inom alla folk:

Gutjkovs och Miljukovs regering, skrev han den 25 mars, är i verkligheten ombud för det anglo-franska kapital, som önskar behålla de från Tyskland rövade kolonierna och dessutom tvinga Tyskland att återlämna Belgien och en del av Frankrike.

Dessa brev skickades till Ganetskij i det neutrala Stockholm. Ganetskij vidarebefordrade dem till Lenins syster Marja i Petrograd.

Lenin befann sig alltjämt i Zürich och det uppstod vissa hinder, som fördröjde hans hemresa till Ryssland. Provisoriska regeringen gjorde inga invändningar mot att dess svurne fiende återvände hem, men briter och fransmän voro obenägna att bevilja honom visum för genomresa och resemöjligheter. (När Trotskij kom till Halifax på väg till Ryssland, blev han likaledes kvarhållen av de brittiska myndigheterna och tilläts inte att fortsätta, förrän utrikesminister Miljukov telegraferade en begäran om att han omedelbart skulle löslassas.)

Men Lenin stannade inte länge i Schweiz. Om ententen inte ville hjälpa honom att återvända till Ryssland i syfte att störta den provisoriska regeringen och sluta fred med Tyskland, så var Berlin desto villigare.

Ironiskt nog var det Martov, som först föreslog, att de ryska revolutionärer, som stodo på ententens svarta lista, skulle återvända till Ryssland via Tyskland i utbyte mot tyska krigsfångar i ryssarnas händer. I ett telegram till Petrogradsovjetens exekutivkommitté hotade de ryska emigranternas kommitté i Bern med att om inte detta utbyte kom till stånd, ”komma de gamla kämparna att anse sig vara i sin fulla rätt att finna andra vägar att komma till Ryssland och kämpa för den internationella socialismen”.

Lenin tog upp denna tanke utan att avvakta Petrograds svar. Först hade han tänkt betala smugglare för att forsla honom genom Tyskland till Ryssland, men han uppgav denna plan, då han fick veta, att smugglarna inte kunde föra honom längre än till Berlin. Sedan lekte han med tanken att resa såsom dövtum svensk, men hans hustru lyckades övertyga honom om att detta inte var så lätt att genomföra.

— Det skulle aldrig gå, sade Krupskaja. Du kunde ju råka drömma om kadetterna och svära över dem i sömnen, och då skulle de upptäcka, att du inte är svensk.

Ändå korresponderade Lenin med Ganetskij i Stockholm om denna bisarra plans genomförbarhet. Men den förkastades till förmån för en uppgörelse med tyska regeringen. De exakta detaljerna i överenskommelsen med Berlin, som gav Lenin lejd för resa i förseglad vagn genom det kejsrerliga Tyskland, ha i fortsättningen blivit beslöjade genom hela volymer dubbelbottnade apologetiska utläggningar av sovjethistoriker. Ehuru det faktiska samspel av personligheter och händelser, som förde Lenin från Zürich till Petrograd, sedermera blivit ganska väl klarlagt, har detta betecknande kapitel av Lenins levnadshistoria aldrig blivit berättat i detalj.

Kort efter det att Martov framställde sitt förslag om ett rysk-tyskt utbyte, erbjöd Robert Grimm, den schweiziske socialdemokraten, sina tjänster såsom mellanhand för att utverka Berlins medgivande till att ryska landsflyktiga fingo passera över tyskt område. Han försvann emellertid

ur bilden, då mensjevikererna vägrade att handla utan medgivande av sovjetens exekutivkommitté. Lenin hade sagt till Grimm, att ”hans parti hade beslutat att obetingat godkänna förslaget till transport av ryska emigranter och att genast ordna denna resa”.

Vid denna tidpunkt voro endast tio emigranter villiga att följa med Lenin utan Petrogradsovjetens medgivande. — Mensjevikererna, telegraferade Lenin till Ganetskij, fordra godkännande från sovjetens exekutivkommitté.

När Grimm vägrade att fortsätta förhandlingarna på denna grundval, kom Fritz Platten, också socialistisk ”internationalist” in i historien:

Platten, förklarade ett officiellt bolsjevikiskt uttalande vid denna tid, slöt ett definitivt avtal med tyske ambassadören i Schweiz; huvudpunkterna voro följande: för det första skulle alla emigranter få resa, oavsett deras inställning till kriget; för det andra skulle det tåg med vilket de reste åtnjuta exterritorialitet; slutligen skulle alla passagerarna i Ryssland agitera för ett senare utbyte av ett lika stort antal österrikiska och tyska fångar, som sutto internerade i Ryssland.

Så långt sträcker sig den officiella bolsjevikiska redogörelsen. I general Ludendorffs memoarer få vi veta ännu mer:

När vår regering skickade Lenin till Ryssland, påtog den sig ett oerhört ansvar, skrev den tyske generalstabschefen. Ur militär synpunkt var hans resa berättigad, ty det var oundgängligen nödvändigt, att Ryssland föll.

General Hoffmann, chefen för tyska generalstaben på östfronten, beskrev tyskarnas syfte i ännu konkretare form:

Vi försökte naturligtvis att genom propaganda påskynda den upplösning, som ryska revolutionen satt i gång inom armén. Någon person hemma i Tyskland, som hade förbindelser med de revolutionära ryska landsflyktingarna i Schweiz, kom på idén att använda en del av dem för att påskynda undermineringen och förgiftningen av den ryska arméns moral.

Han vände sig till deputeraden Erzberger, och deputeraden vände sig till tyska utrikesdepartementet. Och så kom det sig, att Lenin forslades genom Tyskland till Petrograd på det sätt som senare avslöjats.

På samma sätt som jag skickar granater mot fiendens skyttegravar och sprutar giftgaser mot honom, har jag såsom fiende rätt att använda propagandans hjälpmedel mot hans garnisoner.

Vem var den ”person hemma i Tyskland, som hade förbindelser med de revolutionära ryska landsflyktingarna i Schweiz”? Det var Parvus (dr Helphand), f. d. socialrevolutionären, som under kriget hade blivit tyska regeringens agent. Det var Parvus, som hade antytt för greve Brockdorff-Rantzau, sedermera tysk ambassadör hos Sovjetunionen, att Lenins och de socialistiska ytterlighetsmännens insläppande i Ryssland skulle kunna utnyttjas till Tysklands fördel. Parvus' förslag understöddes av greve von Maltzan och Erzeberger, som då var chef för den tyska militära propagandan. De övertygade kanslern Bethmann-Hollweg, som följaktligen underrättade generalstaben om Parvus' ”briljanta manöver”.

Medan Parvus höll på att genomföra arrangemangen genom Wilhemsstrasses förmedling, skötte Paul Levi, en tysk antikrigsivrande socialist som tillhörde Spartacusförbundet (det tyska kommunistpartiets föregångare), förhandlingarna i Bern och Zürich. Efter att ha rådgjort med Lenin och Radek i Zürich, uppmanade Levi Frankfurter Zeitungs Bernkorrespondent att ta upp frågan med tyske ambassadören i Schweiz. Ambassadören lovade att konferera med Berlin.

Följande kväll, medan Levi befann sig i Folkets Hus, kallades han till telefonen. Rösten i andra ändan av tråden var den tyske ambassadörens.

— Jag har letat efter er över hela staden, sade han. Hur kan jag komma i kontakt med Lenin? Jag

väntar slutgiltiga instruktioner när som helst beträffande hans hemtransport.

Levi blev förvånad över ambassadörens brådska. Av hans tonfall förstod han, att Berlin ansåg saken ytterst brådsåkande. När han framförde ambassadörens meddelande till Lenin, började denne att febrilt kasta ned de villkor, på vilka han — Lenin — var villig att gå med på att resa genom Tyskland! Lenin dikterade villkoren. Samtliga accepterades. Vägen till Petrograd låg öppen. Men i Lenins dunkla mellanhavanden med tyska regeringen skulle de tvetydiga figurerna Parvus i Berlin och Ganetskij i Stockholm fortfarande komma att spela en stor roll — en roll om vilken kanske t. o. m. Ludendorff och Hoffmann inte voro fullt medvetna.

*

I sitt avskedsbudskap till de schweiziska arbetarna sade Lenin, att den ryska omstörtningen bara var förspelet till världsrevolutionen. Rysslands nuvarande roll, sade han, var att bilda det revolutionära proletariats förtrupp:

Det har fallit på det ryska proletariats lott, påstod han, att inleda den serie revolutioner, vilkas objektiva nödvändighet skapats av det imperialistiska världskriget.

Vi veta väl, att det ryska proletariatet är sämre organiserat och intellektuellt mindre väl förberett för uppgiften än arbetarklassen i andra länder ...

Ryssland är ett jordbruksland, ett av de mest efterblivna i Europa. Socialismen kan inte upprättas genast i Ryssland. Men landets bondekaraktär... kan, såsom händelserna 1905 visade, leda till att en demokratiskt-kapitalistisk revolution utvecklar sig i Ryssland och blir förspelet till en världsomfattande socialistisk revolution...

När nyheten dunstade ut, att Lenin hade gått med på att resa genom Tyskland utan att avvakta Petrogradsovjetens godkännande, förorsakade den en våldsam uppståndelse bland socialisterna i Schweiz och Frankrike. Vid möten med de ryska emigranterna fördömdes Lenins och hans kamraters handling. Ehuru han låtsades inte bry sig om dessa angrepp, var Lenin tillräckligt intresserad av den europeiska socialistiska opinionen för att söka Romain Rollands sanktion för sin uppgörelse med Tyskland. Den 6 april mottog Henri Guilbeaux, en fransk socialist, som bodde i Schweiz, ett telegram från Lenin, som bad honom och Rolland att infinna sig på järnvägsstationen dagen för Lenins avresa. Rolland vägrade.

— Om ni har något inflytande på Lenin och hans vänner, sade den store pacifisten till Guilbeaux, så avråd dem från att resa genom Tyskland. De kommer att vålla stor skada för den pacifistiska rörelsen och för sig själva, ty det kommer då att sägas, att Zimmerwald är ett tyskt barn.

När Guilbeaux pressade honom på ytterligare skäl, påminde Rolland honom om att Lunatjarskij hade karaktäriserat Lenin som ”en farlig och cynisk äventyrare”.

Vid stationen två dagar senare kom en stor skara ryska emigranter och schweiziska och italienska arbetare för att vinka av Lenin och hans följeslagare. I hans egen grupp funnos Zinovjev, Radek, Krupskaja, Karpinskij och åtskilliga andra bolsjeviker. Men sällskapet innefattade också ungefär ett tjugotal icke-bolsjeviker. Lenin hade fordrat, att de skulle resa med honom för att neutralisera det ogynnsamma intryck, som hans resa under tyskt beskydd framkallade. Lenins anhängare trängdes kring det väntande tåget; de buro revolutionära flaggor och sjöngo Internationalen. Hans fiender, en liten grupp anti-tyska socialister, skreko:

— Spioner! Tyska spioner! Tänk så lyckliga — de får resa hem på Kaiserns bekostnad!

Lenin stod vid fönstret i sin kupé, stödde hakan mot fönsterkarmen och skakade leende på huvudet. Då demonstrationen fortsatte, gjorde han min av att stiga av tåget, men en av hans

kamrater höll honom tillbaka. De ursinniga demonstranterna föreföllo att vilja övergå till handgripligheter. Lenin återvände till kupéfönstret. Hans följeslagare på perrongen stämde upp Internationalen igen för att dränka sina motståndares katzenjammer. När tåget ångade i väg, höll polisen på att skilja de båda stridande grupperna åt.

Medan tåget slingrade sig över Alperna mot tyska gränsen, betraktade Lenin allvarligt de förbiilande berg- och snömassorna.

— Vi får troligtvis aldrig se de här bergen mer, sade Karpinskij.

Lenin stirrade alltjämt ut genom fönstret.

Det var Radek, som bröt stämningen: — Vladimir Ilitj ser sig i andanom som premiärminister i den revolutionära regeringen. Lenin log.

Den 13 april fick Ganetskij följande telegram från Lenin: TRELLEBORG KL. 6 E. M. IDAG

Ganetskij mötte Lenin i Malmö. Då de omfamnade varandra, hade Ganetskij tårar i ögonen. Några timmar senare sutto de i en reserverad vagn på väg till Stockholm. I Lenins kupé sutto Ganetskij, Krupskaja och Zinovjev. De samtalade till sent på natten, och Lenin pumpade Ganetskij på de senaste nyheterna från Petrograd. Ganetskij var angelägen att få följa med bolsjevikledaren till Petrograd, men Lenin befallde honom att stanna på sin post i Stockholm. Han skulle bli representant för bolsjevikiska centralkommitténs utländska byrå. ”Jag längtade efter att få resa till Petrograd med Lenin”, skriver Ganetskij, ”men ledaren befallde mig att stanna, och jag måste lyda.” Först kl. 4 på morgonen kröp Lenin ihop i sitt hörn för att sova en stund.

Parvus träffade inte Lenin, men skickade honom meddelandet, att det var synnerligen angeläget att börja arbeta för fredsförhandlingar genast. Lenin svarade, att hans uppgift var revolutionär agitation, inte diplomati.

X. Åska om våren

En stor folkmassa samlades i skymningen på Finlandsstationen i Petrograd den 16 april 1917. Gatorna intill stationen voro redan blockerade. Pansarbilar rörde sig långsamt förbi de växande folkmassorna. Ljuskäglorna från roterande strålkastare genomträngde det djupnande dunklet. Arbetare, soldater, matrosar och representanter för olika revolutionära organisationer med röda fanor i händerna bildade den böljande massan. Till slut hördes den första klockans klingande signal, åtföljd av den bländande glansen från lokomotivets lanternor. Ett ögonblick senare gled de klart upplysta vagnarna inom synhåll, när tåget bromsade in och stannade.

Lenin var den förste, som steg av. Han hade inte satt sin fot på rysk mark på tio år. Med sina sluttande axlar och sin sportmössa såg han föga imponerande ut, men hans genomträngande grå ögon skilde ut honom från alla de andra. En grupp arbetare lyfte upp honom på axlarna och bar in honom i ”Folkets rum” (tidigare tsarens rum) på Finlandsstationen. Från alla sidor trängde människornas-san fram och ropade hälsningar till revolutionärerna, som återvänt till den befriade huvudstaden. Någon räckte Lenin en bukett blommor.

Med sin stilvidriga blombukett i famnen stegade Lenin snabbt mitt ut i rummet, och tvärstannade framför Tjcheidze, Petrogradsovjetens ordförande.

— Kamrat Lenin, sade Tjcheidze, vi hälsa dig välkommen till Ryssland på Petrogradsovjetens och revolutionens vägnar ... Men vi tro, att den revolutionära demokratins viktigaste uppgift just nu är att försvara vår revolution mot angrepp av alla slag, både inifrån och utifrån ... Vi hoppas

att du skall hjälpa oss att sträva mot detta mål.

Lenin stod där liksom om Tjcheidzes ord inte anginge honom det bittersta. Hans ögon vandrade från ena sidan av rummet till den motsatta och mönstrade folkmassan; han såg granskande mot taket, ordnade buketten, som harmonierade mycket dåligt med hans undersåtsiga figur och hans keps; till slut vände han sig bort från Tjcheidze och medlemmarna i sovjetens exekutivkommitté och talade till folkmassan:

— Kära kamrater, soldater, matrosar och arbetare, jag är glad att få hälsa er i den segerrika ryska revolutionens namn, att få hälsa er som den internationella proletära arméns avantgarde ... Den stund är inte så långt borta, då folket på uppmaning av vår kamrat Karl Liebknecht (den tyske spartakistledaren) kommer att vända sina vapen mot sina kapitalistiska utsugare ... Den ryska revolutionen, som ni genomfört, har inlett en ny epok. Längre leve den världsomfattande socialistiska revolutionen!

Från Finlandsstationen eskorterades Lenin till det bolsjevikiska högkvarteret i Ksjesinskajas palats (K. var f. d. balettdansös och tsarens favorit).

Utanför väntade en folksamling, bestående av soldater och matrosar. Lenin höll tal från balkongen på andra våningen och försäkrade dem, att en rad revolutioner voro förestående i Tyskland, England och Frankrike. Den ryska revolutionen, sade han, betecknade början till en internationell resning bland de arbetande massorna överallt.

Sedan återvände Lenin till den stora salong, där bolsjevikpartiets ledare voro församlade. Med ett lätt hånleende lyssnade han till deras tal och väntade på att den siste skulle sluta. Då reste han sig och angrep dem bittert för att de under hans frånvaro i Schweiz givit regeringen försiktigt stöd.

— Inget stöd åt den provisoriska regeringen! voro praktiskt taget hans första ord. Hans fullständiga brytning med den linje, som Stalin och Kamenjev följt såsom redaktörer för *Pravda*, och hans oförsonliga ton kom hans medarbetare att gapa. Suchanov, en socialdemokrat på vänsterflygeln, som var närvarande i egenskap av Kamenjevs gäst, har skildrat Lenins första möte med sina ryska partikamrater på följande sätt:

Jag skall aldrig glömma detta åsklika anförande, som förbluffade inte bara mig, en kättare som tillfälligtvis slunkit in, utan också alla de trogna — varenda en. Det verkade som om alla den universella förstörelsens krafter hade stigit upp ur sina hålor, obundna av alla hinder och tvivel, obekymrade om personliga svårigheter eller personliga hänsyn, och svävade över sällskapsrummen i Ksjesinskaja-palatset, över de förhåxade lärjungarnas huvuden.

Sedan han tygat till sina egna anhängare, tog Lenin avstånd från den icke-bolsjevikiska majoriteten i sovjeten och förvisade dem till fiendelägret. ”Bara detta var vid denna tid tillräckligt att göra åhörarna yra i mössan”, konstaterar Suchanov.

— Endast Zimmerwaldvänstern slår vakt kring den proletära revolutionen! ropade Lenin. Återstoden är samma gamla opportunisterna, som prata granna ord men i verkligheten förråda socialismens och de arbetande massornas sak.

Raskolnikov, ledande bolsjevik bland Kronstadtmatroserna, sade att Lenin ”beslutsamt utdömde den taktik, som de styrande partigrupperna och enskilda kamrater tillämpat före hans ankomst. De mest ansvariga partiarbetarna voro här. Men även för dem var Lenins tal en verklig revolution. Det grävde ett Rubicon mellan gårdagens och dagens taktik.”

Medan det bolsjevikiska överkommandot ännu vacklade under hans skoningslösa angrepp, lade Lenin än en gång fram huvudlinjerna av sitt program. Han skrädde inte orden. Många av de närvarande hyste avvikande mening, men alla blevo imponerade av hans personliga kraft.

Kamenjev, som satt ordförande, sammanfattade den allmänna reaktionen bland bolsjevikerna inför Lenins anförande.

— Vi kan vara eniga eller oeniga med Lenin i fråga om åsikter, sade han. Vi kanske inte följer honom i hans bedömning av den ena eller andra speciella frågan, men i varje fall har i Lenins person den erkände ledaren för vårt parti återvänt till Ryssland, och tillsammans med honom skall vi gå fram emot socialismen.

Lenins återkomst till Ryssland omtalades av hela den ryska pressen, men den väckte ingen uppmärksamhet bland de utländska korrespondenterna i Petrograd. Få av dem ansågo nyheten värd att telegraferas till respektive tidningar. Lenin själv avlade sitt första besök, inte i Tauriska palatset utan vid sin mors grav. Knappt hade han hunnit slå sig ned i Ksjesinskajapalatset, förrän han telefonerade till Bontj-Brujevitj efter en bil och körde ut till kyrkogården. När han kom fram till den lilla kullen, stannade han tyst, tog av hatten och böjde huvudet.

Trots entusiasmen på Finlandsstationen uppstod det, när omständigheterna kring Lenins hemresa blevo allmänt kända, ovilja bland stora delar av Petrograds matrosar, soldater, studenter och arbetare. Den 17 april antogs matroserna vid andra baltiska flottan, som hade befunnit sig bland hedersvakten vid mottagandet, en resolution, som klandrade Lenin för att han accepterat tysk hjälp. I Volinskijregementets kaserner — det förband vars revolt hade förebådat tsardömetts undergång — diskuterades frågan om att häkta Lenin; bland soldaterna i Moskovskij- och Preobrazjenskijregementena var stämningen mot Lenin också bitter. Många andra soldatmöten krävde, att den provisoriska regeringen skulle undersöka förhållandena bakom Lenins resa genom det kejsrerliga Tyskland.

Gymnasisternas förbund ordnade en demonstration mot Lenin utanför Ksjesinskajapalatset, och en delegation av sårade soldater och matrosar infann sig med plakat, på vilka det stod: ”Lenin & Co. — tillbaka till Tyskland!” Dessa veteraner, av vilka många gingo på kryckor, marscherade till Tauriska palatset och krävde, att ”Lenins verksamhet till varje pris stoppas!” Dessutom vägrade de att låta Tseretelli och Skobeljev tala till Lenins försvar. Slutligen antogs sovjetens soldatsektion en resolution, som krävde ”systematisk kamp mot leninisterna”.

Rysslands läge efter Lenins ankomst var långt ifrån stabilt. Med monarkiens fall upplevde Ryssland en djupgående psykologisk chock. Hela befolkningen greps, som Kerenskij uttryckte sig, av ”en känsla av obegränsad frihet, en befrielse från de mest elementära hämningar, som äro nödvändiga för varje mänskligt samhälle”. Samtidigt överväldigades folket av en fruktansvärd trötthet, en fullkomlig utmattning efter påfrestningarna under tre års krig. Reaktionen tog sig uttryck i en allmän viljeförlamning. Arbetarna i fabriker slutade arbeta, soldaterna vid fronten slutade slåss:

Folket förlorade förmågan att lyda. Myndigheterna voro inte längre i stånd att ge direktiv och utfärda befallningar ... I fabriker började arbetarna att på skottkärror rulla ut de mest avskydda direktörerna och ingenjörerna. På många platser lade bönderna beslag på jorden utan att avvakta regeringens åtgärder. Vid fronten ökades deserteringarna till katastrofal omfattning. Soldaterna höllo möten från morgon till kväll, och hela officerskåren råkade ut för misstankar. Den 13 mars hade matroserna i Kronstadt dödat befälhavaren för baltiska flottan och ett antal officerare. Andra officerare häktades och inspärrades. I städerna släpptes en våg av lynchningar, rån och laglöshet loss, när den lokala styrelsens apparat upphörde att fungera.

Det erfordrades oerhörda ansträngningar av de nya myndigheterna, provisoriska regeringen, arbetare- och soldatombudens sovjet och de grupper som stödde den provisoriska regeringen, för att förhindra ett sammanbrott. Regeringens och förvaltningsapparatens prestige och auktoritet återställdes någorlunda, och landet började återgå till ett slags arbetsordning. Oredan vid fronten

minskades också i någon mån.

På morgonen efter Lenins återkomst till Petrograd hölls en allmän socialdemokratisk konferens i Tauriska palatset för att för sista gången diskutera möjligheten av en sammanslagning av alla grupper till ett enda parti. Här höll Lenin ett oförsonligt anförande, i vilket han ånyo gav luft åt den hårda politik han redan slagit fast för sina bolsjevikiska kamrater, och gjorde därmed ett snabbt slut på allt hopp om enhet. Hans våldsamhet förorsakade en storm av protester. Oväsen och visslingar förekommo under hans anförande. Bogdanov, som tidigare varit nära lierad med Lenin, avbröt honom med utropet:

— Detta är en galnings hjärnspöken!

När Lenin slutade sitt anförande, tog Josef Goldenberg, f. d. medlem av bolsjevikiska centralkommittén och just hemkommen från landsflykten, till orda. Han kände Lenin väl, hade samarbetat med honom och åtnjutit hans aktning. Endast med svårighet kunde han nu behärska sin vrede, då han förklarade:

Den plats, som står obesatt efter den store anarkisten Bakunin, vilken på så många år inte har fått någon värdig efterträdare, har nu blivit fylld. Allt det vi just nu hört, innebär ett fullkomligt avståndstagande från hela den socialdemokratiska åskådningen, från hela den vetenskapliga marxismens teori. Vi ha just hört en klar och otvetydig deklaration till förmån för anarkismen. Dess häröld, Bakunins arvtagare, är Lenin. Marxisten Lenin, Lenin — ledaren för vårt kämpande socialdemokratiska parti — finns inte längre. En ny Lenin är född — Lenin anarkisten.

Goldenberg varskodde sina åhörare, att Lenins program var liktydigt med att höja inbördeskrigets fana, och uppmanade dem att kämpa mot den nya fara, som uppstått genom ankomsten av Rysslands ”vänner från utlandet”.

Georg Steklov, som skulle bli redaktör för *Izvestia* under Lenins regim, talade i ungefär samma anda. — Lenins tal, sade han består av abstrakta begrepp, vilka visa, att ryska revolutionen gått honom förbi. När Lenin hunnit bli närmare förtrogen med läget i Ryssland, kommer han att överge dessa teorier.

Dessa ofördelaktiga reaktioner mot Lenins återkomst och mot hans första ord inför sovjeten invaggade de ledande inom den provisoriska regeringen i en falsk känsla av trygghet. De trodde, att själva det faktum att Lenin ”importerats” till Ryssland med tysk hjälp skulle fördärva marknaden för den bolsjevikiska propagandan. Den 17 april försäkrade Skobeljev kabinettet, att Lenin var en ”fördetting som står utanför (den socialdemokratiska) rörelsens led”. Och Suchanov, som var en tämligen objektiv iakttagare, ansåg att ”Lenin i sin nuvarande fas är så motbjudande för alla, att han absolut inte utgör någon fara”.

Denna kompletta felbedömning av Lenins styrka belyses kanske bäst av en dagboksanteckning av Maurice Paléologue, Frankrikes ambassadör i Moskva, den 18 april 1917.

I morse, skrev han, omtalade (utrikesminister) Miljukov för mig, att ”Lenin hade misslyckats fullständigt i sovjeten i går. Han gick till sådana ytterligheter och försvarade sin tes om omedelbar fred så oförskämt och klumpigt, att visslingarna tvingade honom att gå ned ur talarstolen och avlägsna sig. Han kommer aldrig att hämta sig efter detta.” Vartill Paléologue visligen tillade: — Låt oss hoppas det, svarade jag honom, men jag är rädd att Miljukov än en gång kan komma att få lida för sin optimism.

Enligt Vladimir Zenzinov, socialrevolutionär medlem av sovjetens centrala exekutivkommitté, fanns det bara en enda man — Alexander Kerenskij — som anmälde skarpt avvikande mening från den allmänna åsikten, att Lenin inte utgjorde något hot mot marsrevolutionen. Zenzinov hade varit närvarande vid Finlandsstationen den 16 april och hade bevittnat mottagningen av Lenin liksom omkastningen i stämningen omedelbart därefter. Han erinrar sig att inom några få dagar

efter Lenins ankomst Kerenskij sade till honom:

— Den mannen kommer att fördärva revolutionen.

”Jag försökte övertyga Kerenskij”, skriver Zenzinov, ”att en ensam man inte kunde bestämma händelseutvecklingen, men Kerenskij upprepade envist: — Nej, du förstår ingenting, den mannen kommer att fördärva revolutionen!”

T. o. m. innan Lenin anlönt, anade Kerenskij faran. Vid ett möte med provisoriska regeringen, där man diskuterade bolsjevikpropagandans växande inflytande, utbrast Kerenskij:

— Vänta bara! Lenin själv är på väg. Då kommer det att börja på allvar! ...

*

Några dagar efter det stormiga mötet i Tauriska palatset sammankallade Lenin en konferens med sina forna bolsjevikkolleger, män som tidigare stått på hans sida, men vilkas nuvarande inställning var tvivelaktig. Krassin befann sig bland de inbjudna. Lenin hade ont i halsen och kunde knappt tala. Men denna gång hade han inte för avsikt att tala — han ville höra, vad de gamla bolsjevikerna skulle säga. Han yttrade knappast ett ord på hela kvällen.

Lenin, säger Suchanov, kallade inte ihop sina gamla marskalkar för att diskutera läget och övertyga dem. Han önskade veta, huruvida de trodde på hans nya sanning, om de gillade hans planer och skulle kunna bli nyttiga för honom. Marskalkarna talade. Inte en enda av dem uttryckte instämmande. Inte en enda visade sig användbar för hans syften. Lenin lyssnade tyst till ”förrädarna” och lät dem gå sin väg.

Två dagar senare publicerade *Pravda* Lenins berömda Aprilteser. I detta skarpa utkast till handlingsprogram krävde Lenin öppet ett inbördeskrig såsom medel att göra slut på kriget mellan folken. Kriget förorsakades av världskapitalets imperialistiska utveckling; en demokratisk fred var därför omöjlig, om man inte störtade kapitalismen, ansåg han.

”Hur skall vi göra slut på kriget?” frågade han, och svarade:

Vi kan inte få slut på kriget bara genom att önska det. Det slutar inte för att bara den ena sidan så vill. Det tar inte slut bara genom att man ”sticker bajonetten i marken”, som en soldat uttryckte saken.

Kriget förorsakades inte av rovkapitalisternas onda önskningar, fastän det otvivelaktigt är till deras fördel, eftersom endast de bli rika på det. Kriget förorsakades av världskapitalets utveckling under de senaste femtio åren, av de miljoner trådar och fibrer, som ingå i dess vävnad. Man kan inte komma ifrån krigets imperialistiska karaktär. Det är omöjligt att åstadkomma en demokratisk fred, en fred som inte genomtvingas med våld, utan att först krossa kapitalismens makt. Endast genom att bryta igenom denna front kan proletariatet främja sina egna klassintressen.

I syfte att göra definitivt slut på kriget var det nödvändigt att proletariatet övertog makten. I Ryssland fanns det vapen, som behövdes för kriget mot kapitalismen, i form av arbetare- och soldatombudens sovjet.

Den ryska revolutionen i mars 1917 var början till denna process, som skulle komma att förvandla det imperialistiska kriget till inbördeskrig. Denna revolution utgjorde det första steget mot att göra slut på kriget. Men det behövs då ett andra steg för att göra krigets avskaffande permanent, och det är att proletariatet övertar maktens tyglar. Detta kommer att tjäna som inledning till det världsomfattande ”genombrottet” genom de kapitalistiska intressenas front, och endast genom att bryta igenom denna front kan proletariatet befria mänskligheten från krigets fasor och säkerställa en varaktig freds välsignelser.

Och den ryska revolutionen har fört oss mycket nära den möjlighet att bryta igenom den kapitalistiska fronten genom att den organiserat arbetareombudens sovjet.

Han stödde nu sovjeten i stället för den parlamentariska demokratin, som han hade pläderat för intill marsrevolutionen:

Den parlamentariskt-borgerliga republiken begränsar massornas politiska liv, förhindrar deras direkta deltagande i statens demokratiska uppbyggande från botten till toppen. Arbetare- och soldatombudens sovjet gör raka motsatsen.

Han förordade sovjetkontroll över jorden, bankerna och kapitalisternas holdingbolag, men sade ifrån att detta på intet sätt skulle vara början till socialismen:

Proletariatets parti, förklarade han, kan under inga omständigheter påtaga sig uppgiften att införa socialismen i ett land av småbönder, förrän den tid kommer, då det övervägande flertalet av folket har insett, att en socialistisk revolution är nödvändig.

För att framhäva den fullständiga brytningen med det förgångna, påyrkade Lenin att man borde slopa namnet ”socialdemokratiska” partiet till förmån för ”kommunistiska” partiet:

Majoriteten av ledande ”socialdemokrater”, av ”socialdemokratiska” parlamentariker och de ”socialdemokratiska” tidningar, som utgöra medel för att påverka massorna, ha förrätt socialismen, visat sig otrogna mot socialismen och ha deserterat till sin ”egen” nationella borgarklass' sida.

Folkets breda massor äro förbittrade över detta och känna sig bedragna av sina ledare.

Och ändå vilja de att vi skola fortsätta med detta bedrägeri för att göra det lättare för dem att klamra sig fast vid det gamla och föråldrade namn, som ruttnade bort precis på samma sätt som Andra Internationalen!

Vad vi önska är att bygga om hela världen. Vi önska göra slut på det imperialistiska kriget och rädda de hundratals miljoner människor, som dragits in i det, det krig i vilket miljarder dollar investerats och som inte kan bringas till slut genom en allmän demokratisk fred utan en proletär revolution — den största i mänsklighetens historia!

Och på denna punkt tycks vi bli rädda för oss själva. Vi håller fast i de gamla smutsiga förklädesbanden!

Det är på tiden att slänga av sig den gamla smutsiga skjortan och sätta på en ren!

Lenins teser hade, för att använda en gammal bolsjeviks ord, kraften hos en ”exploderande bomb”. Några dagar efter deras offentliggörande skrev *Pravdas* redaktion:

Vad beträffar Lenins allmänna plan, förefaller den oss oantaglig därigenom att den utgår från antagandet, att den borgerliga revolutionen är slut och räknar med att denna revolution omedelbart kan förvandlas till en socialistisk revolution.

Teserna väckte mycken opposition bland Lenins intimaste vänner inom partiet. Lenins främste opponent i *Pravdas* spalter var Kamenjev. Lenin svarade sina motståndare punkt för punkt och slog fast sina synpunkter i många artiklar, broschyrer och anföranden. Hans kraftfulla linje vann så småningom ett växande antal anhängare inom bolsjevikpartiet.

Såsom påbröd på Lenins svårigheter i början dök nu också Malinovskijaffären upp igen. 1915 hade Lenins tidning meddelat, att Malinovskij hade dött. Meddelandet visade sig sedermera vara ogrundat. Malinovskij själv återkom inte denna gång till Petrograd detta fantastiska kapitel utspelades senare — men hans dossier slogs upp på de ledande ryska tidningarnas förstasidor. Ty då den provisoriska regeringen öppnade ochranans hemliga arkiv, blev fallet Malinovskij klart nog: han hade varit agent för ochranan, när han först dök upp i metallarbetarfackföreningen i S:t Petersburg, och hade troget tjänat tsarens politiska polis ända till sin politiska sorti.

En kommission, som tillsattes av provisoriska regeringen för att undersöka tsarregimens

förbrytelser — användandet av *agents provocateurs* betraktades såsom en av dess största försyndelser — redde ut hela historien. Kommissionen förhörde alla huvudvittnen, däribland Lenin och Beletskij, ochranans f. d. direktör, som hade använt sig av Malinovskijs tjänster, och granskade alla hithörande ochranahandlingar. Fakta voro endast alltför klara. Malinovskij arbetade för ochranan under namnet Portnoj. Han inrapporterade alla viktiga bolsjevikiska möten, røjde identiteten hos ledande bolsjeviker, som levde på falska pass, och omtalade var partiets underjordiska tryckerier voro belägna. Han var direkt ansvarig för häktningen av den bolsjevikiska centralkommittén 1910. Han ingav detaljerade rapporter om vad *Pravdas* redaktionsstab hade för sig och skaffade Beletskij en lista på tidningens ekonomiska bidragsgivare och abonnenter. Han var ansvarig för häktningen av Stalin och Sverdlov liksom av Trojanovskijs hustru. Dessutom var det på Beletskijs förslag, som Malinovskij ställde upp som kandidat till duman — en plan, som mötte vissa svårigheter på grund av att Malinovskijs syndaregister från ungdomsåren i Polen gjorde honom icke valbar enligt gällande vallag. Denna svårighet övervann ochranan genom att skaffa ett falskt intyg från polischefen på orten om att Malinovskij inte blivit straffad. För att säkerställa hans val, häktade Beletskij hans men-sj evikiska medtävlare på kandidatlistan.

När Malinovskij invaldes i duman, höjde ochranachefen hans avlöning från 500 till 700 rubel i månaden och betalade honom dessutom frikostiga premier för speciellt värdefulla upplysningar. Han hade direkttelefon till Beletskij och träffade honom regelbundet i privatrummen på S:t Petersburgs bättre restauranter. Malinovskij höll också ochranan med den socialdemokratiska dumagruppens konfidentiella protokoll liksom med korrektur i förskott på alla *Pravda*-artiklar, som Beletskij personligen bättrade på. Tjernomazov, *Pravdas* nominelle redaktör, utgjorde inte något hinder för dessa operationer. Han var också ochranaagent! Malinovskijs dossier innehöll två lyckönskningstelegram efter hans inval i duman, det första från Beletskij, det andra från Lenins hustru. Hans revolutionära tal i duman skrevos av Lenin och Zinovjev, men de omarbetades av ochranachefen.

Malinovskijs plötsliga avgång fick nu för första gången sin förklaring. Som följd av en uppryckning inom inrikesministeriet avskedade den nye biträdande ministern, general Dzjunktovskij, Beletskij och andra chefer i ochranan. När han till sin fullständiga överraskning fick veta, att Malinovskij, upphovsmannen till brandtalen i duman, var en av Beletskijs agenter, blev Dzjunktovskij rasande. Om detta förhållande bleve allmänt känt, skulle det vålla en landsomfattande skandal och kompromettera regimen i hela världens ögon. Därför kallade han till sig Malinovskij, betalade honom 6 000 rubel och beordrade honom att avsäga sig mandatet i duman.

Inför dessa otäcka fakta, som ställde det utom allt tvivel, att hans främste ställföreträdare i Ryssland, den bolsjevikiske partiledaren i duman och utgivaren av *Pravda* var en vanlig polislockfågel, medgav Lenin, att Malinovskij var ochranaagent, men förklarade:

Malinovskij kunde störta ett antal personer och gjorde det också. Men vad beträffar partiets utveckling, dess växande betydelse och inflytande på tio-, ja, hundratusentals människor, kunde denna inte hejdas, behärskas eller ledas av Malinovskij.

I belysning av Lenins vildsinta angrepp på Martov och andra, som årtal tidigare hade krävt, att Malinovskijs fall skulle undersökas, var detta en lam ursäkt, men slutkapitlet återstod alltjämt oskrivet. Lenin hade också kunnat framhålla, att andra revolutionära partier också hade haft polisspioner på höga poster. Skillnaden var emellertid, att de andra själva avslöjat och utrensat förrädarna i sina led, medan Lenin hade fortsatt att försvara Malinovskij långt efter det att det förelåg vägande bevis för hans skuld.

Trots de stormar, stora och små, som rasade omkring honom, då den allryska bolsjevikiska

partikonferensen sammanträdde från 7 till 12 maj 1917, behärskade Lenin situationen fullkomligt, och de viktigaste av de resolutioner, som antogs, följde hans *Aprilteser*.

Ehuru detta för partiet som helhet avgjorde de stora frågorna till Lenins fördel, fortsatte några av de ledande bolsjevikerna att opponera mot honom. Dzerzjinskij, den blivande chefen för Sovjets hemliga polis, krävde att en rapport med avvikande innehåll skulle få föredragas från "de kamrater, som tillsammans med oss ha haft den praktiska erfarenheten av revolutionen". Detta var avsett som ett hugg mot de leninska teoriernas rötter i emigrantkretsar. Kamenj ev framlade en avvikande rapport till försvar för den "borgerliga" demokratiska staten. Kalinin fortsatte att plädera för en koalition med mensjevikerna mot liberalerna i duman. Smidovitj, en bolsjevik från Moskva, klagade över att "varje gång vi ta till orda, håller man upp emot oss ett spöke i form av kamrat Lenins Teser". Stalin förblev tyst.

Trots dessa reservationer från ledande bolsjevik stämplade konferensen den provisoriska regeringen såsom "en regering av godsägare och kapitalister" och förkastade förslaget om enhet med de "patriotiska mensjevikerna". Samtidigt förnekade konferensen, att bolsjevikerna eftersträvade eller tänkte eftersträva separatfred med Tyskland:

Konferensen protesterar, förklarade resolutionen, mot det gemena förtal, som utsprides mot vårt parti av kapitalisterna, att vi skulle sympatisera med tanken på en separatfred med Tyskland. Vårt parti ämnar tålmodigt men oförtröttligt klargöra sanningen för folket... att detta krig endast kan sluta med en demokratisk fred genom att all regeringsmakt, åtminstone i några av de krigförande länderna, överflyttas på proletariatet, som verkligen är i stånd att sätta stopp för kapitalismens förtryck.

Efter denna principdeklaration utträdde en del medlemmar ur partiet, bl. a. Lenins gamle vapenbroder Vojtinskij. Kamenjev lämnade inte partiet, trots sin opposition.

De djupa leden förstodo inte riktigt vad Lenin menade med sin paroll "all makt till sovjeterna". I massornas ögon representerade de av arbetarna, bönderna och soldaterna valda sovjeterna den demokratiska revolutionens vilja. Men för Lenin var fältropet "all makt till sovjeterna" ett lysande hölje för hans verkliga syfte: bolsjevikpartiets diktatur. Så länge Petrogradsovjeten var fullproppad med Kronstadtmatrosor och bolsjevikiska soldater, kunde han hoppas på det tillfälliga övertag, som han skulle utnyttja för att gripa makten.

Men han gjorde sig inga illusioner om den slutliga roll, som denna osäkra, odisciplinerade massa skulle spela. Vid landsomfattande demokratiska val till sovjeten skulle bolsjevikerna aldrig komma i närheten av en majoritet. I provinserna dominerade den socialdevolutionära inställningen; i många arbetardistrikt voro mensjevikerna alltjämt starka. Men Lenin dolde sitt syfte inte bara för massorna, som upprepade fältropet "all makt till sovjeterna", utan också för sin egen generalstab.

I maj 1917 fanns det få medlemmar av Lenins inre cirkel, som förstodo, att maktövertagandet i sovjetens namn senare skulle innebära slutet på sovjeten såsom en demokratisk församling.

Efter konferensen intensifierade bolsjevikerna sin propaganda bland arbetare och militär. Vid slutet av maj var en stor del av arbetargruppen i Petrogradsovjeten bolsjevikvänlig, och ett antal förband inom Petrogradgarnisonen lutade också åt Lenin.

Lenins sak förbättrades bland trupperna och arbetarna genom utrikesminister Miljukovs grova missgrepp. Den 1 maj instruerade Miljukov de ryska diplomatiska representanterna utomlands att överlämna en not, i vilken han lovade, att det ryska folket skulle fortsätta att slåss tillsammans med sina bundsförvanter, intill dess en "avgörande seger" vunnits över Tyskland.

Miljukovs not framkallade omedelbart en storm av protester bland trupperna och arbetarna i

Petrograd. Demonstrationer hölls, vid vilka Miljukovs avgång krävdes. Till följd av dessa protester offentliggjorde den provisoriska regeringen ett tillrättaläggande, som bestred varje rysk avsikt att annektera främmande territorium eller ”öka sin makt i världen på bekostnad av andra folk”.

Sovjeten, som var besluten att kämpa för fred utan annexioner, uppmanade ryska folket att sluta upp kring de regionala sovjeterna, som höll på att uppstå runt omkring i landet. De ledande inom sovjeten trodde fullt och fast, att alla de krigförande staternas folk kunde tvinga sina regeringar att börja förhandlingar om fred utan annexioner.

Den 8 maj röstade sovjetens exekutivkommitté för inkallande av en internationell socialistkonferens, som skulle representera alla partier och fraktioner inom arbetarklassen, vilka accepterade den av sovjeten föreslagna grundvalen för fred. En delegation av representanter för sovjetens exekutivkommitté skulle genast resa utomlands för att etablera kontakter i neutrala och allierade länder och sammanträda med delegationer av holländska och svenska socialister i Stockholm för att förbereda den internationella konferensen.

Men den storm, som framkallades av Miljukovs deklARATION om de ryska krigsmålen, klargjorde, att det fanns två regeringar i Petrograd. Och följderna av maktdualismen blev stigande demoralisering vid fronten och hemma. En koalition, som representerade både den provisoriska regeringen och sovjeten, blev nödvändig. Den 12 maj avgick Gutjkov från krigsministerposten; sex dagar senare lämnade Miljukov den provisoriska regeringen. Premiärminister Lvov uppmanade då sovjetens ledande män att ingå i regeringen.

Den 19 maj bildades en ny koalition av Lvov med Kerenskij som krigs- och marinminister och fem socialister i kabinettet. Bland dem var Viktor Tjernov, det socialrevolutionära partiets ledare, och Tseretelli, mensjevikernas ledare. De övriga kabinettsposterna tillföll medlemmar av de liberala partierna.

Denna koalition gav Ryssland en mycket mera representativ regering. Det nya kabinettet återspeglade den stigande antiborgerliga strömningen bland arbetare och soldater. Men det hade inte erforderlig kraft eller auktoritet för att styra med fast hand. Revolutionens slussar stodo alltjämt vidöppna. Industrien och jordbruket, som bragts ur gängorna genom krigets påfrestningar och det korrumpierade tsaristiska vanstyret, producerade ännu inte tillräckligt för att försörja armén med vapen eller hemmafronten med livsmedel, kläder och bränsle. Dessutom voro bönderna missnöjda med den provisoriska regeringens underlåtenhet att utan vidare expropriera jorden till deras förmån. Löften att ett jordreformprogram skulle genomföras av en demokratisk konstituerande församling tillfredsställde inte byarnas otåliga folk. Löften att arbeta för en fred utan skadestånd eller annexioner, samtidigt som Ryssland skulle infria sina förpliktelser såsom bundsförvant till Frankrike, Storbritannien och Förenta staterna (som just inträtt i kriget), lugnade inte de oroliga trupperna i Petrograd, som uppgingo till c:a 150 000 man. Blotta antydningen om att avsända dessa förband till fronten för att lätta trycket på deras hårt ansatta kamrater var nog för att sälta i gång en ny resning.

Den liberala intelligentsian ur medelklassen, de socialistiska och liberala ledarskikten och en del av veteranerna bland yrkesarbetarna i Petrograd utgjorde besinnet och återhållsamhetens bräckliga dammlucka. Mot denna dammlucka hamrade en störtflod av missnöjda bondsoldater, bråkiga matrosar i Kronstadt och bondehoparna. Dessa miljoner misstroddes regeringens försäkringar om vittgående sociala och ekonomiska reformer. De lystrade till löftet om omedelbar frälsning genom ännu mer revolution. Revolutionens behov av våld hade inte tillfredsställts; det hade bara samlats upp under ständigt ökande tryck och temperatur. De ledande socialisterna i

provisoriska regeringen och Petrogradsovjeten ansträngde sig förgäves att pressa in den revolutionära massans ursinniga känslolimpulser i den lugna demokratiska övertygelsens mallar. Efter trehundra års Romanovstyre och tre års krig och försakelser talade de till ryska folket i vändningar, som skulle ha passat bättre inför en publik av brittiska fackföreningsmän. De framhöllo för folket, att i och med Wilsons krigsförklaring den 6 april 1917 hade konflikten ändrat karaktär; den var inte längre bara en Kamp mellan rivaliserande imperialistiska makter; tillsammans med Amerika skulle Ryssland kunna bringa världen en demokratisk fred på grundval av principer, som inte hade något gemensamt med tsar Nikolaus II:s krigsmål. Ty även Wilson önskade en fred utan annexioner. Men för de allt mer demoraliserade trupperna vid fronten och för de hungriga byborna hade dessa deklARATIONER föga reellt innehåll. Det var abstraktioner, fagert tal av intellektuella.

I Lenins fältrop hörde däremot den oroliga massan sin egen röst, som uttryckte dess länge samlade agg mot den borgerliga världen.

Den oförsonliga konflikten mellan dessa motsatta strömningar inom den ryska revolutionen kom aldrig till ett klarare uttryck än i debatten mellan Lenin och Kerenskij vid sovjeternas allryska kongress, som öppnades i Petrograd den 16 juni 1917.

Det var vid denna kongress den ödesdiga dualism, som bestått inom den ryska revolutionära socialismen ända sedan Herzens, Lavrovs och Bakunins dagar, fick sitt tydligaste uttryck. I Tauriska palatset konfronterades å ena sidan de mensjevikiska socialdemokraterna och socialrevolutionärerna, arvingar till traditionerna från dekabristerna, Folkets Vilja och den från Västeuropa importerade demokratiska rationalismen. På den andra sidan stodo Lenins nya bolsjevikiska anhängare, de otåligen soldater och bönder som, vare sig de visste det eller inte, voro andliga barnbarn till Pugatjev, Netjajev och Bakunin.

Lenin talade inför denna församling den 17 juni. Han började utan att se på sina åhörare; hans blickar voro fästa på en punkt långt borta i andra änden av salen.

Efter att ha hyllat sovjeten såsom den moderna motsvarigheten till det franska revolutionära konventet 1792 krävde Lenin, att sovjeten genast skulle gå i författning om att vrida all makt ur händerna på den provisoriska regeringen:

Det är inte en fråga om reformer i framtiden — sådant är tomma ord — utan om att göra något, som behöver göras nu. Om ni önskar vädja till den ”revolutionära” demokratin, så gör åtminstone en åtskillnad mellan den och ”reform”-demokratin i en kapitalistisk regering.

Tseretelli sade, att det inte fanns något politiskt parti i Ryssland, som skulle kunna säga att det vore berett att ta all makt i sina händer. Jag säger, att det finns ett sådant parti. Vårt parti är när som helst berett att göra det. (Applåder och skratt.) Skratta så mycket ni vill ... Vårt program med hänsyn till den ekonomiska krisen är följande — att kräva publicering av alla dessa oerhörda vinster på från 500 till 800 procent, som kapitalisterna håvar in på krigsbeställningarna; att häkta femtio eller hundra av de mera betydande kapitalisterna för att på så sätt slita av intrigens trådar. Utan en sådan åtgärd är allt detta prat om fred utan annexioner och skadestånd värdelöst. Vårt nästa steg skulle bli att tillkännage för alla folk, till skillnad från deras regeringar, att vi betraktar alla kapitalister franska, engelska — som rövare.

Er egen *Izvestia* har blivit vimsig. I stället för fred utan annexioner och skadestånd föreslår den status quo.

Vi menar, att den ryska republiken inte bör förtrycka ett enda folk varken finnarna eller ukrainarna, som krigsministern just nu håller på att tvista med ... Vi kan inte åstadkomma fred utan annexioner och skadestånd förrän vi är villiga att uppge våra egna annexioner. Det är faktiskt en lustig komedi, detta! Varenda arbetare i Europa skrattar åt den. Han säger: ”De uppmanar folket att störta bankirerna, men

själva sätter de in sina bankirer i regeringen”. Häkta dem; avslöja deras planer; lista ut deras intriger. Men detta kommer ni inte att göra, fastän ni har makten ... Ni har genomlevat 1905 och 1917. Ni vet, att revolution inte görs på beställning — att den i andra länder åstadkommits genom blodiga resningar, men i Ryssland finns det ingen grupp eller klass, som skulle kunna sätta sig till motvärn mot sovjetens makt. Låt oss i dag eller i morgon föreslå alla folk fred genom att bryta med alla de kapitalistiska klasserna, och inom kort komma Frankrikes och Tysklands folk att gå med på det, eftersom deras länder hålla på att gå under ...

Om Ryssland vore en revolutionär demokrati inte bara i ord, utan i gärning, skulle landet gå i spetsen för den revolutionära rörelsen och inte sluta fred med kapitalisterna; vi skulle inte tala så mycket om fred utan annexioner och skadestånd, utan skulle göra slut på alla former av annexion inom Ryssland och tillkännage, att vi betrakta varje annexion som stöld. Om vi gjorde det, skulle en imperialistisk militär offensiv inte bli nödvändig ...

En socialistisk författare, som återger Lenins tal, berättar: ”När han föreslog häktning av femtio eller hundra kapitalister ... stegade han fram och tillbaka på tribunen som ett djur i bur, knep ihop ögonen liksom om han njöt av sin fantasibild av femtio kapitalister, släpade genom stadens gator i burar, och framsade sina ord snabbt, som en besatt”.

Därpå svarade Kerenskij. Han varnade sina åhörare för att den väg Lenin förordade kunde leda till slutet på ryska folkets nyvunna friheter och till landets sönderstyckande:

Här har talats om 1792 och 1905. Vart ledde 1792 i Frankrike? Det ledde till republikens fall och uppkomsten av en diktatur. Vart ledde 1905? Till reaktionens triumf. Och nu, 1917, hålla vi på att göra något som vi hade kunnat göra mycket tidigare. De ryska socialistpartiernas och den ryska demokratiens problem är att förhindra att slutet blir sådant som det blev i Frankrike — att hålla fast de revolutionära erövringar, som redan gjorts; att tillse, att våra kamrater, som släppts ut ur fängelserna, inte behöva återvända dit; att kamrat Lenin, som varit utomlands, kan få tillfälle att tala här igen och inte bli tvungen att fly till Schweiz. (Applåder.)

Vi måste se till att de historiska misstagen inte upprepas, fortsatte han; att vi inte skapa ett läge, som skulle möjliggöra reaktionens återkomst och våldets seger över demokratin. Vi ha fått höra, att vi inte skola kämpa med ord, inte tala om annexion, utan i gärning visa, att vi kämpa mot kapitalismen. Vilka medel rekommenderas för denna strid? Att häkta femtio ryska kapitalister. (Skratt.) Kamrater, jag är inte socialdemokrat. Jag är inte marxist, men jag har den största respekt för Marx, hans lära och hans lärjungar. Men marxismen har aldrig lärt ut sådana barnsliga och primitiva medel. Jag vågar påstå, att medborgare Lenin sannolikt glömt bort, vad marxism är för något. Han kan inte kalla sig socialist, eftersom socialismen ingenstades rekommenderar att man skall avgöra frågor om ekonomiskt krig, om krig mellan klasserna på grund av deras ekonomiska relationer eller frågan om statens ekonomiska reorganisation genom att häkta folk på samma sätt som asiatiska despoter göra ... Ni bolsjeviker ordinerar barnsliga utvägar: ”häkta, slå ihjäl, förstör!” Vad är ni egentligen för något — socialister, eller den gamla regimens polis? (Tumult. Lenin: ”Ni måste återkalla honom till ordningen”.)

Ni påyrkar att vi skall följa franska revolutionens väg från 1792. Ni föreslår en väg, som betyder ytterligare desorganisation av landet ... När ni i förbund med reaktionen lyckas störta vår makt, så kommer ni att få en verklig diktator. Det är vår plikt, den ryska demokratins plikt, att säga: ”Upprepa inte de historiska misstagen”. Man uppmanar er att följa den väg som Frankrike en gång följde och som kommer att leda Ryssland mot en ny reaktion, mot mera utgjutelse av demokratiskt blod.

Men det var Lenin, inte Kerenskij, som hälsades med ovationer av de soldater och matroser, som utgjorde huvuddelen av åhörarna. Några dagar senare sköto emellertid bolsjevikerna över målet.

Medan kongressen höll sina sammanträden, klistrades bolsjevikiska plakat upp på husväggarna i huvudstadens arbetardistrikt, som kallade proletariatet till en demonstration på aftonen den 23 juni mot ”kontrarevolutionen”. De viktigaste parollerna skulle vara: ”Ned med den tsaristiska duman!” — ”Ned med de tio kapitalistiska ministrarna!” — ”Gör slut på kriget!” — ”Ingen

separatfred med Wilhelm, inga hemliga fördrag med de franska och brittiska kapitalisterna!” — ”All makt till arbetare-, soldat- och bondeombudens all-ryska sovjet!” — ”Bröd, fred och frihet!”

På morgonen den 22 omtalade Tjcheidze för sovjetkongressen, att den till följande dags eftermiddag utsatta demonstrationen i hemlighet hade planlagts flera dagar tidigare; att ett antal militära förband, däribland Första maskingevärsregementet, skulle delta; att om inte demonstrationen inställdes, skulle det bli bittra strider på Petersburgs gator.

Under debatten inför sovjeten den 22 voro varken Lenin, Stalin, Sverdlov, Kamenjev eller Zinovjev närvarande i Tauriska palatset. Inte heller Trotskij, som efter sin återkomst från New York i början av maj hade nära anslutit sig till Lenins politiska linje. Krylenko protesterade mot att sovjetkongressen vidtog några som helst åtgärder i de ledande bolsjevikernas frånvaro. Inte desto mindre beslöt sovjeten att i hast skicka ut sina delegater till fabriker och kaserner för att avlysa demonstrationen. Delegaterna tillbringade hela kvällen på en rundvandring till fabriker och kasernerna.

När sovjetkongressen sammanträdde kl. 8 på morgonen den 23 juni, upplystes det att bolsjevikpartiets centralkommitté efter en diskussion, som pågått hela natten, hade beslutat att avblåsa marschen. *Pravda* utkom denna morgon med stora blanka ytor på första sidan; bolsjevikernas proklamation till arbetarna om demonstrationen hade lyfts ut i sista ögonblicket.

Trotskij visade sig vid sovjetens morgonsammanträde, men vägrade trots många delegaters begäran att deklarerera sin ställning. Det blev Kamenjevs obehagliga uppgift att tala på bolsjevikpartiets vägnar. Han hävdade nervöst, att bolsjevikpartiet inte hade någon som helst avsikt att sätta i gång en revolt och påstod, att partiet hade böjt sig för sovjetens vilja.

Tseretelli steg emellertid upp och riktade ett lidelsefullt angrepp mot bolsjevikpartiet. För första gången kallade denne socialistledare bolsjevikerna för konspiratörer:

— Vad som inträffade, skrek han, var i själva verket ingenting mindre än en komplott mot revolutionen. En komplott för att störta regeringen och erövra makten åt bolsjevikerna, som veta att makten aldrig på något annat sätt kommer att övergå till dem. Komplotten oskadliggjordes i samma ögonblick vi upptäckte den, men i morgon kan den dyka upp igen ... Kontrarevolutionen kan bara tränga in genom en dörr — genom bolsjevikerna.

Det som bolsjevikerna nu hålla på med är inte längre teoretisk, ideell propaganda. Detta är en komplott. Kritikens vapen har utbytts mot kritik genom vapen ... Bolsjevikerna måste avväpnas.

Kamenjev for upp och slungade fram en utmaning:

— Herr minister, om ni inte bara pratar i vädret, så nöj er inte med att tala. Häkta mig och ställ mig inför rätta för konspirationer mot revolutionen.

Tseretelli teg. Bolsjevikerna marscherade ut från Tauriska palatset, men först dikterade deras centralkommitté till protokollet, att Tseretelli hade uppfunnit ”komplotten” för att få avväpna proletariatet och omgruppera Petrogradgarnisonen. De arbetande massorna, hotade de, komme inte att lämna ifrån sig sina gevär och maskingevär utan strid. Om det skulle bli inbördeskrig, voro bourgeoisien och dess socialistiska ”bundsforvanter” ansvariga. Partiet uppmanade soldaterna och arbetarna i Petrograd att hålla vapnen säkert fast i sina händer.

Den 26 juni innehöll *Pravda* en artikel med rubriken ”Sanningen om demonstrationen”, i vilken Tseretellis beskyllningar mot bolsjevikerna stämplades som en fullständig lögn. När detaljerna om den tilltänkta demonstrationen sedermera avslöjades, fick man inte desto mindre veta, att bolsjevikerna faktiskt hade planerat en uppmarsch mot Marienskijpalatset, den provisoriska regeringens högkvarter, med de bolsjevikiska arbetarbataljonerna och de bolsjevikvänliga

trupperna i spetsen. Utvalda grupper skulle tränga in i ministrarnas ämbetsrum, medan partitalare utanför skulle hetsa massan till raseri. I det riktiga psykologiska ögonblicket skulle medlemmarna av den provisoriska regeringen häktas. Bolsjevikpartiets centralkommitté, handlande i sovjetens namn, skulle sedan proklamera sig såsom Rysslands nya regering.

De ledande bolsjevikerna beräknade, att inte mer än fem eller sex regementen skulle sätta sig till motvärn; flertalet av truppförbanden skulle förhålla sig neutrala, medan partiet kunde räkna med garnisonen på Peterpaulsfästningen, flera artilleribataljoner och därtill tre eller fyra regementen och ett antal beväpnade arbetarbataljoner. Överbefälhavaren för resningen skulle ha blivit Nikolaj Semasjko. I Petrograd var framgången från början sannolik. Men i juni 1917 hyste centralkommittén allvarliga tvivel beträffande den effekt en bolsjevikisk statskupp skulle få utanför Petrograd. Ovissheten kom dem att tveka. Vid debatten inom centralkommittén talade Stalin för omedelbar väpnad aktion. Han understöddes av Mme Stasova, som då var partisekreterare, medan Kamenjev och Zinovjev motsatte sig ett försök att omedelbart gripa makten. Lenin själv var tveksam.

När nyheten om den bolsjevikiska planen kom fram till sovjetens öron, röstade Kamenjev och Zinovjev, som stöddes av majoriteten inom centralkommittén, för att demonstrationen skulle avblåsas. Stalin motsatte sig ett uppskov; Lenin röstade inte. Men hela sanningen om denna misslyckade bolsjevikiska komplott blev inte känd förrän mycket senare. 1 juni 1917 spelade vederbörande rollen av kränkta oskulder.

Följden av junifiaskot blev, att bolsjevikerna och socialrevolutionärerna fingo överhand i sovjeten. För ögonblicket skadades Lenins prestige; hans parti måste dra sig tillbaka under en dimridå av alibin och motbeskyllningar. Å andra sidan hade Kamenjev avslöjat Tseretellis bluff. Tydligt voro socialisterna inte beredda att vidtaga energiska åtgärder mot sina forna kamrater. Och detta var en viktig lärdom.

*

Innan han omgrupperade sina styrkor för nästa schackdrag reste Lenin ifrån Petrograd på semester till sin gamle vän Vladimir Bontj-Brujevitjs hem. Denne bodde i byn Neivola vid finska järnvägen. De tre sista månaderna hade pumpat ut Lenin fullständigt. Efter tio år i politisk landsflykt hade den febrila takten i det revolutionära Petrograd och stridens spänning undergrävt hans krafter.

Här på den lugna landsbygden, där landskapet pryddes av smärta björkar, sträckte Lenin ut sig i tintal på en filt i skuggan utan att läsa. Sömn och vila återställde småningom hans slitna hälsa. Med sin syster Marja och ibland i sällskap med några vänner brukade han promenera utefter sjöstranden. Lenin var skicklig simmare, men hans bedrifter i vattnet skrämde hans värd. Han sam ut till mitten av sjön, vars motsatta strand knappast syntes i det disiga fjärran. Bontj-Brujevitj varnade honom: det fanns gott om farliga underströmmar i sjön.

— Du säger att många har drunknat? brukade Lenin fråga medan han klädde av sig.

— Ja, alldeles nyligen.

— Nåja, jag drunknar inte.

— Det finns kalla strömmar i sjön — mycket otrevligt.

— Jag värmer mig i solen. Du säger att det är djupt?

— Väldigt djupt.

— Jag skall försöka nå botten.

Han sprang hastigt nedför den sluttande stranden. Ett ögonblick senare höjde han armarna i luften, kroppen flög framåt och sedan nedåt, dök som en delfin under ytan och kom upp igen efter en lång stund. Sedan låg han och flöt på ryggen, långt ute från stranden.

Men Lenin fick inte länge tillfälle att njuta av dessa nöjen. Den 17 juli ungefär klockan sex på morgonen knackade det på fönstret.

Bontj-Brujevitj tittade ut och såg sin partikamrat Saveljevs leende ansikte.

— Vad står på?

— Det är upplopp i Petrograd.

Massor av demonstranter marscherade mot duman och Tauriska palatset, berättade Saveljev. Det hördes skott på gatorna. Det gick rykten att regeringen höll på att mobilisera trupper, och en väpnad sammanstötning väntades när som helst. Lenin väcktes med svårighet ur sin sömn.

— Jag måste ge mig av, sade han, så snart han hört nyheten.

Han hyrde en finsk droskkusk, som körde honom till järnvägsstationen. Kanske hade avgörandets timma slagit.

XI. Juliupproret

I flera veckor före juliupproret hade Ryssland översvämmats av bolsjevikiska tidningar och proklamationer. Bolsjevikagitatorer arbetade febrilt bland trupperna i frontlinjen, matroserna i baltiska flottan, garnisonstrupperna i de viktigaste städerna och bland bönderna. Soldaterna uppmanades att fraternisera med tyskarna, bönderna att lägga beslag på jorden utan att vänta på den konstituerande församlingen. Bolsjevikiska armétidningar (*Soldatskaja Pravda*, *Okopnaja Pravda* etc.), som delades ut vid fronten och lästes i skyttegravarna, uppmanade trupperna att lägga ned gevären och återvända till sina byar.

Den 29 juni uppfordrade Kerenskij i sin egenskap av krigsminister officerarna och soldaterna i ryska armén att slå till hårt mot fienden under en stor offensiv på sydvästra fronten; sovjeternas centrala exekutivkommitté stödde Kerenskij genom en vädjan till de väpnade styrkorna. Huvudsyftet med denna framstöt var att tvinga tyskarna att till den ryska fronten återsända de divisioner, som de fört över till Frankrike som förberedelse till en generaloffensiv mot de västallierade. Samtidigt hoppades provisoriska regeringen, att denna åtgärd skulle återställa ryska arméns stridsvilja. Den 1 juli satte general Brusilov i gång angreppet på den galiziska fronten. För en kort tid inhöstade ryssarna imponerande framgångar mot österrikiska armén, men den ryska offensiven hade snart uttömt sin kraft. Den 19 juli gingo tyskarna till motangrepp i stor skala och mötte därvid bara halvhjärtat ryskt motstånd.

Bland trupperna i Petrograd och Kronstadtmatroserna var Kerenskij offensiven impopulär från början, och en ny revolt låg i luften, redan innan Brusilovs framstöt ebbat ut.

På kvällen den 15 juli höll bolsjevikpartiets centralkommitté ett mycket stormigt möte. Läget påminde om situationen den 23 juni. En resning var redan på väg, och frågan var, om man skulle ge den bolsjevikernas fulla stöd eller ännu en gång foga sig efter sovjetens vilja. Återigen var centralkommittén delad i två läger. Det framhölls, att resningen hade börjat under mycket misstänkta omständigheter; att ingen tycktes veta, vem som stod i ledningen för rörelsen.

Rykten cirkulerade, att tyska agenter uppviglade till myteri bland de ryska trupperna.

Bolsjevikerna räknade starkast på matroserna i Kronstadt, Östersjöfästningen som dominerar Petrograd. Dessa matrosor väntades till staden inom några timmar, men t. o. m. deras inställning var ännu tvivelaktig. Centralkommittén kunde till på köpet inte riktigt bestämma sig för hur långt upproret skulle gå. Om man uppnådde framgångar i början — hade tiden då kommit att med hjälp av de bolsjevikvänliga truppernas, arbetarnas och matrosernas gevär gripa makten i sovjetens namn?

Centralkommittén debatterade hela natten, huruvida bolsjevikpartiet officiellt skulle ta befälet över resningen. På eftermiddagen besvarades denna fråga jakande, och en proklamation i denna riktning utarbetades för *Pravda*. Men då de inströmmande rapporterna från olika delar av staden tydde på att provisoriska regeringen höll på att vidtaga energiska åtgärder för att kväva resningen, började de ledande bolsjevikerna backa ut. *Pravda*proklamationen, som inte bara blivit satt utan också gjuten, skars ut ur plåten. Följande dag utkom *Pravda* återigen med ett stort blankt utrymme på första sidan.

På kvällen före upprorets början befann sig Stalin på *Pravdas* redaktion. Lenin var borta från staden, och varken Kamenjev eller Zinovjev funnos till hands. Plötsligt ringde telefonen. Kronstadt-matrosernas organisation ville tala med Stalin. De voro i bryderi: hur skulle de marschera i morgondagens demonstration mot regeringen — med eller utan sina gevär?

Stalin hade skäl att frukta, att telefonsamtal avlyssnades och att vad som sades mellan bolsjevikledarna och deras underorganisationer antecknades. Han tvekade. Att svara positivt kunde vara att spela regeringen i händerna. Det skulle utsätta honom för anklagelsen att anstifta väpnat uppror:

Jag tog inte ögonen från Stalin, berättar Demian Bjednij, den bolsjevikiske poeten. Jag var nyfiken på vilket svar han skulle ge på denna telefonförfrågan om gevären. Han rynkade illmarigt pannan, strök sig om mustascherna med sin lediga hand och svarade:

— Ni frågar om gevär? Ni, kamrater, vet bäst själva, hur ni skall göra.

Vi författare, vi tar alltid med oss våra vapen — våra pennor — vart vi än beger oss. Beträffande hur ni skall uppföra er i fråga om era vapen — det vet ni naturligtvis bäst själva.

Jag kastade mig på divanen och exploderade av skratt, fortsätter Bjednij. Nästa morgon infunno sig kamraterna från Kronstadt till demonstrationen med sina ”pennor”.

Fastän centralkommittén beslöt att dra sig ur spelet, kontramanderades inte de tidigare på dagen utfärdade orderna om mobilisering i Kronstadt. De beväpnade matroserna landade i Petrograd bildade led och marscherade till bolsjevikpartiets högkvarter. I spetsen för dem gingo två bolsjevikiska drabanter, Raskolnikov och Rosjal.

Kronstadtmatrosernas ankomst ändrade atmosfären i huvudstaden. Återigen såg det ut som om den provisoriska regeringen skulle kunna falla. Lenin, som skyndsamt återvänt till Petrograd, började vackla, när han såg massan av revolutionära soldater utanför Ksjesinskijpalatset. Han gick ut och höll tal till dem, men hans ord voro försiktigt avvägda. Han uppmanade dem inte till revolt, sade inte åt dem klart och koncist att fortsätta sin demonstration. I stället levererade han en tirad mot den provisoriska regeringen och de ledande i sovjeten, som han kallade ”socialförrädare”. Han uppmanade matroserna att ”försvara” revolutionen och förbli bolsjevikerna trogna.

Så långt hunnen fick Lenin syn på Lunatjarskij, som var populär i Kronstadt, och uppmanade honom att tala till matroserna. Lunatjarskij tog vinken från Lenin, talade i ungefär samma stil, ställde sig sedan i täten för kolonnen och marscherade med dem till Tauriska palatset.

När matroserna, 20 000 man starka, marscherade till sovjetens högkvarter, slöto sig beväpnade

arbetare till dem; den revolt, som den bolsjevikiska centralkommittén inte hade vågat ge officiell sanktion, började komma i gång. I arbetardistriktet viskades det om att det röda Kronstadt hade kommit en masse för att ”rädda” revolutionen — att bara åldringar, kvinnor och barn hade stannat kvar på öfästningen.

På eftermiddagen den 17 juli utbröto strider i olika delar av sta-den; något enstaka skott, följt av maskingevärsknatter, hördes då och då i den ena sektorn efter den andra. Döda och sårade lågo i hopar på gatorna, och plundring i stor skala började. Livsmedels-, sprit- och tobaksaffärer tömdes snabbt av matroser och soldater. Hopar av bolsjevikiska soldater och matroser ”häktade” välklädda medborgare på gatorna.

Ungefär vid femtiden kommo Kronstadtsmatroserna äntligen fram till Tauriska palatset. De krävde stridslystet att få träffa de socialistiska ministrarna i den provisoriska regeringen. Viktor Tjernov, socialrevolutionärernas ledare, var den förste, som kom ut. Så fort han visade sig, hördes rop från massan:

— Visitera honom! Se efter om han har några vapen!

— I så fall har jag ingenting att säga, sade Tjernov till folkmassan, vände om och tänkte åter gå in i palatset. Då tystnade oväsendet, och Tjernov höll ett kort tal, i vilket han försökte lugna de upproriska. När han hade slutat, greps han av några starka matroser, tvingades in i en bil och ställdes under arrest som gisslan.

Denna episod bragte förvirring i folkmassan. En grupp arbetare rusade in i palatset och varskodde sovjetledarna:

— Kamrat Tjernov har blivit häktad av folket! De kommer att slita honom i stycken! Rädda honom!

Ett vilt tumult uppstod. Ordföranden, som knappt kunde återställa ordningen, sade i all hast till Kamenjev, Martov och Trotskij att gå ut och rädda Tjernov från massan. När Trotskij försökte tala, lugnade sig massan likafullt inte. Ett ögonvittne berättar:

”Om någon i detta ögonblick hade fyrat av ett provocerande skott, hade det kunnat bli en massaker i stor skala; de skulle ha slitit oss allesamman i stycken, även Trotskij.”

Trotskij själv blev förskräckt över massans hotfulla hållning. Efter att ha berömt matroserna för att de kommit för att ”rädda” revolutionen, skrek han genom larmet:

— Ni har kommit hit för att uttrycka er vilja och för att visa sovjeten, att arbetarklassen inte längre vill se bourgeoisien vid makten. Varför skulle ni fläcka er sak genom futtiga våldshandlingar mot förste bäste enskilde medborgare? De är inte värda er uppmärksamhet. Varenda en av er är villig att offra sitt huvud för revolutionen. Det vet jag. Ge mig din hand, broder, ge mig din hand, kamrat!

Och han sträckte fram handen mot en av Kronstadtkämparna. Men denne vägrade att skaka hand med Trotskij. Matroserna blickades emellertid i viss mån av Trotskijs ord och Tjernov släpptes till slut. Arm i arm med Trotskij återvände han till tryggheten inne i Tauriska palatset.

Raskolnikov stod utanför sovjetens högkvarter, alltjämt i täten för de röda matroserna från Kronstadt, och visste inte riktigt vad han skulle göra härnäst. Av bolsjevikcentralen hade han fått order att handla som omständigheterna bjödo. Han hade fortfarande i sin hand att häkta sovjetens exekutivkommitté, men han hade inga direkta order, och episoden med Trotskij och Tjernov hade gjort honom förvirrad. Att inte göra någonting var också farligt, eftersom folket från Kronstadt var i en otäck sinnesstämning; de kunde när som helst vända sig emot honom.

Efter en stunds orolig väntan började matroserna skingra sig av sig själva. Men knappt hade de gått sin väg, förrän det bolsjevik-vänliga 176:e reservregementet infann sig; de hade marscherat till Tauriska palatset från sin förläggning i förstaden Krasnoje Selo. Även de hade order att ”försvara” revolutionen. Men bolsjevikledarna voro inte till hands för att ge dem instruktioner. Medan de trängdes utanför palatset, sade Fjodor Dan, en av de ledande mensjevikerna i sovjeten, till deras befälhavare, att deras uppgift var att skydda sovjeten mot massan. Regimentet uppdelades i vaktpatruller, som utställdes på strategiska punkter i och omkring Tauriska palatset. Dan hade lika liten aning om vad detta regemente hade där att göra som dess officerare hade om meningen med marschen mot sovjetens högkvarter. Klockan var nu sju på aftonen. De båda första bolsjevikiska flodvågorna hade sjunkit undan.

En kort stund senare stormade den tredje vågen fram mot Tauriska palatset — denna gång en stor massa arbetare från de jättelika Putilovverken. En del av dessa arbetare trängde in i palatset och krävde att få tala med Tseretelli. En av dem, som var beväpnad med ett gevär, steg upp i talarstolen och började skrika:

— Kamrater! Hur länge skall vi arbetare tolerera detta förräderi? Ni har samlats här och diskuterar och förhandlar med godsägarna och bourgeoisien. Kom ihåg att den arbetande klassen inte längre ämnar finna sig i detta. Vi är här, trettiotusen man starka. Vi kommer att tvinga igenom vår vilja. Vi vill inte veta av borgarklassen! All makt till sovjeterna! Vi har ett säkert grepp om geväret. Folk som era Kerenskij och Tseretelli kan inte lura oss!

Tjcheidze, som satt ordförande, lyssnade lugnt på hans anförande och räckte honom sedan den appell, som sovjeten utsänt till Petrograds arbetare att lugnt och fredligt återvända till sina hem. Arbetaren läste handlingen och stod sedan förvirrad en liten stund, tills han knuffades ned från tribunen. Hans kamrater lämnade församlingen.

Juliupproret var över. Det misslyckades huvudsakligen på grund av tveksamhet hos bolsjevikledningen och dålig samordning av Kronstadtmatroserna, det 176:e reservregementet och Putilovarbetarna. Huruvida bolsjevikerna skulle ha kunnat utnyttja de första framgångarna i juli för att effektivt gripa makten i hela Ryssland, är alltså en öppen fråga. Under de närmast följande månaderna skulle bolsjevikerna vinna en styrka, som de inte ägde i juli. Men för ögonblicket led de ett svårt nederlag, och den inte minst följddigra faktorn i deras nederlag var det stöd, som kosackerna och andra lojala trupper skänkte regeringen.

Den 19 juli beordrade den provisoriska regeringen häktning av Lenin, Zinovjev, Kamenjev, Lunatjarskij, Raskolnikov och Mme Kollontaj. Anklagelsen gick ut på uppvigling till väpnad resning med ekonomiskt stöd av tyska regeringen. Bolsjevikernas högkvarter i Ksjesinskijpalatset besattes av regeringstrupper.

— Nu kommer de att skjuta oss, sade Lenin till Trotskij. Det här är det bästa tillfälle de kan få.

”Lyckligtvis”, kommenterade Trotskij, ”voro våra fiender vid denna tid inte tillräckligt konsekventa och hade inte mod att göra det.”

Trotskij fick rätt. Den provisoriska regeringen vacklade som alltid mellan den beslutsamma handlingens linje och fruktan för att stöta de icke-bolsjevikiska socialisterna, vilkas uppfattning om medborgarfriheten inkluderade rätten att predika väpnad resning, myteri och desertering under krigstid. I stället för att slå till hårt, gick provisoriska regeringen fram med nästan blödig försiktighet, allt under det den framkastade förhastade beskyllningar utan bindande bevisning.

Den officiella undersökning, som utfördes av den provisoriska regeringen, avslöjade identiteten hos de personer genom vilkas förmedling Lenin fick pengar, liksom också hos de banker, genom

vilka medlen överlämnades. Mellanhänderna voro Ganetskij och Parvus i Stockholm och Köpenhamn, och advokaten Kozlovskij och Mme Sumenson i Petrograd. Pengarna till Lenin gingo genom Disconto-Gesellschaft i Berlin, Nya Banken i Stockholm och Sibiriska Banken i Petrograd.

I början av juni 1917 fick Pereverzev, den socialistiske justitieministern, en vink från en medlem av bolsjevikiska centralkommittén om att Lenin genom Ganetskij stod i ständig förbindelse med Parvus, som då var i Köpenhamn. Deras korrespondens skickades med särskilda kurirer.

Parvus bedrev tysk propaganda i olika entente- och neutrala länder genom ett föregivet ”vetenskapligt institut” i Danmark. Hans verksamhet i Köpenhamn avslöjades av en kommission, bestående av tjugo ryska tidningskorrespondenter i Köpenhamn. Resultaten av deras undersökning, som telegraferades till ryske utrikesministern, publicerades av flertalet tidningar i Petrograd den 19 juli 1917.

Inom en vecka uppsnappades ett brev, ställt till Ganetskij, som arbetade åt Parvus. I slutet av juni hittades ytterligare två brev, alla skrivna med samma stil, alla ganska korta, ett enda ark brev-papper. Innehållet var gåtfullt och bestod endast av sådana fraser som ”arbetet fortskrider mycket gynnsamt”; ”vi hoppas mycket snart kunna förverkliga vårt mål, men material är oundgängligt”; ”var mycket försiktig i edra brev och telegram”; ”det till Viborg skickade materialet mottaget, behöver mera”; ”skicka mera material”; ”var ytterligt försiktig vid meddelanden”. Alla dessa brev voro från någon person i Ryssland till Ganetskij.

En hel stab av skriftexperter voro enhälliga om att stilen på alla tre breven var Lenins.

Eftersom Rysslands fullständiga medborgarfrihet — som innefattade frihet att driva antikrigspropaganda — uteslöt möjligheten, att Lenin var sysselsatt med att insmuggla ”illegal” litteratur, och eftersom han inte ägnade sig åt något slags affärsverksamhet, var det klart, att det ”material”, som breven talade om, endast kunde vara pengar.

Vid samma tid, den 21 juni, lämnade kaptan Pierre Laurent, en fransk i Petrograd stationerad underrättelseofficer, provisoriska regeringen kopior av fjorton uppsnappade telegram, som hade utväxlats mellan Kozlovskij, Ganetskij, Lenin, Mme Kollontaj och Mme Sumenson. Dessa telegram hade utväxlats mellan Stockholm och Petrograd. Några veckor senare levererade Laurent kopior av ytterligare femton telegram.

Dessa telegram, som voro lätta att dechifrera, berättade om framgång i icke närmare specificerade företag och begärde instruktioner för anskaffning och deposition av penningmedel. Typiska meddelanden voro t. ex.:

PETROGRAD: FUERSTENBERG (GANETSKIJ), SALTSJÖBADEN. STOCKHOLM, NO. 22. BANKEN RETURNERAT 100.000 DEPOSITION. OMÖJLIGT ATT KOMMA NU. FRÅGA TATIANA JAKOVLEVNA NÄR HON ÅTERVÄNDER FÖR ATT HJÄLPA MIG DÄR. SUMENSON.

FUERSTENBERG, STOCKHOLM, SALTSJÖBADEN. No 86. MOTTAGIT EDERT 123. AVSÄNT MINA TELEGRAM 84-85. DEPONERAT IDAG IGEN 20.000. TILLSAMMANS 70. SUMENSON.

Genom att skugga Mme Sumenson bevisades det snart, att hon avlade täta besök i Sibiriska Banken i Petrograd. En undersökning av bankens böcker avslöjade, att Mme Sumenson hade lyft 800 000 rubel på två månader och att hon fortfarande hade 180 000 rubel kvar. Pengarna på hennes räkning i Sibiriska Banken hade, efter vad som senare blev känt, skickats från Nya Banken i Stockholm. När Mme Sumenson efter juliupproret häktades och konfronterades med bankböckerna, erkände hon riktigheten av dessa fakta. Hon erkände också, att hon hade

instruktioner att ge Kozlovskij, som då var bolsjevikisk ledamot av sovjetens exekutivkommitté, vilka penningbelopp han begärde; vissa av dessa utbetalningar uppgingo till 100 000 rubel. Brev, som hittades i Mme Sumenson bostad, läto det framstå som om de pengar Ganetskij skickat från Stockholm skulle utgöra betalning för läkemedelsleveranser, men hon medgav, att hon inte sysslade med någon sådan verksamhet.

Under hela år 1917 stod Parvus i ständig förbindelse med Ganetskij och andra bolsjevik-representanter i Stockholm.

Ganetskij var då medlem av bolsjevikiska centralkommitténs utländska byrå i Stockholm, som bestod av honom själv, V. Vorovskij och Karl Radek. Han tjänstgjorde såsom Lenins förtroendeman och uträttade viktiga konfidentiella uppdrag åt honom.

I dåvarande franske militärattachén i Petrograd, sedermera kommunisten Jacques Sadouls korrespondens med den franske socialistiske ministern Albert Thomas, lyder ett brev av den 12 november 1917 sålunda:

I går besökte jag Josif Goldenberg, f. d. medlem av bolsjevikpartiets centralkommitté vän till Maxim Gorkij och en av redaktörerna i *Novaja Zjiznj*. Han har just kommit tillbaka från Stockholm och gav mig en del intressanta upplysningar om Ganetskij, Radeks och Parvus' verksamhet i de skandinaviska länderna.

I ett annat brev, daterat den 16 december 1917, skrev Sadoul:

I går åt jag lunch med Mme Kollontaj, Aschberg och två svenska kommunistledare på ett privat matställe. Vårt underrättelseväsen har inrapporterat, att Aschberg tjänstgör som mellanhand vid förmedlingen av tyska pengar till bolsjevikernas kassa.

Tjugo år senare, den 15 april 1937, erinrade Ganetskij själv stolt i Moskvatidningen *Vetjernaja Gazeta* om huru han hade tjänstgjort i Stockholm såsom Lenins kontaktman i utlandet:

Jag begagnade mig av regeringens kurirpostförmåner. Den gamle ryske ambassadören ville försöka bevisa sin lojalitet mot revolutionen; han blev mycket liberal och började uttrycka sitt sympatiska intresse för de politiska emigranterna. Jag drog nytta härav och fortsatte att skicka förseglade kuvert till Petrogradsovjeten genom ambassaden. Jag lyckades övertyga ambassadören om att arbetare- och soldatombudens sovjet utövade lika stor makt som regeringen. Ambassadören var tvungen att foga sig, och jag brukade telegraferade instruktioner till Petrograd att besöka utrikesministeriet i rätta ögonblicket för att se efter, om mina sigill hade brutits eller ej.

Ytterligare fakta ha lämnats av Thomas Masaryk, Tjeckoslovakiens blivande president, som vistades i Ryssland 1917. Tjeckiska nationalkommittén hade upprättat Slaviska Pressbyrån, som i verkligheten fungerade som en antitysk informationscentral i Ryssland:

Vi lyckades fastslå det faktum, att en Mme Simmons (Sumenson) användes av tyskarna såsom mellanhand för att förmedla pengar till en del ledande bolsjevik, skrev Masaryk senare. Dessa pengar skickades genom tyska ambassaden i Stockholm till Haparanda, där de överlämnades till denna dam.

Masaryk lämnade dessa upplysningar till provisoriska regeringen. När Kozlovskij häktades i juli 1917, påstod han, att det absolut inte fanns några bevis för hans förbindelser med Ganetskij. Men vid ett förberedande förhör medgav han, att han mottagit enorma summor från utlandet. Han gjorde emellertid gällande, att han, Ganetskij och Mme Sumenson under kriget sysslat med smuggling till Ryssland av vissa importförbjudna toalettartiklar för damer –,ett påstående, som Mme Sumenson inte bekräftade.

I sin självbiografi gick Trotskij så långt att han förnekade Mme Sumensons existens. ”Ingen lyckades bevisa att det ens existerade en sådan person”, skrev han.

Den 18 eller 19 juli, just vid tiden för upproret, väntades Ganetskij anlända till Petrograd från finska gränsen. En särskild kommitté ur provisoriska regeringen, bestående av Kerenskij, Teresjenko och Nekrasov, som hade hållit på att undersöka förbindelserna mellan tyskarna och bolsjevikerna, kände till detta och hade också skäl att tro, att Ganetskij medförde handlingar rörande Lenins tyska förbindelser. Dessa ministrar utfärdade en order att häkta Ganetskij genast vid hans ankomst.

Justitieministern Pereverzev hade emellertid inte invigts i hemligheten av denna särskilda kabinettskommitté och visste ingenting om Ganetskijs resa. Han hade på egen hand samlat in uppgifter om de bolsjevik-tyska relationerna, och utan att rådfråga premiärministern publicerade han den bristfälliga bevisning, som ditintills hade hopsamlats angående Lenins finansiella förbindelser med Tyskland. När Ganetskij kom till gränsen och läste regeringens deklaration i Petrogradtidningarna, återvände han omedelbart till Stockholm. Lenin förnekade fräckt allt samröre med Ganetskij, Parvus och Kozlovskij. Den 26 juli skrev han i den bolsjevikiska tidningen *Rabotjij i Soldat*:

Det är inte sant, att Ganetskij spelade någon roll vid min frigivning ur fängelset i Österrike ... Det är en gemen lögn, att jag upprätthöll förbindelser med Parvus. I vår tidning *Sozialdemokrat* kallades Parvus efter utgivandet av första numret av hans tidskrift *Die Glocke* för renegat, en tysk Plechanov.

Åklagaren grundar sitt spel på det faktum, att Parvus har förbindelse med Ganetskij och Ganetskij har förbindelse med Lenin. Men detta är en verkligt skurkaktig metod, eftersom alla veta, att Ganetskij hade vissa penningaffärer med Parvus och att vi inte hade några med Ganetskij. Ganetskij anlätades av Parvus i sin egenskap av affärsman.

”Vi inte blott inte deltog direkt eller indirekt i några affärstransaktioner, utan vi fingo i allmänhet inte en enda kopek från ovannämnda kamrater (Ganetskij och Kozlovskij), varken för oss personligen eller för partiets räkning”, skrev Lenin i Gorkijs tidning *Novaja Zjiznj* den 24 juli 1917.

Men Lenins egna brev, som publicerades av sovjetregeringen efter bolsjevikrevolutionen, vederlägga hans uttalande 1917, att han inte hade fått några pengar från vare sig Ganetskij eller Kozlovskij. I ett brev till Ganetskij i Stockholm, daterat den 30 mars 1917 och offentliggjort flera år senare, skrev han:

”När det gäller att upprätthålla förbindelserna mellan Petrograd och Stockholm, så spar inte på slantarna.”

I ett meddelande daterat den 12 juni 1917 skrev Lenin från Petrograd till Ganetskij: ”Intill dags dato har jag inte mottagit någonting från dig, varken brev eller paket eller pengar”. — I ett tredje brev, skrivet några dagar senare, sade Lenin: ”Pengarna (2 000) från Kozlovskij mottagna”.

Sedan Lenin kommit till makten, hade både Ganetskij och Kozlovskij stort inflytande inom sovjetregimen. Femton år senare ägnade Trotskij i sin *Ryska revolutionens historia* ett långt kapitel, betitlat ”Det stora förtälets månad”, åt att förneka, att bolsjevikerna fingo pengar ur tyska källor. Men hans försvar utgör uteslutande en vederläggning av sådana bevis, som framlagts av underordnade agenter för underrättelseväsendet, och av rykten som 1917 återgavos i den reaktionära pressen. Trotskij diskuterar franska revolutionen, antisemitismen, Kristus, Newton, Marconi och Rasputin i detta kapitel och slutar triumferande:

I anfallet mot bolsjevikerna bildade alla de härskande makterna, regeringen, domstolarna, underrättelseväsendet, ämbetsmannavärlden, kommunerna, majoritetspartierna inom sovjeten, deras tidningar, deras talare, en enda kolossal enhet ... Man kan utan överdrift säga, att juli månad 1917 bevittnade världshistoriens mest gigantiska förtalskampanj.

Men han försökte inte att bemöta den mera direkta bevisning, som framlagts härovan, eller de anklagelser som senare framställdes av Eduard Bernstein, den ledande tyske socialdemokraten, som förklarade, att beloppet uppgick till över 50 milj. guldmark.³ Det gjorde inte heller den officiella sovjethistorikern Pokrovskij i sin bok *Intelligentsian i revolutionen*, i vilken likaledes många sidor ägnas åt denna affär. Inte heller det historiska seminariet vid det institut för röda professorer, vilkas historiska framställning av oktoberrevolutionen innehöll ett kapitel om juli 1917.

Den provisoriska regeringen å andra sidan fördärvade hela historien genom att, innan bindande bevisning hopsamlats, släppa ut precis så mycket fakta till pressen att Lenin och Ganetskij kunde sopa igen spåren och slå blå dunster i ögonen på allmänna opinionen.

*

Den 21 juli avgick furst Lvov från premiärministerposten och efterträddes av Kerenskij.

*

När den provisoriska regeringen den 19 juli beordrade Lenins häktning, funno han och Zinovjev en tillflykt hemma hos Alilujev, en gammal bolsjevikisk arbetare, som sedermera blev Stalins svärfar. Den 20 juli besökte Lenins syster Marja och Krupskaja dem där. Lenin var tveksam om

---

³ Eduard Bernstein, *Ein Dunkles Kapitel. Vorwärts*, 14 januari 1921.

”Från ententens sida har det”, skrev Bernstein, ”påståtts, och hävdas alltjämt, att Lenin och hans kamrater vid denna tid hade erhållit stora penningssummor av det kejserliga Tyskland, så att de med hjälp av dessa pengar skulle kunna effektivare bedriva sin nedbrytande agitation i Ryssland.

Lenin och hans kamrater ha verkligen mottagit pengar från det kejserliga Tyskland. Jag fick veta detta så tidigt som i början av december 1917. Genom en vän gjorde jag förfrågningar hos en person, som på grund av sina förbindelser på officiellt håll var i tillfälle att hålla sig väl informerad, och jag fick ett bekräftande svar. Nu har jag ur pålitliga källor fått veta att de ifrågakvarande beloppen voro otroligt stora och med säkerhet uppgingo till mer än 50 miljoner guldmark. M. a. o., summorna voro tillräckligt stora för att hos Lenin och hans kamrater undanröja varje tvivel om varifrån de kommo. Saken har därför ett betydande intresse för bedömningen av deras politiska moral. Den saknar heller inte sitt värde för bedömningen av de metoder den kejserliga politiken använde.

Härom skola vi tala i en särskild artikel. Jag är säker på vilka argument, som från den militära lämplighetens synpunkt skulle kunna synas rättfärdiga finansieringen av den bolsjevikiska kuppen. Den officer, som först nämnde denna sak till mig, citerade en ledande parlamentsledamot, som sade att detta var 'ett mästerligt drag från Tysklands sida'. Man kan ju heller inte klandra Lenin och hans kamrater för det slutliga resultatet. Ett av resultaten av deras aktion var Brest-Litovsk, och Radek och Trotskij erinra sig säkerligen fortfarande det tyska överbefällets arrogans. General Hoffmann, som då förhandlade med dem, hade dem i dubbel mening under sin tumme och underlät aldrig att låta dem känna av det.”

Den 20 januari 1921 publicerade Bernstein ännu en artikel i *Vorwärts* om samma ämne. Det faktum att jag fäst allmänna opinionens uppmärksamhet på att Lenin och hans kamrater mottagit över 50 miljoner guldmark ur kejserliga tyska statskassan som bidrag till sin verksamhet”, skrev han, ”har förmått *Rote Fahne* (tyska kommunistpartiets officiella organ) att rikta ett hotfullt brev till mig. Tidningen kräver att jag skall namnge mina informationskällor, så att dessa samvetslösa bakdantare kunna få tillfälle att bevisa sina påståenden inför rätta. Och såsom läraaktig elev till Moskva skriver tidningen i samma älskvärda ton: 'Skulle hr Eduard Bernstein inte fästa sig vid detta krav, komma vi inte bara att kalla honom för en gammal idiot utan också att offentligen stämpla honom som en skamlös bakdantare, och vi skola se till att hr Eduard Bernstein aldrig vidare kan framträda offentligt utan att drabbas av anklagelsen att vara en skamlös och samvetslös bakdantare ... Vi hoppas alltjämt, att Bernstein bara är en svagsint gammal skvallerkäring och att han skall namnge sina vittnen. Vi vänta.'

Mitt svar kan bli mycket kort ... Såsom författare till artikeln är jag ansvarig för de framförda påståendena och är därför naturligtvis beredd att styrka dem *inför domstol*. *Rote Fahne* behöver inte sätta sina överfallkommandon i rörelse emot mig. Må den åtala mig eller låta något lagligt ombud för Lenin göra det, så kan tidningen vara övertygad om att jag skall göra mitt bästa för att övervinna alla svårigheter, som kunna stå i vägen för en grundlig undersökning av denna historia.”

Det gjorde de aldrig.

han borde fly eller inställa sig inför rätta, och till slut beslöt han sig för att fly. — Låt oss säga farväl, sade han till sin hustru. Det är möjligt, att vi aldrig får se varandra mer.

Samma kväll genomletades Lenins rum av en överste och en annan officer, som togo med sig åtskilliga manuskript och handlingar. Den 24 gjorde en patrull officerskadetter razzia i Lenins våning, och då de inte funno honom där, häktade de hans syster Anna, hennes make och Krupskaja. Men de släpptes inom ett dygn. Lenin och Zinovjev höllo sig alltjämt dolda hemma hos en gammal bolsjevik vid namn Emiljanov i Razliv, en förstad till Petrograd. Två dagar efter flykten innehöll Kronstadttidningen Proletarskoje Delo ett brev från Lenin och Zinovjev, i vilket de förklarade:

Om vi överlämnade oss i händerna på folk som Pereverzev och Miljukov, skulle det betyda, att vi överlämnade oss till ursinniga kontrarevolutionärer, som inte vilja veta av de konstitutionella garantier, vilka existera i de mer eller mindre välordnade borgerliga länderna ... Endast konstituerande församlingen kommer att ha rätt att besluta om häktningsordern mot oss.

Nästa dag publicerade Trotskij ett brev i tidningarna, i vilket han förklarade sin solidaritet med Lenins parti och krävde, att häktningsordern mot Lenin och Zinovjev skulle utsträckas även till honom. Han sade, att hans dröjsmål med anslutningen till bolsjevikpartiet ”förklarades enbart av historiska skäl, som nu förlorat all mening”. Men samtidigt som Trotskij begärde att få bli häktad, försvann han från scenen.

Vid ett möte i sovjeten påpekade Fjodor Dan ironiskt, att Trotskij bad att bli häktad, men glömde att uppge sin adress. Ungefär en vecka senare, när läget lugnat sig, uppträdde Trotskij åter i sovjeten och höll ett tal vari han försvarade bolsjevikpartiet:

Det är inte sant, sade han, att bolsjevikerna organiserade demonstrationen den 16 och 17 juli. På kvällen den 15 avstyrde jag själv att maskingevärsskyttarna gingo till aktion, och jag gjorde likadant vid andra möten. Vår enda paroll var ”All makt till sovjeterna!” Det sade vi då och detta säger jag nu. Till väpnade demonstrationer och äventyr utfärdade vi inga upprop. När kadettministrarna avgingo ur kabinettet, gjordes ett brottsligt försök att häkta Kerenskij och Tjernov. (Rop från åhörarna: — Det var Kronstadtmatroserna som gjorde det!) Alla och envar, som var närvarande vid detta försök veta, att varken matroserna eller arbetarna hörde eller sågo vad som hände vid pelarna i Tauriska palatset. Vid dessa pelare fanns ett band skurkar och folk ur de svarta hundradena, som försökte häkta Tjernov, och när de försökte göra detta, sade jag till Lunatjarskij, i det jag pekade på dem: — De där är provokatörer! (Lunatjarskij bland åhörarna: — Rätt!), och på detta förtal bygger tre fjärdedelar av hela den uppkonstruerade historien om det så kallade upproret ...

Men den 23 juli sade Stalin vid ett hemligt möte med bolsjevikernas Petrogradorganisation:

Upplöppen den 16-17 juli bidro att skärpa krisen. Det var Karl Marx som sade, att varje steg framåt för revolutionen besvaras med ett steg av kontrarevolutionen. Eftersom vi bolsjeviker betrakta upplöppen som ett steg framåt, acceptera vi den ära, som tillskrives oss av de socialistiska renegaterna

Revolutionens fredliga period är slut. En ny period har börjat — en period av skarpa konflikter och sammanstötningar. Livet kommer att löpa i oroliga spår, den ena krisen kommer att följa den andra, soldaterna och arbetarna komma inte att tiga ...

Kamrater som säga, att proletariats diktatur är omöjlig, därför att proletariatet omfattar en minoritet av befolkningen, bedöma majoritetens makt alltför mekaniskt. Sovjeterna representera 20 miljoner av de organiserade medborgarna, men på grund av sin organisation leda de själva hela befolkningen. Om en organiserad makt kan göra slut på ekonomiskt kaos och kriser, så kommer hela folket att följa den.

Vi kunna inte räkna med fredlig påtryckning på sovjeterna. Såsom marxister måste vi säga: — Det är inte fråga om en viss institution, utan om vilken klass denna institution gagnar ... Vi stödja ovillkorligen de sovjeterna, där vi ha majoritet, och vi skall försöka skapa sådana sovjeterna. Men vi kan

inte överlämna makten till sovjeterna, som ingå allians med kontrarevolutionen.

För att sammanfatta upprepar jag: Revolutionens fredliga väg är slut.

Eftersom revolutionen gått i socialistisk riktning, är småborgerligheten, med undantag av de fattigaste skikten bland bönderna, kontrarevolutionär. Därför är parollen ”All makt åt sovjeterna!” föråldrad.

Efter Lenins flykt försvunno bolsjevikerna för tillfället från scenen. Stämningen emot dem var så stark, att de ledande bolsjevikerna, som stannade kvar i huvudstaden, en tid voro rädda för att visa sig vid offentliga möten. Steklov, den blivande redaktören för *Izvestia*, som häktades i Bontj-Brujevitjs hem den 23 juli, förklarade genast, att han hade ”absolut ingenting gemensamt med bolsjevikerna”.

Samma dag sammanträffade Sjtoman med flera medlemmar av bolsjevikiska centralkommittén, däribland Ordzjonikidze, som instruerade honom att flytta över Lenin och Zinovjev till ett säkert ställe. Ordzjonikidze visade Sjtoman till en viss Zof, som i sin tur förde honom till en ung arbetare, som skulle visa honom till Lenins gömställe. Framemot aftonen stego de båda bolsjevikiska arbetarna på ett tåg till Sestroretsk. Det var skymning, när de anlände till Razliv. Till slut kommo de fram till ett envåningshus på en sidogata, där det bodde sommargäster från Petrograd.

Sjtoman gav lösen, steg in och såg sig omkring i de två rummen, som voro överfyllda med småbarn. Mor i huset talade om för honom, att Lenin och Zinovjev för säkerhets skull flyttat till skogs. Ett av barnen, en tolvårs pojke, fick tjänstgöra som Sjtomans vägvisare. Kl. 11 på kvällen startade de och gjorde en omväg till stranden av en vik. Här stego de i en båt. I månskenet gled de över en sjö, övervuxen av nate, till motsatta stranden. Det tog en dryg halvtimme att ro över viken och ytterligare tio minuter att gå genom sumpig småskog till en stor höstack, som låg upplagd i en glänta. När pojken gav signalen, avslöjade det svaga månskenet två figurer, insvepta i överrockar. Där stodo Lenin och Zinovjev.

Alla slogo sig ned vid höstacken, och Lenin bombarderade Sjtoman med frågor. Fastän det var i juli kommo de nattliga dunsterna från sumpmarkerna Sjtoman att huttra av köld. Till slut gick hela sällskapet och lade sig att sova i höstacken, där ”bäddar” för var och en ställts i ordning av Emeljanov. På en lång stund kunde Sjtoman inte somna på grund av kölden, fastän han låg mellan Lenin och Zinovjev med en överrock som täcke.

Under de närmast följande två veckorna besökte Sjtoman regelbundet höstacken och hade med sig livsmedel och tidningsbuntar från Petrograd. Lenin läste tidningarna, gjorde anteckningar i marginalen och skrev med en trädstubbe som skrivbord sina broschyrer Om våra paroller och Kunna bolsjevikerna behålla regeringsmakten? Här kastade han också i en anteckningsbok ned ett koncept till sin bok *Staten och revolutionen*.

I fjorton dagar spanade Sjtoman efter ett bättre gömställe åt Lenin, ty det var ingen hemlighet, att Lenin befann sig inom räckhåll från Petrograd. I ett oförsiktigt ögonblick hade Sverdlov meddelat bolsjevikpartiets sjätte kongress, att Lenin, även om han inte kunde vara närvarande, dock ledde dess arbete. Uttalandet togs upp av pressen, som krävde att Lenin omedelbart skulle häktas. Till följd härav fördubblades vaksamheten vid alla gränsposter.

Till slut bestämdes, att Lenin och Zinovjev skulle överskrida finska gränsen, förklädda till arbetare från Sestroretsk, bland vilka många bodde på den finska sidan och hade särskilda gränspass. Dokumenten voro lätta att anskaffa. Lenin rakade av sig mustascherna och skägget och satte på sig en peruk, under det att Zinovjev lät skägget växa och kortklippte sitt buskiga hår. Fotografier, tagna med denna förklädnad, klistrades sedan in i de falska papperen.

Lenin skulle enligt planen resa till Finland, medan Zinovjev skulle stanna hemma hos en finsk arbetare, Emil Kalske, i Lesnoje, en liten stad nära Udelnajastationen på finska järnvägen.

Sjotman och hans medhjälpare Rahia skulle följa Lenin till Finland. En lokförare, Jalava, som lovade att ta Lenin med sig, var Sjotmans kamrat från barndomsåren. När förberedelserna voro avslutade, gåvo Sjotman och Rahia sig i väg för att följa Lenin och Zinovjev från deras sumpiga tillhåll.

De kommo fram på eftermiddagen. När Rahia såg att Sjotman stannade framför två män, som sågo ut som luffare, ropade han på finska:

— Varför stannar du? Kom!

När ”luffarna” kommo närmare, kände Rahia igen Lenin och Zinovjev. Lenin skrattade hjärtligt, belåten över att hans förklädnad var så effektiv, och de begåvo sig på väg till stationen.

Emeljanov förde dem utefter en smal stig in i en skog, full av rök från brinnande torv. Det var svårt att andas. En stund voro de alldeles vilsna, då tung rök trängde upp ur marken och förmörkade himlen. Rahia var rädd att de skulle sjunka ned i den brinnande mossen. De trevade sig djupare in i skogen, mot vinden och röken, tills de kommo fram till en liten älv. På motsatta sidan gick en väg med färska hjulspår. De klädde raskt av sig och vadade – kläderna höllo de högt över huvudet. Älven hade stigit på grund av vårfloden och vattnet visade sig vara djupare än de hade väntat, men de kommo oskadda över till andra stranden.

Lenin var på strålände humör, medan de klädde på sig. De hade ingen kompass, men stjärnorna ledde dem österut. Till slut fingo de syn på några hus och en liten järnvägsstation. Eftersom polisen avpatrullerade trakten, skickades Emeljanov i förväg för att rekognoscera. Han blev fast efter några minuter och kvarhölls hela natten. Lenin, Sjotman och Rahia lågo i ett dike i närheten av stationen. De kunde höra vartenda ord, som vakterna sade.

Till slut gick Sjotman fram till stationen för att fråga, när nästa tåg skulle komma; han blev också anhållen. Slutligen hördes en vissling, och ett tåg på väg till Belo-Ostrov anlände. Stationen var dåligt upplyst. När tåget stannade, hoppade Lenin och Rahia osedda upp i en av vagnarna. Det var mörkt därinne, men snart kom en konduktör in med en grön lykta i handen. Konduktören kände Rahia, hälsade på honom och började snart tala om de senaste nyheterna från Petrograd.

— Den där Lenin, sade konduktören, är infödd finne. Han fick två och en halv miljon rubel.

— Vad då för?

— Det är just vad jag skulle vilja veta — vad då för?

Rahia förklarade, att detta bara var skvaller, medan Lenin satt med ansiktet begravt i händerna och ingenting sade. Till slut kommo de fram till Udelnaja. När de stego av tåget, skakade Lenin hand med konduktören.

De vandrade i mörkret tills de kommo fram till Kalskes fattiga hem, där Rahias hustru hade väntat på dem i tre dagar. Sedan de ätit sitt bröd, lade sig Rahia och Lenin på golvet, svepte in sig i tidningar och somnade. Klockan var fyra på morgonen. Senare på natten anlände Sjotman.

Följande kväll gav Lenin sig i väg till stationen för att möta Finlandståget. Slätrakad och med blond peruk såg han ut som en äkta finne. Han intog sin plats bredvid Jalava i tendern och började kasta in ved under pannan.

På varje station hoppade Sjotman och Rahia av för att se om loket. Tåget kom fram till Belo-Ostrov, där det var tjugo minuters uppehåll för gränskontroll av de resandes papper. Så fort tåget

stannat, kopplade Jalava ifrån loket och körde det till en vattenpost i mörkret. Medan gränsbetjänarna granskade papperen, fyllde Jalava tanken Strax före tredje signalen återvände lokföraren, blåste avgångssignal och satte i gång. En kvart senare voro alla på finsk mark. I Terijoki väntade en hästskjuts på Lenin för att föra honom ett par mil in i landet till en trygg tillflyktsort.

Sjotman lämnade Lenin hos Rahia och tog första tåget till Helsingfors för att ordna för Lenins fortsatta resa. Två män förde Lenin till den lilla staden Lahti, omkring 20 mil från den finska huvudstaden. Med hjälp av en medlem av finska riksdagen ordnade Sjotman så att Lenin fick bo hemma hos poliskommissarien i Helsingfors. Något tryggare ställe kunde man inte begära.

XII. Strömmen vänder

Under de fyra första månaderna av revolutionen genomförde den provisoriska regeringen en rad grundläggande reformer. I samarbete med representanter för alla partier och sociala eller nationella organisationer utarbetades också en lag, som reglerade valen till den konstituerande församlingen och grundade sig på allmän, direkt och lika rösträtt samt proportionell representation. Regimen föreföll att bli starkare och bättre organiserad, allt eftersom de lokala sovjeterna ersattes av nya organ för den regionala och kommunala självstyrelsen, valda på grundval av allmän rösträtt. Livet tycktes återgå i normala fåror.

Från mitten av juli, då resningen misslyckades, till september förlorade bolsjevikpartiet oavbrutet terräng. Trotskij erkände senare, att julihändelserna vållade den bolsjevikiska saken allvarligt avbräck. Han skrev:

I Sovjets officiella historiska framställningar har det blivit vedertagen åsikt ... att juliattacken mot partiet gick i det närmaste spårlöst förbi ... Detta är fullkomligt osant. Tillbakagången i medlemsantal och den försvagade uppslutningen från arbetarnas och soldaternas sida räckte visserligen inte längre än några veckor ... men då protokollen från de lokala partiorganisationerna publicerades, framstod bilden av ett revolutionärt lågvatten i juli månad allt klarare — ett faktum, som kändes desto pinsammare vid denna tid som den föregående uppgången varit oavbruten.

Jakovleva, som då var medlem av bolsjevikiska centralkommittén, förklarade:

Efter julidagarna inrapporterade meddelandena från alla orter inte bara en markerad försämring av massornas stämning utan t. o. m. en påtaglig animositet mot vårt parti. I åtskilliga fall blevo våra talare misshandlade. Medlemsantalet minskades hastigt och flera organisationer, i synnerhet i de södra provinserna, upphörde alldeles att finnas till.

Vid den sjätte bolsjevikiska partikongressen, då Lenin, Zinovjev och Kamenjev voro frånvarande, försvarade Stalin ensam envist Lenins tes att bolsjevikerna måste förbereda sig att gripa makten; han lade fram följande resolution:

Det är de revolutionära klassernas plikt att spänna alla krafter för att taga makten i egna händer och i samarbete med proletariatet i de mera framskridna länderna föra landet fram till fred och till en socialistisk ombyggnad av samhället.

Men nedgången i det bolsjevikiska inflytandet skulle snart neutraliseras genom en snabb följd av händelser, som ledde till en avgörande brytning mellan den provisoriska regeringen och sovjeten. Den 30 juli tillsatte Kerenskij f. d. politiske kommissarien vid 8:e armén Boris Savinkov såsom biträdande krigsminister och utnämnde samtidigt till överbefälhavare general Kornilov, vilken general Brusilov beskrev som ”en man med ett lejons hjärta och ett lamms hjärna”. Son till en sibirisk kosack, hade general Lavr Kornilov utmärkt sig under 8:e arméns reträtt i Galizien. Efter revolutionen hade han en kort tid varit kommandant för Petrogradgarnisonen. Då han över-

flyttades till sydvästfronten, tog han ännu en gång befälet över 8:e armén, där han träffade Savinkov, socialrevolutionär på högerflygeln och tidigare terrorist. Den 19 juli hade exekutivkommittén på sydvästfronten telegraferat till Kerenskij och begärt att arméerna på denna front ”skulle ställas under befäl av en ledare, som kan samla och elda alla tveksamma element och säkerställa en segerrik offensiv genom blotta kraften och beslutsamheten i sin vilja”. Nästa dag fick Kornilov sin utnämning.

Tre dagar senare krävde Kornilov omedelbart inställande av offensiven på alla avsnitt i syfte att spara armén och införande av dödsstraff för desertörer vid fronten. Hans krav uppfylldes, och inom ytterligare en vecka var Kornilov överbefälhavare över alla ryska styrkor.

Kornilov och Kerenskij hade samma syn på de militära problemen, men ingendera litade på den andre. Båda hade på känn, att demoralisationen vid fronten och den växande oron på de inre linjerna till slut måste leda till nederlag och fullkomligt kaos för Ryssland.

Kornilov önskade dessutom eliminera sovjeternas och det ”bolsjevikiska Petrograds” inflytande. För de affärsmän och kadetter, som stodo på revolutionens högra flygel, representerade Kornilov ”Moder Rysslands räddning”.

Den 19 augusti gav Kornilov order om att tredje kavallerikåren och Savagedivisionen (som bestod av kaukasiska och kosacktrupper) skulle överflyttas inom operativt räckhåll för Moskva och Petrograd och ytterligare en kosackdivision till en trakt i Finland, belägen c:a 65 km från Petrograd. Två veckor senare förklarade han syftet med denna åtgärd för sin stabschef, general Lukomskij, på följande sätt:

Det är på tiden att hänga tyskarnas anhängare och spioner med Lenin i spetsen och att skingra arbetar- och soldatombudens sovjet så, att den aldrig mer kan samlas igen. Jag överflyttar i stort sett kavallerikåren på så sätt att jag skall ha den i närheten av Petrograd i slutet av augusti, och om en bolsjevikdemonstration då inträffar, kommer jag att kunna behandla de där förrädarna som de förtjäna. Jag önskar anförtro ledningen för denna operation åt general Krimov. Jag är övertygad om att han inte kommer att tveka att, om det blir nödvändigt, hänga varenda medlem av sovjeten.

Den 28 augusti sammanträdde allryska statskonferensen, som sammankallats av Kerenskij, i Moskva. Omkring 2 000 delegater från alla klasser och partier liksom från de väpnade styrkorna voro närvarande. Bland deltagarna funnos 488 deputerade i de fyra dumorna. Trots krav från bolsjevikerna och Martovs vänstermensjeviker att dessa förhandlingar skulle bojkottas, beslöt sovjeternas centrala exekutivkommitté att skicka delegater till Moskva.

Dagen för konferensens öppnande utlyste den lokala bolsjevikorganisationen en proteststrejk, utan att bry sig om att Moskvasovjeten röstat mot demonstrationen. Fastän strejken inte lyckades helt och hållet, var den dock tillräcklig att markera, att konferensen inte åtnjöt fullt allmänt förtroende.

I sitt anförande, som angav tonen för konferensen, varskodde Kerenskij alla revolutionens fiender, både reaktionära och radikala, att regeringen tänkte slå ned varje försök att störta regimen. Därpå lämnade general Kornilov en pessimistisk rapport över läget i armén och krävde, att energiska åtgärder skulle vidtagas för att hindra Rysslands militära sammanbrott. Han begärde att politiska möten bland de stridande trupperna skulle förbjudas, att soldatkommittéerna vid fronten skulle upplösas och att den militära disciplinen skulle återupprättas.

Andra talare voro bl. a. Plechanov, Katerina Bresjkovskij och Peter Kropotkin. Plechanov krävde en enad demokratisk front. Han sade:

De ledande i sovjeten medge själva, att de hålla på att genomföra en borgerlig revolution. Är det då

möjligt att genomföra en borgerlig revolution utan bourgeoisien? De kapitalistiska klasserna måste ju också förstå, att ett kapitalistiskt samhälle inte kan existera utan arbetarklassen och dess organisationer. Därför måste dessa båda klasser ta varandra i hand och komma till ett samförstånd. Om detta inte sker, kommer de att gå mot samma öde som katterna i Kilkenny, som slogs så länge, att allt som fanns kvar var deras svansar.

Trots mycken förstklassig talarkonst och många uttryck för god vilja utträttade Moskvakonferensen ingenting. Vänstern blev uppskrämd av Kornilovs krav; högern upprepade, att den var ”utledsen på Kerenskij's svassande löften”.

Den 3 september intogo tyskarna Riga och hotade därigenom tillfarten till huvudstaden. Omedelbart därefter begärde Kornilov att få full kontroll över garnisonen i Petrograd. Den 5 september anlände Savinkov till Kornilovs högkvarter i Mogilev med Kerenskij's villkor. Det överenskomms att militärdistriktet Petrograd skulle överlämnas till Kornilov, men Kerenskij höll fast vid att själva staden skulle förbli under den provisoriska regeringens kontroll. Premiärministern begärde också, att den reaktionära Officersunionen och högkvarterets politiska avdelning skulle upplösas. Slutligen begärde Kerenskij, att en kavallerikår skulle skickas till Petrograd för att upprätthålla krigslagarna och för att ”försvara den provisoriska regeringen mot alla angrepp, i synnerhet från bolsjevikernas sida”. Kerenskij antydde emellertid, att han varken ville ha Savagedivisionen med dess folk ur olika kaukasiska stammar eller general Krimov skickade till huvudstaden.

Den 7 september krävde Kornilov, att regeringen skulle avgå och att all militär och civil myndighet skulle övergå på överbefälhavaren (utan att nämna sig själv såsom innehavare av diktatorsrollen). Den 9 avskedade Kerenskij Kornilov och beordrade honom att återvända till huvudstaden. Kornilov svarade genom att sätta sitt kavalleri i rörelse mot Petrograd. Det var ett djärvt försök att gripa makten, men det misslyckades från ena dagen till den nästa, då Petrogradsovjeten kallade in sina soldater och arbetare för att försvara revolutionen. Järnvägsmännen vägrade att transportera Kornilovs trupper, telegraftjänstemännen vidarebefordrade inte hans telegram, agitatorer övertalade Kornilovs kosacker att inte slåss. Petrograds arbetare bildade en milis, som senare blev bolsjevikrevolutionens Röda garde. Några verkliga strider ägde inte rum. Kornilovs trupper upplöste sig, innan de kommit fram till huvudstaden.

Den 12 september blev Kerenskij överbefälhavare och Kornilov häktades. Den 14 september utropades republiken i Ryssland, men dagen förut hade Petrogradsovjeten för första gången antagit en av bolsjevikerna föreslagen resolution.

Kornilovaffären åstadkom den slutliga brytningen mellan Kerenskij å ena sidan, den militära ledningen och de konservativa elementen å den andra. Därefter var Kerenskij på nåd och onåd utlämnad till Petrogradsovjeten. Han hade inga pålitliga militära styrkor till sitt förfogande. Under de nya förhållandena frigåvos de ledande bolsjevikerna, som häktats i juli. För den bolsjevikiska saken var Kornilovs misslyckade kupp en nåd från ovan, som mer än uppvägde deras förluster i juli. Bolsjevikinflytandet bland arbetare, soldater och bönder började snabbt ökas.

Från Finland skrev Lenin den 12 september till partiets centralkommitté:

Kornilovrevolten kom ytterst oväntat vid denna tidpunkt och i denna form; den utgjorde, skulle man kunna säga, en otroligt tvär vändning i händelseutvecklingen.

Liksom varje tvärvändning i ett händelseförlopp nödvändiggör den en omprövning och ändring av taktiken.

Det är min förvisning, att de som nu hålla på att glida över till försvarslinjen eller till en blockbildning med socialrevolutionärerna och till att stödja den provisoriska regeringen, göra sig skyldiga till principlöshet. Vi komma att bli försvarsvänliga *först sedan* makten övergått till proletariatet, sedan fred föreslagits och sedan de hemliga fördragen och sambandet med bankerna brutits; *först därefter*. Varken Rigas fall *eller Petrograds fall* kommer att göra oss till försvarsvänner ... Intill dess stå vi för en proletär revolution, vi äro motståndare till kriget, vi äro inte försvarsvänliga.

Och inte ens nu få vi stödja Kerenskij's regering. Det skulle vara principlöst. Man frågar: vad nu då, skola vi inte ens bekämpa Kornilov? Bekämpa honom för allt i världen! Men det är inte samma sak; det finns en skiljelinje.

Vi komma att slåss och slåss redan mot Kornilov, precis som Kerenskij's trupper göra. Men vi stödja inte Kerenskij; *tvärtom* avslöja vi hans svaghet ...

Vi måste ändra formen för vår kamp mot Kerenskij. Utan att minska vår fiendskap mot honom ett jota, utan att ta tillbaka ett enda ord, som vi yttrat emot honom, utan att avstå från vårt mål att störta Kerenskij, säga vi: Vi måste räkna med sakernas nuvarande läge; vi skola inte störta Kerenskij just nu; vi skola lägga oss till med en *annan* metod att bekämpa honom; vi skola nämligen för folket (som slåss mot Kornilov) påpeka Kerenskij's *svaghet och vacklan*. Det gjorde vi *förut* också. Men nu har detta blivit huvudsaken. Däri ligger förändringen.

Förändringen består vidare däri, att huvudsaken nu är att intensifiera vår agitation för vad vi skulle kunna kalla "partiella krav", som skola riktas till Kerenskij; sådana som: häkta Miljukov; beväpna Petrograds arbetare; kalla trupperna i Kronstadt, Viborg och Helsingfors till Petrograd; upplös duman; häkta Rodzianko; legalisera överförandet av godsägarnas jord till bönderna; inför arbetarkontroll över brödet och över fabriker etc., etc. Dessa krav måste riktas inte bara till Kerenskij, och inte så mycket till Kerenskij som till de arbetare, soldater och bönder, som ryckts med av striden mot Kornilov. Led dem ännu längre; uppmana dem att prygla upp de generaler och officerare, som vilja understödja Kornilov; driv på dem att kräva, att jorden omedelbart överlämnas till bönderna; låt dem förstå att det är nödvändigt att häkta Rodzianko och Miljukov, att upplösa duman, att lägga ned *Retj*⁴) och de andra borgartidningarna och att öppna rättegång emot dem. I synnerhet *socialrevolutionärernas "vänster" måste knuffas åt detta håll ...*

Och *just i detta ögonblick* måste vi föra vår agitation mot Kerenskij snarare indirekt än direkt, d. v. s. genom att kräva ett synnerligen aktivt, energiskt och sant revolutionärt krig mot Kornilov. Enbart utvecklingen av det kriget kan föra oss till makten, men därom måste vi tala så litet som möjligt i vår agitation (medan vi hela tiden komma ihåg, att händelserna vilken dag som helst kunna lägga makten i våra händer, och sedan skola vi inte släppa den). Det förefaller mig som om detta bäst skulle kunna framföras i ett brev till agitatorerna (inte genom pressen), till våra agitatorer och propagandister och till partimedlemmarna i allmänhet. Vad beträffar pratet om landets försvar, om en enad front för den revolutionära demokratin, om att stödja den provisoriska regeringen o. s. v., måste vi hänsynslöst gå emot detta såsom varande bara prat. Tiden är inne för handling.

Nyheten om Kornilovupproret drog med sig en våg av repressalier mot officerarna i många städer. Sovjeternas centrala exekutivkommittés militärsektion beskrev dylika händelser i Viborg på följande sätt: "Lynchningen erbjöd ett fruktansvärt skådespel. Först släpades tre generaler och en överste, som just häktats av de förenade exekutiv- och armékårskommittéerna, från arresten, kastades ner från bron och skötes i vattnet. Sedan tog regementet lagen i egna händer. Soldaterna förde ut befälhavarna och några av de andra officerarna, misshandlade dem, kastade dem i floden och misshandlade dem åter i vattnet. Omkring elva officerare dödades på detta sätt. Det exakta antalet har inte kunnat fastställas, eftersom några av officerarna flydde. Morden fortsatte ända till kvällen."

⁴ De konstitutionella demokraternas ledande dagstidning.

Enligt en iakttagare var läget följande:

Kornilovrevolten hade haft en ytterst olycklig inverkan på arméns militära styrka; den tjänade också till att trycka en definitiv kontrarevolutionär stämpel på hela officerskåren. Om officerarna dittills lyckats på ett eller annat sätt behålla sin position, betydde upproret slutet för dem. Soldatmassorna insågo klart, att deras väg skilde sig från deras befälhavares och vände sig bort ifrån dem slutgiltigt och fullständigt.

Som följd av Kornilovrevolten spred sig nu den propaganda, som bedrevs av medlemmarna av den militära organisationen och av de bolsjevikvänliga soldaterna och som tillfälligtvis tystats efter reaktionen mot juliupproret, med förnyad styrka bland trupperna och fann synnerligen mottagliga åhörare bland den nervöst upprivna soldatesken, som vägrade att vänta, som inte ville ta några hänsyn eller lyssna till någon ... Konflikterna med de befälhavande officerarna blevo särskilt skarpa och kroniska. Bolsjevismen vann ständigt större framgång och popularitet.

Men ehuru armén såsom sådan närmade sig slutet, höll den fortfarande ihop, om också blott passivt.

Soldaterna övergävo inte sina poster, de kastade inte ifrån sig gevären; ehuru de fraterniserade med fienden tilläto de honom i övervägande flertalet fall dock inte att komma över på deras mark. Men bakom linjerna var läget helt annorlunda: arméförbanden vägrade konsekvent att resa till fronten; de som anmälde sig vid fronten, kommo dit starkt decimerade och på förhand fullkomligt demoraliserade. Denna inställning hos folket bakom fronten verkade ännu mer deprimerande på soldaterna i frontlinjen, ty de kände sig med rätta förrådda, bortglömda ... Uppjagade lidelser, avundsjuka och den oemotståndliga hemlängtan, som vållade massmissnöje, i förening med den fullkomliga strafflösheten och försörjnings- och transportväsendets totala desorganisation undergrävde ytterligare den redan uppluckrade fronten.

Det oundvikliga slutet närmade sig. Soldaternas stora massa vände sig bort från sina befälhavare, slutade att lita på sina kommittéer, i synnerhet de viktigare, och på regeringens ombud i militärkommisariernas gestalt. När de vänt sig ifrån dessa, kunde de inte längre hållas tillbaka, utan följde snabbt dem, som redan länge kallat dem till jord och frihet och lovat att göra slut på det hatade kriget.

Stämningen bland arbetarmassorna i Petrograd hade redan utkristalliserats långt före november månads ingång. Den var övervägande bolsjevikisk och hyllade parollen ”All makt till sovjeterna!”. Detta återspeglades i sammansättningen av arbetaresektionen av Petrogradsovjeten och i dess inställning. Styrkeförhållandena bland soldatmassorna, regementena och Petrogradgarnisonens förband voro annorlunda beskaffade. Arbetarna voro obehäpnade, inte i teknisk mening militärt organiserade och okunniga i vapnets bruk. Garnisonssoldaterna å andra sidan voro talrika, beväpnade och välorganiserade, och flertalet av dem hade redan gått igenom fronterfarenhetens skola.

Bolsjeviken Sadovskij skriver:

Men soldatmassorna stodo under socialrevolutionärernas och delvis mensjevikernas inflytande. Dessa inflytelser dominerade och fortsatte att dominera till mitten av september, då en ändring i stämmingsläget tydligt framträdde. I det ögonblicket fick tanken på maktövertagande en realistisk grundval. Förändringen markerades skarpt vid omvalen till Petrogradsovjetens exekutivkommitté, i synnerhet omvalen inom sovjetens soldatsektion. Ehuru detta val inte gav majoritet för bolsjevikernas listor, visade det faktum, att nära 50 % av rösterna avgåvos för bolsjeviklistorna, dock otvetydigt den strömkantring, som inträffat i soldatmassornas hållning, och antydde en avgörande omsvängning.

Under den tid, som återstod till de allmänna valen till konstituerande församlingen — vilka nu voro utsatta till den 25 november — beslöt provisoriska regeringen att organisera ett förberedande parlament, som skulle fungera intill dess församlingen sammanträdde. Detta var Kerenskij's sista ansträngning att försona de krafter, som voro företrädde i sovjeten, med de icke-socialistiska demokratiska elementen och med bondebefolkningen. Konferensen om det

förberedande parlamentet sammanträdde den 27 september i Petrograd; alla sovjeterna, zemstvoerna, fackföreningar, kooperativa sammanslutningar och andra demokratiska organisationer voro företrädade. Närvarande voro också två bolsjevikerna.

När Lenin fick höra, att hans parti deltog, skickade han följande vredgade brev från Finland till centralkommittén:

Ni uppför er som förrädare och skurkar, om ni inte genast avdelar hela den bolsjevikiska agitationen till fabriker och företag, och om ni inte omringar den ”demokratiska konferensen” och häftar hela paketet.

Brevet var mycket fränt formulerat, enligt Bucharin, ”och hotade oss med stränga straff ... Först blevo alla förbluffade. Sedan kommo vi efter en stunds diskussion till ett beslut. Detta var kanske den enda gången i vårt partis historia, då centralkommittén enhälligt beslöt att bränna upp kamrat Lenins brev. Episoden fick ingen publicitet vid denna tidpunkt.”

Men Lenin fortsatte att yrka på maktövertagande. I två brev till partiledningarna i Petrograd och Moskva skisserade han sin strategi:

När bolsjevikerna vunnit majoritet i arbetar- och soldatombudens sovjet i båda huvudstäderna, kunna och måste de övertaga regeringsmakten.

De kunna göra det, därför att den aktiva majoriteten av folkets revolutionära element i båda huvudstäderna är tillräckligt stor för att rycka massorna med sig, övervinna fiendens motstånd, krossa honom, erövra makten och behålla den. Ty genom att omedelbart föreslå en demokratisk fred, genom att omedelbart ge jorden åt bönderna och genom att återställa de demokratiska institutioner och friheter, som stympats och skingrats av Kerenskij, komma bolsjevikerna att skapa en regim, som ingen kommer att kunna störta.

Varför måste bolsjevikerna övertaga makten nu?

Därför att Petrograds förestående kapitulation kommer att göra våra utsikter hundrafalt ogynnsammare.

Och så länge som Kerenskij & Co. stå i spetsen för armén, står det inte i vår makt att förhindra Petrograds kapitulation.

Inte heller kunna vi ”vänta” på den konstituerande församlingen, ty genom att uppge Petrograd kunna Kerenskij & Co. alltid ointetgöra sammankallandet av den konstituerande församlingen. Endast vårt parti kan, sedan det övertagit makten, säkerställa sammankallandet av den konstituerande församlingen; och när partiet övertagit makten, kommer det att anklaga de andra partierna för förhållningstaktik och kommer också att kunna bevisa sina anklagelser.

En separatfred mellan de brittiska och tyska imperialisterna måste förhindras och kan förhindras, men endast genom snabb handling.

Folket är trött på bolsjevikernas och socialrevolutionärernas vacklan. Vår seger i huvudstäderna är det enda, som kan draga bönderna över på vår sida.

Det skulle vara naivt att vänta på en ”formell” majoritet för bolsjevikerna; ingen revolution väntar någonsin på något sådant. Kerenskij & Co. vänta inte heller; de bereda sig på att uppge Petrograd. Den demokratiska konferensens eländiga vacklan måste komma att uttömma tålamodet hos arbetarna i Petrograd och Moskva. Historien kommer inte att förlåta oss, om vi inte tar makten nu.

Det finns en apparat färdig: sovjeterna och de demokratiska organisationerna. Det internationella läget just nu, omedelbart före avslutandet av en separatfred mellan britter och tyskar, är till vår fördel. Om vi föreslå fred åt folken nu, komma vi att segra.

Vi måste gripa makten i Petrograd och Moskva genast ...

För att kunna behandla upproret marxistiskt, d. v. s. som en konst, måste vi utan att förlora ett ögonblick organisera en generalstab för upprorsavdelningarna; vi måste fördela våra styrkor på

lämpligt sätt; vi måste flytta de lojala regementena till de viktigaste strategiska punkterna; vi måste omringa Alexandrinskijteatern; vi måste besätta Peterpaulsfästningen; vi måste häkta generalstaben och regeringen; mot officerskadetterna och Savagedivisionen måste vi skicka fram förband, som hellre dö än tillåta fienden att närma sig stadens centrum; vi måste mobilisera de beväpnade arbetarna och vädja till dem att kasta sig in i en sista förtvivlad strid; vi måste genast ockupera telegraf- och telefonstationerna, förlägga vår generalstab för resningen i centraltelefonstationen och sätta den i telefonförbindelse med alla fabriker, regementen, alla ställen där väpnade strider pågå etc.

Vid konferensen anklagade Trotskij, som talade på bolsjevikernas vägnar, Kerenskij för att försöka spela Bonapartes roll. I sin tur förklarade Tseretelli, som ledde striden mot bolsjevikerna:

— När man talar till bolsjevikerna, måste man ta med sig en notarius publicus och två stenografer, annars kommer de sedermera att förneka allt vad de har sagt.

Den 3 oktober gav konferensen den provisoriska regeringen förtroendevotum och godkände inkallandet av det förberedande parlamentet. Den 8 oktober rekonstruerades provisoriska regeringen för sista gången med Kerenskij som premiärminister och alla socialistiska och liberala partier företrädda.

Samma dag valdes Trotskij till ordförande i Petrogradsovjeten; Tjcheidze, den avgående ordföranden, Tseretelli, mensjevikernas ledare, och Gotz, de socialrevolutionäras ledare, avgingo ur sovjetens presidium.

När meddelandena om den stigande bolsjevikvänliga stämningen nådde Lenin i Helsingfors, ville han prompt resa till Petrograd genast, men då Sjotman påpekade, att gränsen fortfarande var noggrant bevakad, röstade bolsjevikiska centralkommittén för att uppskjuta Lenins återkomst.

Otåligt flyttade Lenin till Viborg, besluten att komma till Petrograd. Sjotman träffade Lenin i den finske författaren Latukkis hem. Hans första fråga var om det var sant, att centralkommittén förbjudit hans återkomst till huvudstaden. När Sjotman förklarade, att kommittén hade handlat av omsorg om hans säkerhet, begärde Lenin skriftlig bekräftelse. Sjotman tog ett pappersark och skrev:

”Undertecknad intygar härmed, att ryska socialdemokratiska arbetarpartiets (bolsjevikfraktionen) centralkommitté beslutat, att V. I. Lenin skall förbjudas att komma till staden Petrograd intill dess annorlunda meddelas.”

Lenin tog papperet, vek ihop det omsorgsfullt, stoppade det i fickan, stegade med tummarna i västens armhåll fram och tillbaka och muttrade gång på gång: — Jag kommer inte att nöja mig med det här:

När han hade lugnat sig, började han visa Sjotman sina siffror över ökningen i bolsjevikernas styrka bland arbetarna och den lägre medelklassen. Kerenskijs klagomål över agrara oroligheter antydde, menade Lenin, att landsbygden höll på att svänga över till bolsjevikerna. Tiden var mogen att gripa makten.

Sjotman hävdade, att bolsjevikerna saknade fackmän för att hålla statsmaskineriet i gång.

— Vilken arbetare som helst kan lära sig att sköta ett departement på några få dagar, svarade Lenin. Det behövs ingen speciell skicklighet; den tekniska sidan av arbetet kan skötas av tjänstemännen, som vi skall tvinga att arbeta åt oss.

Då Sjotman fortsatte att disputera om detaljer, gav Lenin med större tålamod än vanligt svaren på hans frågor. Sjotman blev särskilt bestört över Lenins plan att göra de av tsaren och Kerenskij utgivna papperspengarna värdelösa.

— Var tänker du få nya pengar att sätta i stället för de gamla? frågade Sjotman.

— Vi skall sätta i gång alla tryckpressar och trycka nog med sedlar för att täcka vårt behov, svarade Lenin.

— Vilken svindlare som helst kan förfalska sådana pengar, invände Sjotman.

— Vi skall trycka med något särskilt slags stilar och metoder. Men varför skulle vi bekymra oss om den saken nu? Det där är en uppgift för specialister. Det ordnar sig av sig själv.

Det grundläggande, sade Lenin, var att utfärda sådana dekret, som kunde övertyga ryska folket om att makten var deras. Så snart folket kände på sig, att detta var fallet, skulle det stödja den nya regimen. Hans första statshandling skulle bli att göra slut på kriget, varigenom han skulle vinna stöd av de trötta trupperna vid fronten. Tsarens, aristokratins och kyrkans jord skulle konfiskeras och överlämnas till bönderna. Fabrikerna och företagen skulle tagas från kapitalisterna och ges till arbetarna. Vem skulle det sedan finnas kvar, som kunde motsätta sig bolsjevikerna?

I slutet av september skickade Lenin ett brev till centralkommittén och yrkade på omedelbara förberedelser för väpnad resning. Han jämförde läget före och efter Kornilovupproret och förklarade, att denna gång skulle inte resningen misslyckas.

Vid den tiden fanns det ingen klass bakom oss, som kunde kallas för revolutionens avantgarde; vi hade ingen majoritet bland arbetarna och sol-daterna i de båda huvudstäderna. Nu ha vi det i båda sovjeterna; och detta beror uteslutande på försöket att göra processen kort med bolsjevikerna och på erfarenheterna av Kornilovaffären ... Vid denna tid fanns det ingen allmän revolutionär entusiasm, nu — efter Kornilovaffären — finns det. Vid den tiden hyste våra motståndare och småborgerligheten, som varken vill det ena eller det andra, ingen tveksamhet av allvarlig politisk betydelse; nu är tveksamheten oerhörd ... Därför var det den 3 och 4 juli (16 och 17) fysiskt och politiskt omöjligt för oss att behålla makten, eftersom arbetarna och soldaterna inte skulle ha varit beredda att slåss och dö för att hålla Petrograd; förbittringen, det glödande hatet saknades ... Vi hade inte kunnat hålla oss vid makten den 3 och 4 (16 och 17) juli, därför att *före Kornilovaffären* kunde och skulle armén och provinserna ha marscherat mot Petrograd. Nu är bilden en helt annan ... (Lenins kurs.)

Lenin ansåg det vidare inte rådligt att vänta på sovjeternas all-ryska kongress. I ett brev av den 12 oktober skrev han:

”Att vänta på sovjetkongressen är idiotiskt, ty det skulle betyda att förlora flera veckor vid en tidpunkt, då veckor eller t. o. m. dagar kunna avgöra allt.”

Först störta Kerenskij, sedan inkalla kongressen, var Lenins råd:

Resningens framgång är nu garanterad för bolsjevikerna: 1) vi kunna (om vi inte vänta på sovjetkongressen) sätta in ett plötsligt angrepp från tre punkter — från Petrograd, från Moskva och från baltiska flottan; 2) vi ha paroller, som garantera oss folkets stöd: ”Ned med den regering, som undertrycker böndernas uppror mot godsägarna!”; 3) vi ha en majoritet *ute i landet*; 4) upplösningen bland mensjevikerna och socialrevolutionärerna är fullständig; 5) vi ha de tekniska möjligheterna att gripa makten i Moskva (där vi t. o. m. skulle kunna börja, så att vi ta fienden med överraskning); 6) vi ha tusentals beväpnade arbetare och soldater i Petrograd, som genast skulle kunna besätta Vinterpalatset, generalstaben, telefoncentralen och de stora tryckerierna. Ingenting kommer att kunna fördriva oss från dessa positioner, under det att agitationsarbetet inom armén kommer att bedrivas på så sätt att det blir omöjligt att bekämpa den regim, som vill fred, jord åt bönderna o. s. v.

Ett omedelbart anfall från Petrograd, Moskva och baltiska flottan skulle, sade Lenin, lyckas med mindre offer än i juli, eftersom trupperna inte komma att rycka fram mot en fredsregering.

T. o. m. fastän Kerenskij redan har ett ”lojalt” kavalleri etc. i Petrograd, skulle han bli tvungen att kapitulera, om vi angrepe från två håll och med arméns sympatier på vår sida.

Med hänsyn till det förhållandet, att centralkommittén inte ens svarat på de enträgna krav jag framställt om en sådan politik ända sedan början av den demokratiska konferensen; med hänsyn till det förhållandet, att centralorganet ur mina artiklar stryker alla hänsyftningar på sådana iögonenfallande missgrepp från bolsjevikernas sida som det skamliga beslutet att delta i det förberedande parlamentet, överlämnandet av platser i sovjetens presidium åt mensjevikerna etc., etc. — nödgas jag betrakta detta som en ”fin” vink om att centralkommittén inte är villig att ens diskutera denna fråga, en fin vink om att jag bör hålla mun och en anmodan till mig att avgå.

Jag nödgas inge min avsägelse från centralkommittén, vilket härmed sker, varvid jag förbehåller mig rätten att agitera bland partiets djupa led och vid partikongressen.

Ty det är min djupt rotade övertygelse att om vi ”vänta” på sovjetkongressen och låta tillfället gå oss ur händerna nu, komma vi att fördärva revolutionen.

I oktober avslutade Lenin sin broschyr *Kunna bolsjevikerna behålla regeringsmakten?* Titeln avslöjade mera än innehållet. Den fråga, som sysselsatte honom, var inte längre, om bolsjevikerna kunde gripa makten, utan om de kunde hålla sig kvar vid rodret. Om tsaren kunde styra Ryssland med 130 000 medlemmar av adeln och godsägarna, resonerade Lenin, så var bolsjevikpartiet med sina 240 000 medlemmar minst lika starkt.

Den 20 oktober började det förberedande parlamentet sina sammanträden under ordförandeskap av ordföranden i bondeombudens sovjet, den ledande socialrevolutionären Nikolaj Avksentjev. Under påtryckning från Lenin antog bolsjevikpartiets centralkommitté ett beslut om bojkott. Trotskij läste upp förklaringen om bolsjevikernas tillbakaträdande.

— De borgerliga klasserna, sade Trotskij, ha, ehuru de skenbart äro politiskt neutrala, föresatt sig att göra den konstituerande församlingen maktlös (oväsen från höger, utrop: ”Lögn!”)... Vi, socialdemokraternas bolsjevikiska fraktion, förklara: Vi ha ingenting gemensamt med denna det nationella förräderiets regering. (Stort oväsen från högern och centern, tillrop som ”Skurk!”) ... Länge leve den konstituerande församlingen!

Lenin skrev till Smilga, ordföranden i soldaternas, matrosernas och arbetarnas regionala kommitté i Helsingfors:

Det allmänna politiska läget oroar mig åtskilligt. Petrogradsovjeten och bolsjevikerna ha förklarat krig mot regeringen. Men denna regering disponerar över armén och förbereder sig systematiskt (Kerenskij befinner sig i stora högkvarteret. Det är tydligt att han överlägger med Kornilovs män om praktiska åtgärder för att krossa bolsjevikerna).

Vad göra vi? Hålla vi på att anta resolutioner och åter resolutioner? Vi förlora tid, vi bestämma ”data” (sovjetkongressen, 15 november), är det inte löjligt att försinka sig på detta sätt? Bolsjevikerna bedriva inget systematiskt arbete på att förbereda sina militära styrkor för att störta Kerenskij.

Händelserna ha till fullo rättfärdigat den ståndpunkt jag intog vid tidpunkten för den demokratiska statskonferensen, att partiet måste arbeta på att få till stånd en väpnad resning. Händelserna tvinga detta på oss. Frågan om vapen är nu den grundläggande politiska frågan. Jag fruktar, att bolsjevikerna glömma bort den saken. De ryckas med av ”dagens frågor”, av detaljer och av ”hoppet” att ”en våg skall spola bort Kerenskij”. Ett sådant hopp är ganska naivt. Det är att arbeta ”på en höft”. En dylik inställning hos ett parti för det revolutionära proletariatet kan komma att visa sig brottslig.

Han tilldelade Smilga uppgiften att organisera de lantmilitära och marina styrkorna i Finland för resningen:

Vad nu din roll beträffar, förefaller det mig, att det enda vi kunna ha fullständigt i vår hand, som är av militär betydelse, är armén i Finland och baltiska flottan ... Ägna all din uppmärksamhet åt att förbereda armén i Finland och flottan för Kerenskij's störtande. Bilda en hemlig kommitté av FULLT PÅLITLIGA militärer; granska tillsammans med dem frågan ur alla synpunkter; insamla (och verifiera

personligen) noggranna upplysningar om sammansättningen och förläggningen av trupperna i närheten av och i Petrograd, om möjligheten att föra armén i Finland till Petrograd och att följa flottans rörelser etc.

Välskrivna resolutioner och sovjeterna utan makt göra oss till löjliga förlorare. Jag tror att du har möjlighet att sammanföra pålitligt folk och militärer. Res till Ino (fästning) och andra viktiga platser; gör en verkligt omsorgsfull och allvarlig undersökning av läget; låt dig inte ryckas med av de skrytsamma fraser, som vi äro alltför vana att strö omkring oss.

Det är fullkomligt klart att vi **ICKE UNDER NÅGRA FÖRHÅLLANDEN** få tillåta förflyttning av trupper från Finland. Det är bättre att riskera **ALLTING** på en resning, på att gripa makten — som skall överlämnas till sovjetkongressen. Jag ser i dagens tidningar, att om två veckor kommer all fara för en tysk landstigning att vara över. Det betyder, att du har mycket kort tid på dig att bli färdig.

Vidare måste du utnyttja (din) ställning i Finland för att bedriva systematisk propaganda bland de kosacker, som nu äro stationerade i Finland. En del av dessa flyttade Kerenskij & Co. avsiktligt från Viborg av fruktan för att de skulle bli smittade med bolsjevism, och förlade dem i Usikirkki och Perkiarvi, som ligga mellan Viborg och Terijoki, där de förmodades vara säkert isolerade från bolsjevikerna. Det är nödvändigt att skaffa fullständiga uppgifter om dessa kosacker och skicka till dem några av de bästa soldat- och matrosagitatorer vi ha i Finland. Detta är synnerligen angeläget. Detsamma gäller i fråga om trycksaker.

Arbeta bland soldater och matrosar på permission, yrkade han, och bilda ett block av socialistiska revolutionärer på vänsterflygeln.

Soldater och matrosar få permission. Organisera dem, som ha tillstånd att resa ut på landet, i propagandaenheter för systematisk agitation. Låt dem besöka byar och socknar för att driva agitation i största allmänhet och för den konstituerande församlingen. Du befinner dig i en ovanligt gynnsam position. Du kan genast börja att bilda ett block med socialrevolutionärerna på vänsterflygeln. Endast denna åtgärd kan lägga den reella makten i våra händer i Ryssland och tillförsäkra oss majoritet i konstituerande församlingen ... För ögonblicket gör den socialrevolutionära "firman" utmärkta affärer, och du bör utnyttja din goda tur (eftersom det finns vänster-socialrevolutionärer till ditt förfogande) för att i byarna i denna firmas NAMN bilda ett block av bolsjeviker och socialrevolutionärer på vänsterkanten, bönder med arbetare, men inte med kapitalisterna.

Agitation för att makten skulle överflyttas från den provisoriska regeringen till Petrogradsovjeten borde igångsättas omedelbart, tillrådde han:

Enligt min uppfattning böra vi i syfte att på rätt sätt påverka folks inställning genast sätta följande paroll i omlopp: "Makten skall omedelbart läggas i händerna på Petrogradsovjeten, som bör överlämnas till sovjetkongressen. Varför skall vi behöva finna oss i ytterligare tre veckors krig och Kornilovförberedelser från Kerenskij's sida?"

Med tanke på sin egen säkerhet instruerade Lenin Smilga:

Skicka mig ... ett identitetspapper (ju formellare desto bättre) på regionalkommitténs papper, undertecknat av ordföranden, med sigill; låt maskinskriva det eller renskriva det med mycket tydlig stil och ställ ut det på Konstantin Petrovitj Ivanov. Låt certifikatet innehålla, att ordföranden i regionalkommittén går i god för denne kamrat och ber alla sovjeterna, soldatombudens sovjet i Viborg liksom alla andra, att ha fullt förtroende för honom på alla sätt. Jag behöver det för den händelse **NÅGONTING** skulle hända — en "konflikt" eller ett "möte" ...

Kort efteråt träffade Sjtoman, som var på väg till Lenin i Viborg, Rahia på stationen. Det var onödigt att resa till Viborg, sade Rahia med ett brett grin. Lenin var tillbaka i Petrograd.

XIII. Lenin griper makten

Genast efter sin ankomst till Petrograd tog Lenin itu med uppgiften att förbereda den väpnade resningen. Vid ett hemligt möte med bolsjevikiska centralkommittén den 23 oktober 1917, vid vilket Zinovjev, Kamenjev, Stalin, Trotskij, Sverdlov, Uritskij, Dzerzjinskij, Kollontaj, Bubnov, Sokolnikov och Lomov voro närvarande, hävdade Lenin energiskt, att den bolsjevikiska resningen inte kunde vänta på den konstituerande församlingens inkallande.

”Det internationella läget är sådant, att vi måste sätta i gång”, sade Lenin. ”Massornas likgiltighet kan förklaras av att de äro trötta på ord och resolutioner. Majoriteten är nu med oss. Politiskt sett är situationen alldeles mogen för ett regimskifte. Oroligheterna i jordbruksdistrikten tyda på samma sak. Det är klart, att det kommer att behövas heroiska åtgärder för att hejda denna tendens, om den alls kan hejdas. Det politiska läget gör därför att vår plan kommer i rätta ögonblicket. Vi måste nu börja tänka på företagets tekniska sida. Det är huvudsaken just nu. Men de flesta av oss äro fortfarande i likhet med mensjevikerna och socialrevolutionärerna böjda för att betrakta systematiska förberedelser för en väpnad resning som en synd. Att vänta på den konstituerande församlingen, som med säkerhet kommer att vara emot oss, är nonsens, eftersom det bara kommer att göra vår uppgift svårare.”

En lång och het diskussion följde på Lenins appell om resning. ”Sent på natten, troligtvis vid midnatt, kommo de fram till ett beslut”, berättar Jakovleva. ”Sammanträdet räckte utan avbrott ungefär 10 timmar, till långt in på natten”, skrev Trotskij 1933. Elva år tidigare, då han hade detaljerna färskare i minnet, hade han förklarat: ”Sammanträdet räckte hela natten, deltagarna började avlägsna sig i gryningen. Jag och några kamrater stannade kvar för att sova över.”

Den officiella sovjetversionen är följande: ”Lenin föreslog, att en väpnad resning skulle organiseras; detta förslag vann entusiastisk anslutning från alla deltagarna utom Zinovjev och Kamenjev. Den 7 november 1917 omsattes Lenins planer i handling.”

Men enligt Trotskij's hågkomster, som publicerades i Moskva 1922, väckte Lenins förslag om omedelbar resning mycket litet entusiasm.

”Debatten blev stormig, oordnad, kaotisk”, skrev Trotskij. ”Frågan var inte längre enbart själva resningen som sådan; diskussionen kom in på principfrågor, på partiets grundläggande mål, på sovjeterna: voro de nödvändiga? Varför? Kunde de undvaras?”

”Det mest påfallande”, sade Trotskij 1922, ”var det faktum, att folk började förneka möjligheten av en resning i rätta ögonblicket; de som opponerade sig mot tanken gingo t. o. m. så långt i sin argumentering, att de bestredo betydelsen av att en sovjetregering upprättades ...”

Fram på småtimmarna vann Lenin slutligen sin seger.

”Med en pennstump skrev han hastigt på ett ark linjerat papper, som rivits ut ur en skolskrivbok: 'Partiet kräver att en väpnad resning organiseras!'” Resolutionen underkastades omröstning. Det officiella protokollet uppger: ”Röster för — 10; röster emot — 2”. Men Trotskij påstår: ”Jag minns inte röstfördelningen, men jag vet, att 5 eller 6 voro emot beslutet. Många fler röstade för, troligtvis omkring 9, men jag kan inte gå i god för siffrorna.”

Några dagar senare framhöll Lenin åter, att ytterligare uppskov kunde bli ödesdigert:

Bondeoroligheterna öka, regeringen använder de brutalaste medel mot bönderna, skrev han. Sympatin för vår sak växer inom armén. 99 % av soldaterna i Moskva äro på vår sida. Armén och flottan i Finland äro emot regeringen.

I Tyskland är det nu tydligt att revolutionen redan börjat, i synnerhet efter nedskjutningen av

matroserna. Vid valen till Moskvasovjeten fingo bolsjevikerna 47 % av rösterna. Tillsammans med socialrevolutionärernas vänstergrupp komma vi med säkerhet att förfoga över majoriteten i landet.

Under dessa omständigheter är det helt enkelt brottsligt att ”vänta”. Bolsjevikerna ha ingen rätt att vänta på sovjetkongressen. De måste gripa makten omedelbart. På så sätt komma de att rädda världsrevolutionen, annars är det fara för att imperialisterna i alla länder komma att ingå en allians mot oss ...

Att uppskjuta frågan är brottsligt, att vänta på sovjetkongressen är barnsligt. Det är ingenting annat än formalism, en skamlig lek med formalismen och ett förräderi mot revolutionen.

Under tiden fortsatte Lenin att egga upp arbetarna och soldaterna mot Kerenskij:

Kerenskij får beröm av kadetterna. Han har drivit deras politik; han rådslår med dem och Rodzianko bakom ryggen på folket... Kerenskij är en Kornilovanhängare, som händelsevis blivit ovän med Kornilov, men som alltjämt står i nära förbund med de andra Kornilovanhängarna

Stolypinanhängarna, Kerenskij & Co., försöka dåra folket med de annalkande valen till konstituerande församlingen; liksom om folket skulle kunna tro på ett hederligt val, under en regim som vidtar militära åtgärder i avlägsna byar, det vill säga försöker dölja godtyckliga häktningar av bönder, och som förfalskar valresultat.

Om och om igen lovade han, att när Kerenskij — ”denne stolypinit, kornilovit och bonapartist” — hade störtats, skulle bolsjevikerna ”genast ge jorden åt bönderna, återuppbygga de demokratiska friheter och institutioner, som stympats och fördärvats av Kerenskij, och upprätta en regim, som ingen någonsin skall kunna störta”.

En del av bolsjevikiska centralkommitténs medlemmar tvekade fortfarande. Majoriteten stödde emellertid Lenin och beslöt sig för omedelbar aktion. På Trotskij's initiativ organiserade Petrogradsovjeten en militär revolutionär kommitté, som skulle utföra statskuppen. Den 5 november utsåg också partiets centralkommitté en politisk byrå på sju personer för att göra de slutliga tekniska förberedelserna. Men den verkliga ledningen vid resningen föll på den militära revolutionära kommittén. I november 1918, då sovjets officiella historieskrivare ännu inte börjat nedsätta Trotskij's roll i bolsjevikrevolutionen, skrev Stalin: ”Hela det praktiska organisationsarbetet för resningen utfördes under direkt ledning av ordföranden i Petrogradsovjeten, kamrat Trotskij”.

Militära revolutionskommittén bestod av två representanter från vardera bolsjevik- och socialrevolutionära partiets centralkommitté, två representanter för deras militära organisationer, två från varje soldatsektion inom Petrogradsovjeten och två från garnisonkonferensen. Bland medlemmarna märktes Trotskij (såsom ordförande för Petrogradsovjeten), Dzerzj inskij, Antonov-Ovsj enko, Lasjevitj, Nevskij, Podvojskij o. a. Den förste som valdes till ordförande var Lazimir, men han ersattes senare av Podvojskij. Antonov valdes till sekreterare.

I syfte att erhålla kontroll över garnisonen tillsatte den militära revolutionskommittén en kommissarie för varje arméförband i Petrograd med omgivningar. På kvällen den 3 november skickades den militära revolutionskommitténs kommissarier ut till Petrogradgarnisonens regementen. Militära revolutionskommittén utfärdade en order: ”Hädanefter övergår all makt i Petrograd i Militära revolutionskommitténs händer”. Enligt denna order skulle trupperna endast lyda instruktioner och befallningar från Militära revolutionskommittén, vilka skulle överbringas till dem genom regementskommissarlerna; alla andra order, från vilket håll de än komme, förklarades vara kontrarevolutionära. Denna order var i själva verket inledningen till den väpnade resningen, eftersom den öppet markerade konflikten mellan den provisoriska regeringen och militära revolutionskommittén.

Under tiden skickade Lenin den 6 november ett brev till medlemmarna i centralkommittén i vilket han skrev:

Frågan måste ovillkorligen avgöras just i afton, just i kväll.

Historien kommer inte att förlåta revolutionärer något uppskov, när de kunna segra i dag (och säkert skola segra i dag), medan de riskera att förlora mycket, ja allt, i morgon.

Om vi gripa makten i dag, gripa vi den inte i opposition mot sovjeterna, utan för deras räkning.

Att gripa makten är en fråga om uppror; det politiska syftet kommer att framgå efter maktövertagandet.

Det skulle vara en katastrof, eller en ren formalitet, ått avvakta det osäkra omröstningsresultatet den 7 november. Folket har rätt och plikt att avgöra sådana frågor, inte genom omröstning utan med våld; i avgörande revolutionära ögonblick har folket rätt och plikt att ge sina representanter, t. o. m. sina bästa representanter, direktiv, inte att vänta på sådana.

Militära revolutionskommitténs djärva utmaning visade, att den provisoriska regeringen hade mycket små styrkor till sitt förfogande. Militära revolutionskommittén beslöt därefter att inte vänta på att bli angripen utan att i stället störta regeringen med de medel den förfogade över. En plan uppgjordes att besätta Vinterpalatset och häkta regeringens ledamöter. Förslaget gick ut på att man skulle cernera palatset, medan regeringen höll sammanträde, och verkställa inringningen med pålitliga bolsjevikiska trupper. Om regeringen vägrade att ge sig, skulle den tvingas att ge efter genom eld från kryssaren Aurora och från Peterpaulsfästningen.

Den allmänna ledningen av operationerna anförtroddes åt Antonov, Tjudnovskij och Podvojskij. Vinterpalatset skulle anfallas på kvällen den 7 november. Högkvarteret för operationerna skulle bli Peterpaulsfästningen. Vid den sista överläggningen beslöts också, att före anfallet skulle en delegation sändas till regeringen med krav att den skulle utrymma palatset, utlämna alla vapen och underkasta sig militära revolutionskommittén. Om inget svar anlände inom 20 minuter, skulle Aurora öppna eld, matroserna gå i land och de röda gardena storma Vinterpalatset.

På morgonen den 6 november framträdde Kerenskij inför det förberedande parlamentet och förklarade, att han hade i sin besittning ovederläggliga bevis för att Lenin och hans kamrater hade organiserat ett uppror mot provisoriska regeringen. Regeringen, sade han, höll på att vidtaga åtgärder för att undertrycka upproret. Den ämnade slåss ända till slutet mot "förrädarna mot Fosterlandet och Revolutionen". Den tänkte utan tvekan tillgripa väpnat våld, men framgång i striden förutsatte omedelbart samarbete mellan alla grupper och partier, som voro företrädde i det förberedande parlamentet, och hela folkets hjälp. Han begärde "fullt förtroende och samarbete" av det förberedande parlamentet. Omedelbart efter sitt anförande avreste Kerenskij till det militära högkvarteret.

Provisoriska regeringen hade ingen säker majoritet i det förberedande parlamentet, där socialister av alla schatteringar utgjorde flertalet. Den ledande personligheten bland dessa var efter Tseretellis avresa till Kaukasus vänstermensjeviken Fjodor Dan. Till svar på Kerenskij's anförande lade han fram ett resolutionsförslag, som skarpt kritiserade bolsjevikerna, men som samtidigt hävdade, att ett framgångsrikt ingripande mot bolsjevikerna förutsatte att avgörande åtgärder vidtogos i kampen för fred, att gudsens omedelbart överlämnades till bönderna och att den konstituerande församlingen sammankallades snarast möjligt. Bolsjevikernas planerade resning skulle, förklarade Dan på den "revolutionära demokratiens" vägnar, utan tvivel föra landet till en katastrof, men den revolutionära demokratiens skulle inte bekämpa den med väpnat våld, ty "om den bolsjevikiska rörelsen dränkes i blod, så kommer den verkliga triumfen, vare sig provisoriska regeringen eller bolsjevikerna segra, att tillfalla en tredje makt, som kommer att sopa bort både bolsjevikerna, provisoriska regeringen och hela demokratin". Dans resolution lade

ansvaret för den hotande resningen både på bolsjevikerna och provisoriska regeringen och föreslog, att försvaret av den demokratiska revolutionen skulle anförtros åt en kommitté för statens försvar, som skulle utses bland representanterna för Petrograds stadsfullmäktige och för partierna.

Efter en lång debatt godkändes Dans resolution med 122 röster mot 102; 26 delegater nedlade sin röst. Sedan resolutionen godkänts, begav sig Dan i sällskap med ledaren för socialrevolutionärernas centergrupp, Abram Gotz, till provisoriska regeringens sammanträde för att kräva, att flygblad redan samma kväll skulle offentliggöras och distribueras över hela staden med meddelande att regeringen 1) vädjade till sina allierade att föreslå alla krigförande makter, att de militära operationerna omedelbart skulle inställas och allmänna fredsförhandlingar inledas, 2) utfärdade telegrafiska order varigenom alla jordagods ställdes under lokala jordkommittéers jurisdiktion intill dess agrarproblemet funnit sin slutliga lösning, 3) beslöt att påskynda sammankallandet av den konstituerande församlingen.

Samtidigt sade Dan till Kerenskij, att den ”revolutionära demokratiens” representanter voro vida bättre underrättade än han och att han överdrev faran under inflytande av det ”reaktionära högkvarteret”. Han sade vidare, att det förberedande parlamentets resolution, som var ”så obehaglig för regeringens fåfänga”, var synnerligen nyttig för att åstadkomma ”en vändning i massornas stämning”, och att bolsjevikpropagandans inflytande i fortsättningen snabbt skulle minska. Å andra sidan gävo bolsjevikerna själva, sade han, vid sina förhandlingar med mensjevikernas och socialrevolutionärernas ledare uttryck för sin villighet att ”böja sig för vad majoriteten i sovjeterna vill”. Det rådde mycket tvivel och tvekan i detta stycke bland bolsjevikerna själva, sade Dan, och de bolsjevikiska massorna ville inte ha någon resning. Om regeringen godkände den resolution, som det förberedande parlamentet antagit, skulle detta, förklarade Dan, stärka stämningen bland bolsjevikerna själva för att avstå från den planerade resningen. De rent militära och tekniska åtgärder, som Kerenskij företagit, tjänade å andra sidan bara till att ”irritera massorna” och hindrade representanterna för sovjetmajoriteten från att ”framgångsrikt förhandla med bolsjevikerna om likvidering av resningen”.

”Vi påpekade”, berättade Dan fem år senare, ”att regeringen genom sin politik inte bara förstörde för sig själv och för revolutionen, utan också gjorde det omöjligt för oss och de partier vi representerade att göra gemensam sak med den och lämna den aktivt stöd.”

Enligt Dan svarade Kerenskij med stor irritation på dessa argument och förklarade, att ”nu är tiden inne för handling, inte för prat”.

Medan detta pågick fortsatte bolsjevikerna att hävda, att alla påståenden om ”något slags inbillad bolsjevikisk sammansvärjning” voro påfund av ”kontrarevolutionärerna” och ”korniloviten Kerenskij”.

Knappt hade Kerenskij slutat sitt samtal med Dan och Gotz, förrän en delegation från de kosackregementen, som voro förlagda i Petrograd, kom för att få träffa honom. Delegaterna meddelade, att kosackerna ville veta, vilka styrkor regeringen hade till sitt förfogande för att slå ned resningen. Sedan förklarade de, att kosackregementena endast ämnade försvara regeringen, om han, Kerenskij, personligen lämnade dem försäkringar om att kosackernas blod denna gång inte skulle utgjutas förgäves, såsom skedde i juli, då regeringen inte vidtog tillräckligt energiska åtgärder för fullständig likvidering av bolsjevikerna. Slutligen insisterade delegationen på att kosackerna endast ville slåss under hans personliga befäl. Kerenskij undertecknade genast en order till kosackerna att omedelbart ställa sig till förfogande för högkvarteret i militärdistriktet och ovillkorligen lyda dess order.

Medan Kerenskij höll detta midnattssamtal med kosackregementenas delegater, uttalade sig kosacktruppernas råd, som stod under ledning av kosackofficerare på högerflygeln och vars sammanträde pågick hela natten, för att kosackerna inte skulle ingripa i striden mellan den provisoriska regeringen och de upproriska bolsjevikerna.

Den 7 november 1917, samma dag som bolsjevikerna slog till, innehöll *Izvestia*, det officiella språkröret för allryska sovjetkommitténs centrala exekutivkommitté, en ledare med rubriken ”Galenskap eller äventyr”, som varnade för att en bolsjevikisk seger skulle leda till kaos och inbördeskrig:

Det återstår endast tre veckor till den konstituerande församlingens öppnande, bara några få dagar tills sovjetkongressen sammanträder, och ändå ha bolsjevikerna beslutat sig för att sätta i scen en ny statskupp. De utnyttja det utbredda missnöje och den stora okunnighet, som finns bland massorna av soldater och arbetare. De ha haft djärvheten att lova folket bröd, fred och jord. Vi hysa inga som helst tvivel om att de äro oförmögna att hålla ett enda av sina löften, även om de skulle lyckas i sina försök ...

En av de första följderna av bolsjevikernas framstöt kommer att bli att minska livsmedelstillförseln till staden och till armén. Om bolsjevikerna verkligen skulle erövra makten, skulle hungersnöd utbryta. En bolsjevikisk regering skulle aldrig bli erkänd i de avlägsna sydliga stepprakterna, och den spannmål, som levereras till hela Ryssland, komme att kvarhållas ...

Vad beträffar jordfrågan, kan jorden överföras till odlarna på ettdera av två olika sätt — genom beslut om erforderlig lagstiftning och lämplig organisation av jordfördelningen eller genom den enkla metoden att bönderna ta för sig ... Det bästa de kunna åstadkomma är troligtvis att utfärda en order i två ord: ”Tag jord!” En sådan order skulle leda till oroligheter och förstörelse i jordbruksdistrikten, vilket de för att rädda ansiktet kalla för bondeuppror men vilket under inga omständigheter kan kallas för att överlämna jorden till dess odlare.

Det enda slags fred som bolsjevikerna enligt tidningen skulle kunna uppnå, skulle bli fred på tyska villkor:

Genom oordnad fraternisering kan skottväxlingen komma att upphöra på vissa frontavsnitt ... Man kan öppna fronten och ge fienden tillfälle att ockupera nya områden. Men på detta sätt kan man inte få fred. Endast en stat kan sluta fred. För att med någon som helst framgång kunna uppnå fred, är det nödvändigt att staten är enad och stark och åtnjuter både bundsförvanters och fienders aktning. Erfarenheterna från i somras visa, att för varje tysk militär framgång blir det reaktionära partiet i Tyskland starkare, Wilhelms ställning förbättrad och utsikterna till en demokratisk fred därmed försämrade.

Inbördesfejder skulle med säkerhet följa på en inledande framgång för bolsjevikerna, slutade *Izvestia*:

Den bolsjevikiska resningen kan endast leda till detta. Är det möjligt, att folk inte förstår, att diktatur och terror inte äro rätta sättet att organisera ett land? Är det inte klart, att ett försök till resning vid en tidpunkt då förberedelserna pågå till valet av den konstituerande församlingen kan anses såsom icke brottsligt endast emedan det är vansinnigt?

På morgonen den 7 november talade Rahia om för Lenin, att regeringen ämnade öppna klaffbroarna över Neva. — Ja, i dag skall leken börja, blev Lenins svar.

”Vladimir Ilitj”, berättar Rahia, ”gick fram och tillbaka i rummet; tydligen funderade han över något. Plötsligt yttrade han: — Nu är det tid att bege sig till Smolnyjinstitutet (bolsjevikernas och sovjetens nya högkvarter, som installerats i en förnäm flickskola). Jag bad honom enträget att inte gå dit och framhöll alla faror han skulle utsätta sig för. Men han viftade undan alla skäl och förklarade: — Vi ger oss i väg till Smolnyj.”

Lenin bytte kläder, band en smutsig näsduk om ena kinden och satte på sig sin peruk och en gammal mössa. På vägen till Smolnyj hejdades de flera gånger av militärpatruller. När de kommo fram, vägrade vakterna först att släppa in dem. Efter mycket besvär kommo de båda slutligen in i hallen. Lenin skickade efter Trotskij och Stalin och de fyra drogo sig tillbaka till ett separat rum, där Lenin lät Trotskij och Stalin avlägga rapport om läget.

Tidningarna hade meddelat, att militära revolutionskommitténs förhandlingar med Petrograds militärdistrikts stab angående garnisonens vidare öden nalkades ett gynnsamt slut.

— Går du med på en kompromiss? frågade Lenin Trotskij med ett genomträngande ögonkast. Trotskij svarade, att han avsiktligt släppt ut denna lugnande nyhet till tidningarna, och att det bara var en tillfällig krigslist före inledandet av det allmänna angreppet.

— Det är bra! sade Lenin, gnuggade händerna och travade fram och tillbaka i rummet. — Det är mycket bra! upprepade han.

— Att känna på fienden, få honom att bära sig dumt åt — fanns det egentligen något bättre att göra? anmärkte Trotskij.

”Under detta samtal”, berättar Rahia, ”kommo tre män ut ur samlingsalen, där sovjeten just höll sammanträde. En av dem var Fjodor Dan, mensjevikledaren. En annan tog fram ett matpaket ur en rock, som hängde i rummet, öppnade det och inbjöd de andra att ta en bit tillsammans med honom. Medan de pratade, lade de inte märke till Trotskij, Stalin och den tredje, som satt tillsammans med dem. Lunchen dukades fram på andra sidan av det bord, där Lenin satt. Så tittade Dan upp och kände igen Lenin med bandaget om kinden. Han blev mycket besvärad och lämnade genast rummet i sällskap med sina kamrater. Denna episod roade Lenin mycket, och han skrattade hjärtligt åt den.”

Inte desto mindre beordrade han Bontj-Brujevitj att hålla ett öga på mensjevikledaren. Bontj-Brujevitj tillkallade en avdelning ur vakten och gav dem instruktioner. De inspekterade sina revolverar, handgranater och bomber och stodo sedan tysta. Men Lenin kunde inte sitta stilla. — När skall vi börja? ... Händer det något nu? Var är Podvojskij, Antonov-Ovsejenko? Var är han? Skicka honom genast till Peterpaulsfästningen. Säg åt honom att för den händelse Podvojskij och hans folk skulle misslyckas, blir det hans plikt att överta befälet, genast storma Vinterpalatset och bombardera staden.

Under tiden spred sig upproret med otrolig hastighet i staden. Beväpnade förband ur de röda garderna ockuperade centraltelegrafstationen, posten och ett stort antal andra regeringsbyggnader. Beväpnade bolsjevikpatruller drogo en allt trängre ring omkring Vinterpalatset och militärdistriktets högkvarter. Kerenskij begav sig till högkvarteret i sällskap med vice premiärministern Konovalov. Det var tydligt, att endast omedelbara förstärkningar från fronten kunde rädda situationen. Efter överläggningar med Konovalov och en annan minister, Kisjkin, och med vissa officerare vid högkvarteret beslöt Kerenskij att genombryta de bolsjevikiska linjerna och personligen möta de trupper som, enligt vad de trodde, voro på väg till Petrograd från fronten. I en öppen automobil körde han förbi bolsjevikiska patruller, igenkänd av både förbipasserande och soldater. Militärerna flögo i givakt av gammal vana. En sekund senare skulle ingen av dem ha kunnat förklara, hur det hela gått till. Bilen susade nu vidare till Gatjina.

De övriga ministrarna voro församlade i Vinterpalatset. ”Efter ett kort meningsutbyte”, skriver förre justitieministern Maljantovitj, berömd Moskvajurist och socialdemokrat, ”kommo vi till slutsatsen, att läget var så allvarligt, att provisoriska regeringen skulle svika sin plikt, om den inte mangrant stannade kvar i Vinterpalatset under ständig session, intill dess krisen slutligt lösts.”

Enligt Maljantovitj kunde den allmänna stämningen bland soldaterna beskrivas ungefär på följande sätt: ”Ganska kallsinnig mot bolsjevikerna men samtidigt utan entusiasm för regeringen. En neutral inställning. Följer segraren ...”

Arbeter- och soldatombudens allryska kongress skulle öppnas på eftermiddagen denna dag, och bolsjevikerna skyndade sig att gripa makten så att de skulle kunna ställa kongressen inför ett fait accompli. Det började skymma, och Vinterpalatset med Kerenskijs ministrar hade ännu inte intagits. Smolnyj befann sig i ett tillstånd av intensiv upphetsning.

Under tiden pågick ett sällsamt sammanträde i Petrograds stadsfullmäktige. Ledamöterna visste, att striderna nått fram till torget framför Vinterpalatset. En ledamot höll ett känsloladdat anförande och krävde, att stadsfullmäktige in corpore skulle marschera till Vinterpalatset ”för att dö tillsammans med Rysslands valda företrädare”.

En talesman för bondeombudens sovjet gav sitt stöd åt detta förslag, som godkändes med donquijotisk entusiasm. Med undantag av bolsjevikerna och socialrevolutionärernas vänsterflygel stego fullmäktige och bonderepresentanter upp en efter en och förklarade: — Ja, jag är beredd att dö.

Ledamöterna i Petrograds stadsfullmäktige och bondeombudens sovjet gingo ned på gatan och marscherade mot Vinterpalatset, sjungande Marseljäsen. Vid Kazankatedralen hejdades de av en bolsjevikisk patrull och marscherade inte längre.

När sovjeternas andra kongress öppnades i Smolnyj, infann sig inte Lenin, som stannade i sitt rum. Senare bredde någon ut en filt och två kuddar på golvet. ”Vladimir Ilitj och jag”, skriver Trotskij, ”lade oss ned för att vila oss. Men några minuter senare kallade han på mig. 'Dan talar. Du måste bemöta honom.' När jag kom tillbaka, lade jag mig åter ned bredvid Vladimir Ilitj, som naturligtvis inte kunde sova. Var femte minut kom någon springande in från sammanträdet för att tala om för oss, vad som pågick. Dessutom kommo budbärare från staden, där belägringen av Vinterpalatset under Antonov-Ovsejenkos ledning närmade sig slutet.”

Inne i Vinterpalatset beredde sig de isolerade, till antalet underlägsna försvararna för ett sista förtvivlat motstånd. Bland dem funnos socialister och konservativa, förband ur kvinnobataljonen, gamla arbetarveteraner och förmögna män. Bland de militära försvararna voro yngre kadetter i flertal.

När medlemmarna i den provisoriska regeringen tittade ut på Nevafloden från Vinterpalatsets fönster, kunde de se kanonerna på kryssaren *Aurora*, som var bemannad med bolsjevikiska matrosor ur baltiska flottan. Kanonerna väntades öppna eld vilket ögonblick som helst, bolsjevikerna körde fram pansarbilar, fältartilleri, maskingevär.

Kisjkin anlände från det militära högkvarteret och meddelade: — Jag har mottagit ett ultimatum från militära revolutionskommittén. Jag föreslår, att vi diskutera det.

I detta ultimatum krävdes underkastelse inom 20 minuter med hot att eld annars skulle öppnas från *Aurora* och från Peterpaulsfästningen.

Det beslöts att man inte skulle bry sig om detta ultimatum.

Klockans visare passerade 8-strecket. Ministrarna släckte takljuset. Endast den elektriska lampan på konferensbordet förblev tänd, men dess ljus avskärmades från fönstret med en tidning. Rummet låg i halvdunkel. Plötsligt hördes ett kraftigt skott, sedan ett till. Klockans visare kröpo vidare tills de visade över 9. En del av de belägrade sutto, andra hade lagt sig ned, andra travade ljudlöst fram och tillbaka på den mjuka matta, som täckte hela golvet.

Ett nytt ljud hördes, dämpat, men olikt alla de andra.

— Vad är det? frågade någon.

— Det är från *Aurora*, svarade marinministern Verderevskij.

Det tidigare ljudet hade varit av lösa skott från Peterpaulsfästningen och från *Aurora*. Dessa gävo signal till intensivare skottväxling från handvapnen, vilken pågick i en timmes tid. Sedan riktade *Aurora* in en 6-tumsgranat, som exploderade i palatskorridoren och spred förvirring bland försvararna.

Podvojskij skriver:

Matroserna, rödgardisterna och soldaterna utnyttjade situationen och störtade fram. Det vilda vinet och dånet av 3- och 6-tums granater från fästningen tystnade, och maskingevärens torra, oupphörliga smatter dränktes i de ideliga triumfskränen ”Hurra!”, omväxlande med andra vilda och obeskrivliga ljud. Ett fruktansvärt, allt uppslukande, kort ögonblick, som ryckte med sig hela ens varelse och smälte ihop den heterogena massan till en enda enhet ... Sedan ett ögonblicks uppehåll framför barrikaderna medan maskingevärens snabba knattrande åter höjde sig över skriken ...

Trettio eller fyrtio bolsjeviker, beväpnade med gevär och revolverar, trängde in i palatset. Men de avväpnades och arresterades genast ... De lämnade ifrån sig vapnen utan att göra motstånd.

Omedelbart därefter togo sig åtskilliga matrosar in i palatset, klättrade upp på övre läktaren i stora hallen och släppte ned två granater. De voro små och dåligt gjorda. Matroserna grepos och avväpnades.

Maljantovitj berättar:

Plötsligt uppstod ett oväsen någonstans och började växa, sprida sig och rulla allt närmare. Och i dess mångfald av olika ljud, som sammansmälte till en enda mäktig våg, kände vi genast någonting särskilt, olikt de tidigare ljuden — någonting slutgiltigt och avgörande. Det stod plötsligt klart, att slutet var nära ... Bullret steg, växte och rusade hastigt fram emot oss i en bred väg ... Och det ingöt outhärdlig ångest i våra hjärtan liksom en pust av förgiftad luft ... Det var klart: detta är anfallet, vi bli tagna med storm ... Försvar tjänar ingenting till — alla offer bli förgäves ...

Dörren kastades upp ... En officerskadett kom inspringande, gjorde ställningssteg, hälsade. Hans ansiktsuttryck var upprört men beslutsamt.

— Vilka är provisoriska regeringens order? Försvar till sista man? Vi är beredda att lyda provisoriska regeringens order.

— Nej, det är inte nödvändigt! Det tjänar ingenting till! Läget är klart! Vi vill inte ha någon blodsutgjutelse! Vi måste ge oss, skreko de alla i korus utan att diskutera frågan — de bara tittade på varandra och mötte samma känsla och beslut i allas ögon.

Kisjkin kom fram.

— Om de är här, så betyder det att palatset redan ockuperats.

— Det är ockuperat. Alla ingångar är blockerade. Alla har kapitulerat. Detta är det enda rum, som ännu står under bevakning. Vilka är provisoriska regeringens order?

— Säg dem att vi inte vill ha någon blodsutgjutelse, att vi viker för makten, att vi kapitulerar, sade Kisjkin.

Det uppstod ett buller på andra sidan dörren, som flög upp. Som en träflisa på kammen av en våg flög en liten man in i rummet under trycket från den framrusande hop, som trängde in efter honom och likt vatten genast rann ut i alla hörn av rummet och fyllde det. Den lille mannen var klädd i en vid, öppen rock, en bredbrättad filthatt, som satt tillbakaskjuten över hans långa rödlätta hår, samt glasögon. Han hade korta, välskötta röda mustascher och ett litet skägg. Hans korta överläpp drogs upp mot näsan, när

han talade. Ögonen voro färglösa och ansiktet märkt av trötthet. Han flög in och skrek med skarp, tunn, genomträngande röst:

— Var är medlemmarna i den provisoriska regeringen?

— Provisoriska regeringen är här, sade Konovalov och satt kvar på sin stol. Vad önskar ni?

— Jag har att meddela er allesamman, medlemmar av provisoriska regeringen, att ni står under arrest. Jag är Antonov, ordförande i militära revolutionskommittén.

— Medlemmarna i provisoriska regeringen ger vika för våldet och kapitulerar för att undvika blodsutgjutelse, sade Konovalov.

— För att undvika blodsutgjutelse! Och hur mycket blod har ni inte låtit flyta? skrek en röst ur hopen bakom ringen av vakter. Många instämmande utrop ekade från alla sidor.

Antonov tystade ropen.

— Tyst, kamrater! Det är nog! Vi skall ordna upp allt det där senare...

'Nu måste vi sätta upp ett protokoll. Jag skall skriva det nu genast. Jag måste fråga er allesammans ... Men först anmodar jag er att lämna ifrån er alla vapen i er besittning.

Militärerna avlämnade sina vapen, de övriga förklarade att de inte hade några.

Rummet var fullproppat av soldater, matrosar, rödgardister, av vilka en del buro flera vapen på en gång — ett gevär, två revolverar, en sabel, två bälten kulspruteammunition.

När det meddelades att Kerenskij hade flytt, hördes osande eder från folkhopen. En del av männen skrånade och uppvigade de andra till våldsamheter:

— De här kommer också att smita! ... Slå ihjäl dom, gör slut på dom, här behövs inga protokoll! ...

— Stick ner dom svinhundarna! ... Varför ska vi slösa tid på dom! Dom har drucke nog mycke av vårt blod! gläfsste en kortvuxen matros och dunkade i golvet med bösskolven — han hade lyckligtvis ingen bajonett — och såg sig omkring. Det var nästan en uppmaning att sätta i gång. Det hördes instämmanden:

— Visst fan, kamrater! Spetsa dom allihop på bajonetterna och gör kort process med dom! ...

Antonov lyfte huvudet och ropade i skarp ton:

— Kamrater, håll er lugna! Alla medlemmar av provisoriska regeringen är häktade. De kommer att inspärras i Peterpaulsfästningen. Jag kommer inte att tillåta några våldsdåd. Uppför er lugnt. Upprätthåll ordningen! Makten är nu i era händer. Ni måste upprätthålla ordningen! ...

Medlemmarna i provisoriska regeringen fördes sedan bort till Peterpaulsfästningen. Utefter vägen hälsades de med hånflin och hotelser av massan på gatorna.

Maljantovitj fortsätter:

Massan blev djärvare. Vakterna ökade stegen ... Vi gingo fortare och fortare ... Vi hunno mitt ut på bron ... Vår höga fart hjälpte inte längre, den tycktes t. o. m. reta folket ... I nästa ögonblick skulle vakterna bli övermannade och kastade åt sidan ... Och plötsligt!

Någonstans ifrån öppnade maskingevär eld mot oss. Vakterna och hela folkhopen slängde sig platt till marken på bron. Vi kastade oss också ned.

Rop hördes: — Kamrater! Kamrater!! Sluta! Ni skjuter på era egna! Eld öppnades från fästningen.

— Dom har blivit galna — skjuter från fästningen! skrek någon ur vår eskort.

Denna episod räddade de häktade ministrarnas liv.

På bryggan till fästningen möttes de av en liten grupp soldater och eskorterades in på

fästningsområdet.

Antonov började skriva sitt protokoll. När han läst igenom det, lade han högra handen med insidan ned på papperet och började tala, långsamt, nästan drömmande:

— Ett historiskt dokument! ...

”Hans ansikte hade ett hänfört, nästan förklarad uttryck”, skriver Maljantovitj, ”liksom om hans själ höll på att spränga sina trånga fjättrar. Hans blick var riktad mot fjärran. Han kunde inte behärska sig.”

— Ja, fortsatte Antonov, det kommer att bli ett intressant samhällsexperiment

Enligt Trotskij var Suchanov fast övertygad om att om regeringen visat handlingskraft den 23 och på kvällen den 24 (5 och 6 november), hade den kunnat infånga den bolsjevikiska militära revolutionskommittén. ”Ett bra detachment på 500 man”, skriver Suchanov, ”skulle ha varit alldeles tillräckligt för att likvidera Smolnyj och alla som funnos där.”

Trotskij, som citerar dessa ord, skriver: ”Kanske. Men för att göra detta skulle regeringen ha behövt först och främst beslutsamhet och mod. För det andra skulle den ha behövt ett bra detachment på 500 man. Och var fanns det?”

När meddelandet om häktningen av den provisoriska regeringen nådde fram till Smolnyj blev det rusning till den stora samlingssalen, där sovjetkongressen sammanträdde. Lenin tog bort näsduken, som dolde halva hans ansikte.

— Tag av dig peruken, viskade Bontj-Brujevitj.

Lenin lydde, och hans kamrater sågo åter den välkända kala hjässan.

— Ge mig peruken, jag skall gömma den, erbjöd sig Bontj-Brujevitj. Den kan bli nyttig igen en vacker dag ... vem vet?

När Lenin visade sig på podiet, mottogs han med dånande applåder. Han stod inför den tätt packade församlingen med händerna i fickorna och huvudet lätt nedböjt. När applåderna lugnat sig, höjde han huvudet och började tala:

Kamrater, arbetarnas och böndernas revolution, vars nödvändighet bolsjevikerna många gånger framhållit, har nu gått av stapeln.

Vad är innebörden i denna revolution? Dess innebörd är i första rummet, att vi får en sovjetregering utan borgerligt deltagande i någon form. De förtryckta massorna skall själv bilda en regering. Det gamla statsmaskineriet kommer att slås i stycken och i dess ställe skall skapas ett nytt regeringsmaskineri genom sovjetorganisationernas försorg. Från och med nu börjar ett nytt blad i Rysslands historia, och den nuvarande Tredje Ryska Revolutionen kommer att såsom slutresultat medföra socialismens seger.

En av våra omedelbart förestående uppgifter är att genast göra slut på kriget. Men för att göra slut på kriget, som nära sammanhänger med det rådande kapitalistiska systemet, är det nödvändigt att störta själva kapitalismen. I detta arbete kommer vi att behöva hjälp av den revolutionära världsrörelse, som redan börjat utveckla sig i Italien, England och Tyskland.

Vi har nu lärt oss att samarbeta på fredligt sätt, såsom tydligt framgår av denna revolution. Vi har styrkan av en massorganisation, som besekrat allt motstånd och som skall leda proletariatet till världsrevolutionen.

Här i Ryssland bör vi nu ägna oss åt att bygga upp en proletär socialistisk stat. Längre leve den världsomfattande socialistiska revolutionen!

Sent på kvällen kom Lenin hem till Bontj-Brujevitj i fullständigt utmattat tillstånd. Bontj-Brujevitj bäddade åt sig i rummet bredvid, fast besluten att inte gå till sängs förrän Lenin sov. Han låste alla dörrar och gjorde i ordning sina revolverar för ögonblicklig användning. — Vem vet? Någon kan komma för att häkta eller mörda Lenin, tänkte han för sig själv. Detta är bara den första kvällen av

vår seger. Vår framgång är ännu inte säkrad. Vad som helst kan hända.

Till slut släckte Lenin ljuset. Bontj-Brujevitj höll just på att dåsa av, då han märkte att ljuset återigen tändes. Lenin hade stigit upp, smugit på tå till dörren, och då han trodde att Bontj-Brujevitj hade somnat, hade han slagit sig ned vid sitt skrivbord och börjat arbeta.

Han skrev, ändrade och gjorde till slut renskrift. Den höstliga gryningen hade börjat, då Lenin slutligen lade sig att sova. När alla hushållets medlemmar sent följande morgon voro samlade för att dricka te, hälsade Lenin dem med orden:

— Var hälsade på den socialistiska revolutionens första dag! Han drog ur fickan upp det manuskript han författat under natten och läste upp sitt sedermera berömda dekret om expropriation av storgods.

— Nu måste vi se till att dekretet publiceras och sprides över hela landet. Sedan kan de ju försöka att ta tillbaka det, sade Lenin med tillförsikt. Nej! Ingen makt i världen kommer att kunna ta detta dekret ifrån bönderna och återlämna jorden till adeln. Detta är det viktigaste resultatet av vår revolution! I dag inträffar den agrara revolutionen, och den blir oåterkallelig.

— Men de kommer att anklaga oss för att ha stulit socialrevolutionärernas program, invände någon.

— Låt dem säga vad de vill, svarade Lenin med ett brett leende. Bönderna kommer att förstå, att vi alltid stöder deras berättigade krav ... Vi måste identifiera oss med bönderna, med deras önsningar. Och om det sen finns narrar, som skrattar åt oss, så låt dem skratta. Vi har aldrig tänkt ge socialrevolutionärerna något monopol på bönderna.

Den närmast liggande frågan var, vilken form den nya regeringen skulle få. Vad skulle dess medlemmar kallas? ”Vad som helst utom ministrar ... det är ett gement, utslitet ord”, sade Lenin.

— Vi skulle kunna kalla dem för kommissarier, men det finns alldeles för många kommissarier, menade Trotskij. Kanske överkommisariater? Nej, ”över” låter inte bra det heller. Vad tycks om folkkommisariater?

— Folkkommisariater? Nåja, det kan duga, tror jag, svarade Lenin. Och regeringen som helhet?

— En sovjet, förstås — folkkommisariaternas sovjet.

— Folkkommisariaternas sovjet? Strålande, det luktar revolution lång väg! sade Lenin.

*

Trots erövringen av Vinterpalatset protesterade över hundra delegater vid sovjeternas allryska kongress mot Petrogradsovjetens åtgärder. Många armérepresentanter liksom många socialrevolutionärer och mensjeviker lämnade kongressen och läto bolsjevikerna och deras bundsförvanter (huvudsakligen vänstermän bland socialrevolutionärerna) ensamma antaga en formell resolution om regeringsövertagandet.

Kongressen utlovade att ”sovjetmakten ger fred, jord, rätt för soldater och arbetare att öva kontroll, bröd och förnödenheter, en konstituerande församling och möjlighet till självutveckling

för de i Ryssland boende folkgrupperna”. Efter att ha varnat soldaterna mot Kerenskij och Kornilov ajournerade sig kongressen kl. 6 på morgonen den 8 november.

När Lenin och Zinovjev på eftermiddagen framträdde inför ett gemensamt möte med kongressen, Petrogradsovjeten och medlemmar av garnisonskonferensen, hälsades de med ”stormande och exstatiskt bifall”. Den kvällen fastställde kongressen det som skulle bli Ryska Socialistiska Federativa Sovjetrepublikens grundlag. Lenins appell till de krigförande staterna antogs enhälligt, liksom en lag varigenom dödsstraffet avskaffades. Petrogradsovjetens förslag i jordfrågan debatterades till sent på natten, men godkändes också. Efter att ha sört för att militära revolutionskommittéer inrättades vid alla armédivisioner, tillsatte kongressen den första sovjetregeringen:

Allryska kongressen av ombud för arbetare-, soldat- och bondesovjeterna beslutar:

Att för landets styrelse intill dess den konstituerande församlingen annorlunda beslutar upprätta en provisorisk arbetare- och bonderegering, som skall kallas ”Folkkommissariernas sovjet” Förvaltningen av statslivets olika grenar skall anförtros åt kommissariat, vilkas personal garanterar fullföljandet av det program, som kongressen offentliggör, i nära samarbete med massorganisationerna för arbetare, arbeterskor, matrosar, soldater, bönder och anställda. Regeringsmyndigheten ligger hos kollegiet av ordförande i dessa kommissariat, d. v. s. hos Folkkommissariernas sovjet.

Kontrollen över folkkommissariernas verksamhet och rätten att avsätta dem tillkommer allryska kongressen av ombud för arbetare-, soldat- och bondesovjeterna och dess centrala exekutivkommitté

Tills vidare består Folkkommissariernas sovjet av följande personer:

Ordförande i Folkkommissariernas sovjet Vladimir Uljanov (Lenin). Folkkommissarie för inrikesärenden A. I. Rykov. Folkkommissarie för jordbruket D. P. Miljutin. Folkkommissarie för arbetarfrågor A. R. Sjljapnikov.

Krigs- och flottkommittén V. Antonov-Ovsejenko, N. V. Krylenko och Dybenko.

Folkkommissarie för handel och industri V. P. Nogin.

Folkkommissarie för undervisningen A. V. Lunatjarskij.

Folkkommissarie för finanserna I. I. Skvortsov (Stepanov). Folkkommissarie för utrikesärenden L. D. Bronstein (Trotskij). Folkkommissarie för rättsväsendet G. E. Oppokov (A. A. Lomov).

Folkkommissarie för försörjningen I. F. Fjodorovitj.

Post och telegraf N. P. Avilov (Gljebov).

Folkkommissarie för nationalitetsfrågor J. V. Djugasjvili (Stalin).

(Folkkommissariernas sovjet förkortades sedermera på ryska till *Sovnarkom.*)

En levande bild av skådespelet i det bolsjevikiska högkvarteret under de avgörande timmarna har målats av Trotskij's hustru.

”Jag kom in i ett rum i Smolnyj, där jag såg Vladimir Ilitj, Leo Davidovitj (Trotskij) och, skulle jag tro, Dzerzjinskij, Joffe och några till. Ansiktena på dem allesamman voro gröngrå och sömniga, ögonen blodsprängda, kragarna smutsiga. Rummet var fullt av rök. Någon satt vid bordet; runt omkring honom stod en massa människor som tydligen väntade på instruktioner. Lenin och Trotskij befunno sig i centrum av klungan. Det verkade på mig som om ordena utdelades i sömnen. Det var något sömngångaraktigt över hela scenen. Ett ögonblick föll det mig in att jag

upplevde en nattmara och att revolutionen kunde förloras, om 'de' inte fick en natts god sömn och satte på sig rena kragar. Illusionen stod på något vis i samband med de där smutsiga kragarna. Jag kommer ihåg, att jag nästa dag träffade Marja Ilinitjna, Lenins syster, och påminde henne i förbigående om att det var på tiden att Vladimir Ilitj bytte krage. — Javisst, javisst, skrattade hon. Men då hade frågan om rena kragar redan förlorat sin hotfulla innebörd.”

Trotskij fullständigar bilden:

”Regeringsmakten har erövrats, åtminstone i Petrograd! Lenin har ännu inte haft tillfälle att byta krage ... På mitt glåmiga ansikte lysa Lenins klarvakna ögon. Han tittar vänligt på mig med ett slags tafatt blyghet, som uttrycker en inre frändskap. — Du förstår, säger han dröjande till mig, att passera så snabbt från förföljelser och underjordisk tillvaro till makt ... — han letar efter ord och slutar plötsligt på tyska: 'es schwindelt' (det går runt för en) — så för han handen i en cirkel över huvudet. Vi se på varandra och småle.”

Under tiden hade Kerenskij kommit fram till Gatjina men där inte hittat några spår av några trupptransporter från fronten. Samma kväll reste han till Pskov, där han bara fick oroande nyheter från Petrograd. Den militära revolutionskommittén var faktiskt redan i verksamhet t. o. m. i Pskov, och den hade fått telegram från Krylenko och Dybenko med order att häkta Kerenskij.

General Tjeremisov, överbefälhavaren på nordfronten, meddelade Kerenskij, att han inte kunde lämna honom någon hjälp. Men Kerenskij fick verkligen hjälp av general Krasnov, som hade givit order om en stöt mot Petrograd. Den 9 november intogs Gatjina, trots bolsjeviktruppernas överlägsenhet i antal, och följande afton trängde Krasnovs kosacker in i Tsarkoje Selo.

Men segern blev kortvarig. Bolsjevikiska agitatorer och trupperna på platsen ställde till oreda bland kosackerna. Krasnovs soldater uppmanades ”att inte prygla bönder och arbetare så som tsaren och Kornilov hade gjort”, och kosackerna fingo veta, att de fördes i elden för att främja ”återlämnandet av all makt till godsägarna, borgarna och generalerna”.

Bolsjevikerna fingo hjälp av reaktionära element, som underblåste hatet mot Kerenskij för att han slagit ned Kornilovs uppror. Krasnovs lilla skara bombarderades alltså med propaganda både från vänster och höger, och demoraliseringen satte snart in.

Dessutom hotade Vikzjel (Allryska fackföreningskommittén för järnvägsanställda) att utlysa generalstrejk, om inte Kerenskij inledde fredliga förhandlingar med bolsjevikerna. På morgonen den 13 november beslöt Kerenskij krigsråd att öppna förhandlingar om ett vapenstillestånd i förhoppning att vinna tid. Kerenskij uppställde två bestämda villkor: 1) att bolsjevikerna omedelbart måste lägga ned vapnen och underkasta sig en rekonstruerad provisorisk regering; 2) att den nya regeringens sammansättning och program måste bestämmas av den sittande provisoriska regeringen, representanter för alla partier och ”Kommittén för fosterlandets och revolutionens försvar” i Petrograd.

Lenin bevakade varje drag i Kerenskij's offensiv och följde noga med de motoperationer, som skisserades av Antonov och Podvojskij.

Han krävde att få ett skrivbord till sin disposition i Podvojskij's ämbetslokaler; han förklarade, att han önskade hållas ständigt å jour och att Sovnarkom hade utsett honom tillsammans med Trotskij och Stalin för att hjälpa Podvojskij. Snart skickade Lenin fram BontjBrujevitj och dennes hustru för att hjälpa Podvojskij, och sedan fortsatte han att skicka folk var femte eller tionde minut, en för att hjälpa till med att organisera försörjningen, en annan med demobiliseringen, en dynamitspecialist, en flygare, en agitator. Så småningom började Lenin utfärda direkta order, men han hade fortfarande en känsla av att arbetet inte gick så raskt som det borde göra ... ”Flera

gångar”, skriver Podvojskij, ”grälade jag med Lenin och protesterade mot hans huller-om-buller-metoder, ända tills jag till slut — alldeles oförsvarligt — krävde att bli befriad från mitt befäl. Kamrat Lenin flammade upp som aldrig tidigare: — Jag skall ställa dig inför en partidomstol; vi kommer att låta skjuta dig. Jag befäller dig att fortsätta ditt arbete och låta bli att störa mig i mitt.”

Krasnovs förslag till vapenstillestånd innehöll följande villkor:

”Bolsjevikerna måste upphöra med alla strider i Petrograd och bevilja full amnesti åt alla officerare och officerskadetter, som kämpat emot dem.

Intill dess förhandlingarna mellan regeringarna avslutats, skall ingendera parten överskrida den överenskomna gränslinjen. Skulle förhandlingarna bli avbrutna, måste 24 timmars varsel lämnas, innan gränsen överskrides.”

Krasnovs kosackrepresentanter överlämnade detta fredsanbud till bolsjevikerna sent på kvällen den 13 november.

Nästa morgon återvände förhandlarna i sällskap med matrosrepresentanten Dybenko, som var medlem av Sovnarkom och som personligen godkände vapenstilleståndet.

— Ge oss Kerenskij, så ska vi utlämna Lenin till er. Låt oss byta lika för lika, sade han skrattande.

Kosackerna trodde honom. De kommo till Krasnov och fordrade, att Kerenskij skulle utväxlas mot Lenin, som de genast tänkte hänga upp utanför palatsgrindarna.

— Låt dem komma hit med Lenin först, sedan skall vi resonera med dem, sade Krasnov till kosackerna. Men vid middagstiden skickade Kerenskij efter honom och bad att kosackvakterna vid hans dörrar skulle ersättas med en vakt av officerskadetter.

— Era kosacker kommer att förråda mig, sade Kerenskij bittert. Kerenskij skriver:

Tiden rann undan. Vi väntade. På nedre botten köpslogo de. Omkring kl. 3 på eftermiddagen rusade en soldat in i rummet. Affären hade gjorts upp, förklarade han. Kosackerna köpte sin frihet och rätten att återvända hem med sina vapen för priset av en enda människas skalle! ... Jag lämnade palatset bara tio minuter innan förrådarna trängde in i mitt rum. Jag visste inte förrän i sista ögonblicket att jag måste ge mig i väg. I löjlig förklädnad passerade jag mitt förbi näsan på fiender och förrådere. Jag befann mig fortfarande på Gatjinas gator, när förföljandet började ...

I Moskva hade under tiden bolsjevikerna under Bucharins ledning, därtill sporrade genom ett brev från Lenin, enhälligt röstat för resning och utsett en lokal militär revolutionskommitté för att stödja kommittén i Petrograd. Centrum för motståndet mot bolsjevikerna i Moskva låg i stadsfullmäktige. Rudnev, den socialrevolutionäre borgmästaren, försökte samla fullmäktige till försvar för den provisoriska regeringen, och skapade den 8 november en biträdande ”kommitté för statens säkerhet”.

Den 9 november kl. 7 e. m. krävde distriktsbefälhavaren, överste Rjabtsev, att Kreml, där militära revolutionskommittén hade installerat sig, skulle utrymmas och kommittén upplösas. Nästa morgon fingo männen i Kreml meddelande om att hela Moskva var i Rjabtsevs hand, att garnisonen hade kapitulerat och avväpnats, att posten, telegrafstationen och alla järnvägsstationerna hade besatts. Överväldigad av dessa rapporter underkastade sig Kremls bolsjevikiske kommandant, Berzin, ”för att rädda soldaterna från att skjutas”.

Berzin och medlemmarna av bolsjevikkommittén häktades, och soldaterna vid arsenalen skötos.

Vid denna tidpunkt intervenerade Vikzjel igen liksom den hade gjort i Petrograd. Organisationen

förklarade, att den skulle tillåta transport av trupper, som voro villiga att stödja den provisoriska regeringen, endast på det villkoret att "säkerhetskommittén" gick med på upprättande av ett "homogent" (d. v. s. rent socialistiskt) kabinett. Säkerhetskommittén gav efter för dessa krav, och ett tillfälligt vapenstillestånd avslöts för en tid av tre dagar.

Den 13 november återupptogs striderna av bolsjevikerna, som uppmuntrats genom ankomsten av friska truppstyrkor och av nyheten om Kerenskij's misslyckande. Två dagar senare begav sig en delegation från säkerhetskommittén till militära revolutionskommittén för att begära fred.

Såsom ett ögonvittne skildrat saken: "Officerare, kadetter och studenter närmade sig Alexandrovskijskolans byggnad i små patruller på tio till tjugo man. Under det församlade folkets tystnad anmälde patrulledarna för kommitténs ordförande patrullernas namn och antalet medlemmar. Officerskadetterna, som voro beväpnade med gevär, fortsatte in i byggnaden, under det att officerarna och studenterna lade ned vapnen där de stodo på trottoaren. Vid 12-tiden såg man bara beväpnade soldater och arbetare på gatorna."

Bolsjevikernas seger i Moskva var fullständig och slutgiltig. Båda huvudstäderna, den gamla såväl som den nya, voro nu i deras händer.

Den 8 november 1917 publicerade bolsjevikerna ett fredsdekret, undertecknat av Lenin och Trotskij och riktat till alla krigförande folk och deras regeringar. Det var ett välskrivet dokument, som yrkade på en demokratisk fred utan annexioner eller skadestånd, öppen diplomati och avskaffande av hemliga fördrag. Den revolutionära andan bakom dekretet antyddes tolv dagar senare i en ledare i *Pravda*:

Den ryska revolutionens armé stöder sig på outtömliga resurser. De förtryckta folken i Asien (Kina, Indien, Persien) längta lika lidelsefullt efter den kapitalistiska våldsregimens fall som de förtryckta proletärmassorna i Europa. Att sammansmälta dessa krafter till en världsrevolution mot den imperialistiska bourgeoisien är Rysslands arbetares och bönders historiska uppgift.

Den låga, som tänts genom oktoberrevolutionen i Petrograd, kommer oundvikligen att växa till en våldsam brand, vilken kommer att slunga upphovsmännen till detta mordiska krig till marken och mala kapitalets välde till stoft.

Lenins formel hade från början varit "Fred genom social revolution — fred över huvudena på regeringarna mellan de folk, som hålla på att störta dem". Han förklarade, att strävandena att uppnå fredsfördrag med regeringar var "ett särskilt slag av opportunism — en borgerlig, pacifistisk och prästerlig ståndpunkt". Trotskij hade sagt, att tanken på en fred utan annexioner och skadestånd var en "småborgerlig utopi, eftersom ett krig, som slutar i revolution, måste obarmhärtigt utplåna alla nuvarande statsgränser och på deras ruiner skapa ett Europas Förenta Stater".

Lenin hade emellertid tidigare stämplat parollen "Europas Förenta Stater" såsom en "maskerad imperialistisk paroll, som döljer de gamla europeiska kapitalistiska trusternas planer på att erövra resten av världen".

Men när Lenin väl kommit till makten, accepterades den "småborgerligt utopiska" parollen om fred utan annexion och skadestånd såsom grundval för förhandlingar. Till på köpet förklarade Lenin, att han var beredd att diskutera vilka andra fredsvillkor som helst.

Utan att avvakta godkännande från sovjetens centralkommitté utfärdade Lenin, Stalin och Krylenko en order till soldaterna att fraternisera med tyskarna på fronten "bataljonsvis, kompanivis, plutonsvis". Många bolsjeviker hävdade, att detta skulle ödelägga Rysslands förmåga att göra motstånd, därest tyska regeringen skulle förkasta fredserbjudandet.

Lenins tvetydiga svar blev: ”Vi vädjade om fraternisering, inte armévis, utan regementsvis. Vi litade i detta fall på Krylenkos militära erfarenhet, när han påpekade, att dylik fraternisering var fullt möjlig.”

Trotskyj utfärdade följande dagorder till armén:

Soldater! Freden ligger i edra händer. Ni kommer inte att tillåta de kontrarevolutionära generalerna att rycka fredens stora sak ifrån er. Ni kommer att omge dem med vakt för att slippa ifrån de lynchanstiftare, som äro ovärdiga den revolutionära armén, och för att hindra dessa generaler från att undfly rättegång. Låt regementena vid fronten omedelbart utse förhandlare för ett vapenstillstånd med fienden. Soldater! Fredens nycklar äro i era händer. Vaksamhet, behärskning, energi — och fredens sak skall segra.

Icke desto mindre förekom åtskillig opposition mot det bolsjevikiska programmet. Tolv av de femton ryska arméerna erkände inte den nya regimen, varvid generalerna i Kaukasus och på sydvästfronten allierade sig med stabschefen general Duchonin. Petrograds stadsfullmäktige protesterade och hävdade, att en separatfred skulle reducera Ryssland till en tysk koloni; municipalrådet i Moskva fördömde ”en fred som genomdrivits av tyska spioner och usurpatorer”. En generalförsamling av representanter för alla statsinstitutioner, vilken sammanträdde i Petrograd, krävde generalstrejk mot bolsjevikregeringen.

Men dessa utbrott oroadе inte Lenin. Ett dekret av den 1 december anbefalldes nyval till Petrograds stadsfullmäktige, och två dagar senare upplöstes den gamla fullmäktigeförsamlingen av matrosor och rödgardister. Den socialrevolutionäre borgmästaren och åtskilliga fullmäktigeledamöter häktades.

På kvällen den 22 november talade Lenin och Stalin på den direkta telefonlinjen med stabschefen Duchonin och beordrade honom att inställa alla militära operationer och inleda förhandlingar med tyskarna om ett stillstånd. I sin redogörelse för denna episod berättar Stalin:

Det var ett spánt ögonblick. Duchonin och generalstaben vägrade kategoriskt att lyda order från folkkommissariernas sovjet. Arméns officerare voro fullständigt i generalstabens hand. Vad soldaterna beträffar, kunde ingen förutsäga, vad denna massa på tolv miljoner man skulle säga, då den var underordnad de så kallade arméorganisationerna, som voro fientligt inställda till sovjeterna. I själva Petrograd förbereddes, såsom vi veta, ett uppror av officerskadetterna ... Jag kommer ihåg, att efter en paus i samtalet på den direkta telefonlinjen, sken Lenins ansikte plötsligt upp; det blev märkvärdigt strålande. Tydligt hade han kommit fram till ett beslut.

Lenin föreslog, att de genast skulle bege sig till radiostationen och utsända en order, varigenom general Duchonin avskedades, och vädja till soldaterna ”att omringa generalerna, upphöra med de militära operationerna, upprätta kontakt med de österrikiska och tyska soldaterna och taga fredens sak i egna händer”.

Åtföljd av ett detachment matrosor och rödgardister avreste Krylenko till Mogilev för att överta befälet. Duchonin, som vägrade att böja sig för hans myndighet, slogs ihjäl av en soldathop. Krylenko avsånde sedan emissarier till det tyska överbefälet för preliminära stilleståndsförhandlingar. Då dessa parlamentärer anlände till det tyska högkvarteret, telefonerade Ludendorff till general Max Hoffmann, den tyske stabschefen på östfronten: ”Vad är er åsikt? Böra vi förhandla med dessa människor?”

General Hoffmann svarade: ”Nåja, Ers Excellens behöver ju trupper?” Hoffmann syftade naturligtvis på västfronten.

Den 23 november sade Lenin inför sovjeternas centrala exekutivkommitté: ”En fred kan inte slutas uppifrån. Fred måste byggas från botten. Vi lita inte på de tyska generalerna, men vi lita på

tyska folket. Utan soldaternas medverkan blir en av överbefälhavaren slutet fred osäker.”

Den 27 november svarade den tyske överbefälhavaren sovjetregeringen, att han var beredd att inleda förhandlingar i Brest-Litovsk, och Trotskij förklarade stolt: ”Om tyske kejsaren är tvungen att godtaga fänrik Krylenkos representanter och förhandla med dem, visar detta, hur fort den ryska revolutionen malt sönder alla härskande klasser i Europa under sin häl”.

Den delegation, som Lenin skickade till Brest-Litovsk, hade instruktioner att acceptera alla villkor som tyskarna kunde uppställa. Det fanns inte mycket annat att göra. Ryska armén hade praktiskt taget upphört att existera efter Lenins fredsdekret och ordern om fraternisering. Den första fredsdelegationen med Joffe i spetsen omfattade en stab av militära experter samt en arbetare, en matros, en bonde och en kvinna, som följde med för propandaeffektens skull.

Den 30 november yttrade Trotskij vid ett sammanträde med sovjeternas centrala exekutivkommitté: ”Tyske Kaisern talade till oss som till jämlikar”. Två dagar senare sade han: ”När vi väl sitta vid samma bord som de (tyskarna), skola vi framställa kategoriska frågor till dem och inte låta dem slippa ifrån att svara. Varenda fas av underhandlingarna, vartenda ord som säges av dem och av oss kommer att nedtecknas och telegraferas ut till alla folk, som komma att sitta som domare över våra förhandlingar. Under trycket från massorna ha tyska och österrikiska regeringarna gått med på att sitta på de anklagades bänk. Ni kan vara förvissade, kamrater, att åklagaren i den ryska delegationens gestalt kommer att finnas på sin rätta plats.”

Några dagar senare lovade Trotskij: ”Om de föreslå villkor, som stå i motsats till vår revolutions grundläggande principer, komma vi att hänskjuta dessa villkor till den konstituerande församlingen och säga: — Avgör frågan! Om den konstituerande församlingen godkänner sådana villkor, komma bolsjevikerna att utträda ur den konstituerande församlingen och säga: — Leta reda på någon annan, som vill underteckna sådana villkor. Vi komma att kalla alla folk att delta i vårt heliga krig mot alla nationers imperialism.”

XIV. Diktatur

Medan gatustriderna mellan bolsjevikerna och den provisoriska regeringens anhängare alltjämt pågingo och Kerenskij försökte återtaga Petrograd med general Krasnovs trupper, inledde bolsjevikerna förhandlingar med mensjevikernas och socialrevolutionärernas vänsterelement om bildande av en samlingsregering av alla socialistiska riktningar. Kamenjev och Rykov ledde den grupp bland bolsjevikerna, som uppriktigt eftersträvade en sådan koalition, men Lenin förordade dessa förhandlingar huvudsakligen som en täckmantel för militära operationer mot Kerenskij styrkor.

”Kamrat Lenin anser, att förhandlingarna med mensjevikerna och socialrevolutionärerna äro nödvändiga såsom ett diplomatiskt drag för att avleda uppmärksamheten från de militära operationerna”, omtala den bolsjevikiska centralkommitténs protokoll.

En viktig roll vid störtandet av den provisoriska regeringen spelades av monarkistiska officerare, stationerade i Petrograd och på nordfronten. Genom att hålla sig borta under de avgörande striderna fullföljde monarkisterna sin egen kortsynta strategi. När Kerenskij väl var ur vägen, trodde de att de snabbt skulle kunna komma till rätta även med bolsjevikerna. Trotskij erkänner monarkisternas oavsiktliga medverkan till den bolsjevikiska revolutionens framgång, då han skriver:

Det måste erkännas, att den roll som arméofficerare spelade i början av den bolsjevikiska revolutionen var anmärkningsvärd. När Lenin och jag höllo särskilda möten med officerarna i Petrogradgarnisonen, vid vilka de valde befälhavare som skulle anförda trupperna mot Kerenskij, voro mycket få av de nya

befälsförande officerarna närvarande. De voro allesamman f. d. officerare i tsarens armé, och ändå stod majoriteten av dem på vår sida. Det är klart att de i flertalet fall bara önskade hjälpa till att störta Kerenskij. Våra trupper vid Pulkovokullen (i närheten av Petrograd) stodo under befäl av överste Walden. Det var han, som omringade general Krasnovs armé med ett stort detachment trupper, och det var denna fäktning, som avgjorde Kerenskij's marsch mot Petrograd. Denne Walden var en typisk representant för den tsaristiska armån, och vad det egentligen var, som drev honom att slåss på vår sida, vet jag inte ännu i denna dag. Han var inte längre någon ung man. Han kunde omöjligen sympatisera med våra syften, ty han förstod ingenting av dem. Det var emellertid tydligt, att hans hat mot Kerenskij var så stort, att han t. v. sympatiserade med oss.

Tre dagar efter den bolsjevikiska statskuppen riktade Plechanov från sin sjukbädd ett Öppet brev till arbetarna i Petrograd, i vilket han enträget uppmanade dem att tänka på de fallgropar, som hotade dem i framtiden, om de slöto upp kring Lenin. Han skrev:

Orsaken till att de senaste dagarnas händelser smärta mig så mycket är inte att jag inte önskar se arbetarklassens sak triumfera, utan tvärtom att jag med varje fiber i mitt väsen hoppas på arbetarnas triumf. De klass-medvetna elementen i vårt proletariat måste fråga sig själva: är vårt proletariat moget att utropa en diktatur? Var och en, som åtminstone delvis inser, vilka ekonomiska förutsättningar, som äro nödvändiga för proletariatets diktatur, måste tveklöst besvara den frågan med nej.

Nej, vår arbetarklass är långt ifrån mogen att gripa den politiska makten till någon fördel för sig själv och landet i stort. Att pracka på den en dylik makt betyder att driva den mot en stor historisk olycka, som kommer att visa sig vara den största tragedi för hela Ryssland...

Det sägs, att vad den ryske arbetaren påbörjar, kommer den tyske arbetaren att fullborda. Men det är ett stort misstag att tro detta. Det finns inget tvivel om att inte Tyskland i ekonomiskt avseende är vida längre hunnet än Ryssland. Den sociala revolutionen är närmare i Tyskland än den är i Ryssland. Men inte ens bland tyskarna är den ännu en aktuell fråga. Detta insågo många socialdemokrater såväl på vänster- som på högerflygeln väl redan före kriget, och kriget har endast minskat utsikterna till en social revolution i Tyskland.

Detta innebär, att tyskarna inte komma att fullborda, vad ryssarna ha påbörjat, och inte heller kan detta göras av fransmännen, briterna eller amerikanerna. Genom att gripa makten i nuvarande stund kommer det ryska proletariatet inte att åstadkomma en social revolution. Det kommer bara att framkalla inbördeskrig, vilket till slut kommer att tvinga till ett återtåg från de ställningar, som erövrades i februari och mars innevarande år.

Den 13 november beredde sig ett detachment rödgardister tillträde till Plechanovs hem i Tsarkoje Selo. Mme Plechanov förklarade, att hennes make var alltför sjuk för att störas. — Vi letar efter vapen. Var är herrn i huset? frågade ledaren. Mme Plechanov förde dem till sin makes rum. Samma morgon hade Plechanov till svar på hennes försäkningar att han inte skulle bli antastad sagt:

— Så dåligt du känner dessa människor! De är i stånd att hyra en mördare för att döda mig och sedan gråta krokodiltårar efter min död för att röra folkets känslor.

Medan Plechanov talade med rödgardisterna, hördes en högljudd knackning på köksdörren och en matros steg in, viftande med en revolver.

— Var är herrn i huset? Vi måste ha tag i herrn! skrek han. Matrosen klev tvärs över rummet till Plechanov, satte en pistol för huvudet på honom och röt:

— Tag hit dina vapen! Om jag hittar dem ändå, kommer jag att skjuta dig på fläcken! Plechanov svarade lugnt:

— Att döda är så lätt — jag har inga vapen.

Plechanovs lugn blickade matrosen och han beredde sig att gå, då en av hans kamrater frågade Plechanov, vilket yrke han hade.

— Jag är författare, svarade Plechanov.

— Vad skriver du om?

— Om revolution och socialism.

— Vilken revolution? ... Kerenskij var också revolutionär ... Är du kanske medlem av regeringen?

— Nej.

— Ledamot av duman?

— Nej.

— Vi har visst fått tag i fel gubbe, sade den matros, som förde befälet.

Följande morgon trängde en patrull rödgardister in i Plechanovs hus. Hans vänner räddade skyndsamt undan honom i en Röda-korsambulans och flyttade honom, förklädd till sårad soldat, till ett franskt sjukhus i Petrograd. Under tiden hade nyheten om behandlingen av Plechanov blivit känd; den väckte vredgade protester. Som en försöningsgest tillsatte Lenin en vakt ”för att skydda medborgare Plechanovs person och egendom”. Han var inte längre ”kamrat”.

Många av de gamla bolsjevikerna opponerade sig fortfarande mot statskuppen, även sedan den lyckats. Sådana män som A. A. Bogdanov, Leonid Krassin, Bazarov, Grigorij Alexinskij, professor Rozjkov, Maxim Gorkij och andra ledande bolsjevikerna från 1905 års revolution, intima vänner till Lenin, kallade det bolsjevikiska maktövertagandet ”ett dåraktigt äventyr”, iscensatt av folk som ”gripits av vanvett”, och Lenin själv ”fullständigt oansvarig”. De betecknade sovjetregimen som en ”opera buffa-regering, besatt av ett ofattbart och farligt delirium”.

Den 21 november, två veckor efter bolsjevikupproret, skrev Maxim Gorkij i sin tidning *Novaja Zjiznj*:

Blinda fanatiker och samvetslösa äventyrare störta hals över huvud mot den ”sociala revolutionen” — i verkligheten är det vägen till anarki, till proletariatets och revolutionens fördärv.

Under vandringen på denna väg anse Lenin och hans adjutanter sig ha rätt att begå vilka brott som helst, såsom den blodiga striden i Petrograd, förödelsen i Moskva, undertryckandet av yttrandefriheten, de vetlösa häktingarna — alla von Plehves och Stolypins vidunderliga gärningar.

Det är sant — von Plehve och Stolypin handlade mot demokratin, mot allt som var sunt och hederligt i Ryssland, under det att Lenin f. n. har en avsevärd del av arbetarklassen bakom sig, men jag hoppas att arbetarklassens sunda förstånd, insikten om dess historiska mission snart skall öppna arbetarnas ögon för omöjligheten att infria de löften, som Lenin avgivit ur djupet av sitt vansinne och sina anarkistiska tendenser av Bakunins och Netjajevs slag.

Arbetarklassen kan inte undgå att inse, att Lenin experimenterar med dess blod och försöker att utnyttja proletariatets revolutionära stämning till det yttersta för att se, vad resultatet skall bli.

Naturligtvis tror han inte under nuvarande förhållanden på möjligheten av en seger för proletariatet i Ryssland, men han kanske hoppas, att ett mirakel skall rädda proletariatet.

Arbetaren måste veta, att det i verkligheten inte händer några mirakler och att han kommer att bli tvungen att möta svält, fullständig desorganisation av industri och transportväsen, långvarig och blodig anarki, följd av en reaktion, som inte blir mindre bloddrypande och svart.

Dit är det, som proletariatet föres av sin nuvarande ledare, och man måste förstå, att Lenin inte är

någon allsmäktig trollkarl, utan en medveten taskspelare, som inte har någon känsla för vare sig proletariats liv eller dess ära.

Arbetarklassen får inte tillåta äventyrare och galningar att vältra på proletariatet ansvaret för de skamliga, meningslösa och blodiga brott, för vilka inte Lenin, utan proletariatet kommer att få stå till svars.

Den 17 november 1917 avgick ett antal bolsjevikiska kommissarier med Rykov i spetsen såsom protest mot Lenins vägran att bilda en koalitionsregering av alla socialistiska partier. Samtidigt avgick också Kamenjev från posten som president i sovjeternas allryska centrala exekutivkommitté.

Den oppositionella gruppen offentliggjorde följande uttalande:

Vi anse att det är nödvändigt att bilda en socialistisk regering, som omfattar alla partierna i sovjeten ... Vi förmena, att det utom denna lösning endast finns en annan väg: att upprätthålla ett rent bolsjevikiskt styre med den politiska terrorns medel. På denna väg har folkkommissariernas sovjet slagit in. Vi kunna inte och vilja inte slå in på den. Vi inse att den leder till att de proletära massorganisationerna avskiljas från ledningen av det politiska livet, till upprättande av en oansvarig regim och till revolutionens och landets undergång.

Samma dag skrev österrikiske utrikesministern greve Czerny till en vän:

Det tyska militärpartiet, vilket såsom alla veta håller tyglarna i all tysk politik, har såvitt jag kan se gjort allt det kunnat för att störta Kerenskij och uppsätta ”någonting annat” i hans ställe.

Efter Kamenjevs avsägelse tillkallade Lenin snabbt Sverdlov.

— Jakob Michailovitj, sade han, jag vill att du skall bli president i sovjeternas centrala exekutiv. Vad säger du om det? Sverdlov tvekade, men lät sig till slut övertalas att acceptera.

— Börja genast med att skapa en smula ordning, sade Lenin. Sammankalla först och främst bolsjeviksektionen av centrala exekutivkommittén. Bilda sedan en organisation av partilösa, utvalda bland arbetarna och om möjligt bland bönderna. Välj därefter ut de pålitligaste och mest ansvarskännande bland våra kamrater och planera ut dem bland de partilösa. Ordna så att det blir många ajourneringar, så att våra medlemmar får tillfälle att diskutera alla frågor med de partilösa. Framför allt måste de kunna ta reda på varje persons inställning. Vi måste veta, vad varenda kamrat där tänker. Rapportera till mig allt som kommer fram där. Handla nu genast liksom om du redan vore president, så skall vi kalla in ett möte med centralkommittén, där jag skall föreslå att din utnämning bekräftas. Jag tror inte att centralkommittén kommer att vägra att sanktionera ditt val. Sedan skall vi driva ärendet igenom i vår fraktion av sovjeternas centrala exekutiv och omedelbart utropa dig till president. Räkna på förhand alla röster vi disponerar i kommittén och se till, att alla anhängare av vår fraktion är närvarande vid mötet.

Leonid Krassin skrev i ett brev från Petrograd till sin hustru i Sverige:

Sedan bolsjevikerna krossat Kerenskij och ockuperat Moskva ha de misslyckats i att komma till en överenskommelse med andra partier, och de fortsätta att dagligen utfärda dekret på sitt eget ansvar. Allt arbete håller på att upphöra. Det betyder ruin för produktion och transportväsen; under tiden hålla arméerna vid fronten på att dö av svält. Alla de ledande bolsjevikerna, Kamenjev, Zinovjev, Rykov etc. ha tagit sitt förnuft till fånga, undantagandes Lenin och Trotskij, som förbli lika omedgörliga som alltid och inte kunna förmås att ändra sin inställning. Jag är rädd att utsikterna äro verkligt mörka; förlamning av hela Petrograds liv, anarki och troligtvis pogromer.

Två månader senare hyste han fortfarande samma åsikt:

Tro bara inte att jag kommer att ansluta mig till bolsjevikpartiet i en handvändning eller utan att först

tänka igenom saken mycket grundligt. Jag sade dem från början, att jag inte var införstådd med flera av deras principer, att jag betraktade deras taktik som rena självmordet och att jag inte ens kunde åtaga mig vanligt enkelt organisationsarbete, varken inom handeln eller transportväsendet eller i samband med mobiliseringen, så länge som landets politiska författning omöjliggör vänskaplig samverkan mellan alla demokratiska partier.

Krassin utvecklade detta tema vid ett samtal med Solomon strax efter dennes återkomst från Stockholm till Petrograd.

”Min käre vän”, sade han, ”vad som här pågår är att man satsar allting på att omedelbart införa socialismen, det vill säga på ett utopiskt ideal, som drives intill dårskapens yttersta gräns. Allihop här, Lenin inräknad, har förlorat förståndet. Allt som socialdemokraterna har predikat, är glömt. Alla våra argument emot försöken att göra socialistiska experiment under nuvarande förhållanden, alla våra varningar mot de faror som sådana experiment innebär — allt detta är glömt. Människorna här är bokstavligen talat tokiga. De bryter sönder allting, rekvirerar allting, allt medan de konfiskerade varorna får ruttna; de blandar sig i industrins rörelse, fabrikena drivs av kommittéer, sammansatta av okunniga arbetare, som fastän de ingenting begriper om driftsfrågor anförtros arbetet att lösa alla slags tekniska problem.

Vår egen anläggning drives också av en arbetarkommitté. Och det är därför, förstår du, som de inte tillåter oss att hålla vissa maskiner i gång. — De behövs inte. Vi kan reda oss utan dem, säger de. Och Lenin? Han ja! — han är fullkomligt oansvarig för sina gärningar. Alltsamman är bara ett otroligt och farligt delirium. Vi satsar allt, inte bara på socialismens framgång i Ryssland, utan på utbrottet av en världsrevolution, naturligtvis betraktat ur samma socialistiska synvinkel. De som omger Lenin är mycket undfallande gentemot honom. De säger inte ett ord emot honom, och på så sätt har vi faktiskt kommit tillbaka till vårt gamla envælde.”

Vorovskij, som senare blev en av Sovjets ledande diplomater, hade samma uppfattning.

Solomon skriver:

Någon gång under den första tiden efter revolutionen sade Vorovskij till mig med grov sarkasm, att jag kunde gratulera honom till hans utnämning till sovjetambassadör i Sverige. Vorovskij trodde enligt vad han själv sade varken på bolsjevikregimens varaktighet eller på bolsjevikernas förmåga att göra någonting förnuftigt och betraktade hela historien som ett dåraktigt äventyr, en ”hård nöt”, som bolsjevikerna skulle knäcka tänderna på! Han hånade sin egen utnämning, och såsom ett bevis på hur föga allvarlig hela saken var, fäste han min uppmärksamhet på att bolsjevikerna, ehuru de utnämnt honom till ambassadör, aldrig tänkte på att förse honom med pengar att sköta sin post.

— Jag säger dig att det är en fars, sade Vorovskij. Jag avskyr att vara operettambassadör åt en operettregering.

Han stannade kvar i sin tjänst hos sin firma, allt medan han utfärdade visa för inresa till Ryssland. Kort efteråt, då vi träffades igen, försäkrade han mig ironiskt, att det bolsjevikiska äventyret praktiskt taget stod inför sitt slut, såsom ju också vara att vänta, ”ty hur skulle Lenin, den dimmige drömmaren, kunna göra något konstruktivt? Han kan visserligen förstöra, det är lätt, men bygga upp — det kan han inte.”

Solomon lade fram dessa stämningar vid ett samtal med Lenin.

— Säg mig som är en av dina gamla kamrater, Vladimir Ilitj, vad är det egentligen som pågår? Vad är detta för något? Är det verkligen bara en spekulation i socialism på ön Utopia, bara i litet större skala? Jag fattar det inte ...

— Det finns ingen ö Utopia, svarade Lenin. Här är det frågan om att skapa en socialistisk stat. Från och med nu kommer Ryssland att vara det första land, där en socialistisk samhällsordning upprättats. Jag ser att du rycker på axlarna. Nåja, du ska få en överraskning till ... Det är inte alls

fråga om Ryssland, mina herrar. Jag spottar på Ryssland ... Detta är bara en fas genom vilken vi måste passera på vägen till en världsrevolution.

Solomon log. Lenin skelade med sina små smala ögon och sade:

— Du ler? Du vill naturligtvis låta förstå, att alltsamman bara är en inbillning, en dröm? Jag vet vad du tänker säga. Jag kan hela lagret av de där stereotypa, trådslitna marxistiska fraserna, som i verkligheten är småborgerlig strunt, som du inte för ett ögonblick kan frigöra dig ifrån. För resten, avbröt han sig plötsligt, jag minns att Vorovskij skrev till mig om ditt samtal med honom och att du hade kallat alltsammans för en dröm och så vidare. Jag vill säga dig, att vi har hunnit förbi allt det där. Allt det där ligger bakom oss. Allt det som ingenting annat är än marxistiskt hårklyveri. Vi har skjutit undan det som en sådan där oundviklig barnsjukdom, som alla samhällen och alla klasser måste gå igenom och som de tar adjö ifrån, när de får se en ny gryning glimma på horisonten ... Försök inte ens att säga emot mig! utbrast han och slog ut med handen. Det tjänar ingenting till. Du och din gode vän Krassin med sin teori om den naturliga utvecklingen kommer inte att kunna övertyga mig. Vi vänder oss mer och mer åt vänster.

Ja, vi kommer att förstöra allting, och på ruinerna skall vi bygga vårt nya tempel! Det kommer att bli ett tempel för allas lycka. Men vi skall förgöra hela bourgeoisien, vi skall mala den till stoft. Han skrattade. Kom ihåg det — du och din vän Nikitj (Krassin) — vi kommer inte att krusa för någon. Kom ihåg att den Lenin ni kände för tio år sedan inte finns längre. Han är död ...

När Solomon protesterade, avbröt Lenin honom bryskt:

— Jag kommer att gå fram skoningslöst mot alla kontrarevolutionärer, och jag kommer att använda kamrat Uritskij (chefen för hemliga polisen i Petrograd) mot alla kontrarevolutionärer, vilka de sedan vara må. Jag råder dig inte att göra hans bekantskap.

Under tiden fortskred arbetet på att skapa någon sorts ordning ur kaos. Rekvisitioner och konfiskationer pågingo för fullt. Men det var nödvändigt att få kontrollen över bankerna. Ett dekret härom utfärdades. För att genomföra beslutet utnämnde Lenin Menzjinskij till folkskommisarie för finanserna.

— Du är inte mycket till finansman, sade Lenin till honom, men du är en handlingens man.

”Utnämningen skedde sent på kvällen”, skriver Bontj-Brujevitj. ”Menzjinskij var uttröttad av för mycket arbete. För att omedelbart verkställa regeringens order, hämtade han personligen med hjälp av en av kamraterna in en soffa i rummet, ställde den vid väggen, skrev med blockbokstäver på ett ark papper *Folkkommissariatet för finanserna*, satte upp det över soffan och lade sig att sova. Han somnade genast, och hans regelbundna snarkningar hördes över hela Sovnarkoms kansli ... Vladimir Ilitj läste anslaget, tittade ned på den sovande kommissarien och brast ut i ett skallande, godmodigt skratt; han sade att det var utmärkt, att kommissarierna började med att samla krafter.”

”Kamrat Menzjinskij”, berättar Petskovskij, en gammal bolsjevik, ”halvlåg på en soffa och såg trött ut. Väggen över soffan pryddes av en skylt: *Folkkommissariatet för finanserna*. Jag slog mig ned bredvid Menzjinskij och började prata med honom. Med den oskyldigaste min utfrågade Menzjinskij mig om mitt förflutna och ville veta, vad jag hade studerat. Jag svarade bland annat att jag hade studerat vid Londonuniversitetet, där jag ägnade mig åt flera ämnen, däribland finansvetenskap. Menzjinskij rätade plötsligt på sig, genomborrade mig med blicken och sade kategoriskt: — I så fall skall vi göra er till direktör för Statsbanken ... Strax efteråt kom han tillbaka med ett papper, undertecknat av Ilitj, som intygade att jag var direktör för Statsbanken.”

Han tiggde och bad Menzjinskij att annullera utnämningen. Men denne förklarade:

”Vi har fruktansvärt ont om pengar — vi behöver åtminstone några miljoner. Statsbanken och skattkammaren strejkar. Vi kan inte få några pengar på laglig väg. Enda sättet är att byta chef i banken och ta pengar.”

Två dagar senare släppte Menzjinskij honom. Petskovskij's karriär som direktör för Ryska statsbanken var slut. Han kom då till resultatet att den enda institution, som erbjöd honom några möjligheter, var kommissariatet för nationalitetsfrågor.

— Kamrat Stalin, sade han, är ni folkkommissarie för nationalitetsfrågor?

— Ja.

— Och har ni något kommissariat?

— Nej.

— Jag skall organisera ett kommissariat åt er.

— Det är bra. Vad behöver ni för det?

— Till att börja med bara en fullmakt.

Stalin gick till Sovnarkoms expedition och återvände efter några minuter med en fullmakt. Petskovskij vandrade sedan igenom Smolnyj-institutet och letade efter kontorsutrymme för folkkommissariatet för nationalitetsfrågor. Till slut hittade han ett stort rum, där alla möjliga slags kommittéer höllo sammanträde. Han fick syn på ett ledigt bord, ställde det utefter väggen, tog ett stort pappersark, skrev *Folkkommissariatet för nationalitetsfrågor* och satte upp det på väggen.

— Kommissariatet är färdigt, tillkännagav Petskovskij och återvände till Lenins ämbetsrum.

— Kamrat Stalin, sade han, kom och titta på ert kommissariat.

Stalin följde efter Petskovskij genom hallen, tills de kommo till ”kommissariatet”. Han mumlade någonting som varken uttryckte gillande eller ogillande och återvände sedan till Lenins rum. Petskovskij beställde blanketter och en officiell gummistämpel, vilket slukade alla hans tillgängliga kontanter.

— Kamrat Stalin, sade han, jag har inte ett rött öre.

— Hur mycket behöver ni? frågade Stalin.

— Ja, till att börja med räcker tre tusen rubel.

— Kom tillbaka om en timme.

När han återvände, sade Stalin till honom att ”låna” 3 000 rubel av Trotskij. — Han har pengar, sade Stalin. Han hittade dem i gamla utrikesdepartementet.

Petskovskij gick till Trotskij, lämnade honom ett kvitto på 3 000 rubel och fick pengarna. Huruvida folkkommissariatet för nationalitetsfrågor någonsin betalade sin skuld till utrikeskommissariatet, är inte bekant.

Otroligt nog sköttes det mesta av den nya sovjetregimens arbete på detta sätt. Medan folkkommissariernas råd genomförde dekret, som förändrade Rysslands ekonomiska och sociala struktur och gävo världshistorien en ny riktning, irrade huvudpersonerna omkring i

Smolnyjs korridorer och letade efter lokaler, skrivbord, stolar och skrivmateriel.

Regimen hade fortfarande inga pengar i sin kassa. Lenin tillkallade den nye direktören för Statsbanken, Pjatakov, och beordrade honom att betala ut tio miljoner rubel till sovjetens

sekreterare. — Kom inte tillbaka utan pengarna, sade Lenin. N. P. Gorbunov skriver:

Statsbanken saboterade öppet regeringens dekret och framställningar om pengar. Inga åtgärder, som vidtogos av folkkommissarien för finanserna, kamrat Menzjinskij, inte ens häktningen av bankens direktör Sjipov, förmådde tvinga banken att lämna ut de belopp regeringen behövde. Sjipov fördes till Smolnyj och hölls i förvar där en tid. Han sov i samma rum som Menzjinskij och jag själv. Under dagen användes rummet som kontor av någon byrå (kanske folkkommissariatet för finanserna). Till min ledsnad blev jag tvungen att som en gård av särskild artighet avstå min brits till honom och sova på stolar.

Till att börja med kunde Pjatakov inte uträtta någonting. Gorbunov berättar, att Lenin försåg honom med ett dekret, som beordrade Statsbanken att upphäva alla regler och formaliteter och att till Sovnarkoms sekreterare utge tio miljoner rubel för regeringens bruk:

Pengarna utbetalades. Understödda av de lägre tjänstemännen och bankbuden och under hot att tillkalla rödgardisterna lyckades Gorbunov och Osinskij, statskommissarien vid banken ... tvinga kassören att lämna ut den erforderliga summan. Överlämnandet ägde rum inför mynningen på de osäkrade gevären i de militära bankvakternas händer. Det uppstod vissa svårigheter att skaffa påsar till pengarna. Vi hade inte haft några med oss. Ett av bankbuden lånade oss slutligen ett par stora, gamla säckar. Vi fyllde dem med pengar, lyfte upp dem på ryggen och släpade dem till bilen. Vi myste hjärtligt, medan vi körde till Smolnyj. Vid Smolnyj kastade vi upp dem på ryggen igen och släpade dem till Vladimir Ilitj rum ... Jag överlämnade dem till honom med speciell högtidlighet, men han tog emot dem som en alldeles naturlig sak. Men i verkligheten var han synnerligen förtjust. En garderob i rummet bredvid användes såsom förvaringsrum för den första sovjetiska statskassan; den skyddades av en halvcirkel stolar och en vaktpost. Ett specialdekret utfärdades av Sovnarkom om hur dessa pengar skulle skyddas och användas. Detta var början till vår första sovjetbudget.

En skildring av den därpå följande nationaliseringen av bankerna lämnas av Bontj-Brujevitj, som organiserade hela företaget, skrev ordena, ordnade transporter, de 28 detachementen skarpskyttar etc. Det blev nödvändigt att ockupera 28 banker och häkta 28 bankdirektörer:

”Jag anmodade befälhavaren i Smolnyj, kamrat Malkov, att reservera ett komfortabelt rum”, skriver Bontj-Brujevitj, ”alldeles avskilt från allmänheten, och ställa i ordning 28 britsar, bord och stolar. Han skulle också vara beredd att bespisa 28 personer och till att börja med servera dem te och frukost vid 8-tiden på morgonen.” Ockupationen av de 28 bankerna ägde rum utan svårighet. Den verkställdes den 27 december 1917. ”På kortast möjliga tid tillsatte finanskommissarien nya ledare för arbetet i bankerna. Många av de direktörer, som häktats, uttryckte en önskan att fortsätta sitt arbete under sovjetregeringen och frigåvos genast. Kommissarier tillsattes vid alla banker, och arbetet fortsatte i den utsträckning som var nödvändig för att koncentrera alla tillgångar och all bankrörelse till Statsbanken.”

Lenins råd strax före statskuppen hade varit: ”Låt oss gripa makten och försöka nationalisera bankerna; sedan får vi se, vad vi skall göra närmast. Vi måste lära oss av erfarenheten.” Han hade skrivit till centralkommittén:

Vi äro enhälliga i vår uppfattning, att vårt första steg i riktning mot socialismen bör vara att genomföra sådana politiska åtgärder som nationalisering av banker och holdingbolag. Låt oss först genomföra dessa åtgärder och sedan få vi se (Lenins kurs.). Sedan vi nationaliserat bankerna och upprättat arbetarkontroll över dem, komma vi att befinna oss i ett bättre läge för att bedöma frågan, och erfarenheten kommer att visa oss, vilka medel vi skola använda.

Det var enligt denna teori, som han nu gick till verket. Första dagen efter sin seger publicerade bolsjevikerna två dekret. Det ena avgjorde de stora godsens öde — de överlämnades till lokala jordkommittéer ”i avvaktan på konstituerande församlingens beslut”. Ett annat dekret beordrade nationalisering av alla bankinrättningar.

Privategendomen avskaffades emellertid inte. Små jordegendomar fingo vara i fred, och det var

tillåtet att lyfta upp till 1 500 rubel i månaden från löpande bankräkningar.

Lenin var fortfarande tveksam huruvida fabrikerna borde nationaliseras omedelbart. ”Socialismen kan inte införas, förrän arbetarklassen lär sig konsten att leda och att hävda sin auktoritet”, sade han såsom förklaring till att hans åtgärder föreföllo ”ofullständiga och motsägande”. Den 24 januari 1918 förklarade han i ett tal i Petrograd:

”Mycket ofta komma delegationer av arbetare och bönder till sovjetregeringen och fråga, vad de skola göra t. ex. med ett visst jordområde. Och ofta har jag själv råkat i bryderi, när jag såg att de inte hade några bestämda meningar i frågan. Och jag har sagt till dem: ni är regeringen, gör som ni behagar, ta allt vad ni vill ha, vi kommer att stödja er, men tänk på produktionen, se till att produktionen gör nytta. Sätt i gång nyttiga arbeten; ni kommer att göra misstag, men ni kommer att lära er något. Och arbetarna ha redan börjat lära sig en del; de ha redan börjat kämpa mot sabotörerna. Folk ha förvandlat undervisningen till ett staket, som hindrar de arbetande från att komma fram; detta staket skall rivas.”

Eftersom han uppfattade sin diktatur såsom rätt och slätt den proletära världsrevolutionens förtrupp, ansåg Lenin det mest trängande problemet vara att behålla makten.

Sådan som människonaturen faktiskt är beskaffad, skrev han i *Staten och revolutionen*, kräver den underkastelse. Intill dess att socialismen införts behövde proletariatet staten, inte för att införa frihet, utan endast för att ”krossa motståndarna”.

”Vi äro inga utopister”, förklarade Lenin. ”Vi vilja genomföra den socialistiska revolutionen, fastän människans natur är sådan den f. n. är. Den mänskliga naturen kan inte undvara underordning...”

Man måste underordna sig den 'väpnade förtruppen' intill dess att folket vänjer sig vid att iakttaga de elementära förutsättningarna för samhälleligt liv utan tvång och genom frivillig underkastelse.”

Tills dess låg kursen fullkomligt klar. ”Eftersom staten bara är en institution av övergående betydelse, som vi äro tvungna att utnyttja i den revolutionära kampen för att med våld krossa våra motståndare, är det rent nonsens att tala om en 'folkets fria stat'. Under den period, då proletariatet fortfarande behöver staten, behöver det den inte i frihetens intresse, utan i syfte att krossa sina antagonister.” Att krossa antagonisterna var den ”proletära diktaturens” främsta mål, ”ett mål som måste nås till varje pris”.

Den 10 november 1917 offentliggjorde sovjetregeringen ett dekret, som inskränkte pressfriheten; det åtföljdes av försäkningar, att de restriktiva åtgärderna endast voro tillfälliga och skulle sättas ur kraft ”så snart den nya regimen rotat sig fast”.

Den liberala pressen tystades snabbt med följande förklaring från sovjetens centrala exekutivkommitté den 16 november:

Undertryckandet av de borgerliga tidningarna föranleddes inte bara av rent kampmässiga hänsyn under en period av kontrarevolutionära strävanden, utan i lika hög grad såsom en nödvändig tillfällig åtgärd för att upprätta en ny ordning inom pressen, så beskaffad, att de kapitalistiska ägarna av tryckerier och tidningspapper inte skulle kunna enväldigt vilseleda den allmänna opinionen ... Återinförandet av den s. k. pressfriheten, d. v. s. att helt enkelt återlämna tryckerier och papper till kapitalisterna, dessa folksamvetets förgiftare, skulle utgöra en oförlätlig underkastelse under kapitalets vilja, d. v. s. en kontrarevolutionär åtgärd.

Men det var precis lika viktigt för Lenin att lägga munkavle på den socialistiska opinionen. Från sovjetmaktens första dag krävde han att de socialrevolutionära och mensjevikiska tidningarna

skulle läggas ned. Enligt Trotskij brukade Lenin vid alla lämpliga tillfällen säga:

— Kan vi inte lägga kapson på de där skurkarna? Vad är det här egentligen för slags diktatur, om jag får fråga.

Steg för steg avbröts utgivandet av oppositionstidningarna och officinerna stängdes. Inom några få dagar efter Vinterpalatsets fall tystade Lenin bl. a. tidningar Leonid Andrejevs *Russkaja Volja*, Katerina Bresjkovskajas *Volja Naroda*, Plechanovs *Jedinstvo*, vänstermensjevikernas organ *Rabotjaja Gazeta*, den socialrevolutionära *Delo Naroda*, *Narodnoje Slovo*, folksocialisternas organ, och *Djenj*, som utgavs av Lenins förre medarbetare Alexander Potresov.

Tryckpressen på Andrejevs tidning konfiskerades, och *Russkaja Volja* utkom aldrig mer. *Delo Narodas* redaktionslokaler bevakades av soldater, som sympatiserade med socialrevolutionärerna, och partiet lyckades till en tid utge illegala tidningar med ojämna mellanrum under olika namn. Exemplaren beslagtogs så fort de visade sig i tidningsständer, och försäljarna fingo undergå stränga straff, i några fall dödsstraff.

Potresovs *Djenj* utkom inte under en kortare tid. Senare kom i dess ställe *Polnotj* (Midnatt), som omedelbart förbjöds, emedan den publicerat ett avslöjande av ställföreträdande bolsjevik-kommissarien Schneuer, en f. d. tsaristisk och tysk spion, som ledde underhandlingarna om ett vapenstillstånd med Tyskland.

Några dagar senare efterträddes *Polnotj* av *Notj* (Natt). Sedan kom *V gluchuju Notj* (I tätaste Natt) och ännu senare *V tiomnuju Notj* (I Nattmörkret). Potresovs tappra gerillakrig mot Lenins censur pågick i flera månader. Plechanovs *Jedinstvo* kom åter ut i slutet av december 1917 såsom *Nasje Jedinstvo*, men den lades ned i januari 1918. Sålunda avgjorde Lenin för alltid sina *Iskrativister* från 1903 med Potresov och Plechanov.

Chefredaktören för Katerina Bresjkovskijs *Volja Naroda*, Andrej Argunov, en av grundarna av det socialrevolutionära partiet, inspärrades på Peterpaulsfästningen, och tidningen utkom aldrig mera. Den socialrevolutionära *Delo Naroda*, den mensjevikiska *Novyj Lutj* och ytterligare några få andra försökte återuppstå, men omedelbart före Brest-Litovsk-fördraget stängdes alla återstående socialistiska tidningar.

Vid ett sammanträde i sovjeternas allryska centrala exekutivkommitté den 17 november 1917 försvarade Lenin nedläggandet av dessa tidningar. ”Att tolerera dessa tidningar”, förklarade han, ”är detsamma som att upphöra att vara socialist ... Staten är en institution, som upprättats för utövande av våld. Tidigare utövades detta våld av en handfull penningpungar över hela folket, nu vill vi ... organisera våldet i folkets intresse ...

Till svar på den anklagelse, som här framställdes, att vi skulle bekämpa 'socialister', kunna vi endast svara, att dessa under parlamentarismens epok inte hade någonting gemensamt med socialismen, att de ha tynat bort, blivit gammalmodiga och till slut gått över till bourgeoisien. 'Socialister, som under kriget under påverkan av internationella rövares imperialistiska syften skrånade om att försvara fosterlandet' äro inga socialister, utan bourgeoisiens ögontjänare och stövelslickare.”

Den 1 december 1917 ställde Lenin kadettpartiet utanför lagen; den 14 december försäkrade han allryska centrala exekutivkommittén, att ”ingen, utom de utopiska socialisterna, någonsin förnekat att det skulle bli omöjligt att segra utan motstånd, utan proletär diktatur, utan att lägga en järnnäve på det gamla samhället”, och att ”denna järnnäve skapar medan den förintar”. Och tre månader senare, vid den fjärde sovjetkongressen, då socialisterna protesterade mot att ”våra tidningar ha nedlagts”, svarade Lenin: ”Naturligtvis, men tyvärr inte samtliga. Snart skall de alla

vara nedlagda ... Proletariatets diktatur kommer att sopa bort de skamlösa leveranserna av borgerligt opium.”

Efter Brest-Litovsk-fördraget, då tyska armén ockuperade betydande ryska områden och Lenin hade anledning att frukta det värsta, lättades censuren något, och ett litet antal tidningar fingo åter utkomma på villkor att de på sin första sida tryckte alla sovjetdekret och uttalanden av bolsjevikiska kommissarier. Dessutom drabbades pressen av höga böter för alla nyheter, som inte föllö censorn på läppen. Sålunda fälldes Gorkijs *Novaja Zjiznj* till 35 000 rubels böter för en ”ofördelaktig” nyhet.

Men inte ens detta lilla medgivande räckte länge. I början av maj 1918 lade regimen på locket, stängde *Delo Naroda*, *Djenj* och *Novyj Lutj* och något senare alla återstående oppositionstidningar, Gorkijs tidning inbegripen. Inte heller fick Gorkij lov att fortsätta, sedan han slutit fred med Lenin.

Sedan denna tid har det inte funnits några oberoende tidningar i Ryssland. De begränsade rättigheter, som liberaler och socialister hade åtnjutit under det tsaristiska självhärskardömet, berövades alla av Lenin. Det var inte bara Rysslands tidningspress, som krossades, utan också alla de stora organen för rysk kultur och ryska idéer, sådana som månadsmagasinen *Vjestnik Jevropy* och *Russkoje Bogatstvo* och dagstidningen *Russkie Vjedomosti*, likviderades. Dessa publikationer hade uppfostrat generationer av ryska rebeller. Bland deras medarbetare och utgivare hade funnits det moderna Rysslands största vetenskapsmän och författare: Tolstoj, Dostojevskij, Turgenev, Ilja Metjnikov, Peter Kropotkin, Nikolaj Michailovskij, Vladimir Korolenko, Gljeb Uspjenskij, Maxim Kovalevskij och talrika andra.

Den yttrande- och pressfrihet, för vilken generationer av ryska revolutionärer hade kämpat sedan dekabristernas dagar, utplånades fullständigt på några få månader.

XV. Lenin tystar den konstituerande församlingen

Omedelbart inkallande av den konstituerande församlingen hade varit en av Lenins huvudparoller från april till november 1917. En av de allvarligaste anklagelser, som Lenin, Trotskij, Stalin och andra bolsjeviker riktade mot den provisoriska regeringen, var att den inte ämnade hålla några val till denna lagstiftande församling. Om och om igen hade Lenin lovat, att när bolsjevikerna togo makten, skulle församlingen snabbt sammankallas.

Den 5 november 1917, två dagar före bolsjevikcuppen, skrev Stalin i *Pravda*:

Efter att ha störtat tsaren trodde folket, att den konstituerande församlingen skulle inkallas inom två eller tre månader. Men sammankallandet av den konstituerande församlingen har redan blivit uppskjutet en gång och dess fiender förbereda sig för att slutgiltigt omintetgöra den. Varför? Därför att vid makten sitta folkets fiender, för vilka den konstituerande församlingens inkallande i rätt tid inte är gagneligt.

De bolsjevikiska utfästelserna voro tydliga nog. Men bolsjevikedarna voro fullt på det klara med att valen, som av provisoriska regeringen utsatts till den 25 november, inte skulle ge dem kontrollen över den konstituerande församlingen. Å andra sidan kunde de, sedan de tagit makten, inte helt enkelt förneka sina egna löften:

Redan första dagen, för att inte säga första timmen av revolutionen, berättar Trotskij, tog Lenin upp frågan om den konstituerande församlingen. ”Vi måste uppskjuta valen. Vi måste utsträcka rösträtten till alla som uppnått myndig ålder (18 år). Vi måste ställa Kornilovs och kadetternas anhängare utanför lagen”, sade Lenin.

Vi försökte få honom att inse, att det inte skulle se bra ut. Vi hade själva anklagat den provisoriska regeringen för att fördröja valen till konstituerande församlingen.

”Nonsens”, sade Lenin, ”det är fakta som är viktiga, inte ord.”

Trots avsevärda bolsjevikiska påtryckningar voro valresultaten, när de inflöto, t. o. m. värre än Lenin hade väntat.

Av de 36 miljoner ryssar, som gingo till valurnorna, röstade endast 9 miljoner på bolsjevikiska kandidater, under det att nära 21 miljoner, d. v. s. omkring 58 %, röstade för det socialrevolutionära partiet. Av 707 deputerade utsågo socialrevolutionärerna 370 — en klar majoritet; bolsjevikerna endast 175, den Leninvänliga social-revolutionära vänstern 40, mensjevikerna 16, folksocialisterna 2, kadetterna 17; 86 deputerade representerade nationella minoritetsgrupper och 11 voro icke anslutna till någon riktning. Vid det friaste valet i sin historia röstade ryska folket för moderat demokratisk socialism, mot Lenin och mot borgarklassen.

Med tanke på sovjetregeringens ställning i det allmänna medvetandet kunde inget resultat ha varit mera katastrofalt. En ”reaktionär” seger skulle ha varit lättare att handskas med. Men Lenin var beredd t. o. m. på detta.

Under december ägnade sig de ledande inom socialrevolutionära och mensjevikpartiet åt förberedelser för församlingens öppnande. De utarbetade många förslag till nya lagar och drogo upp linjerna för sin politik i jordfrågan, folkundervisningen och utrikesfrågorna liksom också program för de dagliga debatterna. Det fanns kommittéer för alla dessa frågor och för många fler. Talrika möten höllos, vid vilka allvarliga diskussioner fördes; särskilt tillkallade experter deltog och föredrogo på förhand utarbetade rapporter. Mötena ägde rum i en atmosfär av överklighet. Flera illusoriska uppfattningar bidrogo här till, t. ex. föreställningen att det inte fanns någon bolsjevikisk regering, att det inte förelåg någon risk för att församlingen kunde upplösas, och att det parlamentariska livet skulle löpa utan slitningar omedelbart efter sessionens öppnande.

Arrangemangen för öppnandet voro väl genomtänkta. Vem som skulle tala till församlingen och vilka ämnen vederbörande skulle tala om, vem som skulle leda de olika grupperna — dessa och liknande frågor hade redan diskuterats. ”Allting var förutsett — utom banden av druckna matrosor, som fyllde läktarna, och bolsjevikernas oparlamentariska cynism”, kommenterar Boris Sokolov, en av socialrevolutionärernas delegater. Dessa saker stodo inte på föredragningslistan, men de voro fullt märkbara under förhandlingarna.

Efter upprepade uppskov bestämdes datum för konstituerande församlingens öppnande till den 18 januari 1918. Endast små grupper i de andra partierna — främst socialrevolutionärerna — fattade riktigt, att det karakteristiska greppet från bolsjevikernas sida var att upplösa en församling, i vilken de befunno sig i minoritet. En del socialrevolutionärer kommo verkligen till insikt om att församlingen hade trängande behov av en väpnad styrka för att försvara sig mot ett anfall, och försvarsåtgärder organiserades i hemlighet, fastän få av medlemmarna voro villiga att erkänna nödvändigheten av sådana försiktighetsmått.

Under tiden förde bolsjevikerna en skicklig kampanj för att uppamma en fientlig inställning till socialrevolutionärerna bland arbetarbefolkningen. Samma slughet och grundlighet, som bolsjevikerna visade under förberedelserna till novemberkuppen, kom nu till synes i deras planer för upplösning av den konstituerande församlingen. De lämnade ingenting åt slumpen. Liksom de förut preparerat armén, skaffade de sig nu genom trägen bearbetning av ett antal regementen inom Petrogradgarnisonen militärt stöd för en ny attack mot samhällsordningen. Att vinna arbetarnas vänskapliga stöd var viktigt nog, men stödet från några regementen var absolut oundgängligt för att riktigt grundligt överväldiga socialrevolutionärerna t. o. m. det röda gardet

och Kronstadtmatroserna voro kanske inte i stånd att stå emot ett angrepp. Det var nödvändigt att säkerställa segern genom att vinna över några gardesregementen, hur desorganiserade och demoraliserade de än voro. Bolsjevikerna hade ett mycket fördelaktigt utgångsläge. Deras partiorganisation bland soldaterna var den enda, som hade överlevt novemberkuppen.

Petrogradgarnisonen blev desto mera respektingivande på grund av frånvaron av varje organiserad militärmakt bakom oppositionen mot bolsjevikerna. Likväl voro ett stort antal soldater och matrosar neutrala, och få ibland dem önskade slåss. Det antal på vilket bolsjevikerna faktiskt kunde räkna den 18 januari, sedan de suttit vid makten i två månader, var enligt Kuzmin, en av bolsjevikernas främsta befälhavare i Petrograd nämnda dag, inte mer än 3 000 till 4 000 man — d. v. s. ett regemente. De hade dessutom det röda gardet, som uppgick till omkring 5 000, men Kuzmin ansåg inte denna styrka särskilt imponerande.

Stämningen bland arbetarna i Petrograddistriktet var ”mer eller mindre densamma” som inom garnisonen. De arbetande massorna hade emellertid utsatts för mera propaganda från bolsjevikerna. Ehuru de voro vänligt inställda till den konstituerande församlingen, lutade arbetarna snarast åt likgiltig skepticism. Det stora flertalet av arbetarna i Petrograd voro neutrala — inte mer än 15 % av dem hade röstat för bolsjevikiska kandidater vid valen i fabriken.

Sokolov stötte på denna passiva stämning. ”Människorna som hyste den föreföllo ... lika ovilliga att rädda den provisoriska regeringen som att sluta sig till bolsjevikerna.” Antalet bolsjeviker var ringa, men partiet var så sammansvetsat och så välorganiserat, att det med lätthet kunde motstå socialrevolutionärerna och mensjevikerna, vilkas krafter inte voro tillräckligt samordnade och koncentrerade.

I början av januari 1918 höllo representanter för de olika partierna tal till omkring 4 000 arbetare vid det statliga myntverket. Den allmänna stämningen var antibolsjevikisk, och åhörarna ville inte lyssna på de bolsjevikiska talarna. Rop som ”Länge leve den konstituerande församlingen!” avbröto ideligen mötet, som angrep bolsjevikernas maktsträvanden.

Vid samma tid samlades de flesta arbetarna i den fransk-ryska fabriken för att höra på den bekante bolsjevikern Smirnov.

— Kamrater, sade han, vi stå inför en kris och måste räkna med möjligheten att upplösa den konstituerande församlingen, därför att det redan är uppenbart, att den är full av borgerlig vidskepelse och att den har en kontrarevolutionär tendens.

Smirnov fick svar av en arbetare vid namn Sjmakov:

— Nej, kamrater bolsjeviker ... Ni undergräver de medborgerliga rättigheterna för alla som valt denna konstituerande församling. Ni måste komma ihåg, att en sådan upplösning med våld aldrig kommer att glömmas eller förlåtas av ryska folket eller ryska proletariatet.

Majoriteten av de närvarande arbetarna föreföllo att hålla med Sjmakov, säger Sokolov, fastän de betraktade sig själva som bolsjeviker och motståndare till den provisoriska regeringen.

Dagen efter det att församlingen upplösts, uppträdde Zinovjev i den fransk-ryska fabriken, talade föraktfullt om ”den småborgerliga församlingen, som den proletära regeringen blev tvungen att upplösa”, och mottogs entusiastiskt av arbetarna såsom segrare. Izmailovregementet tvekade länge, innan det bestämde, hur det skulle ställa sig. Bolsjevikerna förde en kraftig kampanj bland soldaterna. Ett stort möte hölls i januari i regementets samlingslokal. Krylenko och Pjatakov talade för bolsjevikerna, Fortunatov och Sokolov för socialrevolutionärerna. Krylenko och Pjatakov levererade de vanliga anfällen mot det ”imperialistiska kriget” och angrepo ententen, Clemenceau, den ”borgerliga” provisoriska regeringen etc. Sedan talade de om konstituerande

församlingen. Omedelbart skreko soldaterna: — Våga inte röra vid den! Det skall finnas sovjeter och en konstituerande församling! Tror ni vi har valt våra ombud för ro skull?

Den 16 januari besökte Krylenko Semjonovregementet för att förbereda marken för upplösning av den konstituerande församlingen genom att, som han sade, ”rensa ut den tunga atmosfär av kontrarevolution, som fyllde kasernerna”. Han mottogs inte gynnsamt och fick rådet att vara mycket försiktig med vad han sade, annars kunde det hända, att soldaterna inte ville höra på honom. Rop hördes bland åhörarna: — Det vore ingen dum idé att klå upp den där gossen. Han håller på att bli mallig.

Krylenko började:

— Kamrater, jag har kommit för att tala till er på ”Arbetare- och bonderegeringens” vägnar. (”Vad är det för regering?” skreko soldaterna, ”den erkänner vi inte.”) Regeringen är mycket bekymrad över stämningen inom ert regemente. Vi har fått veta, att kontrarevolutionens hydra har ett näste här. (”Hydra kan du vara själv! Du är borgare själv! Ned med honom!”) Jag har kommit för att tala till er om den så kallade konstituerande församlingen. Därför att dess borgerliga och kontrarevolutionära del har beslutat att störta sovjetregeringen. (*”Länge leve den konstituerande församlingen! Ned med bolsjevikerna!”*) Tag er i akt — kom ihåg — på sovjetregeringens vägnar förklarar jag, att om ni vågar visa olydnad, kommer ni att straffas mycket strängt och utan förbarmande. (”Ni har för korta armar. — Vi är inga Duchonin åt er. — Semjonov-gardet kan ni inte handskas med som ni vill. — Sluta!”) Krylenkos avslutningsord dränktes i det larm, som uppstod på alla håll i rummet. Förtretad gick han till regementskommittén och hotade:

— Om Semjonovgardet vågar gå emot oss, är det ni som blir ansvariga. Det är mycket riskabelt att försöka driva med mig.

När Krylenko hade gått, talade en soldat under bifall om nödvändigheten att försvara den konstituerande församlingen. Socialrevolutionärernas militärkommitté fick klart för sig, att bolsjevikerna tänkte utnyttja matroserna i första och andra baltiska flottiljerna för demonstrationer mot konstituerande församlingen. Socialrevolutionärerna hade en liten organisation bland matroserna i andra flottiljen, och ordföranden i flottiljekommittén, en intelligent matros vid namn Safranov, stod på socialrevolutionärernas sida. Ett möte hölls den 16 januari, och efter anföranden av Safranov och andra hoppade en entusiastisk matros upp på tribunen och skrek:

— Bröder, kamrater, låt oss svära att vi inte skall gå emot folkets församling.

— Vi svära!

— På era knän, kamrater, på era knän!

Och alla dessa tusentals matroser knäböjde och ropade:

— Vi svära att inte gå emot den konstituerande församlingen! Oaktat denna hysteriska entusiasm hände ingenting annat. Soldaterna svuro att inte gå emot den — att försvara den var en helt annan fråga.

Församlingen skulle öppnas på morgonen den 18 januari 1918. Såsom en beredskapsåtgärd inför den länge väntade händelsen beordrade Lenin ett detachement lettiska skarpskyttar till Petrograd.

”Vi kunna inte lita på den ryske bonden (d. v. s. den ryske soldaten). Han ställer sig sannolikt på den andra sidan”, sade han. ”Vi behöva folk med proletär beslutsamhet.” Lenin visste, att de lettiska trupperna inte knötos till ryska folket med några särskilt känslomässiga band och att de

skulle utföra sina order med lojaliteten hos ett pretorianskt garde. Under tiden beslöt ”Ligan för konstituerande församlingens försvar”, som organiserats av socialrevolutionärerna och mensjevikerna, att hälsa konstituerande församlingens öppnande med en fredlig procession till Tauriska palatset. Detta stämplades genast såsom ett försök till kontrarevolution. *Pravda* varnade för att bourgeoisien samlade sig för att bekämpa folket och beordrade Petrograds invånare att stanna inne den 18 januari, öppningsdagen, eftersom ”ingen pardon kommer att ges någon”.

Utom letterna inkallades marinsoldater från Kronstadt, och kryssare, understödda av flera ubåtar, Aurora och slagskeppet Republik fördes upp för Neva. Matrosar och rödgardister, som utposterades vid ingången till Tauriska palatset, fingo instruktioner att använda våld för att hindra obehöriga från att försöka komma in i byggnaden. Alla passersedlar till åhörareläktarna utfärdades av Uritskij, chefen för politiska polisen i Petrograd.

Omkring kl. 11 på förmiddagen den 18 januari kommo stora skaror obehäpnade arbetare och studenter från alla delar av staden, bärande röda fanor och plakater med inskriptioner som ”Proletärer i alla länder, förenen eder!”, ”Jord och frihet!”, ”Länge leve Konstituerande församlingen!” De marscherade till Marsfältet, där de fingo tillslutning från medlemmar av bondesovjetens exekutiv.

På Marsfältet stannade demonstranterna framför ”brodergravarna” över dem, som hade fallit vid marsrevolutionen, sänkte fanorna till hyllning och fortsatte sedan till Litejnijbron. På vägen slöto sig nya skaror till. Då processionen vek in på en gata, som ledde till Tauriska palatset, möttes den plötsligt av eld från bolsjevikiska gevär och kulsprutor. Skotten kommo utan varning. En annan kolonn obehäpnade civilpersoner, som närmade sig Tauriska palatset från ett annat håll, stoppades också med kulor. Alla gator, som ledde till konstituerande församlingen, voro spärrade av utvalda bolsjevikiska förband, vilkas order lydde: ”Spara inte på skotten!” Etthundra män och kvinnor dödades och sårades i Petrograd denna dag. Bontj-Brujevitj anmärker:

De mensjeviker och socialdevolutionärer, som under olika förevändningar kommo till Smolnyj, frågade mig: — Vad kommer ni att göra, om det blir någon demonstration mot regeringen?

— Först försöker vi med övertalning. Sedan skjuter vi, svarade jag kort. Skjutandet började utan någon föregående ”övertalning”.

Ett militärråd hade tillsatts för att ta hand om Petrograds befolkning. ”Ett antal militära experter, för vilka vi hyste absolut förtroende, inbjödos också”, säger Bontj-Brujevitj. ”Dessa personer organiserades såsom en utomordentlig militärstab, och staden uppdelades i distrikt. För att upprätthålla ordningen i och omkring Tauriska palatset beordrade jag ut matroserna från kryssaren Aurora. De förstärktes med två kompanier matrosar från andra krigsfartyg under befäl av matrosen Zjeleznjakov, en anarko-kommunist, som var ståndaktig anhängare av proletariatets diktatur.

Sedan jag givit dem proviant för flera dagar och sett till att alla fått praktiska ransoner, delade jag upp matroserna i grupper och fördelade dem i olika delar av staden.

Senare kom jag till Tauriska palatset, uppsökte Uritskij och rådde honom att utspisa ett detachement på 200 pålitliga matrosar och föra dem in i konstituerande församlingen i full krigisk ståt.”

Tauriska palatset erbjöd ett sällsamt skådespel. Hallar och samlings-salar voro fullproppade med till tänderna beväpnade soldater och matrosar. Vid varje dörr stodo marinsoldater och rödgardister, beväpnade med gevär och handgranater, och avkrävde de anländande inträdeskort. Åhörareläktarna voro till största delen besatta med Uritskijs bolsjevikiska klack.

I stället för att öppnas på morgonen började församlingen inte sin session förrän på eftermiddagen. Bolsjevikerna och vänstersocial-revolutionärerna sutto längst till vänster i kammaren; närmast dem satt majoriteten, som bestod av socialrevolutionärerna, hopträngd, sedan mensjevikerna. Bänkarna till höger voro tomma. Ett antal kadettdeputerade hade redan blivit häktade; återstoden stannade borta. Hela församlingen var socialistisk — men bolsjevikerna voro bara en minoritet.

Åtföljd av sin hustru, sin syster och Bontj-Brujevitj kom Lenin in genom en sidodörr, när församlingen redan var samlad. De lämnade in sina ytterkläder i förrummet och stego in i ett litet rum, där de sutto och pratade och åto middag från baren.

— Eftersom vi gjort oss skyldiga till något så våghalsigt som att lova att inkalla den här församlingen, så måste vi öppna den i dag, sade Lenin med ett illmarigt leende, men vad beträffar den tidpunkt, då den avslutas, har historien ännu inte talat.

Sverdlov kom in i rummet och rådgjorde med Lenin om föredragningslistan. Sedan kom Uritskij in, alldeles upprörd.

— Vad är det fatt med dig, frågade Lenin.

— Min päls stals ifrån kroppen på mig av banditer, svarade Uritskij. Jag var på väg till Smolnyj för att konferera med dig, när två banditer överföll mig och befallde: ”Kamrat! Tag av dig pälsen! Du har värmt dig nog. Vi fryser! Fort, fort, tag av den. Du har värmt dig nog. Vi fryser!” Jag blev tvungen att ge dem pälsen.

Några ögonblick senare sade Lenin:

— Nåja, nu är det på tiden att börja. Han reste sig och gick genom den långa korridoren till den stora salen. När han steg in, hade sammanträdet börjat — och det fortskred inte i överensstämmelse med Lenins planer.

— Vet du var våra platser är? viskade Lenin ilsket och högg tag i axeln på Bontj-Brujevitj.

— Naturligtvis vet jag det.

— Vi går och sätter oss! Han var alldeles blek, enligt vad BontjBrujevitj berättar, och hans ögon tycktes spruta gnistor. Han satte sig nervöst ned och vred långsamt huvudet från ena sidan till den andra, medan han tittade sig omkring i hela salen. Matroserna höllo sina ögon fästade på Lenin, försökte fånga hans blick och väntade på hans order. På båda sidor om podiet, i avbalkningar och korridorer stodo beväpnade soldater och matrosar. Läktarna voro fullproppade med Uritskijs gäster och tidningskorrespondenter. De laddade gevären väntade på tillfälle att få tala.

I överensstämmelse med traditionen öppnades parlamentet av den äldste deputeraden. Från den socialrevolutionära bänkarna reste sig den åldrige deputeraden Sjvetsov, en veteran från Folkets Vilja. Då han steg upp på plattformen, började bolsjevikiska deputerade slå i bänkklocken, medan soldater och matrosar dunkade i golvet med gevären. En del av socialrevolutionärernas vänsterflygel stämde in i larmet. Från läktaren siktade en soldat med geväret på Sjvetsov. Den gamle revolutionsveteranen behöll sitt lugn och ringde förgäves med klockan för att lugna oväsendet. När han satte ned klockan på bordet, ryckte en person den till sig och överlämnade den till Sverdlov som trofé.

Sjvetsov lyckades till slut begagna sig av en paus i bullret och säga: ”Konstituerande församlingens sammanträde är öppnat”. Hans ord hälsades med katzenjammer.

Sverdlov steg sedan upp på tribunen, knuffade undan den gamle mannen och förklarade med sin

starka, klingande stämma, att arbetare-, soldat- och bondesovjetens centrala exekutivkommitté hade befullmäktigat honom att öppna konstituerande församlingens möte. På kommitténs vägnar läste han sedan upp en ”Förklaring om de arbetande och utsugna massornas rättigheter”, som skrivits av Lenin, Stalin och Bucharin. Deklarationen krävde, att all statlig makt skulle förläggas hos sovjeterna, varigenom hela meningen med den konstituerande församlingen försvann. Den hade antagits av sovjetens bolsjevikkontrollerade centrala exekutivkommitté, som också antagit en resolution att ”alla försök från någon persons eller institutions sida att övertaga några styrelseuppgifter kommer att betraktas såsom en kontrarevolutionär handling. Varje sådant försök kommer att på sovjetregeringens befallning undertryckas med alla medel, däri inbegripet användning av väpnat våld.”

Sverdlov anmodade församlingen att omedelbart besluta, huruvida den tänkte godkänna Sovnarkoms program. Trots det fortsatta tumultet lyckades emellertid majoriteten framställa förslag om val av ordförande. I stället för att nominera en egen kandidat stödde bolsjevikerna Maria Spiridonova, den socialrevolutionära vänsterns kandidat, i en svag förhoppning att fiska röster från de andra partierna. Viktor Tjernov, det socialrevolutionära partiets ledare, vann med stor röstövertikt.

I sitt öppningstal uttryckte Tjernov förhoppningen, att samman-kallandet av den konstituerande församlingen skulle betyda slutet på Rysslands kaotiska övergångsperiod. Jordfrågan var redan löst, sade han; jorden skulle bli gemensam egendom för alla bönder, som ville och kunde odla den. Den konstituerande församlingen skulle föra en aktiv utrikespolitik och eftersträva en allmän demokratisk fred utan segrare och besegrade, men tänkte inte underteckna någon separatfred med det kejsarliga Tyskland.

Den konstituerande församlingen hade i sin egenskap av det ryska folkets fritt valda parlament full rätt att utöva den lagstiftande makten, sade Tjernov, men församlingen var villig att underställa alla grundläggande beslut folkomröstning. Om sovjeterna förenade sig med församlingen och respekterade folkets vilja, skulle det bli fred och frihet i Ryssland; annars var inbördeskrig oundvikligt.

Under en trumeld av ständiga avbrott lyckades Tjernov hålla sitt tal till slut. Han efterföljdes av bolsjevikernas talare Bucharin och Skvortsov. Bucharin föreslog, att sovjetdeklarationen skulle flyttas fram till första rummet på föredragningslistan — detta för att fastställa, huruvida den konstituerande församlingen ställde sig solidarisk med ”fabriksägare, köpmän och bankdirektörer, eller med de grå rockarna, arbetarna, soldaterna och matroserna”. Hänsyftningen på fabriksägare, köpmän och bankdirektörer framkallade ironiskt skratt från den socialistiska majoriteten.

Skvortsov vände sig till socialrevolutionärerna och sade:

”Allt är slut emellan oss. Vi fortsätta oktoberrevolutionen mot bourgeoisien ända till slutet. Vi stå på motsatta sidor av barrikaden.”

De bolsjevikiska talarna åhördes under tystnad av de socialistiska deputerade. Inte heller avbrötos de, då de brukade ovetligt språk.

När Tseretelli steg upp för att svara, riktades gevär mot hans huvud och matrosar viftade med pistoler framför ansiktet på honom. Ordförandens vädjanden om ordning framkallade ännu mera visslingar, oljud, ruskiga svordomar och vilda tjut. Tseretelli lyckades inte desto mindre till slut fånga den allmänna uppmärksamheten med sin värtaliga appell om medborgarefrihet och sina varningar för inbördeskrig. Han efterföljdes av en socialrevolutionär, som talade om konstituerande församlingens fredsprogram.

Lenin talade inte. Han satt på trappstegen, som ledde upp till podiet, log hånfullt, skämtade, skrev något på en papperslapp, sträckte sedan ut sig på en bänk och låtsades somna. Lunatjarskij roade sig på ministerbänken med att rufsa till en socialrevolutionär veterans gråa hår med fingret. Matroserna fortsatte att sikta med gevären på socialrevolutionärerna. Läktarna voro i uppror, skreko, visslade, stampade.

Till slut reste sig Lenin och lämnade salen. I förrummet kände han efter i innerfickan på sin päls, där han hade sin revolver. Den var borta.

— Vem har ansvaret för ordningen i Tauriska palatset, frågade Lenin Uritskij.

— Det har jag.

— Tillåt mig då att meddela, svarade Lenin, att min revolver har stulits ur min ytterrock, här i Tauriska palatset.

— Det är omöjligt! utropade Uritskij.

— Jo, den har blivit stulen. Där ser du. I dag tog de din päls ifrån dig mitt på gatan. Och i kväll har några tjuvar stulit min revolver. Begriper du nu, vad det är för slags ordning, som råder ibland oss?

De bolsjevikiska talarna yrkade åter på att deras deklaration skulle antagas. Efter mycket debatterande förkastade majoriteten i den konstituerande församlingen det bolsjevikiska programmet och beslöt att fastställa sin ståndpunkt i fråga om kriget, agrarproblemet och Rysslands styrelseform. Därpå reste sig de bolsjevikiska deputerade *in corpore* och marscherade ut.

Ett antal bonderepresentanter bland den socialrevolutionära vänstern vägrade att utträda tillsammans med bolsjevikerna, eftersom de fått instruktioner av sina väljare att inte avlägsna sig, förrän den konstituerande församlingen antagit en jordlag. Den socialrevolutionära vänstern var oenig — en del beredde sig att följa det bolsjevikiska exemplet och andra ansträngde sig att hävda sitt oberoende. Till slut lämnade även de salen, eftersom de redan gjort gemensam sak med Lenin.

Morgonen grydde redan, när de återstående deputerade, som representerade den valda majoriteten, började föredra sina lagförslag. Läktarna tömdes, och de blevo ensamma med Lenins matros och soldater. Socialrevolutionärerna visste, att deras tid var kort. Tjernov höll på att läsa upp jordlagen, då en matros grep honom i armen och sade: — Det är på tiden att sluta. Vi har order från folkskommisarierna.

— Vilken folkskommisarie, frågade Tjernov.

— En order — ni kan inte få stanna här längre — vakterna är trötta och vi tänker släcka ljuset, svarade matrosen.

— Den konstituerande församlingens medlemmar är också trötta, sade Tjernov, men de kan inte unna sig någon vila, förrän de har fullgjort det uppdrag, som folket har givit dem, att avgöra frågorna om fred, jord och landets styrelse.

Utan att ge matrosen tillfälle att fortsätta gick Tjernov vidare med uppläsningen av dekretet. Ryssland utropades till federal republik med nationell självstyrelse för de i riket ingående folken. Vakterna fortsatte att skrika: — Skynda på, det är tid att sluta. Vi släcker ljuset. Men de deputerade gingo på med sitt arbete, röstade för jordens överlämnande till bönderna och ett demokratiskt fredsprogram i linje med Tjernovs tal. När ordföranden slutligen ajournerade mötet,

var det morgon.

När Tjernov gick mot dörren, hejdades han av en medelålders man, som varnade honom för att använda sin automobil. En grupp mördare väntade på honom, sade mannen. Han talade om för Tjernov, att han var medlem av bolsjevikpartiet, men att hans samvete reste sig mot detta dåd. När Tjernov kom hem, blev familjen förvånad över att se honom. Staden surrade redan av rykten att Tseretelli och han hade dödats.

Före klockan tolv, då församlingen skulle sammanträda igen, funno de deputerade ingången till Tauriska palatset spärrad av ett truppförband med gevär, kulsprutor och två fältartilleripjäser. Samma dag — den 19 januari 1918 — avskaffade ett dekret från Sovnarkom den konstituerande församlingen. Tidningar, som innehöllo referat av sammanträdet den 18 januari, beslagtogs hos försäljarna och rycktes ifrån tidningspojarna av soldater, sletos i stycken och brändes i högar.

Maxim Gorkijs *Novaja Zjiznj* skrev:

I går genljödo Petrograds och Moskväs gator av ropet ”Länge leve den konstituerande församlingen!” För att de givit luft åt dessa känslor nedskötos de fredliga demonstranterna av ”Folkets regering”.

Den 19 januari avsomnade konstituerande församlingen — tills lyckligare tider komma — och dess död förebådar nya lidanden för det plågade landet och för folkets stora massor. Det är sant, att f. n. ingen dödsattest har utfärdats för konstituerande församlingen. Men dödsmissan har redan blivit läst över den. Konstituerande församlingen är bara ett lik, utan liv, utan själ. Den kan endast återuppväckas genom en ny kraftkonstellation, endast genom att folkets stora massa tar sitt förnuft till fånga och nyktert inser, i vilken återvändsgränd de hamnat genom sin egen okunnighet, skickligt utnyttjad av en handfull galning.

Vid sovjeternas allryska centrala exekutivkommittés möte den 19 januari 1918 förklarade Lenin:

Folket ville, att konstituerande församlingen skulle inkallas, och vi inkallade den. Men folket märkte omedelbart, vad denna storslagna konstituerande församling egentligen representerade. Och nu ha vi utfört folkets vilja, som är ”all makt till sovjeterna”. Vi skall knäcka nacken på sabotörerna. När jag kom från Smolnyj, denna källa för liv och kraft, till Tauriska palatset, kände jag det som om jag befunde mig i sällskap med lik och livlösa mumier. De utnyttjade alla tillgängliga resurser för att bekämpa socialismen, de tillgrepo våld och sabotage, de förvredo t. o. m. kunskapen — denna mänsklighetens stora stolthet — till ett medel att exploatera det arbetande folket ...

Att överlämna makten till konstituerande församlingen skulle vara att ännu en gång kompromissa med den illasinnade bourgeoisie. De ryska sovjeterna sätta de arbetande massornas intressen högt över den förrädiska kompromissen, förklädd i ny dräkt. En möjlig forntidsanda präglade de tal som höllos av sådana avdankade politiker som Tjernov och Tseretelli, vilka fortsatte sitt ledsamma gnäll om slut på inbördeskriget. Men så länge som Kaledin existerar, och så länge som bakom parollen ”All makt till konstituerande församlingen!” döljer sig parollen ”Ned med sovjeterna!”, är inbördeskrig oundvikligt. Ty ingenting i världen kommer att förmå oss att uppge sovjetens makt. Och när konstituerande församlingen ännu en gång avslöjade sin beredvillighet att uppskjuta alla de plågsamt trängande problem och uppgifter, som förelades den av sovjeterna, sade vi åt konstituerande församlingen, att de inte fingo uppskjutas ett enda ögonblick. Och i kraft av sovjetmaktens vilja håller konstituerande församlingen, som vägrat att erkänna folkets makt, på att upplösas.

Konstituerande församlingen är upplöst. Den revolutionära sovjetrepubliken kommer att triumfera, kosta vad det kosta vill.

Detta anförande var avsett för offentligheten. Privat yttrade Lenin efter upplösningsdekretet oförblommerat till Trotskij:

Vi gjorde ett misstag, när vi inte uppsköt inkallandet av konstituerande församlingen. Vi bar oss mycket oförsiktigt åt. Men resultatet blev desto bättre. Att konstituerande församlingen upplöstes av

sovjetregeringen innebär en fullständig och öppen likvidering av demokratiens idé. Det kommer att verka som en god läxa.

Och Trotskij gör följande reflexion:

”Hos Lenin gingo teoretiska överväganden hand i hand med användningen av lettiska skarpskyttar.”

*

Kvällen förut hade en patrull bolsjevikiska matrosor trängt in på ett sjukhus och dödat två kända liberaler, professor Fjodor Kokosjkin, berömd vetenskapsman, och doktor Andrej Sjingarev, en av ledarna för den liberala oppositionen i duman. Båda hade invalts i konstituerande församlingen såsom ledande män inom kadettpartiet.

När Lenin fick höra, att dessa mord lett till protestmöten från socialrevolutionärernas och mensjevikernas sida, svarade han:

”Låt dem protestera. Låt dem koka litet, rasa litet, sucka litet, dricka en massa te och prata om saken till nästa morgon. Sen kommer de, tro mig, att kvickt gå och lägga sig. Det är deras egentliga arbete. De duger inte till någonting annat. Kadetterna kommer emellertid utan tvivel att börja organisera en motrevolution. De bör övervakas noggrant. Med hjälp av någon stor general kan de alltid organisera ett nytt Kornilovattentat mot den revolutionära makten.”

Lenin förklarade, att han bara hade följt det råd, som Plechanov givit i sitt ödesdigra tal vid Londonkongressen. Den ryska marxismens döende grundare riktade sitt sista svar till sin forna lärjunge:

”Den konstituerande församling, som upplöstes av folkkommissarierna, representerade Rysslands arbetande massor. Genom att upplösa församlingen bekämpade folkkommissarierna inte arbetarnas fiender, utan fienderna till diktatorerna i Smolnyinstitutet.

Deras diktatur är inte det arbetande folkets, utan en klicks diktatur. Och just av denna anledning komma de att mer och mer tillgripa terroristiska metoder.”

Nio dagar efter konstituerande församlingens död sade Lenin vid ett massmöte för soldater:

— Folken håller redan på att vakna. Redan hör de de eggande ropen från vår revolution, och snart kommer vi inte att stå ensamma. Till vår armé kommer de proletära massornas styrka i andra länder att strömma.

När ”folken” en generation senare ”vaknade”, hämtade kommunisterna i hela Europa sin formel från Lenins sätt att behandla konstituerande församlingen: Genom regeringen till makten. Och de ord, som de trognast följde, voro dessa, som uttalades av Lenin 1919:

Endast skurkar och idioter kan föreställa sig, att proletariatet först måste vinna en majoritet av rösterna vid val, som hållas under det borgerliga oket, under löneslaveriets ok, och först därefter söka vinna makten ...

När proletariatet samlat tillräckligt mäktig politisk och militär ”slagkraft”, måste det störta bourgeoisien och beröva den statsmakten så att det kan använda detta redskap för sina egna klassytten.

Opportunisterna ”undervisa” folket om att proletariatet först måste vinna majoritet med den allmänna rösträttens hjälp; sedan, när denna majoritet vunnits, måste det övertaga statsmakten; och till slut måste det på grundval av denna ”konsekventa” (eller ”rena”, som det nu kallas) demokrati ta itu med att organisera socialismen.

Vi å andra sidan förklara, att proletariatet först måste störta bourgeoisien och erövra statsmakten och sedan använda statens makt, d. v. s. proletariatets diktatur, såsom ett redskap för sin egen klass för att

vinna sympati hos flertalet av de arbetande.

XVI. Brest-Litovsk

Att omedelbart sluta fred med Tyskland hade varit en av de bolsjevikernas viktigaste paroller, innan de grepo makten. För de krigströtta ryska massorna var denna paroll oerhört lockande, och man ägnade föga eftertanke åt de möjliga politiska eller ekonomiska konsekvenserna. Fred till varje pris var nödvändig för Lenin för att konsolidera diktaturmakten. Men han var också så övertygad om att revolutionen i Tyskland liksom i övriga länder var omedelbart förestående, att de tänkbara resultaten av en tyskdikterad fred inte skrämde honom. Han fortsatte därför envist att under hela förhandlingsperioden pressa sina mera tveksamma kolleger att göra vad som helst för att uppnå fred.

Sovjets fredsdelegation med Joffe och Trotskij i spetsen hade skickats till Brest-Litovsk i slutet av november. Den 27 december offentliggjorde Petrogradtidningarna ett uttalande av sovjets fredsdelegation, som gjorde gällande att ”principerna för en demokratisk fred utan annexioner äro godtagna av centralmakternas folk”, att ”Tyskland och dess förbundna ej hysa några som helst planer på territoriell utvidgning och ha icke heller någon önskan att krossa eller inskränka något folks politiska oberoende”.

Detta skrevs vid en tidpunkt, då det inte fanns något tvivel om vad Tyskland verkligen önskade. Scheffer, preussisk lanttagsdeputerad, uttryckte den tyska tolkningen av en ”fred utan annexioner och skadestånd” på följande sätt:

”Om britten gå med på en folkomröstning i Indien, skola vi tillåta befolkningen i Vilno och Grodno detsamma. Om de gå med på självbestämmanderätt åt Irland och Egypten, skola vi göra detsamma för de baltiska provinserna.”

Men bolsjevikerna envisades att anklaga andra för just den underkastelse de själva voro i färd med. ”Jag är övertygad”, sade Trotskij, ”att om den socialrevolutionära högerriktningen genom ett underverk skulle komma till makten igen, skulle de skynda sig att sluta en neslig fred för att frigöra sina styrkor i och för den borgerliga

samhällsordningens stärkande i Ryssland.” T. o. m. på vägen till Brest-Litovsk sade Trotskij till soldaterna, att ”ryska revolutionen kommer inte att böja sig inför den tyska imperialismen” och att bolsjevikerna ämnade underteckna ”endast en ärofull fred”.

I ett tal vid ett möte i Petrogradsovjeten sade Trotskij:

— Vi lovar er att kämpa tillsammans med er för en hederlig, demokratisk fred. Vi kommer att kämpa emot dem (de österrikiska och tyska representanterna) och de kommer inte att våga stödja sina hotelser med en offensiv.

Den 30 december (den 17) hade en representant för Petrogradtidningen *Djenj* ett samtal med ledaren för den tyska beskickning, som hade anlänt till Petrograd, greve Herman Keyserling. Vid slutet av intervjun frågade reportern, om det var sant att tyskarna ämnade ockupera Petrograd. Greve Keyserling svarade, att tyskarna tills vidare inte hade för avsikt att göra det, men att det kunde bli oundvikligt, om upplopp, riktade mot sovjetstyret, skulle utbryta i huvudstaden. Dagen efter publiceringen av intervjun offentliggjorde *Izvestia* ett officiellt uttalande i utrikeskommissariatets namn, som förklarade, att hela historien var en uppfinning av *Djenj*. Kommissariatet hade, sades det, förfrågat sig om saken hos greve Keyserling, och den senare förnekade kategoriskt, att han hade beviljat någon tidning någon intervju. Därpå skickade *Djenj* samme reporter till Keyserling för andra gången i sällskap med en av tidningens redaktörer, som

behärskade tyska grundligt, Redaktören översatte hela intervjun för Keyserling och bad honom att påpeka eventuella felaktigheter. Greve Keyserling bekräftade, att framställningen i artikeln var riktig. Sedan läste redaktören upp för honom det uttalande, som hade publicerats i *Izvestia* på utrikeskommissariatets vägnar. Greve Keyserling svarade, att en representant för kommissariatet hade ringt honom en dag tidigare och i Trotskij's namn begärt, att han skulle dementera den intervju, som publicerats i *Djenj*. Han hade emellertid kategoriskt vägrat att göra detta. Följande dag omtryckte *Djenj* sin ursprungliga intervju med greve Keyserling samt en ledare, i vilken tidningen utmanade Trotskij att föranstalta om åtal, om det fanns något oriktigt i framställningen. Trotskij tog inte upp utmaningen, men strax efteråt slog regeringen igen *Djenj* tillsammans med alla de andra socialistiska och liberala tidningarna utan att anställa någon rättegång.

Bolsjevikerna hoppades, att deras anföranden i Brest-Litovsk skulle framkalla myteri i tyska armen. Den 20 december (den 7) skrev *Novyj Lutj*, det ryska socialdemokratiska partiets centralorgan, att ”ihållande rykten äro i omlopp om tyskarnas avsikt att företaga en diversionsmanöver mot Petrograd. Framstående tyska militära och politiska ledare befinna sig f. n. i Petrograd.” Och i sovjeten rapporterade Trotskij: ”En österrikisk officer har fått Sovnarkoms tillstånd att bilda ett detachment bland krigsfångar, vilket skall ställa sig till Sovnarkoms förfogande för uppgiften att i praktiken omsätta den ryska revolutionens ideal”. *Djenj* gjorde följande kommentar i sitt nummer av den 21 december: ”Det väpnade tyska detachmentet med officerare i spetsen kommer inte att få några svårigheter med att omsätta Trotskij's ideal i praktiken i Petrograd. Så menar Trotskij. Och von Lucius (en av Wilhelm II:s främsta diplomater) menar ... Han menar också ...”

Antonov-Ovsejenko har sedermera beskrivit, hur de tyska krigsfångarna i Ryssland reagerade för bolsjevikernas revolutionära appeller. Vid ett tillfälle hade bolsjevikerna samlat ihop ett tyskt kompani, som bearbetats med propaganda, till parad. Kompaniet genomgick den militära exercisen med sedvanlig tysk precision. Den bolsjevikiske befälhavaren berömde dem på tyska. Härpå svarade hela kompaniet som en man: Leve Kaiser Wilhelm! ”Allmänt talat”, slutar Antonov-Ovsejenko, ”visade sig de tyska krigsfångarna synnerligen oemottagliga för vår agitation.”

Ledarna för den tysk-österrikiska fredsdelegationen, tyske utrikesministern von Kühlmann, general Hoffmann och greve Czernin, den österrikiske utrikesministern, irriterades visserligen av Trotskij's revolutionära dundrande men överskattade inte dess praktiska effekt.

— Det finns bara en sak kvar för dem att välja nu — i vilken sås de vill bli uppättna, anmärkte von Kühlmann till greve Czernin.

General Hoffmann tillrättavisade uttryckligen de bolsjevikiska emissarierna för deras hållning.

— Den ryska delegationen, sade generalen, talar till oss liksom om den stode segerrik i våra länder och kunde diktera villkor för oss. Jag skulle vilja påpeka, att förhållandena äro exakt de motsatta: att den segerrika tyska armen står på ert territorium ... Den ryska delegationen kräver för de ockuperade områdenas del tillämpning av självbestämmningsrätten på ett sätt och i en utsträckning, som dess regering inte tillämpar i sitt eget land. Dess regim grundar sig uteslutande på våld och undertrycker hänsynslöst alla annorlunda tänkande. Envar, som hyser andra åsikter, förklaras helt enkelt rättslös såsom varande kontrarevolutionär och borgerlig.

General Hoffmann framhöll vidare, att vitryska och ukrainska kongresser för självstyrelse hade upplösts med våld, och tillade:

— Så tillämpar bolsjevikerna i praktiken självbestämmningsrätten. På generalens påstående att bolsjevikregimen endast vilade på våld, svarade den bolsjevikiska delegationen:

— I hela historien har det aldrig förekommit något annat slags styrelsesätt.

När sovjetdelegationen fick höra de tyska villkoren, begick general Skalon, en av Sovjets experter, självmord på fläcken. En annan sovjetdelegat, professor Pokrovskij, sade med tårar i ögonen:

— Hur kan man tala om fred utan annexioner, om Ryssland skall berövas områden, som i storlek motsvarar 18 provinser? General Hoffmann sade inte emot honom.

Majoriteten inom bolsjevikdelegationen, som nu leddes av Trotskij och Bucharin, motsatte sig absolut de tyska kraven. Splittringen blev så skarp, att den nära nog framkallade en större schism inom sovjetregeringen.

Den 21 januari sammanträdde den bolsjevikiska centralkommittén med de bolsjevikiska deputerade vid sovjeternas tredje kongress för att diskutera de tyska villkoren. Lenin talade för att freden borde undertecknas t. o. m. till priset av att avstå från betydande landområden. Trotskij å andra sidan förordade, att kriget skulle förklaras avslutat utan att fredsvillkoren undertecknades. Genom denna lösning, ”varken krig eller fred”, hoppades han att de tyska och österrikiska arméerna skulle demoraliseras av överksamhet och revolutionär propaganda och göra myteri. Det tredje förslaget gick ut på att föra ett ”revolutionärt krig” mot Tyskland och dess bundsförvanter. 15 röstade för Lenins förslag, 16 för Trotskijs och 32 för ”revolutionärt krig”.

Tre dagar senare tog kommittén återigen upp frågan om freden. Lenin krävde ånyo, att de tyska villkoren genast skulle godkännas:

Armén, sade han, är till ytterlighet trött på kriget. Antalet hästar är så litet, att artilleriet inte kan dragas tillbaka, om fienden skulle rycka fram. Tyskarnas ställning på öarna i Östersjön är så stark, att om de gäve order om framryckning, skulle de med lätthet inta Reval och Petrograd. Att under dessa förhållanden fortsätta kriget skulle vara liktydigt med att stärka den tyska imperialismen. En fred skulle vi då i alla fall bli tvungna att underteckna, men villkoren skulle bli mycket värre, eftersom vi inte skulle ha något val. Otvivelaktigt är den fred, som vi nu måste underteckna, usel, men om kriget skulle bryta ut igen, skulle vår regering sopas bort och fred slutas av någon annan regering. Vi måste befästa vår makt riktigt ordentligt, och därför behöver vi vinna tid. Det är nödvändigt att vi inte binder våra händer.

Lenins uttalande framkallade starka invändningar.

Den 24 januari 1918 publicerade ledaren för det antikrigsivrande oberoende tyska socialistpartiet, Eduard Bernstein, en artikel i Gorkijs *Novaja Zjiznj*, i vilken han angrep bolsjevikerna för deras sätt att förhandla med de tyska militaristerna:

De tyska officerarna äro förtjusta över dessa underbara revolutionärer. General Hoffmann, som ledde de preliminära stilleståndsförhandlingarna, berättar skrattande, hur han muntert svarade på bolsjevikernas långa principdeklarationer: ”Förlåt, mina herrar, men på vad sätt angår era principer oss?” När bolsjevikerna inte bara offra sina principer, utan samtidigt framkalla intrycket, att den preussiska militarismen under deras påtryckning övergått till deras revolutionära socialdemokratiska principer — när de väl en gång handla på detta sätt (det spelar ingen roll om de göra det av princip eller av dårskap), då, är deras roll densamma som den som spelas av de tyska agenter, på, vilka Tyskland offrar oräkneliga miljoner för att bland ententens och neutrala länders folk sprida pacifistiska, anti-militaristiska, antikapitalistiska och revolutionära idéer.

I tyska militärkretsar tolkas framgången vid förhandlingarna med ryssarna öppet som ett bevis för att alla parter av betydelse mutats. Vad oss tyska socialister beträffar, övertygade som vi äro om Lenins och Trotskijs personliga hederlighet på grund av våra långvariga förbindelser med dem, känna vi oss stå inför en olöslig gåta. En del av oss förklara gåtan med en hänvisning till de ”rent affärsmässiga synpunkterna” hos de bolsjeviker, som ursprungligen använde tyska pengar för sin agitation och nu äro

fångar i sin egen tanklöshets fälla. De tyska socialisterna tvingas till sådana antaganden, eftersom ingen i Tyskland kan tro, att bolsjevikerna äro uppriktigt övertygade om den revolutionära konsekvensen i sin taktik.

Bernstein slutade sin artikel med en varning för att bolsjevikerna med sin politik förberedde ”inte fred åt Ryssland och återstoden av den krigsplågade mänskligheten, utan en osedvanligt grym triumf för den tyska militarismen, som naturligtvis inte har en tanke på att omvända sig till den bolsjevikiska läran”.

Den 26 januari återkom Trotskij från Brest-Litovsk för att avlägga rapport om förhandlingarnas resultat. Han var inte optimistisk. Likafullt ville han vältra över skulden på någon annans axlar:

De villkor som von Kühlmann föreslog, sade Trotskij, fingo Londons tysta gillande; det förklarar jag kategoriskt. England är villigt att sluta kompromissfred med Tyskland på Rysslands bekostnad. De villkor de förelade oss, är inte bara tyska, utan österrikiska, franska och engelska villkor. Detta är den räkning, som världsimperialismen skickar den ryska revolutionen.

Vid slutet av sitt tal tillade Trotskij, liksom om han glömt vad han just hade sagt:

När det föreföll möjligt att vi kunde komma att avbryta fredsförhandlingarna, erbjöd sig den ena efter den andra av de allierade regeringarna att erkänna sovjetregimen i förhoppning om att vi skulle fortsätta kriget. De erbjöd sig t. o. m. att betala solden för en frivilligarmé ... Bolsjevikerna svarade med denna förklaring: — Vi har utträtt ur det imperialistiska kriget, och vi kommer aldrig att åter träda in i det.

Många bolsjeviker, som ännu mindes Lenins paroll om en ”folkens fred”, opponerade sig häftigt mot att underteckna fred på de villkor, som fastställts av det kejsrerliga Tyskland. På dessa invändningar svarade Lenin irriterat:

”Ni är värre än kycklingar. En kyckling är rädd för att gå utanför en kriticirkele, som ritas omkring den, men den kan åtminstone till sitt försvar säga, att cirkeln har ritats av en främmande hand. Men ni har med egen hand ritat en formel, och nu stirrar ni på den i stället för på verkligheten. Vår formel för en folkfred antogs komma att resa massorna till kamp mot deras militär- och kapitalist-regeringar. Nu vill ni, att vi skall gå under och att de kapitalistiska militärregeringarna skall framstå såsom segrare i kraft av vår revolutionära formel.”

Lenin krävde bestämt, att de tyska villkoren skulle godtagas. Han understöddes av Sverdlov, Stalin, Smilga och Sokolnikov, men majoriteten av den bolsjevikiska centralkommittén vägrade att följa sin ledare. Och de fingo stöd i många lokala kommittéer.

Krupskaja skriver:

Mot Ilij stodo Petrogradkommittén och regionala kommittén i Moskva. ”Vänster”-kommunisternas fraktion i Petrograd började utge sin egen veckotidning Kommunist, i vilken de gingo så långt att de sade, att det skulle vara bättre att offra sovjetregimen än att sluta en neslig fred. De talade om en revolutionär kamp, utan att ta hänsyn till sin styrka. De trodde, att ett fredsslut med den imperialistiska tyska regeringen betydde att offra och förråda det internationella proletariats sak. Till ”vänster”-kommunisterna hörde ett stort antal nära kamrater, med vilka vi hade samarbetat i många år och som hade stött oss i vår kamps svåraste stunder. Omkring Ilij uppstod plötsligt ett tomrum.

Bucharin såväl som Trotskij, Uritskij, Lomov och Dzerzjinskij förklarade, att ett godkännande av de tyska kraven var liktydigt med att offra hela det bolsjevikiska programmet. Till slut godkändes med nio röster mot sju Trotskijs formel: ”Kriget skall upphöra, freden skall inte undertecknas och armén skall demobiliseras”.

Men de hade gjort upp räkningen utan tyskarna. Den 16 februari skickade general Hoffmann ett

ultimatum till sovjetregeringen, och tyska armén beredde sig på att återupptaga offensiven. Vid mottagandet av tyskarnas ultimatum sammankallade centralkommittén ett möte till den 17 februari. En femmannagrupp, bestående av Lenin, Stalin, Sverdlov, Sokolnikov och Smilga förordade omedelbart godkännandet av Tysklands krav. Sex medlemmar, Bucharin, Lomov, Trotskij, Uritskij, Joffe och Krestinskij, röstade emot. När frågan om att underteckna en omedelbar fred eller avvakta en tysk offensiv underställdes slutomröstning, beslöts att avvakta resultaten av den tyska offensiven. Kanske de tyska soldaterna skulle vägra att slåss.

Svaret kom fort nog. Den 18 februari gick tyska armén ännu en gång till anfall. Centralkommittén sammankallades igen, och Lenin krävde återigen omedelbart undertecknande. Återigen fick han bara stöd av en minoritet. Mot kvällen, när nyheter om nya tyska framryckningar anlände, svängde stämningen om. Med större eftertryck än någonsin krävde Lenin omedelbart godkännande. Han kunde inte förstå sina kamraters bekymmer över att avstå ”en del ryskt område”. För Lenin var den enda viktiga frågan, om tyskarnas fredsvillkor utsatte sovjetmakten för fara eller ej.

”Om tyskarna skulle kräva att bolsjevikregimen störtades, då skulle vi förstås slåss”, sade han. ”Alla andra krav kan och bör godkännas. Vi har hört påståendet framföras, att tyskarna kommer att ta Livland och Estland. Vi kan mycket väl offra dessa för revolutionen. Om de kräver, att alla våra trupper skall avlägsnas från Finland, så må det vara hänt. Låt dem ta det revolutionära Finland. Även om vi uppger Finland, Livland och Estland, har vi ändå revolutionen kvar. Jag förordar, att vi undertecknar de fredsvillkor, som erbjuds oss av tyskarna. Om de skulle begära att vi skall hålla oss utanför Ukrainas, Livlands och Estlands affärer, så måste vi godta även de villkoren.”

Vid den slutliga omröstningen vann Lenin sju röster av inalles tretton avgivna. Ett telegram avsändes till tyska regeringen, att sovjetregeringen var villig att acceptera de fredsvillkor, som erbjudits i Brest-Litovsk, och genast skulle svara på eventuella nya villkor.

Tysklands svar den 22 februari innehöll ännu mera drastiska villkor och innefattade inte bara uppgivande av hela det baltiska området, inräknat Finland, utan erkännande från Sovjets sida av ett tyskbeskyddat ”oberoende” Ukraina. När dessa villkor blevo kända, framkallade de förnyad opposition.

Den socialrevolutionära vänstern, som då deltog i regeringen, föreslog, att man skulle mottaga hjälp från de allierade för att kunna stå emot tyskarna. Den 21 februari telegraferade franske ambassadören Noulens till Trotskij: ”I motståndet mot Tyskland kunna ni räkna på Frankrikes militära och finansiella bistånd”. När frågan om att ta emot hjälp från bundsförvanterna diskuterades i bolsjevikpartiets centralkommitté, voro meningarna delade. En del av medlemmarna motsatte sig av princip varje slag av förhandlingar med ”imperialisterna”, d. v. s. med Frankrikes och USA:s representanter. Andra ansågo, att det var tillåtligt i princip att utnyttja hjälp från ”imperialister”, men att det var ”praktiskt olämpligt att ta emot bistånd från de engelska och franska imperialisterna”. Trotskij och Sokolnikov stödde tanken att man skulle förvärva vapen. Lenin var frånvarande från mötet men skickade följande budskap till centralkommittén: ”Var vänlig lägg min röst till deras, som vill ta emot potatis och vapen från de engelsk-franska imperialistiska banditerna”. Vid centralkommitténs nästa möte uttalade Lenin emellertid, att metoden att ”leka med revolutionära fraser” måste upphöra.

”Om den skall fortsätta”, hotade han, ”kommer jag att avgå ur både regeringen och centralkommittén, och jag kommer att börja öppen agitation mot båda två. För att föra ett revolutionärt krig behövs en armé, och det har vi ingen. Följaktligen måste vi godkänna

fredsvillkoren.”

En hetsig diskussion följde. Men Lenins motståndare voro ovilliga att ta upp hans utmaning. Vid slutomröstningen röstade Lenin, Sta-sova, Zinovjev, Sverdlov, Stalin, Sokolnikov och Smilga för godkännande av de tyska villkoren; Bubnov, Uritskij, Bucharin och Lomov röstade emot; Trotskij, Dzerzjinskij och Joffe avstodo från att rösta med förklaringen, att fastän de ansågo fredsvillkoren outhärdliga, avstodo de på grund av Lenins hot att avgå. Den 3 mars 1918 undertecknade sovjetdelegaterna fördraget i Brest-Litovsk.

De som röstade emot Lenins förslag meddelade, att de inte ville taga något ansvar för ett beslut, som i verkligheten fattats av en minoritet och som de betraktade som skadligt för den ryska och den internationella revolutionens sak. De underströko sin opposition genom att avgå från alla förtroendeposter inom partiet och i sovjeten. Följande dag inlämnades ytterligare avsägelser från andra medlemmar av sovjeten. Inte desto mindre kunde Lenin med fog hävda, att han triumferat över sina motståndare.

Vid den bolsjevikiska partikongressen den 6 mars segrade Lenin efter en debatt, som varade i en och en halv dag. En bolsjevikisk delegat berättar vilket intryck Lenins lugn och goda humör gjorde på honom:

”Med rocken uppknäppt och tummarna i armhålorna strövade han fram och tillbaka bakom talarstolen och lyssnade uppmärksamt till talarnas anföranden. Han utstrålade glädje. Han var särskilt belåten, när den talare han åhörde råkade vara en av hans motståndare. Ju kraftigare opponentens kritik var, desto nöjdare kände sig Lenin. Ofta brast han ut i högt skratt och höll sig i sidorna.”

Nästa dag sade han till kongressen:

Såsom varje förnuftig människa kan förstå, har vi genom att underteckna denna fred inte satt stopp för vår arbetarrevolution; alla måste begripa, att vi genom att sluta fred med tyskarna inte upphört att lämna militär hjälp; vi skickar vapen till finnarna, men inte militära förband, som visade sig vara oanvändbara.

Kanske vi kommer att acceptera krig; kanske vi i morgon kommer att uppge t. o. m. Moskva för att sedan övergå till offensiven; om en förändring inträffar i folkets inställning — en förändring som håller på att mogna vilket kanske kräver lång tid men vilket kommer att ske, när de breda massorna inte längre säga detsamma som nu — då skola vi skicka fram vår armé mot fienden. Jag är nödsakad att godkänna de hårdaste fredsvillkor därför att jag inte kan säga mig själv, att den tiden ännu har kommit. När pånyttfödelsens tid kommer skall alla inse det och förstå att ryssen inte är någon narr; de kommer att inse och förstå att vi tills vidare måste ge vika, att denna paroll måste genomföras ... och detta är huvuduppgiften för vår partikongress och för sovjetkongressen.

A propos den tyska folkliga revolutionen han hade räknat med förklarade han:

Revolutionen kommer inte så snabbt som vi väntade. Historien har bevisat detta, och vi måste kunna godtaga det som ett faktum, vi måste kunna räkna med det faktum, att den socialistiska världsrevolutionen inte kan börja lika lätt i framskridna länder som revolutionen började i Ryssland — Nikolaus och Rasputins land, landet där den överväldigande majoriteten av befolkningen var totalt likgiltig för livsförhållandena bland folket i avlägsna trakter. I ett sådant land var det ganska lätt att sätta i gång en revolution, lika lätt som att lyfta en fjäder.

Men det är fel, det är galet att utan förberedelse sätta i gång en revolution i ett land, där kapitalismen är fullt utvecklad, ett land som alstrat en demokratisk kultur och där varenda människa blivit organiserad. Vi börja nätt och jämt att närma oss den smärtsamma begynnelseperioden av den socialistiska revolutionen ... Det är därför jag menar, att sedan historien skingrat vårt hopp om att tyskarna inte skulle kunna angripa och att vi kan få allting genom att ropa ”Hurra!”, denna läxa med hjälp av vår

sovjetorganisation kommer att mycket hastigt tränga in i massornas sinnen i hela Sovjetryssland.

Lenin hyste inga illusioner beträffande de fredsvillkor han hade godkänt. Men eftersom han inte hade för avsikt att uppfylla de drakoniska villkoren ett enda ögonblick längre än som var nödvändigt, var han fullkomligt likgiltig för de faktiska detaljerna.

”Jag råkade befinna mig i Lenins rum”, berättade Stasova, hans sekreterare, ”när Karachan kom med utkastet till fredsfördraget i Brest-Litovsk. Han ville veckla upp det och visa det för sin chef. Lenin protesterade kraftigt. — Vad för slag — du vill inte bara att jag skall underteckna det här hutlösa fredsfördraget, utan att jag skall läsa det också? Nej, nej, aldrig! Jag kommer aldrig att läsa det eller försöka uppfylla villkoren i det, om det bara finns en chans att slippa.”

Två år senare försökte Lenin alltjämt att rättfärdiga sitt undertecknande av fördraget i Brest-Litovsk. Den 26 november 1920 förklarade han i Moskva:

”Det kan förefalla, som om resultatet blev någonting liknande en blockbildning mellan den första socialistiska republiken och den tyska imperialismen mot en annan imperialism. Men vi bildade inget block av något slag; vi överskredo aldrig det rimligas gräns och undergrävde eller vanärade aldrig den socialistiska makten, men vi utnyttjade fiendskapen mellan de båda formerna av imperialism på ett sådant sätt, att båda i längden förlorade. Tyskland fick ingenting genom Brestfreden utom åtskilliga miljoner skålpund spannmål, utan ådrog sig i stället bolsjevikisk upplösning i det egna landet. Men vi vunno tid och under denna tid började Röda armen bildas ... Vi vunno tid, vi vunno en liten smula tid, och vi offrade en massa utrymme för att vinna den.”

Brest-Litovsk gav Tyskland kontroll över Ukrainas rikedomar och frigjorde många tyska divisioner för insats på västfronten. Men inom sex-sju månader hade amerikanska, franska och brittiska trupper inlett den offensiv, som knäckte Hindenburglinjen och nödgade Tyskland att begära vapenstillestånd. Ententens seger tvang tyskarna att ge ifrån sig de områden de förvärvat enligt det fredsfördrag, som Lenin undertecknade.⁵

⁵När villkoren i förslaget till fredsfördraget i Brest-Litovsk föredrogos i tyska riksdagen den 28 februari 1918 av statssekreteraren i utrikesdepartementet, höll socialdemokratiska partiets ledare, Philipp Scheidemann, i partiets namn ett tal, i vilket han yttrade:

”Det är omöjligt att öppna en debatt om det politiska läget utan att hålla Rysslands stora tragedi i minne — en tragedi över vars femte akt ridån troligtvis snart kommer att gå ned. Kanslern har redan meddelat oss ryska regeringens godkännande av de villkor, som uppställts av tyska regeringen. Det var inte vår avsikt — jag talar fullständigt uppriktigt — det var inte tyska socialdemokratiska partiets avsikt att åstadkomma det nuvarande tillståndet i Ryssland. Vi kämpade för att försvara vårt fosterland mot tsarismen, vi kämpa fortfarande mot ententens erövringspolitik, men vi kämpa inte för en delning av Ryssland, lika litet som vi kämpa för undertryckande av Belgiens självständighet eller för Longwy och Briey. Vi anse det nödvändigt att säga till hela världen, att den politik, som fullföljes mot Ryssland, inte är vår politik ... Om vår politik inte följts i öster, om åtgärder vidtagits mot våra råd, åtgärder som enligt vår mening inte främja vårt folks välfärd, så har den ryska bolsjevismen i hög grad bidragit härtill. Efter tsarismens nederlag på slagfältet avväpnade bolsjevismen Ryssland fullständigt, och den har, i varje fall i början, inte visat det minsta intresse för att bevara det ryska väldet. Den har faktiskt spelat styckningsivrarna i händerna.” Philipp Scheidemann, *Memoiren eines Sozialdemokraten*, Vol. II, sid. 451-52.

Den 23 september 1918 rapporterade Scheidemann vid ett gemensamt möte med den socialdemokratiska riksdagsfraktionen och socialdemokratiska partiets centralkommitté att fredsfördraget i Brest-Litovsk innehöll en rad hemliga klausuler, som inte offentliggjorts.

De ryska folksocialisternas (trudovikernas) organ *Narodnoje Slovo* Moskva nedlades av bolsjevikregeringen, emedan den omnämnt existensen av hemliga klausuler i Brest-Litovsk-fördraget; och polacken Lutoslawski sköts utan rättegång i Moskva på sommaren 1918, därför att en kopia av de hemliga bestämmelserna i Brest-Litovsk-fördraget hittades i hans ägo. Enligt Rudolf Hilferding, en av ledarna för de oberoende tyska socialisterna under åren 1918-21, voro bolsjevikledarna vid denna tid speciellt intresserade av att kriget fortsatte under alla förhållanden. De voro för det första rädda för att ententen skulle angripa Ryssland efter att ha triumferat över Tyskland, och hoppades för det andra att krigets fortsättning skulle leda till en framgångsrik världsrevolution.

XVII. Terrorn börjar

Det ofrånkomliga behovet av terror såsom ett medel att upprätthålla en diktaturregim hade stått klart för Lenin före revolutionen. Han utvecklade denna teori så tidigt som 1908 i sitt hem i Genève, berättar hans gamle vän Adoratskij. Någon framkastade frågan, vad revolutionärer, som tagit makten, borde göra med dem som tjänade den gamla regimen. Halvt på skämt skisserade Lenin hur det borde gå till: — Vi frågar karlen: ”Var står du i fråga om revolutionen? Är du för eller emot den?” Om han är emot den, ställer vi upp honom mot muren. Om han är för den,

---

I Neue *Vorwärts* förklarade Hilferding den 2 september 1939 (under pseudonymen Richard Kern):

”Lenin undertecknade Brest-Litovsk-fördraget i syfte att förlänga kriget mellan å ena sidan Tyskland och Österrike och å den andra Storbritannien och Frankrike och för att skaffa sig själv fred. Han gjorde detta med risk att åstadkomma en seger för de reaktionära Habsburgarna och Hohenzollrarna över de västliga demokratierna, och mot Trotskijns opposition. Trotskij insåg till fullo möjligheten att en tysk seger kunde bli resultatet av BrestLitovsk-freden. Interventionen från USA:s sida — från den amerikanska 'kapitalismen', som de dåraktiga 'vulgärmarxisterna' brukade säga — en intervention, som knappast kunde förutses vid denna tid, räddade honom från denna fara. Men Lenin kan vid denna tid ännu ha räknat med en världsrevolution efter kriget, och hans viktigaste uppgift var att vinna tid. I alla händelser har den ryska diktaturregimen sedan krigsslutet endast haft ett mål i sikte: att driva Tyskland till ett krig mot västmakterna och att om möjligt själv hålla sig utanför detta krig. Det var därför Moskva pressade Haase omedelbart efter vapenstilleståndet att fortsätta motståndet på Rysslands sida (november 1918). Senare skickades Radek till Berlin för att genomdriva, att Versaillesfreden förkastades. Vid denna tid upprättades kontakter med de nationalbolsjevickiska och tysknationella grupper, som voro nationalsocialisternas förelöpare. Samtidigt förvandlades de tyska kommunisterna på tjugofyra timmar till glödande fosterlandsvänner. När monarkisten Kapp organiserade sin Putsch (13 mars 1920), förbjöd Moskva de tyska kommunisterna att delta i den generalstrejk, som proklamerades av de socialistiska partierna och de fria fackföreningarna, och *Izvestia* i Moskva avslöjade de verkliga skälen härtill då den skrev, att bolsjevikerna hellre ville komma till en uppgörelse med en hederlig tysk nationalistregering än med de socialdemokratiska förrädarna. De voro säkra på att en nationalistisk regering i Berlin skulle bli indragen i en konflikt med västmakterna, såsom Moskva önskade. Det var samma resonemang som förmådde ryssarna att underteckna Rapallofördraget 1922. Detta fördrag, som tyskarna betraktade som en ekonomisk och politisk försvarsallians, användes av bolsjevikerna för att upprätta intima förbindelser med det tyska riksvärnet, för att underlätta kringgåendet av avvärpningsklausulerna (för Tyskland), för att stödja organiseringen av det svarta riksvärnet och för att stödja de tyska nationalisternas (de tysknationellas) och deras anhängares politik; det var dessa som tillsammans med riksvärnet i ständigt växande grad blevo bärarna av detta speciella slags Rapallopolitik. I syfte att åvägbringa schismen mellan Tyskland och västmakterna gjorde Sovjetunionen allt som i dess förmåga stod för att hindra Tysklands anslutning till Nationernas förbund och under-tecknandet av Locarnofördraget (1925).”

Tyskland var vid denna tid ännu en demokratisk republik, men riksvärnet låg i händerna på monarkistiska generaler och tyska utrikesdepartementet styrdes av gamla diplomater från den wilhelmska tiden, som voro fiender till demokratin och aldrig upphörde att arbeta för en allians mellan Tyskland och Sovjetryssland mot Frankrike och dess allierade.

Vid förhandlingarna om Rapallofördraget företrädde Tyskland av Walter Rathenau och den konservative riksdagsledamoten baron von Maltzan. Socialdemokraten Friedrich Ebert var då Tysklands president. Ebert var bestämd motståndare till Rapallofördraget. Berliner Tageblatts tidigare Moskvakorrespondent, Paul Scheffer, som stod tyska utrikesdepartementet mycket nära, skriver i sin bok *Sieben Jahre Soviet-Union* (Leipzig 1930, sid. 424-26), att Ebert aldrig förlät Maltzan för att han slöt Rapallofördraget med bolsjevikerna, ett fördrag, som indirekt riktade sig mot Frankrike och England.

I kvällsupplagan av *Vorwärts* i Berlin den 6 och 12 oktober 1928 avslöjade den tyske socialdemokratiska riksdagsmannen Franz Künstler en rad sensationella fakta om de hemliga kontakterna mellan riksvärnets befäl och Sovjets Röda arme. Riksvärnet skickade sina instruktörer och specialister till Moskva. Röda armens folk företogo ständiga resor till Berlin och voro närvarande vid parader och manövrer med riksvärnet. Samtidigt voro officerare i riksvärnet välkomna gäster i Moskva, och många av dem utbildades för artilleri- och tankförband i Ryssland. Ett antal fabriker på ryskt område hjälpte till att utveckla det tyska flyget och den kemiska krigföringen. (Versaillesfördraget förbjöd Tyskland att upprusta.) 1937 erkände Trotskij själv i en i *New York Times* publicerad artikel, att sovjetarmen samarbetade med tyska riksvärnets generaler.

välkomnar vi honom ibland oss för att samarbeta.

Krupskaja svarade bittert: — Ja, och du kommer att skjuta just dem som är bättre än de andra, därför att de har mod att uttala sina åsikter.

Omedelbart efter bolsjevikkippen avskaffades på Kamenjevs förslag dödsstraffet för desertering vid fronten, vilket återinförts av Kerenskij. Lenin var inte närvarande vid det möte, som beslöt åtgärden. När han fick höra talas om dekretet, blev han utom sig av vrede.

”Nonsens”, sade han. ”Hur skulle man kunna göra en revolution utan avrättningar?” Kamenjev försökte invända, att den nya lagen endast var tillämplig på desertörer från krigsmakten.

”Det är ett misstag”, protesterade Lenin, ”en oförlåtlig svaghet och en pacifistisk illusion.” Han förordade att ordern omedelbart skulle återkallas. När han blivit övertygad om att en sådan åtgärd skulle göra ett ofördelaktigt intryck, gick han med på en kompromiss - man skulle strunta i den nya lagen och skjuta desertörer:

I en av våra appeller, skriver Trotskij, uttalades, att envar som gav fienden hjälp och stöd skulle dödas på fläcken. Den socialrevolutionära vänstern protesterade mot denna hotelse.

— Tvärtom, utbrast Lenin, det är just så, som sant revolutionärt patos tar sig uttryck. Tror ni verkligen, att vi kan segra utan den grymmaste terror.

Det var under denna period, säger Trotskij, som Lenin vid varje tillfälle hamrade in i våra huvuden, att terror var oundviklig.

— Var finns den diktatur ni talar om? Visa mig den. Vad vi har är en röra, inte en diktatur. Om vi inte kan skjuta en man, som saboterar, en medlem av de vita gardena, vad skall då detta föreställa för slags revolution?

En gång, när Lenin fick rapport om en rad kontrarevolutionära framstötter, blev han arg, reste sig från stolen, gick nervöst av och an i rummet och utbrast:

— Skall det vara omöjligt att ibland oss få tag i en Fouquier-Tinville, som kan tämja våra vilda kontrarevolutionärer?

Lenin fann sin Fouquier-Tinville i Felix Dzerzjinskij. Han var blond, en aning kutryggig, med kort spetsigt skägg och blacka ögon med uppspärrade pupiller. Det fanns ögonblick, då hans vänliga leende gav vika för iskall stränghet. Vid sådana tillfällen avslöjade hans ögon och hans blodlösa asketläppar en demonisk fanatism. Sträng självkontroll, orubblig hederlighet och kylig likgiltighet för andras åsikter avrundade hans typ. Hans naturliga blygsamhet, anspråkslösa utseende och stillsamma sätt kommo honom att sticka av från mängden. Han var omvälvningens store puritan och ”helgon”. Klen till hälsan och emellanåt plågad av svårmodsanfall sökte han sin tillflykt i ständigt arbete bakom stängda dörrar, fjärran från både hopen och partikamraterna. För flertalet av de sistnämnda hyste han föga aktning; nästan alla kommo de att frukta honom, en del misstrodde honom och få sörjde, när han dog. Dessa få kallade honom för ”en riddare utan fruktan och tadel”. I färglös asketism, fullständig hängivenhet för Lenin, personlig osjälviskhet och total känslolöshet mot politiska motståndare sökte han sin like.

I likhet med flertalet bolsjevikledare härstammade Dzerzjinskij inte från arbetarklassen. Han var son till en rik polsk godsägare i Vilnoprovinzen. Som student blev han medlem av litauiska socialdemokratiska partiet, blev redan i unga år landsförvisad och tillbringade största delen av sitt liv i fängelser och i Sibirien. Revolutionen befriade honom ur en cell i Tagankafängelset i Moskva.

Dzerzjinskij valde själv sin roll som bolsjevikrevolutionens stor-inkvisitor. Andra eftersträvade

dagsljuset och den offentliga skådeplatsen. Dzerzjinskij föredrog avskildhet och natt.

I övre våningen i Smolnyjinstitutet höllo Lenin och hans medhjälpare på att göra upp planen för ett nytt samhälle. Utanför rådde kaos och ovisshet; kanske morgondagen skulle medföra slutet på det djärva experimentet. Lenin hade skänkt dem ordet, men svärdet behövdes också för att konsolidera sovjetmakten. I bottenvåningen, i ett litet mörkt hörnrum vid slutet av en lång korridor, satt Dzerzjinskij. Han hade just blivit utnämnd till kommandant i Smolnyj. Till sitt förfogande hade han flera detachment lettiska skarpskyttar, vilkas uppgift var att hålla de i fönstren uppställda kulsprutorna ordentligt smorda. En blygsam uppgift. Rampljuset på den väldiga gulaktiga byggnaden trängde inte fram till det mörka hörn, där Dzerzjinskij satt.

Under några dagar kunde vem som helst komma och gå efter behag i Smolnyj; arbetare i blusar och korderojbyxor, godlynta soldater i smutsigt fältgrått, kvinnor med bobbat hår, glämsig intelligentsia. Alla hade febrilt bråttom, buro imposanta portföljer under armen, rusade från den ena våningen till den nästa, gåvo och mottogo order, utbytte hälsningar. Dzerzjinskij, som satt i sitt vaktrum och tittade ut över den breda Nevafloden mot Peterpaulsfästningens skinande spira, visste att det fanns synnerligen många, alltför många människor utanför Smolnyj, som inte tyckte om Lenin och hans parti. Dessa öppna eller potentiella fiender uppgingo faktiskt till många miljoner. Vem vet — kanske några redan hade trängt in i bolsjevismens fäste. Kanske de ströko omkring i Smolnyj. Kanske en rysk Charlotte Corday skulle bereda sig tillträde till det allra heligaste.

Dzerzjinskij visste, att Lenins makt inte var tryggad, förrän bolsjevikrevolutionens fiender krossats, deras styrkor skingrats och förintats. Det kunde inte ges någon pardon i den striden.

Medan Sovnarkom höll sammanträde, kom en hövlig men bestämd order från kommandantens lilla rum, som befallde samtliga i Smolnyj att infinna sig för undersökning. De som inte infunnit sig, infångades när de stego in i eller lämnade byggnaden. Vakter hade utposterats vid varenda ingång och uppgång.

— Ah, god dag, kamrat, var Dzerzjinskij's stillsamma hälsning till alla besökare. Därpå följde ett förhör efter alla konstens regler.

— Vem är ni?

— Ert fullständiga namn och adress, om jag får be?

— Hur länge har ni tillhört den revolutionära rörelsen?

— Är ni medlem av bolsjevikpartiet?

— Vad har ni för ärende i Smolnyj?

— Hur väl känner ni lokaliteterna?

— Vilka referenser kan ni lämna i fråga om er politiska pålitlighet? etc.

En del underkastades grundlig kroppsvisitation. De lettiska skarpskyttarna och matroserna ur Östersjöflottan, flinka, lydiga, effektiva pojkar, verkställde visitationen. De som inte väckte några misstankar fingo passersedlar, som tilläto dem att komma in i huset. En del kördes ut med en varning för att komma tillbaka. Andra funno sig plötsligt vara fångar medan ytterligare undersökningar verkställdes. Snart omgavs byggnaden, som en gång varit en mondän flickskola, med ett nät av spioneri.

Den 20 december 1917 gav Lenin Dzerzjinskij i uppdrag att organisera en ”utomordentlig kommission för bekämpande av kontrarevolution och spekulation”. Under namnet *TjeKa* blev

denna Sovjets hemliga polis snart symbolen för ett terrorsystem, vars make världen aldrig tidigare skådat. På senare år har dess namn ändrats till OGPU, NKVD, MVD, men dess syfte har förblivit detsamma. Dzerzjinskij blev den förste chefen för tjeikan.

I sitt första tal i egenskap av chef för Sovjets hemliga polis förklarade Dzerzjinskij:

— Tidpunkten är inte lämplig för vackra tal. Vår revolution svävar i allvarlig fara. Vi finna oss alltför godmodigt i det som händer omkring oss. Våra fienders styrkor hålla på att organisera sig. Kontrarevolutionärerna äro i arbete och organisera sina grupper i olika delar av landet. Fienden är tillstädes i Petrograd, vid vårt eget hjärta! Vi ha ovederläggliga bevis härför, och till denna front måste vi skicka ut våra hårdaste, mest energiska, övertygade och lojala kamrater, som äro beredda att göra allt för att försvara vår revolutions verk. Tro inte att jag är på utkik efter lämpliga former för revolutionär rättvisa. Vi ha inget behov av rättvisa nu. Nu ha vi behov av en kamp intill döden. Jag föreslår, nej, jag kräver att vi inviga det revolutionära svärd, som gör slut på alla kontrarevolutionärer. Vi måste handla, inte i morgon, utan i dag, genast!

Sedan följde en rad avslöjanden om komplotter mot bolsjevikerna, några faktiska, andra upp-diktade, och om konspirationer mot ledarnas liv. I sitt lilla rum slipade Dzerzjinskij ständigt sovjetdiktaturens vapen allt vassare. Till Dzerzjinskij inrapporterades mängden av osmälta rykten från alla delar av Petrograd. Med hjälp av utvalda patruller av tjeikamän tog Dzerzjinskij itu med att rensa staden. Nattetid trängde hans män från de mörka gatorna in i hyreshusen; framemot morgonen återvände de med sin fångst. Få, om ens någon, ifrågasatte dessa mäns befogenhet. Deras lösenord var tillräckligt: Tjeika, den allsmäktiga politiska polisen.

Föga tid ödslades på att pröva bevis och klassificera folk, som inringades vid dessa nattliga raider. Ve den som inte omedelbart avväpnade all misstänksamhet! Fångarna skjutsades vanligen i väg till den gamla polisstationen inte långt från Vinterpalatset. Här ställdes de, med eller utan rutinmässigt förhör, upp mot gårdsmuren och skötos. Dödsskottens staccato dämpades av dånet från lastbilmotorer, som höllos i gång för ändamålet.

Dzerzjinskij tillhandahöll det redskap, som behövdes för att slita ett nytt samhälle ur det gamlas sköte — redskapet för organiserad, systematisk massterror. För Dzerzjinskij betydde klasskampen att utrota ”arbetarklassens fiender”. ”Arbetarklassens fiender” voro alla, som opponerade mot den bolsjevikiska diktaturen.

Dzerzjinskij var mannen, som dirigerade tjeikans löpande verksamhet, men Lenin tog det fulla ansvaret för terrorn. Den 8 januari 1918 uppsatte folkkommissariernas råd bataljoner av borgerliga män och kvinnor för att gräva skyttegravar. Rödgardisterna, som utposterades som ”övervakare”, fingo order att skjuta alla, som gjorde motstånd. En månad senare förklarade allryska tjeikan, att ”kontrarevolutionära agitatorer” liksom också ”alla de som försöka undkomma till Dontrakten för att förena sig med de kontrarevolutionära trupperna ... komma att skjutas på fläcken av tjeikapatrullerna”. Samma straff påbjöds för dem som överraskades med att distribuera eller uppklistra regeringsfientliga flygblad. Inte bara politiska brott behandlades på detta sätt. I Brjansk fastställdes dödsstraff för fylleri, och i Vjatka bestämdes samma straff för dem som kränkte bestämmelsen om att släcka all eld kl. 8. I Rybinsk medförde varje folksamling på gatorna ”beskjutning utan föregående varning”, och i Kalugaprovinsen beordrades på samma sätt arkebusering av dem, som inte i rätt tid infunno sig vid militär utryckningsorder. Samma ”brott” straffades i Zmjjev genom att offret dränktes i Dnjesterfloden ”med en sten om halsen”.

Den 22 januari instruerade Krylenko, den bolsjevikiske överbefälhavaren, bönderna i provinsen Mogilev ”att taga lagen i sina egna händer vid behandling av våldsverkare”. När den tyska offensiven började den 23 februari 1918, förklarade bolsjevikregeringen, att det socialistiska fosterlandet var i fara och utsände ett manifest, som förklarade, att ”agenter för spekulanterna,

gangsters, kontrarevolutionära agitatorer och tyska spioner skola skjutas på fläcken”.

Lenin krävde också dödsstraff för tjuvar och ligister. ”Det hade aldrig förekommit någon revolution i historien”, förklarade han, ”då inte folk ... ådagalade hälsosam fasthet genom att skjuta tjuvar på fläcken ... En diktatur är en järnhård makt, som besitter revolutionär djärvhet och snabbhet i sitt handlande; den är hänsynslös i att krossa både exploatörer och ligister.”

Sådan var den ideologiska grundvalen för en institution, som under skiftande benämningar och under Stalin lika väl som under Lenin förblev det säkraste stödet för sovjetmakten och det viktigaste hjälpmedlet att undanröja alla element, som ansågos fientliga eller farliga för den diktatur, som upprättats.

De psykologiska följderna av skräckväldet och både Lenins och Dzerzjinskij's känslolöshet kunna kanske bäst belysas med en episod, som Naglovskij berättar. Visserligen inträffade detta senare, då Lenin och Dzerzjinskij redan voro installerade i Kreml. Men händelsen är typisk för bolsjevismens genomgående inställning och metoder under dess tidigare såväl som senare skeden.

Naglovskij skriver:

Jag kommer särskilt livligt ihåg deras silhuetter vid ett av sammanträdena. Jag kan inte erinra mig att Dzerzjinskij någonsin suttit kvar över ett helt sammanträde i Sovnarkom, men han kom mycket ofta in, satte sig tyst ned och gick lika tyst, medan sammanträdet ännu pågick. Lång, slarvigt klädd, med stora stövlar och smutsig skjorta var Dzerzjinskij mycket litet omtyckt bland de högsta bolsjevikerna. Men människorna voro bundna vid honom av fruktan. Och den fruktan kunde man förnimma t. o. m. bland folkkommissarierna.

Vid sammanträdena i Sovnarkom utväxlade Lenin ofta meddelanden på lappar med sina kolleger. Vid ett tillfälle skickade han en lapp till Dzerzjinskij : ”Hur många ilska kontrarevolutionärer har du i dina fängelser?” Dzerzjinskij's svar löd: ”Omkring 1 500”. Lenin Jäste svaret, fnös någonting för sig själv, satte ett kors bredvid siffran och skickade tillbaka lappen till Dzerzjinskij.

Dzerzjinskij reste sig och gick ut utan ett ord. Ingen ägnade någon uppmärksamhet varken åt Lenins lapp eller åt Dzerzjinskij's försvinnande. Sammanträdet fortsatte. Men nästa dag hördes upprörda viskningar. Dzerzjinskij hade beordrat avrättning av alla de 1 500 ”ilska kontrarevolutionärerna” föregående kväll. Han hade uppfattat Lenins kors som en kollektiv dödsdom.

Det skulle inte ha pratats så mycket om saken, om Lenins gest hade varit avsedd som en order om likvidering en gros. Men såsom Fotieva, Lenins sekreterare, förklarade: ”Det uppstod ett missförstånd. Vladimir Ilitj ville inte alls ha avrättningarna verkställda. Dzerzjinskij förstod honom inte. Vladimir Ilitj brukade sätta ett kors på promemorior för att beteckna, att han hade läst dem och tagit del av innehållet.”

”Missförståndet” kostade femtonhundra mänskliga varelser livet.

*

I början av 1918 kommo sovjetledarna till resultatet att Petrograd inte var någon trygg huvudstad efter att staden med så knapp nöd undgått att bli intagen av tyskarna, och överflyttade regeringens säte till Moskva.

En förtrupp med Dzerzjinskij i täten fick order att vidtaga utomordentliga försiktighetsmått utefter vägen och i Moskva. Rykten voro i svang att socialrevolutionärerna ämnade spränga tåget med medlemmarna av Lenins kabinett i luften.

Såsom chef för hemliga polisen var Dzerzjinskij alltför utstuderad att förbise möjligheten av förräderi på höga poster.

Dessutom hade Lenin understrukt, att planerna måste hållas hemliga.

”Inte ens i Sovnarkom, hävdade han, får det förekomma något omnämmande av resan; någon kan råka prata bredvid mun någonstans.”

Vid sin ankomst till den gamla huvudstaden i sällskap med sin stab begav sig Dzerzjinskij ut att leta efter lämpliga lokaler för sin organisation. Han valde försäkringsbolaget Rossijas byggnad, Lobjankagatan 22. Det var en komfortabel byggnad med massor av rum, många sidoingångar, rymliga källare och en bred öppen gård. Såsom tjekans säte skulle Lobjankagatan 22 bli den mest beryktade adressen i Ryssland.

Då säkerhetsanordningarna avslutats, sattes centrala exekutivkommitténs medlemmar ombord på två extratåg. Bland dem funnos både bönder av olika politiska riktningar och socialrevolutionärer.

”Jag studerade omsorgsfullt partitillhörigheten inom centrala exekutiven”, skriver Bontj-Brujevitj, ”och lyckades arrangera placeringen så listigt, att det fanns medlemmar av alla partier fördelade på alla kupéerna. I den allra första kupén placerade jag avsiktligt mest socialrevolutionärer.” Lenin kände sig lugnad, när han fick höra placeringsarrangemangen. Socialrevolutionärerna kunde knappast väntas spränga sina egna kamrater i luften för att döda bolsjevikerna.

Kl. 9.30 på kvällen den 10 mars 1918 lämnade Lenin Smolnyj.

Hans bil stannade vid stickspåret och han steg in i sin mörkklädda kupé. En kommissarie slog sig ned i kabyssen och gav signal. Utan att blåsa i visslan puffade taget långsamt ut från stationen.

— Vad betyder detta, frågade Lenin. Menar ni att vi hela tiden skall sitta i mörker?

— Jag väntar bara tills vi kommer ut på linjen, svarade hans adjutant.

Snart voro hans kolleger församlade i hans kupé, där de drucko te och diskuterade sina planer. Lenin kände sig tilltalad av disciplinen hos de lettiska gardisterna, vilkas befälhavare vid varje station rapporterade att allt var i ordning. Med militär precision avlöstes de avdelade vakterna varannan timme.

När taget nådde sin bestämmelseort ungefär kl. 7 e. m. den 11 mars, möttes det av representanter för Moskvaskovjeten, som eskorterade Lenin till hans provisoriska högkvarter på Hotell National.

Nästa morgon begav sig Lenin ut på en rundtur i staden i det klara solskenet, som förvandlade snön till modd. Sedan han besökt en vän till sin syster Marja, som bodde i en utkant, for han till Kreml. När han kom fram till Trotskijporten, hejdade vakterna honom. Befälhavaren närmade sig i full mundering och frågade:

— Vem där?

— Ordföranden i folkkommissariernas råd, Vladimir Ilitj Lenin, smattrade hans eskort.

Befälhavaren, som tydligen var en f. d. officer, tog två steg bakåt, stramade upp sig som en stör och hälsade. Vaktposterna gjorde sammalunda. Med ett leende lyfte Lenin fingrarna till sin runda persianmössa.

— Framåt! befalldes eskorten chauffören, och de körde in genom den gamla Kremlporten.

Den våning två trappor upp, som valts ut åt Lenin, hade tidigare innehafts av en allmän åklagare i

distriktet. Den bestod av tre små rum, ett kök, badrum och jungfrukammare.

Ett privat telefonsystem installerades, som satte Lenin i stånd att samtala över direktlinjer med alla fronter och alla huvudstäder i de olika sovjetrepublikerna.

Trots Dzerzjinskijs försiktighetsmått beordrade Lenin en sällning bland vaktpersonalen, och det lettiska förband, som följt med honom från Petrograd, flyttades in i Kreml. En gardist stod ständigt på ett postställe med fri sikt över hela korridoren på tredje våningen.

XVIII. I Kreml

Första maj stod Lenin på Kremlmuren, där Napoleon en gång hade stått och betraktat Moskvas brand, och tittade ned på majdemonstrationen på Röda torget.

— Det viktigaste är att inte förlora kontakten med massorna, sade han till sina följeslagare. Man måste stå i beröring med massornas liv. Och han frågade, vad folket sade, hur deras stämning var och om deras demonstration var spontan eller konstlad.

Där han residerade under samma gamla lökformade kupoler och inom kyrkomurar där århundradens ryska självhärskare blivit krönta, levde den nye härskaren ett mycket enkelt liv. Rummen bredvid hans våning luktade katt och karbolsyra. Han delade våningen med Krupskaja, sin syster Marja och deras tjänsteflicka. De åto på tsarens silver och porslin, men deras mat var ganska fadd och ofta otillräcklig. Trots deras röda kaviar, smör allt emellanåt, ost och geléer var det ett magert kosthåll, jämfört med vad en vanlig medborgare fick på bordet före revolutionen. Det fanns aldrig tillräckligt med ved att värma upp rummen ordentligt eller tillräckligt många teskedar för deras gäster.

— Vi är goda revolutionärer, sade Lenin, men jag vet inte varför vi känner oss förpliktade att visa, att vi också står på höjden av utländsk kultur. För min egen del tvekar jag inte att förklara mig vara en barbar.

Lenin njöt av att inkognito söka kontakt med det enkla folket i Moskva och pratade med mannen på gatan, vanliga arbetare och bönder för att få deras ärliga åsikt om bolsjevikernas politik. Han for ofta utanför staden för att få prata med enkla människor. En gång, när han jagade i skogarna i närheten av Moskva, träffade han på en gammal man, som plockade svamp.

— Hur går det, farfar? frågade Lenin. Har du hittat tillräckligt med svamp?

— Åt helvete med bolsjevikerna! svarade den gamle. Under deras styre växer det inte ens svamp.

— Vafalls? Tycker du inte om den nya regeringen?

— Varför skulle jag tycka om den? Dom har stulit och förstört allting.

— Vänta, vänta, gubbe lilla, svarade Lenin; när vi bygger våra fabriker, får vi tillräckligt allesamman.

Korotov, som vid denna tid var Lenins sekreterare, beskriver hur Lenin försökte ”uppfostra” sina kommissarier. När någon av dem hade dabbat sig, kallades han till Lenin, som utan vidare ceremonier frågade: ”Erkänner du att du har fel?” Om vederbörande erkände, räckte Lenin honom penna och papper och beordrade honom att ”skriva en reprimand till sig själv”. Medarbetaren fick själv skriva ihop texten och Lenin skrev på: ”Publiceras såsom order”.

Eftersom sovjetregeringen inte förfogade över tillräckliga mängder konsumtionsvaror att byta mot spannmål från bönderna, utfärdade den den 10 maj 1918 en order om rekvisition av

spannmål från ”rika” bönder. En månad senare, den 11 juni, skapades de s. k. ”fattigkommittéerna” för att genomföra dekretet i alla byar. En otäck atmosfär av misstänksamhet, spionage och angiveri uppstod bland bönderna. Grannar spionerade på varandra. Bönder slaktade sin boskap och vägrade att beså sin jord, hellre än de överlämnade sina livsmedelsförråd till regeringen. Och landsbygden sjöd av lokala oroligheter, som krossades genom tjeatruppers straffexpeditioner.

Det fullkomliga undertryckandet av all medborgarfrihet, upplösningen av konstituerande församlingen, tjeaterrorn och Kartagofreden i Brest-Litovsk — som berövade Ryssland dess rikaste områden — framkallade växande upprorsstämningar bland det ryska folkets alla skikt.

De Petrogradregementen, som störtat Kerenskij, stodo på gränsen till ett nytt uppror och måste avväpnas, vilket också skedde med lantvärn- och flottförband. De lettiska skarpskyttarna blevo den enda reguljära armé, på vilken Lenin med fullkomlig säkerhet kunde

”Varje gång sovjeten befann sig i ett kritiskt läge, kallade Lenin in letterna”, berättar f. d. justitiekommissarien P. Stutjka. ”Enligt hans uppfattning var det enda förband av armén, som man kunde lita på, den lettiska divisionen.”

Efter upplösningen av konstituerande församlingen höjde alla politiska partier utom socialrevolutionära vänstern upprorsfanan mot Lenins diktatur. Enskilda medlemmar av de socialistiska och demokratiska partierna bildade ett block, som kallades ”Ligan för Rysslands pånyttfödelse”, medan konservativa och reaktionära grupper organiserade det s. k. ”Högercentrum”.

På våren 1918 trädde Högercentrum, vars medlemmar alltid voro mer eller mindre tyskvänliga, i hemliga förhandlingar med tyska representanter i Petrograd och Moskva; de hoppades på tysk hjälp för att störta Lenin och återupprätta dynastin.

Ligan för Rysslands pånyttfödelse hoppades å andra sidan på Englands, Frankrikes och Förenta staternas stöd och gjorde en officiell framställning till dessa länder att återupprätta en allierad front i Ryssland. Deras förhoppning var att de genom att skapa en ny östfront skulle kunna hindra Tyskland från att lägga beslag på Ukrainas brödsäd och från att överföra sina trupper till västfronten. Genom att Brest-Litovskfreden annullerades, skulle de avträdde områdena återförenas med Ryssland.

Intill fredsslutet i Brest-Litovsk väntade de allierade alltjämt, att sovjetregimen skulle bli tvungen att återupptaga kriget mot Tyskland. Och vissa amerikanska, brittiska och franska representanter trädde i underhandlingar med Trotskij om utvidgad militär hjälp från de allierade, för den händelse striderna återupptogs.

Sedan Brest-Litovskfreden undertecknats, blevo de allierade intresserade av förslaget från Ligan för Rysslands pånyttfödelse om återupplivande av östfronten. De allierades och ryssarnas planer stämde väl överens, men parternas syften voro olika. De allierade avsågo, som Förenta staternas regering uttryckte saken, att ”snarare utnyttja Ryssland än hjälpa landet”.

Vid denna tid bildades en ny grupp, ”Nationalcentrum”, som bestod av de liberala och konservativa element, som voro starkt tysk-fientliga; de trädde likaledes i förhandlingar med de allierades diplomater i Ryssland. I juni 1918 gingo de allierade genom franske ambassadören Noulens med på att skicka militära styrkor för att hjälpa dessa antibolsjevikiska förband att fortsätta striden mot Tyskland och mot sovjetregimen.

Tidigare hade japanerna landsatt flera truppavdelningar i Vladivostok och på andra strategiska punkter i Sibirien, där väldiga förråd av allierad ammunition och råvaror funnos upplagrade. I

Sibirien funnos också talrika tyska och österrikiska krigsfångar. Officiellt handlade japanerna på detta sätt för att förhindra tyskarna från att få tillgång till dessa förråd och utnyttja krigsfångarna. I verkligheten fanns det skäl att tro, att japanerna tänkte stanna. Brittiska, franska och amerikanska trupper landsattes i Vladivostok i juli 1918 för att motverka japanerna. Större delen av dessa truppstyrkor stannade i närheten av hamnstaden. Omkring samma tid landstego brittiska och amerikanska förband i Murmansk och Archangelsk. Efter Brest-Litovskfreden beordrade det allierade kommandot den tjeckoslovakiska legionen av krigsfångar, som hade slagits såsom frivilliga i ryska armén, att bege sig till Frankrike via Sibirien och Stilla havet. Därpå meddelade Berlin sovjetregeringen, att Tyskland skulle betrakta det som ett brott mot fördraget, om tjeckerna tillätos passera.

Trotskij, som var krigskommissarie, gav order att legionen skulle avväpnas. Den 26 maj gjordes ett försök att verkställa denna order; tjeckerna, som nu befunno sig i Volgatrakten, gjorde då myteri och häktade sovjetjänstemännen på platsen.

När Lenin fick telegrafisk rapport om det tjeckiska myteriet, blev han ytterligt upphetsad. Kabinettsammanträdet avbröts, och en bolsjevikisk kraftkarl, Rosenholtz, avsändes till Volga, utrustad med fullmakt in blanco.

Den 8 juni slöto sig arbetare och soldater, som tillhörde social-revolutionära partiet, till tjeckerna. Och en kommitté av ”medlemmar av allryska konstituerande församlingen” bildades, som började organisera en frivillig folkarmé. Kosacker från Ural förenade sina krafter med tjeckerna och folkarmén. På kort tid var hela det väldiga området från Samara vid Volga till Vladivostok vid Stilla havet i antibolsjevikiska arméers händer. Samtidigt höllos Ukraina och andra delar av Sydryssland besatta av tyska och österrikiska trupper.

I Dontrakten organiserade generalerna Alexejev och Kornilov, båda f. d. överbefälhavare över ryska armén, en vit arme. I januari 1918 räknade deras styrkor 3 000 man. För att krossa denna styrka skickade bolsjevikerna fram en armé på 10 000 man. Eftersom bondebefolkningen i trakten inte gillade generalernas program, tvungos deras trupper att retirera till stepperna. General Kornilov själv stupade under strid.

Två månader senare organiserade återstoden av den frivilliga armén, som räknade omkring 1 000 man, en ny offensiv och kunde denna gång rekrytera styrkor bland kosackerna. I juni ökades deras antal till 12 000; i juli till 30 000. I oktober 1918 hade denna armé svällt ut till 100 000 och den höll en över 300 km lång front under befäl av general Denikin.

Den 5 juli 1918 inledde en grupp officerare under befäl av Boris Savinkov ett uppror i Jaroslav, c:a 25 mil från Moskva. De sovjetstyrkor, som skickades ut emot honom, tycktes dömda till nederlag, tills ett detachment tyska krigsfångar kom till deras hjälp. Den 21 juli kapitulerade Savinkovs officerare inför en kommitté av tyska krigsfångar. Trots löfte att officerarna skulle behandlas som Tysklands krigsfångar, överlämnades Savinkovs officerare till sovjetmyndigheterna, som avrättade 428 av dem.

På sommaren 1918 iscensatte den socialrevolutionära vänstern den enda icke-bolsjevikiska grupp som hade stött Lenin och deltagit i sovjetregeringen — också ett uppror. De framlade för sovjetkongressen ett program i fem punkter, som krävde 1) avskaffande av patrullerna för spannmålsrekvisition; 2) upplösning av den stående Röda armén; 3) avskaffande av Dzerzjinskijs hemliga polis, Tjeka; 4) fred med tjeckoslovakiska legionen; 5) en förklaring om guerillakrig mot Tyskland.

Lenin förkastade blankt dessa krav och beordrade häktning av några av de ledande socialrevolutionärerna. I maskopi med åtskilliga tyskfiendliga tjeckamän uppgerde

vänstersocialrevolutionärerna därefter en plan för väpnad resning i förening med terroristdåd mot tyska diplomatiska representanter i Ryssland. Den 6 juli 1918 mördade den socialrevolutionäre vänstermannen Blumkin, som var utrustad med tjejkans legitimationshandlingar, greve Mirbach, den tyske ambassadören i Moskva.

Med stöd av flera kompanier soldater och ett upproriskt tje kadetachment häktade vänstersocialrevolutionärerna därefter Dzerzjinskij och besatte ett antal offentliga byggnader, däribland telegrafstationen i Moskva. Telegram avsändes genast till alla delar av landet, i vilka folket uppmanades att resa sig.

Lenin, som alltjämt hade telefonnätet till sitt förfogande, handlade snabbt. Han mobiliserade Moskvas kommunistiska arbetare under ledning av sitt trogna lettiska garde, och med deras hjälp återställdes snart ordningen i Moskva. Dzerzjinskij befriades utan att ha lidit någon skada.

I landsorten var läget fortfarande farligt på grund av att den socialrevolutionära vänstern hade anhängare bland bönderna. Till Stalin i Tsaritsyn (numera Stalingrad) skickade Lenin följande meddelande:

Vi skall likvidera detta uppror i kväll, hänsynslöst, och säga folket sanningen: — Vi står en hårsman från krig ... Det är nödvändigt att överallt krossa dessa eländiga och hysteriska äventyrare, som blivit redskap i kontrarevolutionärernas händer.

Härpå svarade Stalin:

Vad beträffar hysterikerna, kan du vara övertygad om att vi inte skall darra på handen. Vi skall behandla fienderna så som fiender bör behandlas.

Mordet på greve Mirbach medförde stränga protester från Berlin. Sovjetregeringen utlovade en undersökning och snabb bestraffning av mördaren, men Blumkin blev inte infångad. I syfte att blidka tyskarnas vrede gav Lenin order att avrätta omkring 20 personer ur socialrevolutionära vänstern, som hölls som gisslan.

”Vi upptar ett internt lån av våra 'kamrater' socialrevolutionärerna”, sade Lenin till Krassin; ”på så sätt räddar vi vår 'oskuld' och gagnar samtidigt våra intressen.”

Under tiden företog sig vänstersocialrevolutionären Muravjev, som fortfarande nominellt var överbefälhavare för Röda armén, att i ett telegram till Berlin den 11 juli 1918 ”förklara krig” mot Tyskland och beordrade sina trupper att rycka fram mot Moskva. Innan hans order kunde verkställas, dödades Murajev av en bolsjevikisk kommissarie. Med hans död bröt även detta uppror samman. Men Moskva och Petrograd voro fortfarande avskurna från större delen av det centrala Ryssland, Sibirien, Ukraina, Krim och Kaukasus.

Medan tjecker och bolsjevikiker slogos i Uralbergen, avrättades exkejsare Nikolaus och hans familj i Jekaterinburg den 16 juli 1918. De hade ställts under arrest omedelbart efter marsrevolutionen och förvisats till Tsarskoje Selo. I juli 1917, då de bolsjevikiska strömningarna framträdde i Petrograd, hade provisoriska regeringen skickat dem till Tobolsk i Sibirien. I mars 1918 hade den bolsjevikiska organisationen i Uraldistriktet krävt att den forne kejsarens familj skulle flyttas till Jekaterinburg, där de skulle befinna sig i ”säkra händer”.

Kort efter Nikolaus, hans hustrus och barns ankomst till Jekaterinburg började den lokala sovjeten diskutera deras avrättning.

Majoriteten vägrade emellertid att ta på sig ansvaret utan Moskvas godkännande. Bolsjevikledaren på orten, Golosjkin, skickades i väg för att avgöra Romanovernas öde.

Till att börja med diskuterade centralkommittén, huruvida det var tillrådligt att hålla en offentlig

rättegång i Jekaterinburg; men det ömtåliga militära läget gjorde, att denna plan måste överges. Tjeckoslovakiska legionen närmade sig Jekaterinburg. Domen blev döden för Nikolaus och hans familj och förstöring av liken ”för att inte ge kontrarevolutionärerna tillfälle att använda tsarens 'ben' för att spela på massornas okunnighet och vidskepelse”. En särskild kommission tillsattes för att utföra denna order:

Den 16 juli, skriver Bykov, en av kommissarierna i Ural, sammanträdde de personer, som utsetts att verkställa domen över Romanoverna, i ett rum i kommandantens hus i Ipatjev, där tsarens familj bodde. Det beslöts att hela familjen skulle föras ned i källaren, där domen skulle verkställas. Intill sista ögonblicket visste Romanovs ingenting om att de skulle avrättas. Vid midnatt väcktes de, fingo order att kläda på sig och gå ned i källaren. För att inte väcka deras misstankar sades det, att ett ”vitt” angrepp mot huset väntades under natten. Alla övriga invånare i huset beordrades att också infinna sig i källaren. När alla voro samlade, upplästes domen för dem, och alla elva medlemmarna av familjen Romanov, Nikolaus, hans hustru, hans son Alexej, hans fyra döttrar och medlemmarna av hans svit skötes på stället.

Liken sveptes i filter, kastades på en lastbil och kördes till en övergiven gruvgång flera kilometer utanför staden. Där fingo de ligga så länge. Nästa morgon började arbetet med att förinta dem. Denna uppgift var inte fullgjord förrän på eftermiddagen den 18 juli.

Uppdraget utfördes av ett detachment lettiska tjekister under befäl av Jurovskij, medlem av Uralsovjeten. Liken hackades i stycken med yxor, dränktes i bensin och svavelsyra och brändes. De förkolnade resterna tömdes i ett kärr ett stycke från gruvan, och torven revs upp och täcktes med mossa och löv för att dölja alla spår.

”Sovjetmakten”, skrev Bykov senare, ”likviderade Romanoverna på ett ovanligt sätt. Sovjetmakten visade vid detta tillfälle sin ytterst demokratiska natur. Den gjorde inget undantag för den all-ryske mördaren och sköt honom som man skjuter en vanlig bandit.”

Avrättningen tillkännagavs officiellt inför Sovnarkom av Sverlov den 18 juli, en dag efter det att Lenin fått mottaga en fullständig rapport per direkt telegram.

Sovnarkom var mitt uppe i en diskussion om ett utkast till ett nytt hälsovårdsdekret. Kommissarien för folkhälsan Semasjko höll ett anförande, då Sverdlov steg in i rummet och satte sig i närheten av Lenin. När Semasjko hade slutat, viskade Sverdlov något till Lenin.

— Kamrat Sverdlov begär ordet för ett meddelande, sade Lenin.

— Jag önskar tillkännage, sade Sverdlov, att vi ha mottagit en rapport om att Nikolaus skjutits i Jekaterinburg i överensstämmelse med den lokala sovjetens beslut. Nikolaus tänkte rymma. Tjeckoslovakerna närmade sig staden. Centrala exekutivkommitténs presidium har beslutat godkänna denna åtgärd.

Ingen sade något.

— Låt oss nu fortsätta att gå igenom utkastet punkt för punkt, återtog Lenin. Folkkommisarierna råd återgick till Semasjkos hälsovårdsdekret.

Den 19 juli 1918 offentliggjorde *Izvestia* ett officiellt tillkännagivande om förre tsarens avrättning, i vilket det uppgavs, att ”Nikolaus Romanovs hustru och son skickats till ett säkert ställe”. Tydligen var utrotningen av förra tsaritsan, tsarevitj och hans fyra systrar en alltför otäck historia för allmänheten. Dessutom kunde ingen lagstiftning, inte ens den summariska revolutionära rättvisan, tillåta ”avrättning” av förre tsarens läkare, kokerska, kammarjungfru och upppassare.

Kvällen efter förre tsarens död avrättades sju andra medlemmar av familjen Romanov i en stad i

Ural. Storhertig Michail hade redan tidigare skjutits i Perm.

För Lenin framstod masslikvideringen av Romanoverna bara såsom ett uppfyllande av vad han hade skrivit åtskilliga år tidigare:

Om det i ett så kultiverat land som England, som aldrig känt ett mongoliskt ok, byråkratiskt förtryck eller en militärkasts godtyckliga välde, visade sig nödvändigt att halshugga en krönt rövare för att lära kungarna att vara ”konstitutionella” monarker, då är det i Ryssland nödvändigt att halshugga åtminstone ett hundratal Romanover

Hänsynslös och våldsamt framfart mot alla potentiella fiender var nu dagens lösen. ”Man gör sig löjlig”, skrev den framstående tjeckamannen Latsis i *Izvestia* den 23 augusti, ”när man fordrar, att vi skola hålla oss till lagar, som en gång i tiden ansågos heliga ... Att slakta alla dem som blivit sårade genom att deltaga i striden mot oss — sådan är inbördeskrigets lag.”

Tonen i dessa aktioner anslogs av Lenin i hans artikel ”Inbördeskrig i byarna”, som publicerades i augusti 1918:

Kulaken hyser ett vilt hat mot sovjetregimen och är beredd att strypa och massakrera hundratusentals arbetare. Vi veta mycket väl, att om kulakerna skulle få överhand, skulle de hänsynslöst slakta hundratusentals arbetare, sluta förbund med godsägarna och kapitalisterna, återinföra tukthusförhållanden för arbetarna, avskaffa 8-timmarsdagen och återigen ställa fabriker och verkstäder under kapitalisternas ok.

Någon tvekan kan inte komma i fråga. Kulakerna äro rabiata fiender till sovjetregimen. Antingen massakrera kulakerna väldiga massor av arbetare, eller också slå arbetarna hänsynslöst ned alla resningsförsök från den rovlystna kulakiska folkminoritetens sida mot de arbetandes styre. Det kan inte finnas någon medelväg.

Dessa vampyrer ha samlat godsen i sina händer; de hålla på att ånyo förslava de fattiga bönderna.

Hänsynslöst krig måste föras mot kulakerna! Död åt dem! Hat och förakt för de partier, som stödjade dem — socialrevolutionära högern, mensjevnikerna, och nu socialrevolutionära vänstern! Arbetarna måste krossa kulak-revolterna med järnhand, ty kulakerna ha bildat ett förbund med de utländska kapitalisterna mot de arbetande i sitt eget land.

I sina order till underordnade skrädde Lenin inte orden. Hans direktiv voro korta och krävde handling. Följande order av den 9 augusti 1918 är ett typiskt exempel:

Det är nödvändigt att organisera ett särskilt garde av väl utvalda, pålitliga män. De måste genomföra hänsynslös massterror mot kulaker, präster och vitgardister. Alla misstänkta personer böra hållas häktade i ett koncentrationsläger utanför staden. Straffexpeditionen bör utsändas genast. Telegraferas om utförandet av denna order.

LENIN, ordförande i Sovnarkom.

Två dagar senare skickade Lenin ytterligare ett telegram:

Gör alla ansträngningar och använd alla möjliga medel för att vid ned-släendet av resningarna intill sista kornet konfiskera alla brödsädesförråd, vilket bör göras samtidigt som upproren krossas. För att utföra detta skall i varje distrikt utväljas gisslan (tag inte gisslan hur som helst, utan utvälj dem efter namn) bland kulakerna, de rika och dem som förtrycka sina grannar, och ålägg dem att insamla, leverera och till myndigheterna överlämna alla brödsädesöverskott i distriktet. Gisslan svarar med sina liv för att deras uppgift utföres snabbt och grundligt.

LENIN, ordförande i Sovnarkom.

Lenin ansåg sådana åtgärder nödvändiga för att förverkliga sina mål. ”Att vi fört ut inbördeskriget till byarna”, skrev Lenin i sin polemik mot Karl Kautsky, ”är något vi framhålla

som en förtjänst.”

Nästan från början av sovjetregimen gingo rykten om sammansvärjningar mot Lenins liv, och allt eftersom hans regim tillgrip kraftigare undertryckningsåtgärder, ökades farhågorna för hans säkerhet. I januari hade en angripare, vars identitet inte kunde fastställas, skjutit på Lenins bil, men missat sitt mål; hans kula sårade lätt Platten, den f. d. schweiziska socialist som hade anslutit sig till kommunistpartiet.

Fredagen den 30 augusti 1918 skulle Lenin tala vid ett arbetarmöte i Moskva. Bland de sist anlända åhörarna i salen var en kvinna, som satt nära tribunen, lutade armbågarna mot bordet och lyssnade omsorgsfullt på varje ord, som sades, medan hon nervöst bolmade på den ena cigaretten efter den andra.

Lenin kom precis på klockslaget och talade några minuter. Sedan steg han ned från estraden, satte på sig hatt och rock och lämnade salen; åtskilliga arbetare gingo före och en stor folkhop följde efter honom. Den kedjerökande kvinnan gick samtidigt.

Lenin kom ut på byggnadens öppna gård, där en automobil stod och väntade på honom. Vid dörren antastades han av samma kvinna, som ställde några frågor till honom. Medan han gick mot sin väntande bil försökte Lenin att besvara hennes frågor. Han hade ena foten på steget, då hon avlossade tre skott emot honom på nära håll, bara några fots avstånd. Lenin sjönk till marken. ”De har dödat Lenin!” skrek någon. Den upphetsade folkmassan trängde fram, men skingrades sedan i förvirring. Men Lenin kom åter på benen och begärde att bli körd hem. Med hjälp av chauffören och några åskådare stapplade han in i bilen och satte sig på sin vanliga plats. Bilen susade med självmördarfart mot Kreml.

Ungefär halvvägs dit, berättar hans chaufför, kollapsade han i baksätet. Han jämrade sig inte, stönade inte — han gav faktiskt inget ljud alls ifrån sig. Hans ansikte var blekt. Den kamrat, som satt bredvid honom, stödde honom. Till slut kommo vi till Kreml. Alla tre hjälpte vi Lenin ut ur bilen. Han gick tungt, lutade sig emot oss och hade tydligen smärtor, men fortfarande yttrade han inte ett ord. Vi frågade honom: — Skall vi bära er? Han vägrade. Vi bönföllo honom att låta oss bära in honom, men han ville inte ge med sig och sade: — Jag går själv. Sedan vände han sig till mig och sade: — Tag av mig rocken, så kommer jag att känna mig bättre.

Jag tog av honom rocken; han stödde sig återigen på oss och började gå uppför vindeltrappan till tredje våningen. Han sade inte ett ord, medan han gick uppför trapporna. Vi kommo till dörren, ringde på dörrklockan, och de öppnade dörren åt oss. Jag ledde in Lenin i sängkammaren och lade honom på hans säng. Jag försökte att ta av honom skjortan, men kunde inte. Jag måste skära sönder den.

Hans tillstånd var inte så allvarligt som det först föreföll, trots att en kula gått igenom halsen och en annan genom nyckelbenet. Kvinnan, som hade skjutit Lenin, infångades några kvarter från platsen. Hon stod och lutade sig emot ett träd och andades tungt. I ena handen höll hon en paraply, i den andra en portfölj. Hon fördes till Lubjanka sent på kvällen. Vid tjekeförhöret skrev hon:

Mitt namn är Fanja Kaplan ... I dag sköt jag på Lenin. Jag gjorde det av egen fri vilja. Jag kommer inte att tala om av vem jag fick revolvern. Jag tänker inte lämna några detaljer ... Jag hade för länge sedan beslutat mig för att döda Lenin. Jag betraktar honom som en förrädare mot revolutionen ... Jag blev landsförvist till Akatoj för deltagande i ett mordförsök mot en tsaristisk ämbetsman i Kiev. Jag tillbringade elva år i en straffarbetsanstalt ... Efter revolutionen frigavs jag ... Jag var anhängare av konstituerande församlingen och jag är det fortfarande ... Mina föräldrar leva i Förenta staterna. De emigrerade 1911. Jag har fyra bröder och två systrar. De äro alla arbetare. Jag fick min uppfostran hemma. Jag sköt på Lenin.

Samma dag som Fanja Kaplan försökte döda Lenin, mördade en ung judisk student vid namn

Leonid Kanegiesser i Petrograd chefen för Petrogradtj ekan, Uritskij.

Mordet på Uritskij och attentatet mot Lenin följdes av en period av otyglad terror i Petrograd, band ur Röda armén finkammade gatorna på jakt efter borgare och intellektuella. Endast kommunister och tjänstemän på betydelsefullare poster kände sig trygga. Häktningarna gjordes spontant, inga frågor framställdes och ingen pardon gavs.

Zinovjev kunde säga till soldatmassorna: ”Bourgeoisien dödar enstaka individer, men vi dödar hela klasser”. Upphetsade av sådana paroller ägnade sig soldaterna åt sitt blodiga värv med fördubblad energi. Kanegiesser, Uritskijs mördare, dödades utan rättegång, och Kronstadts matroser släpade bränsle till inbördeskrigets bål genom att skjuta närmare femhundra av de personer ur borgarklassen, som höllos som gisslan i Östersjöfästet.

Inrikeskommissarien G. Petrovskij utsände följande order till alla lokala sovjetter:

... Sentimentalitet och släpphänthet måste få ett slut. Alla socialrevolutionärer på högerflygeln, som äro kända för de lokala sovjetmyndigheterna, böra omedelbart inmanas i häkte. Gisslan bör i stort antal tagas bland borgare och i officerskretsar. Den minsta antydan till motstånd eller minsta åtgärd från vitgardisternas sida bör utan tvekan besvaras med massavrättningar. Den lokala sovjetens exekutivkommitté bör utveckla särskild initiativkraft i detta hänseende.

Bolsjevikpressen återgav endast partiledningens känslor, då den krävde blod. ”För en enda av våra kämpars liv måste tusental av våra fiender plikta med livet!” utropade Krasnaja Gazeta i Petrograd:

Nu får det vara nog! Vi ha nojsat med dem alldeles för länge! Våra fiender äro skoningslösa. Låt oss också vara skoningslösa! Låt oss lära bourgeoisien en blodig läxa för att en gång för alla hos dem krossa varje tanke på våldsåtgärder mot de levande! Kamrater, matroser, arbetare och soldater, förinta resterna av det vita gardet och bourgeoisien, så att ingenting återstår av dem. Död åt bourgeoisien! Dagens fältrop skall vara:

Död åt bourgeoisien!

Och *Pravda* i Moskva skrev den 31 augusti 1918:

Arbetare! Om ni inte förinta bourgeoisien nu, kommer den att förinta er. Bered er för ett massangrepp mot revolutionens fiender. Vi måste utrota bourgeoisien, precis som skedde med arméofficerarna, och utplåna alla, som äro skadliga för revolutionen. Från och med nu kommer arbetarklassens sång att vara en sång om hat och hämnd, ännu mera skräckinjagande än den hatsång, som i Tyskland sjunges mot England. Kontrarevolutionen, denna rasande galna hund, måste förintas en gång för alla!

T. o. m. före attentatet mot Lenin hade *Pravda* den 4 augusti 1918 i en ”Katekes för en klassmedveten proletär” predikat massterror mot sovjetregimens fiender:

Arbetare och fattiga, hugg tag i geväret, lär er att skjuta, var beredda på kulakernas och vitgardisternas uppror. Ställ upp dem som agitera mot sovjetmakten mot väggen. Tio kulor i envar som höjer sin hand emot den! ...

Borgarklassen är vår evige fiende, som ständigt borrar inifrån. Kapitalets välde kommer att dö med den siste kapitalistens, adelsmannens, prästens och arméofficerens sista andedrag.

Den 2 september skötes 46 män och kvinnor på order av tjekan i Nizjnij Novgorod. ”För varje kommunist som dödas och för varje attentat mot en kommunist liv”, lovade *Arbetare- och Bondetidningen* i Nizjnij Novgorod, ”skola vi kräva döden för bourgeoisiens levande gisslan, ty våra mördade martyrs och våra sårades blod ropar efter hämnd.”

På några få dagar sköt tjekan i Petrograd 512 personer, som tagits som gisslan.

Severnaja Gazeta, Petrogradsovjetens officiella organ, refererade i sin kvällsupplaga den 18 september ett möte, som sovjeten i första stadsdistriktet i Petrograd hållit för att diskutera det allmänna politiska läget. Under mötets gång förklarade Zinovjev, som var ledare för Petrogradkommunen:

— För att besegra våra fiender måste vi hålla oss med en egen, socialistisk militarism. Vi måste vinna över på vår sida nittio miljoner av de hundra miljoner invånare, som finnas i det sovjetstyrda Ryssland. Vad återstoden beträffar, har vi ingenting att säga till dem; de måste förintas.

Efter anföranden av andra medlemmar godkändes en resolution, som innehöll följande sats:

Mötet hälsar med tillfredsställelse, att MASSTERROR tillämpas mot de vita gardena och högre borgerliga klasserna och förklarar, att varje attentat mot någon av våra ledares liv kommer att medföra, att proletariatet skjuter, inte som nu bara hundratals, utan tusentals vitgardister, bankdirektörer, fabriksägare, kadetter och socialrevolutionära ”högermän”.

Under rubriken ”Den röda terrorn” meddelar samma tidning:

Astrachan har den utomordentliga kommittén skjutit tio ”höger”-socialrevolutionärer, som voro inblandade i en komplott mot sovjetmakten. I Perm ha 1 samband med mordet på Uritskij och såsom vedergällning för attentatet mot Lenin femtio personer av gisslan ur borgarklassen och de vita gardena skjutits.

Nästa nummer av *Severnaja Kommuna* (19 sept.) meddelade:

Borisoglebsk, den 16 september. För försök att organisera en oppositionsrörelse mot sovjetregimen ha nio kontrarevolutionärer skjutits, nämligen två rika godsägare, sex köpmän och spannmålmagnaten på orten, Vasilijev.

Jaroslav: I hela Jaroslavprovinsen har en noggrann registrering av bourgeoisien och dess anhängare organiserats. Personer med uppenbart antisovjetiska tendenser skjutas. (Enligt *Izvestia* skötes 300 personer i Jaroslav.) Misstänkta personer interneras i koncentrationsläger; icke-arbetande befolkningsskikt underkastas tvångsarbete.

I *Penza* dödades vår kamrat Jegorov; 52 kontrarevolutionärer skötes som vedergällning ... Tjugo andra kontrarevolutionärer (mest officerare och präster) skötes i *Krasnoslobodsk*.

Sålunda inberättade ett enda nummer avrättning av 172 personer i två små landsortsstäder. *Izvestia* den 19 oktober, nr 28, innehöll ett referat av ett sammanträde med Utomordentliga kommissionens konferens.

Kamrat Bokij redogjorde i detalj för distriktskommissionens i Petrograd verksamhet sedan Allryska utomordentliga kommissionen evakuerades till Moskva. Sammanlagda antalet häktade uppgick till 6 220. Åttahundra hade skjutits.

Detta var de officiella siffrorna enbart för Petrograddistriktet och för en begränsad tidrymd.

Den 23 september 1918 skrev Krassin till sin hustru:

Efter mordet på Uritskij och attentatet mot Lenin genomgingo vi en period av s. k. ”terror”, en av nybolsjevikerens mest motbjudande åtgärder. C:a 600 å 700 personer skötes i Moskva och Petrograd; nio tiondelar av dem hade häktats fullkomligt på en höft eller enbart på misstanken att de hörde till socialrevolutionärernas högerflygel eller eljest voro kontrarevolutionärer. Ute i provinserna utvecklade sig detta till en rad vidriga intermezzon såsom masshäktningar och -avrättningar.

Det officiellt tillkännagivna syftet med den röda terrorn var att ”utrota bourgeoisien som klass”. Men så som tjekan tolkade begreppet ”bourgeoisie”, var det så elastiskt, att det åtminstone potentiellt omfattade alla icke-bolsjeviker. M. Latsis, en av tjekans chefer, skrev:

Vi utrota bourgeoisien som klass. Leta inte efter några bevis för att den ene eller andre i ord eller gärning har handlat emot sovjetregimens intressen. Den första fråga som bör ställas till den häktade är: — Vilken klass tillhör han, vilket är hans ursprung, vilken uppfostran har han fått och vilket yrke har han? Dessa frågor böra avgöra den anklagades öde. Detta är den väsentliga innebörden i den röda terrorn.

Ibland tillämpades ännu enklare kriterier, enligt vad sovjetjournalisten Sosnovskij berättar:

Jag kommer ihåg ett möte, som hölls i Moskvasovjetens högkvarter 1918. Den fråga, som diskuterades, var: ”Tjeka eller rättegång inför domstol?” Skäl framfördes för att bevisa, att rättegång inför domstol skyddar den oskyldige och förhindrar juridiska misstag. Å andra sidan återopades Latsis artikel för att visa, hur onödigt det var att rannsaka revolutionens fiender och att det räckte att bara känna till den anklagades namn, ursprung, uppfostran och yrke för att avgöra hans öde.

Då tog en arbetare från Lefertovkretsen vid namn Muzikin ordet och sade hetsigt:

— Varför skall man ens fråga om detta? Jag går raka vägen in i hans hus och tittar i grytorna. Om det finns kött i dom, då är han folkets fiende och bör ställas upp mot en vägg.

När Angelica Balabanov protesterade mot det skräckvälde hon hade bevittnat i Ukraina, lät Lenin med ett sardoniskt leende henne förstå, att hennes användbarhet i den bolsjevikiska sakens tjänst var i det närmaste slut.

När hon vid ett senare tillfälle uttryckte sin förtrytelse över avrättningen av en grupp mensjeviker, svarade Lenin: ”Begriper du inte, att om vi inte skjuter den här lilla klicken ledare, kan vi hamna i ett läge, där vi måste skjuta tiotusen arbetare?”

I ett tal, som Lenin under denna period höll inför tjekan, uttryckte han sin förvåning över protesterna mot att oskyldiga människor skötos. Vi lära av våra misstag. Det viktiga var att tjekan försåg diktaturen med näbbar och klor:

När jag studerar tjekans verksamhet, sade Lenin 1918, och samtidigt hör den myckna kritik, som riktas emot den, säger jag, att alltihop bara är småborgerligt munväder ...

Det är mycket möjligt, att icke önskvärda element utifrån trängt sig in i tjekan. Vi skall driva ut dem igen genom självkritik. Men vad som är viktigt ur vår synpunkt, det är detta faktum, att tjekan omsätter proletariets diktatur i praktiken, och i detta hänseende är den av oskattbart värde. Det finns ingen väg, utom makt och våld, att slå ned massornas utsugare. Detta är tjekans uppgift, och häri består den tjänst den gör proletariet.

Två år senare förklarade Martov i ett anförande vid det oberoende tyska socialistiska partiets kongress i Halle i Zinovjevs närvaro:

Såsom repressalier för mordet på Uritskij och attentatet mot Lenin -två handlingar, som organiserades av olika individer, kanske med några få personers medverkan — avrättades i Petrograd, den stad som Zinovjev styrde, inte mindre än 800 personer, vilka häktats långt tidigare och till största delen utgjordes av officerare, som inte hade någonting att göra med dessa dåd och som inte höllos häktade för något slags kontrarevolutionär verksamhet utan på grund Av sin föregivna opposition mot revolutionen. (Rörelse i salen. Rop riktade till Zinovjev: ”Bödel! Bandit!”)

En förteckning på dessa offer offentliggjordes i *Izvestia* vid denna tidpunkt, och Zinovjev kan inte förneka fakta. Bland de avrättade var händelsevis en medlem av vårt parti, en metallarbetare, Krakowsky. (Utrop av protester och förbittring.) Inte heller kan Zinovjev förneka, att liknande massakrer utfördes i alla Rysslands städer på direkt uppmaning av centralregeringen i ett cirkulär, som utsändes av Petrovskij, inrikeskommissarien...

Det blotta faktum, att hustrurna till politiska motståndare — låt vara att dessa motståndare äro kontrarevolutionärer — eller deras söner tagas som gisslan och att denna gisslan vid många tillfällen

skjutits till hämnd för handlingar, som respektive makar eller fäder begått, är bevis nog för terrorns omfattning.

Den bolsjevikiska *Röda Svärdet* skrev den 18 augusti 1919:

Vi företräda en ny moral. Vår humanism är absolut, ty dess grundval är önskan att avskaffa allt förtryck och tyranni. För oss är allt tillåtet, ty vi äro de första i världen som höja svärdet, inte i syfte att förslava och förtrycka, utan i frihetens namn och för att befria från slaveri. Vi föra inte krig mot individer. Vi försöka förinta bourgeoisien som klass.

I oktober 1918 hade Lenin salvelsefullt bestritt de anklagelser för terrorism, som riktades mot bolsjevikerna. Han hade förklarat, att Kautsky och ”alla den gula internationalens hjältar ljuga om Sovjetryssland i fråga om terrorism och demokrati”. Och vid den sjunde sovjetkongressen sade han: ”Terrorn påtvangs oss ... Folk glömmet, att terrorismen framkallades genom invasionen av de allierades världsmakt.” Det faktiska händelseförloppet under denna period vederlägger detta försvar.

*

Lenins arbetsdag började vid denna tid kl. 11 f. m. och slutade ofta kl. 6 följande morgon. Han steg upp vid tiotiden; vid elvatiden satt han vid sitt skrivbord och läste tidningarna. Besök och konferenser följde sedan enligt schema. En svart tavla i hans arbetsrum redovisade alla för dagen bestämda sammanträden; alla besök voro underkastade tidsbegränsning. Kl. 4 lämnade Lenin kontoret för att äta middag. Kl. 7 bevistade han kabinetets överläggningar. Under mellantiden skötte han ärenden per telefon.

Ofta brukade Lenin avbryta sin måltid och telefonera till sin sekreterare:

— Hur är det nu, kamrat Dmitrijev, är kommissarierna där?

— Hittills har bara tre av dem kommit.

— Det räcker inte. Klockan är fem i sju. Vi måste raska på!

När Sovnarkoms sammanträden slutade — vanligen klockan ett eller två på natten — var Lenin i regel den siste, som gick, och alltid med samma avskedsord: ”Är det något viktigt, så ring upp mig”. Hemkommen till våningen fortsatte han att arbeta till fem eller sex på morgonen.

Lenin var en skicklig ordförande, som inte tillät diskussionen att rinna ut i meningsutbyten om oviktiga detaljer. Tio minuter var det mesta som medgavs per talare även för de viktigaste frågor. Men om någon särskilt viktig punkt kom upp, brukade han börja att snabbt göra anteckningar.

Nyckelorden i hans anteckningar voro alltid understrukna med två eller tre streck, och det beslut, som slutligen fattades, markerades med ett lodrätt streck. Han brukade plötsligt avbryta de talande och börja läsa upp det han hade kastat ned: sitt utkast till en resolution eller ett dekret eller ett ändringsförslag till den lag, som stod under diskussion.

Arbete stimulerade Lenins krafter. Det var han, framhåller Mstislavskij, som lugnade sina kollegers slitna nerver. Han nämner sammanträden i försvarsrådet, där medlemmarna efter en dags hårt arbete med kanske sextio ekonomiska och militära frågor ”ofta visade tecken på trötthet och irritation, vilket naturligtvis satte spår i diskussionen. Lenins friska, smittande skratt tjänstgjorde vanligen som stimulans vid sådana tillfällen. Han tyckte det var roligt med dessa sammanträden och föreföll ivrig att inte missa det minsta tillfälle att få skratta. Hans goda humör meddelade sig omedelbart till de andra medlemmarna, och spänningen i atmosfären lättade.”

Männen omkring Lenin, som sysslade med att skapa om en värld, blevo ibland behandlade som

skolpojkar. Rökning var förbjuden, eftersom Lenin inte kunde tåla det. Men eftersom rökning var en nödvändighet för en del av dem, ”fingo rökarna använda en ventil, en person åt gången”, säger Mstislavskij:

Om några utlänningar hade varit närvarande vid dessa sammanträden, skulle de säkert haft roligt åt att se folkkommissarierna gå fram till ventilen med sina cigaretter som smygrökande pojkar, dra några bloss och sedan återvända till sin plats.. Ibland stod det flera stycken i rad och väntade på att få använda ventilen, och då började ofta ett viskande samtal, som naturligtvis störde sammanträdet. Till slut måste Lenin skingra kön av röksugna.

Ehuru Lenin var en kärleksfull son och broder, bedömde han sin familj lika kyligt som sina vänner och kolleger. Endast i fråga om hans broder Alexander, som dött martyrdöden, och hans syster Anna gick kärleken hand i hand med respekt. Om Anna brukade han säga: ”Det är en kvinna med huvudet på skaft. Som bönderna säger: hon är en riktig karl. Men hon gjorde en oförlåtlig dumhet, när hon gifte sig med den där klumpedunsen Mark (Elizarov). Naturligtvis trampar hon på honom.”

”Vad Manja (Marja) beträffar, kommer hon aldrig att sätta världen i brand”, bekände han. I fråga om sin yngre bror Dmitrij anmärkte Lenin en gång till en god vän:

— Kommer du ihåg hur Jersjov i sin saga beskriver den tredje brodern?

”Den förste var en klok pojke.

Den andre gick an.

Den tredje var bara en tok.”

När Dmitrij utan Lenins vetskap utnämndes till en hög post på Krim, blev han mycket misslynt och sade till Krassin:

”Dom idioterna försöker tydligen ställa sig in hos mig genom att utnämna Mitia (Dmitrij). De ha inte lagt märke till att fastän vi bägge lystrar till samma namn, så är han ingenting annat än en vanlig fjant, som bara duger till att knapra på litterära sötsaker.”

*

Berzin, en av Lenins närmaste vänner, skildrar hur Lenin under de hektiska dagarna den första vintern han satt vid makten fortfarande kom ihåg vännens lilla dotter Maja och bad, att hon skulle hälsa på honom. När besökarna anlände, blev Lenin den sjuåriga flickans lekkamrat:

Vladimir Ilitj började ett långt och fullkomligt allvarligt samtal med flickan. Bägge två talade mycket ivrigt. Jag vet inte vad de talade om. Sedan började de leka kurragömma, och den scen jag såg framför mig var följande:

Nadjezda Konstantinova (Krupskaja) och jag sutto och pratade vid bordet; en sjuårs flicka stod i ett hörn och blundade, och Vladimir Ilitj gick omkring och letade efter ett gömställe.

Till att börja med lekte de riktigt lugnt och stilla, gömde sig bakom skänken, skåpet eller draperierna. Men snart voro alla de lättfunna gömställena förbrukade.

Flickan letade överallt, men kunde inte hitta sin kamrat. Då fick hon se hans skor sticka fram under soffan. Hon hoppade upp och började hala fram ”farbror” ur hans lya. Vi hörde ett högt barntjut och Vladimir Ilitjs glada, belåtna skratt.

Presidenten i Sovnarkom såg ganska snopen ut. Han trodde att han hade gömt sig på ett säkert ställe, men Maja hittade honom i alla fall. Innan hon gick, inledde Maja ett långt och allvarligt samtal med Vladimir Ilitj. Jag kan inte svära på varje bokstav, men jag har ett obestämt minne av ungefär följande samtal:

— Är du bolsjevik? frågade mansrösten.

— Naturligtvis. De är emot kriget. Det är jag också.

Lenin åt alltid middag precis kl. 4 och uppfostrade alla sina medarbetare att äta vid samma tid varje dag. ”Men kan arbeta och vila när som helst”, brukade han säga, ”men middagen måste man äta regelbundet på samma klockslag!” Han såg till att hans hustru, som innehade befattningen som vice folkkommissarie för undervisningen, också åt middag i rätt tid. Varje dag skickade Lenin sin chaufför att hämta henne och instruerade honom: ”Vänta inte tills hon kommer ner, utan gå upp i tjänsterummet och fordra att hon genast kommer hem till middagen”.

Krupskajas läkare konstaterade en gång att hon led av en allvarlig förkylning och var utmattad av överansträngning; han ordinerade henne två veckors vila, men hon vägrade att lyda. Doktorn ”rapporterade henne” till hennes make och Lenin beordrade i sin egenskap av regeringschef ”vice folkkommissarien för folkundervisningen, kamrat Krupskaja, att taga två veckors vila”. Krupskaja var tvungen att lyda.

Lenins syster Anna hälsade ofta på honom med make och barn. Han tog alltid hjärtligt emot dem och försökte få dem att stanna så länge som möjligt. De brukade ge sig ut i skogen och plocka svamp eller göra roddturer eller spela krocket.

*

1918 lanserade Lenin en ”ofullständig” kommunistisk politik. I mars påbjöds nationalisering av handeln. Inför sjunde partikongressen förklarade han att industriarbetarna och bönderna utan jord måste hjälpa till att bygga upp kommunismen på den grundläggande principen: ”Från envar efter förmåga, åt envar efter behov”. Kommunismen måste grundas på slopande av mellanhänderna. Systemet med enskild handel måste avskaffas. Produktionen skulle inriktas efter de sociala behoven, lovade han.

Det fanns speciella anledningar att socialisera handeln. Bönderna, som voro ovilliga att sälja sin spannmål mot värdelösa papperspengar, fordrade att få fabriksvaror. För att skaffa mat åt stadsbefolkningen måste regeringen organisera ett bytessystem mellan byarna och städerna. Kommittéer bildades i alla städer med mer än 10 000 invånare för att fastställa ortens pris för olika varor. Befintliga varulager inventerades. Handeln med helfabrikat lades under statskontroll. Men detta var inte nog. Den 8 oktober 1918 socialiserade regimen all inhemsk handel. Alla affärer, stora och små, stängdes och deras lager användes för byteshandel med bönderna.

Enligt Trotskij försäkrade Lenin 1918: ”Ni skall se att vi inom ett halvår skall upprätta socialismen i Ryssland”.

Lenin utarbetade också ett förslag till ett dekret, i vilket han i stora drag skisserade en plan för att tvinga alla arbetsdugliga män och kvinnor att tjäna statens intressen:

Varje arbetare, som arbetat 8 timmar under dagen, är pliktig att ägna tre timmar åt militära eller administrativa uppgifter.

Varje medlem av adeln eller de välbärgade klasserna (med inkomster icke understigande 500 rubel i månaden eller ägare till ett kapital av minst 1 500 rubel) förpliktas att skaffa sig en arbetsbok, i vilken skall antecknas, huruvida vederbörande fullgjort sina militära eller administrativa tjänsteåligganden. Anteckningar härom skola göras av fackföreningen, sovjeten eller röda gardets stab på orten. Välbärgade personer kunna erhålla en sådan bok mot betalning av 50 rubel.

Icke-arbetare, som inte tillhöra de burgna klasserna, skola också åläggas att skaffa en sådan bok, som de kunna erhålla för 5 rubel. För underlåtenhet att skaffa en sådan bok eller för falska anteckningar i densamma skall straff utmätas enligt krigslagarna.

Alla som inneha vapen måste skaffa sig licens för dessa, i första hand av huskommittén, i andra hand av de institutioner, som uppräknats härövan i mom. 2. Utan sådan licens skall det vara förbjudet att inneha vapen. För ohörsamhet mot denna lag skall den skyldige skjutas. Samma straff skall drabba alla som gömma undan livsmedel.

Detta dekret, som inte offentliggjordes vid denna tid, publicerades i bolsjevikpressen 1927.

När dekretet om den fullständiga socialiseringen av alla industriella och kommersiella företag promulgerades, bestod sovjetstaten i verkligheten bara av några kontor i Moskva och Petrograd, vilkas ledning hade föga praktisk erfarenhet. ”Planen” existerade huvudsakligen i Michail (Jurij) Larins hjärna.

Larin var en gammal mensjevik av högerfalangen, som hade bott i många år i Tyskland som korrespondent till liberala ryska tidningar. Under kriget bodde han i Köpenhamn och studerade den s. k. ”krigssocialismen” i Tyskland. Där blev han sålunda expert på planhushållning.

När Larin återvände till Ryssland efter marsrevolutionen, var han förespråkare för en omedelbar fred med Tyskland. Och av denna orsak slöt han sig till bolsjevikpartiet.

På sommaren gjorde Lenin Larin till chefsarkitekt för det socialistiska nybygget. Han var upphovsman till dekretet om socialisering av alla industriföretag, stora såväl som små. Han skapade — huvudsakligen på papperet — ett system av centrala organ för alla branscher inom industri och handel. Alla privatbutiker stängdes och varorna konfiskerades. Rysslands näringsliv var redan undergrävt av krig och inre strider; Larin förstörde vad som återstod.

När den icke-kommunistiske specialisten Lieberman avlade rapport till Lenin över det bedrövliga läge vari virkesbranschen råkat genom Larins dekret, avbröt Lenin honom med följande ord:

”Naturligtvis gör vi misstag, men det finns inga revolutioner där man inte gör misstag. Vi lär oss av våra misstag, men vi är glada att vi kan rätta till dem.”

Om Larins senaste dekret anmärkte Lenin:

”Vi håller på med att genomföra en revolution. Vår makt kanske inte räcker så länge, men dessa dekret kommer att ingå som en del av historien, och framtidens revolutionärer kommer att lära sig en del av dem. De kanske kan lära sig en del av Larins dekret, som ni anser vettlösa. Vi har Pariskommunens dekret framför oss som mönster!”

Befolkningen förbjöds att tillverka varor eller driva handel, och samtidigt var staten inte bara ur stånd att bygga nya industrier utan t. o. m. att driva dem som funnos. Att öppna en liten verkstad eller butik var förbjudet under hot att bli skjuten som ”kontrarevolutionär” eller spekulant. Men det fanns inte tillstymmelse till av staten organiserad affärsverksamhet. Ekonomisk katastrof blev följden. Råvarorna försvunno samtidigt med konsumtionsvaror och industriprodukter. Det lilla som fanns kvar på enskilda händer försvann från marknaden. Men fastän statens fabriker inte kunde få någonting, fanns det en aktiv svart börs, där en oerhörd spekulation florerade. Resultatet blev en förödande inflation. Och när städerna voro ur stånd att förse landsbygden med varor, vägrade bönderna att leverera spannmål och kött till städerna. En stor del av arbetarna i städerna, som kommit från byarna, övergävo de hungriga städerna. Städerna tömdes inte bara på arbetare, utan på alla som kunde uppdriva livsmedel i byarna. På grund av bristen på arbetare och råvaror slogo hundratals fabriker igen.

För att kunna livnära åtminstone den nödvändiga arbetarkadern och förvaltningspersonalen måste regimen skicka ut trupper i byarna att samla in bröd och spannmål med våld. Men bönderna gjorde motstånd, och beväpnade uppror utbröto. Bönderna utgjordes 1918-1919 till största delen av f. d. soldater, som hade återvänt från fronten med sina gevär, kulsprutor och granater. Sålunda

uppflammade ett brödkrig ute i byarna. Stadsborna kommo för att ta spannmål, men bönderna ville inte lämna den ifrån sig, eftersom papperspengarna inte hade något värde. Dessa tvångsrekvisitioner drevo hundratusentals bönder i armarna på kontrarevolutionen.

De härjade byarna slöto sig ofta till de antibolsjevikiska styrkorna. I Ukraina hörde man sägas, att bönderna stödde "bolsjevikerna" (som togo jorden från adeln), men voro motståndare till "kommunisterna", som skickade ut rekvisitionspatruller. Bönderna svarade också med sabotage och vägrade att producera. Odlingen minskades så att endast vad som behövdes för byns egen konsumtion såddes och skördades, men ingenting för städerna.

Vid ett sammanträde med arbets- och försvarsrådet föreslog den ovannämnde Lieberman att åtskilliga ton brödsäd och havre skulle anslås åt bönderna som i stället skulle leverera bränsle till städer och järnvägar. En av kommissarierna motsatte sig denna plan; han förklarade att detta skulle innebära en nedskärning av stadsarbetarnas redan magra brödranson.

Då tog Alexej Rykov, Sovnarkoms vice ordförande, till orda:

Vi är gudskelov i stånd att med hjälp av vårt revolutionära patos få våra arbetare och bönder att vänja sig vid att arbeta till och med utan bröd. Men olyckligtvis skulle vi inte kunna vänja våra hästar vid det. Ni kan förklara att hästarna är kontrarevolutionära, men ni kan inte bortse från faktum, och ni måste ge dem havre.

Rykov vände sig till Dzerzjinskij och sade:

Inte ens Felix Edmundovitj kan göra någonting åt saken. Han kan ju försöka skjuta några dussin hästar.

Lenin avslutade diskussionen och dikterade en order att utdela brödsäd och havre till bönderna.

I denna atmosfär av ekonomiskt kaos och ideligen uppblossande inbördeskrig fördjupade sig Lenin mer och mer i tjekans arbete. Samtidigt blev han allt nervösare och retligare. Enligt Naglovskij

förlorade han ofta all självbehärskning vid Sovnarkoms sammanträden. Detta hade aldrig hänt tidigare. Den gamle konspiratören Lenin höll tydligen på att bli utsliten, och detta berodde inte enbart på sjukdom. Ibland när man betraktade Lenins trötta ansikte med det spotska leendet, medan han lyssnade till rapporter eller utfärdade order, föreföll det som om Lenin insåg, vilka medelmåttor som utgjorde hans omgivning. Och hans trötta grimas tycktes säga: — Ja, med sån't material kommer vi aldrig upp ur det här träsket.

*

I november 1918 uppträdde plötsligt Roman Malinovskij, som Lenin 1915 rapporterat som död, i Moskva. Ingen visste säkert vad som hänt honom efter hans sista samtal med Lenin i Krakow efter hans avsägelse från duman. Den bolsjevikiske deputeraden Badajev skriver att han mobiliserades när kriget började och togs till fånga av tyskarna. Enligt en annan version skulle Malinovskij ha stått i ständig kontakt med Lenin, som anförtrorde honom uppdraget att bedriva bolsjevikisk propaganda bland ryska krigsfångar.

Nu ställdes han inför en bolsjevikisk revolutionsdomstol för att svara på samma anklagelser, som Lenin några år förut hade stämplat som förtal. Malinovskijs rättegång försiggick bakom slutna dörrar och Lenin var närvarande hela tiden. Malinovskij gjorde inget försök att bestrida de dokumenterade anklagelser, som riktades mot honom. Han talade om för domstolen, att då han avgick ur duman hade han avlagt full bekännelse inför Lenin. Men han försökte övertyga domstolen om att han varit ett offer för omständigheterna. Han hävdade att det hade varit en fruktansvärd personlig tragedi för honom att stå i ochranans tjänst. När han häktades första gången och erbjöds plats som polisagent, sade han, hade han först vägrat men till slut fallit undan,

då ochranan hotade att avslöja hans brottsliga förflutna. Malinovskij utnyttjade hela sin oratoriska skicklighet i ett sextimmars försvarstal. ”Jag begär inte nåd!” ropade han. ”Jag vet vad som väntar mig. Jag förtjänar det.”

— Varför glömde ni aldrig att lyfta er månadslön från ochranan, frågade rättens ordförande. Varför tog ni emot de sextusen rublerna i skadestånd? Ni var tydligen mer intresserad av pengarna än av er så kallade tragedi.

— Om jag hade vägrat att ta emot pengarna, skulle ochranan ha misstänkt mig för att driva dubbelspel, svarade Malinovskij. Jag var tvungen att bevisa min trohet.

— Men den hade ni ju redan visat genom att utlämna våra bästa kamrater till polisen, svarade domaren. Malinovskij teg.

Trots denna pose av ärlig självförebåelse och ånger, skriver Badajev, ljög Malinovskij i det mest avgörande ögonblicket i sitt liv. Enligt vittnesmål av Moskvaochranans ledare, som inte hade någon anledning att ljuga, hade Malinovskij, sedan han första gången häktats och förhörts av det kejsrerliga gendarmeriet, erbjudit sina tjänster som angivare. Det finns också bevis för att Malinovskij två eller tre år före sin första häktning frivilligt lämnade upplysningar till Petersburgsochranan.

Malinovskijs liv var en serie av brott, hans talanger, hans hjärna och hans vilja användes för ett enda syfte: att sälja sig så dyrt som möjligt dit där han kunde ställa till största möjliga skada för arbetarklassens frihetssträvanden. Han kommer att gå till historien som en av dess största förrädare.

Lenin satt mitt emot Malinovskij med huvudet böjt över bordet och gjorde anteckningar på ett block. Enligt ett bolsjevikiskt vittne, Olga Anikst, var det tydligt att Lenin genomkämpade en känslokonflikt. Han satt orörlig i samma ställning i timtal. När försvarsadvokaten sade, att om Malinovskij hade haft några vänner, som kunnat vägleda honom, hade han aldrig blivit spion, ryckte Lenin till, tittade upp på Malinovskij och nickade flera gånger.

När domen som löd på arkebusering lästes upp, började Malinovskij darra och hans ansikte förvreds av fruktan. Han hade uppenbarligen hoppats att Lenin skulle träda emellan. Det är möjligt att han blivit utlovad mild behandling, innan han rannsakades. Lenin själv tvekade. En delegation av bolsjevikiker från Petrograd, som bevistade rättegången, begärde att få vara närvarande vid avrättningen; de fruktade tydligen att Lenin skulle kunna ändra domen över denne *agents provocateur*, som en gång hade åtnjutit hans fulla förtroende. Nästa dag meddelade *Izvestia* att Malinovskij hade skjutits. Protokollen från rättegången blevo aldrig publicerade.

*

I en politisk rapport till centralkommittén krävde Lenin en ständig ökning av Sovjets militära styrka. ”Att sovjetrepubliken länge skulle kunna bestå sida vid sida med de imperialistiska staterna är otänkbar”, sade han. ”Endera måste till slut stå som segrare ... Och innan slutet kommer, är en rad fruktansvärda sammanstötningar mellan sovjetrepubliken och de borgerliga staterna oundviklig.”

I maj 1919 satte general Judenitj i gång en offensiv; snart hotade hans styrkor Petrograd, den bolsjevikiska revolutionens vagga. Ansträngningarna att organisera en arbetarmilis misslyckades och stadens fall väntades vilken timme som helst. Zinovjev, partiledaren i staden, väntade att finnarna också skulle angripa Petrograd.

I det ögonblick då Zinovjev, som samlat ihop sin stab i Smolnyj, utropade: ”Ni måste stanna här allesamman! Åtminstone i tre dagar! Jag kommer inte att tillåta någon att avlägsna sig!” kom nyheten, att Trotskij var på väg från Moskva. Under tiden telefonerade Lenin till Ganetskij mitt i natten:

— Förlåt att jag väcker dig, men det är fråga om mycket brådskande saker. Försvarsrådet har en viktig och hemlig uppgift åt dig. Faktum är att Judenitj ansätter oss mycket hårt i Petrogradtrakten, och våra dumhuvuden i stan har inte kunnat organisera ett tillräckligt starkt försvar. Vi skickar stora förstärkningar och vidtar åtgärder av avgörande betydelse. Men vi vet inte om vi skall förstöra statens pappersbruk. Om det inte kan ske på något annat sätt, blir det nödvändigt att spränga anläggningen i luften.

Detta betydde att avskära försörjningen med papperspengar, men Lenin var obeveklig. Alternativet var risken att Judenitj skulle lägga vantarna på anläggningen.

När Trotskij anlände till Petrograd, ändrades atmosfären hastigt. Han sammankallade partiets militära ledare, begärde rapporter om läget, och när deras svar misshagade honom, vände han sig till sin sekreterare och befälde snävt:

— Skriv upp vad han sade!

Trotskij stod mitt i Zinovjevs ämbetsrum. Vid dörren stod hans tjekaadjutant, Pavlunovskij, klädd i kavalleristkappa, och Komarov, chefen för Petrogradtjekans specialektion. Vid bordet satt sekreteraren och antecknade. Och framför Trotskij stod den skräckslagne chefen för de militära kommunikationerna i Petrograd, Araratov.

— Hur lång tid behövs det för att överföra trupper från Finlandsstationen till Baltiska stationen? röt Trotskij till Araratov.

— Ungefär tjugofyra timmar.

— Vad för slag? Sabotage! Skriv upp vad han sade! skrek Trotskij, vände sig till Pavlunovskij och tillade: — Häkta honom!

Pavlunovskij och Komarov voro redan på väg fram emot Araratov, och om inte alla de närvarande hade lagt sig emellan, hade han blivit skjuten omedelbart. Man förklarade för Trotskij att det inte var nödvändigt att flytta trupper från station till station på järnväg, eftersom de kunde avverka vägen snabbare till fots.

Zinovjevs uppträdande mot Trotskij var förolämpande, och Trotskij betalade med samma mynt. Anledningen till deras ömsesidiga hat var att Zinovjev eftersträvade precis samma roll som Trotskij hade utvalt för egen räkning — rollen som Lenins ställföreträdare. I sin rivalitet glömde emellertid båda bort Stalin.

Innan Zinovjev hunnit yttra ett enda ord, vände Trotskij sig till Pavlunovskij och sade med sin genljudande stämma, så att det skulle höras av alla de närvarande:

— Kamrat Pavlunovskij, jag befäller er att genast häkta och skjuta hela staben för Petrograds försvar!

Samma kväll utförde Pavlunovskij den summariska dödsdomen över staben. Judenitj tog inte Petrograd.

Vid samma tid började diktaturen, som teoretiskt var en proletariatets diktatur, att konsolidera sin makt och förvandlas till kommunistpartiets diktatur. Så snart som Lenin återvänt till Ryssland hade han, såsom man torde erinra sig, krävt att bolsjevikerna skulle ändra partiets namn till kommunistiska partiet och därigenom ta avstånd från den numera vanhedrande benämningen socialdemokrater. Ett beslut i denna riktning hade fattats den 9 mars 1918 vid bolsjevikpartiets sjunde kongress. Det var detta kommunistiska parti, som nu samlade alla maktens trådar i sin hand och steg för steg eliminerade alla oppositionella partier, grupper och rörelser.

I formellt hänseende låg den högsta makten hos Sovnarkom och den exekutivkommitté, som valdes av allryska sovjeterna av arbetare- och bondeombud. Men i verkligheten var sovjeten själv nu ett redskap för kommunistpartiets centralkommitté. Vid partiets åttonde kongress 1919 förklarade Zinovjev:

De grundläggande frågorna inom inrikes- och utrikespolitiken avgöras av vårt partis centralkommitté. Det är det kommunistiska partiet, som genomför sina beslut genom sovjeterna. Centralkommittén gör detta skickligt och taktfullt, så att den inte trampar Sovnarkom och andra institutioner på tårna. Och partiets centralkommitté har löst denna uppgift synnerligen framgångsrikt. Officiellt är det Sovnarkom, men besluten fattas av vårt partis centralkommitté.

Över centralkommittén stod dess allsmäktiga politbyrå, som inrättades i mars 1919 och bestod av Lenin, Trotskij, Kamenjev, Bucharin och Stalin.

Vid den nionde kongressen 1920 ökades politbyrån till sju medlemmar: Lenin, Stalin, Trotskij, Kamenjev, Bucharin, Preobrazjenskij och Serebrjakov. (Samtliga dessa med undantag av Lenin likviderades sedermera av Stalin.) Partisekretariatet bestod av tre personer: Krestinskij (avrättad 1938), Preobrazjenskij och Serebrjakov.

Förhållandet mellan partiet och regeringen beskrevs 1920 av Lenin på följande sätt:

Vi äro rädda för att partiet skall bli för stort, eftersom en härskande regim oundvikligen drar till sig karriärer och skurkar, som bara förtjäna att skjutas. Partiet ledes av en centralkommitté på 19 personer. Det löpande arbetet utföres i Moskva av ett litet kollegium, av organisationsbyrån och av politbyrån ... Ur detta uppstår en ”verklig oligarki”! Inte en enda viktig politisk eller organisatorisk fråga i vårt statsliv avgöres utan direktiv från partiets centralkommitté.

I sin rapport till den elvte partikongressen definierade Zinovjev, som då var Kominterns ordförande, kommunistiska partiets roll sålunda:

Jag syftar på det faktum att vi utgöra det enda lagliga partiet i Ryssland; att vi upprätthålla ett så kallat monopol på laglighet. Vi ha berövat våra motståndare den politiska friheten; vi tillåta inte någon laglig tillvaro för dem, som sträva att konkurrera med oss. Vi ha satt ett lås för mensjevnikernas och socialrevolutionärernas läppar. Vi hade inte kunnat handla annorlunda, menar jag. Proletariatets diktatur är, som kamrat Lenin säger, ett synnerligen fruktansvärt företag. Det är inte möjligt att säkerställa segern för proletariatets diktatur utan att knäcka ryggraden på alla motståndare till denna diktatur. Ingen kan ange den tidpunkt då vi komma att kunna revidera vår ståndpunkt i denna fråga.

1920 uppstod ett kätteri inom Lenins parti, som blev känt under namnet ”arbetaroppositionen”. Dess ledare voro Sjljapnikov, tidigare folkkommissarie för arbetarfrågor, Mjasnikov, storhertig Michails bödel, och Mtné Alexandra Kollontaj, sedermera rysk ambassadör i Mexiko och Sverige.

Denna opposition uppstod ur förhållanden inom partiet, som hade sin grund i inbördeskriget. Med snabb uppfattning av medlemskapets fördelar slöt sig talrika element till partiet för att trygga sin ställning. Lenin förklarade: ”Man finner ideligen att småborgerliga element falla in i arbetarnas kategori. Det verkar som om vårt partis proletära karaktär inte riktigt skulle kunna bevara det för att inom mycket kort tid komma att domineras av småborgerliga element.”

Det var mot denna tendens, som arbetaroppositionen protesterade. Vid den tionde kongressen 1921 kritiserade de ledningen för att den inte ”vidtagit några åtgärder för att rensa partiet från främmande element ... Den har inte vidtagit några verkliga åtgärder för att bekämpa byråkratin, som fräter sönder hela vårt sovjetiska regeringsmaskineri.” Samtidigt krävde Sjljapnikovs grupp att kontrollen över industrin skulle övergå i fackföreningarnas händer.

Lenin beordrade upplösning av Sjljapnikovs fraktion och av alla andra oppositionella grupper

inom partiet under hot om uteslutning.

Samma politik tillämpades inte bara mot politiska grupper utan också mot fristående ekonomiska organ som fackföreningar och kooperativa föreningar. ”Det är nödvändigt”, förklarade Lenin, ”att allting underställes sovjetmakten och att illusionen om något slags 'oberoende' för fristående befolkningsskikt eller arbetarkooperativer snarast möjligt skingras ... Det kan inte bli fråga om något 'oberoende' för särskilda grupper.” Följaktligen ”kan det inte nu, när världen hotar att rikta ett dråpslag mot kapitalismen, bli frågan om något oberoende för fristående partier”. Fackföreningarna blevo därför blott och bart ett bihang till partiapparaten, och de fristående kooperativa sammanslutningarna eliminerades fullständigt.

XIX. Komintern

Den dag det första världskriget slutade, var Lenin övertygad om att utsikterna voro gynnsamma för den proletära revolution, som han ett år tidigare hade beskrivit såsom ”aldrig så nära förestående som nu”.

”Den internationella världsrevolutionen är nära”, skrev han den 11 november 1918, ”fastän revolutioner aldrig göras på beställning. Imperialismen kan inte fördröja världsrevolutionen. Imperialisterna komma att tända eld på hela världen och sätta i gång en brand i vilken de själva komma att gå under, om de våga att försöka kväva revolutionen.”

Bolsjevikerna började förbereda sig för världsrevolutionen strax efter det de erövrat makten. Den 24 december 1917 hade Sovnarkom anslagit två miljoner rubel till ”utrikeskommissariatets utländska representanter för den internationella revolutionära rörelsens behov”. I en order, undertecknad av Lenin, Trotskij, Brontj-Brujevitj och Gorbunov och publicerad i *Izvestia* två dagar senare, förklarade Sovnarkom att den ansåg det nödvändigt ”att komma den vänstra internationalistiska flygeln i alla länders arbetarrörelser till hjälp med alla tänkbara medel, däri inräknat pengar, oavsett om dessa länder äro i krig eller förbund med Ryssland eller inta en neutral ställning”.

Trots att Ryssland befann sig mitt uppe i ett inbördeskrig förlorade Lenin inte ett ögonblick ur sikte sitt mål att få se marxistiska revolutioner triumfera över hela världen. Förhållandena i Central-och Östeuropa efter vapenstilleståndet voro kaotiska; soldaterna, som återvände hem från fronten, voro trötta, desillusionerade och förbittrade. I Tyskland och Österrike-Ungern störtades monarkin, och det österrikisk-ungerska riket föll sönder. Polen och Balkan befunno sig i jäsning. Även i ententeländerna rådde oro bland arbetarna. Marken föreföll fruktbar för kommunismens frön.

Tyskland var det första land utanför Ryssland, där bolsjevikerna började arbeta för sitt mål, världsrevolutionen. Revolutionär propaganda, flygblad och liknande material infördes av Sovjets diplomatiska representanter. Joffe, som var Sovjets ambassadör i Tyskland vid den tyska revolutionens utbrott, påstod senare att ”ryska ambassaden hade samarbetat med de tyska socialisterna vid förberedelserna för den tyska revolutionen”. Varken prins Max' av Baden regering eller den socialistiska regering, som bildades efter revolutionen, voro emellertid särskilt angelägna om nära förbindelser med sovjetregimen. En rörelse, som syftade till att upprätta sovjeter av samma slag som i Ryssland, spred sig till många tyska industristäder och en sovjetkongress hölls i Berlin, dit ryska representanter inbjödos. Bolsjevikerna skickade en delegation, som bestod av Joffe, Rakovskij, Radek, Bucharin och Ignatov. Delegationen stoppades emellertid av den tyska militären, och endast Radek lyckades förklädd ta sig fram till Berlin.

Radeks första vädjan riktade sig till det mäktiga oberoende socialistpartiet. I Sovjetrysslands namn tog han avstånd från den socialdemokratiska regeringen, som leddes av Ebert och Scheidemann, och krävde upprättande av en verkligt revolutionär regering. Denna regering skulle, sade Radek, förena sig med Ryssland vid Rhen för att förklara ett nytt krig mot de allierade imperialisterna.

Kort därefter fick Radek instruktioner att sluta en hemlig pakt med Karl Liebknecht, spartakisternas ledare. Enligt denna överenskommelse lovade Lenin att skaffa pengar för spartakisternas propaganda samt vapen och att erkänna Liebknecht som den tyska sovjetrepublikens president. I januari 1919 iscensatte spartakisterna ett uppror i Berlin, som snabbt undertrycktes; Liebknecht och Rosa Luxemburg dödades.

Efter kommunistrevolutionen i Ungern slöt Lenin i mars '1919 ett liknande avtal med den kommunistiske diktatorn Bela Kun. Detta avtal stipulerade att Ryssland och Ungern skulle lämna varandra ekonomisk och militär hjälp.

Lenin insåg svagheten i den ungerska diktaturen; Ungern, som var mycket mindre än Ryssland, kunde "lättare strypas av imperialisterna". Icke desto mindre gav Lenin Bela Kun följande råd, två månader efter att denne socialiserat industrin och bankerna:

Var fast. Om det förekommer någon vacklan bland de socialister, som Bingo över till er i går eller bland småborgerligheten i fråga om proletaristets diktatur, så slå ned denna vacklan skoningslöst. En kula är en kujons rätta öde i krig.

När Radek den 12 februari 1919 häktades på den bolsjevikiska propagandabyrå i Berlin, hittade polisen i hans besittning utkastet till en plan för en allmän kommunistisk offensiv i Centraleuropa, som var utsatt att gå av stapeln samma vår. En tysk kommunistresning skulle synkroniseras med Röda arméns inmarsch genom Polen till Tyskland.

Åtskilliga bolsjevikledare ha senare talat om denna plan i sina memoarer. En av dessa var Antonov-Ovsejenko, Vinterpalatsets belägrare, som då var befälhavare för den ukrainska röda armén. På tal om denna period av stiltje i de vita attackerna förklarar han:

Avsevärda styrkor frigjordes, och vi beredde oss att sända dem till det röda Ungerns hjälp. Vi träffade dessa förberedelser på direkt order av Centralen (partiets centralkommitté), eftersom Centralen aldrig kontramanderat vår order att bryta igenom och förena oss med Ungern — ett projekt som bekräftades av överbefälhavaren i hans direktiv av den 5 maj.

Till och med före den 5 maj hade Antonov-Ovsejenko emellertid mottagit en order från överbefälhavaren Vatzetis, som förklarade att "direkta, nära förbindelser med Ungerns sovjettrupper" var ett av målen för fälttåget i Ukraina.

Professor Paul Miljukov, historikern och f. d. ledaren för kadettpartiet, citerar dessutom följande uttalande av en av de ungerska kommunistledarna strax efter utropandet av den kortlivade sovjetdiktaturen i Budapest:

Inom tre veckor kommer vi att ha en arme av 150 000 vältrimmade män, fullt utrustade. Vi är på alla sidor omgivna av missnöjda folk. Vi skall börja med Tjeckoslovakien. Sedan kommer Rumänien, sedan Jugoslavien. Tre månader senare kommer Italien att sluta sig till oss. Den 8 april skall det hållas ett möte med arbetar- och soldatombudens sovjet i Berlin. Vi har fullkomligt pålitliga underrättelser om att Tyskland håller på att bolsjeviseras. Hur skall under dessa förhållanden Frankrike kunna hålla sig utanför länge till? Sedan kommer Englands tur. Allting är färdigt i fråga om Tjeckoslovakien, Rumänien, Bulgarien, Italien, Frankrike och England, ända intill minsta papper. Inget land kommer att kunna motstå oss.

I slutet av 1918 fick Moskva meddelande om att brittiska labourpartiet hade skickat ut en appell om en internationell socialistisk och arbetarkonferens, som skulle hållas i Paris eller Bern. I Lenins ögon var detta signalen till den hatade andra (socialistiska) internationalens återuppståndelse. Dessutom svarade Lenin, som var säker på att konferensen skulle fördöma hans diktatur, med att själv inkalla en konferens. Syftet var att utstötta alla socialister såsom varande ”kontrarevolutionärer” och ”förrädare” och att utropa hans egen skapelse som den rättmätiga arvtagaren till den första arbetarinternationalen.

Vidare måste en återförening av vänsterelementen med den andra internationalen förhindras till varje pris. Oaktat att en representativ internationell kongress inte ens kunde hållas i Ryssland vid denna tidpunkt, var det nödvändigt att sammankalla ett förberedande möte för att uppväga effekten av brittiska labourpartiets åtgärd.

I januari 1919 riktade Lenin ett öppet brev till arbetarna i Europa och Amerika, i vilket han enträget uppmanade dem att bilda en tredje international. Den 24 januari skickade Sovjets utrikesminister Tjitjerin ut inbjudningar till en internationell kongress, som skulle sammanträda i Moskva i början av mars. Den konferens, som föreslagits av brittiska arbetarpartiet, stämplades såsom en ”samling av arbetarklassens fiender”; alla ”den tredje internationalens vänner” anmodades att hålla sig borta. Manifestet, som hade skrivits av Trotskij, slutade sålunda: ”Under arbetarsovjetens fana, i den revolutionära kampen om makten och proletariats diktatur, under Tredje internationalens baner — arbetare i alla länder, färenen er!”

Kommunistiska internationalens (Kominterns) första kongress öppnades i Kreml den 2 mars 1919.

Enligt Zimmerwaldunionens f. d. sekreterare, Angelica Balabanov, hade flertalet av de 35 delegaterna och 15 gästerna noga utvalts av bolsjevikiska centralkommittén bland de så kallade kommunistpartierna i de små stater, som tillhört ryska riket — Estland, Lettland, Litauen och Finland. Andra voro krigsfångar eller utländska radikaler, som råkade befinna sig i Ryssland just då. Holland, Socialistiska Propagandabyrå i Amerika (som huvudsakligen bestod av slaviska immigranter) och de japanska kommunisterna representerades samtliga av en holländsk-amerikansk tekniker vid namn Rutgers, som en gång i tiden bott några månader i Japan; England företrädde av en rysk emigrant vid namn Feinberg, som tjänstgjort i ryska utrikesdepartementet; Ungern av en krigsfånge, som senare avvek med en stor penningssumma. Jacques Sadoul, som hade kommit till Ryssland under kriget med den franska militärdelegationen och stannat där för att förena sina öden med Lenins, hade föreslagits som fransk representant, men en annan delegat skaffades fram. När det kom meddelande att Guilbeaux, den franske antikrigsivrande publicisten, var på väg till Ryssland, skickades ett extratåg till gränsen för att hämta honom och köra honom i högsta fart till Moskva, så att han skulle hinna rösta på fransmännens vägnar. I egenskap av föregiven representant för den franska vänsterflygeln fick han utöva femdubbel rösträtt.

”Jag greps av häpnad och avsmak inför denna nyhet”, säger Mme Balabanov, ”men efter mitt tidigare samtal med Lenin om Guilbeaux förstod jag att det skulle vara lönlöst att protestera.” (Guilbeaux blev sedermera våldsam fransk nationalist.)

Den schweiziske delegaten var Platten, som hade hjälpt till att ordna Lenins resa till Petrograd, följt med honom genom Tyskland och allt sedan dess vistats i Ryssland. Boris Reinstein från amerikanska socialistpartiet, som också hade kommit till Ryssland 1917, avböjde att uppträda såsom amerikansk delegat, annat än i rent vänskaplig bemärkelse, av det skälet att han inte hade någon fullmakt från sitt parti. Den ende i laga ordning utsedde delegaten från ett icke-ryskt område var i själva verket en ung tysk vid namn Eberlein, som företrädde spartakistunionen. Och

det var Eberlein, som protesterade kraftigast, när ryssarna föreslog att församlingen skulle konstituera sig såsom Tredje internationalens första kongress.

Betecknande för förhandlingarnas improviserade karaktär var följande episod. Lenin skickade Mme Balabanov ett meddelande på en papperslapp:

”Var snäll och tag genast ordet och tillkännage att italienska socialistpartiet ansluter sig till Tredje internationalen.”

Hon svarade på samma lapp: ”Det kan jag inte göra. Jag står inte i förbindelse med dem. Det råder inget tvivel om deras lojalitet, men de måste tala på egna vägnar.”

En lapp till anlände omedelbart:

”Du måste — du är deras officiella representant för Zimmerwald. Du läser Avanti och du vet vad som händer i Italien.”

Denna gång tittade hon bara på honom och skakade på huvudet. När kongressen vid slutet av tredje dagens sammanträde ajournerade sina förhandlingar, beslöt hon att genast återvända till Ukraina. Då hon gick ut från sammanträdessalen, träffade hon Trotskij och ville säga adjö till honom.

— Adjö? Vad menar du? frågade han. Vet du inte att du skall bli internationalens sekreterare? Saken har diskuterats och Lenin anser att ingen annan än du bör få den posten:

Jag fick höra, berättar Balabanov, att Radek höll på att organisera utländska sektioner av kommunistiska partiet med högkvarter i utrikeskommissariatet. När jag gick dit för att ta reda på hur det förhöll sig, fann jag att denna utbasunerade prestation var bluff. Medlemmarna i dessa sektioner voro praktiskt taget samtliga krigsfångar i Ryssland. De flesta av dem hade slutit sig till partiet på grund av de privilegier, som medlemskapet skänkte. Praktiskt taget ingen ibland dem hade någon förbindelse med den revolutionära eller fackliga rörelsen i sina respektive länder eller visste något om socialismens principer. Radek höll på att träna dem för att skicka dem tillbaka till hemlandet, där de skulle arbeta för Sovjetunionen. Två av dessa fångar — italienare från Trieste — stodo i begrepp att återvända till Italien med särskilda fullmakter från Lenin och en stor summa pengar. Jag begrep att de inte visste någonting om den italienska rörelsen eller ens om socialismens elementära terminologi. Jag beslöt mig för att protestera direkt hos Lenin.

— Vladimir Ilitj, sade Kominterns första sekreterare, jag råder dig att ta tillbaka din fullmakt och dina pengar. Dessa män är rena profitörer på revolutionen. De kommer att skada oss allvarligt i Italien.

— Till att fördärva Turatis (socialistiska) parti, svarade Lenin kallt, duger de förträffligt.

Några veckor efter detta samtal kom det meddelande från Italien, att Lenins båda utskickade hade slösat bort de pengar sovjetregeringen utrustat dem med på Milanos kaféer och bordeller.

1920 hade Komintern vuxit sig stark nog att effektivt stoppa en rörelse, som syftade till att upprätta ett demokratiskt styrelsesätt i Italien. Fascisterna voro ännu ingen starkare faktor i Italien, men förre premiärministern Francesco Nitti insåg, vilken allvarlig fara som hotade genom kungens och militärens inflytande; han ville störta Victor Emanuel och utropa en demokratisk republik. Han tog kontakt med italienska socialistpartiet, som vid denna tid bestod av en högerflygel under Turatis ledning, en maximalistfraktion under Seratti och av kommunisterna. Turatigruppen ställde sig enhälligt bakom Nittis förslag, medan maximalisterna vacklade. Avgörandet låg i kommunisternas händer.

Hos Vladimir Djogot, Lenins personlige representant i Italien, infann sig sekreteraren i socialistpartiets centralkommitté, Bombacci, tillsammans med två kommunistiska kamrater:

— Nitti har föreslagit att kungen skall avsättas och en republik utropas, förklarade Bombacci. Seratti är så gott som vunnen för detta. I morgon måste frågan avgöras i centralkommittén. Jag skulle vilja höra er åsikt för att framföra den till kommittén.

— På Kominterns vägnar, svarade Djogot, kan ni säga centralkommittén att deltagande i en dylik kupp utgör ett förräderi mot arbetarklassen ... Det spelar så liten roll vem som sitter på tronen, Nitti eller kungen. Vi måste i stället egga upp revolutionen nerifrån mera energiskt, så att vi kan förinta både kungen och Nitti ... Sedan skall vi utropa proletariatets diktatur.

Djogot, som talade på Lenins vägnar, slog således ihjäl Nittis förslag. Socialistpartiet, som då var Italiens största parti, vägrade konsekvent att inträda i någon koalition och anföll alla koalitioner som bildades av demokratiska grupper. Sedan partiet 1921 hade spruckit i Livorno, koncentrerade kommunisterna alla sina angrepp på de andra socialistiska riktningarna. I maj avvisade de fullkomligt allt tal om en fascistisk fara och hävdade, att en övergående vit reaktion var nödvändig för att förinta socialdemokraternas inflytande. De val, som höllos denna månad, kallade de ”en rättgång mot socialisterna”. I oktober 1922 försåg Benito Mussolini kommunisterna med deras ”övergående vita reaktion”, som räckte en mansålder.

Komintern organiserades för att fylla den historiska rollen att i praktiken omsätta proletariatets diktatur, skrev Lenin. Den ryska socialistiska republiken var säkert etablerad. Och om en dylik framgång kunde uppnås i det efterblivna Ryssland, måste den kommande revolutionen i mera framskridna länder kunna uträtta ännu mera:

Den första internationalen (1864-72) lade grunden till en internationell organisation av arbetarna i syfte att förbereda ett revolutionärt angrepp på kapitalet, förklarade Lenin. Den andra internationalen (1889-1914) var den proletära rörelsens internationella organisation; denna rörelse gick mera på bredden än på djupet och ledde därför till en tillfällig sänkning av den revolutionära nivån och en övergående ökning av de opportunistiska tendenserna, som slutligen ledde till ett nesligt fall för denna international ...

Den första internationalen lade grundvalarna för proletariatets internationella kamp mot kapitalismen.

Den andra internationalen representerade ett tidevarv, under vilket marken bereddes för rörelsens utvidgning på bred massgrundval i ett stort antal länder.

Den tredje internationalen övertog den andra internationalens uppgifter, skar bort dess opportunistiska, social-chauvinistiska, borgerliga och småborgerliga avskräde och började sätta proletariatets diktatur i verket.

Den internationella sammanslutningen av partier, som stå i spetsen för den största revolutionen i världen; proletariatets strävan att störta kapitalet — allt detta står nu på den säkraste grund, nämligen tillvaron av åtskilliga sovjetrepubliker, som i internationell skala i praktiken omsätta proletariatets diktatur och dess seger över kapitalismen.

Världshistorien tenderar oundvikligen mot proletariatets diktatur, men den går fram på omvägar, som inte alltid äro enkla eller jämna.

Den sovjetiska eller proletära demokratin föddes i Ryssland. Det andra, längsta och för hela världen betydelsefullaste historiska steget sedan Pariskommunen har tagits. Proletärernas och böndernas sovjetrepublik var den första stabila socialistiska republiken i världen. I detta ögonblick står den inte längre ensam på slagfältet.

För att genomföra det socialistiska återuppbyggnadsarbetet, för att bringa det till ett lyckligt slut, återstår ännu mycket. Sovjetrepubliker i länder med en högre grad av kultur, vilkas proletariat har större samhällelig tyngd och inflytande, ha alla utsikter att hinna förbi Ryssland, så snart de slå in på den proletära diktaturens väg.

Lenin anföll häftigt den socialistiska internationalen såsom ”bourgeoisens piga”, och den borgerliga demokratin viftades bort såsom utlevad.

Den mest demokratiska borgerliga republik har aldrig varit mera än ett redskap för kapitalisternas förtryck av arbetarna:

Frihet i den borgerliga republiken har alltid betytt frihet för de rika. Proletärerna och de arbetande bönderna utnyttjade och måste utnyttja denna republik för att förbereda sig för uppgiften att störta kapitalet och besegra den borgerliga demokratin ...

För första gången i världen har den proletära eller sovjetdemokratin skapat en demokrati för massorna, för de trälände, för arbetarna och de fattiga bönderna ...

Zinovjev valdes till ordförande i den nya internationalen. Dess verkliga ledare var emellertid Lenin, och i Komintern liksom i bolsjevikpartiet genomdrev han järnhård disciplin.

Lenin var övertygad om att sovjetregimen inte kunde överleva, om den inte tände den gnista, som skulle sätta i gång revolutioner i andra delar av Europa.

Vid ett tidigare tillfälle, då Mme Balabanov, som representerade Zimmerwald i Stockholm, hade beklagat sig hos Lenin över den oregelbundna distributionen av den bolsjevikiska nyhetstjänsten, hade Lenin svarat:

Kära kamrat. Det arbete du håller på med är av den yttersta vikt och jag bönfaller dig att fortsätta med det. Vi förvänta oss vårt mest effektiva stöd från dig. Bry dig inte om kostnaderna. Ge ut miljoner, tiotals miljoner, om så behövs. Vi ha gott om pengar till vårt förfogande. Jag förstår av ditt brev, att vissa av våra kurirer inte leverera tidningen i rätt tid. Var snäll och skicka mig deras namn. Dessa sabotörer skola skjutas.

Mme Balabanov svarade, att hon inte kunde förstå, varför propagandakampanj en till Rysslands eller världsrevolutionens förmån skulle kräva sådana summor. Inte desto mindre började stora penningbelopp anlända; största delen av dem skulle utbetalas till agenter, som bildade kommunistiska celler över hela världen.

Men Lenins förhoppningar om en snar europeisk revolution förverkligades inte. Den röda arméns marsch mot Polen och Lettland stoppades från början. De tre kommunistiska resningarna i Tyskland slogos ned. Bela Kuns diktatur i Ungern räckte bara några månader. ”Den ungerska diktaturen”, säger Bucharin, ”mötte opposition från befolkningens flertal, både i städerna och på landsbygden.” Likaså krossades de kommunistiska upproren i Wien och Tjeckoslovakien snabbt. Men dessa bakslag ändrade inte Lenins grundläggande teorier om världsrevolutionen. När polska armen drevs ut ur Ukraina 1920, beordrade Lenin röda armens olycksaliga tåg mot Warszawa. Detta var kanske det lämpliga tillfället att föra sovjetrevolutionen ut till Västeuropa. Lenin talade för att man borde ”sondera borgarnas och godsägarnas Polen med bajonetter”, enligt vad Trotskij berättar:

Vi veta numera alla, att den marsch mot Warszawa, som vi företogo på Lenins förslag, var ett misstag, som vi fingo dyrt betala, skrev Trotskij. Detta misstag ledde oss bara till freden i Riga, som avskar oss från Tyskland, utan hjälpte också bourgeoisien i Europa att befästa sin ställning. Det råder inget tvivel om att t. o. m. i Polen skulle revolutionen ha utvecklat sig mera framgångsrikt, om det inte hade varit för vår intervention och dess misslyckande.

Lenin medgav också senare att marschen mot Warszawa var ett missgrepp.

Trots motgångar och inbördeskrig fortsatte Lenin att upprätthålla intim kontakt med Komintern. Förberedelserna för den andra kongressen anförtroddes åt en av honom personligen organiserad kominternbyrå i Västeuropa. Den holländske kommunisten Rutgers tillkallades kl. 3 f. m. den 14

oktober 1919 för att få detaljerade instruktioner om Västuropeiska byråns arbete.

Ehuru han ständigt blev avbruten av telefonsamtal från fronten, som höllo honom underrättad om Denikins marsch mot Orel, förhörde sig Lenin ingående om Rutgers kamrater och arbete. Han sade till Rutgers: ”Om ni på vägen (tillbaka till Holland) får höra, att Tula intagits, så kan ni säga våra utländska kamrater, att vi kanske blir tvungna att flytta till Ural”.

I juni 1920 öppnades Kominterns andra kongress i Petrograd. Senare flyttade den till Moskva, där dess sammanträden fortsatte till i augusti. Denna gång deltog delegationer från kommunistiska och vänstersocialistiska grupper i trettiosju länder.

Med ledning av det program som framlagts av Lenin fastställde den andra kongressen de metoder, som skulle användas för att sprida kommunistisk propaganda över hela världen. Den utformade planen att organisera hemliga kommunistiska centra i alla länder i syfte att anstifta revolutioner, allt medan de kommunistiska partierna överallt där så var möjligt skulle delta i legal politisk verksamhet.

Kommunisternas parlamentariska taktik definierades koncist av internationalen:

Inget parlament kan under några som helst förhållanden utgöra en arena för kampen för reformer, för förbättring av den arbetande klassens villkor. Det kan bara vara fråga om att utnyttja den borgerliga statens inrättningar för deras egen förintelse.

Då den utgör en av hörnstenarna i den kommunistiska politiken över hela världen, kan denna deklaration faktiskt endast betraktas som ett fullständigt erkännande av att kommunisterna äro motståndare i grunden till demokratin.

De enda organisationer, som tillätos bli medlemmar i Komintern, voro sådana som utan reservation anslöto sig till hela tredje internationalens program och voro beredda att följa den taktik, som Lenin bestämde för den internationella kommunismen.

Att avskära imperialismens koloniala hälsenor var nödvändigt för seger över världskapitalismen.

”Den europeiska kapitalismen hämtar sin huvudsakliga styrka, inte från Europas industriländer, utan från sina koloniala besittningar”, förklarade andra kongressen. ”Det överskott av inkomster som inflyter från kolonierna är den viktigaste rikedomskällan för den moderna kapitalismen. Den europeiska arbetarklassen kommer därför att kunna störta det kapitalistiska systemet, först när denna källa slutgiltigt sinat.”

Under Lenins egid antog andra kongressen sina berömda ”21 punkter”. De bära Zinovjeps signatur, men författaren var Lenin och dokumentet finns intaget i tredje upplagan av Lenins samlade verk. De betydelsefullaste av de 21 punkterna stipulerade:

1. Politiska partier, som önska ansluta sig till internationalen, måste fullständigt och så snart som möjligt avbryta alla förbindelser med de reformistiska eller centristiska riktningarna inom socialismen.
2. Partierna måste sträva att från alla viktiga poster inom arbetarrörelsen (partiorganisationer, redaktioner, fackföreningar, parlamentsgrupper etc.) avlägsna medlemmarna av reformistiska eller centristiska grupper och i deras ställe tillsätta sanna kommunister, även om vanliga arbetare till att börja med måste träda i stället för erfarna ”opportunister”.
3. Partier, som inte radikalt ändrat sin taktik, måste förvissa sig om att minst två tredjedelar av deras centralkommittéer och andra verkställande organ bestå av personer, som före andra kongressen öppet och otvetydigt förklarat sig gilla anslutning till Tredje internationalen.
4. Partier, som behållit sitt gamla socialdemokratiska program, måste omedelbart ändra det till ett kommunistiskt program, anpassat efter lokala förhållanden. Alla dylika program måste godkännas av

kommunistiska internationalens kongress eller exekutivkommitté.

5. Alla partier, som inträda i Kommunistiska internationalen, måste ändra sina namn och kalla sig "kommunistiska partier" för att deras skiljaktighet från de gamla socialistpartierna skall stå klar för alla.

6. Alla partier måste organiseras på grundval av "demokratisk" centralisation och järnhård disciplin. Varje särskilt partis exekutiv- eller centralkommitté måste vara högsta instans och ha vidsträckta befogenheter, endast underkastad Kominterns beslut.

7. Kommunisterna få inte förlita sig på den "borgerliga legaliteten" utan måste överallt vid sidan av sina öppet framträdande organisationer upprätta en hemlig apparat, som i revolutionstider kommer att vara partiet till stor hjälp. Alla partier, som åtnjuta legal tillvaro, måste periodiskt sälla sina medlemskadrer och rensa sina led från "småborgerliga" element.

8. Beslut, som fattas av Kominterns kongresser eller exekutivkommitté, äro bindande för alla partier, som äro anslutna till Kommunistiska internationalen. Medlemmar, som opponera sig mot de villkor och instruktioner, som Komintern fastställer, skola omedelbart uteslutas ur partiet.

9. Alla partier äro förpliktade att bedriva en aktiv kampanj mot fackföreningsinternationalen i Amsterdam, mot icke-kommunistiska fackföreningar, mot "socialpatriotism" och "socialpacifism", mot tron på Nationernas förbund, nedrustning och skiljedom såsom medel att avvärja krig.

10. Varje parti förpliktar sig att föra en energisk propaganda inom fackföreningar, kooperativa sammanslutningar och andra arbetarorganisationer och att inom dessa korporationer organisera kommunistiska celler, vilka måste underordna sig partiet.

11. De kommunistiska partierna ha en särskild förpliktelse att bedriva kraftig propaganda inom armén. I länder, där sådan propaganda är i lag förbjuden, måste den utföras på hemliga vägar.

12. Partipressen måste stå under kontroll av centralkommittén. Alla viktiga dokument från kommunistiska internationalens exekutivkommitté måste publiceras i de ledande partiorganen.

Kommunistiska internationalens följande kongresser utarbetade dessa grundläggande punkter vidare. Sålunda instruerade den tredje kongressen exekutivkommittén att utarbeta noggranna bestämmelser för organisationen av kommunistiska celler i fabriker, fackföreningar, armé och flotta.

I juli 1921 utfärdade Kominterns exekutivkommitté en order om att nationella kongresser med medlemspartierna skulle hållas efter Kominterns kongresser, såsom en garanti för att de lokala partiernas beslut skulle ligga i linje med Kominterns edikt.

Den fjärde kongressen bestämde att alla delegater till Komintern i framtiden skulle komma till Moskva utan särskilda instruktioner eller bindande mandat från sina partier om hur de skulle rösta i frågor, som väntades komma upp till behandling. Detta garanterade, att kontrollen skulle förbli i ledningens händer.

Såsom upphovsman till dessa stadganden och instruktioner föl Komintern smidde Lenin över hela världen ett nät av strängt centraliserade och disciplinerade bolsjevikpartier, danade efter mönster av hans eget bolsjevikparti och ledda av små grupper yrkesrevolutionärer, som voro underkastade Kominterns centrala exekutivkommittés överhöghet.

*

Den 15 oktober 1920 sammanträdde det tyska Oberoende socialistpartiet i Halle för att rösta för anslutning till kommunistiska internationalen.

Martov, Lenins gamle medarbetare från *Iskra*-tiden, gjorde resan från Moskva till Halle och lade

fram sina anklagelser mot Lenins regim och Komintern. Kominterns ordförande Zinovjev och den ryske kommunistrepresentanten Lozovskij, som rest till Halle för att framföra den kommunistiska internationals synpunkter, blevo ganska förvånade, när Martov uppträdde på talarstolen.

Hans tal kom strax efter att röda arméns framstöt mot Warszawa hade kastats tillbaka och Lenins försök att utvidga sovjetstyret ända till Tysklands gränser slutat med nederlag.

Martov påminde delegaterna om att när ryska armén närmade sig Warszawa,

utvecklade de organiserade arbetarna i England och andra länder, vilka kommo ihåg sovjetregeringens högtidliga löften att sluta fred med Polen i samma ögonblick som detta land avstode från sina erövringsplaner, med största energi sina ansträngningar att tvinga ententen att upphöra med sin hjälp till Polen och på så sätt tvinga detta land att göra ett fredsförslag. Till slut lyckades detta.

Men röda armén fortsatte sin framryckning mot Warszawa, övergick Weichsel, ockuperade Soldau, medan sovjets diplomati öppet saboterade inledandet av förhandlingar och, när dessa till slut började, lade fram krav som voro liktydiga med att polska regeringen skulle abdikera, det vill säga krav som avsiktligt beräknats så att de skulle leda till ett avslag. Och allt detta gjordes efter ett galamöte med Petrogradsovjeten under Zinovjevs ordförandeskap, där följande resolution antogs: "Ingen fred med Polen förrän landets borgarklass störtats och en sovjetregering upprättats i landet". Till på köpet tillvällade sig en revolutionskommitté, bestående av från Ryssland importerade polska emigranter, en provisorisk polsk regerings befogenheter i de områden, som ockuperades av röda armén.

Zinovjev har sagt er, sade Martov, att bolsjevikerna inte försökte provocera Tyskland till krig med ententen. Det är lögn! Det var ingen annan än Trotskij, som när ryssarna segrade som bäst i Polen i ett tal förklarade: "Vi skall leverera batalj med ententen vid Rhen!" I Soldau förklarade officerare och kommissarier i röda armén upprepade gånger i anföranden inför entusiastiska möten med tyska nationalisterna, att Ryssland skulle återlämna Västpreussen till sitt tyska Vaterland. För att förstärka denna rörande allians mellan de tyska nationalisterna och bolsjevikerna gjorde arméns befälhavare ett offentligt uttalande, att det med hänsyn till denna provins' utpräglade jordbrukskaraktär inte skulle upprättas någon sovjet där.

Jag behöver inte tala om för er hur *Rote Fahne* (tyskt kommunistorgan) och de kommunistiska talarna under hela denna period agiterade för krig, och för att man borde utnyttja röda arméns framryckning mot Tysklands gränser såsom ett medel att annullera Versaillesfreden. Detta känna ni själva endast alltför väl till.

Zinovjev hade djärvheten att här förklara, att efter Denikins nederlag hade avrättningarna i Ryssland upphört, fortsatte Martov. Han glömde att tillägga, att detta endast gällde för en kort tid, och att de trots högtidliga löften snart återupptogs och nu fortsätta i förfärande skala. Enligt ett officiellt meddelande i *Izvestia* avrättades 800 människor under juli månad enbart av militärdomstolar!

Men skräckväldet begränsar sig inte till enbart mord. Det förekommer masshäkningar, all press- och församlingsfrihet undertryckes, folk spärras in för tvångsarbete utan dom och rannsaking, straffaktioner företas dagligen på grund av strejker eller andra kollektiva aktioner från arbetarnas sida, man förhindrar vissa partier att delta i valen till sovjeterna, och enligt Zinovjevs eget erkännande landsförvisar man slutligen arbetare, som tillhört kommunistpartiet, för att de vågat kritisera sina ledare. Denna terror gillas av Tredje internationalen såsom ett styrelsesystem, som är tillåtet för socialister.

Martov avlöstes av Rudolf Hilferding, vilken betraktades såsom marxismens näst Kautsky mest framstående teoretiker. Hilferding, som sedermera dräptes i ett franskt fängelse under Hitler, förklarade:

När vi på detta internationella podium fingo se vår kamrat Martov, förstodo vi redan av det intryck han och Zinovjev gjorde, att vi framför oss hade en representant för de förtryckta, en av dessa socialister,

som äro kött av vårt kött och blod av vårt blod och mot vilka den bolsjevikiska terrorn vänder sig. Man kan inte tänka sig någon skarp protest mot denna terror än kamrat Martovs bleka och avtärda ansikte, när han plötsligt steg fram på podiet.

Det står klart för oss, att bolsjevismen bara är ett system av opportunistisk, imperialistisk politik, som står i konträr motsats till marxismens grundläggande principer.

Mellan oss och bolsjevikerna finns det inte bara en vid teoretisk klyfta, utan också ett oöverstigligt moraliskt svalg. Vi inse, att de äro människor med en helt annan moral och etik.

Martovs svar till Zinovjev, och Hilferdings, Arthur Crispiens, Georg Ledebours, Wilhelm Dittmans och andra tyska vänstersocialisters anföranden bidrogo i hög grad till att de oberoende socialisterna sedermera sleto sig loss från de tyska kommunisterna och förklarade öppet krig mot Komintern.

För Martov betecknade Hallekonferensen hans sista stora strid i det krig mot den leninistiska läran, som han hade fört sedan Londonkongressen 1903. Lenins parti av yrkesrevolutionärer, som Martov hade bekämpat 1903, hade förintat den demokratiska socialismen i Ryssland; nu sträckte det via Komintern ut sina armar för att underminera den överallt.

Kommunistpartiernas strategi och taktik måste vara så smidig som möjligt, partierna måste lära sig att begagna alla stridsmetoder från väpnat uppror till infiltration i de mest ”reaktionära” fackföreningar och parlament, sade Lenin. De måste kunna kombinera legal och underjordisk verksamhet; de måste kunna gå till angrepp djärvt och utan fruktan, men också retirera med bibehållen ordning; de måste kunna ingå praktiska kompromisser ”till och med med Fan och hans mormor”. De måste kunna dra fördel av slitningar, konflikter och gräl i de borgerliga lägren och snabbt och oväntat ersätta en stridsmetod med en annan, när förhållandena så krävs.

Lenin utfärdade personligen de instruktioner, som ledde Kominterns arbete i varje enskilt land, såsom högarna av hans promemorior till partivänner tydligt visa.

Till svar på brittiska arbetarpartiets protest mot den bolsjevikiska ockupationen av den socialistiska republiken Georgien — sedan Sovjet garanterat Georgiens oberoende — skrev Lenin en promemoria, daterad i december 1921:

Vi måste genast vidtaga två olika slag av åtgärder:

1. Vi måste i tidningarna publicera en serie artiklar, signerade med olika namn, som förlöjliga den så kallade europeiska demokratins åsikter i Georgien-frågan.
2. Någon giftig journalist bör få i uppdrag att genast författa ett utkast till en svarsnot till brittiska labourpartiet, hållen i de förbindligaste vändningar. I denna not bör det göras ordentligt klart, att förslaget att evakuera Georgien och ordna en folkomröstning där skulle kunna vara ett rimligt förslag, om det komme från vettigt folk, som inte mutats av ententen, förutsatt att samma åtgärd tillämpades på alla folk på jordklotet. För att på ett mera specifikt sätt låta ledarna för brittiska arbetarpartiet förstå de moderna imperialistiska förhållandenas stora betydelse i den internationella politiken, föreslå vi vördsamt att brittiska arbetarpartiet ägnar följande åtgärder välvillig uppmärksamhet:

För det första att evakuera Irland och anordna en folkomröstning där; för det andra att vidtaga samma åtgärd i Indien; för det tredje att tillämpa samma metod i Korea; för det fjärde att handla på samma sätt i alla länder, där någon av de stora imperialistiska makterna håller trupper.

Noten bör i de artigast möjliga vändningar understryka, att de som äro villiga att reflektera på vårt förslag angående de bestående imperialistiska förhållandena i den internationella politiken också torde vara i stånd att bedöma innebörden av de förslag, som riktats till oss av brittiska arbetarpartiet. Syftet med noten, som skall vara ytterst ämabel i form och populärt skriven (så att den passar ett tioårs barns förstånd) skall vara att förlöjliga de idiotiska ledarna för brittiska arbetarpartiet.

Lenins politik gentemot sina motståndare på det internationella planet år 1921 var en logisk fortsättning av hans bittra angrepp på opponenter inom partiet år 1907. Den taktik, som anbefalles i hans promemoria, har sedan dess återspeglats i ett otal kommunistiska manövrer.

Inga ärenden av vikt, som berörde Komintern, undgingo Lenins personliga uppmärksamhet. Den 3 februari 1922 publicerade *Pravda* en artikel, som gick ut på att internationella metallarbetarunionen tänkte lägga fram ett förslag vid sin stundande internationella kongress om generalstrejk av alla organiserade arbetare vid krigsfall.

I en promemoria till Bucharin och Zinovj ev, daterad redan följande dag, föreslog Lenin den linje Komintern borde följa i fråga om detta förslag:

Beträffande gårdagens telegram från Hannover om metallarbetarunionens rekommendation att bland de frågor, som skola diskuteras, upptaga deras förslag om att utlysa generalstrejk såsom ett medel mot krig, föreslår jag följande:

1. Att vi i *Pravda* och *Izvestia* publicera en serie artiklar, som utförligt förklara hela barnsligheten och den socialpatriotiska karaktären i de känslor, varåt metallarbetarna ge uttryck.
2. Att vi ta upp denna fråga vid nästa utvidgade session med Kominterns exekutivkommitté i syfte att diskutera åtgärder mot kriget och att anta en passande resolution, som klargör att endast ett revolutionärt parti, som är erfaret och på förhand berett, och som har en väl fungerande illegal apparat, kan framgångsrikt föra en strid mot kriget; resolutionen bör också förklara, att rätta sättet att föra denna strid inte är medelst strejker mot kriget utan genom att bilda revolutionära celler i de stridande styrkorna och genom träning och förberedelser för revolution.

Lenin var inte bara upphovsman till de grundläggande planerna och programmen för Komintern utan också en frejdig förespråkare för en ”revolutionär moral”, som rättfärdigade användningen av undanflykter och lögnen i den politiska kampen. Han skrev:

Kommunisterna måste vara beredda att göra alla offer och att, om det är nödvändigt, till och med tillgripa all slags list, knep och konster, att begagna illegala metoder, att smita undan och dölja sanningen i syfte att tränga in i fackföreningarna, stanna där och utföra det kommunistiska arbetet därinom till varje pris.

Kampen mot folk som Gompers (Samuel Gompers var då ordförande i American Federation of Labour), Jouhaux, Henderson ... som representera en absolut likadan (Lenins kurs.) social och politisk typ som våra mensjeviker ... måste föras utan förbarmande ända till slutet, på samma sätt som vi gjort i Ryssland, tills alla oförbätterliga ledare för opportunisten och den sociala chauvinismen blivit fullständigt diskrediterade och utstötta ur fackföreningarna.

Den österrikiska socialistregeringen avslöjade, att stora belopp hade skickats av Moskva till dess agenter för att störta nämnda regering. Vartill Eduard Bernstein, den tyske socialdemokratiska ledaren, 1921 tillade:

Om vi erinra oss resningarna i Ruhr, i Centraltyskland och i Bayern, vilka samtliga delvis anstiftades av bolsjevikerna, så förefaller det inte att vara någon överdrift att uppskatta de av Moskva översända beloppen till flera miljoner. Samma gäller för andra länder.

Efter Lenins död utvidgade Komintern sin verksamhet och ökade kraftigt ut sitt internationella agentnät. Men strategin och taktiken på lång sikt förblevo till stor del desamma som Lenin hade utstakat.

XX. Kronstadt

Kronstadt var bolsjevikrevolutionens stoltaste fäste. Matroserna på öfästningen utanför Petrograd

hade marscherat emot Kerenskij i juli 1917 och stormat Vinterpalatset i november för att föra Lenin till makten. När det röda Petrograd senare hotades av general Judenitj, hade Kronstadtmatroserna slutit upp till sovjetregimens försvar.

Den 1 mars 1921 gjorde Kronstadts matroser uppror — mot Lenin. Massmöten med 15 000 man från olika fartyg och garnisoner antogo resolutioner, som krävde omedelbara nyval till sovjeten genom hemlig omröstning, yttrande- och pressfrihet för alla socialistiska vänsterriktningar, avskaffande av kommunisternas politiska organ inom armén och flottan, omedelbar indragning av alla patruller för spannmålsrekvisition och återupprättande av en fri marknad för böndernas produkter.

Kronstadtupproret inträffade efter en serie bondeuppror i centrala Ryssland och strejker i Petrograd och andra städer. I den forna huvudstaden plundrade hungriga arbetare lagerhusen.

Som följd av ”krigskommunismen” stod Ryssland i mars 1921 på randen av ekonomiskt sammanbrott och nytt inbördeskrig, i vilket utländsk intervention inte spelade någon som helst roll. Den socialiserade industrin stod praktiskt taget stilla; arbetsdisciplinen upplöstes snabbt; arbetarna övergav städerna för landsbygden.

1921 skolkade ända upp till 50 % av arbetarna vid företagen i metallindustrin från arbetet. I Uraldistriktet hade 1920 37 % av arbetarna övergivit städerna för att återvända till sina byar.

Priserna på fabriksvaror stego i högan sky medan papperspengarna föllo i värde intill dess en guldrubel i januari 1921 var värd 26 529 pappersrubel.

Spannmålsrekvisitionerna fortsatte och kraven på bönderna ökades, ehuru regeringen på grund av industrins sammanbrott var oförmögen att lämna fullgod betalning. Bönderna vägrade att plöja sin jord, eftersom det inte fanns något som sporrade till att odla mer än för de omedelbara behoven. 1921 hade arealen odlad jord krympt ihop till omkring 62 % av förkrigsarealen, och avkastningen var endast 37 % av den normala. Hungersnöden krävde oerhörda offer.

Sovjetregimen hotades nu av uppror från just de massor av arbetare, soldater och matrosar, som hade vunnits genom Lenins paroller om ”fred, bröd och jord”.

Zinovjev, partiets boss i Petrograd, hade på känn att oron i hans stad kunde leda till fullt utbildat uppror. Han beordrade kadetterna vid militärskolorna att besätta alla broar i Petrograd. Arbetare togo sig över isen till öfästet Kronstadt. En revolution höll på att utvecklas i revolutionens sköte.

Zinovjev telegraferade till Lenin och Trotskij och begärde pålitliga trupper. Trotskij beordrade omedelbart förre tsarofficeren general Tuchatjevskij till Petrograd. Samtidigt skickade Lenin Sovjetunionens president, Michail Kalinin, för att tala till matroserna. Kalinin sammankallade ett möte och försökte blidka dem, men hans ord dränktes i högljudda protester.

”Varför skjuts våra fäder och bröder i byarna? Ni är mätta, ni har det varmt; kommissarierna lever i palatsen.”

Den militärkommisarie, som åtföljde Kalinin, knuffades ned från tribunen, då matroserna i hans ställe lyfte upp en av sina egna talare, som viftade med sin mössa och ropade: ”Kamrater, se er omkring så kommer ni att upptäcka att vi har hamnat i ett förskräckligt trask. Vi drogs ut i det träsket av en grupp kommunistiska byråkrater, som under kommunismens mask har skott sig i vår republik. Jag var själv kommunist och jag vädjar till er, kamrater — driv bort de där falska kommunisterna, som hetsar arbetaren mot bonden och bonden mot arbetaren. Det har skjutits tillräckligt många av våra bröder.”

Männen ropade sitt bifall, när matros Petretjenko hoppade upp på podiet och fördömde

arkebuseringen av arbetare i Petrograd och avrättningarna av bönder ute i byarna. Han angrep regimen för att den omgav sig med tsaristiska generaler. Sedan föreslog han en resolution mot sovjetdiktaturen. Den antogs med acklamation. ”Häkta dem!” skreko matroserna och pekade på Kalinin och kommissarien i hans sällskap. Men de häktades inte. Kalinin och hans stab tillätos att lämna Kronstadt i frid. Några kommissarier i underordnad ställning sattes under arrest.

Den 5 mars bildade Kronstadtmatroserna en revolutionskommitté, bestående av 15 medlemmar. Den 6 var general Tuchatjevskij redan på väg med extratåg från Moskva för att slå ned upproret. Han samlade ihop 60 000 utvalda män, bestående av tjeatruupper, kommunistiska officerskadetter och andra pålitliga styrkor. För att hindra uppror i det närbelägna Petrograd beordrade han avvapning av hela garnisonen. På Kronstadts gator anslogos dekret, undertecknade av Trotskij och general Tuchatjevskij. De lydde:

Till garnisonen och befolkningen i Kronstadt och de upproriska fortan! Arbetarnas och böndernas regering har beslutat, att Kronstadt och krigsfartygen omedelbart skola överlämnas till Sovjetrepubliken, och därför befäller jag alla dem, som höja sin hand mot det socialistiska fosterlandet, att omedelbart lägga ned vapnen. De som vägra måste omedelbart avväpnas och utlämnas till sovjetmyndigheterna. De häktade kommissarierna måste genast frigges. Endast de som underkasta sig villkorslöst kunna hoppas på Sovjetrepublikens nåd. Samtidigt har jag också givit order om förberedelser för upprorrets undertryckande och de upproriskas förintelse med vapenmakt. Ansvaret för alla olyckor som drabba de fredliga elementen kommer att falla på de vitgardistiska rebellerna. Detta är sista varningen.

Undertecknat: Ordföranden i Republikens revolutionära militärråd.

TROTSKIJ.

Men upprorsfanan vajade över Kronstadt. Makten låg i händerna på revolutionskommittén, som bestod av nio matrosar, fyra arbetare, en sjukvårdare och en överlärare. Ordförande i kommittén var Petretjenko.

Kronstadt hoppades att arbetarna och soldaterna i Petrograd skulle sluta sig till upproret. Men Zinovjev låg inte på latsidan. Han organiserade beläringstillstånd i Petrograd och beordrade kommunistiska regementen att skingra alla folksamlingar och krossa alla demonstrationer med kulspruteeld. I Kronstadt rådde officerarna matroserna att inleda en offensiv mot Petrograd genast, annars skulle de vara förlorade. Men matroserna sade, att de inte ville ”spilla blod i onödan”. De skulle bara försvara sig, om Trotskij vågade utgjuta folkets blod.

Trotskij väntade inte. Han utfärdade en order av innehåll, att om de upproriska inte kapitulerade, skulle de skjutas en och en, ”som ancor i en damm”. Matroserna vägrade att ge efter. På aftonen den 6 mars flögo Tuchatjevskis flygplan över Finska viken för att bomba husen och fortan i Kronstadt.

Trotskij och Tuchatjevskij voro medvetna om att inom tre veckor skulle isen smälta och deras trupper skulle vara oförmögna att anfälla öfästet. Dessutom skulle de med Kronstadtmatrosar bemannade krigsfartygen kunna bege sig till Petrograd. Den 7 mars började Tuchatjevskij bombardera fortan med svårt artilleri. Revolutionskommittén i Kronstadt utsände följande radiobudskap till världen:

Det första skottet har dånat. Men hela världen vet det. Den blodige fältmarskalken Trotskij, som står till midjan i arbetarnas brodersblod, var den som först öppnade eld mot det revolutionära Kronstadt, som gjort uppror mot kommunisternas styre i syfte att återställa sovjeternas verkliga makt. Vi komma att uppstå eller falla under Kronstadts ruiner, kämpande för det arbetande folkets bloddränkta sak. Länge leve sovjeternas makt! Länge leve den socialistiska världsrevolutionen!

Ultimatum utgick, men matroserna gävo fortfarande inte efter. Tuchatjevskij beordrade då ett anfall mot fästningen. Tidigt på morgonen, medan isen ännu skiftade i blått, började kommunist- och tjeokratrupprens framryckning. De kommunistiska officerskadetterna bildade förtruppen, klädda i vita kappor för att inte avteckna sig mot snön. De följdes av utvalda trupper ur Röda armén, bakom vilka gingo tjekans maskingevärsskyttar för att hindra alla försök till desertering. Matroserna besvarade Tuchatjevskijs artillerield med fortens och de infrusna fartygens kanoner.

I den närbelägna staden Oranienbaum gjorde flera röda regementen myteri och vägrade att slåss mot matroserna. Tjekaförband ilade till och sköto var femte soldat.

Kronstadtmatroserna gjorde så häftigt motstånd att Tuchatjevskij fordrade, att bolsjevikledarna skulle komma till fronten för att höja hans styrkors moral. Från Moskva avsände kommunistpartiets tionde kongress 300 funktionärer i hög ställning i ilmarsch till skådeplatsen. Vid samma partikongress sade Lenin den 8 mars i ett anförande: ”Jag har ännu inte fått de senaste nyheterna från Kronstadt, men jag hyser inga som helst tvivel om att detta myteri, som snabbt avslöjade de vitgardistiska generalernas välbekanta drag, kommer att vara likviderat inom de närmaste dagarna, för att inte säga timmarna. Det kan inte råda något tvivel om detta.”

På kvällen den 16 mars omgrupperade Tuchatjevskij sina styrkor i fyrkantsformation som förberedelse för stormning av fästningen. Samtidigt ökade hans batterier sitt bombardemang. Slagskeppen besvarade elden. Nästa afton skickade Tuchatjevskij alla tillgängliga plan att bomba fästningen.

Trotskij höll ord. Tusentals matroser skötos som ankor i en damm. Tuchatjevskij sade senare:

Jag deltog i kriget i fem år, men jag kan inte erinra mig någon liknande slakt. Det var inte en strid; det var ett inferno. Det tunga artilleriets eld fortsatte hela natten och var så kraftig att alla fönster i Oranienbaum krossades.

Matroserna slogos som vilddjur. Vartenda hus där de fattat posto måste tagas med storm. Ett helt kompani slogs en timme för att intaga ett hus, och när huset var erövat visade det sig, att det innehöll två eller tre soldater med en kulspruta. De föreföllo halvdöda, men de ryckte fram sina revolverar och väste: — Vi sköt för lite på er, era fähundar!

Den 17 mars rapporterade Tuchatjevskij till Moskva att Kronstadt var tyst. Tusentals matroser och soldater lågo döda på gatorna.

En del av matroserna lyckades rädda sig till Finland. Men flertalet av dem som tegos levande skötos av tjekepatruller och återstoden skickades i förvisning till avlägsna fångläger.

Lenin diskuterade upproret en månad senare. Den 21 april 1921 skrev han:

Det mest utmärkande draget i händelserna i Kronstadt var just det småborgerliga elementets vankelmod. Det fanns just ingenting, som kan kallas fullt utbildat, klart och slutgiltigt. Vi hörde dimmiga slagord om ”frihet”, ”fri handel”, ”emancipation ur träldom”, ”sovjeter utan bolsjeviker” eller nyval till sovjeterna, eller befrielse från ”partidiktaturen” och så vidare. Både mensjevikerna och socialrevolutionärerna förklarade, att Kronstadtrörelsen var ”deras egen”.

Bourgeoisien är i verkligheten en klasspolitisk kraft, som oundvikligen regerar under kapitalismen, både under monarki och i den mest demokratiska republik, och som också oundvikligen åtnjuter världsbourgeoisins stöd. Men småborgerligheten, det vill säga alla andra internationalens och ”två-och-en-halv”-internationalens hjältar kan enligt sakens egen ekonomiska natur inte vara någonting annat än ett uttryck för klasspolitisk impotens; därav vankelmodet, fraserna och hjälplösheten.

Medan Kronstadts kanoner ännu dånade, insåg Lenin att tiden var inne för en kompromiss, om bolsjevikerna skulle kunna behålla makten. Trots invändningar från ”vänstern” införde han den

”Nya Ekonomiska Politiken” (NEP) på våren 1921.

1918 hade Lenin betraktat privat företagsamhet såsom något avskyvärt. Nu medgav han att enskild näringsverksamhet var oundgänglig för att återställa Rysslands ekonomiska hälsa. Lönesystemet återinfördes och böndernas äganderätt till sina produkter erkändes. ”Inbördeskriget i byarna” bragtes att upphöra. Den 15 mars 1921 förklarade Lenin vid tionde partikongressen:

Vi måste försöka att tillfredsställa böndernas krav; de äro gensträviga, missnöjda, och med rätta -- de kunna inte vara annat ... När det kommer till kritan kan småbonden ställas tillfreds med två saker. Först och främst måste det finnas ett visst mått av frihet för varuutbytet, frihet för småäganderätten; och för det andra måste varor och produkter ställas till förfogande.

Efter införandet av den nya ekonomiska politiken blev ekonomisk effektivitet snarare än kommunistisk teori huvudmålet för Sovjets industriella och tekniska experter. Arbetarna avlönades efter värdet av sina prestationer.

I sitt tal vid en konferens med de kommunistiska organisationerna i Moskva i oktober 1921 erkände Lenin öppet, att försöket att på detta stadium införa kommunism hade varit ett missgrepp.

Skulden för sin kompromiss med de rena kommunistiska principerna lade han på böndernas bristande villighet att förse arbetarna med tillräckligt mycket bröd:

Jag beklagar det, sade han, eftersom vår erfarenhet, som inte är särskilt lång, bevisar att vår uppfattning var felaktig. Vår nya ekonomiska politik betyder, att vi vid tillämpningen av våra tidigare metoder led nederlag och måste inleda en strategisk reträtt. Låt oss dra oss tillbaka och bygga upp allt på ett nytt och solitt sätt; annars blir vi slagna. Det nederlag, som vi på våren 1921 led på den ekonomiska fronten, var allvarligare än något som vi någonsin tidigare lidit i striden mot Koltjak, Denikin och Pilsudski. Distributionssystemet på landsbygden och den omedelbara tillämpningen av kommunistiska metoder i städerna höll tillbaka våra produktiva krafter och förorsakade den stora ekonomiska och politiska kris vi råkade ut för på våren 1921.

Lenin förordade att återgången till enskild företagsamhet skulle tillämpas först på jordbruket och därefter på småindustrin. Nyckelindustrierna och transportväsendet liksom utrikeshandeln skulle förbli under statens kontroll. Han räknade därför inte med någon risk för kapitalismens återuppståndelse som följd av den nya ekonomiska politiken. Åt det nya systemet gav Lenin namnet ”statskapitalism”:

När vi seglade fram på den våg av hänförelse som ryckte med sig folket, först på det politiska och sedan på det militära området, hoppades vi kunna utnyttja denna hänförelse för att genomföra ekonomiska reformer av lika vittgående natur, förklarade Lenin.

Vi hoppades att genom dekret av den proletära statsledningen kunna grunda statsindustrier och organisera distributionen av statliga produkter på kommunistisk grundval i ett land, som var småborgerligt! Livet har visat att vi gjorde ett misstag. En följd av övergångsstadier sådana som statskapitalism och socialism var nödvändig för att under många års inledande arbete förbereda övergången till kommunismen. Inte på grundval av dylik entusiasm, men med hjälp av dylik av revolutionen född entusiasm och på grundval av personligt intresse, personlig delaktighet, på grundval av ekonomisk ändamålsenlighet måste man först försöka bygga små broar, som skola föra ett småbrukarland genom statskapitalismen till socialismen. I annat fall kan man aldrig leda tiotal miljoner människor till kommunismen. Detta är vad de objektiva krafterna i revolutionens utveckling har lärt oss.

Ett år senare var Lenin förvissad om att Ryssland under NEP skred fram på vägen mot socialismen:

Socialismen är inte längre en avlägsen framtidsfråga. Vi ha fört ut socialismen i det dagliga livet, skrev han. Oavsett hur svårt problemet må vara, oavsett vilka hinder som måste övervinnas eller hur många svårigheter vi kunna möta, skola vi lyckas, naturligtvis inte i morgon, men säkert under loppet av de närmaste åren, på så sätt att NEP-regimens Ryssland kommer att förvandlas till socialismens Ryssland.

Kort därefter var han emellertid mindre förtröstansfull:

Vi ha inte ens fullbordat grundvalarna för en socialistisk hushållning, förklarade han. Den döende kapitalismens fientliga krafter kunna ännu ta allt ifrån oss. Detta måste klart inses och öppet uttalas, ty ingenting är så farligt som illusioner. Å andra sidan finns det ingenting oroande, ingenting som kan ge minsta anledning att gripas av förtvivlan i vårt erkännande av denna sanning. Vi ha alltid lärt och predikat, att det för att säkerställa socialismens seger är nödvändigt att förfoga över arbetarnas förenade krafter i flera högt utvecklade länder.

I början av sommaren 1921 uppträdde Lenin inför Kominterns tredje kongress och försökte definiera den ståndpunkt, som borde intagas i fråga om NEP. Han försäkrade de utländska delegaterna, att NEP var nödvändig för att befrämja världsrevolutionen:

Den internationella revolutionära utveckling, som vi förutsade, går framåt, förklarade han. Men denna framåtgående rörelse är inte så direkt som vi hade väntat ... Hänsyn måste tagas till det faktum att det nu otvivelaktigt uppstått en viss kraftbalans. Följaktligen måste vi utnyttja denna korta andhämtningspaus för att anpassa vår taktik efter detta sicksackmönster för den historiska utvecklingen.

Vid slutet av 1921 kunde Lenin visa på en allmän ekonomisk återhämtning, i synnerhet inom transportväsendet, gruvindustrin och småhandeln, såsom resultat av den nya politiken.

NEP-systemet infördes emellertid inte i tillräckligt god tid för att avvärja den hungersnöd, som blev följderna av den misslyckade skörden och bristen på reservförråd, beroende på den kommunistiska politiken mot bönderna sedan 1918. Enligt officiella sovjetsiffror skördade hungern inte mindre än 5 miljoner liv under 1921 och 1922.

Fastän bondeuppror, strejker inom industrin och Kronstadtrevolten hade tvingat Lenin att revidera Rysslands ekonomiska politik, gjorde han likafullt inga politiska medgivanden. Tvärtom utrotades hänsynslöst de sista spåren av politisk opposition. ”Den rätta platsen för mensjeviker och socialrevolutionärer, öppna eller maskerade, är i fängelse”, skrev Lenin. ”... Terror kan inte undvaras, trots lyckare och frasmakare.”

Något senare förklarade Lenin:

När mensjeviker säger: ”Nu drar ni er tillbaka; vi har alltid förordat reträtt, vi är eniga med er, vi är era män, låt oss retirera tillsammans”, så svarar vi, att för den som offentligt propagerar mensjevism måste våra domstolar utmäta dödsstraff, annars är de inte våra domstolar utan Gud vete vad ... De predikningar, som Otto Bauer, ledarna för den andra och två-och-en-halv-internationalerna, mensjeviker och socialrevolutionärer håller, avslöjar deras sanna natur: ”Revolutionen har gått för långt; vi har alltid sagt det som ni nu säger; tillåt oss att säga det ännu en gång”. Och vi säger till svar: ”Tillåt oss att ställa upp er mot muren för att ni säger detta”.

Lenins politiska polis utbildade ett system för inre spionage, som täckte Ryssland med ett nät av agenter, mycket effektivare än tsarismens Ochrana. Järnhård censur tystade fullständigt all kritik av Lenins politik. Pressen, radion, filmen och teatern blevo för första gången i historien uteslutande verktyg för statens propaganda. Fackföreningarna förlorade all rätt att förhandla om högre löner eller bättre arbetsförhållanden. Och fängelser och koncentrationsläger voro fyllda med långt flera politiska fångar än under någon av tsarerna. Kronstadt hade betecknat ryska folkets sista verkliga uppror. Hädanefter var Lenins diktatur tryggad. Den totalitära staten höll på

att växa fram.

XXI. Diktator utan fåfänga

Lenin skulle med rätta ha kunnat säga: ”Jag har skapat bolsjevikpartiet, jag var hjärnan i novemberrevolutionen. Flera gånger, då vår maktställning tyckts hänga på ett hår har jag räddat den genom djärv improvisation — genom att underteckna en impopulär fred 1918, genom att införa NEP 1921. Jag skapade Komintern och gav den dess revolutionära teori och strategi, varigenom den ryska bolsjevismen blev en makt i världen.” Lenin skulle med rätta ha kunnat säga allt detta, men han gjorde det aldrig, ty ingen diktator i världshistorien har varit mindre fåfäng. Alla försök av männen i hans omgivning att ställa honom på en piedestal voro honom i själva verket motbjudande.

När bolsjevikpartiets Moskvakommitté arrangerade en hyllningsfest på hans femtioårsdag, vägrade han att lyssna på lovtalen. För att inte såra publiken infann han sig ett ögonblick, men först sedan trumelden av avgudadyrkan var över.

”Kamrater”, sade han, ”jag måste tacka er för två saker: för hyllningarna i dag, och ännu mer för att ni låtit mig slippa att lyssna på födelsedagstalen.”

Det salvelsefulla beröm, som sovjettidningarna ständigt hopade över honom, irriterade honom ännu mera. ”Vad tjänar det till?” frågade han Bontj-Brujevitj och visade honom några rubriker: ”Jag har svårt att läsa tidningarna. Var man tittar skriver de om mig. Jag anser att denna totalt omarxistiska tonvikt på en enda individ är synnerligen skadlig. Och de här porträtten sen? Överallt! Vad är meningen med allt det här?”

Som svar på en fråga från Komintern, om han talade något främmande språk flytande, skrev Lenin ”inget”, fastän han vid Kominterns tredje kongress talade på mycket god tyska och bara någon enstaka gång behövde leta efter det exakt riktiga uttrycket. ”Har ni någon specialitet?” frågades det i ett formulär vid tionde partikongressen 1921. ”Nej”, svarade Lenin.

När skulptören Nathan Altman arbetade på en byst av honom, vägrade Lenin att inta någon särskild pose, därför att han ansåg att det skulle se onaturligt ut. — Arbeta så mycket som ni behöver, kamrat Altman, sade Lenin. Jag skall inte störa er.

Maxim Gorkij försökte förgäves att tyda den gåta, som låg i den slående motsatsen mellan människan och den politiske ledaren:

Spelpassionen ingick i Lenins karaktär, säger Gorkij. Men det var inte det slags spelpassion, som utmärker en självupptagen lyckojägare. Hos Lenin var den ett uttryck för den utomordentliga trosstyrkan hos en man, som tror fullt och fast på sin kallelse, som är djupt och helt medveten om sin samhörighet med yttervärlden och som grundligt fattat sin roll i världens kaos — rollen som kaos' fiende.

Han kunde med samma entusiasm spela schack, läsa en bok om Klädedräktens historia, diskutera i timtal med sina kamrater, meta, promenera på Capris steniga gator, som lågo glödande heta i Söderns solsken, beundra gultörnesnärens gyllene färger och fiskarnas smutsiga ungar.

På kvällen, när han lyssnade till berättelser från Ryssland eller livet i byarna, brukade han sucka av avund.

”Så litet jag vet om Ryssland, när allt kommer omkring! Bara Simbirsk, Kazan, Petersburg, landsförvisningen — sen är det just inte mer.”

Han tyckte om skämt, och när han skrattade, skakade hela kroppen; den höll faktiskt på att sprängas av skratt, ibland så att tårarna kommo fram i ögonen på honom. Det fanns en oändlig massa nyanser och

betydelseskiftningar i hans oartikulerade ”hm” — en hel skala från besk sarkasm till försiktigt tvivel, och ofta rymde det den klarvakna humor, som endast förunnas den som ser långt in i framtiden och är väl förtrogen med livets sataniska absurditeter.

Undersätsig och massivt byggd med ett kranium som Sokrates och den borne spefågeln allseende ögon, tyckte han om att ofta inta en besynnerlig och en aning komisk attityd; han kastade huvudet bakåt, lutade det sedan mot axeln och stack tummarna i armhålorna under västen. Det fanns ett drag av förtjusande komik i denna pose — någonting oförskämt segervisst. I sådana ögonblick utstrålade hela hans varelse lycka.

Hans rörelser voro mjuka och smidiga, och hans sparsamma men kraftfulla gester stämde väl ihop med hans ord, som också voro knapphändiga men innehållsriga. De ögon, som glittrade och blixtrade i hans mongol-ansikte, røjde en outtröttlig iver att jaga upp lögn och orättvisor — de skelade, blinkade, gnistrade sardoniskt eller blängde ursinnigt. Glansen i de ögonen gävo hans ord etsande skärpa och knivskarp klarhet.

Ändock exploaterade samme Lenin folks okunnighet till att spinna ihop fantastiska beskyllningar mot sina politiska vedersakare. När t. ex. bråkiga soldater och matrosar några dagar efter bolsjevikrevolutionen bröto sig in i Petrograds vinkällare, tvekade Lenin inte att påstå, att plundringen hade organiserats av konstitutionella demokratiska partiets centralkommitté.

För att misskreditera hans motståndare i ryska folkets ögon var allt tillåtet. Martov stämplades av Lenin som ”förrädare” och ”renegat”, men likafullt beklagade sig Lenin strax före sin död till Gorkij: ”Så synd att Martov inte är bland de våra. Han är en sådan strålande kamrat. Han är makalös!”

Han brast i skratt, när han fick höra Martovs yttrande att det bara fanns två riktiga kommunister i Ryssland — Lenin och Mme Kollontaj (den sistnämnda på grund av hennes agitation för sexuell frihet). Hans skratt slutade med en suck: ”Vilken klok karl Martov ändå är!”

När Lenin förstod att slutet var nära, frågade han efter Axelrod och Martov. Han pekade på deras namn i tidningen och stammade fram: ”Vad?” Han bad Krupskaja ringa upp Kamenjev och fråga hur Axelrod mådde och lyssnade sedan till hennes redogörelse för telefonsamtalet.

— De säger att Martov ligger för döden. Är det sant? frågade han Krupskaja en kort tid innan han förlorade talförmågan.

För ”förrädaren” och ”renegaten” Martov, bolsjevismens dödsfiende under hela sitt liv, bevarade Lenin mer personlig tillgivenhet än för sina mest hängivna medarbetare. Men han lät inte personliga känslor påverka sina handlingar. Enligt Gorkij återförde han allting på följande formel:

Var och en som inte är med oss, är emot oss. Folk som är oberoende av historien finns bara i inbillningen. Till och med om vi går med på att sådana människor funnits under någon förgången tid, så existerar de absolut inte nu och kan inte existera nu. De skulle vara oanvändbara. Alla, ända ned till den mest obetydliga, sugns in i verklighetens virvel, som nu är mer förvirrad än den någonsin har varit.

Ni säger att jag förenklar livet alltför mycket? Ni tror att den förenkligen hotar kulturen med undergång?

Sedan kom hans karakteristiska ironiska uttryck: ”Hm ... hm ...”

Lenin predikade ständigt att alla moraliska uppfattningar måste vara bundna vid klassintressen:

Vi avvisar all moral, som utgår från övernaturliga idéer eller från icke klassmässiga föreställningar, uttalade han inför ett ungenkommunistiskt auditorium. Enligt vår åsikt är moralen helt underordnad klasskampens intressen. Allting som är nödvändigt för att förinta det gamla utsugarsamhällets ordning och för att ena proletariatet är moraliskt. Vår moral består uteslutande i sträng disciplin och i medveten

kamp mot utsugarna. Vi tror inte på objektiva grunder för moralen och vi måste avslöja denna vanföreställning. Kommunistisk moral sammanfaller med vår kamp för att befästa proletarietets diktatur.

Det religiösa trosproblemet reducerades till samma formel. Lenin skrev långt före revolutionen:

Religionen är en av de former av andligt förtryck som överallt pressa ned folkets stora massor, vilka krossas av ständigt slit för andra, av fattigdom och övergivenhet. De utsugna klassernas svaghet i kampen mot förtryckarna framkallar oundvikligen tron på ett bättre liv efter döden, precis som vildens kamp med naturen leder till tron på gudar, djävlar och underverk. Religionen lär dem, som hela sitt liv leva i fattigdom, att resignera och visa tålmod i denna världen, och tröstar dem med hoppet om belöning i himlen. Men utsugarna drivs av sin tro att göra goda gärningar här på jorden, därför att de på detta sätt hoppas kunna billigt rättfärdiga sin tillvaro och förtjäna belöning i himlen. Religionen är opium för folket ett slags andlig rusdryck, avsedd att få kapitalismens slavar att dränka sin mänsklighet och sin längtan efter en dräglig tillvaro.

Som durkdriven politisk strateg bytte Lenin utan samvetskval ståndpunkt när förhållandena ändrades. En gång, när han fick se Karl Radek läsa en samling artiklar som han skrivit 1903, skrattade Lenin hjärtligt.

— Det är intressant att läsa om vilka dårar vi var på den tiden!

Hans litterära och konstnärliga smak var konventionell och outvecklad. Den politiska och sociala revolutionens apostel förkastade allt experimenterande på musikens, poesins och målarkonstens område.

Han betraktade den moderna poesin som i stort sett dekadent. ”En del låter hyggligt”, sade han till Berzin, ”men det finns just ingen mening i den.”

För Turgenev hade han stor aktning — han funderade t. o. m. på att skriva en analys av hans verk. Men hans älsklingsroman var Tjernysjevskijs ”Vad är att göra?”, en tendentiös bok av ringa litterärt värde. Han beundrade Victor Hugo, huvudsakligen på grund av hans roman ”Nittiotre”. Bland hans älsklingspoeter funnos Nekrasov, känd som ”den ryske Robert Burns” och Tiutjev — trots hans slavofila tendenser, på grund av den elementärt revolutionära anda som präglade hans verk. Dostojevskij var ”reaktionär, men ett geni”, och om Lenin också beundrade Tolstoj som konstnär, förkastade han hans sociala och etiska läror.

Han skrev 1908:

Inkonsekvenserna i Tolstoj's verk, åsikter, lära och skola äro i iögonenfallande. Å ena sidan är han en genial författare, som skänkt ojämförliga bilder av ryskt liv åt världslitteraturen. Å andra sidan ha vi godsägaren-aristokraten och det tokiga helgonet. Å ena sidan den nyktraste realism som sliter bort alla masker, å den andra förkunnelse av det gemenaste i världen — religion, ett försök att ersätta den officiella prästen med den moraliska övertygelsens präster och alltså att odla en raffinerad och avskvärd form av prästadöme.

Ändå sade samme man till Gorkij, efter att ha lyssnat till en Beethovenkonsert: ”Jag vet ingenting vackrare än Appassionatan. Jag skulle kunna höra den varenda dag. Det är underbar, överjordisk musik. Men jag kan inte höra på musik alltför ofta. Det går mig på nerverna.”

Lenin gick inte på teatern mer än ett dussintal gånger under sin tid i Kreml. En kväll bevistade han en föreställning av Floden och blev så förtjust att han gick dit följande kväll igen, denna gång för att se Gorkijs *Natthärbärgen*.

”Trots sin förkärlek för Gorkij var han kritisk mot pjäsen”, säger Krupskaja. ”Och efter sin erfarenhet den kvällen avstod han länge från att gå på teatern.”

Den sista pjäs Lenin såg var Dickens Syrsan vid härden, som gavs på Konstnärliga Teatern i Moskva, men han orkade inte sitta igenom hela föreställningen. ”Iltj var uttråkad efter första akten”, berättar Krupskaja. ”Dickens medelklassromantikalitet började gå honom på nerverna, och när dialogen mellan den gamle leksaksförsäljaren och hans blinda dotter började, stod Iltj inte ut längre och gick mitt under akten.”

Experimentell teater var obegriplig för Lenin. Krupskaja berättar om hans förbryllande upplevelse vid en föreställning, som anordnades för Röda arméns folk. Lenin satt på en av de främsta bänkarna. Skådespelerskan Gzovskaja deklamerade en dikt av Majakovskij:

*”Vår Gud är framryckningen,
vårt hjärta är trumman.”*

När hon framsade dessa rader gick hon rakt fram emot Lenin.

Han satt där förbryllad av hennes oväntade uppträdande. När Gzovskaja efterföljdes av en skådespelare, som läste Tjechovs Brottslingen, drog han en lättadens suck.

”Varför skall man dyrka det nya”, frågade Lenin Clara Zetkin, den ledande tyska kommunisten, ”bara därför att det är nytt? Det är nonsens, rent nonsens. Jag har mod att erkänna att jag är en barbar. Jag kan inte lovprisa expressionismens, futurismens, kubismens och andra ismers alster som uppenbarelser av det högsta konstnärliga snille. Jag begriper dem inte, och de bereder mig ingen njutning.”

Han var teoretiker och folkledare, utopist och realist på samma gång. Hans Utopia var världsrevolutionen, men i det löpande politiska arbetet var han hård som flinta och ytterligt praktisk. Han var dogmatiker, men tillräckligt slug taktiker att aldrig avvisa någon kompromiss, som gagnade hans syften. Under hela sin bana höll Lenin på att desavouera paroller, som han tidigare förkunnat som evangelium. Han var anhängare av konstituerande församlingen så länge detta utgjorde ett effektivt fältrop mot Kerenskij. När församlingen gick emot honom, upplöste han den. När det visade sig, att han inte ens i sovjeten hade någon säker majoritet, upprättade han proletariats diktatur, som till slut blev liktydig med politbyråns diktatur. Han lade sig gladeligen till med motståndarnas idéer och drog nytta av dem. Men i vidare mening förblev han alltid trogen en enda idé och ett enda mål. Från det ögonblick då han blev ”yrkesrevolutionär” ägnade han hela sitt liv åt den proletära revolutionens sak — så som han uppfattade den. Men i likhet med Netjajev och Tkatjev strävade Lenin aldrig efter att uppnå någon överensstämmelse mellan mål och medel. Alla medel som förde till målet voro berättigade. Målet var långt viktigare än vägen dit.

Han hyste en oerhörd beundran för Tkatjev och Netjajev, ”den förfärliga, fullständiga och skoningslösa förstörelsens” apostel. Så tidigt som 1905 sade han till Bontj-Brujevitj, att Tkatjev ”utan tvekan stod närmare vår ståndpunkt än några andra”, och han studerade omsorgsfullt Tkatjevs arbeten. Efter revolutionen ”fäste han mycket stor vikt vid Tkatjev och uppmanade alla att läsa och studera honom”, enligt vad Bontj-Brujevitj uppger.

Folk glömmer alldeles bort, sade Lenin, att Netjajev ägde en enastående organisationstalang, en förmåga att tillämpa det underjordiska arbetets speciella teknik överallt, en förmåga att ge sina tankar en så slående formulering att de för alltid inpräglades i folks minne. Det räcker att påminna om vad Netjajev säger i en av broschyrerna, där han besvarar frågan: ”Vilka medlemmar av det härskande furstehuset måste förgöras?” med det lakoniska: ”Hela stora förbönen” (bön för det kejsarliga huset). Den formuleringen är så enkel och klar att den kunde begripas av varenda människa i Ryssland på den tiden då den ortodoxa kyrkan stod i sitt flor, då det övervägande flertalet av folket på ett eller annat sätt och av en eller annan anledning gick i kyrkan och då alla visste, att varenda medlem av huset Romanov

nämndes i stora förbönen. Den troskyldigaste läsare, som frågade sig: ”Men vilka av dem skall förgöras?”, måste fatta det självklara och oundvikliga svaret vid första ögonkastet: ”Jo, hela huset Roma-nov”. Men detta är enkelt intill genialitet.

Han studerade Clausewitz noggrant och upprepade ofta hans sats, att krig är politikens fortsättning med andra medel. I marginalen till Clausewitz' bok skrev han: ”En god ledare”.

Han var ingen social drömmare i vanlig bemärkelse. Ryssland var hans laboratorium för provning av kommunismen i stor skala; ryska folkets välfärd för stunden var en underordnad fråga. De enorma offer, som hans stora experiment fordrade, voro ingenting att göra åt eller bry sig om. Barmhärtighet var en borgerlig dygd. Mannen som älskade barn, djur och naturen lyfte sällan ett finger för att rädda mänskliga varelser från tj ekans arkebuseringsplutoner. Gorkij, som ofta besvärade honom med dylika vädjanden för män och kvinnor, som dömts till döden, hade en känsla av att hans ingripande nästan uppväckte förakt. ”Begriper du inte att du slösar tid på rena struntsaker?” frågade Lenin. ”Du komprometterar dig i våra kamrater arbetarnas ögon.”

Men fastän han inte hyste något förbarmande med sina fiender, tolererade han de värsta skurkar, om han bara kunde dra nytta av dem. ”Det finns ingen moral i politiken”, sade han ofta, ”bara lämplighetsfrågor”.

Som talare hade Lenin ett lysande sinne för massans psykologi och en kraft i uttrycket, som fängslade åhörarenskarorna. Enligt hans sätt att se var våldet den axel, kring vilken hela politiken kretsade. Det första steget var att gripa makten, det nästa att behålla den. Undertryckande av alla medborgerliga friheter och massterror voro de enda pålitliga metoderna. Det slutliga målet — ett klasslöst samhälle — skulle förverkligas någon gång i framtiden.

Det finns ingenting som låter oss ana, huruvida Lenin vid slutet av sitt liv alltjämt väntade sig att denna stat, som han hade skapat, i framtiden skulle kunna avvara sin allsmäktige tvångsapparat. Han reducerade världspolitiken till en oförsonlig strid mellan sovjetssystemet och kapitalismen och betraktade samhället såsom varande i ett ständigt krigstillstånd, intill dess världsrevolutionen segrade. Och så länge kriget pågick, var diktatur nödvändig.

Genom en våldsamt överdriven förenkling av den marxistiska teorin fränkände han slutligen de fri- och rättigheter den ”borgerliga” demokratin skänker allt värde. Om han gjorde det av övertygelse eller av nödtvång är oklart. Den förrevolutionäre Lenin hade inte alltid viftat undan yttrande-, press- och församlingsfrihet som en kapitalistisk bluff. Det gjorde han först sedan sovjetregimen i syfte att befästa och behålla sin makt steg för steg drivits att utrota all politisk frihet.

*

Sedd mot bakgrunden av sina samtida sticker Lenin bjärt av därigenom att han, ehuru han var en äkta rysk företeelse, samtidigt var fullständigt fri från trånga nationella band. Därför kunde han säga fullt uppriktigt:

”Världssocialismens intressen stå över de nationella intressena.”

Inom sovjetregeringen bekämpade han outröttligt den ryska nationalismen. Vid ett av politbyråns sammanträden skickade han Stalin följande not:

Så fort jag blivit av med denna förbannade värkande tand skall jag börja en strid på liv och död med den storryska chauvinismen. Jag skall slita den i stycken med alla mina friska tänder.

Vi måste *absolut* kräva, att allryska centrala exekutivkommitténs sammanträden i tur och ordning stå under ordförandeskap av en ryss, en ukrainare, en georgier och så vidare. Absolut! Din tillgivne

LENIN.

Lenin hade ingen stab av sekreterare, som ställde i ordning material åt honom, och han lärde sig aldrig riktigt behärska konsten att diktera för en stenograf. Radek påstår att "han betraktade till och med en reservoarpenna med samma ögon som en bonde från Don-trakten, när han tittar på den första automobil han får se".

När han tog sig ledigt var Lenin en utmärkt sällskapsmänniska, som arrangerade upptåg, hittade på underhållning och på annat sätt livade upp stämningen. "Hans humor, livsglädje och bubblande energi", säger Semasjko, "märktes överallt. Han var alltid omgiven av glada skratt."

Hans kamraters barn sågo alltid fram mot hans besök med glada förväntningar, ty han brukade tala mycket allvarligt med dem alla och hitta på roliga lekar. Till och med under sin tid i Kreml tog han sig tid till sådant. När han körde genom byarna i närheten, berättar hans syster Marja, "brukade en klunga linhåriga bondungar komma rusande fram till bilen och be att få åka. Vladimir Ilitj brukade säga till chauffören att stanna, och vagnen överfylldes av en stojande, jublande barnskara. När vi hade åkt en kilometer eller så, stego barnen ur och sprungo tillbaka till byn under glada skratt." Hans älsklingsförströelse under de första åren i Kreml var utflykter på landet. "Längre bort från stadsbullret, längre bort från Moskva!" brukade han säga till sin chaufför, Gill, varje lördag, då han valde ut ett mål för utflykten. De brukade ge sig av lördag kväll och köra 50-60 kilometer utanför staden. På våren jagade de tjäder och rapphöns. På sommaren badade de, strövade genom skogen och vilade sig i gräset. På hösten jagade de igen, vanligen kaniner och rapphöns. Efter våren 1919 hade han ofta sin bror Dmitrij eller sin syster Marja i sällskap. De reste inkognito och brukade stanna över natten hos någon bonde. Efter kvällsvarden och en stunds samtal med värdfolket, brukade Lenin säga: "Nu skall vi i säng! Vi stiger upp i gryningen och ger oss av ut i skogen.

Visa oss höskullen!"

På dessa strövtåg ville Lenin inte sova någon annanstans än i en lada. När han erbjöds sängkläder, vägrade han bestämt. "Nej tack, ställ inte till något besvär! Vi sover här direkt på höet. Inga sängkläder! Det blir inte samma känsla, inte samma nöje." Han brukade breda över sig sin rock eller en tunn filt. Tidigt på morgonen gick han till älven eller brunnen och tvättade sig. Det var omväxling hela dagen, han jagade, sträckte ut sig på gräset och sprang i kapp. På måndag morgon lämnade han skogen, byn eller älven, nyter och vederkvickt.

Under en utflykt i närheten av Moskva träffade Lenin på en gammal bonde, som plockade svamp i skogen. Snart voro de båda inbegripna i hjärtligt samspråk. När de skildes, suckade bonden:

"De säger att det är en som heter Lenin som styr Ryssland nu för tiden. Om den där Lenin vore lik er, då skulle det verkligen bli nånting utav."

XXII. Testamentet

Mot slutet av 1921. försämrades Lenins hälsa allvarligt. Ibland brukade han mitt under arbetet ta sig om huvudet och sitta orörlig flera minuter. Han klagade över förvärrad sömnlöshet och trötthet, och hans huvudvärk återkom allt oftare. I början av 1922 drabbades han av svindelanfall, som tvingade honom att gripa tag i närmaste föremål för att inte falla. När hans läkare försäkrade honom att detta var en lindrig åkomma, som berodde på överansträngning, blev han surmulen och svarade lynnigt: "Nej, jag känner på mig att detta är första varningen".

Det är inte bekant om detta var en ren föraning eller verklig insikt av något slag, men ingen lyckades skingra hans pessimism. "Sanna mina ord", sade han till sina vänner. "Det här kommer

att sluta med förlamning.” Han började studera sina symptom i läkarböcker.

I början av december reste han till sitt ställe i byn Gorkij och lämnade kvar ett meddelande till politbyråns medlemmar.

”Trots att jag minskat mitt arbete och vilat mig mera har min sömnlöshet förvärrats alldeles djävulskt. Jag är rädd att jag inte kommer att orka uppträda vare sig vid partikongressen eller sovjetkongressen.” Från byn Gorkij dikterade han fortfarande Sovjets politik. När utrikeskommissarie Tjitjerin föreslog, att sovjetregeringen skulle gå med på vissa ändringar i författningen i utbyte mot ”kompensationer” från Europa och Amerika, svarade Lenin ilsket:

”Jag anser att Tjitjerin omedelbart bör ta en kur på ett vilohem, och det grundligt ändå.”

Den elvte partikongressen i mars 1922 var den sista som Lenin bevistade. Det var efter denna kongress som centralkommittén valde Stalin till kommunistpartiets generalsekreterare.

Rysslands och Tysklands ledande specialister tillkallades för att undersöka Lenin. I mars 1922 kunde läkarna fortfarande inte hitta något organiskt fel på hans nervsystem. De ordinerade bara några månaders vila. Men i början av maj drabbades han av sitt första slaganfall. För en kort tid förlorade han talförmågan och kunde inte röra högra handen och högra benet. Inom några veckor kunde han inte längre tala eller gå. Därefter började han få anfall, som räckte från en halv till två timmar. Efter dessa anfall kände han sig en smula bättre. Han bad läkarna att tala om för honom, om detta var slutet. I så fall måste han utfärda speciella order. Läkarna kände sig tämligen säkra på att slutet ännu inte var förestående. Men Lenin var hädanefter invalid. Hans fattningsförmåga var oförsvagad men han kunde inte längre uttrycka sig klart ens med teckenspråk.

Uppsikten över läkarbehandlingen låg i händerna på partiets centralkommitté, men i alla viktiga frågor rådförde sig läkarna med hälsovårdsministern, doktor Semasjko. Genom Semasjko utfrågade läkarna Lenin om ömtåliga förhållanden för att komma fram till en riktig diagnos — frågor som de inte tordes rikta till Lenin direkt. ”Under dessa förhållanden”, berättar Semasjko, ”utsågo läkarna mig till förbindelselänk mellan dem och Vladimir Ilitj. Jag märkte att min insats inte gillades av Vladimir Ilitj, men den var nödvändig för att bota honom, och Vladimir Ilitj var ofta arg och missbelåten.”

Lenin vårdades av sin syster Marja, medan Krupskaja lärde honom att skriva med vänster hand och att uttala ord högt. Hennes erfarenhet som f. d. lärarinna blev nu mycket nyttig, och Lenin övade sig som en begåvad skolpojke att läsa och skriva.

Driven av hans okuvliga vilja gjorde Lenins kropp en oerhörd ansträngning att återvinna sin normala hälsa. Hans hjärna, som hade förlorat förmågan att associera bokstäver och ljud, återhämtade sig så småningom. Under de långa vinterkvällarna brukade han försjunka i ett slags meditativ dvala. I sådana stunder önskade han lyssna till musik. Pjatakov, som spelade piano utmärkt, brukade efterskickas och spelade valda stycken av Chopin, Brahms och Bach. Medan han spelade märkte Pjatakov ofta att Lenins ansikte fullständigt förvandlades; hans drag blevo lugna, enkla och barnsligt allvarliga. Den vanliga sluga glimten i hans ögon försvann helt. I juli var Lenin åter på benen. Vid denna tid inträffade rättegången mot medlemmarna av socialrevolutionära partiets centralkommitté. De anklagades för att ha förberett terrorhandlingar mot regeringens medlemmar och för att ha organiserat en resning mot sovjetmakten 1918. En del av de ledande partimedlemmarna hade suttit i fängelse sedan dess. När sovjetdomstolen dömde dem till döden, protesterade socialister över hela världen, och t. o. m. en del kommunister samt Maxim Gorkij, och krävde att domen skulle upphävas. Bland de ledande bolsjevikerna fordrade några att socialrevolutionärernas partiledare omedelbart skulle ”likvideras”; andra med den tyska kommunisten Clara Zetkin i spetsen begärde enträget att

sovjetregeringen skulle visa ädelmod genom att förvandla domen till fängelse, eftersom avrättningen skulle göra ett dåligt intryck i utlandet. Lenin höll inte med någondera. Fängelse var inte tillräckligt, och arkebusering skulle kunna framkalla terroristiska vedergällningsåtgärder. Därför beslöt han att hålla dem som ständig gisslan, avsedd att skjutas i händelse av något öppet försök att komma sovjetledarna till livs. Detta innebar i verkligheten en uppskjuten dödsdom. De dömda socialrevolutionära ledarna fingo alltså stanna i fängelse i många år, tills de avrättades av Stalin.

I samband med rättegången mot socialrevolutionärerna riktade Lenin en skrivelse till justitiekommissarien D. I. Kurskij. Den var skriven under hänvisning till en av paragraferna i det förslag till Sovjets strafflag, som diskuterades i maj 1922:

Enligt min åsikt är det nödvändigt att utvidga tillämpningen av arkebuseringsstraffet till alla fall av mensjevnikisk, socialrevolutionär och liknande verksamhet; man måste hitta en formel, som ställer sådan verksamhet i förbindelse med den internationella bourgeoisien och dess kamp emot oss (korruption av press och agenter, krigsförberedelser och liknande).

Han kunde knappast ha förutsett hur denna skrivelse skulle komma att utnyttjas. Den publicerades i Moskvatidningen Bolsjevik den 15 januari 1937, omedelbart före rättegången mot Radek, Sokolnikov och andra gamla bolsjeviker. Samtidigt publicerades följande kommentar av de lärda herrarna i Marx-Engels-Lenin-Institutet:

Brevet till kamrat Kurskij skrevs av Vladimir Ilitj på baksidan av första sidan av förslaget till tilläggsbestämmelser i strafflagen, som förelades honom i tryck. Intill § 5 i lagen, vilken behandlade tillämpningen av dödsstraff för kontrarevolutionära uttalanden mot sovjetregeringen, skrev Lenin nedtill på första sidan: ”Lägg till rätten att utbyta avrättning mot förvisning till utlandet genom beslut av allryska centrala exekutivkommittén (för ett visst antal år eller obegränsad tid)”. Detta var det postscriptum, som Lenin hade i tankarna i samband med det ovannämnda brevet till Kurskij.

Brevet till Kurskij underströk behovet av dödsstraff för mensjevikers, socialrevolutionärers ”och liknande” kontrarevolutionär verksamhet. Lenin krävde dödsstraff för kontrarevolutionär verksamhet av antisovjetiska partier, som stodo i förbindelse med den internationella bourgeoisiens krigsförberedelser mot sovjetrepubliken och med andra former av den internationella kapitalismens kamp mot vårt land. Detta Lenins krav är på samma sätt fullt tillämpligt på de trotskistisk-zinovjevitiska agenter för Gestapo, som handlade efter direkta order från fascismen och som äro en kontrarevolutionär liga av banditer, spioner och splittrare — arga fiender till de arbetandes land. Dessa skurkar, kamrat Kirovs mördare, äro just sådana fiender till Sovjetrepubliken för vilka Vladimir Ilitj krävde strängt revolutionärt straff.

Lenins hälsa blev så mycket bättre att han fördes tillbaka till Moskva. Läkarna tilläto honom att arbeta från 11 till 2 och från 6 till 8, på villkor att han vilade sig två dagar i veckan. Han började åter att sitta ordförande i Sovnarkom och Politbyrån och att i timtal tala i telefon eller med besökare, diktera brev och artiklar och utfärda hemliga instruktioner till kommunistiska agenter i andra länder. Han tog till och med risken att uppträda vid Kominterns fjärde kongress. Han steg in i salen, åtföljd av sin vanliga grupp av följeslagare, och gick raka vägen fram till talarstolen. Delegationer från olika länder reste sig och började sjunga Internationalen, var och en på sitt eget språk. Lenin stod tyst och lutade huvudet åt ena sidan. Sedan började han tala långsamt — han sparade på krafterna. Men snart blev talet högre och snabbare. Då han inte hittade det rätta tyska ordet, knäppte han vädjande med fingrarna.

Från de främsta bänkarna och borden kommo sufflerande tillrop; inte alla voro riktiga och dem viftade han otåligt undan. Han manade de utländska kommunisterna till större aktivitet och lovade dem Sovjets stöd.

”Lita på oss. Vi har breda axlar. Förbered er ordentligt. Tag inte striden för tidigt. Samla krafter och slå till mot borgarna när det behövs. Slå dem inte för bröstet förrän ni är säkra på segern.”

Mitt i talet började Lenins krafter svikta. Hans röst blev svagare, han knäppte oftare med fingrarna, och när han slutade, badade han i svett. Clara Zetkin sprang fram och kysste hans hand. Lenin returnerade ridderligt hyllningen.

I november började Lenins hälsa åter försämrans. Fotieva, den sköterska som vårdade honom, förde bok över allt som hände under hans sjukdomstid. Den 25 november antecknade hon: ”I dag föreskrev läkarna fullständig vila”.

Från den dagen upphörde Lenins regelbundna arbetsrutin. Han kom inte till sitt ämbetsrum regelbundet och tog inte emot så mycket folk. Å andra sidan läste han mer än någonsin.

Vid denna tid sade Lenin inte längre som han sagt 1918, att socialismen ”redan höll på att faktiskt förverkligas”. Tvärtom undrade han nu: ”Är det inte tydligt att vi i materiell, ekonomisk och industriell mening ännu inte stå på tröskeln till socialismen?”

Vad beträffar Larin, upphovsmannen till de genomgripande socialiseringsdekreten från 1918, skickade Lenin honom till London ”av hälsoskäl” och instruerade Krassin, Sovjets London-ambassadör:

1. Håll honom (Larin) kvar i London så länge som möjligt.
2. Om du sätter tro till bara en enda av hans statistiska uppgifter, skall vi sparka ut dig ur ditt ämbete.
3. Sköt om hans hälsa. Bota honom. Välj ut en ansvarskännande läkare. (Lenins kurs.)
4. Håll honom sysselsatt med tidskrävande skrivarbete med det tyska och engelska materialet. (Om han inte redan kan engelska, så lär honom det.)

Punkterna 1, 3 och 4 skola utföras med särskilt nit och särskilt taktfullt. Punkt 2 är tredubbelt viktig.

Han betecknade nu politiken att förhindra den enskilda företagsamhetens utveckling som ”dum och självmordsmässig”. Och han förbryllade rättrogna kommunister med att befälla: ”Lär er att göra affärer”. Lenin höll på med att restaurera penningväsendet och förklarade: ”Om vi lyckas stabilisera rubeln, ha vi segrat”.

Lenin önskade inte längre inrätta tvångskollektiverade jordbruk eller genomdriva odling i byalag:

Vi ha gjort många dumheter i fråga om kollektivjordbruken. Frågan om kollektivjordbruk är inte dagsaktuell. Vi måste stödja oss på den enskilde bonden; han är inte och kommer inte att bli annorlunda inom en nära framtid. Bönder äro inte socialister, och att göra upp socialistiska planer på samma sätt som om de vore socialister betyder att bygga på lösan sand. Omvandlingen av böndernas psyke och vanor är något som kräver generationer. Att använda våld tjänar ingenting till. Den uppgift som förestår oss är att påverka bönderna moraliskt. Vi måste ta hänsyn till de medelstora bönderna. Den *effektive bonden* måste bli *centralfiguren* i vår ekonomiska återhämtning. (Lenins kurs.)

I december 1922 kom ett andra slaganfall, denna gång allvarligare. Med en våldsamt kraftanstängning kämpade Lenin återigen ned sjukdomen. Hans läkare yrkade på fullkomlig vila och fullkomlig själslig avspänning. En månad senare struntade han i deras råd och började arbeta på en artikel om Kooperationens roll i Sovjets hushållningssystem. Han definierade socialismen såsom ”en samhällsordning av civiliserade kooperatörer, i vilken produktionsmedlen ägas av samhället”. Parallellt härmed konstaterade Lenin att ”den politiska och sociala revolutionen i Ryssland kom före den kulturella revolutionen”. Största uppmärksamhet måste nu ägnas åt att sprida kulturen bland massorna. ”Övergången till socialism kräver en fullständig förvandling av

tankelivet, en hel period av kulturell utveckling.” En månad senare tillade han till mångas häpnad: ”Vi skulle till att börja med behöva litet solid borgerlig kultur”.

Detta var hans sista artiklar; den 12 december satt Lenin vid sitt skrivbord för sista gången i sitt liv. Följande dag började han att avveckla sina göromål såsom förberedelse för en tids vila på landet. I två eller tre dagar dikterade han brev, utfärdade instruktioner och tog emot kamrater. Han irriterades av alla avbrott i arbetet och upprepade gång på gång att han hade bråttom att avveckla det ordentligt, eftersom han plötsligt kunde bli sjuk.

Den 16 december uppgav han sin ursprungliga avsikt att tala inför sovjetkongressen. Samma dag beslöt han också att stanna i staden, eftersom resan till landet i bil var ett alltför ansträngande företag.

Strax efteråt fick Lenin ett nytt återfall. Trots sitt allvarliga tillstånd arbetade han intill yttersta gränsen av sin förmåga ända tills hans sjukdom berövade honom de sista möjligheterna att meddela sig med andra.

Två månader efter Stalins utnämning till generalsekreterare och folkkommissarie för arbetare- och bondeinspektionen publicerade

Pravda den 4 juni 1922 den första bulletinen om Lenins sjukdom.

Allteftersom Lenin gradvis försvann från den politiska arenan uppstod en maktstrid mellan Zinovjev, Trotskij och Stalin. Zinovjev

var ordförande i kommunistiska internationalen och i Petrogradsovjeten; Trotskij var ordförande i det militära revolutionära rådet och krigskommissarie, och Stalin var partiets generalsekreterare.

När Lenin gav upp sitt arbete, kom ledningen av partiet att ligga hos triumviratet Zinovjev, Kamenjev och Stalin. I april 1923 hade redan en tyst kamp hunnit börja mellan Zinovjev och Stalin. Trotskij började för sin del att agitera mot triumviratet. Hans ordförandepost i revolutionsrådet var en honnörsbefattning och han fick inga arbetsuppgifter av betydelse inom partiapparaten. Vid bolsjevikkongressen 1923 antydde Trotskij att han höll på att knuffas åt sidan och att hans förmåga inte utnyttjades tillräckligt.

Till en tid var Zinovjev den dominerande inom politbyrån. Han förfogade över en majoritet i centralkommittén, vars medlemmar märkte, att under Zinovjev kunde var och en av dem vidga sin inflytelsesfär. Av de sex medlemmarna av politbyrån utom Lenin stod Trotskij i motsättning till alla de andra och Tomskij spelade bara en obetydlig roll. Sålunda utgjorde Zinovjev, Kamenjev och Bucharin en majoritet mot Stalin. Men varken centralkommitténs eller politbyråns majoritet hade någonsin en tanke på att upphöja Zinovjev till ledarställningen — för att ledarskapet skulle erkännas erfordrades att vederbörande kontrollerade partikongressen. Och där hade Stalin en mäktig ställning. Långsamt men säkert satte han successivt in sina män som sekreterare överallt i partiorganisationen och drog sig inte för någonting för att vinna kontroll över partiapparaten.

Vid slutet av 1922, då det blev tydligt att Lenins tillstånd var hopplöst, började Stalin arbeta på en rad förändringar i regimens struktur. Stalin förnekade inte själv att han hade gjort utomordentliga förberedelser för den stundande kongressen. ”På de .sista sex åren”, sade han, ”har centralkommittén aldrig förberett sig för kongressen så som just nu.”

I vetskapen om sin stundande bortgång upprättade Lenin i januari 1923 ett ”politiskt testamente”, i vilket han försökte att kritiskt bedöma de olika ledande personerna i bolsjevikpartiet i strävan att hitta den man eller de män, som skulle duga till hans efterträdare. I sitt ”testamente” förordade

han att ledarskapet skulle delas mellan Trotskij och Stalin, men ifrågasatte huruvida detta var genomförbart. Han förutsade en splittring inom partiet, om denna kombination skulle visa sig omöjlig. Orolig för denna möjlighet föreslog Lenin att Stalin skulle avlägsnas från posten som kommunistiska partiets sekreterare.

Lenin skrev i sitt ”testamente”:

Kamrat Stalin har i och med att han blivit generalsekreterare koncentrerat en enorm makt i sin hand, och jag är inte säker på att han alltid vet hur han skall använda denna makt med tillbörlig aktsamhet. Å andra sidan utmärker sig kamrat Trotskij, såsom framgick av hans strid med centralkommittén i samband med frågan om folkkommissariatet för vägar och kommunikationer, inte bara genom sin utomordentliga duglighet — personligen är han förvisso den mest begåvade mannen i den nuvarande centralkommittén — utan också sitt alltför stora självförtroende och en böjelse att alldeles för mycket låta sig lockas av frågornas rent förvaltningsmässiga sida.

Dessa båda egenskaper hos de båda dugligaste ledarna i den nuvarande centralkommittén kan komma att alldeles oavsiktligt medföra en splittring. Om vårt parti inte vidtar åtgärder för att hindra det, kan en klyvning inträffa oväntat.

Jag skall inte ytterligare karakterisera de andra medlemmarna av centralkommittén i vad angår deras personliga egenskaper. Jag vill bara erinra er om att episoden i oktober med Zinovjev och Kamenjev naturligtvis inte berodde på någon slump, men att den lika litet bör utnyttjas emot dem som Trotskij's ”icke-bolsjevism”.

Av de yngre medlemmarna av centralkommittén vill jag säga några ord om Pjatakov och Bucharin. De äro enligt min mening de dugligaste krafterna (bland de yngsta). I fråga om dem är det nödvändigt att hålla följande i minnet: Bucharin är inte bara partiets värdefullaste teoretiker, liksom han är dess störste, utan han kan också betraktas som hela partiets gullgosse. Men hans teoretiska uppfattningar kunna endast med de största förbehåll anses vara fullt marxistiska, ty det finns ett akademiskt drag hos honom. (Han har aldrig lärt sig, och jag misstänker att han aldrig förstått, dialektiken.)

Och så Pjatakov — en otvivelaktigt framstående man i fråga om viljekraft och skicklighet, men alltför mycket hemfallen åt problemens administrativa aspekter för att man skulle kunna lita på honom i allvarliga politiska frågor.

Naturligtvis gör jag dessa båda anmärkningar uteslutande med tanke på förhållandena just nu eller under förutsättning att dessa båda dugliga och lojala medarbetare kanske inte få tillfälle att komplettera sina kunskaper och korrigera sin ensidighet.

25 december 1922.

Postskriptum: Stalin är alltför brutal, och detta fel, som det är fullt möjligt att finna sig i bland oss kommunister, blir outhärdligt på posten som generalsekreterare. Därför föreslår jag kamraterna att försöka finna något sätt att avlägsna Stalin från den posten och sätta dit någon annan man, som i alla avseenden skiljer sig från Stalin endast genom att vara honom överlägsen — nämligen tålmodigare, lojalare, hövligare och mera uppmärksam mot sina kamrater, mindre nyckfull etcetera. Detta kan synas vara en betydelselös småsak, men jag tror att ur synpunkten av att förhindra en splittring och med hänsyn till förhållandet mellan Stalin och Trotskij, som jag diskuterade härövan, är det inte någon struntsak eller en sådan struntsak som kan få avgörande betydelse.

4 januari 1923.

LENIN

Den 5 mars 1923 dikterade Lenin ett brev för sin sekreterare i vilket han tillkännagav avbrytandet av ”alla personliga och kamratliga förbindelser med Stalin”.

Trotskij kallar detta för det sista Lenindokument, som finns i behåll.

Liksom i dvala anade Lenin vad som höll på att ske. Han var förbjuden att träffa sina kamrater och kunde inte beklaga sig för någon. Han kunde inte bara känna hur hans auktoritet gled undan ifrån honom, utan han märkte också att Stalin behandlade Krupskaja ohövligen. Uppretad av Stalins beteende dikterade Lenin brevet till Stalin i vilket han meddelade generalsekreteraren att han avbröt alla kamratliga förbindelser med honom. Brevet hade ingen praktisk betydelse. I mars 1923 fick Lenin sitt tredje slaganfall.

Professor Rozanov fann Lenin i ett mycket allvarligt tillstånd med hög feber och fullständigt förlamad i höger arm och ben; dessutom hade han mist talförmågan. Lenins hela ordförråd bestod av några få ord som "Lloyd George", "konferens", "omöjlighet" och några till. Hjälpöst försökte han att framföra olika betydelser genom tonfall och gester. Hans gester voro ihärdiga men inte alltid begripliga. Detta upprörde patienten så, att han i stark upphetsning, brukade köra ut alla ur rummet — läkare, sköterskor, upppassning, allihop.

I mitten av maj 1923 fördes Lenin från Kreml till Gorkij för sista gången. Det fanns inget hopp om tillfrisknande. Allt som kunde göras var att ordna det så trivsamt som möjligt för honom. Mot slutet av juli blev han något bättre och kunde köras ut i trädgården i en rullstol. Hans humör och aptit förbättrades. Senare kunde han till och med gå över rummet, stödd på en käpp eller på sin hustrus eller systers arm. Återigen började han intressera sig för politik och övade sig i att tala. Han hade förlorat förmågan att uttala fullständiga ord. Han visste vilket ord han ville använda men kunde inte artikulera det i dess helhet. Han sade "rev-rev-rev-vovo-vo-lu" i stället för "revolution". Krupskaja hjälpte honom genom att låta honom upprepa den första stavelsen, sedan den andra och så vidare. Lenin försökte med all sin kraft men med föga resultat.

På hösten tycktes hans tillstånd förbättras ännu mer. I oktober 1923 inträffade ett mirakel. Lenin uppstod från de döda och stod ännu en gång på sina ben. Den 10 oktober hände något, som Valentinov fick höra berättat i tre olika versioner. Han vet inte vilken som är den riktiga.

Den dagen skickade Lenin till sin hustrus och sina läkares häpnad efter sin bil och förklarade, att han måste resa till Moskva. Man försökte avråda honom, men han befallde på ett sätt som inte tillät någon motsägelse och ingen vågade annat än lyda. Lenin åkte till Moskva. Enligt en version åtföljdes han bara av Krupskaja. Enligt en annan följde också hans läkare med. Den tredje versionen placerar ännu en person i bilen. Under hela färden manade han på chauffören, liksom om han kände på sig, att han bara förunnades en mycket kort tid att åter leva: "Raska på! Raska på!"

I Moskva begav han sig till sitt rum i Kreml. Detta beskrivs återigen i tre olika versioner. Tyst, med händerna knäppta på ryggen promenerade Lenin runt omkring i rummet liksom om han tog farväl av det ställe varifrån han en gång styrt Rysslands öden. Detta är en version. Enligt en annan tog Lenin ett visst dokument ur sitt skrivbord och stack det i fickan. Denna andra berättelse motsäges av den tredje: han letade efter dokumentet; när han inte hittade det, blev han ursinnig och skrek osammanhängande.

Hans sjukdom utvecklade sig emellertid enligt sina egna lagar; hans hjärna blev allt sämre. För att muntra upp patienten togs han ut på bil- eller slädturer, när vädret var vackert. Den 24 december gjorde hans hustru i ordning en julgran och bjöd in bönderna. Lenin var vid gott lynne. Vid midnatt den 20 januari 1924 gick han till sängs på gott humör. Men kl. 6.50 f. m. fick han sitt sista slaganfall.

Anfallet förlöpte osedvanligt häftigt. Hans andning blev oregelbunden och han föll i dvala. Konvulsioner i hela kroppen och mycket hög feber föregingo slutet. Kl. 7 på kvällen den 21 januari 1924 avled Lenin.

Kroppen balsamerades efter en grundlig makro- och mikroskopisk undersökning. Obduktionen

avslöjade flera omfattande, skadade partier på vänstra och i någon mån på högra halvan av stora hjärnan och en färsk blödning i trakten av *corpora quadrigemina*. Det officiella obduktionsprotokollet tolkade dessa objektiva data på så sätt, att grundorsaken till hans sjukdom och död var en utpräglad förkalkning av hjärnans blodkärl till följd av alltför intensiv hjärnverksamhet i förening med ärftlig disposition för åderförkalkning.

Enligt en tysk specialist, som var närvarande vid obduktionen, hade Lenins hjärna ”krympt i sin materiella struktur” till ungefär ”en fjärdedel” av hjärnmassans normala volym.

”När vi öppnade honom”, skriver professor Rozanov, ”funno vi en kompakt förkalkning av hjärnans blodkärl och ingenting annat än förkalkning. Det häpnadsväckande var inte att tankeförmågan förblivit intakt i en så förkalkad hjärna, utan att han kunde leva så länge med en sådan hjärna.”

Professor Förster, som skötte Lenin intill dödsögonblicket, förklarade att ”sjukdomen räckte i två år. Den började oförmärkt och utvecklades så småningom. Efter en period av relativ återhämtning, som väckte förhoppningar om tillfrisknande, kom döden genom ett plötsligt anfall, som räckte en timme och påverkade andningsorganen.”

”Lenins sjukdom berodde på inre orsaker”, sammanfattade han sin mening. ”Den utvecklades efter inre lagar, oberoende av yttre faktorer och med skoningslös följdriktighet.”

Från den snöhöljda byn Gorkij skallade budskapet om Lenins död över hela Ryssland. En lång procession av vänner och lärjungar från Moskva och dess omgivningar defilerade förbi kistan. Den 23 januari bars kistan av hans kommunistiska lärjungar till järnvägsstationen för att fraktas till Moskva. Hela vägen från Gorkij till Moskva, femtio kilometer, var kantad med folk, då tåget med Lenins lik passerade på sin resa. I Moskva låg kroppen på lit de parade i Fackföreningarnas hus. En procession på hundratusentals människor kom för att bringa sin sista hyllning.

På begravningsdagen pryddes byggnaden av en stor svart fana. Klockan 4 på morgonen samlades soldaterna i Lenins livvakt tysta framför huset. Ur fjärran hördes det dova, oavbrutna bullret av kanonerna i Moskva, som saluterade Lenins minne. Gardessoldaterna höjde gevären och sköto tre salvor till hyllning.

Det var mycket kallt denna morgon, då största delen av Moskva begav sig ut för att delta i sorgetåget. Kistan bars av medlemmarna i politbyrå. Hela dagen defilerade ändlösa rader av arbetardelegationer och förband ur Röda armén förbi kistan och nedlade kransar. Först vid fyrtiden på eftermiddagen insattes Lenins lik i en krypta till ackompanjemang av alla Moskvas fabriksvisslor.

Hans kropp begrovs eller kremerades inte som kvarlevorna av andra revolutionära ledare, utan balsamerades och placerades i ett ståtligt mausoleum på Röda torget, prytt med de fem bokstäverna i Lenins namn i svart.

Lenin, som avskydde hjältedyran och bekämpade religionen som ett opium för folket, kanoniserades i sovjetpolitikens intresse, och hans skrifter fingo karaktären av Helig Skrift.

Fem dagar efter Lenins död, den 26 januari 1924, höll Stalin ett tal inför sovjetkongressen, i vilket han sade:

När kamrat Lenin gick bort ifrån oss, lämnade han i arv till oss plikten att hålla den ärorika titeln partimedlem högt och bevara dess renhet. Vi lova dig, kamrat Lenin, att vi skola fullgöra ditt uppdrag med ära.

I tjugofem år fostrade kamrat Lenin vårt parti och upphöjde det slutligen till det starkaste och

stålhårdaste arbetarpartiet i världen ...

När kamrat Lenin gick bort ifrån oss, lämnade han i arv till oss plikten att värna om vårt partis enhet som om vårt eget öga. Vi lova dig, kamrat Lenin, att vi skola fullgöra även detta ditt uppdrag med ära ...

När kamrat Lenin gick bort ifrån oss, lämnade han oss i arv plikten att bevara och stärka proletarietets diktatur. Vi lova dig, kamrat Lenin, att vi inte skola spara någon möda för att fullgöra även detta ditt uppdrag med ära ...

Lenin sade oss mer än en gång, att den frist vi vunnit från de kapitalistiska staterna kan vara kort. Mer än en gång påpekade Lenin för oss att förstärkning av Röda armén och förbättring av dess villkor är en av vårt partis viktigaste uppgifter ... Låt oss därför lova, kamrater, att inte spara några ansträngningar för att förstärka vår Röda armé och Röda flotta.

Vårt land står som en väldig klippa, omgiven av en ocean av borgerliga stater. Våg efter våg kastar sig fram emot den och hotar att dränka och spola bort den. Men klippan står orubblig. Vari ligger dess styrka? Inte bara i det förhållandet att vårt land grundar sin tillvaro på ett förbund mellan arbetare och bönder, att det förkroppsligar samverkan mellan fria nationaliteter, att det beskyddas av Röda arméns och Röda flottans starka arm. Vårt lands styrka, dess fasthet, dess stabilitet består i att det möter djup sympati och orubblig stöd i hjärtat hos världens arbetare och bönder.

Lenin betraktade aldrig Sovjetrepubliken som ett självändamål. Han betraktade den som en nödvändig länk för att förstärka de revolutionära rörelserna i västerns och österns länder, såsom en nödvändig länk för att underlätta för de arbetande över hela världen att besegra kapitalet. Lenin visste att denna tolkning är den enda riktiga, inte bara ur internationell synpunkt utan också med tanke på att bevara själva Sovjetrepubliken.

Lenin visste att det endast på detta sätt är möjligt att i hjärtat på alla länders arbetande folk tända en eldig håg för den avgörande striden för frihet. Det är därför som detta geni bland proletarietets stora ledare redan omedelbart efter upprättandet av proletarietets diktatur lade grunden till arbetarnas internationall. Det är därför han aldrig tröttnade på att utvidga och konsolidera förbundet av alla arbetare i hela världen, den kommunistiska internationall.

När kamrat Lenin gick bort ifrån oss, lämnade han oss i arv plikten att förbli trogna mot kommunistiska internationallens principer. Vi lova dig, kamrat Lenin, att vi skola våga våra liv för att stärka och utvidga förbundet av alla arbetare i hela världen — den kommunistiska internationall.

Såsom sovjetledarna så ofta ha sagt: Lenin är död, men leninismen lever vidare. Taktiken skiftar för att passa nya lägen, men den ed som Stalin svor vid Lenins bår vägleder alltjämt Sovjetunionens öden.

Appendix: Leninismens huvudstycken

Följande utdrag ur Lenins skrifter och tal ge en koncis vägledning — i Lenins egna ord — i den ideologi, som alltjämt utgör den drivande kraften bakom Sovjets nuvarande aktivitet i vår värld.⁶

⁶ Lenins arbeten publicerades första gången i Moskva i 20 volymer (V. I. Lenin, *Sotjinenija*, 1922-1924).

Dessa samlade arbeten innehöll alla Lenins skrifter och tal med utförliga och värdefulla förklarande anmärkningar om de händelser och personer, som nämnts av Lenin. Mellan 1926 och 1929 utkom en andra upplaga i 32 volymer, vilken omfattade många av Lenins opublicerade artiklar, noter och brev till sina kamrater och medarbetare. De redaktionella förklaringarna hade utvidgats. De första 26 volymerna utgavs av Bucharin, Molotov och Skvortsov-Stepanov. De fyra sista volymerna utkommo under redaktion av Molotov, Adoratskij och Saveljev.

En tredje upplaga år 1932 var endast ett nytryck av den andra. 1938, sedan många av de gamla leninisterna likviderats, fördömde ett officiellt uttalande de ”grova och komprometterande politiska misstagen i bilagor, noter och kommentarer till vissa volymer av Lenins arbeten”. Följaktligen beslöts att utge en ny, reviderad upplaga, som skulle

DIKTATUR OCH SOVJETDEMOKRATI

Kapitalismen kan inte besegras och utrotas utan att utsugarnas motstånd hänsynslöst slås ned; de kunna inte genast berövas sin rikedom, sin överlägsenhet i organisation och kunskaper och komma följaktligen oundvikligen under en ganska lång period att försöka störta de fattigas förhatade välde. För det andra kan man inte ens om det inte pågår något krig med främmande makt föreställa sig en stor revolution, och i synnerhet inte en socialistisk revolution, utan inbördeskrig, d. v. s. medborgarkrig, vilket är ännu mer förödande än krig med utlandet och medför tusentals eller miljoner fall av vacklan och desertering från den ena sidan till den andra — ett tillstånd av ytterlig obestämdhet, brist på jämvikt och kaos ...

(*Valda arbeten*, ryska uppl. Vol. 2, sid. 277-78.)

Endast proletariatets diktatur förmår befria mänskligheten från kapitalets ok, från lögnerna, bluffen, hyckleriet i den borgerliga demokratin, som är en demokrati för de rika; endast den förmår upprätta demokrati för de fattiga, d. v. s. göra demokratins välgärningar verkligen tillgängliga för arbetarna och de fattigaste bönderna, medan f. n. (till och med i de mest demokratiskt-borgerliga republiker) demokratins välgärningar faktiskt äro oåtkomliga för det överväldigande flertalet av det arbetande folket.

(*Ibid.*, Vol. 2, sid. 300.)

Den proletära demokratin är en miljon gånger mera demokratisk än någon borgerlig demokrati; sovjetregimen är många miljoner gånger mera demokratisk än den mest demokratiska borgerliga republik.

Endast en självkorad lakej åt bourgeoisien eller ett politiskt lik, som inte kan se det verkliga livet bakom de dammiga sidorna i borgerliga böcker, som är grundligt inpyrd med borgerligt-demokratiska fördomar och objektivt sett blir bourgeoisiens lakej, skulle kunna undgå att inse detta ...

(*Samlade arbeten*, Vol. XXIII, 1929 års uppl., sid. 350.)

Vi sade till bourgeoisien: Ni, era utsugare och hycklare, prata om demokrati under det att ni för varje steg resa upp tusen och en spärrar för att hindra massorna att spela sin roll i politiken. Nu ta

---

stå i bättre överensstämmelse med den nya sovjetpolitiken. Den nya (fjärde) upplagan, som utgavs av Marx-Engels-Lenin-institutet, började utkomma 1941 och när detta skrives ha 10 volymer utkommit. De flesta anmärkningarna och kommentarerna i tidigare upplagor ha försvunnit, liksom många av Lenins brev. Den nya upplagan innehåller ett fåtal nya brev, som inte tidigare publicerats, men har en mager och otillräcklig notapparat. 1939 publicerades en del av Lenins viktigare arbeten i Moskva i 2 volymer med titeln *Izbrannyja Proizvedenija* (*Valda arbeten*). En fullständig engelsk översättning av Lenins skrifter påbörjades av Marx-Engels-Lenin-institutet på 30-talet, men har avbrutits. De volymer av Lenins *Selected Works*, som utkommo på engelska (utgivna i Moskva och i USA distribuerade av International Publishers, New York), innehålla endast en del av Lenins skrifter och tal. 1938 utkom i Moskva en stor volym på engelska med titeln *Lenin-Stalin 1917 — Selected Writings and Speeches*, utgiven av Foreign Publishing House.

Lenincitaten i föreliggande volym äro till största delen hämtade från de olika ryska upplagorna av *Sotjinenija* och betecknas här som *Samlade arbeten*. Då citatet är hämtat från den engelska upplagan, betecknas det som *Valda arbeten*. De som hämtats från *Izbrannyja Proizvedenija* betecknas som *Valda arbeten*, ryska uppl.

vi er på ert ord och fordra i dessa massors intresse en utvidgning av er borgerliga demokrati i syfte att förbereda massorna för en revolution, vars mål är att störta er utsugarna. Och skulle ni ut-sugare försöka att bjuda motstånd mot vår proletära revolution, skola vi förvandla er till parias och skoningslöst slå ned er; vi skola göra mer än så. — vi skola inte ge er något bröd, ty vår proletära republik skola utsugarna inte ha några rättigheter, de komma att berövas eld och vatten ...

(Ibid., Vol. XXII, sid. 375.)

Om vi inte äro anarkister, måste vi erkänna att staten, d. v. s. tvång är nödvändigt för övergången från kapitalism till socialism. Vilken form detta tvång skall taga, bestämmes av den givna revolutionära klassens utvecklingsstadium och därtill av särskilda omständigheter, såsom t. ex. arvet från ett långt och reaktionärt krig och de motståndsformer, som borgarklassen eller småborgerligheten tillgriper. Därför finns det absolut ingen motsägelse mellan sovjet- (d. v. s. socialistisk) demokrati och diktatorisk maktutövning från enskilda individers sida.

(*Valda arbeten*, ryska uppl., Vol. 2, sid. 280.)

Den socialistiska sovjetdemokratin är på intet sätt oförenlig med att en individ styr och utövar diktatorisk makt: en klass vilja förverkligas stundom bäst av en diktator, som ibland kan uträtta mera på egen hand och ofta behövs bättre ...

(*Samlade arbeten*, 1923 uppl., Vol. XVIII, sid. 89.)

MEDBORGERLIGA FRI- OCH RÄTTIGHETER

... Vi tänka inte låta lura oss av sådana storvulna slagord som frihet, jämlikhet och flertalets vilja, och de som kalla sig demokrater, förkämpar för ren demokrati eller genomförd demokrati, och ställa detta i direkt eller indirekt motsats till proletariatets diktatur — sådant folk hänföra vi till Koltjaks medbrottslingar.

Vi förklara att vi bekämpa kapitalismen som sådan, däri inbegripet den fria, republikanska, demokratiska kapitalismen, och vi inse naturligtvis att i denna strid kommer frihetens fana att trotsigt svängas framför oss. Men vårt svar är ... ”varje frihet är ett bedrägeri, om den strider mot arbetarklassens intressen i dess befrielsekamp mot kapitalets förtryck”.

(Ibid., 1923 års uppl., Vol. XIV, sid. 80-81, 203-04.)

Diktatur är ett akut krigstillstånd. Vi befinna oss just i ett dylikt tillstånd. F. n. pågår ingen militär invasion, men vi äro isolerade. Å andra sidan äro vi inte helt isolerade, så till vida som hela den internationella bourgeoisien inte är i stånd att föra öppet krig emot oss, eftersom hela arbetarklassen — låt vara att majoriteten ännu inte är kommunistisk är tillräckligt medveten för att hindra en intervention. Bourgeoisien är redan tvungen att räkna med massornas stämning till och med fastän dessa ännu inte helt övergått till kommunismen. Därför kan bourgeoisien inte inleda någon offensiv emot oss, ehuru den möjligheten inte är helt utesluten. Intill dess det slutliga avgörandet faller, kommer krigets förfärliga tillstånd att fortsätta. Och vi säga: *A la guerre comme à la guerre* — vi lova inte någon frihet eller någon demokrati.

(Ibid., Vol. XVIII, sid. 336.)

Ideologiskt prat och frasmakeri om politiska fri- och rättigheter kan undvaras; allt sådant är ingenting annat än bara prat och frasmakeri. Vi böra lägga bort de där fraserna.

Propaganda som bedrivs bland arbetare och bönder bör vara uteslutande av följande slag: ju ”friare” eller mera ”demokratiskt” ett borgerligt land är, desto vildare rasar den kapitalistiska ligan mot arbetarnas revolution; detta exemplifieras av den demokratiska republiken Förenta staterna.

(Ibid., 1923 års uppl., Vol. XVIII, sid. 100, 375.)

VÄRLDSREVOLUTIONEN

”Ojämn ekonomisk och politisk utveckling är en absolut lagbunden 'företeelse inom kapitalismen. Följaktligen är socialismens seger möjlig först i ett fåtal eller till och med i ett enda kapitalistiskt land taget för sig. Det segrande proletariatet i detta land, som exproprierat kapitalisterna och självt organiserat sin socialistiska produktion, skulle resa sig mot återstoden av den kapitalistiska världen, draga till sig de förtryckta klasserna i andra länder, anstifta uppror bland dem mot kapitalisterna och om det bleve nödvändigt till och med rycka ut med väpnade styrkor mot de utsugande klasserna och deras stater.” Ty ”en fri federation av folken är omöjlig utan en mer eller mindre långvarig och envis strid från den socialistiska republikens sida mot de efterblivna staterna”.

(Lenin och Zinovjev: *Mot strömmen*, ryska uppl., Leningrad 1925, sid. 156.)

Den moderna kapitalismen kan inte slåss emot oss, den skulle inte kunna det ens om den vore hundra gånger starkare än den är, därför att därborta, i de framskridna länderna, desorganiserade arbetarna dess krig i går och komma att göra det ännu effektivare i morgon; därför att därborta utveckla sig följderna av kriget mer och mer.

(*Samlade arbeten*, Vol. XVIII, sid. 181.)

Så länge som kapitalism och socialism finnas kvar, kunna vi inte leva i fred. Till slut kommer den ena eller den andra att triumfera — en dödsmissa kommer att sjungas antingen över sovjetrepubliken eller över världskapitalismen. Detta är bara en paus i kriget.

(Ibid., Vol. XVIII, sid. 398.)

Wilson's omskrutna republik visade sig i praktiken vara en form av den vildaste imperialism, det mest skamlösa tyranni och förtryck mot små och svaga nationaliteter. Genomsnittsdemokraten i allmänhet, mensjeviken och socialrevolutionären, tänkte: ”Vilka äro vi att vi ens skulle drömma om en överlägsen typ av styrelseform, en sovjetregering? Vi skulle vara tacksamma för åtminstone en vanlig demokratisk republik!” Och naturligtvis — i ”normala”, förhållandevis fredliga tider skulle ett dylikt ”hopp” ha hållit i många långa årtionden.

Men nu ... finns det inget annat alternativ kvar: antingen triumferar sovjetregimen i varje framskridet land i världen, eller också triumferar den mest reaktionära imperialism, den brutalaste imperialism, vars mål det är att strypa de små och svaga nationaliteterna och återupprätta

reaktionen över hela världen. Detta är den anglo-amerikanska imperialismen, som till mästerskap behärskar konsten att för sina syften utnyttja den demokratiska republikens form.

Den ena eller den andra.

Det finns ingen medelväg. (Ibid., Vol. XXIII, sid. 292.)

KRIG, NATIONELLT FÖRSVAR OCH FRED

Ett imperialistiskt krig upphör inte att vara imperialistiskt, när charlataner och frasmakare eller småborgerliga filistrar utfärda sentimentala ”fältrop”; det upphör att vara det endast när den klass, som för det imperialistiska kriget och som är bunden vid det med miljoner ekonomiska trådar (eller snarare rep), *störtas* och ersättes vid statsrodret av den verkligt revolutionära klassen, proletariatet. Det finns inget annat sätt att komma ut ur ett imperialistiskt krig eller en imperialistisk rovfred.

(Ibid., Vol. XXIII, sid. 377.)

Den fransman, tysk eller italienare som säger: ”Socialismen är motståndare till våld mot folken, *därför* försvarar jag mig, när mitt land invaderas”, *förråder* socialismen och internationalismen. Ty han tänker bara på sitt eget ”land”, han sätter ”sin egen” ... bourgeoisie över allting annat och glömmer bort de *internationella samband* som göra kriget till ett imperialistiskt krig och hans bourgeoisie till en länk i det imperialistiska röveriets kedja.

(Ibid., sid. 380.)

Fackföreningarna, det vill säga de reformistiska fackföreningarna anta resolutioner mot krig och hota att utlysa strejk mot kriget. Om jag inte missminner mig läste jag nyligen ett telegram i tidningarna om att någon förträfflig kommunist i franska parlamentet höll ett tal och framhöll, att arbetarna hellre skulle resa sig till uppror än gå i krig. Frågan kan inte ställas på samma sätt som vi gjorde 1912, när Baselmanifestet offentliggjordes. Ryska revolutionen ensam visade, hur det var möjligt att ta sig ur ett krig och vilka ansträngningar detta krävde; vad det innebar att ta sig ur ett reaktionärt krig med revolutionära metoder. Reaktionära imperialistiska krig äro oundvikliga i alla delar av världen; och när mänskligheten skall lösa problem av detta slag, kan den inte glömma och kommer inte att glömma, att tiotals miljoner slaktades den gången och komma att slaktas igen.

(*Valda arbeten*, ryska uppl., Vol. 2, sid. 614.)

Att erkänna det berättigade i att försvara fosterlandet betyder, att man erkänner det berättigade och rättvisa i kriget. Berättigat och rättvist ur vilken synpunkt? Endast ur det socialistiska proletariatets och dess befrielsekamps synpunkt. Vi erkänna ingen annan synpunkt. Om kriget föres av utsugarklassen i syfte att stärka dess klassvälde, är ett sådant krig brottsligt, och ”försvarsvänlighet” i *ett sådant* krig är ett gement förräderi mot socialismen. Om kriget föres av proletariatet, sedan det besegrat bourgeoisien i sitt eget land, och om det föres i syfte att stärka och utvidga socialismen, då är ett sådant krig legitimt och ”heligt”.

(*Valda arbeten*, eng. uppl., Vol. VII, sid. 357.)

Socialisten, den revolutionäre proletären, internationalisten resonerar annorlunda: ”Krigets karaktär (revolutionärt eller reaktionärt) beror inte på vem angriparen var eller vems territorium 'fienden' har ockuperat; den beror på vilken klass som för kriget och på den politik, vars fortsättning detta krig utgör. Om ett visst krig är ett reaktionärt imperialistiskt krig, det vill säga om det föres av två världskoalitioner av den imperialistiska, våldsamt rovlystna, reaktionära bourgeoisien, då blir varje bourgeoisie (även i det minsta land) deltagare i plundringen, och min plikt såsom företrädare för det revolutionära proletariatet är att förbereda den proletära världsrevolutionen såsom den *enda* räddningen från ett världskrigs fasor. Jag måste resonera, inte ur 'ett visst' lands synpunkt (ty så resonerar en stackars dum, nationalistisk filister, som inte inser att han bara är en leksak i händerna på den imperialistiska bourgeoisien), utan ur den synpunkt som min andel i förberedelserna och propagandan för den proletära världsrevolutionen och dess påskyndande betingar.”

(*Samlade arbeten*, Vol. XXIII, sid. 380.)

Något som skulle ha besparat oss ännu mera skulle ha varit ett krig mellan de imperialistiska makterna. Om vi äro tvungna att tolerera sådana skurkar som de kapitalistiska tjuvarna, som var på sitt håll bereda sig på att sticka kniven i oss, så är det vår direkta plikt att få dem att vända knivarna mot varandra. När tjuvar gräla, får den fattige igen sin ko.

Jag har pekat på ett fall av imperialistiska motsättningar, som det är vår plikt att utnyttja — motsättningen mellan Japan och Amerika. En annan är motsättningen mellan Amerika och återstoden av den kapitalistiska världen. Nästan hela den kapitalistiska världen av ”segrare” gick ut ur kriget med oerhörda vinster. Amerika är starkt, alla stå i skuld till Amerika, allting beror på Amerika, Amerika blir mer och mer hatat, plundrar alla och plundrar dem på ett mycket originellt sätt ... Vi måste ta dessa omständigheter med i räkningen. Amerika kan inte komma överens med Europa — detta faktum bevisas av historien.

(*Ibid.*, Vol. XVII, sid. 391-92).

Världen har uppdelats. Japan har lagt beslag på en kolossal mängd kolonier, Japan har en befolkning på 50 milj. och landet är jämförelsevis svagt i ekonomiskt hänseende. Amerika har en befolkning på 110 milj. och har inga kolonier, fastän landet är flera gånger rikare än Japan. Japan har lagt vantarna på Kina, som har en befolkning på 400 milj. och de rikaste kolfyndigheterna i världen. Hur skall Japan kunna behålla sitt byte? Det är dåraktigt att tro, att den starkare kapitalistiska staten inte kommer att beröva den svagare allt det som denna har rövat. Kunna amerikanerna under sådana förhållanden stå likgiltiga? Kan man låta starka kapitalister stå vid sidan av svaga kapitalister och tro att de inte komma att försöka att roffa åt sig vad de kunna? Vad skulle det då vara bevänt med dem? Men kunna vi under sådana förhållanden ställa oss likgiltiga och endast på kommunistiskt vis säga: ”Vi skall driva propaganda för kommunismen i dessa länder”? Det är sant, men det är inte allt. Den kommunistiska politikens praktiska uppgift är att draga nytta av denna fiendlighet och egga upp det ena landet mot det andra ... Att understödja det ena landet mot det andra skulle naturligtvis vara ett brott mot kommunismen. Men vi kommunister måste utnyttja det ena landet mot det andra. Begå vi då inte ett brott mot kommunismen? Nej, ty vi handla på detta sätt i vår egenskap av en socialistisk stat, som bedriver kommunistisk propaganda och är tvungen att begagna varje timme, som omständigheterna skänka oss, för att så snabbt som möjligt vinna styrka.

(Ibid., sid. 386-87.)

Att socialismen segrar i ett land betyder ingalunda att krig i allmänhet blir alldeles uteslutet. Tvärtom, det förutsätter krig. Kapitalismens utveckling fortskrider med den största ojämnheter i olika länder. Det kan inte förhålla sig på annat sätt vid massproduktion. Härav följer oundvikligen att socialismen inte kan segra först i ett eller flera länder, medan de andra till en tid förbli borgerliga eller borgarvänliga. Detta bör ge upphov inte bara till slitningar utan till ett öppet försök av bourgeoisien i de andra länderna att krossa det segrande proletariatet i den socialistiska staten. I sådant fall skulle krig från vår sida vara legitimt och rättfärdigt. Det skulle vara ett krig för socialismen, för befrielse av andra folk från bourgeoisien.

(Ibid., Vol. XXVX. Citerat av Josef Stalin i hans bok *The October Revolution*, International Publishers, New York, 1934, sid. 166-67.)

Vi leva inte bara i en stat, utan i ett statssystem, och att Sovjetrepubliken skulle kunna existera länge sida vid sida med imperialistiska stater är otänkbart. Den ena eller andra sidan måste till slut triumfera. Och innan det slutet inträffar, är en serie fruktansvärda sammanstötningar mellan Sovjetrepubliken och de borgerliga staterna oundviklig.

(Ibid., Vol. XVI, sid. 102.)

KOMMUNISMENS TAKTIK OCH STRATEGI

När proletariatet samlat tillräckliga politiska och militära ”stötkafter”, måste det störta bourgeoisien och beröva den makten över staten, så att detta *redskap* kan utnyttjas för dess egna klassintressen...

... Proletariatet måste först störta bourgeoisien och erövra statsmakten och använda statsmakten, d. v. s. proletariatets diktatur, såsom ett redskap för klassen för att vinna sympatier hos det arbetande folkets flertal ...

För det första kan proletariatet inte uppnå detta syfte genom att åter sätta i gång statsmaktens gamla maskineri, utan *genom att krossa det till atomer* och inte lämna sten på sten (obekymrat om de skräckslagna småborgarnas tjut och om sabotörernas hotelser). Det måste sedan skapa en ny — den nya apparat som är lämpad för proletariatets diktatur och för de proletära arbetande massornas kamp.

(Ibid., Vol. XVI, sid. 448.)

Den allmänna rösträtten ger ett mått på mognadsgraden hos olika klasser i fråga om deras insikt om sina uppgifter. Den visar hur de olika klasserna tendera att lösa sina problem. Men *lösningen* av problemen åstadkommes inte med röstsedelns hjälp utan genom klasskampen i alla dess former, däri inräknat inbördeskrig.

(Ibid., sid. 455.)

Det är oundgängligt att det revolutionära proletariatets parti deltar i det borgerliga parlamentariska arbetet i syfte att uppfostra massorna med hjälp av valrörelserna och

partistriderna i parlamentet. Men att begränsa klasskampen till den parlamentariska kampen eller att betrakta denna såsom den högsta och avgörande kampformen, som alla andra former av kamp böra underordnas, det betyder praktiskt taget att svika proletariatet och övergå till borgarna.

(Ibid., sid. 456.)

Inget parlament kan under några omständigheter för kommunisterna bli en valplats för reformer, som åsyfta att förbättra arbetarklassens villkor. ... Det enda som kan komma i fråga är att utnyttja den borgerliga statens institutioner för att förinta dem.

(Ibid., Vol. XXV, sid. 566.)

Att delta i borgerligt-demokratiska parlament om också bara några få veckor före sovjetrepublikens seger eller t. o. m. efter en sådan seger, gör inte bara ingen skada åt det revolutionära proletariatets sak utan gör det lättare att bevisa för de efterblivna massorna, varför dylika parlament böra upplösas; det gör det lättare att upplösa dem och underlättar utrotandet av den borgerliga parlamentarismen.

(Ibid., Vol. XVII, sid. 149.)

I vilket kapitalistiskt land som helst är proletariatets styrka ojämförligt mycket större än dess numeriska styrka i förhållande till hela folkmängden. Detta beror på att proletariatet ekonomiskt dominerar det kapitalistiska hushållningssystemets nervcentra samt också därpå att proletariatet ekonomiskt och politiskt företräder det övervägande flertalet arbetandes sanna intressen.

Av detta skäl kan proletariatet, t. o. m. när det utgör en minoritet av befolkningen (eller när proletariatets klassmedvetna och sant revolutionära förtrupp utgör en minoritet av befolkningen), störta bourgeoisien och sedan vinna talrika anhängare bland den stora massan av småborgare och halvproletärer, som annars aldrig i förväg skulle främja proletariatets välde, aldrig skulle ha förstått förutsättningarna och målen för proletariatets välde och som endast genom sina därpå följande erfarenheter bli övertygade om att proletariatets diktatur är oundviklig, lämplig och legitim.

Ett av de väsentliga villkoren för att förbereda proletariatet för seger är en långvarig, ihållande och hänsynslös kamp mot opportunism, reformism, socialchauvinism och liknande borgerliga inflytelser och tendenser, som äro oundvikliga så länge som proletariatet handlar inom kapitalismens ram. Utan en sådan kamp, utan en första fullständig seger över opportunismen inom arbetarrörelsen kan det inte finnas något hopp om att upprätta proletariatets diktatur.

(Ibid., sid. 458.)⁷

En kommunist måste vara beredd att göra vilka offer som helst och, om det är nödvändigt, tillgripa alla slags knep och finter, använda illegala metoder, dölja sanningen för att komma in i

---

⁷ I de förklarande noterna till den engelska upplaga av Lenins verk, som redigerats av Marx-Engels-Institutet i Moskva, läsa vi (Vol. 6, sid. 650):

”Denna passus är av ojämförlig teoretisk och praktisk betydelse. Dess grundläggande satser utgöra en integrerande del av Lenins teori om den proletära revolutionen. De ha tjänat och tjäna fortfarande såsom grundläggande politiska rättesnören för kommunistiska internationalens medlemmar och ingå i Internationalens program.”

fackföreningarna, stanna kvar där och utföra det revolutionära arbetet därinom.

(Ibid., Vol. XVII, sid. 142-45.)

Finns det något sådant som kommunistisk etik? Finns det något sådant som kommunistisk moral? Naturligtvis finns det det. Ofta kan det se ut som om vi inte skulle ha någon egen etik, och mycket ofta anklaga borgarna oss kommunister för att förneka all etik. Detta är ett sätt att blanda bort begreppen och slå blå dunster i ögonen på arbetarna och bönderna.

I vilken mening kunna vi sägas förneka etik och moral?

I den meningen, att de predikats av bourgeoisien, som förklarar att etiken var Guds bud. Vi säga naturligtvis att vi inte tro på Gud och att vi mycket väl veta, att prästerskapet, godsägarna och bourgeoisien talat i Guds namn i syfte att fullfölja sina egna utsugarintressen. Eller också ha de inte härlett denna 'etik ur Guds bud utan i stället från idealistiska eller kvasiidealistiska fraser, som alltid haft en stark likhet med Guds bud.

Vi förneka all sådan moral som hämtas utanför klassbegreppens ram. Vi säga att detta är bedrägeri och skoj, som förslöar hjärnan på arbetare och bönder i godsägarnas och kapitalisternas intresse.

Vi säga att vår moral är helt underordnad den proletära klasskampens intressen. Vår moralitet härflyter ur den proletära klasskampens intressen.

Och vad är denna klasskamp? Den är — att störta tsaren, störta kapitalisterna, förrinta kapitalistklassen ... Vi underordna vår kommunistiska moral under denna uppgift. Vi säga: ”Moral är vad som tjänar till att förrinta det gamla utsugarsamhället och att förena alla arbetande omkring proletariatet, som håller på att skapa ett nytt kommunistiskt samhälle”.

(Ibid., Vol. XVII, sid. 321-23.)